Giambattista Vico

Yeni Bilim

Çeviren: Sema Önal

DOĞUBATI

Giambattista Vico

Yeni Bilim

Giambattista Vico

Yeni Bilim

Çeviren: Sema Önal

DOĞUBATI

GIAMBATTISTA VICO (1668-1744)

İtalyan tarih ve hukuk felsefecisi. 1699'da Napoli Üniversitesi'nde retorik profesörlüğüne atandı. Kısaca *Scienze Nuova* (Yeni Bilim) olarak bilinen *Principi di una scienza nuova intorno alla comune nature delle nazioni* (Ulusların Ortak Tabiatı Üzerine Yeni Bir Bilimin İlkeleri) adlı başyapıtında tarih ile başka toplum bilimlerini buluşturarak, bu alanlar arasında karşılıklı geçişlerle tek bir insanlık biliminin oluşturulabilmesine çalıştı. 1699-1708 yılları arasında üniversitenin akademik yılını Latince bir konuşmayla açma görevini alarak *De Nostri Temporis Studiorum* (Zamanımız Öğreniminde Yöntem Üzerine) adlı zengin pedagojik düşünceler içeren ünlü söylevini verdi. *De Antiquissima İtalarum Sapientia* (İtalyanların Eski Bilgeliği Üzerine) adlı, Descartes usçuluğunu çürütmeye yönelik Metafizik denemesini yayımladı. Bunların dışında bilimsel bir dergide çalışmalarını eleştiren bir yazıya yanıt olarak *Vici Vindiciane* (Vico'nun Kanıtları) isimli kitapçığı yazdı.

İtalyanca Özgün Metin
Principi di una scienza nuova intorno alla comune nature delle nazioni, 1744

İngilizce Metin
The New Science of Giambattista Vico, 1984,
çev. Thomas Goddard Bergin ve Max Harold Fish, Cornell University Press.

© Türkçe çevirinin tüm yayım hakları Doğu Batı'ya aittir.

İngilizceden Çeviren
Sema Önal

Yayına Hazırlayanlar
Taşkın Takış
Şermin Korkusuz

Kapak
Aziz Tuna

Baskı
Cantekin Matbaacılık
Şubat 2007

Doğu Batı Yayınları
Selanik Cad. No: 23/8 Kızılay/Ankara
Tel: 0 (312) 425 68 64 - 425 68 65
Faks: 0 (312) 425 68 65
e-mail: dogubati@dogubati.com
www.dogubati.com

Doğu Batı Yayınları - 26 Felsefe - 6

ISBN 978-975-8717-29-3

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar ve İşaretler 12
Sunuş . 13
Önsöz. 17

ULUSLARIN ORTAK TABİATI ÜZERİNE YENİ BİR BİLİMİN İLKELERİ

Eserin Ana Fikri . . 23
Eserin Sunuşuna Yardım Edecek Olan Resimli Sayfanın Açıklanması

BİRİNCİ KİTAP
İLKELERİN KURULMASI

Kronolojik Tablo. . 52

[Kısım I] 55
Toplanan Malzemenin Sıraya Konduğu Kronolojik Tablo Üzerine Notlar

[Kısım II] 90
Temel Ögeler

[Kısım III] 131
İlkeler

[Kısım IV] . . 136
Yöntem

İKİNCİ KİTAP
ŞİİRSEL HİKMET

[Takdim]. 147

Giriş . 147

[Bölüm I] Genel Olarak Hikmet. 148
[Bölüm II] Şiirsel Hikmetin Açıklanması ve Bölümlenmesi 150
[Bölüm III] Evrensel Tufan ve Devler 151

[Kısım I] 155
[Şiirsel Metafizik]

[Bölüm I] Şiirin, Putperestliğin, Tanrısallığın ve Kutsamaların Kökeni Olarak Şiirsel Metafizik. 155
[Bölüm II] Bu Bilimin Temel Yönleri Üzerine Sonuçlar 161

[Kısım II] 168
[Şiirsel Mantık]

[Bölüm I] Şiirsel Mantık 168
[Bölüm II] Şiirsel Mecazlar, Doğa Üstü Yaratıklar ve Başkalaşmalar Üzerine Sonuçlar 170
[Bölüm III] İlk Uluslar Arasında Şiirsel Karakterlerle Konuşma Üzerine Sonuçlar... 174
[Bölüm IV] Dillerin ve Harflerin Kökenleri Üzerine Sonuçlar. Hiyerogliflerin, Kanunların, Adların, Aile Armalarının, Madalyaların ve Paraların Kökenleri; İlk Dil ve Genslerin Doğal Hukuk Literatürünün Kökenleri. 180
[Bölüm V] Şiirsel Üslup, Arasöz, Sözcüklerin Sırasını Değiştirme, Ritim, Şarkı ve Mısranın Kaynakları Üzerine Sonuçlar 198
[Bölüm VI] Başlangıçta [Bölüm IV'ün Başlangıcında] Bildirilen Diğer Sonuçlar.. 204
[Bölüm VII] Bilgin'in Mantığı Üzerine Sonuçlar 213

[Kısım III] . 217
[Şiirsel Ahlâk]

[Bölüm I] Şiirsel Ahlâk ve Halk Değerlerinin Kökenleri, Evlilik Kurumu Yoluyla Din Tarafından Öğretildi 217

[Kısım IV]. . 228
[Şiirsel Ekonomi]

[Bölüm I] Şiirsel Ekonomi Hakkında ve İlkin, Yalnızca Çocuklardan Oluşan (Famuli Olmayan) Aileler Hakkında . 228
[Bölüm II] Aileler, Famuli ile Birlikte Şehirleri Önceler ve Onlar Olmaksızın Şehirler Doğamazdı . 247
[Bölüm III] Basit Bir Rıza ile Belirlenmiş Sözleşmeler Üzerine Sonuçlar 259
[Bölüm IV] Mitolojik Canon. 260

[Kısım V] . . 262
[Şiirsel Politik]

[Bölüm I] Dünyadaki İlk Yönetimler Altındaki Şiirsel Politika En Yaygın Olarak Aristokratik Bir Biçim İçinde Doğmuştur 262
[Bölüm II] Bütün Yönetimler, Fiefin Bazı, Ebedi İlkelerinden Doğmuştur 274
[Bölüm III] Censusun ve Hazinenin Kökenleri. . 284
[Bölüm IV] Roma Birliklerinin Kökenleri. 287
[Bölüm V] Sonuç: Yönetimleri ve Aynı Zamanda Genslerin Doğal Hukukunu Kuran İlahî İnayettir . . . 289
[Bölüm VI] Kahramansal Politikalar Yeniden Başladı. 293
[Bölüm VII] Eski Roma Kurumları Üzerine ve Varsayıldığı Gibi Roma'daki Monarşik Krallık ve Junius Brutus Tarafından Kurulan Halk Özgürlüğü Üzerine Sonuçlar . . 306
[Bölüm VIII] İlk İnsanların Kahramanlığı Üzerine Sonuçlar 309

[Kısım VI]. . . . 315

[Bölüm I] Şiirsel Tarihin Özetleri . 315

[Kısım VII] . 319
[Şiirsel Fizik]

[Bölüm I] Şiirsel Fizik . 319
[Bölüm II] İnsan Üzerine Şiirsel Fizik veya Kahramansal Tabiat 321
[Bölüm III] Kahramansal İfadeler Üzerine Sonuçlar. . . . 325
[Bölüm IV] Kahramansal Tasvirler Üzerine Sonuçlar 326
[Bölüm V] Kahramansal Âdetler Üzerine Sonuç 327

[Kısım VIII] . 329

[Bölüm I] Şiirsel Kozmografi . 329

[Kısım IX]. . 337
[Şiirsel Astronomi]

[Bölüm I] Şiirsel Astronomi 337
[Bölüm II] Bütün Eski Gentil Uluslar Arasında Astronominin İlkelerinin Aynı Oluşunun Astronomik ve Fiziksel-Filolojik İspatı 337

[Kısım X] . 340
Şiirsel Kronoloji

[Bölüm I] Şiirsel Kronoloji . 340
[Bölüm II] [Genel Olarak] Ninus'un Monarşisini Önceleyen Evrensel Tarihin Başlangıcını Belirleyen Kronolojik Kanun .. 343

[Kısım XI]. .. 347
[Şiirsel Coğrafya]

[Bölüm I] Şiirsel Coğrafya. 347
[Bölüm II] Aeneas'ın İtalya'ya Gelişi Üzerine Sonuç 355
[Bölüm III] Kahramansal Şehirlerin Adlandırılması ve Betimlenmesi 358
[Sonuç].... .. 360

ÜÇÜNCÜ KİTAP
GERÇEK HOMER'İN KEŞFİ

[Kısım I] 365
[Gerçek Homer İçin Araştırma]

[Giriş]. 365
[Bölüm I] Homer'e Atfedilen Bâtınî (Esoteric) Hikmet. . 365
[Bölüm II] Homer'in Anayurdu . 369
[Bölüm III] Homer'in Çağı . 370

[Bölüm IV] Homer'in Kahramansal Şiir İçin Eşsiz Yeteneği.. ..373
[Bölüm V] Gerçek Homer'in Keşfi İçin Felsefi Deliller. ..376
[Bölüm VI] Gerçek Homer'in Keşfi İçin Filolojik Deliller .383

[Kısım II] .390
Gerçek Homer'in Keşfi

[Giriş]. 390
[Bölüm I] Şimdiye Kadar Homer Hakkında Doğru Olduğuna İnanılan Ancak Doğru Olmayan Durumlar ve Olanaksızlıklar Burada Keşfedildi .391
[Bölüm II] Yunanistan Genslerinin Doğal Hukukunun İki Büyük Hazinesi Olarak Gösterilen Homer'in Şiirleri. ..396

[Ek] ..397
Dramatik ve Lirik Şairlerin Akılsal Tarihi

DÖRDÜNCÜ KİTAP
DÖNGÜ (COURSO), ULUSLARIN DÖNGÜSÜ

[Giriş]. 405

[Kısım I] . .406
Tabiatların Üç Türü

[Kısım II] ..408
Âdetlerin Üç Türü

[Kısım III] 409
Doğal Kanunun Üç Türü

[Kısım IV]. . . .410
Yönetimlerin Üç Türü

[Kısım V] 412
Dillerin Üç Türü

[Kısım VI]. . 413
Karakterlerin Üç Türü

[Kısım VII] 414
Hukuk Sisteminin Üç Türü

[Kısım VIII] ... 417
Otoritenin Üç Türü

[Kısım IX]. 419
Aklın Üç Türü

[Bölüm I] Tanrısal Akıl ve Devletin Aklı 419
[Bölüm II] Eski Romalıların Siyasi Hikmeti Üzerine Sonuç 420
[Bölüm III] Sonuç: Roma Hukukunun Temel Tarihi 421

[Kısım X] . 424
Hükümlerin Üç Türü

[Bölüm I] [Birinci Tür: Tanrısal Hükümler]. .. 424
[Bölüm II] Düellolar ve Misillemeler. . 426
[Bölüm III] [İkinci Tür: Sıradan Hükümler] 429
[Bölüm IV] [Üçüncü Tür: İnsani Hükümler]. 432

[Kısım XI]..... . 433
Zamanların Üç Mezhebi

[Bölüm I] Dinî, Titiz ve Sivil Zamanların Mezhepleri . 433

[Kısım XII] 435
Kahramansal Aristokrasilerin Özelliklerinden Çıkarılan Diğer Deliller

[Giriş].... . 435
[Bölüm I] Sınırları Koruma... . 435
[Bölüm II] Kurumları Koruma . 437
[Bölüm III] Kanunları Koruma..... . 445

[Kısım XIII] .. 449

[Bölüm I] Karışık Yönetimlerden Alınmış Diğer Deliller, Yani Önceki Yönetim ile Sonraki Yönetimin Yapısının Kaynaşması 449

[Bölüm II] Ulusların Monarşiler Altında Kalmasını Sağlayan Sonsuz Doğal Kraliyet Kanunu . 451
[Bölüm III] Jean Bodin'in Sistemiyle Temsil Edilen Politik Teorinin İlkelerinin Çürütülmesi 452

[Kısım XIV] . 458
Ulusların Döngüsünü Doğrulayan Son Deliller

[Bölüm I] [Cezalar, Savaşlar, Sayıların Düzeni] . 458
[Bölüm II] Sonuç 461

BEŞİNCİ KİTAP
ULUSLARIN YENİDEN ORTAYA ÇIKIŞLARINDAKİ İNSANİ KURUMLARININ YENİDEN DÖNGÜSÜ

[Sunuş]. 473

[Kısım I] 474
İlk Barbarlık Tarihinin Yeniden Döngüsü Olarak Açıklanan En Son Barbarlık Tarihi [1-2]

[Kısım II] 478
Fıeflerin Sonsuz Tabiatı Üzerinde Temellenen Ulusların Yeniden Döngüsü ve Feodal Hukukta, Eski Roma Hukuku'nun Yeniden Döngüsü

[Kısım III] 492
Bu Bilimin İlkeleri Işığında Ulusların Eski ve Modern Dünyası Üzerine Araştırma

ESERİN SONUCU

İlahî İnayet Tarafından Emredilen Her Bir En İyi Türdeki Sonsuz Doğal Yönetim (Commonwealth) Üzerine [342, 629 vd] . 499

Ek: Yeni Bilimin Uygulaması 509

DİZİN .. 515

KISALTMALAR VE İŞARETLER

Bölümlere ve satırlara yapılan referanslar Loeb Classical Kütüphanesi'ndeki gibi numaralandırılmıştır. Orada bu baskılar vardır. Ayrıca Teubnere veya orijinal metinlerin diğer standart baskılarına da referanslar yapılmıştır.

A. Vergil'in *Aeneid* adlı eseri
Tacitus'un *Annals* adlı eseri
A.A. Josephus'un *Against Apion* adlı eseri
A.P Horace'nin *Art of Poetry* (Ad Pisones) (Şiir Sanatı) adlı eseri.
C. Justinian'ın *Code* adlı eseri.
C. G. St. Augustine'nin *City of God* (Tanrı Şehri) adlı eseri.
D. Justinian'ın *Digest* adlı eseri.
E. Aristoteles'in *Nicomachean Ethics* (Nicomachean Etiği) adlı eseri.
G. Tacitus'un *Germany* adlı eseri
G. W. Caesear'ın *Gallic War* (Gallic Savaşı) adlı eseri
H. Tacitus'un *History* adlı eseri
I. Homer'in *Illiad* (İlyada) adlı eseri
J. Justinian'ın *Institutes* (Kurumlar) adlı eseri
L. Grotius'un *Law of War and Peace* (Savaş ve Barış Hukuku) adlı eseri.
Cicero'nun *Laws* (Kanunlar) adlı eseri.
Plato'nun *Laws* (Kanunlar) adlı eseri.
O. Homer'in *Odyssey* adlı eseri
Op. Vico'nun *Opere* adlı eseri (2. ciltteki sayfalara, 3. ciltteki paragraflara yapılan referanslar)
P. Aristoteles'in *Politics* (Politika) adlı eseri
R. Platon'un *Republic* (Devlet) adlı eseri
S. Dionysius Longinus'un *On the Sublime* adlı eseri
[ ] İngilizceye çevirenler tarafından konulmuştur (bazı durumlarda ise Vico'nun editörü Nicolini tarafından konulmuştur). Köşeli parantez numaraları 1-1112 çevirinin paragraflarına gönderme yapmaktadır.
! Vico, referans gösterdiği veya evvelce cevap verdiği kaynakları yanlış hatırlar, yanlış aktarır ya da yanlış sunar. Böyle durumlarda bu işaret dikkat çekmek için kullanılmıştır.

SUNUŞ

Giambattista (ya da Giovanni Battista) Vico 1668-1744 yılları arasında yaşamış ünlü İtalyan filozof, tarihçi ve hukuk adamıdır. Akademik hayatının büyük bir kısmını Napoli Üniversitesi'nde retorik profesörü olarak geçiren Vico, asıl eğitimini hukuk alanında yapmış, bununla birlikte yoğun bir biçimde klasikleri okumuş, filoloji ve felsefe çalışmaları yapmıştır. Hayatı boyunca büyük bir sefalet içinde yaşamaya mahkûm olmasına ve çok arzu ettiği hukuk kürsüsünün başına geçmeye ömrü yetmemesine rağmen; hukuk, mitoloji, tarih, sanat ve diğer birçok alanda derinlemesine araştırmalar yapmış ve tüm bu alanlarda yeni düşüncelerin serpilip gelişmesine kılavuz olmuştur.

Kendi çağında yeterince değeri bilinmeyen ve de önemsenmeyen Vico'nun düşünce tarihine en önemli katkısı, tarih felsefesi ile tarih bilimine getirmiş olduğu yenilikler ve özgün düşüncelerdir. XIX. yüzyılın önemli düşünür ve yazarlarından olan Michelet, bundan dolayı Vico'yu tarih felsefesinin babası ilân etmiştir. Vico'nun, tarihe yönelişin ve tarihi bilmenin herhangi bir 'pragmatik yarar'dan dolayı değil, başlı başına kendisi için önemli olduğunu söylemesi ve bunun yanısıra tarihe belli ilkeler ve kurallarla yaklaşması, onun Yeni Çağ felsefesinde tarih epistemolojisinin ilk taslağını geliştirmesini sağla-

mış; böylelikle de, gelecek kuşakların tarihe ve tarih bilimine farklı bir metodolojiyle yaklaşmalarına olanak tanımıştır.

Vico'nun tarihi bir bilim olarak ele aldığı ve onun ilkelerini ortaya koyduğu, kendi ifadesiyle başyapıtı dediği *Scienza Nuova*, yani *Yeni Bilim*, 1725 yılında ilk baskısı, 1730 yılında tam baskısı, son olarak 1744 yılındaysa gözden geçirilmiş yeni baskısı yayımlanmış bir yapıt olarak düşünce tarihinin en önemli eserlerinden birisidir. Bu yapıtında Vico, aynen Montesquieu, Herder, Schlegel ya da Hegel gibi genel ve evrensel bir tarih anlayışı geliştirmiştir. Bacon ve Descartesçı kartezyen bilim anlayışına karşı gelmiş, doğa bilimleri metodolojisi karşısında yeni bir metodolojinin, eş deyişle tarih ve toplum bilimleri metodolojisinin olanaklı olabileceğini göstermiştir. *Verum et factum convertundur* (*Hakikat ile olgu birbirine geçer/birbirini dönüştürür*) ilkesinde açığa serilen gerçek, hakikatin bilgisi için en sağlam kalkış noktasının toplumsal-tarihsel dünya olduğu gerçeğidir. İlk kez Vico'nun ortaya koyduğu bu ilkenin anlamı son derece derindedir. Bundan böyle hakikatin ölçütü denen şey, kartezyen bilgi anlayışında olduğu gibi artık zihnimizdeki tasarımların açık ve seçik oluşundan ibaret olmayacaktır. Zihnimizde yaratmış olduğumuz tasarımların açık ve seçik oluşu hakikatin ölçütünü bizlere vermez; tersine bu açık-seçiklik bize ancak psikolojik ve öznel bir ölçüt sağlar. Kişi burada hakiki olana değil, 'kendi inandığı psikolojik-zihinsel nesnesi'ne bağlanmıştır. O halde Vicocu anlamda bilgilenme denen şey, zihnimizdeki tasarımlar arasındaki bir ilişki ve bu ilişkinin doğruluğu sorunu değil; kendimiz ve zihnimiz dışındaki toplumsal ve tarihsel bir dünyada eylediklerimiz (yarattıklarımız) ve bu eyleme sırasında bildiklerimizdir (yarattığımızın bilinmesidir). İşte tam da bu noktada Vico önemli bir saptamada bulunur: "İnsan ancak kendi yarattığı şeyi tam olarak bilebilir." Onun yarattığı dünya ise, tarihsel ve toplumsal dünyadır ve bu dünyayı bilmek bize hakikatin bilgisini getirecek olandır. Dolayısıyla da *Yeni Bilim*'in temel amacı; tarihsel ve toplumsal bu dünyayı, bu dünyayı oluşturan dil, gelenek, hukuk, mitoloji, sanat ve felsefe yoluyla bilmeyi, onu anlamlandırmayı ve doğa bilimlerine karşıt olan kendine ait, biricik metodolojiyi ortaya koymayı gerektirir. Böyle büyük bir hedefe odaklanan Vico, başyapıtı olan *Yeni Bilim*'de tarihçiliği/tarih bilimini epistemolojik açıdan temellendirmeye çalışmış ve 'salt pragmatik yararı olan bir sanat' olma durumundan onu kurtarmıştır.

Düşünceleriyle kendi çağına damgasını vuramamış, iz bırakan etkileri ve düşünceleri anavatanı olan İtalya'ya bile ancak Alman İdealizmi dolayımıyla XIX. yüzyılda geri dönmüş olan Giambattista Vico, Herder'den Hegel'e, Dilthey, Spengler ve Mommsen'den Sorel'e kadar birçok düşünürü farklı bağlamlarda etkilemiştir. Döngüselci tarih anlayışı, tarihin bir edimler dizisi olarak karşımıza çıkması, her tarihsel durumun kendi biricik iç yapısında ve bu iç yapı aracılığıyla anlaşılması, tarihsel yaşamın mitolojik, filolojik, hukuksal ve dinsel yönden kavranması gerektiği ve buna benzer birçok değerli düşünce onun bize mirasıdır. Günümüzde Vico sadece felsefe, tarih ya da sosyolojide değil, sosyal bilimlerin tüm alanlarında en temel noktalara ulaşıncaya dek derin ve bir daha silinemeyecek büyük izler bırakmıştır. Bu izleri kavramaya ve anlamlandırmaya çalışmak, ancak ve sadece Vico'nun özgün düşüncelerinin en tam ifadesi olan *Scienza Nuova*'nın kavramlarını kendi dil dünyamızda yeni baştan oluşturabilmekle mümkün olacaktır. Zira Vico'nun da söylediği gibi, "ancak yaratabildiğimiz şeyi tam anlamıyla bilebiliriz." Türkçenin dil dünyasına Vico'nun başyapıtını kazandırmakla onun düşüncelerine dolaysızca nüfuz etmemize olanak sağlayan ve Vico'nun *Yeni Bilim*'i üstüne bir de doktora tezi yazan Sevgili Sema Önal Akkaş'ın çabası olmasaydı, yukarıda söylediğimiz şey gerçekleşmemiş olacak, düşünce hayatımız böyle önemli bir mihenk taşından bir süre daha mahrum kalacaktı. Tarih felsefesi ve tarih biliminin ötesinde, sosyal bilimlerin en önemli yapıtlarından birini dilimize kazandırdığı için kendisini kutluyor, *Yeni Bilim*'in düşünce hayatımızda hak ettiği değeri ve yeri en kısa sürede almasını diliyorum.

Doğan Özlem
Akyaka/Gökova
Şubat 2007

ÖNSÖZ

Tarih ve kültür dünyasının, tabiat dünyasından farklı bir yöntemle incelenmesi gerektiği düşüncesi, insanoğluna kültürünü ve tarihini anlamayı görev edinmiş olan disiplinlerin yolunu açmıştır. İtalyan filozof, hukukçu, filolog ve tarihçi Giambattista Vico (1668-1744), yeni bir bilimin ilkelerini sunduğu bu eserinde, yalnız hükümdarların değil, ulusların mit ve efsanelerinin siyasal, kültürel ve kurumsal yapılarının tarihinin de incelenmesi gerektiğini vurgulayarak buna örnek teşkil edebilecek bir eser yazar.

Vico bu eserini "ideal sonsuz tarih" fikri çerçevesinde değerlendirir. Çünkü Vico'ya göre her ulusun doğuş, büyüme, yükselme, iniş ve düşüş itibariyle ebedi döngüsel bir kaderi vardır. İşte Vico buna ulusların "ideal sonsuz tarihi" der.

Bilindiği gibi Vico, 17. yüzyılın büyük bilimsel devrimlerinin gerçekleştiği ve büyük yüzyıl olarak nitelendirilen yüzyılın etkilerinin güçlü bir şekilde devam ettiği 18. yüzyılın düşünürü, hukukçusu, tarihçisi ve belâgatçısıdır. Ayrıca Rönesans'ın merkezi olan İtalya'da doğan ve oradan çıkarak bütün dünyayı etkisi altına alan güçlü düşünce ortamlarının içinde yetişmiştir. Napoli'de doğmuş ve orada ölmüştür. Fakir bir kitap satıcısının oğludur. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştirmiştir. 1699'dan 1741'e kadar Napoli Üniversitesi'nde Latin Dili Retoriği Kürsüsünde görev yapmıştır. Hukuk bilimi

ile ilgilenmiş ve bu konuda birçok eser yazmıştır. 1723'te sivil kanun kürsüsü için açılan bir sınavı kaybedince tarih incelemelerine dönmüştür. Böylece onu ömrünün sonuna kadar meşgul edecek *Yeni Bilim* adlı eseri belirmeye başlamıştır. Giambattista Vico'nun ölümünden kırk yıl sonra Napoli'de bir Vico kültü büyümeye başlamış, eserleri birçok dile çevrilmiş ve Vico incelemeleri için iki kurum ve bir dergi ona adanmıştır. Halen ABD'nin Atlanta eyaletinde de Vico hakkında incelemeler yapan Emory Üniversitesi'ne bağlı bir enstitü vardır.

Vico, *Scienza Nuova* (*Yeni Bilim*) adlı eserini 1725'te yayımlamıştır. Eserin ikinci baskısı, 1730'da üçüncü baskısı 1744'te yapılmıştır. Ünlü tarihçi Jules Michelet (1798-1874) *Yeni Bilim* ve *Otobiyografi*'yi Fransızcaya çevirmiş ve Vico onun aracılığıyla birçok tarihçiyi etkilemiştir. Ayrca J. Michelet, B. Croce, Vico ve Hegel'in bağlantısı üzerinden kendi idealist felsefesini kurmuş ve Fausto Nicolini ile birlikte Vico'nun eserlerinin İtalyanca standart baskısını oluşturmuştur. Finnegan Wake'in genel yapısını temellendiren James Joyce, Vico'ya çeşitli yerlerde atıfta bulunmuştur. Goethe *Yeni Bilim*'in bir kopyasını ele geçirmiştir. Herder ve Hamann ise Vico'nun eserini okumuştur. Coleridge, Vico'nun fikirlerini yayan ilk İngilizdir. Marx, Vico'yu *das Kapital*'de tartışmıştır. Yeats, Vico ile ilgilenmiş ve Giavanni Gentile'nin yorumundan etkilenmiştir. Sorokin, Vico'yu okumuş; Trotsky, *Rusya Devriminin Tarihi* adlı eserinin ilk sayfasında Vico'yu aktarmıştır. Collingwood, Croce'nin Vico üzerine olan kitabını çevirmiş ve Vico'nun tarih kavramından etkilenmiştir. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

Vico'nun *Yeni Bilim* için büyük ümitleri vardır. Vico, bu eserinde Tanrı'nın yarattığı tabiatın yanında insanın kendi yarattığı dünya olan toplum ve kültür dünyasının nasıl bir yöntemle incelenmesi gerektiği üzerine düşünmüştür.

Vico tarihte ve kültürde evrensel olduğunu zannettiği yasalar bulduğu iddiasındadır. Dolayısıyla *Yeni Bilim* adlı bu eser, 18. yüzyılın düşünce dünyası ve insan bilimlerinin yöntemi açısından önemli fikirler sunmaktadır.

Sivil dünya veya ulusların dünyasını ya da toplumu incelemeyi düşündüğü bu eserinin bir kopyasını Vico, bir haham aracılığıyla, *Principia Mathematica*'yı yazan büyük bilim adamı Newton'a (1642-1727), özetle, onun tabiat dünyasında gerçekleştirdiği bilimi toplum

dünyasında gerçekleştirdiğini ifade ederek göndermiştir. Ancak, bu kopyanın Newton'a ulaşıp ulaşmadığı bilinmiyor.

Vico eserinde doğal hukuk kuramcılarına, Yeni Stoalılara, Epikürcülere, Kartezyenlere eleştirilerde bulunur. Ona göre Platon, Varro, Scavelo, Lucretius, Tacitus, Ulpian gibi yazarlar kendi zamanındaki yazarlardan daha gerçekçidir. F. Bacon'ın düşüncelerine aşırı derecede saygı gösterir. Descartes'e özellikle tarihi küçümsediği için karşıdır. Vico, bu eseriyle büyük bir keşif yaptığını ve dünyaya yeni bir kapı açtığını zaman zaman vurgulamıştır.

Vico genel olarak Batı'da modern tarih felsefesinin kurucusu olarak kabul edildiği gibi kültür felsefesi ve mitoloji felsefesinin de kurucusu olarak kabul edilir. Ernst Cassirer, Vico için mitin gerçek kâşifi der. Vico'nun eseri dil, şiir, estetik, kanun, eğitim, politika metafizik, toplum, kültür ile önemli derecede ilgilidir.

Ancak eserin muğlak ve dağınık yapısı okuyucuyu yorabilir. Eserde çok miktarda Latince ve Grekçe kavram geçmektedir. Çünkü Vico, birçok toplumsal kurumun oluşumunu ve varlığını sürdürmesini değerlendirirken kelimelerin etimolojik kökenlerine önemle dikkat çekmektedir.

Eserin daha kolay anlaşılması için burada birkaç temel kavramın açıklamasını yapmak istiyoruz. Bunlardan ilki *gentil* kavramıdır. Vico insanlığı en temelde ikiye ayırır: İbraniler ve gentiller. O, gentil terimini kitaplı dinlerden habersiz, kendi tanrılarını kendileri yaratan, putperest; ve tabiat dünyasının ortasında kalmış, kendi yollarını, kendi doğrularını kendileri bulmuş ve kendi kurumlarını kendileri oluşturarak medeni veya sivil hayata kadar yükselmiş olanları kasteder. İnsanlığın cennetten kovulduktan sonra yani Hıristiyanlığa göre Düşüş ile içinde bulunduğu vahşi durumdan başlayarak medeni ve insani duruma mücadele ederek nasıl ulaştığının tarihini yani gentillerin tarihini filolojik tarihsel ve felsefi kanıtlamalar yaparak göstermeye çalışır. Ancak gentil insanlık bu gidişatta kendi yolunu bulurken çok önemli mücadelelerden geçecek ve döngüsel bir tarzda ilerleyecektir. Bütün uluslar, üç çağdan geçer: Tanrılar Çağı, Kahramanlar veya Barbarlık Çağı ve İnsanlar Çağı. Vico'ya göre, insanlık yaratıldığından beri bu döngüsellik içinde bulunduğundan bu üç çağ ayrımını Mısırlılar kendilerinden önceki çağları açıklamak için kullanmışlardır. Vico da bunu doğru kabul ederek kullanmıştır.

Başka bir terim, İngilizceye, *commonwealth* olarak çevrilen İtalyanca aslı *repubblica* olan terimdir. Bu terim, aslen bir topluluğu bir arada tutan ortak varlığı temsil eder. Bu ortak varlık üzerinde çeşitli yönetim biçimleri doğmuş ve gelişmiştir. *Repubblica* daha önce dilimize cumhuriyet veya devlet olarak çevrilmiştir. Biz, bu terimi, tek bir yönetim biçimini belirtmediği gibi bugünkü anladığımız anlamdaki devleti de içermediğinden bir grubu, bir toplumu bir arada tutan ve organik bir birim olarak görevlerini yapmalarını sağlayan en genel anlamda yönetim olarak çevirdik. Çünkü, toplum ister istemez bir araya geldiğinde daima ilkel de olsa bir yönetim biçimiyle birlikte görülmüştür.

Vulgar kelimesi de avam anlamında kullanılmakla birlikte birçok yerde geçen "vulgar wisdom" ifadesini "halk hikmeti" olarak çevirmeyi uygun gördük. Çünkü Vico, avami ya da sıradan olmakla birlikte tabiatla iç içe yaşayan insanların toplumsal olayları tabiattaki olaylarla bağdaştırarak bir halk hikmeti oluşturduklarını düşünmektedir.

Bu eserde geçen Latince kelimelerin Türkçeye ilk kez kazandırılmasından kaynaklanan güçlüklerde özellikle Roma hukuku ile ilgili bölümlerde birçok zorluk yaşadığımızı belirtmek isterim. Ayrıca, Latince birçok kelime bulunması bunların yazılışının çok sabır ve dikkat gerektirmesi dolayısıyla yayınevinin değerli üyeleri Taşkın Takış ve Şermin Korkusuz'un sabırlı, dikkatli ve titiz çalışmalarına teşekkür ederim.

Ve sonsöz olarak bu eserin ortaya çıkmasında benden maddi manevi desteklerini esirgemeyen bilge gönüllü hocalarım Prof. Dr. Mübahat Türker'e, Prof. Dr. Doğan Özlem'e ve Prof. Dr. Kenan Gürsoy'a değerli telkinleriyle bana güç verdikleri için en içten duygularımla teşekkür ederim.

Sema Önal
Şubat 2007

Ulusların Ortak Tabiatı Üzerine Yeni Bir Bilimin İlkeleri

Dem. Ant. Vaccaro I

Sesyne Sculp.

ESERİN ANA FİKRİ

❄

ESERİN SUNUŞUNA YARDIM EDECEK OLAN RESİMLİ SAYFANIN AÇIKLANMASI

1. Nasıl Thebli Cebes, ahlâki kurumların bir tablosunu yapmışsa, biz de burada sivil* kurumlardan birini sunuyoruz. Eserimizin başındaki resimli sayfanın, eserin ana fikri hakkında okuyucuya yardım edeceğini umuyoruz. Okuyucu, bu kitabı okurken zihninin arka planında bu resmi tutarak bir canlandırma yapabilecektir.

2. Resimde, göksel kürenin veya tabiat dünyasının üstünde duran ve şakaklarında kanat olan bayan, metafiziktir. Metafizik adı çok şey ifade eder. İçinde göz olan parlak üçgen, kendi inayetinin bir yönünü sunan Tanrı'yı simgeler. Tanrı'ya dönük duran ve ekstaz hâlinde gö-

---

* Sivil (civil) kelimesi, insanın yalnızca bir doğa varlığı olma hâlinin üstünde toplumsal bir varlık olduğunu, oluşturduğu kurumları ve medeniyet yaratma sürecini ifade eder. Eserin bütünlüğü içerisinde düşünüldüğünde iki dünya vardır. Doğal fiziksel dünya ve sivil toplumsal dünya; ama sivil toplumsal dünya, doğal fiziksel dünya içinde bulunur (ç.n).

rünen Metafizik, Tanrı'yı şimdiye kadar, filozofların temaşa ettikleri doğal kuruluşların düzeni üzerine yükselerek temaşa eder. Çünkü, bu eserde, o bayan (yani Metafizik), sivil dünya veya ulusların dünyasını teşkil eden insan ruhlarının dünyasında hüküm süren Tanrı'nın inayetini göstermek için daha yüksekte durur ve böylece, metafiziksel dünya olan insan zihinlerinin dünyasını Tanrı'da temaşa eder. Sivil dünyayı meydana getiren bütün kurumların elemanları resmin altında gösterilen hiyerogliflerle temsil edilmiştir. Küre veya fiziksel doğal dünya, yalnızca, bir kısmıyla resimdeki sunak tarafından desteklenir. Zira, şimdiye kadar filozoflar ilahî inayeti, yalnızca doğal düzen içinde gözlemledikleri için onun ancak bir kısmını göstermişlerdir. Bunun gibi insanlar, tapınma, kutsama ve diğer ilahî şerefleri, özgür bir Zihin ve tabiatın mutlak hâkimi olan Tanrı'ya sunmuşlardır. Çünkü, sonsuz öğüdüyle Tanrı, bize, tabiat içinde varoluş vermiştir ve tabiat yoluyla var olmakta oluşu muhafaza eder. Fakat filozoflar, Tanrı'nın inayetinin insanlara en uygun olan yanını, yani, insanların temel özelliği olan sosyal olma tabiatını henüz temaşa etmemişlerdir. Tanrı, insanın sosyal olma özelliğini sağlarken, insani kurumları öyle takdir etmiştir ve öyle düzenlemiştir ki, ilk günahla, mutlak adaletten uzaklaşmış olan ve çok farklı ve çok zıt bir şey yapmaya meyleden insanlar –yalnız kendi yararları için ve tıpkı vahşi hayvanlar gibi yalnız yaşayacaklardı– yine yalnız kendi yararları için yukarıda sözü geçen farklı ve zıt yolların içinden geçerek adalet içindeki insanlar gibi yaşamaya ve kendilerini bir toplum içinde korumaya ve böylece de kendi sosyal tabiatlarını yerine getirmeye başlamışlardı. İşte, bu eserde de gösterileceği üzere sosyal oluş, insanların gerçek sivil tabiatıdır ve bu nedenle de bu kanun, tabiat içinde var olur. İlahî inayetin sivil işlerdeki idaresi ve onun akılsal tarafı, bizim Bilimimizin başlıca işidir. Bu bakımdan bizim Bilimimiz, İlahî İnayetin Akılsal Sivil Teolojisi olmaktadır [342].

3. Gök küresini çevreleyen burçlar (zodiac) kemerinde Aslan (Leo) ve Başak (Virgo)'ın işaretleri, diğerlerinden daha görkemli ya da denildiği gibi derinlikli (perspektif) görünür. Aslan, şuna işaret eder: Bilimimizin ilk olarak belirlediği gibi her eski gentil* ulusun kendi kurucusu olarak övündüğü bir Herkül'ü vardır, yine, Bilimimizin belirlediği gibi Herkül'ün yaptığı en önemli iş, ateş püskürerek Ne-

* Gentil, İbrani olmayan, pagan, putperest gibi anlamlara gelmektedir (ç.n).

mean ormanını ateşe veren aslanın öldürülmesi ve öldürdüğü aslanın derisiyle süslenen Herkül'ün yıldızlara yükselmesidir. Aslan, burada, askerî kahramanları önceleyen siyasi kahraman tipi olarak bulduğumuz Herkül tarafından yakılan ve ekilebilir alan hâline getirilen eski büyük yeryüzü ormanına işaret etmektedir. Bu işaret, zamanın [sayımının] başlangıcını da temsil eder. Bu başlangıç, Grekler (gentil İlk Çağın bütün bilgisini onlara borçluyuz) arasında Herkül'ün kurucusu olduğu söylenen oyunlar üzerine kurulan olimpiyatlarla başlar. Olimpiyatlar, Herkül'ün aslanı öldürerek zafer kazanmasını kutsamak için Nemean oyunları ile başlamış olmalıdırlar. Böylece, Greklerde zaman sayımı, tarlaların ekildiği zaman olarak başlar.

İkinci işaret, Başak (Virgio) işaretidir. Astronomlar, bu işareti şairlerin buğday başaklarıyla ilgili betimlemelerinden almışlardır. Bu işaret, Grek tarihinin altın çağla başladığını gösterir. Şairler, bu çağın dünyanın İlk Çağı olduğunu vurgularlar. Yüzyıllar boyunca, yıllar, tahıl hasadıyla sayılmıştı. Bu nedenle, tahılı dünyanın ilk altını olarak buluyoruz. Greklerin bu altın çağı, tohumları tarlaya saçmak demek olan "*satî*"den ismini alan Satürn Çağı bakımından Latinlerinki ile aynıdır. Bu altın çağda, şairler, kahramanlarla tanrıların yeryüzünde arkadaşlık ettiklerine bizi inandırırlar. Çünkü daha sonra göstereceğimiz gibi gentiller arasında ilk insanlar, basit, kaba ve imgelemlerinin güçlü tılsımı altında korkunç bâtıl inançlarla doldurulmuştur ve onlar, gerçekten, yeryüzünde tanrıları gördüklerine inanmışlardır [713]. Aynı düşünce birliğinden dolayı, Doğulular, Mısırlılar, Grekler ve Latinlerden her birinin de diğer uluslardan habersiz olarak tanrıları gezegenlere, kahramanları sabit yıldızlara yükselttiklerini ilerde göreceğiz [72 ve devamı –bundan sonra vd]. Böylece, Satürn'den (Yunanca adı, Zaman demek olan Kronos'tur) kronoloji veya zaman teorisi için yeni ilkeler elde edilmiştir.

4. Resimde, sunağın, altta ve gök küresine destek verir durumda bulunuşunun yanlış olduğunu düşünmemelisiniz. Çünkü dünyanın ilk sunakları, Göğün, yeryüzündeki insanlar üzerinde egemen olduğunu ve insanlığa büyük nimetler sunduğunu inançlı bir şekilde hikâye eden şairlerin fabllarındaki ilk göksel âlemin gentilleri aracılığıyla yükseltilmiştir. İnsan ırkının büyüyen çocukları olan bu ilk insanlar, tıpkı şimdilerde çocukların, gökyüzünün, evlerinin çatılarından biraz yüksek olduğuna inanmaları gibi, göğün, dağların doruklarından daha yüksek olmadığına inanmışlardı. O hâlde, demek ki

Grek zekâsı, göksel âlemin, en yüksek dağların doruklarına yükseltilmesini sağladı. Örneğin, Homer'in kendi zamanındaki tanrıların Olimpos'ta bulunduğunu söylemesi gibi. Son olarak, göksel âlem, bizim şimdi astronomi yoluyla öğrendiğimiz kürelerin (sferlerin) üstüne yükseltilmiştir ve Olimpos, sabit yıldızların olduğu yere, göksel âlemin üstüne yükseltilmiştir. Oraya, aynı şekilde, şimdi göksel bir işaret olan sunak da ulaştırılmıştır ve onun üzerinden ateş, Aslanın evine geçerek girmiştir (burası Herkül'ün ekilecek hâle gelmesi için ateşe verdiği Nemean ormanıdır [3]) Çünkü, aslanın derisi Herkül'ün zaferinin simgesi olarak yıldızlara yükseltilmiştir.

5. Zenon'un "kader" anlayışına önderlik eden ruhun gururu veya Epikuros'un 'şans' anlayışına önderlik eden bedensel hazların bayağılığı ile kirletilmemiş olması gereken Metafiziğin göğsünü süsleyen ve ışık saçan dışbükey mücevher, ilahî inayetin ışını, temiz ve saf kalbin belirtisidir. Üstelik bu mücevher, akılsal kurumlardan özel ışıklandırma alan ve bundan dolayı, şimdiye kadar filozofların yaptığı gibi, yalnızca kendi ahlâki kurumlarını düzenleyen metafizikte Tanrı bilgisinin sonunun olmadığına işaret eder. Çünkü böyle olsa düz bir mücevherle gösterilirdi. Hâlbuki mücevher, ışığı dışarıya doğru yayan ve dağıtan dışbükey bir mücevherdir. Bu, şuna işaret eder: Metafizik, halkın ahlâki kurumlarındaki veya sivil göreneklerdeki Tanrı'nın inayetini bilmelidir. Bu inayet ile uluslar varlığa gelirler ve dünyadaki varlıklarını sürdürürler.

6. Aynı ışık, Metafiziğin göğsünden çıkarak, bize kadar ulaşmış ilk gentil yazar olan Homer'in heykeline yansımıştır. Çünkü metafizik, gentiller arasında, gerçek insani düşüncenin ortaya çıkmasıyla oluşan insani fikirler tarihinden başlar ve nihayet, bize, sağlam duyu ve engin hayal gücüne sahip gentil ulusların ilk kurucularının ham zihinlerine inme imkânını verir. Bu ilk insanlar, yalnızca, uyuşuk ve aptalca olan yalın zihni ve aklı kullanma potansiyeline sahiptiler. Bu nedenle, şiir sanatının başlangıcı, şimdiye kadar hayal edilmiş olanlarda hem farklı hem de onlara zıt şekilde, yine aynı nedenle, şimdiye kadar saklı kalmış olan şiirsel hikmetin başlangıcının altında yatmaktadır. Teolojik şairlerin bilgisi olan bu şiirsel hikmet, şüphesiz, gentiller için dünyanın ilk hikmetidir. Çatlak bir zemin üzerinde duran Homer'in heykeli, gerçek Homer'in keşfine işaret eder (*Yeni Bilim*'in ilk basımında [OP. 3.295 vd] biz gerçek Homer'in farklı olduğunu hissetmiş ama onu iyice anlamamıştık. Şimdiki basımında bu

farklılık, tam anlamıyla açıklanmıştır [780, 914].) Şimdiye kadar bilinmeden kalan Homer, uluslar arasında efsaneler ya da fabllarla dolu zamanların gerçek kurumlarını ve çok daha fazlası bilgiden ümidin kesildiği karanlık zamanın kurumlarını ve son olarak da tarihsel zamanın kurumlarının ilk gerçek kaynaklarını bizden saklamıştır. Bunlar, eski zaman Roma medeniyetleri üzerine en bilgili yazar olan Marcus Terentius Varro'nun *İlahî ve İnsani Kurumların İlk Çağları* olarak adlandırdığı büyük eserinde –bu eser kayıptır– bizim için kaydettiği dünyanın üç büyük zamanıdır [40, 52].

7 Dahası, bu eserde bu aynı [gentil] uluslar hakkında yazan yazarlarla (bu konuda değerlendirme yapan yazarları öne çıkarmak için bin yıldan daha fazla zaman geçmesi gerekmiştir) ilgili doğru bir araştırma yaparak şimdiye kadar yapılmamış yeni eleştiri sanatına ve felsefedeki sebeplerin acınacak hâldeki çapraşıklığı, belirsizliği ve etkilerin sonsuz çeşitliliği nedeniyle korkunç bir inceleme hâline gelen felsefenin filolojiyi incelemeye girişmesine işaret edilebilir (felsefe, insani seçime bağlı olan bütün kurumların doktrinlerini incelemelidir. Yani, savaşta ve barışta insanların dilleri, görenekleri, gelenekleri, tarihleri bütün olarak incelenmelidir). Felsefenin, ulusların tarihleriyle zaman içinde dönmekte olan ideal sonsuz bir tarihin planını kendi içinde keşfederek, kendini bir bilim formuna indirgemesine işaret edilebilir [349]. Öyle ki, bundan dolayı, bizim Bilimimiz bir otorite felsefesi olarak düşünülebilir [350]. Çünkü şiir sanatının yeni ilkelerinin sonuçları olarak burada açıklanan mitolojinin ilkelerinden dolayı, fabllarn, Greklerin en eski insanlarının göreneklerinin doğru ve güvenilir tarihleri olduğu burada gösterilmektedir. Tanrılar hakkındaki mitler, her şeyden önce, insan ırkına gerekli ve faydalı olan bütün kurumların tanrısal varlıklar olduğunu düşünen en kaba gentil insanlığı oluşturan insanların içinde bulunduğu zamanın hikâyeleri idi. Bu şiir sanatının yazarları da şüphesiz tanrılar hakkındaki efsanelerle gentil ulusları kuran ve hepsi de dinsel şairler olan ilk insanlardı. Burada, bu yeni eleştirel sanatın ilkelerine dayanarak, gentil dünyanın ilk insanlarının ihtiyaç duyduğu insani fayda ve gereksinimlerin belirli fırsatlarının ne olduğu üzerine düşündüğümüzde görürüz ki, onlar, kendilerinin yaptıkları ve inandıkları korku dolu dinlerle, ilkin bir kaç tanrı ve sonra diğer başka tanrıları hayal etmişlerdir. Doğal olarak, bu ilk insanların zihinlerinde biçimlenmiş olan tanrıların doğal teogonisi veya oluşumu bize tanrıların şiirsel tarihle-

rinin rasyonel bir kronolojisini verir. [İkinci olarak] kahramansal mitler, bütün ulusların barbarlık süreçlerinde yaygın olduğu görülen kahramanlar ve onların kahramanlık âdetleri üzerine anlatılan gerçek hikâyeler idi. Öyle ki, Homer'in iki şiiri, hâlâ barbar olan Grekler arasında *gens*lerin doğal kanunlarını keşfetmede iki büyük hazine kaynağıdır. Grek tarihinin babası olarak adlandırılan Herodot zamanına kadar barbarlık sürecinin, Grekler arasında devam ettiği bu eserde belirlenmiştir. Herodot'un kitapları efsanelerle doludur ve onun tarzı Homer'in tarzına çok benzer. Bu tarz, Herodot'tan sonra gelen bütün tarihçiler tarafından kullanılan bir özelliktir. Onlar, şiirsel ve günlük (vulgar) dil arasında bulunan ortalama bir ifade tarzını kullanmışlardır. Fakat Thuckydides, eski Yunanistan'ın ilk titiz ve ciddi tarihçisi olarak, tarih hesabının başında, babasının zamanından beriye doğru açıklama yapar ve böylece Thuckydides bir çocuk iken yaşlı bir adam olan Herodot'un zamanına kadar geri gider. Grekler, diğer insanların İlk Çağı hakkında hiçbir şey söylemedikleri için (onlar Romalılar'dan ayrı olan insanlar olarak Greklerin arasından bize kadar gelmişlerdir) kendi İlk Çağları hakkında oldukça cahildiler [101] Bu İlk Çağlar, resmin arka planındaki derin gölgelerdir. Metafizikten Homer üzerine yansıyan ilahî inayetin ışınının aydınlığında derin gölgelerin arasından çıkmış ve şimdiye kadar yalnız etkilerle bilinmiş olan ulusların bu dünyasının ilkelerini temsil eden bütün hiyeroglifler resmin ön planında görülmektedir.

8. Hiyeroglifler arasında en göze çarpanı sunaktır. Çünkü, biraz yukarıda kısaca belirttiğimiz [2] ve daha ayrıntılı bir şekilde göstereceğimiz gibi [9] bütün insanlar arasında toplumsal (sivil) dünya dinle başlamıştır.

9. Sunak üstünde solda gördüğümüz ilk nesne, bir asâdır (*lituus*). Kâhinler, bununla gökyüzüne bakarak kehanetleri almışlar ve alâmetleri gözlemlemişlerdir. İbrani olmayan uluslar (gentiller) arasında ilk tanrısal kurumlar, kaynaklarını bu kehanetlerden almıştır. İbraniler, Tanrı'nın sonsuzluğun bir noktasında bütün zamanları gözlemleyen sonsuz bir Zihin olduğunu düşündüler. Bundan dolayı Tanrı, ya kendisi ya da zihinler olan melekler ile ya da Tanrı'nın zihinlerine konuştuğu peygamberler ile Kendi Halkı* için hazırladığı şeyi önceden haber verir. Gentiller ise birtakım duyusal işaretler do-

* İbraniler kastedilmektedir (ç.n).

layısıyla insanlar için hazırladıkları şey hakkında uyarıda bulunan tanrıların bedenleri olduğunu hayal ettiler. Gerçek Tanrı'nın inayet sıfatına atfen, İbraniler arasında, doğru ve gerçeğe uygun olarak, gentiller arasında da hayalî olmak üzere, bütün insanlık, Latinlerin *divinari* olarak ifade ettikleri ortak bir fikir ile Tanrı'nın tabiatına, geleceği önceden haber verdiği için, ilâh ismini verdiler [342]; fakat yukarıda sözü geçenlerle birlikte, bizim Bilimimiz tarafından gösterilen ve bütün diğer esas farklılıkların da kaynağındaki temel farklılık, İbranilerin doğal hukuku ve İbrani olmayan ilk ailelerin (gentes) doğal hukuku arasındaki farklılıktır. Romalı hukuk bilginleri, ikinciyi, yani *gens*lerin doğal hukukunu, bizzat, insani âdetlerle birlikte, ilahî inayet tarafından takdir edilmiş olarak tanımladılar. Böylece, yukarıda adı geçen asâ, evrensel tufan ile başlamış olan gentil evrensel tarihin başlangıcını da temsil eden hem filolojik hem de fiziksel delil olarak gösterilir [369]. İki yüzyıllık bir aradan sonra (efsanevi tarihin bağlı olduğu gibi) gök, yer üzerinde hüküm sürmüştür ve insanlığa birçok büyük nimetler sunmuştur. Doğulular, Mısırlılar, Grekler, Latinler ve diğer gentil uluslar arasında fikirlerin birliğiyle Jove (baş tanrı) gibi tanrıları olan birçok din ortaya çıkmıştır. Çünkü, tufandan sonraki sürecin sonunda gök gürlemiş ve şimşek çakmış, bu olaydan dolayı, her ulus kehanette bulunmaya başlamıştır. Jove'ların çok oluşu –bunların en eskisi Mısırlılara önderlik eden Ammon'dur– şimdiye kadar filologlar için bir mucize olmuştur [47]. Aynı delil, İbranilerin dininin, ilk ailelerin (gentes) kurulduğu dinlerden ve bu nedenle, Hıristiyan dininin gerçeğinden daha eski olduğunu ispatlar.

10. Sunak üzerinde asânın (*lituus*) yanında su ve ateş görülmektedir. Su, bir kavanozun içindedir. Çünkü ilahîliğin bir görüntüsü olarak gentiller arasında kurbanlar ortaya çıkmıştı ve ondan da, Latinlerin *procurare auspicia*, yani, kehanetleri iyi anlamak için kurban sunmak –öyle ki, Jove'un tanrısal uyarı ve emirlerine tam olarak itaat edilsin– dedikleri müşterek âdetleri ortaya çıkmıştır. Bunlar, gentiller arasındaki ilahî kurumlardır. Daha sonraki insani kurumların tümü bu ilahî kurumlardan gelir [332 vd].

11. Bunların [insani kurumların] ilki, sunak üzerinde ateşle tutuşturulmuş ve kavanoza doğru eğilen meşale ile sembolize edilen evlilikti. Çünkü, evlilik, bütün devlet adamlarının kabul ettiği üzere, ailenin tohumluğu olduğu gibi, aile de ulusun tohumluğudur. Buna

işaret etmek için meşale, bir insani kurumun hiyeroglifi olmasına rağmen, ilahî törenlerin hiyeroglifi olan su ve ateş ile beraber sunak üzerinde yer alır. Tıpkı, eski Romalıların düğünleri kutsamaları gibi: *aqua et igni.* Çünkü, ilahî öğüt ile bu iki ortak şey (yani, ateş ve ondan da önce, hayat için elzem olan su), insanın toplum içinde yaşamasına önderlik etmiştir.

12. İkinci insani kurum, defin veya ölü gömmedir. Gerçekte, Latincedeki *humanitas* ilkin ve tam olarak *humando*'dan, yani, ölü gömmekten gelir. Bu kurum, ormanın içinde bir tarafta yer alan bir ölü külü vazosu ile sembolize edilir. Bu vazo, defin törenlerinin, insanların yazın taze meyve kışın da meşe palamudu yedikleri bir zamana kadar geri gittiğine işaret eder. İçinde ölü külü bulunan vazo, D.M. olarak işaretlenmiştir. Bu *ölünün iyi ruhlarına* demektir. Bu vecize, daha sonra Platon tarafından doğruluğu ispatlanmış olan bütün insanlığın ortak bir kabulünü temsil eder: O da şudur: İnsan ruhları bedenleriyle birlikte ölmezler, çünkü ruhlar ölümsüzdür.

13. Ölü küllerinin bulunduğu vazo, gentiller arasında şehirlerin, halkların ve son olarak da ulusların ayrımını gösteren arazilerin bölümlenmesinin kökenine de işaret eder. Çünkü, önce Ham'ın, sonra Yafes'in ve son olarak da Sam'ın ırkları, babaları Nuh'un reddettikleri din (o zamanki doğal durumda, onları, aileler toplumunda evliliklerle koruyabilmiş olan din) olmaksızın, ürkek ve utangaç kadınları takip ettikleri için ve büyük eski ormanda dolu olan vahşi hayvanlardan kaçtıkları için büyük yeryüzü ormanında başıboş dolaşarak birbirlerinden ayrılmışlardır. Çayır ve su ararlarken daha da dağılmışlar ve bütün bunların sonucunda sayıları azalmış, uzun bir dönem sonunda hepsi vahşilerin durumuna düşmüşlerdir. Sonra, ilahî inayet tarafından takdir edilen bir vesileyle (bizim Bilimimizin incelediği ve keşfettiği vesileler) dehşet dolu bir korkuyla, özellikle Uranüs ve Jove'un yaptığı sanılan sarsıntı ve hareket ile onlardan bazıları sonunda dolaşmayı bırakmışlar ve belli yerlerde saklanmışlardır. Orada, belli kadınlarla dinî ve namuslu cinsel birlikler kurmuşlar ve belli çocuklar dünyaya getirmişlerdir. Böylece, aileler kurulmuştur. Uzun süre aynı yerde kaldıkları ve ölülerini defnettikleri için toprağın ilk hâkimiyet bölgelerini kurmaya ve toprakları bölmeye başlamışlardır. Bu hâkimiyet bölgelerinin efendileri, devler (giants) olarak adlandırılmaya başlanmıştır. *Giants,* gömülmüş olanların torunları anlamında *"yerin oğulları"*demek olan eski bir Grekçe kelimedir. Bun-

dan dolayı, onlar, tam olarak, insancıl bir şekilde, ilahîlik korkusunun doğmasına yol açmış olan insani kurumların ilk durumundaki soyluluğu tasvir ederek kendilerinin soylu olduğunu düşünmüşlerdir. İlahîlik korkusuyla meydana getirilen insanca bir oluşumdan başka bir şey olmayan bu tarzdan dolayı insan nesli, ismini almıştır. Bu şekilde biçimlenerek birkaç aileye bölünen evler, bu nesil nedeniyle ilk *gens*ler olarak adlandırılır. *Gens*lerin doğal kanununun asıl konusu çok erken zamanlarda başladığı için bu eserde de doktrin orada başlar [341 vd]. Bu, bizim Bilimimizin de altında incelenmesi gereken üçüncü temel yöndür. Şimdi, ortada, devlerin gereğinden fazla uzun boylu olduğunu göstermek için tarihî otoriteden ayrı olarak, hem fiziksel hem de ahlâki nedenler vardır. Bu nedenler, dünyanın başlangıcından beri uygun bir boya sahip olan ve bütün insanlığın prensi olan Âdem'in ve dünyanın yaratıcısı olan gerçek Tanrı'ya inanan İbranilerin durumundan elde edilen nedenler değildir. Böylece, ilahî inayetin ilk ilkesinden ve ikinci olarak kutsal evlenme merasiminin ilkesinden sonra defin törenleri kurumunda başlangıcını bulan ruhun ölümsüzlüğüne dair evrensel inanç, üç ilkenin üçüncüsüdür. Bu Bilim, incelediği sayısız çeşitlilikte ve farklılıktaki kurumların tamamıyla ilgili kaynak tartışmalarına dayanarak ilkeleri ortaya koyar [332 vd].

14. Resimde, vazonun bulunduğu ormandan öne çıkmış, ilk *gens*lerin babalarının, tarihin ilk güçlü adamları olduğuna işaret eden bir saban durur. Yukarıda söz edildiği gibi, ilk gentil ulusların kurucuları Herküllerdir ([Servius'un Vergil'deki notuna göre], Varro, tam kırk tane Herkül saymıştı ve Mısırlılar, kendi Herküllerinin onların en eskisi olduğunu iddia etmişlerdi). Bu Herküller, dünyanın ilk topraklarını da ele geçirdiler ve onları ekime hazırladılar. Böylece, gentil ulusların ilk babaları:

(1) Jove'un (Latince ismi *Ious* (kanun) olan eski *ious* kelimesinden gelir, daha sonra kısalarak *ius*'a dönüşür. Öyle ki, bütün insanlar arasında adalet doğal bir biçimde dindarlıkla birlikte öğretilir) ilahî yorumları olduğuna inandıkları kehanetleri müşahede etmenin sözde dindarlığı içindeydiler.

(2) Kehanetleri elde etmek veya açıkça anlamak ve böylece, Jove'un emirleri doğrultusunda, hayatta üstesinden gelmek zorunda oldukları şey hakkında, iyi öğütler almak için kurban sunmakta öngörülülerdi.

(3) Evlenme kurumlarında ılımlıydılar.

(4) İşaret edildiği gibi güçlü insanlardı da [516].

Bundan dolayı, filozofların küçük bir grubunun bâtınî (esoteric) bilgeliğinin, kanun koyucuların sıradan bilgeliği ile elbirliği edebilmesi için ahlâk felsefesine yeni ilkeler verilmiştir. Bu ilkelerle bakılacak olursa, bütün değerlerin dindarlıkta ve dinde kökleri vardır. Dindarlık ve din ile değerler eylem içinde etkili kılınmıştır ve bu nedenle, insanlar, kendilerine Tanrı ne dilerse o iyidir diye telkinde bulunurlar [502 vd]. Ekonomik doktrine de yeni ilkeler verilmiştir. Böylece, oğulların, babalarının gücü altında oldukları sürece, aile devletinde oldukları düşünülmelidir. Sonuç olarak, onlarla ilgili bütün bu incelemelerde, dindarlık ve dinden başka bir yol biçimlenmemiştir ve onaylanmamıştır [520 vd]. Onlar, yönetimleri (commonwealth) ve kanunları anlama yeteneğine sahip olmadıkları için, doğal olarak babalarının dinini izlemeye, ailelerinin kendileri için korudukları baba topraklarını savunmaya ve dinlerinin ve baba topraklarının korunması için düzenlenen kanunlara itaate yönelecek şekilde, Tanrı'nın canlı suretleri olarak babalarına karşı saygı ve korku duymaktaydılar (Çünkü, ilahî inayet, bu ebedi öğüt ile insani kurumlarını şöyle düzenlemiştir: Bu aileler, ilkin, dinler aracılığıyla kurulmuş ve ailelerin üstünde, uluslar, kanunlar vasıtasıyla ortaya çıkmıştır [25]).

15. Sürülmüş toprakların gentillerin ilk sunakları olduğunu anlamamızı sağlamak için ve kahramanların kendi toplulukları (socii) üzerinde doğal bir üstünlükleri olduğuna inandıklarını göstermek için saban belli bir heybetle sunağa karşı sapına dayanır [Bizim kısaca gördüğümüz gibi kahramanların toplulukları, sunağın temelinin yanında başını eğerek yol gösteren dümen ile sembolize edilir]. Gösterileceği gibi kahramanlar, bu tabiat üstünlüğü üzerine, kanunu, bilimi, buradan da kendi ellerinde tuttukları ilahî kurumların (kehanetler vs.) yönetimini bir temele oturtmuşlardır.

16. Resimde, saban yalnızca saban demiri noktasını gösterir ve saban kulağını saklar. Demir kullanılmaya başlanmadan önce saban demiri, toprağı yarabilen ve dönebilen bükülü biçimdeki çok sert bir ağaç parçasından yapılmış olmalıdır. Latinler, saban kulağına *urbs* derler. Eski *urbum,* bükülmüş, eğik kelimesi buradan gelir. Saban kulağı, ormanların dinî ve kutsal teröründen uzun bir süre boyunca geri durmuş ve saklanmış olan ailelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ekilmiş tarlalar üzerine kurulmuş ilk şehirlere işaret ettiği için

gizlenmiştir. Bu ekilmiş araziler, bütün eski gentil uluslar arasında kuruludur ve hepsi için ortak olan bir fikirden dolayı, Latin halkı tarafından, ağaçlarla çevrili yanmış topraklar mânâsında *luci* denmiştir [564] (Nerede olurlarsa olsunlar zaferlerini genişleten Tanrı'nın insanlarının ağaçları yakması Müzler (Moses) tarafından kınanmıştır [481]). Bu, ilahî inayetin öğüdüdür. Şöyle ki, o zamana kadar insanlık durumuna ulaşmış olanlar, yeniden eşyaların ve kadınların fena karışıklığı içinde kalmış olan başıboş kimselerle karışmasınlar.

17. Sunağın sol tarafında deniz yoluyla halkın göç etme kaynağını sembolize eden bir dümen görülebilir. Bu dümen sunağın ayağına doğru eğik görüntüsüyle, daha sonra bu göçlerin otoriteleri olanların atalarını sembolize eder. Bu atalar, hiçbir ilahîliği tanımayan ilk dinsizlerdi. Onlar, çok kötüydüler. Çünkü, onlar arasında ilişkiler, evlilik yoluyla belirlenmemişti. Oğlanlar, sık sık anneleriyle, babalar da kızlarıyla yatarlardı ve son olarak şeylerin bu kötü karışıklığının ortasında, toplum yaşantısını anlayamadıkları için, hepsi vahşiler gibi yalnızdılar. Bundan dolayı, zayıf, sefil ve mutsuzdular. Çünkü onlar, hayatlarını güven altına almak için gerekli olan her şeye muhtaçtılar. Bu nedenle, vahşi karışıklığın ortaya çıkardığı anlaşmazlıklardan kaçarak ve güveni arayarak dindarlığın, iffetin, temizliğin hattâ gücün bulunduğu ekilmiş topraklara gitmişlerdir. Yani, o zamanki ailelerin oluşturduğu toplumun topraklarına gitmişlerdir. Baştanbaşa gentillerin eski dünyası olan bu topraklardan dolayı, şehirlerin *arae,* sunaklar olarak adlandırıldığı görülecektir [775]. Çünkü bu topraklar, gentil ulusların ilk sunakları olmuş olmalıdır ve onların üzerinde yanan ilk ateş, ağaçlarla kaplı ormanı açarak buraları ekime hazır hâle getirmeye hizmet etmiştir. İlk su, devamlı olan kaynak suyudur. Bu kaynak suyu, su ararken vahşi bir serserilik içinde daha uzun süre dolaşmadan, uzun bir süre aynı yerde kalmayı sağlamak ve serseriliği bırakarak insanlığı kurmaya doğru yol almak için gerekliydi. Bu sunaklar, dünyanın ilk sunakları olması dolayısıyla (Livy, genel olarak *vetus urbes condentium consilium,* yani şehirlerin kurucularının eski bir öğüdü olarak tanımlar; bize söylendiği gibi sığınak, Romulus'un Roma'yı kurduğu *Lucus*'ta [açık alan 16] oluşturulmuştur). İlk şehirlerin hemen hemen hepsi sunaklar olarak adlandırılmıştır. Bu küçük keşfe bir büyük keşif ilâve edelim. Grekler arasında ilk Trakya ve İskitya (ilk kuzey), ilk Asya ve ilk Hindistan (ilk doğu), ilk Mori-

tenya veya Libya (ilk güney) ve ilk Avrupa veya ilk Hesperia (ilk Batı), bütün bunların etrafı ilk Okyanus adıyla ilkin Yunanistan'da doğmuştur ve sonra kendi dünyalarının dışına giden Grekler, benzetme yoluyla bu isimleri dört taraflarına ve okyanusun etrafına doğru genişletmişlerdir. Bu keşiflerin ilk coğrafyaya yeni ilkeler verdiğini iddia ediyoruz. Şayet, ideal sonsuz bir tarih okumamız gerekiyorsa, bunlar kronoloji için belirtilen yeni ilkeler olarak gereklidir [7]. Çünkü, kronoloji ve coğrafya tarihin iki gözüdür [732-769].

18. Dinsiz, göçebe ve zayıf insanlar, bu sunaklara, daha güçlü olanlardan hayatlarını korumak ve barınak aramak için geldiler ve dindar-güçlüler, onlar arasında şiddet gösterenleri öldürdüler ve zayıfı koruma altına aldılar. Zayıf olanların, yaşamaktan başka bir maksatları yoktu. Onlar, *famuli* olarak kabul edildiler ve onlara hayatlarını devam ettirme vasıtaları sağlandı. Aile (family), kendi ismini esas olarak, bu *famuli*den aldı. *Famuli*nin durumu, kabaca, daha sonra savaşta esir alınan kölelerin durumuna yaklaşır. Buradan, tıpkı bir gövdeden çıkan birkaç dal gibi şu kökenler ortaya çıktı: (1) Barınakların kökeni [17]. (2) Daha sonra şehirleri meydana getirecek olan ailelerin kökeni [25]. (3) İnsanların adaletsizlik ve şiddet olmadan, emniyet içinde yaşayabileceği şehirlerin kurulmasının kökeni. (4) Yetkili bölgelerde uygulanan yargılama yetkisinin kökeni. (5) Prenslerin ve devletlerin en parlak değerleri olan adaletin, gücün ve âlicenaplığın uygulanmasıyla gelen imparatorlukların yayılmasının kökeni. (6) Aile hanedan arınalarının kökeni. Bunlar, ilk ekim alanları için ayrıldığı görülen arazilere ait arınaların kökenidir [484 vd]. (7) *Famuli*nin bu adı almasının kökeni; ve insan ırkına hizmet vermede sonsuz biçimde içsel olan zaferin kökeni. (8) Ahlâki değerlerin uygulanmasıyla doğal olarak ortaya çıkan gerçek soyluluğun kökeni. (9) Tehlikede olanlara yardım etmek ve kibirli olanın kibrini kırmak olan gerçek kahramanlığın kökeni (kahramanlıkta Roma halkı yeryüzündeki diğer bütün insanları şaşırttı ve böylece dünyanın efendisi oldu) [553]. Son olarak, (10) Savaş ve barışın kökeni. Savaş, başlangıcını, dünyada, güç değerini içinde barındıran kendini korumadan almıştır. Bütün bu kökenlere bakarak, herhangi biri, yönetimler hakkında sonsuz bir plan çizebilir. Bunun yanı sıra devletler, şiddet ve hile ile elde edilmesine rağmen, yaşayabilmek için kendilerini ayakta tutmak zorundadırlar. Diğer yandan, bu erdemli kökenler yoluyla elde edilmiş olan devletler, daha sonra şiddet ve hile ile yıkıma gider. Yöne-

timler hakkındaki bu plan, ulusların bu dünyasının sonsuz iki ilkesi üzerine kurulur, yani, onu oluşturan insanların zihni ve bedeni. Çünkü insan, bu iki kısımdan oluşur. Bunlardan zihin soyludur ve bu nedenle emredicidir. Beden ise basit ve hizmet edicidir. Fakat insani tabiatın bozulması nedeniyle, insanların genel karakteri, felsefenin yardımı olmaksızın (az da olsa yardım edebilir), her ferdin zihni emretsin ve kendi bedenine hizmet etmesin görüşüne bizi ulaştıramaz. Bu nedenle, ilâhi inayet, sonsuz emirle insan kurumlarına şunu emretmiştir: Yönetimlerde, zihinlerini kullananlar emretsinler, bedenlerini kullananlar boyun eğsinler.

19. Sunağın ayağındaki dümen, başını eğer. Çünkü, bu *famuli*, insanlar tanrısız iken, ilahî kurumlarda hiçbir paylaşma yoktu ve sonuç olarak, soylularla, insani kurumlar arasında bile hiçbir ortaklık yoktu. Bütün bunların üstünde, onlar, Latinlerin *connubium* dediği resmî evlenmeleri kutsama hakkından yoksunlardı. Törenin en ciddi kısmı, kehanetleri almaktı. Çünkü soylular, kendilerinin tanrısal, *famuli*lerin ise, kötü çiftleşmelerden doğmuş oldukları için vahşi bir kökene sahip olduklarını düşünüyorlardı. Daha soylu bir tabiata sahip olma ayrımıyla bağlantılı olarak, aynı derecede, Mısırlılar, Grekler ve Latinler arasında da, Eski Roma tarihinde, yeterince açık olandan daha da fazla, doğal bir kahramanlığı buluyoruz [917].

20. Son olarak dümen, sunağın önündeki sabandan biraz ötededir ve saban, bulunduğu yerden dümeni tehdit ederek ona düşmanca tavır almış gibi görünür. Çünkü, hiçbir paya sahip olmayan *famuli*ler, gördüğümüz gibi, soyluların ellerinde bulunan toprakların mülkiyeti içinde, daima kendi efendilerine hizmet etmek mecburiyetinde olmaktan bıkmışlardır. En sonunda, uzun süre sonra, onlar, topraklarda hakları olduğunu iddia etmişler ve iddialarını güçlendirmek için isyan etmişlerdir. Toprakların paylaşılması ile ilgili mücadelede kahramanlara karşı ayaklanmışlardır. Öğreneceğimiz gibi bu, daha sonraki Roma tarihinde okuduklarımızdan çok daha eski ve çok daha farklıdır [583]. İsyan eden ve kahramanlar tarafından yenilgiye uğratılan *famuli* kuşaklarının liderleri (Peter van der Kuhn'un *De republica hebraeorum*'daki gözlemlerine göre, Mısırlı kölelerin (serf) sık sık kendi papazları tarafından yenilgiye uğratılmaları gibi), taraftarları ve elemanlarıyla birlikte zulümden kaçmak, kurtuluş ve emniyet bulmak için kendilerini denizin tehlikelerine bırakmışlar ve Akdeniz kıyıları boyunca işgal edilmemiş toprakları araştırmak için batıya

doğru gitmişlerdir. O zamanlar, oradaki sahillerde henüz yerleşim yoktu. Bu, Doğu'dan (en çok Fenike) ve Mısır'dan başlayıp, aynı nedenlerle, daha sonra Greklerin durumunda olduğu gibi, henüz din yoluyla insanileşmemiş insanların göçünün kaynağıdır. Deniz yoluyla yer bulamayan insanların tufanı böyle değildir. Ayrıca, koloniler kurma yoluyla uzak kazançlar elde etme isteği bu şekilde doğmuştur. Çünkü, biz batıya doğru genişleyen bir Doğu, Mısır veya Grek imparatorluğu okumadık. Ayrıca ticaret gibi bir nedenleri de yoktur. Çünkü, batı sahilleri henüz iskan edilmemişti. Ancak, daha çok kahramansal kanun, yalnızca bazı aşırı bir gereklilik altında doğal olarak meydana gelen bir şey olan kendi topraklarını terk eden bu uluslardaki insanların bu kuşakları için bunu gerekli kılmıştır. "Kahramansal denizaşırı kolonileri" denilen bu insan ırkı, tıpkı, uzun bir zaman önce karanın geri kalan yerlerine yayılanlar gibi vahşice ve amaçsızca gezintiler yaparak deniz yoluyla dünyamızın geri kalan yerlerine yayılmıştır [299 vd, 560, 736].

21. Sabanın önünde, biraz daha ötede eski Latin alfabesiyle yazılmış bir tablet vardır (Tacitus'un naklettiği gibi, eski Grek harflerine benzer) ve Latin alfabesinin altında, bize kadar ulaşmış olan en son alfabe vardır. Bu tablet, halk (vulgar) dillerinin ve harflerinin kökenini temsil eder. Bu dillerin ve harflerin, ulusların kurulmasından uzun bir zaman sonra meydana geldiği görülmüştür ve harfler, dillerden çok daha uzun bir zaman sürecinde bulunmuştur [428 vd, 928-36]. Buna işaret etmek için, tablet, mimarî tarzlar arasında oldukça geç bir tarihe rastlayan korint tarzı bir sütun parçası üzerinde durur.

22. Her biri, ilkin, büyük yeryüzü ormanına dağılmış olan ulusların kurucularının bulunduğu ve sonunda şans eseri bir araya geldikleri ve vahşi gezginciliğe son verdikleri kendi toprağında biçimlenen yerli dillerin kökenine işaret etmek için tablet, sabanın yanında yer alır ve dümenden uzaktır [13]. Bu yerli dillerle Doğulu veya Mısırlı veya Grek dilleri, yukarıda söz edilen Akdeniz ve Okyanus kıyılarına insanların yaptığı göçler sebebiyle uzunca bir zamandan sonra karışmışlardır [20]. Buradan, biz etimolojinin yeni ilkelerine ulaşabiliriz ve bu eserde bol bol örneklerle açıkladığımız gibi bu ilkelerle yerli kelimelerin kökeni, tartışmasız yabancı kökene sahip olanlardan ayrılır. Önemli fark şudur: Doğal (yerli) kelimelerin bilimi, fikirlerin doğal sırası içinde kelimelerle işaret edilen kurumların tarihleridir.

İlkin ağaçlar, sonra ekilmiş alanlar ve kulübeler, yakın küçük evler ve köyler, buradan şehirler ve son olarak da akademiler ve felsefeciler. Bu sıra, ilk kökenden çıkan tüm ilerlemenin düzenidir. Diğer yandan, yabancı kelime bilimi bir dilin bir başkasından aldığı sözcüklerin hikâyeleridir.

23. Resimde tablet, yalnızca alfabenin ilk harflerini gösterir ve Homer heykelinin karşısında durur. Çünkü harflerin hepsi, Grek geleneğinin bize söylediği gibi, Grek harfleri aynı zamanda icat edilmemiştir. En azından, onların hepsi Homer'in yaşadığı zamanda icat edilmiş olamaz. Çünkü, hepimizin bildiği gibi Homer, şiirlerini yazarak bırakmadı [66]. Doğal dillerin kökeni hakkındaki özel bilgi daha sonra verilecektir [428 vd].

24. Son olarak, resimdeki en aydınlık düzlemde, en yakın insani kurumları temsil eden hiyeroglifler yer almaktadır. Yetenekli sanatçı gönlünce bir düzenlemeyle, Romalı değnek demetlerini (fasces*), değnek demetine dayanan bir kılıcı ve bir para kesesini, bir teraziyi ve Merkür'ün yılanlı asâsını sergilemiştir [435 vd].

25. Bu sembollerin ilki, değnek demetleridir. Çünkü, babaların güçlerinin birleşmesiyle ilk sivil imparatorluklar ortaya çıkmıştır. Gentiller arasında, bu babalar, kâhinlikle ilgilenen ilahî yönü olduğu kabul edilen bilgelerdi, kehanetleri almaya veya onların anlamlarından emin olmaya kendini adamış din adamlarıydılar ve kesinlikle kehanetlerde gösterildiği gibi, inandıkları şeyin tanrının isteği olduğunu söyleyerek emreden monarklardı. Sonuç olarak onlar, hiç kimseye değil, sadece Tanrı'ya karşı sorumluydular. Değnek demeti (fasces) ilahîliği ifade eder. Dünyanın ilk hükümdarlık asâlarının bunlar olduğunu görebiliriz [617]. Bu babalar, toprakların paylaşılmasıyla ilgili kargaşalıkta, yukarıda söz ettiğimiz gibi, [20] kendilerine karşı ayaklanan *famuli*lerin kuşaklarına direnmek için, doğal olarak, belli birliklerin başlarından oluşan egemen senatonun ilk birlikleri altında birleştiler ve kendilerini kapadılar (veya birçok aile krallarından böyle senatolar yaptılar) [584]. Bunlar, kahramansal şehirlerin ilk kralları olmuşlardır. Eski tarihin bize çok belirsiz de olsa anlattığı gibi, insanların ilk dünyasında krallar, tabiat tarafından yaratıldı. Bizim incelememiz de bu tarzı keşfetti. Şimdi, bu egemen senatolar, ayaklanan *famuli* kuşaklarını hoşnut etmek için ve onları itaat ettirmek için

* Fasces. Romalı değnek demetleri, ortasında bir balta bulunur (ç.n).

onlara bir toprak paylaştırma kanunu verdi. Bu kanun, dünyada doğmuş olan ilk sivil kanun olarak görülmüştür ve doğal olarak, şehirlerin ilk halkları bu kanun ile boyun eğdirilen bu *famuli*lerden ibaretti. Soyluların, pleplere verdikleri şey, tarlaların doğal mülkiyetiydi. Kahramansal dönem şehirlerinin tek vatandaşları olan soylulara kalan sivil mülkiyet idi. Buradan da halkın ilk sivil veya egemen güçlerinden oluşan birliğin yüksek mülkiyeti [veya derebeylik mülkiyeti] ortaya çıktı [266]. Mülkiyetin bu üç türü, yönetimlerin doğumunda biçimlenmiştir ve birbirinden ayrılmıştır. Bu yönetimlerin bütün uluslar arasında, çeşitli şekillerde ifade edilen bir fikirle, Herkülcü yönetimler veya halk meclisinde silahlı insanların olduğu *Curete*lerin yönetimleri olarak adlandırıldığı görülmüştür. [592 vd]. Bu, Roma hukuku yorumcularının Roma vatandaşlarına özgü olarak düşündükleri, eski Roma zamanında değil de daha sonraki zamanlarda, açıkça bütün kahramansal *gens*lerin doğal hukuku olduğu anlaşılan ünlü *ius Quiritium*'un kökenini aydınlatır [595]. Bundan sonra, ortak bir kaynaktan çıkan çeşitli akımlar, sayısız kökenler ileri sürdüler.

(1). Yalnızca oğulların değil, *famuli*lerin de oluşturduğu ailelerden meydana gelen şehirlerin kökeni. Böylece, onların iki topluluk üzerinde tabiat tarafından kurulmuş olduğu görülecektir. Biri emreden soylular topluluğu, diğeri boyun eğen halk topluluğu. Bu iki kısım, tam bir siyasetten veya sivil hükümetlerin kanunundan oluşmuştur. Çünkü bu veya başka bir türün ilk şehirlerinin yalnızca oğlanların ailelerinden ortaya çıkmadığı gösterilmiştir [553 vd].

(2). Aile devletinde özel baba hükümdar imparatorluklarının birliğinden doğmuş olan kamusal imparatorlukların kökeni [585].

(3). Bütün yönetimlerin silahların gücüyle meydana getirildiği, sonra kanunlarla oluşturulduğu savaş ve barışın kökeni. Bu iki tabiattan dolayı insani kurumlar onların sonsuz özelliklerinden elde edilir. Bu savaşlar, insanlar, barış içinde emin olarak yaşayabilsinler diye yapılır.

(4). *Fief*in kökeni. Kırsal bölgelere ait *fief*in bir çeşidiyle halk tabakası, soylulara tâbi oldu ve başka bir soylu çeşidiyle veya askerî *fief* ile kendi aileleri içinde egemen olan soylular, kahramanlar zamanındaki düzenin egemenliğinden daha büyük bir egemenliğe tâbi oldular [599 vd]. Barbarlar zamanının krallıklarının daima feodal bir temeli olduğunu görüyoruz. Bu durum, Varro'nun yazdığı ilk barbarlık zamanlarında bize daha karışık görünen en son barbarlık zamanlarında

ortaya çıkan Avrupa'nın modern krallıklar tarihine ışık tutar. [1057 vd] [6]. Çünkü, bu ilk araziler, halka, soylular tarafından Herkül'ün aşar vergisi denilen (eski Yunanlılar, Grekler arasında) [541] veya *census* (onu Servius Tullius'un Romalılar için kurduğunu görüyoruz) veya haraç olarak adlandırılan bir ödeme yükümlülüğü altında verilmiştir. Dahası, plepler, eski Roma tarihinde açıkça görüldüğü gibi, hayatları pahasına, savaşta soylulara hizmet etmeye mecbur edilmiştir.

(5). Halkçı yönetimlerin temel kurumu olarak kalan *cencus*un kökeni burada görülmektedir. Roma kurumlarındaki bütün bu araştırmalar hakkındaki en büyük zorluk, süreci takip etme zorluğudur. Dolayısıyla, halkın *census*u, eski aristokratik yönetimlerin temel kurumu olarak görülecek olan Servius Tullius'un *cencus*undan çıkarılmıştır. Bu ikisi arasındaki bağlantı, herkesi, halk özgürlüğünün temel kurumu olarak *census*u, Servius Tullius'un emrettiğini zannetme yanlışına düşürmüştür [107, 111, 619 vd].

26. Aynı başlangıçtan gelen başka bir şey de işaret ettiğimiz gibi ticaretin kökenidir. (6) Ticaretin kökeni, şehirlerin ortaya çıkmasıyla, "taşınmazlar"la başlar (606). Ticaret terimi, kahramanların *famuliy*i, kendilerine hizmet etmeye mecbur ederek, yukarıda adı geçen kanun altında *famuliy*e verdikleri tarlalar üzerinde, dünyadaki ilk *merces* veya ödemelerden elde edilmiştir.

(7). Kamu hazinesinin kökeni [603]. Bunun kalıntıları ortak varlığa dayalı yönetimlerin doğuşundan bu yana vardır. Savaşlarda kamu savaşan pleplere para sağlamak zoruda iken, kamu hazinesi, kolayca anlaşılabileceği gibi *aeraria* (para mânâsında *aes aeris*ten) olarak adlandırılmıştır.

(8) Hayati ihtiyaçları için ilkin kahramanlara hizmet eden köylülerden sonra yukarıda sözü edilen gerçek ve kişisel zorunluluklar altında, kendileri için tarlaları eken derebeyine bağlı vassallerden oluştuğu görülen kolonilerin kökeni. Bunlara biz, yukarıda sözü edilen deniz aşırı kolonilerden ayırmak için kahramanlar zamanındaki iç bölge kolonileri diyeceğiz [20].

(9). Son olarak, sivil kanunda pleplerin hiçbir payının olmadığı, doğuşu itibariyle, en sert aristokratik biçime sahip yönetimlerin kökenleri. Bu bağlamda, Roma yönetiminin, soyluları çok kötü yöneten ve neredeyse senatoyu ortadan kaldıran Tarquinius Superbus'un tiranlığı altındaki bir aristokratik krallık olduğu görülür. Lucretia ken-

disini bıçakladığı zaman, Junius Brutus plepleri, [Tarquin'e karşı] ayaklandırma fırsatını yakaladı, Roma onların tiranlığından kurtulduktan sonra, senatoyu yeniden kurdu ve yönetimi, ilk ilkeleri bakımından yeniden düzenledi. Bir kralın hayatı boyunca sürdürdüğü krallık yerine iki yıllık konsüller tayin ederek, halkın değil de daha ziyade soyluların özgürlüğünü yeniden sağladı [664]. Bu durum Publiyan Kanunu'na kadar sürmüştür. Bu kanun, anayasada Roma yönetiminin halkçı (popular) olduğunu açıklaması nedeniyle halkçı lakaplı diktatör Publilius Philo'nun adından gelir. Gerçekte, bu kanun, soyluların, pleplerin borçları dolayısıyla onlar üzerindeki özel hapsetme hakkından plepleri tamamen kurtaran Petelyan Kanunu ile süresini doldurdu. Roma tarihiyle ilgili iki büyük nokta içeren bu iki kanun, ne devlet adamları, ne hukukçular ne de Roma hukukunun bilgin yorumcuları tarafından ayrıntılarıyla incelenmiştir [104, 15]. Çünkü onlar, On İki Levha Kanunları'nın Roma'da halka ait özgürlüğü kurmak için, özgür Atinalılardan alındığı hikâyesiyle yanıltılmıştır. Oysa bu iki kanun, Romalıların kendilerinin doğal âdetleri yoluyla kendi ülkelerinde bu kanunları kurmuş olduğunu açıklar (Bu fabl birkaç yıl önce basılmış olan *Evrensel Kanunun İlkeleri*'nde açıklanmıştı [Op. 2564, 80]). Bu nedenle, bir ülkenin kanunları kendi anayasasına göre yorumlanmalıdır. Roma hükümetinin bu ilkeleri Roma hukuk sistemi için yeni ilkeler içerir.

27. Değnek demetine yaslanan kılıç, kahramanlar zamanındaki kanunun, adli kanunların henüz var olmadığı veya henüz tanınmadığı kendi bölgelerinde, yalnızca gücü ve silahları koruyabilen dine tâbi bir güç kanunu olduğuna işaret eder. Bu kanun, silahları hakkın hakemi yapan kahramanlık değerine bir örnek olarak, Homer'in Greklere, bununla ilgili olarak şarkı söylediği kahraman Achilles'in bir kanunuydu [923]. Geç barbar zamanlarda açıkça kutsanan düellolaların kökeni burada görülmektedir [959 vd]. Böylece, güçlünün adli hukuka başvurarak, saldırıların ve incitmelerin öcünü alacak şekilde henüz ehlileşmediği ilk barbar zamanlarda nasıl düellolar son barbar zamanlarda kesin olarak kutsanmışsa, aynı şekilde, onların ilk barbar zamanlarında uygulandığı görülmüştür. Onların uyguladıkları düellolar, bazı ilahî hükümlere başvurmaktan ibaretti [955 vd], onlar tanık olarak Tanrı'yı çağırdılar ve Tanrı'nın saldırıyla ilgili karar vermesini sağladılar ve hattâ kötü davranılan taraf, düelloda yenildiğinde, onun suçlu olduğu kabul edilmesi gereken mücadelenin sonucu-

na göre verilen kararı da saygıyla karşıladılar. Bu İlahî inayetin yüce öğüdüydü. Kanunların henüz anlaşılamadığı kaba ve barbar zamanlarda, haklılık, Tanrı'nın lütfu veya lütfunun esirgemesiyle ölçülürdü. Öyle ki bu özel savaşlar, insan ırkının neslinin tükenmesine son verecek olan [daha büyük] savaşların tohumlarının ekilmesini önledi. Bu doğal barbar duygu, yalnızca şu kavramda temellenebilir: İnsanlar, tam bir sıkıntı ve kötü bir gelişme gördükleri zaman, buna rıza göstermeleri gerektiği düşüncesi doğuştan olan ilahî inayet kavramından dolayıdır. Çünkü, bütün bu nedenlerle düellonun ilahî bir temizleme olduğu düşünüldü ve barbar zamanlarda düellonun gerekli olduğu inancı kanunla kurulan hukuk ve ceza mahkemelerinin günümüzün insanlığı içindeki yasaklamaları kadar sağlamdı. Bu düellolarda ve özel savaşlarda, sonucu Tanrı'nın belirlediği düşünüldüğü için, herhangi birine değil de yalnızca Tanrı'ya boyun eğen sivil güçler aracılığıyla mücadeleyi devam ettiren halk savaşlarının kökeni bulunur. Öyle ki, insan ırkı sivil devletlerin güvenilirliği üzerinde durabilsin. Bu söylendiği gibi savaşın değil, dış adaletin ilkesidir [350, 964].

28. Değnek demetine yaslanan para kesesi, ticaretin para yoluyla yapılmasının sivil imparatorlukların kurulmasından daha sonra başladığını gösterir. Öyle ki, biz Homer'in iki şiirinden her birinde de madenî paradan söz edildiğini görmüyoruz. Bu aynı hiyeroglif, ailenin hanedan armalarıyla aynı olan bu madenî paranın kökenine işaret eder. Sonraki (silahlarla elde edilen ilk arazilerle kurduğumuz bağlantı bakımından yukarıda sözünü ettiğimiz gibi) bir başkasından daha ziyade bir aileye bağlı soyluluğun işaret edilmiş hakları ve başlıkları olarak keşfedilmiştir. Halk simgelerinin kökeni veya sonra askerî disiplinin sessiz dili olarak kullanılan askerî bayraklar olarak yükseltilen halk bayrakları da oradan gelir. Son olarak, bütün insanlar arasında onlar, damgalarını madenî paralara verdiler [487]. Buradan, nümizmatiğe ve dolayısıyla da armacılık bilimine yeni ilkeler verilmiştir. Bunlar, *Yeni Bilim*'in ilk basımında tamamladığımız üç konudan biridir [Op. 3.329; 33,35].

29. Para kesesine yakın terazi, kahramanlar zamanına ait hükümetler olan aristokratik hükümetlerden sonra, yapısı bakımından, ilkin halkçı olan insani yönetimlerin geldiğine işaret eder. Halk, sonunda akılsal tabiatın (o, gerçek insani tabiattır), bütün insanlarda eşit olduğunu anlamaya başladı. Bu doğal eşitlikten dolayı (ideal

sonsuz tarihte kavranmış ve Roma tarihinde tam olarak karşılaşılmış olması vesilesiyle) insanlar, halkçı yönetimlerde, kahramanları yavaş yavaş sivil eşitliğe doğru yönlendirdiler. Bu sivil eşitlik, Greklerin, halkın yönettiği ülkelerde, her şeyin çoğunluğa veya dengeye dayandırılması sebebiyle terazi ile temsil edilir. Ancak, son olarak özgür insanlar, güçlülüğün hizipleri yüzünden sivil eşitlikte kendilerini kanunlar yoluyla temellendiremedikleri gibi sivil savaşlarla da harap edildikleri için doğal olarak hemen hemen kral himâyesinde bir kanuna veya daha ziyade halkların insanileşmiş doğal âdetlerine boyun eğerek insani yönetimlerin farklı bir çeşidi olan monarşiler altında himâye aradılar [927, 994 vd; 1007 vd]. (Kral himâyesindeki bu doğal kanun halkçı devletlerde gittikçe bozulan bütün zamanlarda ortaktır ama Augustus'un kişiliğinde, Roma monarşisini meşrulaştıran Roma halkı tarafından emredici kılındığı söylenen sivil kralcı kanun, fabllaşmış olarak *Evrensel Kanunun İlkeleri* adlı eserimizde de görülür. Bunun hakkındaki ispatımız ve On İki Levha Kanunları'nın Atinalılardan geldiğini söyleyen hikâyenin efsanevi oluşu hakkındaki ispatımız, bu eseri boşuna yazmadığımıza inanmamızı sağlayan iki pasajdır [Op. 2.169 vd; 564-80]. Her ikisi de insani olan ama ikisinin de yapısı gereği, yalnızca soyluların egemen olduğu ve geri kalanın boyun eğdiği aristokratik devlete özgü olan günümüz insancılığında yönetimlerin sözü edilen bu iki biçimi sırayla değişmektedir. Bu zamana kadar kalmış olan soyluların yönetimleri az sayıdadır: Almanya'da Nürenberg, Dalmaçya'da Ragusa, İtalya'da Venedik, Cenova ve Lucca [1018, 1094]. Bunlar, ulusların doğal gelenekleri vasıtasıyla, ilahî inayetin dünyaya geldiği ve bu doğal düzende birinin diğerini izlediği üç devlet tipidir. Bu üçüyle karışmış olarak insani inayetle ortaya çıkan başka tip yönetimler, ulusların tabiatı bakımından temellendirilmediğinden Tacitus (o, burada işaret ettiğimiz daha sonra tamamen inceleyeceğimiz sebeplerin sonuçlarını görmüştür) bu yönetimlerle ilgili olarak "övgüye değer olmadıklarını ve şans eseri ortaya çıksalar bile, sürekli olamayacaklarını" söylemiştir [A. 4.33; 1004]. Bu keşif ile, şimdiye kadar hayal edilenlerden farklı olmakla kalmayıp onlara zıt da olan siyasi kurama yeni ilkeler verilmiştir.

30. Hiyerogliflerin sonuncusu olan yılanlı asâ (*caduceus*), gücün doğal kanununun en yüksek noktasına geldiği zaman Kahramansal Çağdaki ilk insanların birbirlerini sürekli düşman olarak gördükle-

rini, yağma ve korsanlığın devamlı olduğunu, bir savaş planına gerek olmaksızın onlar arasında savaşın devamlı olduğunu bize anlatır [636-41] (Gerçekte ilk barbar zamanlarda kahramanların, haydutlar olarak şerefli bir adla adlandırıldıkları gibi geri dönmüş barbar zamanlarda da güçlülüğün, korsanlık olarak adlandırılması hoşa giden bir şeydi [1053]). İnsani hükümetler kurulduğunda, ister halk yönetimine isterse monarşiye dayalı olsun insani *gens*lerin kanunuyla savaş uyarıları yapmak için haberciler gönderilmiştir ve barış çabalarıyla düşmanlık süreçleri sona ermeye başlamıştır. İlahî inayetin büyük öğüdü dolayısıyla barbarlık, dünyada yeni iken ve kök salmaya ihtiyaç hissettiğinde, barbarlık süreçleri içinde bulunan uluslar, kendi sınırları içinde kalmış oldukları son şiddetli ve vahşi savaşta birbirlerinin kökünü kazımak için birbirleriyle karşılaşmışlardır. Fakat bu uluslar, büyüdükten sonra birbirleriyle iyi ilişkiler kurdular ve böylece birbirlerinin geleneklerine saygı göstermeye başladılar. Dolayısıyla, zafer kanunlarıyla fethedilmiş yerlerdeki hayatları kurtarmak, fetihçi insanlar için kolay oldu.

31. İlahî inayetin ışığında ulusların ortak tabiatını inceleyen bu Yeni Bilim ve metafizik, gentil uluslar arasında ilahî ve insani kurumların kökenlerini keşfeder. Böylece dünya uluslarının içinden geçtiği üç süreci bize kadar ulaştıran Mısırlıların yaptığı üç çağ bölümlemesinin içinden geçerek eşit bir şekilde ve değişmeden devam eden *gens*lerin doğal hukukunun bir sistemini kurar [52]. Bu üç süreç şöyledir: (1) Tanrılar Çağıdır. Bu çağda gentiller kendilerinin ilahî yönetimler altında yaşadığına inandılar ve her şey onlara *profan* (kutsal olmayan) tarihteki en eski kurumlar olan kâhinler tarafından emredilirdi. (2) Kahramanlar Çağı. Bu çağda kahramanlar, kendilerini pleplerin üstünde tuttukları belli bir tabiat üstünlüğünden dolayı, aristokratik yönetimlerde, her yerde egemen oldular. (3) Bütün insanların kendilerini insani tabiatta eşit olarak gördüğü İnsanlar Çağı. Bu çağda insanlar, halkın yönettiği ilk yönetimleri ve sonra monarşileri kurdular. Bunların her ikisi de insani hükümetlerin biçimleridir [29, 916 vd, 925 vd].

32. Bu üç tür tabiat ve üç tür yönetim ile uyum içinde bu Bilim'in kelime hazinesini de meydana getiren dilin üç çeşidi konuşuldu. (1) Gentil insanların yeni yeni insancılığa ulaştığı zaman olan aileler zamanında konuşulan dil. Bu dil, onların açıklamak istedikleri fikirlerle doğal bağlantısı olan işaretler ve fiziksel objelerin sessiz diliydi. [401,

431, 437]. (2) Kahramanlar zamanına ait bu zamanın dilinin büyük kısmını oluşturan kahramansal işaretler veya benzerlikler, mukayeseler, görüntüler, mecazlar ve doğal betimlemeler yoluyla konuşma. Bu dil, kahramanların egemen olduğu zamanda konuşulmuştu [438, 456 vd] (3). İnsanlar tarafından üzerinde fikir birliği edilen kelimeleri kullanan egemen lordların dili olan insani dil. Bu dil, halkçı yönetimlere ve monarşiyle yönetilen devletlere uygundu. Bir dil vasıtasıyla insanlar kanunların mânâsını sabitleyebildiler. Bu kanunlarla, köleler kadar soylular da bağlandı [439 vd]. Dolayısıyla bütün uluslar arasında kanunlar sıradan halkın diline indirgendiğinde, kanunların bilimi soyluların kontrolünden çıktı [953]. Şimdiye kadar, bütün uluslar arasında, aralarında papazlar da olan soylular, kutsal bir şey olarak avamdam gizli bir dil içinde kanunları korumuşlardı. Bu, halkın özgürlüğü ortaya çıkana kadar Romalı asilzâdeler arasında kanunların gizliliği bakımından doğal bir durumdu [999 vd].

O hâlde, Mısırlıların sahip çıktığı tam olarak hem sayı hem de art ardalık bakımından kendilerinden önce sürüp giden üç çağa uygun olarak dünyada evvelce konuşulmuş olan bu üç dil de aynıdır [437 vd]. (1) Hiyeroglif, kutsal veya gizli dil. Sessiz hareketler yoluyla yapılan tapınmanın tartışmadan daha önemli olduğu dilin, dine özgü kullanımlarına uygun hâle getirilmesi (2) Kahramanlar zamanına ait dil. Görmüş olduğumuz gibi, benzerlik yoluyla kurulan sembolik dil. (3) Günlük hayatta sıradan kullanımda hizmet veren mektup tarzındaki veya sıradan halk dili. Hiyeroglif yazı, Mısırlılar arasında çok uzun yaşamasına rağmen, Mısırlılar, diğer yabancı uluslara diğer uluslardan daha uzun bir zaman boyunca yakın olduklarından (aynı nedenle, hiyeroglif, hâlâ Çinliler arasında yaşamaktadır [50]) dilin bu üç tipi, Kaldeliler, İskitler, Mısırlılar ve Germenler arasında ve diğer bütün gentil uluslar arasında kurulmuştur. Bu nedenle, Mısırlıların, dünyanın İlk Çağına kendilerini koyma hayalini taşıyan kibirleriyle ilgili bir delilimiz bulunmaktadır.

33. Burada, yalnızca dillerin değil, filolojinin, şimdiye kadar bulmaktan ümitsiz olduğu harflerin de başlangıçlarını aydınlattık [428-472]. Burada şimdiye kadar savunulmuş olan aşırı ve acayip fikirlerden örnekler de vereceğiz [430]. Bu sonucun talihsiz nedeni olarak uluslar arasında ilkin dillerin, sonra da harflerin meydana geldiğine filologların inanmış olduğunu gözlemliyoruz. Oysa (bu ciltte tam olarak ispat edilecek olan şeye burada kısaca değinirsek), harfler ve

diller ikiz olarak doğmuştur. Ve üç aşamanın içinden geçerek süratle ilerlemiştir. Bu başlangıçlar, evvelce Latin dilinin sebepleri içinde tam olarak sergilenmiştir. *Yeni Bilim*'in ilk basımında görüldüğü gibi (3. Pasajın 2. Kısmı) [Op. 3.368, 73; 28, 35, 63]. Ey okuyucu, bu sebepler dışında akıl yürüterek, eski Roma tarihinde, yönetiminde ve hukukunda birçok keşif yapıldığını bu ciltte bin kez görebilirsin. Bu örnekten dolayı, oryantal dil bilginleri, Grek dili bilginleri ve modern diller arasında özellikle de anadil olan Germence dil bilginleri, beklentilerimizin ötesinde İlk Çağların keşiflerini yapma imkânını bulacaklardır [153].

34. İlk gentil insanların, tabiatları gereği şiirsel karakterde konuşan şairler [216] olduğu olgusunda yatan dillerin ve harflerin kökenlerinin ilkelerini bulduk. Bu Bilimin temel anahtarı olan bu keşif, bize hemen hemen bütün literatür hayatımızın ısrarlı bir araştırmasına mâl olmuştur. Çünkü, medenileşmiş tabiatlarımızla biz [modernler] bu ilk insanların şiirsel tabiatını hiç tahayyül edemeyeceğimiz gibi bu tabiatı çok güçlükle anlayabiliriz. Bizim sözünü ettiğimiz şiirsel karakterler, türlerin hepsini veya her bir cinse bağlı olan tikellerin tümünü indirgedikleri hayal ürünü cinslerdi (çoğunluğu, ilk insanların hayal güçleri tarafından yaratılan canlı maddelerin, tanrıların veya kahramanların imgeleriydi)[412-427]. Bunlar tam olarak, insani zamanların efsaneleri gibi, geç zaman komedilerinin karakterleri gibi, ahlâk felsefesiyle anlamını bulan akılsal (intelligible) cinslerdir. Bundan dolayı, komik şiirler, komedilerin şahısları olan hayal ürünü cinsleri oluşturur (çünkü, bunlar çeşitli insan tiplerinin en iyi şekilde idealleşmiş olanlarından başka bir şey değildir) [808]. Bu tanrısal ve kahramansal karakterler, o zamanların Yunanistan halkının gerçek fablları veya mitleridir ve bunların simgelerinin, analojik değil, eşsesli (univocal), felsefi değil tarihsel anlamlar içerdiği bulunmuştur [210, 403].

Bu cins (aslında fabllar denilen şey [219, 825]), en zayıf muhakeme gücüne sahip insanlarda olduğu gibi en kuvvetli hayal güçleri tarafından oluşturulduğu için, biz onlarda gerçek şiirsel cümleleri keşfederiz. Bu şiirsel cümleler, büyük tutkularla kaplanmış hisler olmalıdır ve bu yüzden incelik dolu ve merak uyandırıcı olmalıdır. Şimdi, bütün şiirsel ifade tarzının kaynakları ikidir: 1. O dilin yetersizliği. 2. Açıklama ve anlaşılma ihtiyacı. Kahramansal söylevler, doğrudan doğruya tanrılara tapınılan zamanlarda kullanılan, belirtilmesi iste-

nen fikirlerle doğal bağlantısı olan hareketlerin ve nesnelerin sessiz dilini izlemiştir. Son olarak, insani kurumların zorunlu doğal akışında Asyalılar, Suriyeliler, Fenikeliler, Mısırlılar, Grekler ve Latinler arasında kahramansal mısralarla başlayan dil, iki heceli vezinlere (iambics) geçti ve son olarak düzyazı olarak kuruldu [232 vd, 463]. Bu, eski şairler tarihine kesinlik kazandırır [464 vd] ve özellikle, çiftçiler bölgesi Silezya'da olmak üzere Germen dilinde, doğal olarak nazım türünde yazan pek çokları vardı [471] ve İspanyol, Fransız ve İtalyan dillerinde ilk yazarlar da nazım tarzında yazdılar [438].

35. Gelişmiş çeşitli dilleri uygun biçimde yorumladığımız bu üç dilden Zihinsel Sözlük oluşturulmuştur [145] ve gereken her yerde ondan faydalanmaktayız. *Yeni Bilim*'in ilk basımında [Op. 3.387 vd] onun ayrıntılı bir örneğini verdik. Orada bu fikir şöyle ifade edilmişti: Dillerin biçimlenmeye başladığı, babaların sınırsız mülkiyete sahip olduğu aileler devletinde ve ilk kahramansal şehir devletlerinde, biz, [terimlerin] uygun anlamlarını hem yaşayan hem de ölü dillere bakarak on beş farklı dilde bulduk. Bu dillerde bu terimler bazen terimin bir özelliğinden bazen de farklı başka bir özelliğinden dolayı farklı adlandırılmıştır (kitabın bu basımında memnuniyet duyduğumuz üçüncü pasajdır) [28, 33]. Bütün ulusların tarihleriyle zamanda dönüşen ideal sonsuz tarih ile konuşulan dilleri öğrenmek için ve *gens*lerin doğal hukukunda ve buradan her dikkatli özel hukuk ilminde tartışılan şeyi sağlama bağlamak bakımından otoriteleri gösteren böyle bir sözlük (lexicon) gereklidir.

36. Bu üç dil ile beraber –uluslar, kendi akışları içinde giderken birbirini takip eden sivil tabiatların üç tipiyle uyumlu olarak üç hükümet biçimini önceleyen üç çağa uygun olarak ilerlemişlerdir– biz burada, aynı düzeyde her bir zamana uygun olarak aynı sırada giden bir hukuk ilmi olduğunu da gördük [915-941].

37. Hukuk ilminin üç tipinden birincisi, tanrıların gentillere emrettikleri süreçte hüküm süren mistik teoloji idi [938]. Bu sürecin bilge insanları, gentil insancılığı kurdukları söylenen dinsel şairlerdi. Bu dinsel şairler, bütün uluslar arasında, cevaplarını mısra hâlinde veren kâhinlerin gizemlerini yorumladılar [464]. Böylece, bu halk hikmetinin gizemlerinin fabllarda saklı olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda, şu nedenleri araştırıyoruz: Neden filozoflar eskilerin hikmetini yeniden geri kazanma isteği duymuşlardır? Neden felsefede daha yüce şeyleri tefekkür etmek için fabllları harekete geçirme vesilelerini

aramışlardır ve neden kendi saklı hikmetlerini fabllarda okuma fırsatlarını aramışlardır? [515, 779].

38. İkincisi, (Ulysses'in açıkça uzman olduğu) sözel vicdanlılık olan kahramansal hukuk ilmiydi [939]. Bu hukuk ilmi, Roma hukuk konsüllerinin sivil eşitlik dediği ve bizim de devletin nedeni dediğimiz şeyi gösterir [320, 949]. Kahramanlar, kendi sınırlı fikirleriyle, ne, ne kadar ve ne çeşit olduğu sözlerle bildirilen doğal bir hakka sahip olduklarını düşündüler, hattâ şimdi bile, sözleriyle anlamları arasında zıtlıkları olan köylülerin ve diğer kaba insanların, inatçı bir şekilde haklarının, sözcüklerde nasıl belirtilmişse o şekilde olduğunu iddia ettiklerini görebiliriz. Bu durum, ilahî inayetin öğüdü aracılığıyla ortaya çıkmıştır: Gentiller, kanunlar hâlindeki evrensel ifadeleri anlayamadıklarından, özellikle sözlere yansıyan kadarını dikkate almışlardır. Eğer, bu sivil eşitliğin bir sonucu olarak kanunlar, belli bir durumda, yalnızca sert olmakla kalmayıp zalimce bir eyleme dönüşmüşse, onlar, kendi kanunlarının doğal olarak böyle olduğunu düşünerek buna katlanmışlardır. Dahası, kahramanlar, babalarının topraklarıyla özdeşleşen egemen özel ayrıcalıkları dolayısıyla yalnızca kendilerinin vatandaşlar sayıldıkları kanunlarını belirlemişlerdir [584]. Bundan dolayı, kahramanlar, muhtelif baba topraklarının emniyetini sağlamak için, her birinin kendi ailesi üzerinde belli özel monarşik bir hükümdar olduklarından, baba topraklarının ortak emniyetini temel alan kanunların iradesine kendilerini ve ailelerini adamakta tereddüt etmemişlerdir. Bu durum, onların kahramansal tabiatına biçim veren ve bundan dolayı baba topraklarının korunması için birçok kahramansal eylemin gerçekleştiği barbarlar zamanının aşırı kibiriyle bağlantılı olan bağımsız özel bir ayrıcalıktı. Bu süreçteki kahramansal hareketlere, Roma tarihinde görülmüş olduğu gibi eski Roma soylularının mutsuz pleplere uyguladıkları hoşgörüsüz gururu, çok büyük para hırsını ve acımasız zulmü de ilâve etmeliyiz. Livy, bu süreci, Roma değer çağı olarak ve Roma'da şimdiye kadar hayal edilmemiş en yaygın halk özgürlüğü süreci olarak tanımlar [668]. O hâlde, bu halk değeri, evrenselleri değil de ancak, tikel olayları anlayabilen insanların zihinlerinin, doğal olarak müşterek bir iyiyi anlayamadıkları bir zaman sürecinde, şehirlerin korunması için gereldi olan bu keder verici, çirkin ve merhametsiz kötülüklerden ilahî inayetin takdiriyle iyi şeylerin çıkmasından başka bir şey değildi. Buradan, St. Augustinus'un Romalı değeri hakkındaki tartışmasının

argümanını gösteren ve ilkel insanların kahramanlığı hakkında bilginler tarafından şimdiye kadar savunulan fikri çürüten uğratan yeni ilkeler elde edildi [666]. Sivil eşitliğin bu türünü savaşta olduğu kadar barışta da (son barbar zamanlarda olduğu gibi, ilk barbar zamanların tarihinden de parlak örnekleri delil göstererek) kahramanlar zamanındaki uluslarda gözlemledik. Sivil eşitlik, özellikle Romalılar tarafından aristokratik bir yönetim içinde, yani her şeyin On İki Levha Kanunları üzerine temellendiği zamana kadar Publilyan ve Petelyan Kanunları zamanında uygulandı [985].

39. Hukuk biliminin son tipi [940] özgür yönetimlerde egemen olan doğal eşitlikçi hukuk ilmidir [324 vd; 951]. Bu yönetimlerde insanlar, her biri kendi özel iyiliği için (herkes için aynı olduğunu anlamaksızın) evrensel kanunları emretmeye başladılar. Doğal olarak, eşit fayda arayarak en azından merhametle meselenin detaylarına akıllarının yatması için bu kanunları istediler. Bu en son Roma hukuk ilmi konusu olan *aequum bonum*du. Bu hukuk ilmi, Romalı *praetor*un, Cicero zamanından bu yana uygulamaya başladığı hukuk ilmiydi. Bu tip, belki de monarşilerde daha tabii idi. Monarşilerde monarklar, bizzat, bütün halk işlerinin yükünü üstlenmiş ve devlet içinde eşit olarak ilgilenilmesi için kendilerine tâbi olan bütün ulusların kanunlar önünde eşit olmasını isterken, tebaalarını kendi özel menfaatlerine hizmet ettirirlerdi. Bu yüzden, Hadrian İmparatoru, eyaletlerin insani doğal hukuku yardımıyla Roma'nın kahramansal doğal hukukunu tam olarak düzenledi ve hukuk ilminin, Salvius Julianus'un nerdeyse tam olarak eyalete ait emirlerden elde ettiği Daimi Emir'in, üzerine temellenmesini emretti [1023].

40. Şimdi biz ulusların bu dünyasının bütün temel unsurlarını, resimde onlara işaret eden hiyerogliflere göndermede bulunarak özetleyebiliriz. Sunağın üstündeki *asâ, su* ve *ateş, ormanın içinde duran ölü küllerini bulunduran kap*, sunağa yaslanan *saban* ve ilahîliğe işaret eden sunağın ayağı altına uzanmış *dümen*, *kurbanlar*, yalnızca oğlanlardan oluşan ilk aileler, defin töreni uygulamaları, tarlaların ekimi ve bölüşülmesi, barınaklar, *famuli*yi de ihtiva eden daha sonraki aileler, ilk tarlalarla ilgili anlaşmazlıklar ve buradan ilk kahramansal iç koloniler ve bunlar, başarısız oldukları zaman denizaşırı koloniler ve bunlarla birlikte insanların ilk göçleri. Bütün bunlar, Tanrılar Çağı olan Eski Mısır Çağı içinde yer alır ki Varro, bu çağa cahilce veya gafletle Karanlık Çağ demiştir [6,52]. *Değnek demetleri*

(fasces), ilk kahramansal yönetimlere, üç mülkiyet ayrımına (doğal, sivil, yüksek), ilk sivil imparatorluklara, ilk tarımsal kanunlar üzerinde anlaşan düzensiz birliklere işaret eder. Dolayısıyla bu ilk şehirler, pleplerin kırsal *fief* üzerine kurulmuştur, sırasıyla, onlar kahramanların soylu *fief*inin alt *fief*iydi ve kahramanlar da bizzat kendileri bağımsız olmalarına rağmen kahramansal düzenin daha yüksek egemen gücünün tebaasıydılar.

Değnek demetlerine yaslanan *kılıç*, yağma ve korsanlıkla başlayarak, bu şehirler tarafından sürdürülen halk savaşlarına işaret eder (Düellolar veya korsan savaşları, aileler devleti içinde çok daha erken başlamış olmalıdır [959 vd]). *Para kesesi,* soyluluğun nişanlarına veya madalyalara aktarılan ailenin hanedan arınasına işaret eder. İlkin, halkların bayrakları, daha sonra askerî bayraklar ve en sonunda da para vasıtasıyla taşınabilir eşyaların ticaretinin genişlemesini temsil eden madenî paralar olmuşlardır (Taşınmazların ticareti, üretimde veya işte de doğal ücretlerle önce Tanrısal zamanlarda ülkelerin orada doğmayı temele aldığı tarlaların bölüşülmesi ile ilgili kanunlarla başlamıştı). Özellikle *terazi*, sözel kanunlar olan eşitlik kanunlarına işaret eder. Son olarak, *yılanlı asâ,* resmî olarak ilan edilen ve barışla son bulan halk savaşlarına işaret eder. Bu ikinci grubun bütün hiyeroglifleri, Varro tarafından efsanevi zaman olarak adlandırılan, Mısır'ın kahramansal çağına ismini veren kahramansal zaman tarlalarla ilgili anlaşmazlıklarla başladığı için, yanlış dinlerin yavaş yavaş kaybolduğu zamanların sivil kurumlarını göstermesi nedeniyle sunaktan uzaktır. Alfabenin bulunduğu *tablet*, ilahî ve insani sembollerin arasına konulmuştur. Çünkü, harflerle birlikte felsefeler başlangıçlarını bulmuştur ve yanlış dinler kaybolmaya başlamıştır. Bu gerçekliğin tersine bizim Hıristiyan dinimiz, gerçekten Platoncu ve Peripatetikçi okulların en yüce felsefeleri aracılığıyla insancıl bir şekilde tasdik edilmiştir.

41. Bu eserin bütün fikri aşağıdaki gibi özetlenebilir. Resmin arka planındaki karanlık, Kronolojik Tabloda ve ona ait notlarda ileri sürülen belirsiz, şekilsiz, muğlak olan bu Bilimin materyalidir. Metafiziğin göğsünü aydınlatan ilahî inayetin ışını, bu Bilimin Temel Ögeler olarak adlandırdığı Aksiyomları, Tanımları ve Postulaları temsil eder. Bu Temel Ögelerden de İlkeler çıkarılır. Bu İlkeler üzerinde Yeni Bilim ve Yeni Bilimin ortaya konmasını sağlayan Yöntem temellenir. Bütün bunlar, Birinci Kitabın konusudur. Metafiziğin göğsün-

den Homer'in heykeline yansıyan ışın, İkinci Kitaptaki Şiirsel Hikmete verilen en uygun ışıktır ve onunla gerçek Homer, Üçüncü Kitapta açıklanır. Gerçek Homer'in Keşfi ile ulusların bu dünyasını yapan bütün kurumlar gerçek Homer'in ışığında öne çıkan hiyerogliflerdeki düzene göre ulusların kökenlerinden başlayıp ilerleyerek açığa çıkarılır. Dördüncü Kitapta mütalaa edilen Ulusların Döngüsü budur. Sonunda Homer'in heykelinin ayaklarına vardığı için, onlar, aynı sırada bir Yeniden Döngüye (Recourse) de başlar [393]. Bunu da beşinci ve son kitapta inceledik.

42. Son olarak, eserin ana fikrini en kısa şekilde özetleyen ve zihinlere nakşeden bu resim, gentillerin insani zihinlerinin yerden göğe yükseldiği düzendeki üç dünyayı temsil eder. Zeminde görünen bütün hiyeroglifler, insanların her şeyden önce kendisine başvurdukları ulusların dünyasına delâlet eder. Ortadaki küre, fizikçilerin daha sonra keşfettiği tabiat dünyasını temsil eder. Yukarıdaki hiyeroglifler, son olarak metafizikçilerin, temaşa ettikleri zihinler dünyasına ve Tanrı'nın dünyasına işaret eder.

BİRİNCİ KİTAP

İLKELERİN KURULMASI

[I. 1; I. 4-6]

İbraniler (II)	Kaldeliler (III)	İskitler (IV)	Fenikeliler (V)	Mısırlılar (VI)	Grekler	Romalılar	Dünya Yılı	Roma Yılı
Evrensel Tufan							1656	
	Zerdüşt veya Kaldelilerin krallığı (VII)						1756	
	Nemrud veya dillerin karışıklığı (IX)				Devlerin kendisinden türediği Iapetus (VIII)Bunlardan biri olan Prometheus Güneş'ten ateşi çalar (X).			
				Mısır'daki Hanedanlar	Deucalion (XI)			
İbrahim'in Çağrısı				Üç kerekutsal Hermes'in büyüğü veya Mısırlıların tanrılar çağı (XII)	Altın çağ ya da Grekler in Tanrılar çağı (XIII)			
					Hellen. Deucalion'un oğlu. Prometheus'un torunu. Iapetus'un büyük torunu. bu üç oğul vasıtasıyla Yunanistan'da üç lehçe yayılır.			
					Mısırlı Cecrops. Atiica'ya on iki koloni getirir. Theseus daha sonra bunlardan Atinalıları oluşturur (XV).			
					Fenikeli Cadmus Boeotia'da Theb şehrini kurar ve Yunanistan'a avami (vulgar) harfleri getirir (XVI).		2448	
Tanrı Musa'ya yazılı kanunları verir.						Satürn veya Latinlerin Tanrılar Çağı (XVII)		
				Üç kere kutsal Hermes'in genci veya Mısırlıların Kahramanlar Çağı (XVIII)	Mısırlı Danaus. Inachids'i Argos krallığından sürer (XIX) Frigyalı Pelops Peloponez'de hükümü sürer			
					Yunanistan'a Kahramanlar Çağını getiren Heraklitler. Yunanistan'ı dışına yayıldılar	Aborjinler		
	Ninus Asurluları yönetir						2737	
			Tyrcli Dido Kartaca'yı kurmaya gider (XXI)					
			Tyre gemicilik ve koloniler için kutsal bir şehir olur		Girit Kralı Minos. gentil ulusların ilk kanun koyucusu ve Ege'nin ilk korsanı			
					Orpheus ve onunla başlayan teotojik şairler çağı (XXII) Yunanistan. Herkül'le Kahramanlar Çağı'nın Doruğuna ulaşır (XXIII)	Arkadyalılar		
			Sancuniates, avami (vulgar) harflerle tarihleri yazar (XXIV)		Jason. Pontosla deniz savaşına bir başlangıç verir. Theseus Atina'yı bulur ve orada Areopagus'u kurar.	Latium'da Evander ile Herkül ya da İtalyan Kahramanlar Çağı	2800	
					Truva Savaşı (XXV)		2820	
					Kahramanların gezileri özellikle Ulysses'in ve Aenas'ın gezileri			
						Alba krallığı	2830	
Saul'un hükümranlığı					.....		2909	
				Sesosvis Theb'de hüküm sürer (XXVI)	Asya'daki Sicilya'daki ve İtalya'daki Grek kolonileri (XXVII)		2949	
					Lycurgus Lacedaemonyalılara kanunları verir		3120	
					İlk olarak Herkül tarafından düzenlenen ve sonra ertelenen Olimpiyat oyunları Isiphilus tarafından yeniden düzenlendi (XXVIII)			

İbraniler (II)	Kaldeliler (III)	İskitler (IV)	Fenikeliler (V)	Mısırlılar (VI)	Grekler	Romalılar	Dünya Yılı	Roma Yılı
						Roma'nın kuruluşu (XXIX)		
					Homer. avami (vulgar) harflerinhenüz icat edilmediği bir dönemde geldi ve o Mısır'ı hiç görmedi (XXX).	Kral Numa	3290	
				Psammeticus Mısır'ı yalnızca İonyalı ve Karyalı Greklere açar (XXXI)	halkın arasından çıkan ahlâk filozofu Aesop (XXXII)			
					Yunanistan'ın Yedi Bilgesi. Onlardan biri olan Solon Atina'da halk özgürlüğünü kurar; bir diğeri Miletli Thales. felsefeye fizikle bir başlangıç verir (XXXIII).		3406	
	Cyrus Perslilerle Asurlular üzerinde hükümsürer.				Yedi Bilge'den biri olan Pythagoras. Livy'ye göre. hayatı boyunca Roma'da ismi bilinmeden yaşayan bir kişidir (XXXIV).	Kral Servius Tullius (XXXV)	3468	
					Atina'dan sürülen Psistradid tiranları		3491	
						Roma'dan sürülenTarquin tiranları	3499	245
					Hesiod (XXXVI) Herodot. Hippokrat (XXXVII)		3500	
		İskitya Kralı Idanthyrsus (XXXVIII)			Peloponez Savaşı. Thucydides, babasının zamanına kadar Greklerin kendi İlk Çağları hakkında hiçbir şey bilmediklerini, bu nedenle bu savaşı yazmaya koyulduğunu ifade eder (XXXIX)			
					Sokrates rasyonel ahlâk felsefesini temellendirir. Platon metafizikle onu geliştirir. Atina, en ince insanî sanatlarla parlar (XL)	On İki Levha Kanunları		
					Grek ordularını Pers ülkesinin içine kadar götüren Xenophon.Pers kurumlarını açık biçimde öğrenen ilk kişi olur (XLI).			
						Publiyan Kanunu (XLII)	3658	416
					Büyük İskender Pers monarşisini devirir ve Persleri Makedonya hükümranlığına boyun eğdirir. Aristoteles, Doğu'yu ziyaret eder ve evvelki Grek anlatılarının fabl dolu olduğunu söyler.		3660	
						Petelyan Kanunu (XLIII)		419
					Latinler ve Greklerin birbirlerini tanımaya başladığı Tarentum Savaşı (XLIV)			
					İkinci Kartaca Savaşı. Livy, üç önemli durumu bilmediğini itiraf etmesine rağmen.Roma'nın kesin tarihini bu savaşla başlatır(XLV)		3849	

Dünyanın Kendilerinden Önce Tanrılar, Kahramanlar ve İnsanlar Çağı Olmak Üzere Üç Çağın İçinden Geçtiğini Söyleyen Mısırlıların Belirledikleri Bu Üç Çağ Üzerine Temellenen Kronolojik Tablo

[KISIM I]

TOPLANAN MALZEMENİN SIRAYA KONDUĞU KRONOLOJİK TABLO ÜZERİNE NOTLAR

I

[Mısırlılar, kendilerinden önce, bütün dünyanın, Tanrılar Çağı, Kahramanlar Çağı ve İnsanlar Çağı olmak üzere üç çağın içinden geçtiğini söylemişlerdir. Aşağıda, bu üç çağ üzerine temellenen Kronolojik Tablo verilmektedir].

43. Bu Kronolojik Tablo, evrensel tufandan başlayıp İbranilerle devam ederek İkinci Kartaca Savaşı'na kadar, eski uluslar olan Kaldeliler, İskitler, Fenikeliler, Mısırlılar, Grekler ve Romalıların dünyasını ana hatlarıyla çizer. Bu tabloda, bilginler topluluğu tarafından, belli zamanlara ve yerlere tahsis edilmiş, büyük üne sahip insanlar ve onların yaptıkları da görülmektedir. Bu insanlar ve onların yaptıkları genel olarak ya onlara ayrılan zamanlarda ve yerlerde var olmamışlardı ya da asla var olmadılar. Diğer yandan bunlar, resimde koyu gölgeler olarak gösterilmiştir. Buradan, dikkate değer insanlar ve en

uygun fiiller çıkar. Oradan da insani kurumlardaki kesin değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bütün bunların nasıl belirsiz, görünmez, kusurlu veya ulusların insancılığının başlangıçları hakkındaki görüşlerin boş olduğu işte bu Notlarda gösterilmeye başlanacaktır.

44. Bu Tablo, John Marsham'ın *Kronolojik Kanun*'ununkine tamamen zıt bir konum alır [*Canon chronicon, aegyptiacus hebraicus graecus*]. John Marsham, eserinde, Mısırlıların yönetim biçimi ve dinde bütün dünya uluslarını öncelediğini ve onların diğer insanlara ulaşan kutsal âyinlerinin ve sivil düzenlerinin İbraniler tarafından bazı düzeltmelerle alındığını ispat etmeye çalışır. Bu fikirde J. Marsham'ı, *De Urim et Tummim* adlı yazılarıyla John Spencer izler. Orada, Spencer şu fikri ileri sürer: İsrail kavimleri kutsal Kabala vasıtasıyla, ilahî kurumların bütün bilgisini Mısırlılardan almıştır. Son olarak, Marsham, van Heurn'un *Antiquitates philosophiae barbaricae*'sinde alkışlanmıştır. Orada, *Chaldaicus* başlıklı kısımda, van Heurn, Mısırlılar aracılığıyla ilahî kurumların bilgisini öğrenen Musa'nın bunları İbranilere, kendi kanunları içinde getirdiğini yazar. Hermann Wits bu tartışma çizgisine kendi *Aegyptiaca*'sında karşı çıkar. O, Mısırlılar hakkında kesin bilgi veren ilk gentil yazarın filozof Marcus Aurelius olarak ünlenen Dio Cassius olduğunu düşünür. Fakat bu noktada o, Tacitus'un *The Annals* adlı eserine göre çürütülebilir [2.60]. Bu eserde, Doğu'ya giden Germanicus'un buradan ünlü Theb kalıntılarını görmek için Mısır'a doğru ilerlediği ve rahiplerden birinin orada âbidelerden birinin üzerine yazılmış hiyerogliflleri ona yorduğu bize söylenmişti. Budalaca konuşan bu rahip, bu karakterlerin Kral Ramses [II]'in Afrika'da Doğu'da ve hattâ Küçük Asya'da kendi zamanında çok büyük olan Romalıların gücüne eşit sınırsız bir gücün anısını koruduğunu savundu. Fakat bu pasaj, belki de, kendi bakış açısına zıt olduğu için Wits ondan hiç bahsetmemiştir.

45. Ancak, kesin olarak, bu sınırsız İlk Çağ, iç kısımlardaki Mısır'ın çok derin bilgeliğine boyun eğmez. Çünkü, İskenderiyeli Clement (*Miscellanies*'te hikâye ettiği gibi [*Stromata* 6.4]) zamanında onların papazlığa ait kitapları kırk iki civarındaydı. Onlar, felsefe ve astronomideki en büyük hataları içeriyordu. Bu nedenle Strabo, Areopagite ve St. Dionysius'un öğretmeni Chaeremon'la sık sık alay ederdi [17.1.29]. Galen, onların tıp hakkındaki fikirlerinin, açıkça, saçma ve şarlatanlıktan ibaret olduğunu Hermetik tıp hakkındaki tartışmalarında [*On Simples 6.pr.*] fark etmişti. Onların ahlâksallığı

da sefihleşmişti. Çünkü onlar, fahişeleri yalnızca hoş görmekle veya onlara cevaz vermekle kalmayıp hürmet de göstermişlerdir. Onların teolojisi, bâtıl inançlarla, sihir ve büyücülükle doluydu. Ayrıca, onların piramitlerinin ve diğer anıtlarının ihtişamı çok büyük olmalarıyla uyum içinde olan barbarlıktan türemiştir [816]. Eski Mısır heykeltıraşlığı ve kalıba dökme işi bugün bile aşırı şekilde kaba olarak kabul edilir. Çünkü, zarafet, incelik, felsefenin ürünüdür. Bundan dolayı, yalnızca filozofların ülkesi olan Yunanistan, insan cinsinin keşfettiği bütün güzel sanatlarla parlar: Bunlar, temsil ettikleri bedenlerin dış görünüşünü idealleştirmeye zorlanan çok ince sanatlar olan resim, heykel, döküm ve oymacılık sanatlarıdır.

46. Mısırlıların bu eski hikmeti, Büyük İskender tarafından deniz üzerinde kurulduğu için İskenderiye ile yıldızlara kadar yükseltildi, ünlendi. Afrikalı zekâsı, Grek inceliği ile birleşerek, tanrısal denecek üstünlükte filozoflar ortaya çıkardı. Bu filozofların bulunduğu şehir yüksek ilahî hikmette öyle bir ün kazandı ki İskenderiye müzesi, daha sonra, hepsi de Atina'da kurulmuş olan Akademi, Lise, Stoa ve Cynosarges kadar çok ünlendi. İskenderiye, bu nedenle "bilimlerin annesi" olarak anıldı. İskenderiye'nin, Atinalıların *Astu ve* Romalıların *Urbs* demesi gibi Greklerin basitçe *Polis*, Şehir dedikleri türden bir üstünlüğü vardı. Buradan, bütün Mısır tarihini ince bir doğal teolojiye dönüştüren Mısırlı büyük rahip Manetho'ya geliyoruz [222]. Aynı şeyi Grek filozofları, evvelce, kendi fabllarıyla yapmışlardı (fabllların en eski tarihler olduğu burada gösterilecektir). O hâlde, Mısır hiyerogliflerinde ve Grek fabllarında aynı şey geçerlidir.

47. Yüksek bir hikmete sahip olmakla doğal olarak mağrur olan ulus (gururlarından dolayı onlara alaycı bir şekilde zaferin hayvanları denmiştir), Akdeniz'in büyük alışveriş merkezi olan bir şehirden çıkıp Kızıldeniz'den geçerek Okyanusdan Hindistan'a ulaşarak (Tacitus'un çok önemli bir pasajda çok kötü âdetleri olduğunu naklettiği [A. 260], yeni dinlere meraklı bir şehir) yanlış tanrıların bütün dünyaya buradan yayıldığına (deniz ticareti yaparken orada karşılaştıkları uluslardan öğrendikleri tanrılar) ve bu tanrıların hepsinin kökeninin Mısır'da olduğuna ve onların Jove'u Ammon'un, bütün Jove'ların en eskisi (her gentil ulusun bir tane Jove'u, yani baş tanrısı vardı) olduğuna inanmıştır. Ve bütün diğer ulusların Herküllerinin (Varro kırk kadar Herkül sayar [14]) kendi isimlerini Mısır Herkülünden almış olduğuna inanmıştır. Bize, Tacitus tarafından nakledilen bu id-

diaların her ikisi de, Mısırlıların eski zaman hakkındaki önyargılı fikrine kısmen uygundu. Mısırlılar, kendilerine, eski zamanlarda, efendi payesi de vererek dünyanın bütün diğer uluslarının üzerinde bir yere sahip olduklarını düşünerek övünmüşlerdir. Daha sonra tamamen ispat edeceğimiz gibi, bu durum, kısmen de olsa tanrıların birörnek olduğu fikrine ve kahramanların birbirlerinden habersiz gentil insanlar arasından çıktığı fikrine uygundu [145 vd]. O hâlde, Diodorus Siculus (Augustus zamanında yaşamıştır) övgüye değer hükümlerle, Mısırlıları donattı. Bu durum, İlk Çağın iki bin yılından daha fazla süre için bu hükümlerle bağdaşmaz [1.231] ve onun hükümleri, Cappel'in *Historia sacra et exotica* adlı eserinde yanlışlanır. Jacques Cappel, onları, Xenophon'un Cyrus'a atfettiği kişilerle aynı sınıfa koyar (biz buna *Alcibiades I* [120 E]'de Platon'un sık sık Perslileri taklit ettiği kişileri de ilâve edebiliriz). Son olarak, Mısırlıların eski üstün bilgeliği üzerine söylenenlerin hepsi, Hermetik doktrin olarak hileyle kabul ettirilen *Poimander*'in hilesiyle de doğrulanmıştır. Saumaise, bu parça parça şeylerin düzensiz ve kötü bir biçimde bir araya getirilmiş bir koleksiyonu olduğunu düşündü. Ve Casaubon onun, Platoncuların anlattıklarından daha eski bir doktrin içermediğini gördü.

48. Şeylerin bilinemez olduğuna inanılmasına sık sık önderlik eden insan zihninin bir özelliği –belirsiz olma özelliğiyle– Mısırlılar arasında var olan kendi İlk Çağları hakkındaki yanlış fikir, gerçekte daha da büyüktür. Mısırlılar, bu bakımdan bütün yabancı uluslara kendilerini kapatarak çok büyük bir ulus inkişâf ettiren Çinlilere benzerler. Çünkü, Mısırlılar benzer şekilde Psammeticus'a kadar ve İskitler de Idanthyrsus'a kadar yabancı uluslara kapalı kaldı. İskitler [ya da Ruslar], gerçekte, halk geleneğine göre İlk Çağda Mısırlılara üstün geldiler. Bu halk geleneği başlangıcını masalsı bir piyesten almıştır. *Profan* evrensel tarih bu piyesle başlar. Bu tarih, Justin'in anlatımında Asurluların monarşisini önceleyen iki başlangıç belirler. İki güçlü kral, İskitli Tanaus ve Mısırlı Sesostris. Bunlar, dünyayı gerçekte olduğundan daha yaşlı görünür kıldılar (hikâye devam eder). Tanaus, ilkin, doğal olarak bir orduyla girmenin güç olduğu Mısır'ı baskı altına almak için büyük bir orduyla doğuya doğru hareket etti. Sonra, Sesostris, eşit derecede büyük bir kalabalıkla İskitya'yı baskı altına almak için hareket etti. Ancak İskitya, Persliler tarafından (monarşilerini komşuları olan Medler üzerine yaymışlardı) İskityalıların kralı olan Idanthyrus üzerine savaş ilan eden ve "Bü-

yük" olarak ün kazanmış Darius zamanında devrildi. Idanthyrus, Perslilerin kendilerini devirmesi üzerine bilinmeden yaşadı. Ve bu kral (Darius) İran'ın en medenî günlerinde bile o kadar barbardı ki hiyerogliflerle nasıl yazacağını bile bilmediğinden, beş nesne şeklinde beş gerçek kelime ile onu cevapladı [99.435]. Ve biz, bu iki büyük ve kudretli kralın, ya İskitya'yı ya da Mısır'ı bir eyalet yapmaksızın iki büyük kalabalıkla Asya'yı geçtiğine inanmalıyız. Fakat Asya'yı böyle bir serbestlik içinde bıraktığı için daha sonra, orada, dünyanın en ünlü dört monarşisinden ilki olan Asurluların monarşisi gelişmeye başladı.

49. Çünkü, aynı sebeple, belki de Kaldeliler, bu İlk Çağ çekişmesinde listeye girmekte başarısız olmadılar. Onlar, iç kısımlarda yaşayan insanlardı ve daha sonra göreceğimiz gibi, onlar, 28 bin yılın astronomik gözlemlerini sunmuş olmakla boş yere övünen diğer ikisinden daha eskidir. Belki de, Yahudi Flavius Josephus [eseri *Yahudi İlk Çağları*'nda 1.70], hatalı bir biçimde, biri mermerden biri tuğladan iki tufana karşılık olarak dikilmiş iki direk hakkında betimlenmiş gözlemleri Tufan'dan önceki devre ait olarak kabul etti. O, Suriye'de mermer olanı gördüğünü düşündü. Eski ulusların astronomiyle ilgili kayıtları çok önemliydi. Oysa, bu bilinç onları izleyen uluslar arasında tamamen ölüydü. Bu yüzden, bu direk, safdillik müzesinde kendi özel yerini bulur.

50. Fakat Çinliler, tıpkı, Mısırlıların yaptığı gibi [435] hiyerogliflerle yazmayı buldular [83] (kendi hiyerogliflerini nasıl yazıya geçireceklerini bile bilmeyen İskitler hakkında bir şey söylemeye gerek yok [48]). Çünkü, binlerce yıl, onlar, dünyanın gerçek İlk Çağı üzerine kendilerine bilgi verebilecek olan başka uluslarla iletişim kurmamışlardı. Tıpkı, çok karanlık bir odada uykudayken karanlıktan korkan bir adamın, karanlıkta öylece kalmaktansa el yordamıyla yürümenin daha iyi olduğuna inanması gibi, Çinliler, Mısırlılar ve Kaldeliler de kendi kronolojilerinin karanlığında el yordamıyla yürümüşlerdir. Bir Cizvit olan Peder Michele Ruggieri'nin, İsa Mesih gelmeden önceki basılmış kitapları bizzat okuduğunu açıklaması doğrudur. Ayrıca, başka bir Cizvit olan Peder Martini, eseri *Sinica historia*'da birçok ateist düşünceye önderlik etmiş Konfüçyüs'e büyük bir İlk Çağ atfeder. Martin Schoock'un, *Diluvium Noachi universale* adlı eserinde bize haber verdiği gibi, o, *Preadamitae*'nin yazarı Isaac de la Peyrère'nin belki de bu sebeple Katolik inancını terk ettiğini ve

sonra Tufan'ın yalnızca Yahudilerin toprakları üzerinde gerçekleştiğini yazar. Bunun yanı sıra Ruggieri veya Martini'den daha iyi haber veren Nicolas Trigault, *De christiana expeditione apud Sinas*'ında matbaanın, Avrupa'dan yaklaşık iki yüzyıl önce Çin'de kullanıldığını ve Konfüçyüs'ün fikirlerinin İsa'dan önce yaklaşık beş yüzyıl önce yayıldığını yazar. Konfüçyüs felsefesi, Mısırlıların papazlıkla ilgili kitapları gibi fizikî tabiata yaptığı birkaç atıfta kaba ve beceriksizdir ve neredeyse bütünüyle, kendilerinin kanunlarıyla kendilerince idare eden sıradan bir ahlâksallığa adanmıştır.

51. Biz, gentil ulusların, en çok da Mısırlıların savunduğu kendi İlk Çağları hakkındaki boş sanılar üzerine düşünceleri öncül alarak, bilimsel olarak iddia edilen şu önemli başlangıç noktasıyla gentil bilginin incelenmesine başlamalıyız [*tutto lo scibile gentilesco*] –dünyada, bilgi başlangıcını nerede ve ne zaman bulmuştur?–. Dünya yaratıldığı zaman, dünyanın ilk halkının, gerçek Tanrı tarafından yaratılan Âdem'in de prensleri olan Yahudiler olduğu olgusundan başlayan Hıristiyan inancının dayandığı insani nedenleri de ekleyerek gentil bilgiyi incelemeye başlamalıyız. Buradan yola çıkarak, öğrenilmiş ilk bilimin mitoloji veya fabların yorumu olması gerekir. Çünkü, bizim de göreceğimiz gibi gentillerin bütün tarihlerinin başlangıcı gentil ulusların ilk tarihleri olan fabllardır [202]. Böyle bir metodla ulusların olduğu kadar bilimlerin başlangıcı da keşfedilmektedir. Çünkü bilimler, başka bir kaynaktan değil uluslardan çıkarlar. Başlıbaşına bu eserde de görüleceği üzere bilimlerin başlangıcı halk ihtiyaçları ve faydalarındadır. Ve bu ihtiyaç ve faydalar, onlar üzerinde düşünen keskin zekâlı kişiler tarafından daha sonra mükemmelleştirilmiştir [498]. Bu, bütün bilginlerin başlangıcı hakkında hatalı şeyler söyledikleri evrensel tarih için uygun bir başlangıç noktasıdır [399].

52. Bu teşebbüsümüzde büyük ölçüde Mısırlıların İlk Çağından yararlanacağız. Çünkü Mısırlılar, bize piramitlerinden daha az harika olmayan iki büyük kalıntı bırakmışlardır. Yani, iki büyük filolojik gerçeklik. İlki, Herodot tarihinde nakledilmiştir [2.36; Diodorus Siculus]: Mısırlılar, dünyanın evvelki zamanını üç çağa ayırdılar. Tanrılar Çağı, Kahramanlar Çağı ve üçüncüsü İnsanlar Çağı. Diğeri (Scheffer'in *De Natura et constitutione philosophiae italicae seu pythagoricae* ile ilgili olarak) şudur: Sayıya ve ardışıklığa uygun olarak üç dilin konuşulduğu süreç: İlki, kutsal karakterlerle hiyeroglif, ikincisi kahramansal karakterlerle sembolik, üçüncüsü halk tarafın-

dan üzerinde anlaşılan karakterlerle mektubî dil [173, 432 vd]. Bu zaman bölüşümü, Marcus Terentius Varro tarafından izlenmemiştir. Onun bu konuda hiçbir şey bilmediğini söylemeliyiz. Çünkü o, sınırsız bilgisinden dolayı Cicero zamanındaki en aydın süreçte "Romalıların en bilgilisi" denilme şerefini hak etmişti. Fakat o, seçim yapmayıp yalnızca Roma tarihine başvurmuştur. Bizim ilkelerimizle, bütün eski ulusların, yani, ilahî ve insani bütün Roma kurumlarının yerli Latium kökenli olduğu görülecektir. O, bu nedenle, [*The Antiquities] of Divine and Human Institutions* adlı büyük eserinde (zamanın adaletsizliği bizi ondan mahrum etmiştir) bütün Latin kurumlarını açıklamaya uğraştı. Varro, On İki Levha Kanunları'nın Atina'dan Roma'ya getirildiğini söyleyen masala inanmaktan çok uzaktı!). [Censorinus'a göre, *Doğuş Günü* 21] Varro, dünyanın zamanlarını üçe böldü. Mısırlıların Tanrılar Çağına tekabül eden Karanlık Zaman, Kahramanlar Çağı'na tekabül eden Efsanevi Zaman ve İnsanlar Çağı'na tekabül eden Tarihî Zaman [364, 990].

53. Dahası, Mısırlıların İlk Çağı ulusların kibir örnekleri olan iki gösterişçi bellekle bize yardım edecektir. Diodorus Siculus'un da müşahade ettiği gibi [1.9.3] her ulus ister barbar ister medenî olsun kendinin en eski ulus olduğunu düşünmüştür ve dünyanın başlangıcı olduğunu gösteren vesikalar sunmuştur [125]. Halbuki, bizim de göreceğimiz gibi böyle bir iddia yalnızca Yahudilerin hakkıdır [54]. Bizim müşahade ettiğimiz iki gösterişçi hafızadan ilki, kendi Jove'ları Ammon'un dünyadaki bütün Jove'ların en eskisi olduğu masalı olmuştur. İkincisi, diğer ulusların Herküllerinin kendi Mısır Herkülünün isminden alındığı masalı olmuştur [47]. Yani, bütün uluslar ilkin, krallarının Jove olduğunu savundukları Tanrılar Çağı içinden geçmiştir. Sonra kendilerini Tanrıların oğulları saydıkları Kahramanlar Çağı'ndan geçmişlerdir ve Herkül'ün bu oğulların en büyüğü olduğuna inanmışlardır.

II
[İbraniler]

54. İlk sütun, Yahudi Flavius Josephus ve Lactantius Firmianus'un güvenilir otoritesine dayanarak gentil uluslar arasında bilinmeden yaşamış olan Yahudilere ayrılmıştır. Bu iki otorite, Yahudi Philo'nun hesaplamasına göre en ciddi eleştirmenler tarafından doğru kabul edilmiş ve dünyanın içinden geçtiği zamanların hesabını doğru yap-

mışlardır. Eğer, onun tahmini Eusebius'unkinden farklı olursa, fark, yalnızca on beşinci yüzyıl hakkında ve bir tanedir. Bu fark, Kaldeliler, İskitler, Mısırlılar ve günümüzde Çinliler tarafından yapılan kronolojiler arasındaki değişmelerle mukayese edildiğinde çok kısa bir zaman dilimidir. –İbranilerin dünyamızdaki ve kutsal tarihteki ilk insanlar olması ve dünyanın başlangıcından beri kendi belleklerini koruyabilmeleri aşılmaz bir delil olmalıdır [165 vd].

III
[Kaldeliler]

55. İkinci sütun, hem coğrafyada, bütün ikamet edilebilir dünyanın en iç kısımdaki monarşisinin açıkça Asurlular'da olması nedeniyle, hem de bu eserde görüldüğü üzere ilkin iç ulusların sonra da deniz ticareti ile uğraşan ulusların yerleşim yeri olarak nüfusunun artması nedeniyle Kaldelilere ayrılmıştır [736]. Ve hiç şüphesiz, Kaldeliler ilk gentil bilgelerdi ve filologların ortak düşüncesine göre, Kaldeli Zerdüşt onların prensidir. Bunun üzerine o, Kalde ismini ortadan kaldırdı ve onun yerine Asur ismini koydu. Ninus'un kendini kral ilan ederken dayanağı bu ulusun plepleri olmuştur. Bu eserde de görüleceği gibi bu, hemen hemen bütün uluslarda bulunan ve bizim kesinlikle Romalıların âdeti olarak bildiğimiz siyasi bir âdetti. Şimdi, aynı evrensel tarih, Zerdüşt'ün Ninus tarafından öldürüldüğünü bize anlatır. Biz, Kalde Krallığı anlamında kahramansal dilde bunun söylendiğini göreceğiz. Aristokratik olan Kalde Krallığı bu halkın avam sınıfının halk özgürlüğü isteği ile yıkılmıştır. Kahramansal zamanlarda avam sınıfının soylulardan çok farklı bir ulus olduğunu ve bu ulusun yardımıyla Ninus'un kendini bir monark olarak ilan ettiğini daha sonra göreceğiz. Diğer yandan, eğer, şeyler bizim onları kurduğumuz gibi değilse bu kronoloji ucubesi Asur tarihinde ortaya çıkar. Zerdüşt adında bir adamın yaşadığı sürece Kalde, kanunsuz serserilerin toprağı olmaktan çıkıp öyle büyük bir imparatorluğa yükselmiştir ki, Ninus onun üzerine güçlü bir monarşi kurabilmiştir. Bu ilkelerin gereksinimi için evrensel tarihin başlatıcısı olarak Ninus, şimdiye dek Asur monarşisini bir yaz yağmurunda doğan bir kurbağa gibi birdenbire doğmuş görünür kılmıştır [738].

IV
[İskitler]

56. Üçüncü sütun, halka ait çok eski [48] bir gelenekten öğrendiğimiz gibi İlk Çağ'da Mısırlıları bozguna uğratan İskitler için ayrılmıştır.

V
[Fenikeliler]

57. Dördüncü sütun, Fenikeliler, *quadrant*'ın* kullanılışını ve kutup yıldızının yükseliş bilgisini Kaldelilerden aldıkları için Mısırlılar yerine Fenikelilere verilmiştir [727]. Bunun hakkında halka ait bir gelenek vardır. Biz daha sonra onların halka ait (vulgar) alfabetik karakterleri getirdiklerini de göstereceğiz [440].

VI
[Mısırlılar]

58. Yukarıda tartışılan bütün sebeplerle Mısırlılar –Marsham, onlara *Canon*'unda bütün ulusların en eskisi olma ayrıcalığını verir– bizim Kronolojik Tablomuzda ancak beşinci yeri hak eder.

VII
[Kaldelilerin Kralı Zerdüşt, 1756 Dünya Yılı]

59. Zerdüşt, bu eserde Doğu'daki insanların şiirsel karakterdeki kurucusu olarak gösterilmiştir. Bu kurucular gibi dünyanın büyük bir kısmına yayılmış birçokları vardır. Tıpkı, zıt tarafa, yani Batı'ya yayılmış birçok Herküllerin olması gibi. Belki de Varro'nun, Tyreli veya Fenikeli gibi Asya'da bile batıdakilere benzer olduğunu müşâhade ettiği Herküller, Doğulular tarafından çok kez Zerdüştler olarak mütalaa ediliyordu. Fakat bildikleri her ne varsa dünya kadar eski olduğunu sanan bilginlerin gururu, bildikleri ne varsa onları batini hikmetle dolu bir tek insandan elde ettiklerine inanmış ve ona birçok yeni doktrinin hileyle eski olduğunu kabul ettiren felsefenin kehanetiyle bağlanmışlardır. Tıpkı, Pitagorasçılar ve Platoncuların felsefeleri gibi. Fakat bilginlerin bu gururu, bu kadarla da kalmaz, çünkü, uluslar arasında skolastik başarıyı da elde ederek bu gururu daha da abartırlar. Onlara göre Zerdüşt, Kalde için Berosus'u yetiştir-

* Astronomik bir âlet (ç.n).

miştir. Berosus, Mısırlılar için üç kere kutsal olan Hermes'tir; Üç kere kutsal Hermes, Etiyopya için Atlas'tı, Trakya için Orpheus'tur ve son olarak Orpheus, Yunanistan'da kendi okulunu kurmuştur. Fakat biz, vahşi kökeni nedeniyle her yerde en yakın komşularınca bile bilinmeden yaşamış olan ve birbirlerini yalnızca savaş sırasında veya ticaret nedeniyle tanımaya başlamış olan eski uluslar için bu uzun yolculukların ne kadar kolay olduğunu kısaca göreceğiz [93].

60. Kaldelileri inceleyen filologlar bizzat, halktan topladıkları çeşitli gelenekler tarafından yanıltıldıkları için Kaldelilerin ferdî yaşayan insanlar mı, bölünmemiş aileler mi oldukları, yoksa bütün bir halk veya ulus mu olduklarını bilemediler. Bütün bu şüpheler aşağıdaki ilkelerle çözülecektir. Onlar, ilkin ferdî yaşayan insanlardılar, sonra aileler oldular daha sonra da üzerine Asur monarşisinin kurulduğu büyük bir ulus oldular. Onların hikmeti ilkin, geceleyin kayan yıldızların yoluna bakarak geleceği haber vermeye dayanan bir tanrısallıktaydı ve daha sonra adli astrolojideydi. Bu nedenle, Latinler arasında uzgörülü bir astrolog hâlâ Kaldeli olarak adlandırılır.

VIII

[Devlerin kendisinden çıktığı Iapetus, 1856 Dünya Yılı]

61. Devler, bizim Grek fabllarında fiziksel ve sivil tarihlerle çıkan hem fiziksel hem ahlâki delillerle göstereceğimiz gibi bütün ilk gentil uluslar arasında tabiatta var olmuşlardır [369-373].

IX

[Nemrud veya Dillerin Karışıklığı, 1856 Dünya Yılı]

62. Dillerin karışıklığı mucizevî bir şekilde gerçekleşti. Öyle ki, bir anda birçok farklı dil biçimlendi. Babaların da dillerinin bu karışıklığı dolayısıyla Kutsal Tufan'dan evvelki dilin üslup temizliği derece derece kaybolmuştu. Bu dil, Sam'ın insan ırkına yaymaya çalıştığı Doğulu insanların dillerine atfen anlaşılmalıdır. Diğer yandan, dünyanın geri kalan bütün uluslarının durumu da böyle olmalıdır. Çünkü Ham ve Yafes'in ırkları, iki yüzyıllık vahşi göçte bu büyük yeryüzü ormanının içinde dağılarak ayrılmıştır. Onlar, yalnız dolaşarak, vahşi bir eğitimle, herhangi insani bir alışkanlıktan ve insana özgü konuşmadan mahrum olarak ve bu nedenle de vahşi hayvanlar gibi çocuklarını doğurmuş olmalıydılar. Tufandan sonra yerden kuru buharlar çıkana kadar çok zaman geçmiş olmaydı ki orada şimşek çakması

oluşsun. Bu şimşek çakması, birçok Jove'ları olan ve yanlış dinlere kendilerini kaptıran insanları sersemletmiş ve korkutmuştur. Varro, bu Jove'ların kırk tanesini sayabilmiştir ve Mısırlılar kendi Jove'ları Ammon'un, hepsinin en eskisi olduğunu iddia etmişlerdir [14! Tertullian, *Apology* 14.8 üçyüz tane sayar]. Onlar, fırtınadan ve ortalığın aydınlanmasından ve Jove'un kuşları olduğu savunulan kartalların uçuşlarından geleceği haber vermeyi de kapsayan bir çeşit tanrısallığa döndüler. Ancak, Doğu'dan gelenler arasında gezegenlerin hareketlerinin müşahadesinden ve yıldızların görünümlerinden dolayı daha ince bir tanrısallık doğmuştur. Böylece Zerdüşt, gentiller arasında ilk bilge insan olarak şereflendirilir. Bochart, ona "yıldızların yorumlayıcısı" adını verir. Tıpkı, ilk halk bilgeliğinin Doğu'dan gelenler arasında doğması gibi, onlar arasında da ilk monarşi ortaya çıkmıştır. Yani, Asurluların monarşisi.

63. Bu akıl yürütme zinciri Doğulu dillerin kaynağına geri giden ve bütün dünyanın dillerinin izini bulmaya teşebbüs eden son zaman etimoloji bilginlerinin fikirlerini çürütür. Doğrusu şudur ki, Ham ve Yafes'ten çıkan bütün ulusların ana dilleri önce karada başladı, sonra denize doğru inerek gelişti, denizcilikte ünlü olan ve Akdeniz ve Okyanus kıyıları boyunca koloniler kuran Fenikelilerle temasa başladı. *Yeni Bilim*'in ilk basımında gösterdiğimiz gibi, Latin dilinin kaynakları hakkında söylediklerimiz doğrudur ve Latince ile benzerliğinden dolayı bütün diğer uluslar için de durum böyle olmalıdır.

X

[Bu devlerden biri olan ve Güneş'ten ateşi çalan Prometheus, 1856 Dünya Yılı]

64. Bu fabllardan dolayı, insan ırkına büyük ve sayısız faydalar bırakan halk geleneğine göre göksel âlemin dağların tepelerinden daha yüksek olmadığına inanıldığı zamanda, göksel âlem yeryüzüne egemen olmuştur.

XI

[Deucalion]

65. Onun zamanında Themis'in veya tanrısal adaletin, Parnassus Dağı'nda bir tapınağı vardı ve Themis, yeryüzünde ölümlülerin mücadeleleri hakkında yargıda bulundu.

XII

[Üç Kere Kutsal Olan Hermes'in büyüğü veya Mısırlıların Tanrılar Çağı]

66. Cicero'nun *Tanrıların Tabiatı Üzerine* [3.22.56] adlı eserine göre Mısırlılara harfleri ve kanunları getiren ve ışığa çıkaran, Mısırlılar tarafından [Thoth veya] Theuth (Greklerin *theos*'u bu sözcükten elde ettikleri söylenir) olarak adlandırılan Hermes budur. Onlar, sıra ile (Marsham'a göre) dünyanın diğer uluslarına harfleri ve kanunları öğrettiler. Fakat Grekler kendi kanunlarını hiyerogliflerle değil, bizim de göreceğimiz üzere, yedi yüzyıldır ve ondan sonra da kullanmamış olmasına rağmen Cadmus'un, çok kere onları Fenike'den getirdiği düşünülen avamî (vulgar) harflerle yazmışlardır [679]. Çünkü bu süreçte hiçbir şiirinde çok fazla *nomos*tan söz etmeyen Homer gelmişti (Feith'in *Antiquitates homericae*'sinde gösterdiği gibi) ve Homer zamanında henüz halka ait harfler keşfedilmediği için Yahudi Flavius Josephus'un, Grek gramercisi Apion'a, temellendirerek gösterdiği gibi, Homer, şiirlerini heyecanlı ve duygusal konuşmalar yapan rapsodların belleklerine bırakmıştır [A. A. 1.2.11 vd]. Keza, Homer'den sonra Grek harfleri Fenike'nin harflerinden çok farklı oldu.

67. Fakat bunlar, aşağıdakilerle mukayese edildiğinde ufak güçlüklerdir. Kanunları olmyan uluslar nasıl kurulmuştur? Ve Mısır'da Hermes'ten önce hanedanlık nasıl kurulabilmiştir? Sanki kanunların yazılması için harfler gerekliymiş gibi ve sanki Sparta kanunları yazılı kanunlarmış gibi, hatta Lycurgus'un çıkardığı bir kanun harflerin bilgisini yasaklamamış gibi! Sanki, kanunların sözsel olarak kurulması ve sözsel olarak yayılması sivil tabiatta imkânsız olan bir durummuş gibi.Ve sanki biz, Homer'de şu iki çeşit meclisi bulamıyormuşuz gibi. Biri *boulê* denilen gizlilik içindeki meclis. Bu tür meclislerde kahramanlar, kanunlar hakkında sözel olarak görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Diğeri ise *agora* denilen halk meclisi. Burada ise kanunlar sözel olmanın yanı sıra ilan da edilmiştir! [624]. Son olarak, sanki ilahî inayet, bu insani ihtiyaç için hazırlık yapmamış gibi. Öyle ki, harfleri olmayan bütün uluslar, barbarlık süreçleri içinde, ilkin âdetler üzerine kurulmuşlardır. Ve medenîleştikten sonra, kanunlarla idare edilmişlerdir. Tıpkı, geri dönmüş barbarlıkta olduğu gibi Avrupa'nın yeni uluslarının ilk kanunları âdetlerden doğmuştur, bu kanunların en eskisi feodal olanlarıdır. Bu söylediklerimiz daha sonra söyleyeceklerimize temel olması bakımından hatırda tutul-

malıdır. *Fief*ler, hem eski hem modern bütün uluslar arasında büyüyen kanunların ilk kaynaklarıydı ve *gens*lerin doğal hukuku, kanunlarla değil bunun gibi insani âdetlerle kuruldu [599 vd].

68. Hıristiyan dininin büyük "tema"sına göre –Musa, Yahudilerin yüce teolojisini Mısırlılardan öğrenmedi– Musa'ya Hermes'ten sonra yer veren kronolojide büyük bir engel görülmektedir. Fakat bu güçlük, yukarıda ileri sürülen nedenlerle [44] karşılaşılan güçlüklerin yanı sıra, Iamblichus'un *Mısırlıların Gizemi Üzerine* [1]) adlı eserinde, gerçekten altın bir pasajda açıklanan ilkeler vasıtasıyla tamamıyla üstesinden gelinmiştir. Iamblichus, bu eserde der ki, Mısırlılar, insani sivil hayat için gerekli olduğunu keşfettikleri her şeyi aynı Hermes'e atfetmişlerdir. Hermes, sonradan bir tanrı yapılan batini hikmette tek bir zengin adam değildir, o halk hikmetinde bilge olan ve önce aileleri kuran sonra da büyük bir ulusu oluşturan halkları kuran Mısır'ın ilk insanlarının şiirsel karakteri olmalıdır. Iamblichus'ta bulunan bu aynı pasaj şöyle devam eder. Eğer, Mısırlıların, Tanrılar, Kahramanlar ve İnsanlar Çağı olmak üzere dünyanın çağlarını üçe bölmeleri doğruysa ve bu üç kere kutsal olan Hermes, onların tanrıları ise, o zaman bu Hermes'in hayatı Mısırlıların bütün Tanrılar Çağını kucaklar.

XIII

[Altın Çağ veya Greklerin Tanrılar Çağı]

69. Fabl dolu tarih, bu çağın, yani yeryüzünde insanlarla arkadaşlık eden Tanrılar Çağının özelliklerinden birini bize haber verir. Kronolojinin ilkelerine kesinlik vermek için biz, bu eserde, insanlar, en korkunç dinlerle bunaltıldığında dünyanın erken çocukluk döneminde yardım veya destek görmüş olduklarını hissettikleri insani ihtiyaç veya faydanın belli olayları üzerine temellenen ve Greklerin de hayal gücünde doğal olarak biçimlenen doğal bir teogoni veya tanrıların oluşumunu göreceğiz [317]. Çünkü insanlar, gördükleri veya hayal ettikleri veya bizzat yaptıkları her ne varsa onların tanrısal olduğunu düşündüler [183]. O hâlde, daha büyük *gens*ler, yani aileler zamanında insanlar tarafından kutsanan tanrılar denilen on iki tanrının on iki kısa destanını yaparak şiirsel tarihin rasyonel kronolojisi, dokuz yüzyıllık bir süreci Tanrılar Çağına ayırmamızda bize önderlik eder [734]. İşte, bu bize *profan* evrensel tarihin başlangıcını verir.

XIV

[Hellen –Deucalion'un oğlu, Prometheus'un Torunu, Iapetus'un büyük torunu– bu üç oğlu vasıtasıyla Yunanistan'da üç lehçe yayar, [2082 Dünya Yılı]

70. Bu Hellen'den dolayı yerli Grekler, Hellenler diye anılır fakat İtalya'nın Greklerine, Graii ve onların topraklarına Graikia denmiştir. Bundan dolayı onlar, Latinler tarafından Graeci olarak adlandırılır. Böylece, İtalya'nın Grekleri denizin ötesindeki anavatanlarının adını iyi bilirler. Bundan dolayı, onlar, koloniler hâlinde İtalya'ya gelmişlerdir! Keza, Jacques Le Paulmier'in *Graeciae antiquae descriptio* adlı eserinde gözlemlediği gibi hiçbir Grek yazarda böyle bir Graikia kelimesine rastlanmamıştır.

XV

[Mısırlı Cecrops, Attica'ya On iki koloni getirir.
Theseus, daha sonra bunlardan Atinalıları oluşturur]

71. Strabo [9.1.8], taşlı kumu nedeniyle Attica'nın oraya gelmek ve orada yaşamak için yabancılara çekici gelmeyeceğine hükmederken, o, Attic lehçesinin eski Yunanistan'ın doğuştan lehçeleri arasında ilklerinden biri olduğu şeklindeki bir iddiayı desteklemek için bunu yapar.

XVI

[Fenikeli Cadmus, Boeotia'da Theb'i kurar ve Yunanistan'a avamı (vulgar) harfleri getirir, 2448 Dünya Yılı]

72. Cadmus, Fenike alfabesini eski Yunanistan'a soktuğu için bütün Yunanistan uluslarının en hünerlisi olan Boeotia, yazınsal başlangıcını Fenike alfabesinden almış olmalıdır. Fakat Boeotia, budala zihinli insanlar çıkardığı içindir ki "Boeotialı" sözü intikali yavaş insanlar için meşhur bir terim olmuştur.

XVII

[Satürn veya Latinlerin Tanrılar Çağı, 2491 Dünya Yılı]

73. Bu Latium ulusları arasında başlayan ve karakteri bakımından Greklerin altın çağına uyan Tanrılar Çağıdır. Grekler arasında ilk altının tahıl olduğunu ve yüzyıllarca ilk ulusların yıllarını hasatları aracılığıyla saydıklarını [407] bizim mitolojimiz gösterecektir [544 vd].

Satürn, tarlalara tohum ekme anlamındaki *sati*den dolayı, Latinler arasında böyle adlandırılmıştır ve Grekler, buna *Chronos* dediler. Greklerde Chronos, zaman demektir ve kronoloji kelimesi oradan gelir.

XVIII

[Üç Kere Büyük olan Hermes'in Genci veya Mısır'ın Kahramanlar Çağı, 2553 Dünya Yılı]

74. Bu genç Hermes, Mısır'daki Kahramanlar Çağı'nın şiirsel bir karakteri olsa gerektir. Yunanistan'daki bu çağ, dokuz yüzyıl devam eden Tanrılar Çağından sonra gelir fakat Mısırlılar arasında Tanrılar Çağı yalnızca bir baba, oğlan ve torunun zamanı boyunca sürer. Mısır tarihindeki bu anakronizmaya uygun olarak, biz yukarıda Asur tarihinde, benzer durumdaki Zerdüşt olayında dikkat çekmiştik [55, 59].

XIX

[Mısırlı Danaus, Inachids'i Argos krallığından sürer, 2553 Dünya Yılı]

75. Bu kraliyet başarıları kronolojinin *canon* (kiliseye ait, kutsal, büyük kanun, ç.n)larıdır. Böylece Danaus, evvelce Inachus'un yurdunun 9 kralı tarafından yönetilmiş olan Argos Krallığı'nı işgal eder. Kronologlara göre, Alba'da devrilen 14 Latin kralının zamanı boyunca beş yüzyıl geçmesi gibi, onların zamanları boyunca orada üç yüzyıl geçmiş olmalıdır.

76. Thucydides [1.5] diyor ki, kahramansal zamanda krallar birbirlerini neredeyse günlük olarak tahttan indirdiler, tıpkı Amulius'un Alba Krallığı'ndan Numitor'u sürmesi gibi. Sonra Romulus Amulius'u tahttan indirdi ve Numitor'u tekrar tahta geçirdi. Bu durum, o zamanların vahşiliğinden ve kahramansal şehirlerin duvarsız olmasından ve o zaman kale olmamasından ileri gelmiştir. Biz, bunun barbarlığın geri dönüşünde de doğru olduğunu daha ilerde göreceğiz [645, 1014].

XX

[Yunanistan'ın dışına yayılan Heraklitler, Kahramanlar Çağı'nda oraya geldiler, Girit'te Saturnia'da veya İtalya'da ve Asya'daki Cureteler rahiplerin krallıklarını getirdiler, 2682 Dünya Yılı]

77. İlk Çağın bu iki büyük kalıntısı, Denis Petau'nun da gözlemlediği gibi, Greklerin kahramansal zamanından önceki tarihe rastlar. Heraklitler veya Herkül'ün oğulları, babaları Herkül'ün gelmesinden bir yüzyıl önce Yunanistan'da yayılmıştı. Oysa, torunların bu kadar çok çoğalması için babaları Herkül'ün birkaç yüzyıl önce doğmuş olması gerekirdi.

XXI

[Tyreli Dido, Kartaca'yı kurmaya gider]

78. Biz, Dido'ya Fenikelilerin kahramansal zamanının sonunda yer veriyoruz ve onun kayınbiraderinden nefret ettiği için şehri terk ettiğini iddia ederken, kahramansal mücadelede yenilerek Tyre'den sürülmüş olduğunu görüyoruz. Bu Tyreli erkeklerin çoğunluğu zayıf ve mağlup oldukları için, kahramansal söyleyişte, kadın olarak adlandırılmışlardır [989].

XXII

[Orpheus ve onunla başlayan Teolojik Şairler Çağı]

79. Bin bir canavar yatağı olan Yunanistan'ın yabanıl vahşilerini insancıl hâle getiren bu Orpheus'tur. O, insancıl filozofların olmadığı, Marsların, yani azılı savaşçıların ülkesi olan Trakya'dan gelir. Çünkü Trakyalılar bütün zamanlarda o kadar barbardılar ki filozof Androtion, Orpheus'u sadece, Trakya'da doğmuş olması nedeniyle yedi bilgenin içinden çıkarmıştır [Aelian, *Various History,* 8.6]. Ancak yine de tarihin başlangıcında Orpheus, harika şiir sanatını içeren mısralarıyla Grek dilini de çok başarılı bir şekilde ilerletmiştir ve bu şiirleriyle barbarların kulaklarına nüfuz ederek onları evcilleştirmiştir. Çünkü onlar, henüz ulus hâlinde bir düzene oturmamış olmasına rağmen, harikalarla dolu şehirlerinin ateşe verilmesini izlemekten gözlerini koruyamamışlardı. Orpheus, Deucalion onlara bin yıl önce ilahî adalete saygı ve korku duymayı sağlayan dindarlığı öğretmiş olmasına rağmen, Grekleri, hâlâ yabanıl vahşiler olarak bulmuştur. Parnassus Dağı'nda ilahî adalete yükselen tapınağın önünde (burası daha sonra tanrıların ve insanların sanatları olan Müzlerin ve Apollo'nun ikametgâhı olmuştur) Deucalion, karısı Pyrrhus ile birlikte her ikisi de örtülü başlarıyla (yani, evlilik demek olan karı-koca yaşamının ılımlılığı ile), ayaklarının önünde duran taşları (yani, önceki vahşi zamanların aptal vahşilerini) zaptettiler ve onları sırt üstü yere

yıkarak insanlara çevirdiler (yani, aileler devletinde ev halkı ekonomisinin temeli olan disiplini sağladılar) [523]. Hellen, yedi yüzyıl önce [Grekleri] dil vasıtasıyla bir araya getirmişti ve üç oğlu aracılığıyla onlar arasına üç lehçe ekmişti ve Inachus'un yurdunda, üç yüzyıl önce kendi krallıklarının kurulduğu ve krala ait başarıların bu süreçte devam ettiği gösterilebilir. Son olarak Orpheus, Greklere insancılığı öğretmeye gelir ve orada bulduğu vahşi durumdan dolayı, Yunanistan'a bir ulus olarak öyle bir parlaklık getirir ki, o, Jason'un Altın Yapağı'nın (insanların son keşifleri olan denizcilik girişimleri ve denizcilik ilmi) denizcilikle ilgili teşebbüsünde ona eşlik eder ve uğruna ünlü Truva Savaşı'nın çıktığı Helen'in kardeşleri olan Castor ve Pollux bu sevkiyatta ona arkadaşlık eder. Böylece, bir insanın hayatında o kadar çok sivil kurumlar biçimlenmiştir ki, onun için bin yıllık bir süre neredeyse yetmemiştir, Orpheus'un şahsında ortaya çıkan [735] Grek kronolojisinin ucubeliği, yukarıda sözünü ettiğimiz diğer ikisine benzer: Biri Asur tarihinde Zerdüşt'ün şahsında, diğeri Mısır tarihinde iki Hermes'te [66 vd, 74]. Cicero'nun *Tanrıların Tabiatı Üzerine* adlı eserinde [1.38.107] Orpheus gibi bir şahsın dünyada asla bulunmadığından şüphe etmesi belki de bütün bu nedenlerden dolayıydı.

80. Bu büyük kronolojik güçlüklere, ahlâki ve siyasi tabiatın daha az ciddi olmayan diğer güçlükleri de eklenebilir. Çünkü Orpheus, o zaman bir ergin olan Jove örneğinde, Herküllerin erdemlerinin ölümcül düşmanı olan Juno örneğinde, geceleyin uyuyan Endymions'u baştan çıkaran iffetli Diana örneğinde (Cicero, *Tanrıların Tabiatı Üzerine)* kâhince cevaplar veren ve bakire Daphnes'i ölüm noktasına kadar kovalayan bir Apollo örneğinde, yeryüzünde zina işlemek tanrılar için yeterli değilmiş gibi bunu Venüs'le denize taşıyan Mars örneğinde, Yunan insancılığını kurar. Ayrıca, tanrıların denetlenmemiş olan bu çapkınlığı, kadınlarla gizli ilişki kurmayla da tatmin olmaz. Jove Ganymede için günahkâr aşkla yanar. Gerçekte bu şehvet, vahşilik noktasına varır ve bir kuğuya dönüşen Jove Leda'yla yatar. İnsanlar ve vahşiler üzerinde denenen bu çapkınlık, kesinlikle kanunsuz dünyanın rezil kötülüğüydü. Gökteki tanrıların birçoğu ve tanrıçalar hiç de evlilik akdi kurmamışlardır. Var olan bir tek evlilik Jove ve karısı olan Juno'nun evliliğidir ve Juno, yalnızca kısır değildir, merhametsiz ve kavgacı (ruhla) doludur. Jove gerçekte kendi iffetli ve kıskanç karısını havada oturtur. Ve kendisi, kendi başından

çıkartarak Minerva'yı doğurur. Ve son olarak Satürn, doğan çocuklarını hırsla yer. Bu örnekler, güçlü tanrısal örneklerdir (bu fabllar, Platon ve bizim zamanımızda Bacon'ın *Wisdom of Ancient*'ında arzu ettikleri derin hikmetlerin tümünü içermesine rağmen). Eğer, yüzeysel olarak alınmış değer, en medenî olmuş insanları bozmuşsa ve Orpheus'un vahşileri kadar vahşi olmaları için onları kışkırtmışsa, onların, vahşilik durumundan insanlık durumuna dönüştürülmesi çok uygun ve etkili biçimde olmuştur. Bütün bunlara baktığımızda St. Augustinus'un *Tanrı Şehri*'nde [2.7], Terence'nin *Eunuch*'unun [580-606] bir sahnesinde, gentillerin tanrıları hakkında yaptığı kınama çok önemsiz kalır. Orada, Jove'un altın sağanağı altında Danae ile yatmasını gösteren resimle baştan çıkan Chaerea, delice ve şiddetle âşık olduğu köle kıza tecavüz etmek için ona emretmeye cesaret eder.

81. Ancak, mitolojinin bu güvenilmez döküntüleri, bu Bilimin ilkeleriyle bertaraf edilecektir. Bu ilkeler, başlangıçlarında bu fabllarn hepsinin gerçek ve ciddi ve ulusların kurucularına değer olduğunu gösterecektir ve yalnızca daha sonra (yıllar geçtikçe onların mânâları zamanla kararmış ve âdetlerin sertliği çözülerek, insanlar kendi vicdanlarını avutmak için tanrıların otoritesiyle günah işlemek istemiştir) böylece bu fabllarn bize kadar ulaşan müstehcen mânâları kalmıştır. Kabaca yapılmış kronolojik fırtınalara gelince onlar, ilk Müzler'deki fabllarn içinden gelen ve ilkin Yunanistan'ın insancılığını kuran ve teolojik bir şair olarak bilinen Orpheus gibi şiirsel karakterlerin keşfiyle aydınlanacaktır. Bu karakter, Grek şehirlerinin plepleri ile Kahramanlar Zamanına ait mücadelelerden çok daha açık bir biçimde göze çarpmaktadır. Bu çağ, teolojik şairlerin, kendilerini örneğin, Orpheus, Linus, Musaeus ve Amphion gibi fark ettirdikleri çağdı. Bunlardan sonuncusu, kendi kendine hareket eden taşlarla (aptal pleplerle), Cadmus'un üç yüzyıl önce kurduğu Theb'in duvarlarını dikmiştir. Tıpkı, Roma'nın kurulmasından uzun zaman sonra, patricilerin elinde tuttukları bilgi olan kehanetlerdeki tanrıların gücünü pleplere şarkı söyleyerek Romalılar için kahramansal durumu kuvvetlendiren *decemvir*lerden birinin torunu olan Appius gibi. Bu kahramansal mücadeleden dolayı bu çağ Kahramansal Çağ adını almıştır [661, 734].

XXIII
[Yunanistan, Herkül'le Kahramanlar Çağının doruğuna ulaşır]

82. Eğer biz, Herkül'ü Colchis'e seferinde Jason'a yol arkadaşlığı yapan gerçek bir adam olarak alırsak aynı güçlükler Herkül için de söz konusu olur. Ancak, onu gerçek bir adam olarak almazsak, işlerine saygılı olan insanların önderi, kahramansal bir karakter olarak buluruz [514].

XXIV
[Sancuniates, avami (vulgar) harflerle tarihleri yazar, 2800 Dünya Yılı]

83. Sanchuniathon da denilen ve "gerçekliğin tarihçisi" olarak ünlenen Sancuniates (İskenderiyeli Clement'in *Miscellanies*'indeki otoritesine dayanarak [Porphyry'nin *Against the Christians*'da, Eusebius'un *Preparation for the Gospel* 1.9 ve 10.9 adlı eserinden de aktardığı gibi]), Mısırlılar ve İskitler, hiyeroglifle (Çinliler'de bugün bile gördüğümüz) yazarken o, Fenike tarihini halk harfleriyle yazdı. Çinliler de zaman hakkında hiçbir doğru fikre sahip olmaksızın ve diğer uluslarla temas etmeksizin kendi yalnızlıkları ve karanlıkları içinde İskitler ve Mısırlılar gibi muhteşem İlk Çağlarıyla övündüler. Sancuniates, yukarıda söylendiği gibi Grekler arasında harfler henüz kullanılmaya başlamadan önce halka ait Fenikeli karakterlerle yazdı [66].

XXV
[Truva Savaşı, 2820 Dünya Yılı]

84. Homer tarafından anlatılan bu savaş, ihtiyatlı eleştirmenlerin düşüncesine göre asla gerçekleşmedi. Ve zamanlarının tarihçileri olan ve düzyazıyla yazan Giritli Dictys ve Frigyalı Dares gibi yazarlar aynı eleştirilerle sahtekârlık kütüphanesine sürgün edildiler.

XXVI
[Sesostris, Theb'de hüküm sürer, 2949 Dünya Yılı]

85. Bu kral, Mısır'ın diğer üç hanedanlığını imparatorluğu altına almıştı ve Mısırlı rahip, onun Kral Ramses olduğunu Tacitus'un *Germanicus* adlı eserinde açıkça anlatır [44].

XXVII

[Asya'daki, Sicilya'daki ve İtalya'daki Grek Kolonileri, 2949 Dünya Yılı]

86. Bu, kronoloji otoritesini izlemediğimiz birkaç şeyden biridir. Güçlü ve yıkıcı bir nedenle, Grekler tarafından İtalya ve Sicilya'ya getirilen kolonileri Truva Savaşı'ndan aşağı yukarı bir yüzyıl sonrasına yerleştiriyoruz ve böylece, kronolojistlerin onlara yer verdikleri zamanın üç yüz yıl öncesine, yani Menelaus, Aeneas, Antenor, Diomed veya Ulysses gibi kahramanların dolaşmasına yer verdikleri zamana yerleştiriyoruz. Ayrıca kronolojistlerin, Greklerin bu işlerine en yakın yazar olan Homer'i yerleştirdikleri tarihte 406 yıl kadar değişiklik yapmalarının nedeni şaşırtıcı olmayacaktır [803]. [Bizim nedenimiz ise şudur] Sirakuza'nın Pön Savaşları sırasında, zarafet bakımından Atinalıları kıskanmasına gerek yoktu, âdetlerin lüksü ve parıltısı adalara, kıtalardan sonra ulaşmaktadır. Livy'nin zamanında Croton [23.30.6], orası bir kez birkaç milyon nüfusa sahip olduğunda yerleşim yerlerinin az sayıda olması nedeniyle acınacak durumdaydı.

XXVIII

[İlk olarak Herkül tarafından düzenlenen ve sonra ertelenen Olimpiyat Oyunları Isiphilus tarafından yeniden düzenlendi, 3223 Dünya Yılı]

87. Yıllar, Herkül tarafından bir hasattan diğer hasata kadar geçen süre olarak sayılmıştı [3, 73], ancak, Isiphilus [ya da Iphitus]'tan bu yana zodyakın işaretlerinden Güneş'in yörüngesine göre sayılmıştır, Greklerin kesin veya tarihsel zamanı [52] Isiphilus ile başlar.

XXIX

[Roma'nın Kurulması, 1. Roma Yılı]

88. Tıpkı, Güneş'le birlikte bulutların dağılması gibi, ünlü ulusların başkentleri olan Roma ve diğer bütün şehirlerin başlangıçları üzerine şimdiye kadar savunulan önemli fikirlerin hepsi, Varro'nun şu altın pasajıyla dağıtılmıştır [St. Augustine'nin *Tanrı Şehri* [3.15] adlı eserinden aktarıldı]: İkiyüz elli yıl hüküm süren krallarla yönetilen Roma, yirmiden daha fazla halkı boyunduruğu altına aldı ve Roma İmparatorluğu yirmi milden daha öteye yayılmadı.

XXX

[Homer, avami (vulgar) harflerin henüz icat edilmediği bir zamanda geldi ve Mısır'ı hiç görmedi, 3290 Dünya Yılı, 35 Roma Yılı]

89. Yunanistan'ın bu ilk ışığına göre biz, hem coğrafya hem kronolojinin başlıca görünümlerinde Grek tarihi tarafından karanlıkta bırakıldık. Zira hem onun ana yurdu hem de onların içinde yaşadıkları çağ hakkında bize ulaşan kesin bir şey yoktur. Üçüncü Kitapta Homer'i şimdiye kadar düşünülenden oldukça farklı bulacağız. Fakat Homer her kim ise kesinlikle Mısır'ı hiç görmemişti. Çünkü o, *Odyssey*'de [4.354], şimdi İskenderiye Feneri'nin bulunduğu adanın, pupasında kuzey rüzgârıyla giden yüksüz bir botun bir tam günde denizde gitmesi kadar anakaradan uzak olduğunu söyler. Ayrıca o, Fenike'yi de görmemiştir. Çünkü, o diyor ki, Calypso, Ogygia adasına o kadar uzaktı ki bir tanrı olan –kanatlı bir tanrı– Hermes oraya çok büyük bir güçlükle ulaşabildi [O. 5.43 vd]. Sanki, bizim dünyamızdan Amerika'nın uzak olması gibi, Yunanistan (Homer'in *İlyada*'da söylediği gibi tanrılar Olympus'ta otururlar) oradan o kadar uzakmış gibi. Böylece, eğer Homer'in zamanında, Grekler Mısır ve Fenike ile alışverişte bulunmuş olsalardı, o, her iki şiiri bakımından da itibar kaybetmiş olurdu.

XXXI

[Psammeticus, Mısır'ı yalnızca İyonyalılara değil, Karyalı Greklere de Açar, 3334 Dünya Yılı]

90. Herodot'un [2.151 vd] Mısırlılar hakkında daha iyi araştırılmış olayları anlatmaya veya onlarla bağlantı kurmaya başlaması, Psammeticus zamanında Mısır'ın yabancılara açılmasından dolayıdır. Bu Homer'in Mısır'ı görmediği hakkındaki fikrimizi doğrular. Mısır ve dünyanın diğer ülkeleri hakkında anlatılan birçok bilgi parçaları Şiirsel Coğrafya başlıklı kısımda [741 vd] göreceğimiz gibi ya kurumlardır ve Yunanistan'ın kendi içindeki işlerdir ya da Fenikelilerin, Mısırlıların, Grekler arasında kolonize olmuş Frigyalıların uzun zaman içinde değişen gelenekleridir veya Homer zamanından uzun süre önce Yunanistan kıyılarında ticaret yapan Fenikeli gezginlerin hikâyeleridir.

XXXII

[Halk arasından çıkan ahlâk filozofu Aesop, 3334 Dünya Yılı]

91. Şiirsel Mantık adlı bölümde [424] Aesop'un tabiatta bir başına yaşayan bir adam olmayıp, ancak, kesin olarak Yunanistan'ın Yedi Bilgesi'nden önce gelen kahramanların emri altındaki toplulukların (*socii)* veya *famuli*nin hayalî bir tipi veya şiirsel karakteri olduğu görülecektir.

XXXIII

[Yunanistan'ın Yedi Bilgesi: Onlardan biri olan Solon, Atina'da halk özgürlüğünü kurar; bir diğeri Miletli Thales, felsefeye fizikle bir başlangıç verir, 3406 Dünya Yılı]

92. Thales çok basit bir ilkeyle başlar: Su. Belki de suda yetişen su kabağını görmüş olduğu için onunla başlamıştır.

XXXIV

[Yedi Bilge'den biri olan Pythagoras, Livy'ye göre hayatı boyunca Roma'da ismi bilinmeden yaşayan bir kişidir, 3468 Dünya Yılı, 225 Roma Yılı]

93. Livy [1.18.2], onu Servius Tullius'un zamanına koyar (Pythagoras'ın Numa'nın öğretmeni olduğuna inanmadığından dolayı) ve Servius Tullius'un bu zamanları yaklaşık olarak, Numa'dan sonraki iki yüzyıla rast gelir. Livy, bu devirde iç İtalya'nın barbar karakteri nedeniyle Pythagoras'ın kendisi bir yana, isminin bile, çok çeşitli âdetlere ve dillere sahip insanların arasından geçerek Croton'dan Roma'ya ulaşmasının mümkün olmadığını söyler. Pythagoras'ın, Orpheus'un Trakya'daki müridlerini, İran'daki rahipleri (mages), Babil'deki Kaldelileri, Hindistan'daki gymnosofistleri (çıplak gezen rahipler) ziyaret etmek için çıktığı uzun yolculukların, dönüşünde Mısır rahiplerini ve Afrika'ya geçerek Moritanya'da Atlas'ın müridlerini, daha sonra da denizi geçerek oradan Galya'daki Druidleri ziyaret etmek için yaptığı gerçekten uzun yolculukların nasıl hızlı ve kolay olabileceği düşünülerek bu sonuç çıkarılabilir. Böylece Pythagoras, van Heurn'un barbarca bilgelikte zenginleşmiş dediği uluslardan, uzun yıllar önce Thebli Herkül'ün gaddarları ve tiranları öldürüp dünyayı medenîleştirmeye devam ettiği bu barbar uluslardan ata yurduna geri dönmüştü. Bu uluslar, Grekklerin kültürü onlara öğret-

mekle övündüğü uluslardır. Fakat onların barbarlıkta kalmamış olmaları böyle bir faydadan dolayı değildi. Önemli olan, van Heurn tarafından yukarıda söylendiği gibi barbar felsefe okullarının başarısıdır. Bu da bilginlerin çok alkışlanan kibridir.

94. Pythagoras'ın İsa'nın müridi olduğunu kesin olarak yalanlayan Lactantius'un otoritesine [*Divine Institutions* 4.2] başvurmak yerine daha uzağa gitmeye ihtiyacımız var mı? Bu otorite, güçlü bir biçimde Yahudi Josephus'un *Jewish Antiquities* [12.14]'indeki bir pasaja dayandırılır. Bu eser, Homer ve Pythagoras zamanındaki İbranilerin uzak denizaşırı uluslar hakkında hiçbir şey söylemeyen en yakın iç kara komşularınca bilinmeden yaşadıklarını ispat eder. Keza, Ptolemy Philadelphus hiçbir şair veya tarihçinin Musa kanunları hakkında herhangi bir fikirde bulunmamasına şaşırdığını açıkladığı zaman, Yahudi Demetrius, Yahudiler hakkında gentillere konudan bahsetmeye teşebbüs eden bazı kişilerin garip bir biçimde tanrı tarafından cezalandırıldığını söyledi. Örneğin, Theopompus aklını kaybetti ve Theodectes göremez oldu. Josephus'un kendisi [A. A. 1.12.60], bunların belirsizliğini kabul eder ve onun için şu sebepleri verir: "Biz deniz kıyısında yaşamıyoruz", ayrıca "biz, ticaretten veya ticaret uğruna yabancılarla alışveriş yapmaktan zevk almayız" der. Lactantius, bu âdetin ilahî inayetin bir öğüdü olduğunu düşünür. Öyle ki, gerçek Tanrı dini, gentillerle ilişkide bulunarak kirletilemez. Lactantius'un bu fikrini Peter van der Kuhn, *De republica hebraeorum* adlı eserinde izler. Bütün bunların hepsi bizzat İbranilerin halk itirafıyla doğrulanır. İbraniler, Septuagint'in kefâretinde, bizim Aralık ayımız olan Tebet'in sekizinci gününde her yıl dinsel orucu tutmaya devam ettiler. Casaubon (*Exercitationes in Baronium*) Buxtorf (*Synagoga iudaica*) ve Hottinger (*Thesaurus philologicus*) tarafından yazılanlara gönderme yapılan hahamlara ait kitaplara göre bütün dünya üzerindeki karanlığın üç günü orada bittiği için bu orucu tutmuşlardır. Yunanlaşan Yahudilere Hellenistler denmesi sebebiyle onlar arasında Aristeas, şu söz dolayısıyla ilahî otorite olduğunu iddia etti. Kudüs'ün Yahudileri, öldürecek veya ölecek şekilde Hellenlerden nefret etti.

95. Ancak, bu sivil kurumların tabiatından dolayı, [imkânsız olduğu düşünülen] başkasının arazisine izinsiz girme, yüksek derecede medenîleşmiş Mısırlılar (onlar Greklere karşı oldukça misafir sevmez durumdaydı. Hattâ Mısır, Greklere açıldıktan sonra bile uzun süre

bir Grek kabı, şişi veya bıçağını kullanmak hattâ –yemek için– et kesmek yasaktı) için bile yasaklanmıştı. Sert ve yasaklı yollar ortak herhangi bir dil olmaksızın ve gentiller arasında atasözü olarak İbranilerin susamış bir yabancıya bir pınarın yolunu bile gösteremeyecekleri söylenirdi. Peygamberler, kâhinler, kendi kutsal doktrinlerini yabancıları ve onların tanımadığı yeni insanları kabul ederek kirletmişlerdi. Çünkü, dünyanın bütün uluslarında rahipler bu doktrini kendi köylülerinden bile sakladılar [999 vd]. Bundan dolayı her yerde o, kutsal doktrin olarak anıldı. Çünkü kutsal demek sır demektir ve bundan dolayı Hıristiyan din gerçeğinin en parlak delili meydana çıkar. Pythagoras ve Platon neredeyse en yüce insan biliminden çıkarak gerçek Tanrı tarafından öğretilmiş Yahudiler'in ilahî gerçeklerinin bilgisine kadar kendilerini yükseltmişlerdi. Ve diğer yandan fabların gentil uluslarca ve Greklerce bozulmuş kutsal hikâyeler olduğuna inanan yeni mitoloji bilginlerinin hatalarının çürütülmesi gerçekleşir. Ve Mısırlılar sürgündeki İbranilerle temasta bulunmuş olmalarına rağmen yine de ilkel insanlarda ortak olan bir âdetten dolayı kısaca tanrısız insanlar olma zaferini elde tutarak [958] onlar, İbrani dinini ve tarihini önemsemekten daha çok onunla alay etmişlerdir. Yaradılış kitabı anlatıldığında [!] onlar, İbranilere sık sık taptıkları tanrının niçin kendilerini kurtarmak için gelmediğini sordular.

XXXV

[Kral Servius Tullius, 3468 Dünya Yılı, 225 Roma Yılı]

96. Bu kralın halk özgürlüğünün bir temeli olarak Roma'da *census*u tesis ettiği şimdiye kadar inanılmış ortak bir hata idi. Oysa biz, *census*un lordvâri özgürlüğün bir temeli olduğunu göreceğiz [619 vd]. Bu hata şimdiye kadar öyle olduğuna inanılan bir diğer hataya uygundur: Romalı hâkim Tarquinius Priscus, rütbeleri, togaları, arınaları ve fildişinden sandalyeleri (fillerin azı dişinden yapılır. Romalılar onları ilk kez Lucani öküzü eddikleri Pyrrhus ile savaşta Lucani'de görmüşlerdir) ve son olarak zafere ait altın savaş arabasını (chariot) kurumsallaştırmıştı. Roma majestesi, halkçı yönetimler zamanında, bunlar içerisinde en gözalıcı şekilde parlamıştır.

XXXVI
[Hesiod, 3500 Dünya Yılı]

97. Grekler arasında halka ait (vulgar) yazıların ne zaman ortaya çıktığı hususunda deliller vasıtasıyla ilerleyerek Hesiod'u aşağı yukarı Herodot zamanına veya biraz daha önce bir zamana yerleştiriyoruz [440?]. Kronologlar, Hesiod'un yaşadığı zamanı, otoriteler arasında 460 yıl kadar farklılık gösterdiği hâlde Homer'den otuz yıl önceye koyarak büyük bir cüretkârlık örneği sergilediler. Dahası, Porphyry (Suidas'a göre Hesiod ile ilgili makalede) ve Velleius Paterculus (1.7.1) Homer'in Hesiod'dan çok uzun zaman önce yaşadığını ifade ediyorlar. Kronologların, Hesiod'un şarkı söylemede Homer'i aştığını ifade eden kayıtlara dayanarak onun Helicon'da kendini Apollo'ya adadığı konusundaki görüşleri de Varro tarafından (A. Gellius'a göre [3.11.3]) kabul görmesine rağmen bu konu sahtekârlık müzesine kaldırılıp orada tutulmalıdır, zira, böyle bir görüş günümüzde de birtakım aldatmaca ve hilelerle büyük çıkarlar sağlamak isteyen madalya sahtekârları tarafından oynanan oyunlara benzer bir aldatmacadır.

XXXVII
[Herodot, Hipokrat. 3500 Dünya yılı]

98. Kronologlar, Hipokrat'ı, Antik Yunan'ın Yedi Bilgesi'nin zamanına yerleştirirler. Ama bu kısmen doğrudur, çünkü, hayatı fabllarla oldukça renklenmiştir (Aesculapius'un oğlu ve Apollo'nun torunu olduğu söyleniyor) ve yine, halktan karakterler kullanarak düzyazı ile yazılmış eserlerin yazarı olarak bilinmekte oluşu da kısmen doğrudur ve bu nedenle Herodot'a yakın bir zamana yerleştirilmiştir. Aynı şekilde Herodot, düzyazıyla halka ait yazı karakterleri kullanarak eserler ortaya koymuş ve eserlerinin neredeyse hiçbiri fabl değildir [101].

XXXVIII
[İskitya Kralı Idanthyrsus. 3530 Dünya Yılı]

99. Bu kral, kendisini savaş açmakla tehdit eden Büyük Darius'a beş gerçek kelimeyle karşılık verdi (bu kelimeler, daha sonra göreceğimiz gibi ilk insanlar sözlü ve yazılı kelimelerle ifade etme durumuna gelmeden önce kullanılmış olması gereken kelimelerdir). Bu gerçek kelimeler, bir kurbağa, bir fare, bir kuş, saban demiri ve ok atmak

için bir yay idi. İleride, bu nesnelerin doğal ve özel anlamlarını da göstereceğiz [435]. Darius, bu kelimelerin ne anlama geldiklerini öğrenmek için konseyini topladı ve bu konseyde danışmanların ortaya koydukları yorumlar, açık bir şekilde, çok gülünçtü; İskenderiyeli St. Cyril (yani, Clement) burada konuşulanları açıklamanın çok sıkıcı olacağını ifade etmiştir ve bu Idanthyrsus, İlk Çağda Mısırlıları geride bırakan İskitlerin kralıydı ve o devirde bile hiyeroglifle nasıl yazılacağını bilemiyordu. Idanthyrsus, Çin krallarından biri olmalıydı. Birkaç asır öncesine kadar dünyanın geri kalan kısmından silinmiş olan bu Çin kralları, dünyanın geri kalanından daha büyük bir İlk Çağ ile boş yere övünüp böbürlendiler. Uzun zaman sonra bile hâlâ hiyeroglifle yazıyorlardı ve iklimin son derece ılımlı olmasından dolayı, narin eserler ortaya koydular, harikulade ince şeyler yaptılar. Ama hâlâ resimde gölgenin nasıl yapılacağını, hangi ışınlara karşı nasıl hareket edileceğini bilmiyorlardı; duygu ve derinlik olmadığından resimleri kabaydı. Oradan gelen porselenlere bakılınca, Mısırlıların dökümde olduğu kadar Çinlilerin de porselen işinde bir hayli beceriksiz olduklarını ortaya koydular. Buradan Mısırlıların, şimdi Çinlilerdeki gibi resimde becerikli olmadıkları sonucu çıkarılabilir.

100. Zerdüşt'ün Kaldelilerin kehanetlerinin yazarı olması gibi İskityalılar da kendi kehanetlerinin yazarı olan Anakarsis [yani Abaris]'e bağlıydı. Bu kehanetler, önce falcıların kehanetleri olmalıydı ve daha sonra bunlar, bilginlerin gururuyla filozofların kehanetlerine dönüştürülmüşlerdir. İskityalı Hyperboreanlardan (bunlardan biri ya da diğeri bizzat Antik Yunan'da doğmuş) Antik Yunan'a iki ünlü gentil kâhin gelmiştir. Bunlar Delfili ve Dodonialıdır. Böylece, Herodot'un [4.33] ve ondan sonra Pindar'ın [*Olympian* 3.28; *Pythian* 10.30] ve Pherenicus'un [Pindar üzerine olan bir pasajda aktarıldığı gibi] inandığı şey, *Tanrıların Tabiatı Üzerine* [3.23.57] isimli eseriyle Cicero tarafından izlenmiştir. Bu, Anakarsis'in neden ünlü kehanetlerin yazarı olduğunu ve en eski kâhin tanrılar arasında sayıldığını açıklayabilir. *Şiirsel Coğrafya* başlıklı bölümde bunu göreceğiz [745]. Bu arada, bilgin İskitlerin sır dolu hikmette nasıl olduklarını göstermek için şu örnek yeter: İskitler, toprağa bir bıçak saplar ve ona tanrı olarak taparlardı, bu yerine getirecekleri ölümleri haklı çıkarmak için yapılırdı. İşte bu vahşi dinden, Diodorus Siculus, Justin, Pliny tarafından anlatılan ve Horace tarafından göklere çıkarılan bütün sivil ve ahlâki değerler ortaya çıktı. Böylece, İskitya'yı, Yuna-

nistan'ın kanunlarına göre yönetmek isteyen Abaris [veya Anakarsis] erkek kardeşi Caduidas tarafından öldürüldü. Van Heurn'un barbar felsefesinden elde ettiği kazanç şuydu: O, barbarları insani medeniyet düzeyine getirmek için gerekli kanunları kendi kendine oluşturmadı, onları Greklerden öğrenmek zorunda kaldı. Aynı şey, Greklerin İskitlerle ilişkileri için de doğrudur. Bu konu daha önceki bölümlerde Mısırlılarla ilgili olarak da ifade edilmişti [90]. Yabancı İlk Çağın tantanalı kökenlerini onların bilgisine sunan gururları nedeniyle, onlar, Mısırlı rahibin Solon'a verdiği delili (Platon'un eseri olan *Alcibiades I ve II* de, Critias'ın aktardığı gibi [yani, *Timaeus* 22B] de) gerçekten hak ediyorlardı. Yani Grekler, daima çocuk kalacaklardı ve dolayısıyla şu da söylenebilir: Grekler bu gururları yüzünden hem İskitler hem de Mısırlılarla ilişkilerinde, kazandıkları şan ve şöhret kadar gerçek anlamda değer de kaybettiler.

XXXIX

[Peloponez Savaşı. Thucydides babasının zamanına kadar, Greklerin kendi İlk Çağları hakkında hiçbir şey bilmediklerini, bu nedenle, bu savaşı yazmaya koyulduğunu ifade eder, 3530 Dünya Yılı]

101. Babası olma ihtimali bulunan Herodot çoktan yaşlanmışken, Thucydides genç bir adamdı. Yunanistan'ın en görkemli dönemi olan Peloponez Savaşı zamanında yaşadı ve bu savaşın çağdaşı olduğundan gerçekleri ortaya koymak için bu savaşın tarihini yazdı. O, Herodot'un çağı da olan babasının zamanına kadar, Greklerin, hendi İlk Çağları konusunda hiçbir şey bilmediklerini ifade etmiştir [1.1.2; 1.20]. Öyleyse, biz onların barbarlar hakkında yazdıkları şeyler konusunda ne düşünebiliriz? Ve barbarların tarihini sadece onların bize anlattıkları şeylere göre biliyoruz. Thucydides ileri düzeyde filozoflar çıkaran kendi Grekleri hakkındaki bu gerçekliği kurarken sadece ziraat ve askerlik işleriyle uğraşan Romalılar şayet Tanrı'dan gelen bir özel ayrıcalıklarının olduğunu söylemeyi dilemiyorsak, Romalıların Kartaca Savaşları'na kadarki İlk Çağları hakkında ne düşünmeliyiz?

XL

[Sokrates, rasyonel ahlâk felsefesini temellendirir. Platon metafizikle onu geliştirir. Atina en incelikli insanlık sanatlarıyla parlar. On İki Levha Kanunları, 3553 Dünya Yılı, 303 Roma Yılı]

102. Bu zamanda Atina'dan Roma'ya On İki Levha Kanunları getiriliyor. Bizim *Evrensel Hukuk İlkeleri* adlı eserimizde gösterdiğimiz gibi bu kanunlar medeni olmayan, kaba, insani olmayan, zalim ve vahşi kanunlardır [Op.2.564-580].

XLI

[Grek ordularını Pers ülkesinin içine kadar götüren Xenophon, Pers kurumlarını açık biçimde öğrenen ilk kişi olur.
3583 DünyaYılı, 333 Roma Yılı]

103. Böylece St. Jerome, Daniel Tefsirinde, tıpkı Greklerin Psammeticus'un kontrolünde Mısır kurumlarındaki ticaret biçimlerini anlattığı gibi (Herodot'un bunları anlatması bu zamana denk düşer [90]) şu anda Xenophon'dan gelen bilgiye göre onların savaşın zorunluluklarının ortaya çıkardığı nedenler dolayısıyla Perslerle daha fazla temasa geçtiklerini anlatır. Büyük İskender'le Pers'e giden Aristo bile bu zamandan önce Greklerin fabl olarak anlatılanlardan başka bir şeyleri olmadığını yazmıştır. Biz bunu Kronolojik Tabloda belirttik. Böylece Grekler, yabancı kurumların belirli bazı şeylerini almaya başladılar.

XLII

[Publilyan Kanunu, 3658 Dünya Yılı, 416 Roma Yılı]

104. Bu kanun Roma'nın 416. yılında yürürlüğe girdi ve Roma tarihinin önemli noktalarını içeriyordu. Çünkü, bu kanunla Roma yönetimi, idarenin aristokratik yapıdan halkçı yapıya dönüştüğünü ilan etti. Bu yüzden bu kanunun hazırlayıcısı olan Publilius Philo, "halkın diktatörü" olarak adlandırıldı. Bu dikkate değer görülmedi, çünkü, kanunun dili tam anlamıyla anlaşılmadı. Daha sonra bu olguyu tam olarak açıklayacağız [622 vd]. Burada, bununla ilgili varsayımsal bir fikir vermek yeterli olacaktır [415].

105. Bu kanun ve aynı öneme sahip olan Petelyan Kanunu [115], "halk", "krallık" ve "özgürlük" kelimelerini tanımlamakta yetersiz kaldıkları için belirsizliğe terk edildiler [666]. Bu kelimeler yüzünden, Romulus zamanından gelen Romalıların hem asil hem de plep sınıfından vatandaşlardan oluştuğu, Brutus tarafından oluşturulan özgürlüğün halkçı özgürlük olduğu gibi yaygın ve yanlış bir inanç oluştu. Tanımlanmamış bu üç kelime, mevcut yönetimler en yaygın aristokratik biçime sahip olan ve bu yüzden bizim zamanımızdakiler-

den tamamen farklı olan kahramansal yönetimler hakkında hiçbir fikir vermediği için bütün eleştirmenleri, tarihçileri, siyaset kuramcılarını ve hukuk bilginlerini hataya sürükledi.

106. Ormanlardan temizlenmiş açık alanda [564] açılmış bir sığınakta Romulus, aile babalarının bu sığınağa gelenlerden tarlalarda bir günlük işçi olarak tuttukları yanaşmalar (clienteles)dan ve koruma altına aldıkları kişilerden Roma'yı kurdu [561]. Bu sığınmacıların vatandaşlık ayrıcalıkları yoktu ve bu nedenle sivil özgürlüğü paylaşmıyorlardı. Onların hayatları babalar tarafından sığınma altına alındığı için, babalar onların doğal özgürlüklerini kendi tarlalarının ayrı olarak ekilmesini sağlayarak koruyorlardı. Roma'nın kamu mülkü, bu tarlalardan meydana getirilmiş olmalıdır, tıpkı, Romulus'un senatoyu bizzat babalardan kurması gibi.

107. Daha sonra, Servius Tullius tarlaları işçilere kendi mülkleri olarak verdi [266], bu tarlalar babalarının mülkleriydi ve üzerlerinde sayım (vergi) uygulandı. Onlar, tarlaları kendileri ekip-biçeceklerdi. Bunu, sayımın yükü altında gerçekleştireceklerdi ve savaşta canları pahasına babalara hizmet edeceklerdi. Tıpkı, pleplerin halk özgürlüğü adına patricilere hizmette bulunmaları gibi. Servius Tullius'un bu kanunu dünyanın ilk tarımsal kanunuydu [109] ve o, kahramansal yönetimlerin temel kurumu olarak sayımı başlattı. Bu kahramansal yönetimler bütün ulusların en eski aristokrasileridir [420, 619 vd].

108. Daha sonra, Junius Brutus, Tarquin'in tiranlığına son vererek, bir düzenlemeyle Roma yönetimine orijinal şeklini verdi ve konsülleri kurdu –konsüller (Cicero'nun *Kanunlar*'ında dediği gibi [3.2.4]) hayat boyu egemen olan bir kral yerine, yılda iki aristokrat kralın yönetimi şeklinde düzenlendi. Brutus, aristokratlara karşı halkın özgürlüğünü değil de onların tiranlarına karşı patrici özgürlüğünü yeniden oluşturdu [662 vd]. Ama soylular Servius Tullius'un tarımsal kanununa göre pleplerle yapılan anlaşmaları bozduklarından, plepler kendi savunucularını (tribunes) oluşturdular ve soylulara yemin ettirilerek kendilerini kabul ettirdiklerini onaylattılar. Bu savunucular halkın yukarıda adı geçen kanunla tarlaların kendilerinde bulunan mülkiyetiyle temsil edilen doğal özgürlüklerini koruyacaktı. Böylece plepler, soylulardan sivil mülkiyetlerini korumayı isterken, plep savunucuları da Marcius Coriolanus'u Roma'dan sürdüler. Çünkü o, halka gidip toprağı sürmeleri gerektiğini söylemişti. Onlar, Servius'un tarımsal kanunundan şikâyetçi değillerdi. Fakat Romu-

lus'un zamanındaki günlük işçi durumuna geri döndürülmemek için daha dolu ve daha güçlü bir kanun istiyorlardı. Aksi takdirde, bildiğimiz gibi, patriciler bile ziraat işlerini şerefli bir uğraş sayarken, plepler için ziraat işlerini küçümsemek budalaca bir gurur değil miydi? Ve böylesine ince bir bahane, çok zalim bir savaşa mı fırsat vermişti? Marcius'a gelince, sürgüne gönderilmesinin öcünü almak için, kendisini bu dinsiz girişiminden döndüren annesinin ve karısının acıklı gözyaşları olmasaydı Roma'yı harabeye çevirecekti.

109. Bütün bunların sonucunda, tarlaları ektikten sonra soylular pleplerden toprakları geri almaya devam ettikleri için ve pleplerin bu tarlaların kendilerinin olduğunu iddia edecekleri hiçbir sivil hareket hakkı olmadığı için pleplerin savunucuları On İki Levha Kanunları'nı istediler (*Evrensel Kanunun İlkeleri*'nde [Op. 2.572 vd] gösterildiği gibi), bundan başka hiçbir girişimde bulunmadılar [422]. Bu kanunla soylular, tarlaların *quiritary* mülkiyetini pleplere tekrar verdiler [266]. Sivil mülkiyet, *gens*lerin kanunuyla yabancılara da verildi ve bu eski ulusların ikinci ziraat kanunuydu [107].

110. Bir taraftan, evlilikleri resmî yolla olmadığından plepler tarlalarını yakınlarına bırakamayacaklarını gördüler, keza, onların doğrudan mirasçıları, akrabaları veya soyları yoktu. Diğer taraftan, vatandaşlık haklarına sahip olmadıkları için arazilerinin dağıtılmasını vasiyetnameyle yapamıyorlardı. Kendileri için soyluların evlilik biçimlerini (*connubium*) istediler, bu, resmî evlilik anlamına geliyordu. O hâlde, evlenme hizmetinin en resmî kısmı sadece soyluların yapabildiği kehanetleri almayla gerçekleştiriliyordu [488, 490]. Bu kehanetler, özel ve kamusal olarak bütün Roma Kanunu'nun en büyük kaynağıydı. Bu yüzden evlilik kurumu babalar tarafından pleplere açıldı. Ama evlilik, hukuk bilgini Modestinus [D. 23.2.1]'un tanımına göre, "bütün kutsal ve insani hakları paylaşma" (*omnis divini et humani juris communicatio*) olduğu için ve vatandaşlık da bundan başka bir şey olmadığı için, babalar bu münasebetle halka vatandaşlık ayrıcalığını da vermiş oldular [598]. Daha sonra, insani istekler doğrultusunda, halk, özel kanun kurumları, babaların sahip olduğu güç, doğrudan mirasçılık, akrabalık ve soy hakları gibi desteklere dayalı özel hukuk kurumlarının iletişimini babalara karşı güvence altına almaya devam etti ve bunların sonucunda kanuni silsileye, vasiyetname yapma (baba tarafından akrabaya), korumacılık kurumlarıyla devam edildi [1023]. Aynı şekilde, o, kamu hukukunun keha-

netlere bağlı şu kurumlarında da hak iddia ettiler. Konsüllüğün onlara açılmasıyla ilkin, *imperium* iletişiminin güvence altına alınmasını ve son olarak da papazlık, piskoposluk yolunun açılmasıyla, kanunların bilimi hakkındaki iletişimin güvence altına alınmasını istediler.

111. Bu şekilde, pleplerin savunucuları, görevlerini icra ederek, yani pleplerin doğal özgürlüklerini koruma altına alarak bütün alanlarda sivil özgürlüğü teminat altına almakta adım adım ilerlediler. Ve Servius Tullius tarafından tesis edilen *census* –zincirleme yapılan ödeme artık soylulara değil kamu hazinesine yapılmalıydı ki, hazine savaş harcamalarında pleplere destek olsun– temel aristokratik özgürlük kurumundan temel halk özgürlüğü kurumuna doğru gelişti. Bunun nasıl meydana geldiğini daha ileride göreceğiz [420, 619 vd].

112. Plep savunucuları (tribunes) kararlı adımlarla kanunları yapma gücünde ilerlediler. Horatian ve Hortensian kanunları, iki özel acil durum hariç halk oylamasının bütün halk üzerinde bağlayıcı olma durumunu pleplere genişletmedi. Bu iki acil durumdan birincisinde, Plepler 304. Roma yılında Aventine'e geri çekilmişlerdi. Bu zamanda, bizim burada varsayım olarak belirttiğimiz ve ileride de bir olgu olarak göstereceğimiz gibi, plepler henüz vatandaş değillerdi [582-598]. İkincisinde, 367. Roma yılında Janiculum'a çekildiler, bu zamanda plepler hâlâ konsüllük paylaşımı için soylularla mücadele ediyorlardı. Ama yukarıda belirtilen bu iki kanun temelinde plepler sonunda evrensel kanunlar [kendileri kadar soyluları da bağlayan] yapabildikleri noktaya ulaştılar. Bu Roma'da büyük hareketlenmelere ve isyanlara sebep oldu; öyle ki, Publilius Philo'yu diktatör yapmak kaçınılmaz oldu. Diktatörlük, yönetime en büyük tehlikeyi sokmaktan başka hiçbir şey meydana getirmeyen bir görevdi. Öyle de oldu. Çünkü yönetim, zaman, mekân veya bölgesel herhangi bir ayrım olmaksızın bizzat iki üstün yasal güce yayılacak şekilde, öyle büyük bir bozulmaya düşmüştü ki yıkılmanın eşiğine gelmişti. Durumun zararlarını düzeltmek için Philo, meclisteki plep taraftarlarının (*comitia tributa*) onayladığı her şeyin "Quiritesin (kraliyet taraftarlarının, ç.n.) üzerinde bağlayıcı olmasını" (*omnes quirites teneret*) yani, yüzler meclisinde (*comitia centuriata*) temsil edilen herkes için de bağlayıcı olmasını emretti (Romalılar kendilerini sadece mecliste Quirites olarak gördüler ve tekil olarak *Quirit* kelimesi Latince yazı ve konuşma dilinde hiç bulunmadı) [624 vd]. Bu formülle Philo, kanunların halk oylamasına aykırı olarak kanunlaşamayacağını belirtti.

O hâlde plepler, şimdi soyluların da rıza gösterdikleri kanunlarla, soylularla her yönden eşit hâle gelmişlerdi. Soyluların, yönetimi yıkıma götürecek hiçbir muhalif öneride bulunmadıkları bu en yeni hareketle plepler, senato tarafından onaylanmaksızın bütün halk için genel kanunlar çıkarabilecek şekilde, soylulardan daha üstün duruma geçtiler. Roma yönetimi böylece doğal olarak halk özgürlüğüne sahip bir hâle gelmişti. Philo, bunu uygun bir şekilde kanunla ilan etti ve bu yüzden halkın diktatörü olarak isimlendirildi.

113. Yapısındaki bu değişimle uyumlu olarak Philo, yönetime iki yetki verdi. Bunlar, Publilyan Kanunu'nun diğer iki bölümünde ihtiva edilmiştir. Bu zamana kadar senatonun yetkisi lordlar tarafından onaylanmaktaydı. Yani, önce halkın kararlaştırdığı şey, daha sonra babalar tarafından onaylanırdı (*deinde patres fierent auctores*) [944]. Böylece, konsüllerin seçilmesi ve halk tarafından, ilk örnek olarak alınmış eyleme dayalı olarak kanunların çıkarılması, kamunun hak araması ve kamunun liyâkat belgeleriydi. Ama bu diktatör, halkı Roma *imperium*'unun efendisi, babaları da onların muhafızları yaparak yetkinin babalar tarafından meclisin karar vermesinden önce özgür ve egemen olan halka verilmesinin gerekli olduğunu emretti (*in incertum comitiorum eventum*). Eğer halk, kanun yapmak isterse, bunu senatonun kendilerine sunduğu formüle göre yapacaktı. Eğer, bunu yapmazlarsa, egemen seçimlerini kullanarak [önerilen] kanunları "eski" olarak değerlendiriyorlardı, yani, hiçbir yenilik istemediklerini ilan ediyorlardı [945]. Böylece, kamu işleriyle ilgili senatonun geleceğe yönelik faaliyetleri, ya senato tarafından halka verilen talimatlar ya da halk tarafından senatoya verilen görevler oluyordu. Geriye, *census* kalmıştı. Çünkü, hazine şimdiye kadar soyluların mülkiyeti olduğundan, yalnızca soylular *census*u yapmıştı. Bu kanunla hazine, bütünüyle halkın mülkiyeti hâline geldiğinden Philo, üçüncü olarak pleplerin o zamana kadar hiçbir payı olmayan tek hâkimlik yetki bölgesini (magistracy) de kapsamına aldı.

114. Bu hipotezlerin ışığında Roma tarihini daha ayrıntılı okuyacak olursak, yukarıda adı geçen üç kelimenin tanımlanmaması [105] nedeniyle, ortak bir temelden, aralarında uygun ve özel bir bağlantıdan şimdiye dek yoksun kalmış olan orada anlatılan şeylere destek ve tutarlılık sağlandığını bin tane test aracılığıyla görürüz. Bu yüzden bu varsayımın doğru kabul edilmesi gerekir. Bununla birlikte, eğer iyi düşünürsek, bunun olgu halinde olduğu daha sonra güvenilir şekilde

gösterilecek olan [415] bir fikirdeki doğruluğun düşünülmesi bir hipotezden fazla bir şey değildir. Livy'nin genellemesi [1.8.5], Romulus'un Roma'yı ormandan temizlenmiş açıklıkta sığınak olarak kurması gibi sığınakların, "şehirlerin kurucularının eski bir konsülü" (*vetus urbes condentium consilium)* olduğunu ortaya koymaktadır [17]. Bu hipotez, bize bilmekten ümidi kestiğimiz zamanlardaki dünyanın diğer bütün şehirlerin tarihini de vermektedir. Öyleyse bu, tüm ulusların tarihiyle zaman içinde dönen ideal sonsuz tarihin bir örneğidir [349, 393].

XLIII

[Petelyan Kanunu, 3661 Dünya Yılı, 419 Roma Yılı]

115. "Borca karşılık kölelik üzerine" (*de nexu*) olan bu ikinci kanun, Roma'nın 419. yılında (Publiyan Kanunu'ndan üç yıl sonra) konsüller Caius Poetelius ve Lucius Papirius Mugillanus tarafından çıkarıldı. Bu kanun, Roma kurumları tarihindeki en önemli başka bir noktayı ihtivâ etmektedir, zira, bu kanunla plepler, borçları nedeniyle vassaller olarak soylular için çalışan köleler olmaktan kurtulmuşlardır. Söz konusu bu borç yüzünden soylular, plepleri kendi özel hapishanelerinde hayat boyu kendileri adına çalışmaya zorluyorlardı [612]. Ama *imperium* zaten hemen halka geçirilmesine rağmen senato, Roma *imperium*'unun toprakları üzerinde egemen idareyi elinde tuttu. *Ultimum* veya son merci olarak isimlendirilen *senatus consultum* (danışma senatosu)'un şartları altında senato, Roma yönetimi özgür olduğu sürece silahlı güçleriyle kendisi için bu gücü korudu. Böylece, ne zaman insanlar Gracchi'nin tarım kanunlarına göre bu toprakları dağıtmaya niyetlenseler, senato, konsülleri silahlandırıyordu. Bu konsüller, isyanları bastırıyor ve bu kanunların yazarları olan plep savunucularını cezalandırıyordu. Bu büyük etki sadece yüksek egemenliğe bağlı *fief*lerin sistemi altında ortaya çıkabilir [1065 vd]. Bu sistem Cicero'nun Catilines'inin [1.1.3] birinde bir pasajla doğrulanmaktadır. Burada Cicero, Tiberius Gracchus'un tarım kanununun yönetimin anayasasını yıktığını ve onun, konsülün, adı geçen kanunun yazarlarına karşı, halkı silahlandırarak kurulan bir tertiple Publius Scipio Nasica tarafından haklı olarak öldürüldüğünü söyler. Bu kanun şöyleydi: "Her kim kendini yönetimin güvenliğine bırakırsa, konsülün izinden gitsin" (*Qui rempublicam salvam velit consulem sequatur)* [Cicero, *Tusculan Disputations* 4.23.51].

XLIV

[Latinlerin ve Greklerin birbirlerini tanımaya başladığı Tarentum Savaşı, 3708 Dünya Yılı, 489 Roma Yılı]

116. Bu savaşın sebebi Tarentinelilerin kendi denizlerinde dolaşan Roma gemilerine ve aynı şekilde Roma elçilerine kötü muamelede bulunmalarıydı. Onların mazereti, Florus'un ifadesiyle [1.13(18).5] şöyleydi: "Romalıların kim olduklarını ve nereden geldiklerini bilmiyorlardı" (*qui essent aut unde venirent ignorabant*). Hâlbuki onlar, su ve kara ile ayrılmamış oldukları zaman da çok iyi bilinen ilk halktı.

XLV

[İkinci Kartaca Savaşı. Livy, üç önemli durumu bilmediğini itiraf etse de Roma'nın kesin tarihini bu savaşla başlatır. 3849 Dünya Yılı, 552 Roma Yılı]

117. Livy, İkinci Kartaca Savaşı döneminden bu yana olan Roma tarihini kesin doğrulukla yazdığı iddiasında bulundu ve Romalıların yaptığı bütün savaşların en hatırlanır olanlarını betimlediğini gösterdi [21.1.1; cf 6.1.3]. Kayıtların muazzam çokluğu yüzünden o, genelde kesin olan daha ünlü şeyler hakkında yazmıştır. Ancak, o üç önemli durumu bilmiyordu ve bilmediğini açıkça kabul ediyordu [21.15, 38]. Birincisi, Konsül Hannibal, Saguntum'un istilâsından sonra ordusunu İspanya'dan İtalya'ya mı yürütmüştü? İkincisi, Alpler'in üzerinden geçerek Cottian veya Pennine'ye mi gelmişti? Üçüncüsü, yanında ne kadar çok gücü vardı? Bu üçüncü mesele hakkında, eski yıllıklarda geniş bir fikir ayrılığı vardı. Bazıları 6000 süvari ve 20.000 piyade, bazıları da 20.000 süvari ve 80.000 piyade olduğunu yazmıştı.

[SONUÇ]

118. Notlardaki tartışmamızda görülebileceği gibi bütün bunlar eski gentil uluslardan bize ulaşmıştır. Çünkü, bu Tablonun kapsadığı zamanlar çok belirsiz gözükmektedir. Öyle ki, bütün bunlarda, biz, deyim yerindeyse hiç kimsenin olmadığı bir alana girmiş oluyoruz. Burada kanunun kuralı "ilk işgal eden tasarruf hakkını elde eder" (*occupanti conceduntur*). Eğer, sık sık farklı bir şekilde ve ulusların insancılığının ilkeleri üzerine şimdiye kadar savunulmuş fikirlere doğrudan zıt olan zamanlar hakkında düşünürsek, hiç kimsenin hak-

kına saldırmış olmadığımıza güvenebiliriz, zira tüm insanlığı kapsayan ilkelerle ilgili şu âna kadar oluşmuş olan fikirlere de doğrudan muhalefette bulunmuş olacağız. Böyle yapmakla, yani sahaya izinli girmeyi istemekle ilkeleri bilimsel ilkelere indirgeyeceğiz; bu ilkelerle bazı tarih olaylarının kökenlerine ulaşılabilir. Şu âna kadar olayların ortak temelleri, sürekli art ardalıkları ve aralarında tutarlılıkları yok gibi görünmektedir.

[KISIM II]

TEMEL ÖGELER

119. Kronolojik Tabloda ele alınan konulara bir şekil vermek amacıyla şimdi hem felsefi hem de filolojik olan birkaç akla uygun ve özel postülat ve bazı netleştirilmiş tanımlar da içeren aşağıdaki aksiyomları öneriyoruz. Ve tıpkı kanın canlıların vücutlarında yaptığı gibi bu *Temel ögeler* de bizim Bilimimizin içinde akar ve ulusların ortak tabiatı hakkındaki akıl yürütmelere canlılık verir.

I

120. İnsan, zihninin sınırsız ve belirsiz yapısından dolayı, her nerede ve her ne zaman cehalete düşse kendisini her şeyin ölçüsü sayar ve öyle kabul eder.

121. Bu aksiyom, insanın iki ortak özelliğini açıklar. Bir taraftan söylenti kendi yolunda gelişirken (*fama crescit eundo*), diğer taraftan da o şeyin kendi huzurunda söner (*minuit praesentia famam).* Uzun süreçte ise söylenti dünyanın başlangıcından beri yol almıştır. Şimdiye kadar tarafımızdan bilinmeyen uzak İlk Çağlar üzerine olan bütün abartılmış düşüncelerin daimi kaynağı olmuştur. Tacitus, eseri *Life of Agricola*'da şöyle demektedir [30] "bilinmeyen her zaman abartılır" (*omne ignotum pro magnifico est*).

II

122. İnsan zihninin diğer bir özelliği de, insanların, uzak ve bilinmeyen şeyler konusunda bir düşünce oluşturamadığı her durumda, onlar hakında, aşina olunan ve mevcut şeylerle hüküm vermesidir.

123. Bu aksiyom, bütün uluslar ve bütün bilginler tarafından kabul edilmiş olan insanlığın ilkeleri konusundaki tüm hataların ardı arkası gelmez kaynağına işaret eder. Bilginler, bu ilkelerin farkına varmaya ve ulusları incelemeye başladığında, insanların, şeylerin tabiatı ile birlikte dar, ham, kaba ve oldukça karanlık olması gereken insanlığın kökenleri hakkındaki tahminleri, aydınlanmış, kültürlü ve ihtişamlı zamanlarının bakış açısı üzerine kurulmuştu.

124. Bu başlık altında ulusların ve bilginlerin görüşü olmak üzere iki tür görüş ortaya çıkar.

III

125. Ulusların gururu hakkında, Diodorus Siculus'un altın bir deyişi vardır [1.9.3]. Ona göre, ister Grek olsun ister barbar olsun, bütün uluslar şu aynı kanıya sahiptir: Bütün diğer uluslardan önce o ulus, insan yaşamının rahatlıklarını icat etmiştir ve onun tarihi dünyanın tâ başlangıcına kadar geri gider.

126. Bu aksiyom, antik dünyanın insancılığının ilk kurucularının hep birden Kaldeliler, İskitler, Mısırlılar ve Çinliler olduğunu gösterir. Ancak, Yahudi Flavius Josephus [A. A. 1.12] kendi ulusunun, yani İbranilerin bütün milletlerden ayrı bir şekilde yaşadıklarını iddia eder [boş bir övünme] ve kutsal tarih, Kaldeliler, Mısırlılar, İskitler ve günümüzde Çinlilerin emin olduklarının aksine dünyanın çok genç olduğunu iddia etmektedir. Bu, kutsal tarihin doğruluğunun büyük bir delilidir.

IV

127. Ulusların bu kanısına bilginlerin "bildikleri şeylerin dünya kadar eski olduğu" kanısı eklenir.

128. Bu aksiyom, bilginlerin, eskilerin eşsiz hikmeti üzerine bütün fikirlerini dışlar. Bize kadar ulaşmamış olan Kaldeli Zerdüşt'ün, İskitli Anakarsis'in kehanetlerini; ve üç kere kutsal olan Hermes'in *Poimander*'ini, *Orphics* (ya da Orpheus'un mısralarını), Pythagoras'ın Altın Mısraları'nın kehanetlerini, bunlar hakkında bütün ayırt

edici eleştirmenlerin hemfikir olduğu gibi, hilekârlıkla suçlar. Dahası bu aksiyom, bilginlerin Mısır hiyerogliflerine bahşettikleri tüm mistik anlamları ve Grek fabllarında okudukları felsefi alegorileri münasebetsiz bularak reddeder.

V

129. Felsefe, insan ırkına faydalı olmak için, zayıf ve düşkün insanı yükseltmeli, doğrultmalı, ayağa kaldırmalı ve onun tabiatını parçalamamalı ve onun bozulmasına izin vermemelidir, onu çürümeye bırakmamalıdır.

130. Bu aksiyom, duyguları baskı altında tutmaya çabalayan Stoalıları ve duyguları ölçü alan Epikürcüleri bizim Bilim ekolümüzden uzaklaştırır. Her ikisi de ilahî inayeti yalanladığı için, Stoalılar, kendilerini kadere, Epikürcüler ise talihe bırakırlar. Ayrıca, Epikürcüler, insan ruhunun bedenle birlikte öldüğünü iddia ederler. Her iki gruptakiler de manastır tipi veya münferit filozoflar olarak isimlendirilmelidir. Diğer taraftan [bu aksiyom] ekolümüz için siyasi filozofları kabul eder ve hepsinden önce şu üç ana noktada bütün kanun yapıcılarla hem fikir olan Platoncuları kabul eder: İlahî inayet vardır. İnsani tutkular ılımlı hâle getirilmeli ve insani faziletlere dönüştürülmelidir. İnsan ruhu ölümsüzdür. Böylece, bu aksiyomdan bu Bilimin [333, 360] üç ilkesi elde edilmiş olur.

VI

131. Felsefe, insanı olması gerektiği gibi ele alır ve böylece, çok az olsa da Platon'un Cumhuriyetinde yaşamayı arzu edenlerin hizmetinde olabilir ve Romulus'un ayaktakımının seviyesine inmez.

VII

132. Yasama (legislation) insanı, insan toplumunda iyi davranışlı hâle dönüştürmek için, olduğu gibi ele alır. İnsanlık tarihi boyunca insanlık ırkında var olan üç kötü alışkanlık olan vahşet, cimrilik ve ihtirastan başka, asker, tüccar ve yöneten sınıf olmak üzere üç sınıf yaratır ve böylece, güç, zenginlik ve yönetimlerin hikmeti ortaya çıkar. Ve yine, yasama, yeryüzündeki tüm insanlığı kesinlikle yıkabilecek olan bu üç büyük kötülükten insanların mutluluklarını garanti edecek sivil kurumları da ortaya çıkarır.

133. Bu aksiyom, ilahî inayetin var olduğunu ve onun ilahî yasal bir zihin olduğunu ispat eder. Çünkü, tutkuları dışında, insanların her biri kendi özel faydalarına meyillidirler. Bunun için vahşi hayatta, vahşi hayvanlar gibi yaşarlar. Yasama ise, insanların insani bir toplumda yaşabilecekleri sivil kurumları yaratmıştır.

VIII

134. Şeyler doğal yapılarının dışında var olamazlar.

135. Dünyanın hafızasında olabildiği kadar geriye gidildiğinde insanoğlunun toplumda yaşamış olduğu ve hâlâ rahat bir şekilde toplum içinde yaşadığı gerçeği dikkate alındığında, bu aksiyom tek başına en iyi filozofların ve ahlâk teologlarının Septik Carneades ve Epikuros'e karşı hâlâ süren büyük tartışmalarına son verir. Bu tartışmaya Grotius bile son verememişti. Tartışma şuydu: Kanun, tabiat tarafından mı, sonradan mı var kılınmaktadır yoksa insan, doğuştan mı sosyaldir? Aslında, bu iki tartışma da aynı şeydir [309].

136. Bu aynı aksiyom VII. aksiyom ve onun sonuçlarıyla birlikte insanın özgür seçiminin olduğunu, bununla birlikte, tutkularından değerleri inşâ etmekte zayıf olduğunu fakat doğal olarak ilahî inayet tarafından ve doğaüstü ilahî lütufla Tanrı'nın insana yardım ettiğini ispatlar [310].

IX

137. Şeylerin gerçekliğinin ne olduğunu bilmeyen insanlar kesin olan şey hakkında hızlıca karar verirler. Öyle ki, onların zekâları bilgi (*scienza*) ile tatmin edilemezse de, en azından iradeleri bilince (*coscienza*) dayanabilir.

X

138. Felsefe aklı temaşa eder. Gerçeklik bilgisinin nereden geldiğini araştırır. Filoloji ise, insani seçimin yazarı olan akla dikkat eder. Buradan da kesinlik hakkındaki bilinç ortaya çıkar [163, 325].

139. Bu aksiyomun ikinci kısmı, filologlar dendiğinde bütün gramercileri, tarihçileri, eleştirmenleri kasteder. Bunlar, hem ülkelerinde kendi âdetleri ve kanunları hem de yurtdışında savaşlar, barışlar, ittifaklar, seyahatler ve ticaret bakımından insanların dillerini ve fiillerini incelemektedirler.

140. Bu aynı aksiyom şunu da gösterir: Filozoflar, filologların yetkisine başvurarak akıl yürütmelerinde kesinliğe varmadıkları için yarı yarıya başarısız olmuşlardır ve aynı şekilde filologlar, filozofların akıl yürütmelerine başvurarak gerçekliğin yaptırımı hakkında onları dikkate almadıkları için yarı yarıya başarısız olmuşlardır. Eğer, bunu yapsalardı kendi yönetimlerine çok faydalı olacaklardı ve bu Bilimi kavramakta bizi öncelemiş olacaklardı.

XI

141. Tabiatı gereği çok kesin olmayan insani seçim, *gens*lerin doğal hukukunun iki kaynağı olan, insani ihtiyaçlar veya faydalara nazaran insanların ortak duyusu tarafından kesinlik kazanır ve belirlenir.

XII

142. Ortakduyu, bütün bir sınıf, bir halk, bütün bir ulus veya tüm insan ırkı tarafından paylaşılan, üzerinde düşünülmeksizin verilen hükümdür.

143. Aşağıdaki tanımla birlikte bu aksiyom, bin yıldan daha fazla bir süre yazarların eleştirilerine konu olmaktan uzak olan ulusların kurucuları üzerine yeni bir eleştiri sanatı ortaya koyacaktır [392].

XIII

144. Birbirini tanımayan tüm insanlar arasında doğan birörnek düşünceler ortak bir gerçeklik zeminine sahip olmalıdır.

145. Bu aksiyom, *gens*lerin doğal hukukunda belirtilen şeyi tanımlamak için ilahî inayet tarafından uluslara öğretilen ölçüt olarak insan ırkının ortak duyusunu kuran büyük bir ilkedir [321 vd] ve uluslar bu belirliliğe, ayrıntılardaki değişmelere rağmen, bu hukuk bakımından aralarında temel olan anlaşmayı tanıyarak ulaşırlar. Bütün farklı gelişmiş (articulated) dillerin kökenlerini tayin eden zihinsel bir sözlük buradan çıkar. Bütün ulusların zaman içindeki tarihlerini bize veren ideal sonsuz tarihin kavranması da bu sözlük vasıtasıyla gerçekleşir. Bu aksiyomlar, bu sözlüğe ve kısaca önerilecek olan bu tarihe uygundur [162; 240, 294].

146. Bu aynı aksiyom, ilk olarak tek bir ulustan çıkıp daha sonra diğer ulusların bu ilk ulustan aldığı düşünülen *gens*lerin doğal hukuku üzerine şimdiye kadar ileri sürülen tüm fikirleri değerlendirir. Bu hata, Mısır ve Greklerin, boş bir övünmeyle medeniyeti dünyaya

kendilerinin yaydığı şeklindeki kötü örnekle cesaret bulmuştur. On İki Levha Kanunları'nın Roma'ya Yunanistan'dan geldiği şeklindeki kurguyu büyüten de bu hata olmuştur [284 vd]. Eğer durum böyle olsaydı, ortada, ilahî inayetin doğal olarak bütün uluslarda insani âdetlerle kurduğu bir hukuk değil de insani hükümlerle diğer insanlara iletilmiş medenî bir hukuk olurdu. Tersine bu, baştanbaşa bu kitapta göstereceğimiz sürekli işlerden biri, *gens*lerin doğal hukukunun diğerlerinden habersiz olan çeşitli halklar arasında ayrı kökenlere sahip olduğunu göstermek ve savaşların, elçiliklerin, birliklerin ve ticaretin bir sonucu olarak bütün insan ırkında ortak olanı tanımak olacaktır [550].

XIV

147. Kurumların yapısı, belli zamanlarda ve belli koşullarda ortaya çıkmalarından (*nascimento*) başka bir şey değildir. Şartlar ve zaman uygun olduğunda kurumlar ortaya çıkarlar.

XV

148. Kurumların ayrılmaz özellikleri, onları vücuda getiren değişim veya koşullar nedeniyledir. Bu özellikler yoluyla biz, bir kurumun tabiatının veya doğuşunun (*natura o nascimento)* başka türlü değil de bu şekilde olduğunu doğrulayabiliriz.

XVI

149. Halk gelenekleri, ortaya çıkış nedeni ve uzun süre bütün insanlar tarafından korunan değer yoluyla, gerçekliğin halka ait zeminini etkilemiş olmalıdır.

150. Bu Bilimin diğer büyük bir işi de bu gerçeklerin oluşum zeminlerini ortaya koymak olacaktır. Bu gerçekler, yılların geçişi ve dillerdeki ve âdetlerdeki değişikliklerle birlikte yanlışlıkla kuşatılmış olarak bize kadar ulaşmıştır.

XVII

151. Halk ağızları (vulgar tongues), dillerin biçimlenmeye başladığı zamanda kullanımda olan halkın eski âdetleri bakımından en önemli tanıklar olmalıdır.

XVIII

152. Tam olarak gelişinceye kadar baskın bir halk ağzı olarak kendini temellendiren eski bir ulusun dili, dünyanın ilk günlerindeki âdetler için büyük bir tanık olmalıdır.

153. Bu aksiyom, *gens*lerin doğal hukukunun (onların anlaşılmasında tartışmasız olarak Romalılar üstündür) en önemli filolojik delillerinin Latince konuşma dilinden çıkarılabileceğini ifade eder. Aynı sebeple, Germen dil bilginleri de aynı şeyi yapabilirler. Çünkü, Germen dili de eski Roma dilinin sahip olduğu aynı özelliğe sahiptir [110].

XIX

154. Eğer, On İki Levha Kanunları, Satürn çağında ortaya çıkan ve hiç değişmeden kalan Latium halklarının âdetleriyse, bu Kanun, Latium insanlarının eski doğal hukuklarının en büyük delilidir.

155.Bunun doğrulanması için yıllarca önce *Evrensel Kanun İlkeleri*'nde gösterdiğimiz gibi şu andaki bu çalışma da konuyu daha fazla aydınlıktacaktır.

XX

156. Eğer Homer'in şiirleri eski Yunan geleneklerinin sivil tarihleriyse, Antik Yunan'ın insanlarının doğal kanunlarının iki muhteşem hazinesini meydana getiriyorlar demektir (904).

157. Burada kabul edilen şeyin doğru olduğu daha sonra gösterilecektir (780–904).

XXI

158. Grek filozofları, uluslarının izlediği doğal akışı hızlandırdılar. Çünkü bu filozoflar ortaya çıktıklarında Grekler hâlâ katı bir barbarlık içindeydiler ve bu durumdan en yüksek zarafete derhal geçiş yaptılar ve aynı zamanda hem tanrılar hem de kahramanlar üzerine ortaya koydukları fabları bozulmadan korudular. Romalılara gelince, onlar (geleneklerinin) gelişmesinde aynı hızda ilerlemelerine karşın, tanrılarıyla ilgili tarihi görme gücünü büyük ölçüde kaybettiler (Öyle ki, Mısırlıların isimlendirdikleri Tanrılar Çağı, Varro tarafından Romalıların karanlık dönemi olarak ifade edilmiştir) ama günlük halk dilinde kahramanlık tarihlerini korudular, bu tarih Romulus'tan Petelyan Kanunları'na [104-115] kadar olan dönemi kapsar ve görüle-

cektir ki bu tarih, Grek Kahramanlar Çağı'nın ebedî bir tarihsel mitolojisidir.

159. İnsani sivil kurumların bu tabiatı Fransız ulusu örneğiyle doğrulanmıştır. Zira XII. yüzyıl barbarlığının ortasında orada ünlü Paris Okulu açılmış ve burada "Cümlelerin Efendisi" olmakla ünlenmiş Peter Lombard, anlaşılması güç olan skolastik teoloji üzerine dersler vermeye başlamıştır ve Homer'in şiiri gibi, Fransız kahramanlarına ait bütün fabllar Parisli Piskopos Turpin'in tarihinde hâlâ yaşamaya devam edegelmiştir. Fransızca *paladin* (Orta Çağ şövalyesi) olarak isimlendirilen bu kahramanların fabllarından daha sonra pek çok roman ve şiire konu ve ilham olmuştur. Barbarlıktan bu incelikli bilimlere vaktinden önce geçiş yüzünden Fransızca, en büyük kibarlık dili olma vasfını kazanmıştır. Gerçekten öylesine bir kibarlık dili olmuştur ki, yaşayan bütün dillerden, en çok Antik Yunan'ın Atina bölgesinin lehçesine benzeyen ve Grekçenin olduğu gibi, bilimsel akıl yürütme için kullanılan tüm dillerin en iyisi gibi görünmektedir. Grekçe gibi Fransızcada da pek çok ünlü ses vardır, bunlar barbar konuşma dilinde doğal olarak mevcut olup ünsüzleri ünlülerle birleştirmede yetersiz kalmaktadır.

Bu iki dille ilgili söylemiş olduğumuz şeyleri doğrulamak için burada, gençlerin belleklerinin azimli, hayal güçlerinin canlı ve yaratıcılıklarının hızlı olduğu genç yaş dönemleri hakkında bir gözlem daha ilâve edebiliriz. Gençler, bu yaşta zekânın barbarlığı denebilecek zihinlerinin hâlâ bedenlerine bağlı olma huysuzluğuna boyun eğmeksizin dillerle ve düzlem geometrisiyle meşgul olabilirler. Ama eğer, onlar, henüz olgunlaşmış bu dönemde metafiziksel eleştiri ve cebir gibi çok ince çalışmalara geçerlerse, düşünme biçimlerinde hayat boyu incelikli olurlar ve herhangi büyük bir işi yapamaz duruma düşerler.

160. Ama bu işi daha fazla derinlemesine düşündüğümüzde de söz konusu etkiye yönelik başka bir nedene ulaştık ve bu neden belki de daha uygundur. Romulus, Roma'yı Latium'un daha eski şehirlerinin ortasında bir sığınak açarak kurdu. Livy, bunu genel anlamda "şehirlerin kurucularının konseyi" olarak tanımlamaktadır (*vetus urbes condentium consilium* [17]); zira, şiddet hâlâ hükümranlığını sürdürdüğü için Romulus, doğal olarak Roma şehrini, üzerinde dünyanın en eski şehirlerinin kurulmuş olduğu aynı kurum üzerine kurdu [561]. Latium'un halkın (vulgar) konuşma dillerinin zaten

çok ilerlemiş olduğu bir zamanda, Roma âdetleri böyle kökenden geliştiği için çok iyi ilerlemiştir. Yani, Grek sivil kurumlarının kahramansal konuşmalardan yola çıkmış olması gibi Roma sivil kurumları da Romalıların sıradan halk dili tarzındaki konuşmalardan yola çıkmıştı. Böylece, eski Roma tarihinin, Grek kahramanlık tarihinin devam eden bir mitolojisi olduğu görülecektir. Ve Romalıların, dünyanın kahramanları olmalarının nedeni bu olmalıdır. Zira, Roma, Latium dünyasının diğer şehirlerini, sonra İtalya'yı, en sonunda da tüm dünyayı kendisine boyun eğdirmiştir. Çünkü kahramanlık, Romalılar arasında hâlâ bir filizlenme aşamasındayken, tersine olarak, diğer şehirleri fetheden Roma'nın büyüklüğünün kendilerinden çıktığı Latium'un diğer halkları arasında kahramanlık azalmaya başlamış olmalıdır.

XXII

161. İnsani kurumların tabiatında, insani sosyal yaşamda uygulanabilir olan şeylerin cevherini (töz) aynı şekilde kavrayan ve onu birçok farklı şekillerde, aynı şeylerin farklı görünüşleriyle ifade eden bütün uluslar için ortak bir zihinsel dil olmalıdır. Bunun ispatı, halk hikmetinin atasözleri veya vecizeleridir. Bunlarda, eski ve modern ulusların var olması gibi temelde aynı anlama gelen çok farklı ifade biçimlerine rastlanır [445].

162. Bu ortak zihinsel dil, bizim Bilimimize özgü olup bu bilimin ışığında dilbilimciler, yaşayan ve çeşitli gelişmiş (articulated) ölü dillerin tamamı için ortak olan bir zihinsel sözlük geliştirebileceklerdir [482]. Bunun bir örneğini *Yeni Bilim*'in [Op. 3.387 vd] ilk basımında vermiştik. Orada ölü ve yaşayan dillerin büyük çoğunluğunda, ilk aile babalarının isimlerinin, onlara, aile durumundaki ve ilk yönetimler hâlindeki ulusların kendi dillerini şekillendirdiği bir dönemde, değişik özellikler yüzünden verildiğini ispatladık. Bizim bu küçük araştırmamız imkân verdiği ölçüde, tartıştığımız bütün konularda bu sözlükten faydalanacağız.

163. Buraya kadar ifade edilen I-IV önermeler, bize şimdiye kadar insanlık ilkeleri konusunda kabul edilen tüm düşünceleri çürütmek için bir zemin hazırlar. Çürütmeler bu düşüncelerin ihtimal dâhilinde olmayışlarını, anlamsızlıklarını, aykırılıklarını ve imkânsızlıklarını ortaya koyar. Bize gerçeğin temellerini veren V-XV. önermeler, sonsuz bir düşünce içinde ulusların bu dünyasını düşünmeye hizmet

edecektir. Aristoteles tarafından ifade edilen her bilimin özelliği şudur: Bilim, evrensel ve sonsuz olan şeyle yapılmalıdır (*scientia debet esse de universalibus et aeternis*) [*Metafizik* 1003a 15; 332]. XV[1]-XXII. önermeler bize kesin olanın temellerini verecektir. Onları kullanarak biz, gerçekte, olguda, düşüncede incelediğimiz ulusların bu dünyasını görebileceğiz. Bunu yaparken, felsefe yapmanın en iyi yöntemi olduğu iddia edilen Lord Verulam, Francis Bacon'ın yöntemini kullanacağız. Bacon, *Cogitata [et] visa* kitabını tabiatın kurumlarına dayanarak oluşturmuştur. Biz, bu yöntemi insanlığın sivil kurumlarına aktararak kullanacağız [137 vd, 359].

164. Yukarıda öne sürülen önermeler geneldir ve başlı başına bizim Bilimimizin temelleridir ve daha sonraki önermeler ise özel olup değindiği değişik konulara ilişkin daha özel temeller sağlar.

XXIII

165. Kutsal tarih, bize kadar ulaşan en eski *profan* bütün tarihlerden daha eskidir. Çünkü o, ataerkil tabiat devletini sekiz yüzyılı aşan bir zaman diliminde ve en önemli ayrıntılarına kadar anlatmaktadır; yani, siyaset kuramcılarının üzerinde hemfikir oldukları, daha sonra halkların ve şehirlerin kendilerinden ortaya çıktığı aileler devletini dile getirmektedir. Bu aile devleti hakkında *profan* tarih bize ya hiçbir şey anlatmamıştır ya da çok az şey anlatmıştır ama bu birazcık anlatılanlar da oldukça bulanıktır.

166. Bu aksiyom, bize Diodorus Siculus [125] tarafından işaret edilen, ulusal gurura karşı olmak üzere kutsal tarihin gerçeğini ispatlar. Çünkü İbraniler, dünyanın başlangıcından beri en ince ayrıntılarına kadar anılarını korumuşlardır.

XXIV

167. İbrani dini, gentil ulusların çıkış noktası olan kehanetin yasaklanması üzerine ve gerçek Tanrı tarafından kurulmuştur [365, 381].

168. Bu aksiyom, eski dünyanın tamamının İbraniler ve gentiller (İbrani olmayanlar) olarak bölünmesinin temel nedenlerinden biridir.

XXV

169. Tufanın dünya çapında olduğu ispatlanır ama bu gerçekten Martin Schoock'un filolojik delilleriyle ispatlanmamıştır. Çünkü, bu deliller çok önemsizdir. Ayrıca, Giovanni Pico della Mirandola tara-

fından izlenen Kardinal Pierre d'Ailly'nin astrolojik delilleriyle de ispatlanmamıştır. Pierre d'Ailly'nin ortaya koyduğu deliller de kesinlikten uzaktır, oldukça hatalıdır. Çünkü, Yahudiler tarafından çürütülmüş olan ve şimdi de Eusebius ve Bede'nin hesaplamalarını reddederek Yahudi Philo'nun hesaplarını izleyen Hıristiyanlar tarafından çürütülen *Alfonsin Tabloları* üzerinde yaptıklarına güvenir. Ama bizim delilimiz, fabllarda fark edilen fiziksel tarihlerden elde edilecek ve ortaya konulacaktır [192-195, 380].

XXVI

170. Devler, tabiatları gereği, muazzam derecede büyüktüler, gezginlerin Amerika'nın eteğinde Patagonyalıların [Büyük Ayaklılar] ülkesi denilen yerde bulunduklarını rapor ettikleri iri vahşi yaratıklara benziyorlardı. Filozoflar tarafından bu yaratıklarla ilgili olarak ileri sürülen boş, eksik ve yanlış nedenleri dikkate almaksızın, Chassanion'un kitabı *De gigantibus*'ta toplanıp izlendiği gibi, biz de, Julius Sezar [G. W. 4.1; 6.1] ve Cornelius Tacitus [G. 4] tarafından eski Germenlerin dev yapılı boylarıyla ilgili gözlemlerine dayanarak, kısmen fiziksel, kısmen de ahlâki olan nedenler öne süreceğiz. Bizim görüşümüze göre bu nedenler, onların çocuklarının yabanıl eğitimlerinden çıkarılmaktadır [195].

XXVII

171. Romalılar hariç, bütün diğer eski gentil milletlerin tarihi hakkında bildiğimiz her şeyi kendisinden öğrendiğimiz Grek tarihi tufan ve devlerle başlar.

172. XXVI. ve XXVII. aksiyomlar tüm insan ırkının kökeninin şu iki türe ayrıldığını açık bir biçimde ortaya koyar: Birisi, devler, diğeri normal yapıya sahip olan insanlar. İlki, gentillerdir. Sonraki ise, İbranilerdir. Aynı zamanda bu fark birincilerin yabanıl eğitimlerinin ve ikincilerin insani eğitimlerinin tek sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Bundan dolayı, İbranilerin, gentillerden farklı bir kökene sahip oldukları ortaya çıkar [369-373].

XXVIII

173. Mısırlılardan iki büyük fikir kalıntısı bize kadar gelmiştir. Bunlardan biri Mısırlıların kendilerinden önceki dünya tarihini üç çağa ayırmalarıdır. Bu çağlar, Tanrılar Çağı, Kahramanlar Çağı ve İnsan-

lar Çağıdır. Diğeri bu üç çağ süresince üç dilin konuşulmuş olmasıdır, bu diller çağlara uygun olarak ortaya çıkmışlardır ve bunlar hiyeroglif veya kutsal dil, sembolik veya figüratif (kahramanlıkla ilgili) dil ve hayatlarının ortak ihtiyaçlarını iletmek için konvansiyonel işaretler kullanan insanların halk dili ve mektup tarzındaki dilidir [52, 432 vd].

XXIX

174. Kendi dili kesinlikle kahramansal olan Homer iki şiirinin beş pasajında [437] daha eski olan bir dilden söz eder ve bu dili "tanrıların dili" olarak isimlendirir.

XXX

175. Varro, otuz bin tanrının ismini toplama sabrını göstermiştir. Çünkü, Grekler bu kadar tanrı saymışlardı. Bu isimler, fiziksel, ahlâki, ekonomik birçok gereksinimle veya en eski zamanların sivil hayatıyla ilgiliydi [Augustinus, C. G. 6.2-9; 4.8].

176. XXVIII-XXX. aksiyomlar insanların dünyasının her yerde dinle başladığı gerçeğini ortaya koyar. Bu, *Bilimin* üç ilkesinden birincisi olacaktır [333 vd].

XXXI

177. Her nerede bir halk, silahlar üretip vahşi hâle geldiyse orada artık insani kanunlara yer kalmamıştır. Bu vahşiliği aza indirmenin veya yok etmenin tek güçlü aracı da dindir.

178. Bu aksiyom ilahî inayetin, vahşet ve şiddetin kanun dışı durumundan insani duruma getirilme sürecini ve yine, onlar arasında ulusların kurulma sürecini başlattığını ortaya koyar. Bu, insanların kafasında karışık bir kutsallık idesinin uyandırılmasıyla olmuştur. Onların ilahî inayetten habersiz oldukları zamanlarda bu kutsallık düşüncesini ait olmadığı şeye yüklemişlerdir. Böylece, bu hayalî kutsallık terörünün içinden geçerek kendilerini düzene koymaya başlamışlardır [377 vd].

179. Thomas Hobbes, *Sert ve Vahşi Adamlar*'ının arasında kurumların bu ilahî inayet ilkesini görmekte başarısız olmuştur. Çünkü, ilkeleri araştırırken asıl konudan çok uzaklaşmış ve Epikürcülüğün "şans" anlayışından dolayı hataya düşmüştür. Grek felsefesine, kesinlikle yoksun olduğu çok büyük bir kısmı ilâve etmek suretiyle Grek felsefesini zenginleştirmeyi düşünmüştür (George Pasch'ın *De eruditis huius saeculi inventis*'inde gözlemlediği gibi): Hobbes'a gö-

re, eksik kısım şuydu: İnsan ırkının tüm toplumlarında insanın incelenmesi. Ama sonuç, girişilen bu çabanın asilliği kadar olumsuzdu. Zaten, Hıristiyan dini bu konuda kendisine ilham vermeseydi Hobbes bu projeyi kavrayamazdı bile. Hıristiyan dininin anlatmaya çalıştığı şey, sadece adalet değildir, bunun yanında, bütün insanlık için iyilik yapmaktır. İşte, bu noktadan Polybius'un şu yanlış mütalaasının çürütülmesi başlar [6.56.10]. Polybius'a göre "eğer dünyada filozoflar olsaydı dinlere ihtiyaç olmazdı." Hâlbuki, din olmadan hiçbir yönetim doğamaz ve eğer dünyada hiçbir yönetim olmasaydı, dünyada filozoflar da olmazdı.

XXXII

180. İnsanlar "şey"lerin meydana gelişindeki doğal nedenleri bilemediklerinde hattâ benzer "şey"lerle analoji yoluyla bu nedenleri ifade edemediklerinde, bu bilinmeyen şeyleri kendi tabiatlarının özellikleriyle açıkladılar. Mesela, sıradan halk, mıknatıs demiri sever şeklindeki bir ifadeyi kullanmıştır.

181. Bu aksiyom, ilk aksiyomun bir parçasıdır [120], yani, insan zihni belirsiz tabiatından dolayı her nerede bir bilinmezle karşılaşsa kendisini bilmediği her şey için evrenin kuralı yapar.

XXXIII

182. Cahillerin, fizik bilgileri kaba bir metafiziktir. Onlar, bu kaba metafizik yoluyla, kutsal iradenin kendisiyle iş gördüğü araçları düşünmeksizin bilmedikleri şeylerin nedenlerini Tanrı'nın iradesine yüklerler.

XXXIV

183. Bu insan zihninin doğru bir özelliği olup Tacitus bunu şu şekilde ifade etmiştir: "Zihinler, bir kez korktu mu, yani nedenleri anlayamadı mı derhal bâtıl inançlara eğilimli hâle gelir" (*mobiles ad superstitionem perculsae semel mentes*) [A. 1.28]. İnsanlar bir kez korku dolu bir bâtıl inanca tutuldu mu hayal ettikleri, gördükleri, hattâ yapıp ürettikleri her şeyi artık o bâtıl inanca isnat ederler [379].

XXXV

184. Hayret, cehaletin kızıdır; ve hayret edilen şey ne kadar büyükse, hayret de o kadar çok büyür [375].

XXXVI

185. Akıl yürütme gücü zayıf olduğu oranda hayal gücü görece daha büyük ve güçlüdür.

XXXVII

186. Şiirin en yüce işi, duyumsuz şeylere duygu ve tutku (aşk) yüklemektir. Ellerindeki cansız şeylerle oyun oynarken onlarla sanki yaşayan kişilermiş gibi konuşmak çocukların özelliğidir.

187. Bu filolojik-felsefi aksiyom bize, dünyanın çocukluğunda insanların doğal olarak yüce şairler olduklarını kanıtlar [376].

XXXVIII

188. Bu, Lactantius Firmianus'un eserinde bulunan [*İlahî Kurumlar* 1.15] altın değerinde bir pasajdır. Bu pasajda o, şunları söyleyerek putperestliğin kökenlerini ele alır: "Başlangıçta kaba insanlar [yani], tanrıları, ya onların harikulade başarıları (insanlara harikulade görünse de yine de basit ve kaba olan) ya da her zaman olduğu gibi onların o zamanki güçlerine duydukları hayranlıkları veya insanlığa sağladıkları faydalar sebebiyle adlandırmışlardır."

XXXIX

189. Merak –insanın doğuştan gelen özelliği, cehaletin kızı ve bilginin anasıdır–. Zihnimizde bir hayret uyandığı zaman, örneğin, her nerede olağanüstü bir tabiat olayı görsek, mesela, bir kuyruklu yıldız, yalancı Güneş, bir öğle vakti yıldızı görsek, derhal bu şeyin ne anlama geldiğini sorma alışkanlığımız vardır.

XL

190. Korkutucu bâtıl inançlarla dolu olan büyücüler, son derece vahşi ve zalimdirler. Gerçekten, kötülüklerini sergilemeleri gerekiyorsa masum çocukları öldürmekten ve parçalamaktan çekinmezler.

191. XXVIII-XXXVIII arasındaki önermeler bize kutsal şiirin veya şiirsel teolojinin başlangıçlarını açıklar. XXXI'den sonraki önermeler bize Putperestliğin başlangıçlarını; XXXIX'dan sonrakiler ke-

hanetlerin başlangıçlarını; ve en son olarak da XL, bize, kana susamış dinlerle ilgili olarak kurban etmenin başlangıçlarını verir. Bu kurban etmeler, ilkin, kaba ve vahşi insanlar arasında, insan-kurbanlar adama ve sunmalarla başladı. Bunlar, Plautus'tan öğrendiğimize göre [*Amphitryon* 4.2.15f?], Latinler tarafından halk dilinde, Satürn'ün Kurbanları (*Saturni hostiae)* olarak adlandırıldı. Bunlar Fenikeliler arasında, bu yanlış tanrısallığa adanmış çocukları ateşe atan Moloch'a adanan kurbanlardı. Bu adamalardan bazıları, On İki Levha Kanunları'nda [4.1] korunmuştur. Bu şeyler, şu deyişin gerçek anlamını vermektedir: "Korku, dünyada ilk önce tanrıları yarattı" (*Primos in orbe deos fecit timor*) [Statius, *Thebaid* 3.661]: Yanlış dinler, sahtekârlıktan değil, safdillikten doğmuştur. Aynı şekilde, Agememnon'un da kendi öz kızı dindar Iphigenia'yı talihsiz bir yemin ve adak uğruna kurban etmesi, tanrısal inayetin öğüdünden çıkar. –Bu olayı, Lucretius [1.102] dinsizce bir tutum içinde şöyle haykırıyor: "Öylesine büyüktü ki dinin teşvik ettiği kötülükler" (*Tantum religio potuit suadere malorum)–.* Bütün bunlar, bu *cyclop*ların oğullarını ehlileştirmek ve onları bir Aristides, bir Sokrates, bir Laelius ve bir Scipio Africanus'un insanlık düzeyine getirmek için gerekliydi.

XLI

192. Akla uygun olarak ileri sürdüğümüz bir varsayım da şudur: Yüzyıllar boyunca, evrensel tufanın suyuyla iyice ıslanan toprak, kuru buhar veya ışık verecek şekilde havada yanabilecek bir madde çıkarmadı.

XLII

193. Jove hızla yıldırım çakar ve devleri yere serer, bu nedenle, her gentil ulusun kendi baş tanrısı (Jove) vardı.

194. Bu aksiyom, fabların bizim için muhafaza ettiği fiziksel tarihi içerir ki oda şudur: Evrensel tufan, tüm dünyayı kaplamıştır.

195. Bu aynı aksiyom, bir önceki varsayımla birlikte, çok uzun bir süre Nuh'un üç oğlunun dinsiz ırklarının –hayvani yaşam biçimine intikal ettikten sonra– büyük yeryüzü ormanına dağılıp birbirlerinden ayrılıncaya kadar vahşi hayvanlar gibi gezinip durduklarını ve vahşice tutumlarının sonucu olarak, tufandan sonra ilk kez gök-

gürlediği zaman, devlerin ortaya çıktığını ve bu ırklar arasında devlerin var olduklarını bize açıkça gösterir [369 vd].

XLIII

196. Her gentil ulusun, Jove'un oğlu olan kendi Herkül'ü vardı; ve eski çağlar hakkında en bilgili kişi olan Varro, bu Herküllerden kırk tane saymıştır [14].

197. Bu aksiyom, ilk insanlar arasında, kahramanların tanrısal kökenli oldukları şeklindeki yanlış bir kanıdan doğmuş olan kahramansallığın başlangıcına işaret eder [666 vd].

198. Gentil uluslar arasında birçok Jove dolayısıyla, pek çok Herkül olduğunu bize bildiren bu aynı aksiyom ve bir önceki aksiyom, bize bu ulusların din olmadan kurulamayacağını ve kahramanca cesaret olmadan gelişip büyüyemeyeceklerini gösterir. Dahası, bu uluslar, başlangıçta ormanda beslendiklerinden, birbirlerinden habersiz ve birbirlerini tanımayan insanlar arasından doğduklarından, ortak bir gerçeklik zeminine sahip olmalıydılar [144]. Bu aksiyomlar bize şu ilkeyi de verirler: İlk fabllar, sivil gerçeklikleri ve bu yüzden ilk insanların tarihlerini de içermiş olmalıdırlar.

XLIV

199. Grek dünyasının ilk bilgeleri, şüphesiz, Jove'u, Herkül'ün babası olarak gösteren kahramansal şairlerden önce halk arasında yaygın olan teolojik şairlerdi.

200. Bu ve bundan önce gelen iki aksiyom, bütün gentil ulusların –her birinin kendi Jove'ları ve Herküllerinin olması gibi– başlangıçlarında, şiirsel olduklarını ve onlar arasında, ilkin tanrısal şiirin doğduğunu ve daha sonra kahramanlıkla ilgili şiirin doğduğunu ispatlar.

XLV

201. İnsanlar, doğal olarak, toplum içinde bir arada bulunmalarını sağlayan kanunları ve kurumları belleklerinde korumaya eğilim gösterirler.

XLVI

202. Bütün barbar tarihlerin fabl dolu başlangıçları vardır.

203. XLII–XLVI. aksiyomlar bize tarihsel mitolojimizin başlangıcını verir.

XLVII

204. İnsan zihni, doğal olarak, birörnek olmaktan hoşlanma eğilimi gösterir.

205. Bu aksiyom, fabllara uygulandığında, halk âdetinin şöyle veya böyle şekilde ünlü olmuş insanlardan bahseden fabllları yaratırken ve şöyle veya böyle bir duruma uydurarak onlara yer verirken fablı karaktere ve şarta uygun kılması bakımından doğrulanır. Bu fabllar, halkın anlattığı kişilerin yararına uygun olan ideal gerçeklerdir; ve gerçeğe uymayan bu sahtelik, basitçe fabllarn konularını tam olarak verememe başarısızlığından ileri gelir. Şöyle ki, eğer meseleyi iyi düşünürsek, şiirsel gerçeklik, metafiziksel gerçekliktir ve bununla uyum içinde olmayan fizikî gerçeklik de yanlış düşünülmektedir. İşte, şiirsel teorideki şu önemli düşünce buradan çıkar: Örneğin, gerçek savaş reisi, Torquato Tasso'nun hayal ettiği Godfrey'dir ve Godfrey'e tam anlamıyla uymayan tüm reisler savaşın gerçek reisleri olamaz.

XLVIII

206. Çocukların tabiatı, ilk başta tanımış oldukları erkeklerin, kadınların ve şeylerin isimleriyle oluşur, daha sonra bütün erkekleri, kadınları ve nesneleri başlangıçtaki ilklerle olan benzerlik ve ilişkilerine göre kavrayıp isimlendirirler.

XLIX

207. Iamblichus'un *Mısırlıların Gizemleri Üzerine* [1] adlı eserinde gerçekten altın bir pasaj vardır ve buna göre, Mısırlılar insan yaşamı için faydalı veya gerekli olan bütün keşifleri üç kere kutsal olan Hermes'e (ilim, belâgat ve seyahat tanrısı) yüklemişlerdir.

208. Bir önceki aksiyomla desteklenen bu ifade, bütün yüce doğal teolojiyi, Mısırlıların gizemleri olarak okuyan bu ilahî filozofu düzeltecektir.

209. XLVII–XLIX. aksiyomlar bize fabllarn esasını oluşturan şiirsel karakterlerin [412-427] kökenini verir. Üç aksiyomdan birincisi, sıradan halkın fabllrı yaratma ve onları uygun biçimde yaratma konusundaki doğal eğilimlerini gösterir. İkincisi, insan ırkının çocukları olan ilk insanların ve nesnelerin anlaşılabilir sınıf kavramlarını oluşturamayacaklarını göz önüne alarak, şiirsel karakterler ya-

ratmaya –belli modeller veya ideal portreler olacak şekilde yaratmaya– ihtiyaçları olduğunu gösterir. Bu benzerlik nedeniyle eski fabllar ancak uygun bir şekilde yaratılabilirdi. Aynı şekilde, Mısırlılar, sivil hikmetin sonuçları olan insan ırkına faydalı veya gerekli bütün icatları "sivil bilge" cinsine indirgediler; çünkü, onlar Mısırlıların kendilerinin bilgeler oldukları zamanda sivil hikmetin çok küçük bir kısmını bile akılsal bir soyutlama ile sivil bilge cinsi olarak soyutlayamazlardı. Bu nedenle de Üç kere kutsal Hermes'i hayal ettiler. İnsan ırkı için faydalı veya gerekli olan keşiflerle dünyayı zenginleştirdikleri zamanda filozoflar olmaktan evrenselleri veya akılsal sınıf kavramlarını anlamaktan çok uzaktılar!

210. Bu üç aksiyomdan sonuncusu, diğer ikisine eklendiğinde, kendi şiirsel cinsleri altında toplanan çeşitli tikeller için benzerlikli (analojik) değil de tek sesli (univocal) anlam veren gerçek şiirsel kinâyelerin (alegorilerin) ilkesidir. Burada şiirsel bir tür vardır. Bu yüzden onlar, tek bir genel kavram içinde insanların, fiillerin ve nesnelerin çeşitli türlerini ihtiva eden ifadeler demek olan *diversiloquia* (farklı biçimli) olarak adlandırılır [403].

L

211. Çocuklarda bellek çok kuvvetlidir ve hayal gücü bu yüzden son derece canlıdır, zira hayalgücü, genişletilmiş veya birleştirilmiş bellekten başka bir şey değildir [699, 819].

212. Bu aksiyom, dünyanın çocukluk dönemlerinde oluşturduğu şiirsel imajların anlamlı ifade edilişlerinin ilkesidir [34].

LI

213. İnsanlar, doğal yetenek gerektirmeyen her tür işi yılmaksızın çalışarak başardılar ama tabiatında şairlik olmayan biri, hiçbir zaman şair olamaz.

214. Bu aksiyom, şiir sanatının gentil insancılığı kurduğunu gösterir ve oradan daha sonra bütün sanatlar çıkmıştır. İlk şairler de [sanatla uğraşarak değil] tabiatları gereği böyle şairdiler.

LII

215. Çocuklar taklit etmede son derece beceriklidirler. Onların anlayabildikleri her şeyi taklit ederek, genellikle kendi kendilerine eğlendiklerini görürüz.

216. Bu aksiyom, dünyanın çocukluk döneminde, şair uluslardan oluştuğunu gösterir. Çünkü şiir (şiir sanatı), taklitten (imitation) başka bir şey değildir.

217. Bu aksiyom, gerekli, faydalı, uygun bütün sanatların ve hattâ insanoğlunun zevkine yönelik sanatların büyük bir kısmının [241] filozoflar ortaya çıkmadan önceki şiirsel asırlarda icat edildiğini açıklayacaktır. Zira sanatlar, tabiatın taklit edilmesinden başka bir şey değildir ve [belli bir biçimde, kelimelerden değil de şeylerden yapılmış] "gerçek" şiirlerdir [498, 794 vd].

LIII

218. İnsanlar, ilkin algılamaksızın hisseder, sonra, rahatsız edici ve sıkıntılı bir ruhla algılarlar. Son olarak da açık bir zihinle yeniden düşünürler.

219. Bu aksiyom, şiirsel ifadelerin ilkesidir [703 vd]. Bu ifadeler, tutku ve heyecandan oluşan hislerle biçimlenir. Felsefi ifadeler, bunun üzerine, düşünme ve uslamlamayla biçimlenir. İkincisi ne kadar gerçekliğe daha çok yaklaşan evrensellere doğru yükselirse birincisi de o kadar çok belirli olan tikellere iner [137 vd].

LIV

220. İnsanlarla ilgili şüpheli ve karanlık ne varsa, insanlar, bunları doğal olarak, kendi tabiatlarına, tutkularına ve bunlardan ortaya çıkan âdetlerine göre yorumlarlar.

221. Bu aksiyom, mitolojimizin büyük kanunudur. Buna göre ilkin yabanıl ve kaba insanlar arasında ortaya çıkan fabllar, şiddete dayalı vahşi özgürlükten çıkan ulusların kurulmasına uygun olarak çok sertti. Sonra, uzun yılların geçmesiyle ve âdetlerin değişmesiyle, onlar kendi orijinal mânâlarını kaybettiler ve değiştirildiler ve Homer'den bile önce [başlayan] çözülmüş ve bozulmuş zamanlarda [708] çapraşık hâle getirildiler [814 vd]. Çünkü, din onlar için önemliydi. Yunanistan'ın insanları, tanrılar, onların âdetleriyle olduğu kadar arzularıyla da zıtlaşmasın diye bu âdetleri tanrılara atfettiler ve fabllara uygunsuz, çirkin ve müstehcen mânâlar verdiler.

LV

222. Mısırlıların hikmetine gönderme yapılan fakat bütün diğer gentillerin hikmetine de uyarlanabilen Eusebius'un altın pasajı şudur:

"Mısırlıların ilk teolojisi basitçe fabllar ilâve edilerek değiştirilen bir tarihti fakat daha sonraki kuşaklar, onlardan utanarak yavaş yavaş mistik yorumlara doğru kaydılar" [*Preparation for the Gospel* 2.pr.?]. Örneğin, Mısırlıların en büyük rahibi Manethos veya Manetho'nun da bütün Mısır tarihini ince doğal bir teolojiye dönüştürdüğünde yaptığı şey buydu [46].

223. LIV–LV. aksiyomlar, tarihsel mitolojimizin iki büyük delilidir [203] ve bunlar, aynı zamanda, eskilerin eşsiz emsalsiz hikmetindeki bütün inancı süpürüp temizleyen iki büyük kasırgadır [128] ve kutsal tarihin hakkında utanılacak hiçbir şey anlatmadığı Hıristiyan dininin gerçekliğinin iki büyük temelidir.

LVI

224. Doğulular, Mısırlılar, Grekler ve Latinler arasındaki ve geri dönmüş barbar zamanlardaki ilk yazarlarla modern Avrupa dillerindeki ilk yazarlar, şairdiler [464-471].

LVII

225. Dilsizler, kendilerini, jestlerle veya işaret etmek istedikleri fikirlerle doğal bağlantısı olan nesnelerle anlatırlar [400 vd].

226. Bu aksiyom, bütün ulusların ilk barbar zamanlarında kendilerini ifade ettikleri hiyerogliflerin ilkesidir.

227. Ayrıca, bu aksiyom Platon (*Cratylus* [425D; 438D] da) ve ondan sonra Iamblichus'un (*Mısırlıların Gizemleri Üzerine* [7]), dünyada aynı zamanda konuşulduğunu düşündükleri doğal konuşmanın ilkesidir. Onların bu görüşü, Stoalılar ve Origen (*Against Celcus* [1.24; 5.45]) tarafından paylaşıldı fakat bu yalnızca bir tahmin olduğu için Aristoteles (*On Interpretation* [16a, 20 vd])'in ve Galen'in (*Doctrines of Hippocrates and Plato* [2.2]) düşüncesi buna zıttır. Bu tartışma, Publius Nigidius tarafından *Aulus Gellius* [10.4]'-ta tartışıldı. Bu doğal konuşma, imajların, teşbihlerin, karşılaştırmaların ve doğal özelliklerin şiirsel ifade tarzıyla başarılmıştı [34].

LVIII

228. Dilsizler, şarkı söyleyerek, biçimsiz sesler çıkarırlar ve telaffuz etmek için kendilerine öğretilen şarkıları söylerken kekelerler.

LIX

229. İnsanlar, gözlemlediğimiz gibi, en kederli ve en sevinçli olduklarında, büyük tutkularını şarkı yoluyla ifade ederler.

230. LVIII–LIX. aksiyomlardan şu çıkar: Gentil ulusların kurucuları, dilsiz vahşilerin yabanıl durumunda dolaştıktan sonra ve bu yüzden de tembel tabiatlı olduktan sonra, şiddet tutkularının tahriki altında ifadesiz bir tutum almışlardır ve onların ilk dilleri şarkı söyleyerek biçimlenmiştir [461].

LX

231. Dillerin tek hecelilerle başlamış olması gerekir, çocukların doğdukları ortamdaki açık ifadeli (articulated) kelimelerin şimdiki bolluğunda bile, konuşmayı gerektiren organ tellerinin açık ifadeli konuşma için uygun biçimde çok esnek olmasına rağmen onlar, tek hecelilerle konuşmaya başlarlar [454, 462].

LXI

232. Kahramansal mısra, hepsinin en eskisidir ve iki uzun heceli (spondaic) en yavaş olanıdır. Biz, kahramansal mısranın kökeninde iki uzun heceli olduğunu daha sonra göreceğiz [449].

LXII

233. *Iambic* mısra* nesre en yakın olan mısradır ve Horace'nin dediği gibi, *iamb* "hızlı koşan" demektir [A. P. 252].

234. LXI–LXII. aksiyomlar, fikirlerin ve dillerin aynı oranda ivme kazandığını varsaymamızda bize önderlik eder.

235. XLVII–LXII. aksiyomlar, daha önce, ilkeler olarak ileri sürülen diğerleri [I–XXII] ile birlikte, şiirsel tarihin bölümlerini kaplar, yani, fabl [205], âdet ve uygunluğu [220 vd]; tümce [219]; tâbir [227] ve onun anlamlılığı [212]; kinâye [210]; şarkı [228 vd]; ve son olarak mısra [232 vd]. LVI–LXII. aksiyomlarda bütün uluslar arasında mısra biçimindeki konuşmanın, nesir biçimindeki konuşmadan önce olduğunu bize gösterir [34].

---

* Birincisi uzun, ikincisi kısa, iki heceli vezinle yazılan mısra türü (ç.n).

LXIII

236. İnsan zihni, doğal olarak, duyular yoluyla kendini beden içinde dışsallaştırarak görmeye eğilimlidir ve büyük bir güçlükle, yeniden düşünme (reflection) yoluyla kendini anlar.

237. Bu aksiyom bize, bütün dillerdeki sözcükbiliminin (etimolojinin) evrensel ilkelerini verir. Kelimeler, hem cisimleri hem de zihnin ve ruhun kurumlarına işaret eden cisimlerin özelliklerini yansıtır.

LXIV

238. Fikirlerin düzeni toplumsal kurumların düzenini izlemelidir.

LXV

239. Bu insani kurumların sırası şöyleydi: İlkin ormanlar, ondan sonra kulübeler, sonra köyler, sonrasında şehirler ve son olarak da akademiler.

240. Bu aksiyom etimolojinin büyük bir ilkesidir. Çünkü, insani kurumların ardışıklığı çeşitli yerel dillerde kelimelerin tarihleri için modeller belirler. Böylece, Latin dilinde şunu görürüz: Latince kelimelerin hemen hemen bütün atılmış kökleri (corpus), orman veya köyle ilgilidir. Örneğin, *lex.* İlkin, meşe palamutlarının toplanması anlamını taşımış olmalıydı. *Ilex*'in de *illex* gibi bu kökten elde edildiğine inanıyoruz (*aquilex* de suların toplanması anlamındadır). Çünkü, meşe ağacı, kereste hâline getirilen meşe palamudu üretir. *Lex,* daha sonra, sebzelerin toplanması anlamını kazandı, daha sonra *legumina* olarak adlandırıldı. Harflerin henüz kanunları yazmak için icat edilmediği bir dönemde *lex,* medenî tabiatın gerektirdiği şekilde, vatandaşların veya halk parlamentosunun toplanması anlamına gelmiş olmalıdır. Öyle ki, toplanan *comitia*'nın huzurunda, *calatis comitiis*'in yapıldığı, isteklerin resmileştirilmesi, *lex* ya da "law", yani kanundu. Son olarak da harfleri bir araya getirme ve deyim yerindeyse, bir kelime olacak şekilde, onların bir demetini yapma *legere,* yani okuma olarak adlandırıldı.

LXVI

241. İnsanlar, ilkin, gereksinimi hissederler. Sonra faydayı ararlar, daha sonra da konfora giderler ve daha sonra da zevk ve eğlenceye

yönelirler [217], oradan lüksteki debdebe büyür ve son olarak da delirirler ve kendi özlerine zarar verirler.

LXVII

242. İnsanların tabiatı ilkin kabadır. Sonra sert, sonra şefkatli, sonra da ince, son olarak da ahlâksızdır [916 vd].

LXVIII

243. İnsan ırkı, ilkin, *cyclop*lar gibi kocaman ve acayip görünür, sonra Achilles gibi gururlu ve yüksek ruhlu, sonra Aristides ve Scipo Affricanus gibi şerefli ve adil; bize daha yakın olarak, halk arasında İskender ve Sezar gibi gerçek bir zaferden dolayı ün kazanmış büyük kusurların eşlik ettiği değerin yalancı görünüşleriyle sunulan heybetli figürler, daha sonra Tiberinus gibi melankolik ve düşünceli; ve son olarak da Caligula, Nero ve Domitian gibi ahlâksız, utanmaz ve deli insanlar ortaya çıkar.

244. Bu aksiyom, birinci tür aileler devletinde, bir insanı bir diğerine boyun eğdirmek için ve onu şehir devletinde kanuna itaat etmeye hazırlamak için gereklidir. İkinci tür, doğal olarak kendi akranlarına boyun eğmeyen ailelerin temeli üzerine aristokratik yönetimleri kurmak için gerekliydi. Üçüncü tür, halk özgürlüğüne yol açar. Dördüncü tür monarşilere yol açar, beşinci tür onları kurar, altıncı tür onları devirir.

245. Bu aksiyom, önceki aksiyomlarla [LXV–LXVII] birlikte kendi yükselişinde, gelişmesinde, olgunlaşmasında, çöküşünde ve düşüşünde her ulus tarafından zaman içinde dönen ideal sonsuz tarihin ilkelerinin bir kısmını verir [294, 349, 393].

LXIX

246. Yönetim biçimleri, yönetilen insanların tabiatıyla uyumlu olmalıdır.

247. Bu aksiyom, insani sivil kurumların tabiatından dolayı, prenslerin halkçı okulunun insanların ahlâksallığı olduğunu gösterir.

LXX

248. Tabiatta zıt bir şeyin olmadığı farz edilsin. Bu olgunun doğru olduğunu daha sonra göstereceğiz. Yani, kanundan yoksun olduğu

zamanlarda dünyanın içinde bulunduğu kötü durumda, en kuvvetlilerden birkaçı, ilkin belli yerlerde kalarak aileler kurdular. Tarlaları ektiler [520 vd] ve daha sonra başkaları da kötü durumdaki vahşi ve yabanıl hayatlarından vazgeçtiler ve babalar tarafından ekilen topraklara sığındılar [553 vd].

LXXI

249. Yerel âdetler ve bütün bunların üzerinde, doğal özgürlüğün tüm âdetleri her şeyi bir anda değiştiremez, ancak, tedricen uzun bir sürede değiştirir [290].

LXXII

250. Bütün uluslar, bir tanrısallık kültüyle başladığından, aile devletinde babalar, kehanetle ilgili tanrısallıkta, bilgeler; kehanetleri almak veya onların mânâlarından emin olmak için kurban sunan rahipler; ve ilahî kanunları kendi ailelerine getiren krallar olmalıydılar.

LXXIII

251. Dünyayı yönetenlerin ilkin krallar olması halka ait bir gelenektir.

LXXIV

252. İlk yaratılanların, tabiatı gereği krallar olması, halka ait başka bir gelenektir.

LXXV

253. İlk kralların bilge olması yine başka bir halk geleneğidir. Bu yüzden Platon'un, [R. 473 CD] filozofların yönetmesini veya kralların filozof olmasını istemesi boşunadır.

254. Bütün bu aksiyomlar gösterir ki, ilk babaların kişiliklerinde hikmet, rahiplik ve krallık birleşmişti ve krallık ve rahiplik, gerçekte, filozofların bâtınî hikmetine değil de kanun koyucuların halk hikmeti olan hikmete bağlıydı. Ve bu nedenle o vakitten beri bütün uluslarda rahipler taç giydiler.

LXXVI

255. Dünyadaki yönetim biçimlerinin ilkinin monarşik olması da bir halk geleneğidir.

LXVII

256. LXVII. aksiyom ve onu izleyenler ve özellikle LXIX. aksiyomun sonucu [244] bize aile devletinde babaların hem kişiler hem de kendi çocuklarının mülkiyeti üzerinde ve daha geniş olarak kendi toprakları üzerinde sığınmış *famuli*'er üzerinde yalnızca Tanrı'ya boyun eğen monarşik bir gücü uygulamış olduklarını gösterir [257]. Böylece onlar, dünyanın ilk monarkları oldular. Kutsal tarih, onlara patriarklar veya baba-prensler dediği zaman anlaşılması gereken onlardır. Bu monarşik hak, On İki Levha Kanunları'yla Roma Cumhuriyeti'nin bütün dönemlerinde korunmuştur [4.2]: "Aile babası, çocukları üzerinde yaşam ve ölüm gücüne sahiptir" (*Patrifamilias ius vitae et necis in liberos esto*); bunu şu izler: "Oğullar her ne elde ederse etsin onu babası için elde ederler" (*Quicquid filius acquirit, patri acquirit*) [D. 41.2.4].

LXXVIII

257. Aileler, kökenlerine uygun olan bu ismi, o zamanki tabiat durumunda, babaların bu *famuli*'sinden başka hiçbir şeye borçlu olamaz [552, 555].

LXXIX

258. Karşılıklı fayda için kurulan arkadaşlıklar olan ilk *societ*'lerin yukarıda adı geçen babalara sığınarak kendi hayatlarını koruma arayışında olan, hayatları bu babalar tarafından korunmaya alınan ve babaların tarlalarını ekerek kendilerini güvence altına alan bu ilk kaçaklardan önce dünyada var olduğu hayal edilemez ve anlaşılamaz [555].

259. Bunlar kahramanların gerçek topluluklarıdır. Daha sonra, onlar, kahramansal şehirlerin plepleri oldular ve son olarak, bağımsız halkın taşralıları oldular [559, 1066].

LXXX

260. İnsanlar, doğal olarak feodal sisteme [*ragione de' benefizi*] gelmişlerdir. Onlar, feodal sistem içinde kalma imkânını gördüklerinde ve ondan iyi ve büyük bir fayda payı kazanmayı umut ettiklerinde, o sistem içinde kalmayı isterler. Çünkü, bunlar, medenî sivil yaşam için umut edilebilir olan faydalardır [*benefizi*].

LXXXI

261. Onların şerefle kazandıkları şeyi tembellikle kaybetmemeleri gücün bir işaretidir. Daha doğrusu, onlar gereksinim veya fayda için, yapabildikleri kadar, yavaş yavaş, azar azar boyun eğdiler [585].

262. Bu iki aksiyomdan, Romalı zarafetiyle, [*beneficia*] olarak adlandırılan *fief*in daimi kaynakları çıkar [1063].

LXXXII

263. Bütün eski uluslarda biz, her yerde yanaşma (client) veya hizmetçiler buluyoruz, onlar en iyi vassaller ve *fief*ler olarak anlaşılır [556 vd]. Ayrıca, feodal kanun üzerine yazan yazarlar, *vassal* ve *fief* için de *clientes* veya *clientelae*'dan daha uygun Latince terimler bulamazlar.

264. Bu son üç aksiyom, LXX ile başlayan önceki on iki aksiyom [yani, LXVIII ile başlayan] ile birlikte, *famuli* tarafından aile babalarına yön veren (daha sonra belirleyeceğimiz [582 vd]) büyük bir gereksinimden doğmuş olan yönetimlerin ilkelerini bize açar. Bu gereksinim şudur: Yönetimler doğal olarak aristokratik biçim almışlardır. Çünkü babalar kendilerine karşı ayaklanan *famuli*'ye karşı direnmek için birleştiler. *Famuli*'yi hoşnut etmek ve onları boyun eğdirmek için birleştiklerinde, kırsal bir *fief* çeşidini onlara verdiler. Babalar, sırayla kendi egemen aile güçlerini kurdular. Bu aile güçleri, hepsinin içinde birleştiği hüküm süren düzenin egemen sivil otoritesine boyun eğdiler (yalnızca soylu *fief*lerin benzerliği bakımından anlaşılabilir). Düzenlerin şefleri krallar olarak adlandırıldı. Bu krallar, en cesaretli olarak kabul edildiklerinden, *famuli*'nin isyanlarını bastırmakta babalara önderlik etmek onların göreviydi. Eğer, şehirlerin böyle bir kökeni olduğu olgusu (olgunun olduğunu daha sonra bulacağız) bir varsayım olarak verilirse ve şehirlerin ortaya çıkmasının bir nedeni olarak buna bağlı olan sivil etkilerin sonsuz sayısı doğallıkla ve basitlikle yetki kabulü olurdu. Aksi takdirde, biz sivil güçlerin aile güçlerinden nasıl çıktığını ve halka ait babadan intikal eden mirasın özel mirastan (babadan intikal eden) nasıl çıktığını anlayamayız. Yönetimlerin, bir düzen formu içinde emretmek ve çok sayıda plebi boyun eğdirmek için birkaç yönetim biçiminin nasıl esaslara sahip olduklarını anlayamayız. Bunlar, siyaset biliminin esas konusunu oluşturan iki kısımdır. Sivil devletlerin, yalnızca çocukları [*famuli*'yi

değil] içeren ailelerden biçimlenmiş olamayacağı daha sonra görülecektir [553 vd].

LXXXIII

265. Tarlalar üzerine olan bu kanun, dünyanın ilk tarımsal kanunu olarak kurulmuştur [107]. Tabiatta daha kısıtlanmış bir kanunu hayal etmek veya kavramak güç olurdu.

266. Bu tarımsal kanun, şahısların üç sınıfıyla bağlı olan medeni sivil tabiatta elde edilebilen üç mülkiyet [veya mülk] tipini ayırır. Plepler için *bonitary* (tarlaların ürününü kullanma mülkiyeti ç.n); silahlar aracılığıyla korunan *quiritary* mülkiyeti; ve son olarak da babalar için soylu (noble) mülkiyet; yani, aristokratik yönetimlerde, bizzat Senyörün veya bağımsız gücün mülkiyeti olan yüksek (eminent) mülkiyet [viii 25].

LXXXIV

267. Aristoteles'in *Politika* [1285b, 4 vd, 20 vd]'sında altın bir pasaj vardır. Aristoteles, orada yönetimleri sınıflandırırken, krallarının, yurtta kanunları uyguladığı, dışarıda savaşları idare ettiği ve devlet dininin liderleri olduğu kahramansal krallıkları da sınıflama içine sokar.

268. Bu aksiyom, Theseus ve Romulus'un iki kahramansal krallığına tamamen uyar. Birinciyi Plutark'ın Theseus hakkında yazdığı *Hayat* adlı eserinde, ikinciyi de Tullus Hostilius'un Horatius'a karşı suçlamada bulunduğu konunun yer aldığı Roma hukukunu Grek tarihini tamamlayarak yazdığı Roma tarihinde görebiliriz [500]. Roma kralları *reges sacrorum* adı altında kutsal kurumların da krallarıydı. Öyle ki, krallar Roma'dan çıkarıldıkları zaman, ilahî törenlerdeki kesinlik için *fetiales*'in veya habercilerin başı olan *rex sacrorum* denilen bir görevli oluşturuldu.

LXXXV

269. *Politika*'da bir başka altın pasaj vardır [1268b 39f.1269a 11f; 1324b 4 vd?] Aristoteles orada, eski yönetimlerin özel suçları cezalandırmak için veya özel kusurları düzeltmek için kanunları olmadığını ve bunların, barbar insanların âdetleri olduğunu söyler. Çünkü insanlar, henüz kanunlarla evcilleştirilmedikleri için kökenlerinde evvelce barbardılar.

270. Bu aksiyom, barbar zamanlarda düelloların ve misillemelerin gerekliliğini gösterir. Çünkü, bu zamanlarda adli kanunlar yoktu [959-964].

LXXXVI

271. *Politika*'daki şu pasaj da altın gibidir [1310a 9]. Aristoteles orada der ki, eski yönetimlerde soylular, pleplerin sonsuz düşmanları olmaya yemin ettiler.

272. Bu aksiyom, Roma tarihinde açıkça betimlendiğini gördüğümüz pleplere karşı soyluların kibirli, tamahkâr ve zalim uygulamalarının nedenini belirtir. Çünkü, şimdiye kadar halk özgürlüğü adına yapılan hatayı tekrarlamamak için soylular, plepleri halk özgürlüğü pahasına savaşta kendilerine hizmet etmek için uzun bir zaman zorladılar ve onları, tefecilik denizinde boğdular. Sonra, zavallı plepler, kendi haklarına kavuşamadıkları gibi soylular onları iş yaptırarak ve meşakkatle çalıştırarak borçlarını ödetmek için kendi özel hapishanelerinde (mülklerinde) ömür boyu hapsettiler ve tiranca bir yaklaşımla, sanki çok aşağılık kölelermiş gibi onların çıplak omuzlarını kırbaçladılar [668].

LXXXVII

273. Aristokratik yönetimler, pleblerin çokluğundan savaşçılar oluşturmamak için savaşa gitmede çok tedbirliydiler [1025].

274. Bu aksiyom, Pön Savaşları'na kadar Roma ordularının adalet ilkesiydi.

LXXXVIII

275. Aristokratik yönetimler, soyluluk düzeninde serveti korurlar. Çünkü servet, bu düzene güç verir.

276. Bu aksiyom, zaferde Romalı merhametin ilkesidir. Çünkü onlar, kendileri de dâhil olmak üzere her şeyi *bonitary* mülkiyetine bırakarak, katlanılabilir bir haraca boyun eğen plepler ordusundan yoksundular. Bu, [Romalı] babaların, neden devamlı olarak, Gracchi'nin tarımsal kanunlarına direndiklerinin de sebebidir. Çünkü, onlar, pleplerin zenginleşmesini istemezler.

LXXXIX

277. Şeref, askerî yiğitlik için en soylu dürtüdür.

XC

278. Eğer insanlar barışta, bazıları şerefi elde tutmak için, bazıları da ona ulaşma liyakatını kazanmak için kendi aralarında yarış ediyorlarsa, muhtemelen savaşta da kahramansal olarak hareket ederler.

279. Bu aksiyom, tiranların kovulma zamanından sonra Pön Savaşları'na kadar Roma kahramanlığının ilkesidir. Bu süreçte, soylular, doğal olarak kendilerini ülkelerinin korunmasına adadılar, böylece, kendi düzenleri içinde güvence altına aldıkları bütün sivil şerefleri korudular ve plepler, soyluların elinde tuttukları şerefe layık olduklarını göstermek için çok dikkate değer girişimler gerçekleştirdiler.

XCI

280. Şehirlerde, eşit haklar için kurulan düzenler yoluyla sürdürülen mücadeleler, büyük yönetimlerin meydana gelişinde en güçlü vasıtalardır.

281. Bu ilke, halka ait üç değerle tamamlanan Romalı kahramanlığın başka bir ilkesidir. (1) Pleplerin sivil hakları ve babaların kanunlarını paylaşmayı istemekteki yüksek ruhluluğu; (2) Babaların kendi düzenleri içindeki haklarını korumaktaki gücü; (3) Kanunları yorumlamada ve talep edilen hükümlerin yeni durumları olarak kanunların faydalarını yavaş yavaş genişletmede hukuk bilginlerinin hikmeti. Bunlar, Roma kanununun dünyada devam etmesini sağlayan üç uygun durumdur [999 vd].

282. LXXXIV'den başlayan bütün aksiyomlar, kendine uygun biçimde ilerleyen eski Roma tarihini belirler: Aşağıdaki üçü, kısmen, aynı amaca hizmet eder.

XCII

283. Zayıf, kanunları ister; güçlü, onları elinde tutmak ister; hırslı, taraftar kazanmak için onları savunur; prensler, güçlü ile zayıfı eşit kılmak için kanunları korur [952 vd].

284. İlk ve ikinci cümleleriyle bu aksiyom, aristokratik yönetimlerdeki kahramansal mücadelenin meşalesidir. Bu yönetimlerde, soylular, kendi düzenlerinin tekelinde bulunduğu sır olan kanunları korumak isterler. Öyle ki, kanunlar kendi seçimlerine bağlı olabilsin ve onları tamamen bir elden yönetebilsinler. Bunlar, hukuk bilgini Pomponius'un da zikrettiği üç nedendir. Pomponius, Roma halkının,

kendilerinden "gizli tutulan, kesin olmayan, kralcı gücün" (*ius latens, incertum et manus regia*) eziciliğinden şikâyet ederek On İki Levha Kanunları'nı istediğini anlatır [D. 1.2.2.1, 3, 6]. Bu aksiyom, Halikarnaslı Dionysius'un ifade ettiği gibi, "babaların âdeti korunmalıdır" (*mores patrios servandos*) ve "kanunlar yayımlanmamalıdır" (*leges ferri non oportere*) şeklinde ısrar etmesi, babaların halka, bu On İki Levha Kanunları'nı vermekteki gönülsüzlüğünün sebebidir [10.3-4]. Pomponius, Roma kurumları hakkında Livy'den daha bilgilidir. Çünkü, Roma kurumları hakkında "Romalıların en bilgilisi" olarak ilan edilen Marcus Terentius Varro'nun rehberliğinde yazmıştır. Bu özel konu hakkında, soylular (onun kelimelerini kullanıyoruz) "pleplerin dileklerini nefretle reddetmedi" (*desideria plebis non aspernari*) dediği için tamamen Livy'ye zıttır. [3.31.8!]. Bu ve daha büyük başka çelişkiler, bizim *Evrensel Kanun İlkeleri* [Op. 2.564-580] adlı eserimizde gösterilmiştir. Orada, bu fabl hakkında hemen hemen beş yüzyıl sonra yazmış ilk yazarlar arasında böyle bir zıtlık olduğu için ikisinden birine inanmamak daha iyi olacaktır. Dahası, aynı süreçte, Varro, ne Romalıların bütün insani ve ilahî kurumların Latin kökenlerini veren *İlahî ve İnsani Kurumlar[ın İlk Çağları]* adlı büyük eserinde [52] ne de Cicero, [*Bir Hatip Yaratmak* [1.44.197] adlı eserinde], hatip Marcus [ya da Lucius Licinius] kendi zamanının hukuk bilginlerinin prensi olan Quintus Mucius Scaevola'nın huzurunda Crassus'a, *decemvir*lerin (onlar meclisinin, ç.n) hikmetinin, Atinalılara kanunları veren Draco ve Solon'un hikmetini ve Spartalılara kanunları veren Lycurgus'un hikmetini çok aştığını söyler. Yani, bu demektir ki, On İki Levha Kanunları Roma'ya Atinalılardan ve Spartalılardan gelmemiştir. Burada, biz doğruya çok yaklaştığımıza inanıyoruz. Cicero'nun zamanında bu fabl, öğrettikleri hikmetin en doğru kaynaklarına inmek isteyen bilginlerin kibrinden doğduğu için onlar arasında oldukça kabul görmüştü. Crassus tarafından söylenen sözlerin esas noktası da budur: "Bütün şikâyetlerinize rağmen ben düşündüğümü söyleyeceğim" (*Fremant omnes dicam quod sentio*). Bu nedenle, Cicero'nun, Quintus Mucius'a yalnızca, ilk gün takdim yaptırmasının nedeni, hukuk bilginlerine ait bilgi sahası olan Roma hukuk tarihi hakkında onun hatipçe bir konuşma yapmasına herhangi bir itirazı ortadan kaldırmaktı (Bunlar, o zamanki iki ayrı iddiadır). Çünkü, eğer Crassus, bu konuda yanlış bir şey söylemiş olsaydı, Mucius, kesin olarak, bunun için onu kı-

nardı. Pomponius'a göre, Mucius şunu söyleyerek Servius Sulpicius'u (o da aynı tartışmada vardır) kınadı: "Savunduğu bir kanunu bilmemek bir soylu için utançtır" (*turpe esse patricio viro ius, in quo versaretur, ignorare*) [D. 1.2.2.43].

285. Fakat Cicero ve Varro'dan ziyade Polybius, hem Dionysius'a hem de Livy'ye inanılmaması için sağlam bir neden ortaya koyar. Polybius şüphesiz, politika konusunda bu ikisinden daha bilgilidir ve *decemvir*lerin çağına iki yüzyıl daha yakındır. O, bizzat (Altıncı ve Dördüncü Kitapta ve Jacop Gronov'un [6.4-18.43-58] basımının izleyen bölümlerinde), dikkatli bir şekilde, kendi zamanının en ünlü özgür yönetimlerinin bünyelerini inceler; ve Roma Anayasası'nın, Atinalıların ve Spartalıların anayasalarından oldukça farklı olduğunu gözler. Attic hukuyla Roma hukukunu kıyaslayanlar, Brutus'un halk özgürlüğünü düzenlemek için getirdiği kanunların Sparta'dan ziyade Atinalılardan geldiği fikrine sahip olmalarına rağmen Polybius, Roma anayasasının, Spartalılarınkinden ziyade Atinalıların anayasasından farklılaştığını görür. Polybius, diğer yandan, Roma ve Kartaca anayasaları arasında büyük bir benzerlik görür. Henüz hiç kimse, Kartaca'nın özgürlüğünün Yunanistan'ın kanunlarıyla düzenlendiği rüyasını görmemiştir. Gerçekten de, bu doğru olmaktan çok uzaktır. Çünkü, Kartaca'da Kartacalıların Grekçe öğrenmesini kesinlikle yasaklayan bir kanun vardı. Nasıl olmuşsa, yönetimler hakkında bu kadar bilgili olan bir yazar, bu farklılığın sebebini araştırmamıştır ve bu noktada ortaya çıkan çok doğal ve açık bir soruyu soramamıştır. Roma ve Atina yönetimleri, nasıl farklı olabilmiştir ve yine de aynı kanunlarla yönetilmişlerdir; ve Roma ve Kartaca yönetimleri, farklı kanunlarla yönetilmelerine rağmen benzer olabilmişlerdir? Onun bu gafletini bağışlamak için şunu söylemeye zorlandık: Polybius'un zamanında, özgür halkçı yönetim biçimini kuran Grek kanunlarının Roma'ya, Atina'dan getirilmiş olduğu hikâyesi henüz ortaya çıkmamış olmalıydı.

286. Bu aynı aksiyom, üçüncü maddesiyle, halkçı yönetimlerde, evrenselleri anlamayarak her özel durum için bir kanun isteyen pleplerin doğal isteğine katıldığını belirterek kendilerini monarklar yapma tutkusu için yolu açar. Böylece, soylular sınıfının başı olan Sulla, plepler sınıfının başı olan Marius'u yendiği ve halkçı bünyeyi, aristokratik bir yönetimle yeniden düzenlediği zaman [1084], *quaesti-*

ones perpetuae [suç araştırması için daimi bir mahkeme] ile kanunların çokluğunu önleyici bir çare buldu.

287. Bu aynı aksiyom, son maddesiyle, Augustus'la başlayan, Roma imparatorlarının özel durumlar için sayısız kanunlar yapma âdetlerinin ve bütün Avrupa'daki egemenlerin ve güçlülerin krallıklarına ve özgür yönetimlerine, Roma medenî hukukunun ve *canon* hukukunun külliyatını almalarının gizli nedenidir [1001 vd].

XCIII

288. Halkçı yönetimlerde, şereflilerin kapısı, emir altındaki açgözlü kalabalığa, hukuk yoluyla geniş biçimde açık olduğundan, barış zamanlarında, hukuk yoluyla değil de silahlarla, erk için mücadele etmekten ve gücü, varlığı arttırmak maksadıyla kanunlar yapmak için kullanmaktan başka bir şey kalmaz. Bunlar, Roma'da Gracchi'nin tarımsal kanunlarıdır. Sonuç ise, yurtta sivil savaşlar ve aynı zamanda dışarıda adil olmayan savaşlardır.

289. Bu aksiyomda, Roma kahramanlığı Gracchi'den önceki bütün bir dönemle zıt bir şekilde doğrulanmaktadır.

XCIV

290. Doğal özgürlük, mülkiyet sahibi olan kişilere yaklaştığı oranda göreceli olarak daha serttir; ve sivil kölelik ise hayat için zorunlu olmayan talihin getirdiği iyiler olarak alkışlanır.

291. Bu aksiyomun ilk kısmı, ilk insanların doğal kahramanlığının başka bir ilkesidir [666 vd]; ikinci kısmı, monarşilerin doğal ilkesidir [1007 vd].

XCV

292. İlkin, insanlar, boyun eğmekten kurtulmayı ve eşitliğe ulaşmayı isterler. Nihayet, halkçı yönetimlere dönüşen aristokratik yönetimlerde, plepler buna kanıttır. Sonra onlar, denklerini aşmaya teşebbüs ederler. Buna kanıt, halkçı yönetimlerdeki pleplerin daha sonra güçlünün yönetimlerini bozmasıdır. Son olarak plepler, kendilerini kanunların üstüne koymak isterler. Buna kanıt, anarşiler veya sınırsız halkçı yönetimlerdir ki, bundan daha büyük bir tiranlık yoktur. Çünkü, onlarda, şehirlerde ne kadar cesur ve yozlaşmış insan varsa o kadar da tiran vardır. Bu bunalımlı zamanlarda, katlandıkları hastalıklarla uyarılan ve bir çare bulmaya çalışan plepler, monarşiler altın-

da korunma ararlar. Bu, Tacitus'un [A. 1.1] "dünya sivil mücadeleden yorulduğunda, Prens unvanı altında dünyayı imparatorluğuna boyun eğdiren" *(qui cuncta, bellis civilibus fessa, nomine "principis" sub imperium accepit)* Augustus'un egemenliği altındaki Roma monarşisini meşrulaştırdığı doğal kralcı kanundur [1007 vd].

XCVI

293. İlk şehirler, ailelerin temeli üzerine kurulduğu zaman soylular, doğuştan hukuk dışı olan özgürlükleri nedeniyle engellere ve ağır görevlere katlanamadılar. Kanıt, soyluların ve efendi (lord)lerin olduğu aristokratik yönetimlerdir. Daha sonra onlar, sayıca çoğaldıkları ve savaşta eğitildikleri için plepler tarafından kanunlara ve ağır görevlere kendi plepleriyle eşit olarak boyun eğmeye zorlandılar. Kanıt, halkçı yönetimlerdeki soylulardır. Son olarak, rahatlarını korumak için soylular, doğal olarak, bir hükümdarın üstünlüğünü kabul etmeye eğilim gösterdiler. Kanıt, monarşiler altındaki soylulardır [582 vd, 925 vd, 1008].

294. Bu iki aksiyom LXVI'den önce gelen yukarıda gönderme yapılan diğerleriyle [145, 245] birlikte ideal sonsuz tarihin ilkeleridir.

XCVII

295. Bu varsayım, tufandan sonra insanlar, ilkin dağlarda yaşadıkları, bir süre sonra ovalara indikleri ve son olarak da uzun çağlardan sonra deniz kıyılarına yaklaşmaya cesaret ettikleri şeklinde karşı konulmaz bir varsayımdır.

XCVIII

296. Strabo'da [13.1.25] Platon'un, yerel Ogygian ve Deucali tufanlarından sonra, insanlar dağlardaki mağaralara yerleştiler, dediği altın bir pasaj vardır [L. 3.677–684] ve bu ilk insanlar *cyclop*larla özdeşleştirilir. Pasajın başka bir yerinde Platon, *cyclop*ları dağlık yerlerde ikamet eden dünyanın ilk aile babaları olarak niteler. Platon, bu *Cyclop*ları Truva'nın kalesi olacak olan Pergamum'un kurucusu Dardanus tarafından temsil edilmiş görür. Son olarak, *Cyclop*lar, ovalara inerler: ve yine Platon, bunların Truva'yı deniz yakınında bir ovaya taşıyan Ilus tarafından temsil edilmiş olarak görür. Burası Ilus'tan dolayı *Illium* adını almıştır.

XCIX

297. Tyre'nin ilkin, iç kısımda kurulması ve daha sonra da Fenike deniz kıyılarına taşınması çok eski bir gelenektir. Örneğin, Tyre'nin kıyıdan yakındaki bir adaya ulaştırılması kesin tarihlidir. Büyük İskender, oradan anakaraya yeniden ulaşmıştır [patikadan giderek].

298. Bu iki aksiyom ve ondan önceki varsayım [295-297] bize, ilk olarak karanın iç kesimindeki ulusların, daha sonra da deniz kenarındaki ulusların kurulduğunu gösterir. Ve onlar bize, dünyanın ilk oturmaya elverişli en uzak iç kara ülkesi olan Mezopotamya'da Nuh tarafından kurulan Yahudi halkının eskiliğini ispat etmek için büyük bir delil verir. Böylece, o ulusun bütün ulusların en eskisi olması gerekir. Bu, ilk monarşilerin de orada kurulduğu olgusuyla doğrulanır. Kalde halkından sonra, aralarından dünyanın ilk bilge insanı ve onların da prensi olan Zerdüşt'ün çıktığı Asurluların monarşisi gelir.

C

299. Yalnızca hayatın aşırı gereksinimleri nedeniyle insanlar, doğal olarak doğuştan sevgiyle bağlı oldukları kendi topraklarını terk etmişlerdir. Ayrıca, ticaretle zenginleşme açgözlülüğü veya elde ettiklerini koruma kaygısı hariç topraklarını bırakmamışlardır.

300. Bu aksiyom insanların göçlerinin ilkesidir ve kahramansal denizaşırı kolonilerden, barbarların saldırılarından (bu konuda, yalnızca Wolfgang Latius yazmıştır) en son bilinen Roma kolonilerinden [595] ve Hindistan'daki Avrupalı kolonilerden çıkarılmış bir tümevarımdır.

301. Aynı aksiyom bize, tufandan sonra gök gürlediği zaman, Nuh'un üç oğlunun kayıp ırklarının vahşi hayvanlardan kaçarak yabanıl bir durum içinde bulunan aşırı derecede utangaç ve ürkek kadınları takip ederek, daha sonra yeşil alanlar ve suyu arayarak, zamanla bütün yeryüzüne dağıldıklarının (mutsuz bir çoğunluğa sahip olan büyük yer ormanında vahşiler gibi dolanmaya başladıklarının) zannedildiğini gösterir. Böylece, bütün gentil uluslar, gök tanrıları olan kendi Jove'larıyla başlamışlardır. Çünkü eğer bu kayıp ırklar, Tanrı'ya inanan insanların yaptığı gibi insanlıkta (humanity) ısrar etselerdi, onlar da diğerleri gibi Asya'da kalmış olurlardı. Çünkü, hem dünyanın bu büyük kısmının genişliği nedeniyle, hem de o gün-

lerdeki insanların az oluşu nedeniyle orayı terk etmek için zorlayıcı hiçbir nedenleri yoktu. Çünkü, birinin doğduğu toprağı terk etmesi doğal bir âdet değildir.

CI

302. Fenikeliler, eski dünyanın ilk denizcileridir [325].

CII

303. Barbar konumundaki ilk uluslara nüfuz edilemez. Onlar, ya savaşla dışarıdan bir zorlamayla ya da gönüllü olarak, ticaret avantajları için yabancılara açılmışlardır. Böylece, deniz trafiğindeki ünü Fenikelilerin ününden sonra gelen Psammeticus, Mısır'ı İonyalı ve Karyalı Greklere açmıştır. Onların zenginliği o kadar büyüktü ki, Sisam adasındaki Juno Tapınağı İonya'da kurulmuştu ve Artemis'in Mozolesi Karya'da inşa edilmişti; bunlar dünyanın yedi harikasından ikisidir. Bu ticaret zaferine Rodoslular yoluyla intikal etmişlerdir. Onlar, gemiyle hareket ayında yukarıda belirtilen harikalar arasında sayılan büyük Güneş Anıtı'nı diktiler. Böylece, Çinliler de ticaret avantajları için sonunda, kendi ülkelerini biz Avrupalılara açtılar.

304. Bu üç aksiyom bize, yukarıda yerli diller için söylenenlerden [240] farklı olarak yabancı kökene sahip olduğu kesin olan kelimeler için yeni bir etimolojinin ilkesini verir. Aynı zamanda bize, sömürge kurma yoluyla, birinden diğer bir yabancı toprağa nakledilen ulusların tarihini verir. Böylece, Napoli ilkin, Süryanice bir kelime olan *Sirena** olarak adlandırıldı ki bu, Suriyelilerin yani Fenikelilerin ilkin orada ticarî amaçlarla bir koloni kurmuş olduğunun delilidir. Daha sonra, orası kahramansal Grekçede *Parthenope* olarak, son olarak da vulgar Grekçede *Neapolis* olarak adlandırıldı. İsimler, Greklerin oraya ticarî merkezler kurmak için yerleşmiş olduğunu ispat eder. Bu başarıdan dolayı, orada, Fenikeliler ve Greklerin dilinden oluşan karma bir dilin ortaya çıktığı kesindir ve bu dilden İmparator Tiberus'un saf Grek diline nazaran daha büyük zevk aldığı söylenir. Böylece de Tarentum Körfezi'nde, orada ikamet edenlerin *Sirites* dediği *Siris* denilen bir Suriyeli koloni vardı. O daha sonra Grekler tarafından Polieion olarak adlandırıldı. Bundan dolayı, orada bir tapınağı olan Minerva'ya *Polias* unvanı verilmiştir.

---

* Güzel şarkı söyleyerek denizcileri aldatan deniz perisi, deniz kızı (ç.n).

305. CII. aksiyom, Etrüsklerin dilinin Süryani kökenli olduğu şeklindeki Giambullari'nin tezine bilimsel bir temel sağlar. Böyle bir dil, yukarıda öne sürülen aksiyomla [302] eski dünyanın ilk denizcileri olan en eski Fenikelilerden gelmiş olabilirdi. Çünkü, daha sonra bu zafer, Karyalı ve İonyalı Grekler ve son olarak da Rodoslulara aitti.

CIII

306. Bu varsayım, Latium'un kıyısı üzerinde, Romalılar tarafından fethedilmesinden ve yıkılmasından sonra, İlk Çağın karanlığında gömülü kalan bir Grek kolonisinin kurulmuş olduğunu kabul etmeyi gerektirir [763, 770 vd].

307. Eğer bu kabul edilmezse, sistematik olarak İlk Çağlar üzerine düşünen bir kimse, Herkül ve Evander hakkında, Latium'un sınırları içindeki Arkadyalılar ve Frigyalılar hakkında, bir Grek olan Servius Tullius hakkında, Korintli Demaratus'un oğlu olan Tarquinius Priscus hakkında [761–773] ve Roma halkının kurucusu olan Aeneas hakkında Roma tarihi tarafından şaşırtılmış olmalıdır. Tacitus [A. 11.14], kesin olarak, Roma ve Grek harfleri arasındaki benzerlikten söz eder [440 vd]. Yine de Servius Tullius zamanında Livy'nin fikrine göre Romalılar, Croton'da en kutsal okullarda öğretim yapan Pythagoras'ın ününü duymamışlardı [93] ve onlar, Pyrrhus'la ve denizin karşısına geçen Greklerle savaşlarda liderlik eden Tarentum'la savaşma fırsatına kadar İtalya'daki Greklerden haberdar değillerdi [116].

CIV

308. Dio Cassius'un [yani, Dio Chrysostom: *Discourse* 76] "Âdet bir kral; ve kanun bir tiran gibidir" şeklindeki yorumu dikkate değer. Bizim bu yorumu akla uygun bir âdete ve doğal bir akılla canlandırılmamış kanuna atıf yaparak anlamamız gerekir.

309. Bu aksiyom, şu büyük tartışmaya işaret ederek karar verir: "Kanun tabiatta mı yoksa insanların düşüncesinde mi bulunmaktadır?" Bu, VIII. [135] aksiyomun sonucunda ileri sürülen problemle aynı anlama gelir: "İnsan doğal olarak toplumsal mıdır değil midir?" Her şeyden önce, *gens*lerin doğal hukuku, kanunla (Dio'ya göre kanun, bir tiran gibi zorla emreder) değil, âdetle kurulmuştu (Dio, bize âdetin bir kral gibi zevk vererek emrettiğini söyler). Çünkü o, ulus-

ların ortak tabiatından (Bilimimiz için uygun bir konu olan) çıkan insani âdetlerde başlar ve insani toplumu kurar. Keza, doğal âdetleri gözlemekten daha tabii hiçbir şey yoktur (orada daha hoş hiçbir şey olmadığı için). Çünkü, bütün bu nedenlerle bu âdetlerin kendi kökenlerini bulduğu insani tabiat, toplumsaldır.

310. Bu aksiyom, VIII. aksiyomla onun sonucuyla birlikte [135] bize insanın soyut mânâda tabiatı gereği adil olmadığını fakat tabiatıyla düşmüş ve zayıf olduğunu gösterir. Sonuç olarak, Hıristiyan dininin ilk ilkesini gösterir. Âdem, düşmeden önce, Tanrı tarafından ideal mükemmellik içinde yaratılmış olmalıydı. Bu yüzden bu aksiyom, rahmetin Katolik ilkelerini ispat eder: Yani, Âdem'in durumu, iyi işlerin inkârı değil, yokluğudur ve bu nedenle, etkisiz olan iyi işler için bir potansiyele sahip değildi, yani, bu aksiyom, bu potansiyele etki eder ve bu nedenle, Hıristiyan dini, diğer dinlerle uyum içinde, doğal olarak Tanrı'nın inayetiyle yardım ettiği özgür seçme ilkesi olmadan hareket edemez [136]. Bu, Grotius, Selden ve Pufendorf'un sistemlerini her şeyden önce, *gens*lerin doğal hukukunu ilahî inayet tarafından kurulan bir şey olarak tanımlayan Romalı hukuk bilginleriyle uyum içinde kurmaları gereken şeydir [342].

CV

311. *Gens*lerin doğal hukuku bir yeniden düşünme olmaksızın ve bir ulusun diğerinin örneğini izlemeksizin, ortak bir insani anlam bakımından biri diğeriyle uyum içinde olan ulusların âdetleriyle çağdaştı [142, 145].

312. Bu aksiyom, önceki aksiyomda aktarılan Dio'nun söylemiyle [308 vd] birlikte, insanların işleri üzerinde egemen olan ilahî inayetin *gens*lerin doğal hukukunun kurucusu olduğunu gösterir [341 vd].

313. Bu aynı aksiyom, İbranilerin doğal hukukuyla [396] *gens*lerin ve filozofların doğal hukuku arasındaki farklılığı kurar. Çünkü, gentillerin sahip olduğu, inayetten gelen bildiğimiz yardımın yanı sıra –ki gentillerin bütün sahip oldukları buydu– İbraniler, gerçek Tanrı'dan olağanüstü yardım görmüşlerdi. İşte, tüm dünya uluslarının İbraniler ve gentiller diye ikiye bölünmesinin nedeni buydu. Filozoflar, doğal hukuka, gentillerin âdetle yaptıklarından daha mükemmel bir formu akıl yoluyla vermişlerdi. Çünkü filozoflar, gentil uluslar kurulduktan sonra iki bin yıl kadar görünmediler. Filozofların, üç [doğal

hukuk] arasındaki bu farklılıkları görmekteki başarısızlıklarından dolayı Grotius, Selden ve Pufendorf'un üç sistemi çıkmıştır.

CVI

314. Doktrinler, konunun başladığı yerden başlamalıdır.

315. *Gens*lerin doğal hukukunun özel meselesi [uygulaması] nedeniyle burada yer verilen bu aksiyom, evrensel olarak, burada tartışılan bütün meselelerde kullanılır. Bu aksiyom, genel aksiyomlar [I-XXII] arasında yer almış olabilirdi fakat ona burada yer verildi. Çünkü, onun doğruluğu ve onu kullanmanın önemi, özel olan diğerlerinden daha çok burada açık kılınmaktadır.

CVII

316. [İlk] *gens*ler, şehirlerden önce başladı. Onlar, Latinler tarafından daha büyük *gens*ler olarak veya eski soylu evler olarak adlandırıldı. Tıpkı, Romulus'un Romalı babalardan Senato'yu ve Senato ile de Roma şehrini kurması gibi. Diğer yandan, şehirlerden sonra kurulan yeni soylu evler, daha küçük *gens*ler olarak adlandırıldı. Örneğin, Tarquinius Superbus'un yönetimi sırasında idam edilen senatörlerin ölümüyle senato boşaltıldığı zaman, Junius Brutus, kralların ihracından sonra, daha küçük *gens*lerin babalarıyla senatoyu tekrar doldurdu [631].

CVIII

317. Ortada tanrıların çift olarak bölünmesine tekabül eden bir durum vardı [392, 734]. İlkin, daha büyük *gens*lerin tanrıları vardı; yani, şehirler zamanından önce, aileler tarafından kutsanan tanrılar. Grekler ve Latinler arasında bunlar kesin olarak on ikiydi. [642] ve Grekler arasında, onların sayısının basitçe "on iki" olarak adlandırıldığı çok iyi bilinir. Bu tanrılar, bizim *Evrensel Hukukun İlkeleri*'nde [Op. 2.413] aktardığımız Latince bir beyitte karmaşık bir şekilde bir araya getirilmiştir. Bununla birlikte, bu eserin İkinci Kitabında, doğal olarak Greklerin zihinlerinde tasarladıkları doğal bir teogoni veya tanrıların oluşumu aşağıdaki şu sırada dizilecektir: Jove [502], Juno [511]; Diana [528], Apollo [533]; Vulcan, Satürn Vesta [549]; Mars Venüs [562]; Minerva [589], Mercury [604]; Neptune [634]). İkinci olarak orada, daha küçük *gens*lerin tanrıları vardı. Yani, insanlar tarafından daha sonra kutsanan tanrılar: Örneğin, Romulus,

ölümünden sonra, Roma halkı tarafından Tanrı Quirinus olarak adlandırıldı.

318. Bu üç aksiyomdan dolayı, Grotius, Selden, Pufendorf'a ait üç sistemden her biri başlangıçları bakımından eksik kurulmuştu. Çünkü Grotius, Selden ve Pufendorf, bütün insan ırkını ihtiva eden toplumda ulusların karşılıklı olarak bağlantıda olduğu bir durumla başlarlar. Halbuki, bütün ilk uluslar arasında göreceğimiz gibi insan ırkı, daha büyük *gens*ler olarak adlandırılan tanrıların yönetimi altındaki aileler zamanında başlamıştır [502-661].

CIX

319. Sınırlı fikirlere sahip insanlar, kelimelerin açıkça söylediği şeyi kanun zannederler [939].

CX

320. Ulpian [?]'ın sivil eşitlik tanımı altın kadar önemlidir. "Sivil eşitlik, doğal olarak bütün insanlar tarafından bilinmeyen; ancak insan toplumunun korunması için gerekenlerin ne olduğunu öğrenmiş, yüksek düzeyde basiretle, tecrübeyle veya irfanla donanmış birkaç kişi tarafından bilinen muhtemel bir hüküm türüdür" [*Probabilis quaedam ratio, non omnibus hominibus naturaliter cognita, sed paucis tantum, qui, prudentia, usu, doctrina praediti, didicerunt quae ad societatis humanae conservationem sunt necessaria*] [949]. Bu, son günlerde "devletin nedeni" denilen şeydir.

CXI

321. Kanunlardaki kesinlik, aslında bir hükmün yalnızca otoriteye dayanması gibi bir belirsizlikten gelir. Öyle ki, biz bu hükümleri uygulamada sert bulabiliriz, yine de onları tam olarak uygulamaya mecburuz. Çünkü onlar kesindir. Gelişmiş Latincede *certum* özelleştirilmiş demektir veya okulların dediği gibi ferdileştirilmiş demektir. Seçkin Latincede *certum* ve *commune,* kesin ve umumi olan birbirine zıttır.

322. CIX. aksiyom ve bunu izleyen iki tanım [320 vd] sert hukukun ilkelerini kurar [999 vd]. Bu hukukun kuralı sivil eşitliktir. Sivil eşitliğin belirliliğiyle, yani, kelimelerinin belirli özelliğiyle özel fikirlere [evrensel değil] sahip barbarlar, doğal olarak tatmin olurlar ve bu, kendileri için uygun olduğunu düşündükleri kanundur. Öyle ki, Ulpian bu durumlar için şöyle söyler: "Kanun serttir fakat yazıldığı

gibidir" (*Lex dura est, sed scripta est)* [D. 40.9.12.1], daha ince bir Latinceyle ve daha büyük bir zarafetle de "Kanun inciticidir fakat belirlidir"(*lex dura est, sed certa est*) şeklinde söylenebilir.

CXII

323. Akıllı insanlar, her durumda tarafsız faydayı emredeni kanun olarak kabul ederler.

CXIII

324. Kanunların doğru oluşu doğal aklın yaydığı bir ışıktır ve parlaklıktır. Öyle ki, hukuk bilginleri sık sık *aequum est* için *verum est* demeye alışıktırlar.

325. Bu tanım ve CXI [321] tikel önermelerdir. Bu önermelerin maksadı *gens*lerin doğal hukukunun özel konusunu, burada incelenen bütün konulardan sonuçlara ulaşmak için genelde gerçek ve kesin olanı inceleyen iki genel tanıma uygulamaktadır [137 vd].

CXIV

326. Tamamen gelişmiş insan aklına dayalı olan doğal eşitlik [(7,924)] faydalı işlerde hikmetin bir uygulamasıdır. Çünkü hikmet, şeylerin tabiatları her neyi gerektiriyorsa, onu o şekilde yapma biliminden başka bir şey değildir [364].

327. CXII. aksiyom ve onu izleyen iki tanım [324, 326] ılımlı kanunun ilkesini kurar [940]. Bu ılımlı kanunun kuralı medenileşmiş uluslarda doğuştan gelen doğal eşitliktir. Bu, göreceğimiz gibi içinden filozofların çıktığı halk okuludur [1040 vd].

328. CIX-CXIV. önermeler, *gens*lerin doğal hukukunun ilahî inayet tarafından kurulduğunu gösterir [312]. Ulusların korunması gerektiği için ve uluslar yüzyıllarca doğruluktan ve doğal eşitlikten yoksun yaşamak zorunda kaldıkları için (bunlardan ikincisini filozoflar daha sonra açıklamışlardır), ilahî inayet, ulusların vicdani olarak emirleri ve kanunlara ait sözleri rehber edinenen belirliliğe ve sivil eşitliğe bağlanmasına izin vermiştir ve genel olarak çok katı olduğu ispat edilen durumların gözlenmesinde bile bu sözler aracılığıyla sivil eşitliğe bağlanılmasına izin vermiştir [321 vd].

329. O hâlde, olgu şudur: *Gens*lerin doğal hukuk doktrininin üç prensi [Grotius, Selden ve Pufendorf] [394] kendi sistemlerini kurarken, üçünün de aynı yanlışı yapmalarına neden olan bu altı öner-

me hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Çünkü onlar, doğal eşitliğin mükemmel bir biçimde başlangıcından beri gentil uluslar tarafından anlaşılmış olduğuna inandılar, bu uluslardan herhangi birinde filozofların görünmesinin iki bin yıl aldığını düşünmediler ve yalnızca bir tek halkın gerçek Tanrı'dan aldığı özel yardımı hesaba katmadılar [310, 313, 318].

[KISIM III]
İLKELER

330. O hâlde, önermelerin, başlangıçtaki Kronolojik Tabloda hazırlanmış olan materyallere biçim verebilen bu Bilimin elemanları olarak sayılıp sayılmayacağını denemek için biz, okuyucudan, şimdiye kadar gentil bilgi üzerine herhangi bir konuda yazılmış insani ve tanrısal olan her şeyi düşünmesini rica ediyoruz. Eğer, yukarıdaki önermelerde bir tutarsızlık varsa, okuyucudan, bütün önermelerde mi, bazılarında mı yoksa bir önermede mi tutarsızlık olduğunu görmesini diliyoruz. Her bir önerme bütünle uyum içerisinde olduğundan, bunlardan birinin tutarsızlığı bütünün tutarsızlığı demek olur. Kesin olarak, böyle bir karşılaştırma yapmak için okuyucu, şimdiye kadar yazılmış olanların hepsinin karışık bir belleğin dokusu, bozulmuş bir hayalgücünün kurguları olduğunu algılayacaktır ve bunların hiçbiri Aksiyomlarda [125, 127] sayılan iki kibir türüyle faydasız kılınan bir akıldan meydana gelmemiştir. Çünkü, bir yandan ulusların kibri, her birinin dünyada ilk olduğuna inanıyor olması bize, filologlardan bizim Bilimimizin ilkelerine varmada hiçbir ümit bırakmaz ve diğer yandan bildikleri şeyler dünyanın başlangıcından beri anlaşılmış olmalıdır şeklindeki bilginlerin kibri de Bilimin ilkelerine, filozoflardan yola çıkarak ulaşmada bizi ümitsiz kılar. Böylece, bu araştırmanın

amacını gerçekleştirmek için biz dünyada hiç kitap yokmuş gibi düşünmeliyiz.

331. Fakat en erken İlk Çağı saran koyu karanlık gecede, bizden oldukça uzakta, bütün soruların ötesinde asla sönmeyen sonsuz bir gerçekliğin ışığı parlar. Yani, sivil toplum dünyası, kesinlikle insanlar tarafından yapılmıştır ve bu yüzden ilkeleri de bizim kendi insan zihnimizin değişmeleri içinde bulunmaktadır. Bu konuda düşünen her kim olursa olsun filozofların bütün enerjilerini tabiat dünyasının incelenmesine zincirlemiş olmalarına şaşırmasın. Çünkü, tabiatı Tanrı yaptığı için onu tek başına bilir ve filozofların, insanlar tarafından yapıldığı için insanların bilebilecekleri ulusların dünyasını veya sivil dünyanın incelemesini ihmal etmeleri gerekirdi. Bu sapma, beden içine dalmış ve orada gömülü kalmış insan zihninin zayıflığının bir sonucuydu. İnsan zihni, doğal olarak, bedensel şeyleri dikkate almaya meyleder ve bu işle ilgilenmek için çok zor güç bulur. Tıpkı, bedensel gözün kendi dışındaki bütün nesneleri görmesi fakat kendini görmek için aynaya gereksinim duyması gibi [236].

332. O hâlde, ulusların bu dünyası insanlar tarafından yapılmıştır. Bütün insanların mutabık kaldığı ve daima kabul etmiş olduğu kurumları görmemize izin verilsin. Çünkü, bu kurumlar, bize her bilimin sahip olması gereken evrensel ve sonsuz ilkeleri verebilecektir [163]. Bütün uluslar bu ilkelerle kurulmuştur ve bu ilkeler hâlâ geçerlidir [I. 2].

333. Medenileşmiş uluslar kadar barbar olan bütün uluslar da, zaman ve mekân bakımından birbirlerinden uzak olmaları nedeniyle ayrı ayrı kurulsalar da, şu üç insani âdeti daima korumuşlardır. Hepsinin bir dini vardır. Hepsi evlilikleri törenlerle kutsar, hepsi defin töreni yapar. Ve ister vahşi ister kaba olsun hiçbir ulusta, din, evlilik ve cenaze töreni âyinlerinden daha seçkin ve daha kutsal icra edilen başka bir insani fiil yoktur. Çünkü, "Birbirlerinden haberdar olmayan insanlar arasında doğan birörnek fikirler ortak bir gerçeklik zeminine sahip olmalıdır" aksiyomuyla [144] bu üç kurumun uluslar arasında başlamış olması ve bu nedenle de samimi olarak bütün uluslar tarafından korunmuş olması, uluslara dikte edilmiş olmalıdır. Öyle ki, dünya, yeniden vahşi bir yığın hâline dönmesin. Bu nedenle biz bu üç sonsuz ve evrensel âdeti, bu Bilimin ilk ilkeleri olarak aldık.

334. Bizim ilk ilkemiz, Brezilya, Güney Afrika ve Yeni Dünya'nın diğer uluslarının Tanrı hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmadan

toplumda yaşadıklarını anlatan modern gezginler tarafından yanlış olmakla suçlanmasın. Örneğin, Antoine Arnauld, Antiller denilen adaların yerlilerinde de durumun böyle olduğuna inanır. Belki de onlar tarafından ikna edildiği için Bayle, onun kuyruklu yıldızlar üzerindeki incelemesini doğrular [*Pensées diverses* (1683) §§ 161, 172]. Yani insanlar, Tanrı'nın ışığı olmadan da adalet içinde yaşayabilirler. Bu Polybius'un alkışlandığı vecizinde cüret ettiğinden daha cesur bir ifadedir. Yani, eğer dünyada kanunun değil de aklın gücüyle adalet içinde yaşayan filozoflar olsaydı orada, dinlerin dünyasına gerek kalmazdı [179]. Bunlar, harika rivayetlerle kendi kitaplarının satışını arttırmak isteyen gezginlerin hikâyeleridir. Elbetteki, ateizm ve batıl inançlar arasında tek bir orta yol göstererek *Physics*'ine gösterişli bir şekilde *Tanrısal* başlığını koyan [*Physica divina*] ve bu fikri Cenova Üniversitesi sansür memurları tarafından temkinli biçimde eleştirilen Andreas Rüdiger (Yine de Cenova Cumhuriyeti'nde yazma konusunda serbest ve halkçı, dikkate değer bir özgürlük olmalıdır) oldukça inançlı biçimde şunu ifade eder: Bütün uluslar, tedbirli bir tanrısallığa inanırlar. Yine de, yılların uzunluğu ve bu sivil dünyanın genişliğine rağmen yalnızca dört temel din bulmak mümkündür. İlki, İbranilerin dinidir ki oradan Hıristiyanların dini çıkar. Her iki din de, sonsuz özgür bir zihnin tanrısallığına inanır. Üçüncüsü, her bir beden ve özgür zihinden oluşmuş olarak hayal edilen tanrıların çokluğunun tanrısallığına inanan gentillerin dinidir. Bu nedenle onlar, dünyayı yöneten ve koruyan tanrısallığa işaret etmeyi isterken, *deos immortales* hakkında konuşurlar. Dördüncü ve sonuncusu, sonsuz bir bedende sonsuz özgür bir zihin olan bir tanrının tanrısallığına inanan Muhammedcilerin dinidir. Çünkü onlar, öbür dünyadaki ödüller olarak, duyusal zevkleri dört gözle beklerler.

335. Hiçbir ulus, bir tanrıda tümel beden veya tümel zihin bulunduğuna inanmamıştır. Ve böylece, ne Tanrı'ya yalnızca beden ve bedenle birlikte zihin atfeden Epikürcüler ne de Tanrı'yı sonsuz bir beden içinde kadere boyun eğen sonsuz bir zihin yapan Stoalılar (bu hususta kendi zamanlarının Spinozacıları), yönetimlerin veya kanunların nedeni olabilirdi; ve Benedict Spinoza yönetimden, sanki sokak satıcıları topluluğuymuş gibi söz eder. Cicero, [L. 1.7.21] Epikürcü Atticus'a o ilkin ilahî inayetin varlığını kabul etmedikçe kendisiyle kanunları tartışmayacağını söylediği zaman, gerçekten haklıydı. İlk

ilke olarak ilahî inayeti alan Roma hukuk ilmi [979] ile Stoalı ve Epikürcü bu iki tarikatın bağdaşması böyleydi.

336. İkinci olarak, resmî evlilik olmaksızın özgür erkekler ve özgür kadınlar arasında belirli şekilde cinsel birlikteliklerin olması fikri, doğal günahkârlığın serbest olması düşüncesidir [yani, tabiatın kanunu suç sayılmaz] bu fikirle, dünyanın bütün ulusları, bağışlanır derecede olsa da bu günahın vahşice olduğunu belirleyerek, evlilikleri dinsel olarak kutsadılar. Bu nedenle, bu ebeveynler, hiçbir kanuni bağ olmadan bir arada olduklarından doğal (resmî olmayan) çocuklarının kendilerinin olmadığını ileri sürebileceklerdi. Bu çocukların ebeveynleri, herhangi bir zamanda onlardan ayrılabildiğinden anne ve baba tarafından terk edilen çocuklar, köpekler tarafından yok edilmeye maruz kalırlardı. Eğer, insaniyet, ister halktan ister ayrıcalıklı sınıftan olsun, çocukları yetiştirmezse, bu çocuklar, hiç kimse onlara bir şey öğretmediğinden din, dil veya başka herhangi bir âdeti bilmeden büyürler. Öyle ki, onlar, insanlığın birçok ince sanatıyla zenginleştirilmiş ve donatılmış ulusların bu dünyasının bile, oğlanların anneleri ile ve kızların babalarıyla aralarında aşırı vahşi cinsel ilişkilerin kurulduğu Orpheus'un fena ve kirli vahşilerinin yabanıl dolaşmalarını bir kez daha gerçekleştirecekleri, eski büyük yeryüzü ormanına tekrar dönmelerine neden olurlar. Bu [akrabalar arası bu cinsel ilişki], kanunsuz dünyanın çirkinliği (*nefas)* idi. Socrates, [Xenophon'un *Memorabilia* 4.4.19–23] bu ilişkiniin daha ziyade uygunsuz fiziksel nedenlerden dolayı tabiatı gereği gizli olduğunu ispat etmeye çalıştı. Halbuki, onu saklayan insani tabiattır. Çünkü bu ilişkiler, doğal olarak bütün uluslar tarafından nefretle karşılandı. Buna rağmen uluslar, Persler arasında olduğu gibi, bozulmanın son adımında hiçbir tedbir almadılar.

337. Son olarak, insanlığın büyük bir ilkesi olan ölü gömme, insan bedenlerinin kargalar ve köpekler için yiyecek olarak toprağın üzerinde gömülmeden kaldığı yabanıl bir durumu göz önüne serer. Kesin olarak, bu vahşi âdet, ekilmemiş tarlalarla ve yerleşilmemiş şehirlerle birlikte görülür. İnsanlar, domuzlar gibi çürümüş ölüleri arasında buldukları meşe palamutlarını yiyip gidecekler. Bundan dolayı, iyi bir nedenle, definler yüce bir ifadeyle tanımlanır: "İnsan ırkının sözleşmeleri" (*foedera generis humani)* ve daha güzel bir ifadeyle, Tacitus tarafından "insanlığın birlikteliği" (*humanitatis commercia*) [A. 6.19] olarak adlandırılır. Dahası, bütün gentil ulusların mutabık

oldukları kanaat şudur: Gömülmemiş bedenlerin ruhları, yeryüzünde huzursuz olur, bedenleri etrafında durmadan dolaşırlar ve sonuç olarak ruhlar, ölümsüz oldukları için bedenleriyle birlikte yok olmazlar (eski barbar ulusların anlaşmasının böyle olmasına, Hugo van Linschooten tarafından [şimdiki] Gine halkı; Acosta tarafından *Yerlilerin Doğal ve Ahlâki Tarihi* adlı eserinde, Peru ve Mexico halkı; Thomas Harriot tarafından Virginia'da ikamet edenler; Richard Whitbourne tarafından New England'dakiler; Joost Schouten tarafından Siam krallığındakiler örnek verilir). Böylece, Seneca şu sonucu çıkarır: "Biz, ölümsüzlüğü tartıştığımız zaman, daha aşağı dünyanın ruhlarından ya korkan ya da onlara hürmet eden insanlığın genel kanısından hiç de azımsanmayacak derecede etkileniriz. Ben bu genel inanca çok fazla önem veriyorum." *(Quum de immortalitate loquimur, non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos aut colentium: hac persuasione publica utor* [Letter 117.5-6].)

[KISIM IV]

YÖNTEM

338. O hâlde, geriye, bu Bilim için kabul etmiş olduğumuz ilkelerin kurulmasını tamamlamak için bu ilk kitapta izleyeceğimiz yöntemi tartışmak kalır. Aksiyomlarda da söylediğimiz gibi asıl konunun başladığı yerde yöntemin de başlaması gerekir [314]. Bu nedenle, filologlarla beraber geriye doğru gitmeliyiz ve Deucalion ve Pyrrhus'un taşlarından, Amphion'un kayalarından, Cadmus'un karıklarından [679] veya Vergil'in meşe ağacından [A. 8.315] çıkan insanlardan başlamalıyız. Filozoflarla birlikte ise, Epikuros'un kurbağalarından, Hobbes'un ağustos böceklerinden, Grotius'un budalalarından, Pufendorf'un da sözünü ettiği, Platon'un aileler devletindeki ilk babalar olarak tanıdığı [296] Homer'in ise *cyclop*lar dediği, Macellan Boğazı'nın yakınında bulundukları söylenen "Büyük Ayak" denilen devler olan Tanrı'nın dikkati ve yardımı olmaksızın bu dünyaya fırlatılmış büyük ve vahşi insanlardan başlamalıyız [296] (Filologların ve filozofların bize insanlığın ilkeleri olarak verdiği, bu Bilimdir. Bizim bu bilim hakkındaki incelememiz, başlangıcını bu yaratıkların insani bir şekilde düşünmeye başladıkları zamandan alır. Onların acayip vahşiliği ve gem vurulmamış yabanî serbestliğinde, korku dolu tanrısallık düşüncesi olmadıkça, vahşiyi evcilleştirmek, gem vurulmamışa gem vurmak için başka bir yol yoktur. O hâlde, tanrılardan korkma, vah-

şiliğe giden bir özgürlüğü, görev bilincine indirgemenin tek güçlü vasıtasıdır [177]. İlk insani düşüncenin gentil dünyada ortaya çıkış yolunu keşfetmek için, tam yirmi yıllık araştırmaya mâl olan ve çileden çıkaran güçlüklerle çarpıştık. Bizim sahip olduğumuz insani ve ince tabiatlarımızdan büyük bir gayret göstererek hayal bile edemeyeceğimiz ve kavrayamayacağımız vahşi ve yabanıl tabiatlara inmek zorunda kaldık.

339. Bütün bu nedenlerle, en yabani ve acayip biçimli insanların bile gereksinim duydukları Tanrı kavramından başlamalıyız. Bu kavramın şöyle olduğunu gösterdik: Tabiatın yardımlarından bütünüyle ümitsiz olan insan, kendisini koruyacak tabiatüstü bir şeye özlem duyar. Fakat tabiata üstün gelen şey Tanrı'dır ve Tanrı'nın bütün insanlar üzerine saçtığı bu ışıktır. Bunun ispatı ortak insani bir âdette görülebilir. Yani, ahlâksız kişiler yaşlandıklarında güçlerinin azaldığını hissederler ve doğal olarak dine dönerler.

340. Fakat daha sonra gentil ulusların prensleri olan bu ilk insanlar, vahşilerin yaptığı gibi düşünüşlerini şiddet tutkusunun güçlü etkisi altında bırakmışlardır. Biz bu yüzden, halka ait (vulgar) metafizikten yola çıkacağız [182]. Örneğin, şairlerin yapmış olduğu teolojiyi bulacağız [366] ve onun yardımıyla, kayıp insanların vahşi tutkuları üzerinde biçim ve ölçüyü vurgulayan ve böylece onları insani tutkulara dönüştüren korku dolu tanrısallık düşüncesini arayacağız. İnsani iradeye uygun olan *conatus,* ya zihin ve beden üzerinde etki eden hareketleri ya tamamen yatıştıracak şekilde bilge insan olmak ya da en azından medenî bir insanda olduğu gibi onları daha iyi kullanmak için kontrolde tutmak düşüncesinden çıkmış olmalıdır. Onların bedenlerinin hareketleri üzerindeki bu kontrol, kesinlikle insani seçimin özgürlüğünün ve dolayısıyla bütün değerlerin, özellikle de adalet değerinin evi ve merkezi olan özgür iradenin bir etkisidir. Adaletle bilgilenen irade, adil olan her şeyin ve adalet tarafından dikte edilmiş bütün kanunların önündedir. Fakat *conatus*u cisimlere yüklemek, onlara kendi hareketlerini düzenlemek için serbestlik vermek gibidir. Halbuki, bütün cisimler, tabiatları gereği faildirler. Ve mekanik kuramcılarının güçler (powers), kuvvetler (forces) *conatus* dediği şeyler, eski mekanikçilerin dediği gibi cisimleri ağırlık merkezlerine yaklaştıran ya da modern mekanikçilerin dediği gibi kendi hareket merkezlerinden ayrılan cisimlerin duyarsız hareketleridir [504].

341. Fakat insanlar, bozulmuş tabiatları nedeniyle, özel menfaatlerini kendilerine baş rehber yapmaya zorlayan benseverliğin tiranlığı altındadırlar. Kendileri için faydalı olan her şeyi arayarak fakat dostları için faydalı hiçbir şey istemeyerek kendilerini adalete yöneltmek için tutkularını kontrol altına alamazlar. Bu nedenle biz, vahşi durumdaki bir adamın, yalnızca kendi refahını istediği olgusunu kuraırız. Bir eş edindikten ve çocuk sahibi olduktan sonra, ailesiyle birlikte kendi refahını ister. Toplumsal hayata girdikten sonra, şehriyle birlikte kendi refahını ister. Bu kural, genel halk üzerine yayıldığında, o, ulusuyla birlikte kendi refahını ister. Uluslar savaşla ve barış girişimleriyle, birlikler ve ticaret yoluyla birleştiğinde, o, kendi refahıyla birlikte bütün insan ırkının refahını ister. Bütün bu durumlarda insan, temel olarak kendi menfaatini arzular. Bu yüzden kişinin, aile topluluğunun, şehrin ve son olarak da insanlığın bir üyesi olarak adaleti uygulayan bu kurumlarla aynı şeyi savunması, yalnız ilahî inayetledir. İstediği bütün faydalara ulaşmaya muktedir olamayan kişi, hakkı olan faydaları aramak için bu kurumlarca sınırlandırılmıştır. Buna adalet denir. Bütün insani adaleti düzenleyen şey, bu nedenle, insani toplumu korumak için ilahî inayet tarafından yönetilen tanrısal adalettir.

342. Bu Bilimin temel yönlerinden birisi de şimdiye kadar eksikliği görülen ilahî inayetin rasyonel sivil teolojisi olmalıdır [385]. Çünkü filozoflar, insani işlerin sağır neden-sonuç zinciriyle çekildiğini iddia eden Stoalılar ve insani işlerin atomların kör bir birleşmesiyle çalkalandığını iddia eden Epikürcüler gibi ya ilahî inayetin rasyonel sivil teolojisinden tamamen habersizdiler ya da Tanrı'nın bu [inayet] sıfatını da içinde barındıran metafiziğe doğal teoloji ismini vererek; ve sferler ve elementler gibi cisimlerin hareketlerinde gözledikleri fiziksel düzenle ilahî inayeti metafizik içinde doğrulayarak, küçük tabiî şeylerde gözledikleri son sebebi de tabiî şeylerin düzeni içinde dikkate almışlardır. Fakat onların, metafiziği, insanlardan gizli kalmış şeyi anlatmak –gelecek– veya onlardan gizlenen şey –onların bilinçleri– *divinari*den sezmek, hissetmek, gaipten haber vermek, kehanette bulunmak olan *divinari*den gelen tanrısallık [ilahîliğin gücü] terimine inayeti uygulayarak ve tam mânâsını koruyarak sivil kurumların ekonomisi içinde incelemeleri gerekirdi. Hukuk ilminin esas konusunun ilk ve temel kısmını oluşturan bu kehanetsel inayettir, yani onun başka ve tamamlayıcı kısmını yapan insani kurumların

bağlı olduğu ilahî kurumları yapan bu kehanetsel inayettir [398]. Bizim yeni Bilimimiz, bu nedenle, tarihte işleyen inayetin ne olduğu hakkında konuşan bir ispat olmalıdır. Çünkü, bu bilim, insani kavrayış veya fikir alışverişi olmaksızın meydana gelen kurumların bir tarihi olmalıdır ve insanların sık sık düştükleri hatalı durumlara karşı inayet, insan ırkının bu büyük şehrini düzenlemiştir. Çünkü bu dünya belli bir zamanda ve tikel olarak yaratılsa da, ilahî inayetle orada kurulan kurumlar, evrensel ve ebedidir.

343. Bu sonsuz ve ebedî inayetin temaşasında, bizim Bilimimiz, bazı ilahî deliller bulur [349, 630]. Bu deliller vasıtasıyla bu Bilim doğrulanır ve ispat edilir. İlahî inayet, bir bakan gibi her şeye gücü yettiğinden, insanların doğal âdetleri gibi vasıtalarla kendi kurumlarını açar [309]. O, bir öğüt verici olarak sonsuz hikmete sahip olduğundan, açığa vurduğu her ne varsa bütünlük içinde [kurucu] bir düzende olmalıdır. İlahî inayetin maksadı, ölçüsüz iyilik olduğundan, onun kurduğu her şey, insanların kendileri için kurdukları şeyden daima tam olarak üstün olan bir iyiye yöneltilmelidir.

344. Ulusların başlangıçlarının acınacak hâldeki karanlığına ve âdetlerinin sayısız çokluğuna bakarsak, bütün insani kurumları kucaklayan tanrısal bir tartışma için, yukarıda sözü edilen üçünden daha ince bir delil düşünülemez: İnsan ırkının korunmasını sağlayan vasıtaların doğallığı [kurumsallaşmayı başlatma], düzen [kurumlar bu düzen içinde icra edilmiştir] ve amaç [kurumlar bu amaç vasıtasıyla hizmet vermiştir]. Bu deliller, kurumların, sık sık birbirinden ayrı ve bazen insanların planlarına tamamen ters olarak, yine de birbirlerine uygun şekilde varlığa geldiğinin kolay olduğunu düşündüğümüzde çok parlak ve ayırt edici olacaktır. Bu deliller, mutlak kudreti gösterir. Kurumları birbiriyle karşılaştıralım ve doğması gerektiği gibi uygun zamanlarda ve uygun yerlerde doğan düzenleri ve doğması geciken düzenleri gözlemleyelim (Horace'ye göre düzenin bütün güzelliği [A. P. 42 vd] bunda bulunur [348]). Bu deliller, ebedî hikmeti sağlar. Son olarak vesilelerin, yerlerin ve zamanların, insanların bazı ihtiyaçları ve hastalıkları göz önüne alındığında, başka tanrısal yararların nasıl ortaya çıkabildiğini kavrayabilirsek, insan toplumu daha iyi idare edilebilir ve korunabilir. Tanrı'nın ebedî iyiliğini bu deliller verecektir.

345. Böylece, burada ilâve edilen uygun ve sürekli delil, insani zihnimiz, zihnin anlama imkânı içinde ve bu imkândan çok uzak ola-

rak, sivil dünyanın etkilerini kendinden çıkaran nedenleri daha iyi, daha az veya farklı şekilde kavrayabilir mi kavrayamaz mı bunu karşılaştırmayı ve yeniden düşünmeyi içerecektir. Bunu yaparken okuyucu, yeri, zamanı ve çeşitliliği bakımından ulusların dünyasını tanrısal idealar içinde temaşa ederken olduğu gibi, kendi ölümlü bedeninde tanrısal bir zevki de tecrübe edecektir. Ve okuyucu, Epikürcülere onların şansının aptalca dolaşmadığını ve her yerde bir çıkış yolu bulamadığını; Stoalılara ise, onların dünyayı da zincirledikleri sonsuz nedenler zincirinin, en iyi ve en büyük Tanrı'nın kudretli, bilge, lütufkâr iradesine dayandığını ispat ettiğini de görecektir [342].

346. Bu ince, doğal teolojik deliller, aşağıdaki çeşitli mantıksal delillerle doğrulanacaktır. Gentil dünyadaki ilahî ve insani kurumların kökenleri hakkında akıl yürütürken, daha önceki kökenleri bulmayı isteme gibi boş bir merakın ötesinde şu başlangıçlara ulaşıyoruz. Bu [ilk] ilkelerin de tanımlayıcı karakteridir. Biz, bu ilkeleri meydana getiren özel yolları açıklıyoruz; yani, bilimin ayırt edici işareti olan tarafını açıklıyoruz. Ve son olarak, [bu kökenler] kalıcı olan sonsuz kurumların özellikleriyle doğrulanır. Eğer kurumlar, tıpkı oldukları gibi özel zamanlarda yerlerde ve biçimlerde, yani özel tabiatlar içinde varlığa gelmemiş olsalardı, bu ilkeler de olamazdı [I. 2; 147 vd].

347. İnsani kurumların bu tabiatlarının araştırılmasında bizim Bilimimiz, ilk olarak *gens*lerin doğal hukukunun iki kaynağı olan insani gereksinimler veya sosyal hayatın faydaları hakkındaki insani düşüncelerin ciddi bir tahlilini yaparak ilerler [141]. İkinci olarak Bilimimiz, bu yüzden, ilerlemek zorunda olan insani zihnin metafiziğinin üzerinde olduğu görülen insani ideaların bir tarihidir. Bilimlerin bu kraliçesi, "Bilimler, asıl konularının başladığı yerde başlamalıdır" aksiyomuyla [314] başlangıcını ilk insanların insani biçimde düşünmeye başladıkları zamandan alır [338]; yoksa filozofların insani fikirler üzerinde düşünmeye başladıkları zamandan değil (Brucker'in geniş bilgi içeren küçük bir kitap olarak yayımladığı eser *Historia Philosophica Doctrinae de ideis* başlığı altında çağımızın iki önde gelen zihni Leibniz ve Newton arasındaki zıtlıkları bize gösterir).

348. Tarihî açıdan zamanları ve yerleri belirtmek için –yani bu insani düşüncelerin ne zaman ve nerede doğduğunu göstermek ve metafiziksel kronoloji ve coğrafya vasıtasıyla ona kesinlik vermek için– şimdiye kadar meşgul olunmuş filolojik eleştiri yazarlarının ortaya

çıkması bin yılın üzerinde bir zaman aldığından Bilimimiz, ulusların kurucularıyla ilgili böyle bir metafiziksel eleştiri sanatına başvurur [392]. Ve eleştirimizin ölçütü ilahî inayet aracılığıyla bütün uluslarda ortak olduğu öğretilen şeydir. Yani, insan ırkının ortakduyusu (common sense) [142] sivil dünyanın bütün güzelliği içeren insani kurumların gerekli uyumuyla belirlenir [344]. Bu nedenle, Bilimimizin kesin delil türü şudur: Bu kurumlar ilahî inayetle kurulduğundan ulusların kurumlarının akışı böyle olmalıydı ve şimdi de böyle olmalıdır, bizim Bilimimizin ispat ettiği gibi böyle olacaktır. Sanki, sonsuz dünyalar sonsuzluğun içinde zamandan zamana doğmuş gibi görünür [1096] ki, elbette durum böyle değildir.

349. Bilimimiz, bu nedenle, aynı zamanda, ortaya çıkışı, gelişmesi, olgunlaşması, düşmeye başlaması ve çöküşü bakımından her ulusun tarihiyle zaman içinde dönüşen ideal sonsuz bir tarih betimler. Aslında, bu Bilimi düşünen kişi, bu ideal sonsuz tarihi bu delillerle yapmaktan ziyade kendisine anlatmaktadır. "İdeal sonsuz tarih, oldu, oluyor ve olmaya devam edecektir" demeye cesaret ederiz [348]. Çünkü, yukarıda tespit edilen ilk şüphe götürmez ilke [331], ulusların bu dünyasının kesinlikle insanlar tarafından yapılmış olduğudur ve onun dış görünüşü bu nedenle bizim kendi insani zihnimizin değişmeleri içinde bulunmalıdır. Ve tarih, olayları yaratan ve onları nakledenden daha kesin olamaz. O hâlde, nasıl geometri nicelikler dünyasını kendi ögelerinden kurduğu zaman ya da bu dünyayı temaşa ederken onu kendisi için yaratıyorsa bizim Bilimimiz de aynı şeyi yapar [kendisi için ulusların dünyasını yaratır] Ancak, insani işlerle yapılan kurumlar, nokta, çizgiler, yüzeyler ve şekillerden daha büyük bir gerçekliğe sahiptir; ve bu olgu bir tartışmadır. Ey okuyucu, bu deliller tanrısal bir türe sahiptir ve sana tanrısal bir zevk verir. Çünkü Tanrı'da bilgi ve yaratma, bir ve aynı şeydir.

350. Yukarıda öne sürülen doğru ve kesin tanımlara göre [138], insanlar, uzun bir süre zekânın (intellect) tatmin olduğu, saklı adaletin kaynağı olan gerçeklik ve akıldan yoksundu. Bu adalet, gerçek Tanrı tarafından aydınlatılan ve adil olmayan düşüncelere sahip olmaları bile tanrısal kanunla gizlenen İbraniler tarafından uygulandı. Bu nedenle, onun hakkında hiçbir ölümlü kanun koyucu kendini zahmete sokmasın (Çünkü İbraniler insanların vicdanlarını yoklayan bütün bir zihin olan Tanrı'ya inanırlar; gentiller ise, İbranilerinki gibi olmayan, bedenlerden ve zihinlerden oluşmuş tanrılara inandılar).

Saklı adalet, daha sonra ulusların kurulmasından sonraki iki bin yıl boyunca ortaya çıkmayan filozoflar tarafından sonuca ulaştırıldı. Aynı zamanda uluslar, otoritenin kesinliğiyle; yani, bizim metafiziksel eleştirimizde kullandığımız ölçütle idare edildi: Bütün ulusların vicdanlarının dayandığı, insan ırkının ortak duyusu [142]. Öyle ki, bu üçüncü temel bakışla Bilimimiz, ahlâki teologların, hakkında konuştuğu daha dış bir adaletin kaynağı olan bir otorite felsefesi hâline gelir [386 vd]. Bu otoritenin önemi *gens*lerin doğal hukuk doktrinlerinin üç prensi tarafından da kavranmış olmalıydı [394]; bu, yazarların pasajlarında resmedilmez. Çünkü sözkonusu otorite, yazarların ortaya çıkarmasından tam bin yıl önce uluslar arasında hüküm sürmüştür ve onlar, bunu göz önüne almamışlardır. Bu nedenle, diğerlerinin her birinden daha bilgili ve derin olan Grotius, Roma hukuk bilginleriyle hemen hemen bu doktrinin her özel ayrıntısı için mücadele etmiştir. Fakat onun bütün hamleleri yakın zamana düşer. Çünkü, hukuk bilginleri adaletin ilkelerini, bilginin otoritesi üzerine değil de insan ırkının otoritesinin kesinliği üzerine kurmuştur.

351. Bizim Bilimimizin kullanacağı felsefi deliller bunlardır ve sonuç olarak, şu deliller, felsefi delilleri izlemek için mutlak surette gereklidir. Filolojik deliller sonra gelmelidir. Bütün bu delillerin tümü aşağıdaki çeşitlere indirgenir:

352. (1) Bizim mitolojilerimiz zorla veya çarpıtmayla değil, doğrudan kolayca ve doğal olarak ele alınan (üzerinde durduğumuz) kurumlarla uyumludur. Bu mitolojiler, ilk insanların sivil tarihleri olarak görülecektir. Bu ilk insanlar her yerde şairler olarak görünmüşlerdir [200, 203, 223, 579].

353. (2) Duyguları tam olarak açıklayan ve ifadeleri bütün özelliğiyle veren kahramansal sözcükler de uyumludur [34, 219, 411, 456, 825].

354. (3) Yerli dillerin etimolojileriyle de uyumludur. Bu diller bize kelimelerin işaret ettiği kurumların tarihini verir. Bunu kelimelerin orijinal ve uygun anlamlarından başlayarak bu kelimeleirn metafor olarak kullanılmasının ötesinde dillerin tarihinin de nasıl ilerlediğini gösteren fikirlerin sırasına göre onların doğal gelişimlerini izleyerek yapar [151 vd, 238 vd].

355. (4) Bütün uluslarca hissedildiği gibi özde aynı olan fakat değişik dönüşümlerine göre dilde ters biçimde ifade edilen insani sosyal

kurumların zihinsel (mental) sözlük dağarcığının, (vocabulary) bizim kavradığımız gibi olduğu görülmektedir [161].

356. (5) Gerçeklik, halk gelenekleriyle uzun yüzyıllar içinden geçerek bize kadar korunmuş olan her türlü yanlışlıktan elenmiştir. Halk, gelenekleri uzun bir zaman içinde ve tam olarak korumuş olduğundan, gelenekler, halka ait bir gerçeklik zeminine sahip olmalıydılar [149].

357. (6) İlk Çağın büyük fragmanları şimdiye kadar bilim yapmakta faydasızdı. Çünkü, kirletilmiş, parçalanmış ve dağıtılmış hâle geldiklerinden temizlenip, parçaları bir araya toplanıp düzenlendikleri zaman büyük ışık saçtılar.

358. (7) Belli tarihlerle anlatılmış tüm etkiler, gerekli nedenlerle tüm kurumlarda iz bırakır.

359. Bu filolojik deliller, Bacon'ın "düşün ve gör" şeklindeki felsefe yapma yöntemiyle uyumlu biçimde, ulusların bu dünyasına temas eden bir fikir olarak düşündüğümüz kurumları olgusal olarak görme imkânı sağlar [163]. Böylece, önceki felsefi delillerin yardımıyla filolojik deliller hem akılla onların kendi otoritesini doğrular hem de aynı zamanda onların otoritesiyle aklı doğrular.*

360. Bu Bilimin ilkelerinin kurulması üzerine genelde ileri sürülmüş olanların tümünden biz onun ilkeleri hakkında şunları çıkarıyoruz (1) İlahî inayet (2) Evlilik ve bu nedenle tutkuların ılımlılığı (3) Ölü gömme ve bu nedenle insan ruhunun ölümsüzlüğü [I. 5]; çünkü Bilimimizin kullandığı ölçüt şudur: Bütün insanlar tarafından veya çoğunluk tarafından tam olarak hissedilen şey, sosyal hayatın kuralı olmalıdır (bu ilkeler ve bu ölçüt üzerinde hukukçuların halk hikmetiyle büyük üne sahip filozofların bâtınî hikmeti arasında uyum vardır) –bu insan aklının sınırları olmalıdır ve bunları ihmal eden, bütün insanlığın aksine hareket etmekten sakınsın [130].

---

* Burada ve 163 nolu paragrafta adı geçen *Cogitate et visa*, Benjamin Franklin tarafından yazılan *The Philosophy of Francis Bacon* (Liverpool, 1964) adlı eserde "Düşünceler ve Sonuçlar" başlığı altında yorumlanmış ve tercüme edişmiştir. Yukarıda, 104, 112, 114, 155, 157, 248, 330 nolu paragraflara, aşağıda ise 415, 420, 614 nolu paragraflara bakınız.

İKİNCİ KİTAP

ŞİİRSEL HİKMET

GİRİŞ

361. Bu eserin Birinci Kitabının Aksiyomlar kısmında belirttiğimiz gibi, bütün gentil ulusların tarihleri fablla başlar [202]. (Gentil İlk Çağ hakkında tüm bildiklerimizi bize veren) Grekler arasında ilk bilgeler teolojik şairlerdir [199]. Doğmuş veya meydana gelmiş her şey tabiatı gereği kökeninde hamdır, olgunlaşmamıştır [239 vd]. Bu nedenle, şiirsel hikmetin de kökenlerini kavramamız gerekir. Şiirsel hikmet hakkında bize kadar ulaşmış olan büyük ve yüce saygınlığın kaynağı şu iki şeye dayanır: Ulusların [125] ve bilginlerin [127] gururu. Gurur duygusu, uluslardan ziyade bilginlerde ortaya çıkar. Çünkü Mısırlı büyük rahip Manetho'nun, Mısır'ın fabl dolu tarihini yüce doğal bir teolojiye dönüştürmesi gibi [222], Grek filozofları da bu fabl dolu tarihlerini felsefeye dönüştürmüşlerdir. Greklerin fabl dolu tarihlerini felsefeye dönüştürmelerinin nedeni, günümüze kadar gelmiş olan fabl dolu tarihlerinin edep dışı bir hâl almış olması değildi [221], aşağıda göstereceğimiz beş nedene dayanıyordu.

362. Bu nedenlerden ilki, dine duyulan derin saygıdır. Çünkü gentil uluslar her yerde din üzerine temellenen fabllarla kurulmuştur. İkincisi de dinin oluşturduğu büyük etkidir, yani sivil dünya o kadar akıllıca düzenlenmiştir ki bu, yalnızca insanüstü bir hikmetin etkisiyle olabilirdi. Üçüncüsü, bizim de göreceğimiz gibi, dine duyulan bü-

yük saygıya ve bu büyük hikmetin saygınlık kazanmasına yardım eden fabl'ları araştırmaktan başlayan filozofların ortaya çıkmasını ve felsefedeki en yüce (veya evrensel) şeyleri düşünmeyi sağlayan fırsatlardır. Dördüncüsü, daha ileride göstereceğimiz gibi, güzel bir tesadüf eseri olarak şairlerden filozoflara geçen ifade biçimi yoluyla, filozofların yüce felsefi düşüncelerini açıklayabilme kolaylığıdır. Beşinci ve sonuncusu, hepsinin özeti durumundadır: Filozoflar, din otoritesinden ve şairlerin hikmetinden elde ettiklerini kendi düşünceleriyle doğrulamışlardır. Bu beş sebepten ilk ikisi ve beşincisi, ulusların dünyasını tayin eden ilahî hikmete yapılan övgüleri ve kendi hataları içinde güçlükle ilerleyen (geçit açan) filozofların tanıklıklarını da içerir. Üçüncü ve dördüncüsü, ilahî inayetin gerçek Tanrı'nın bir sıfatı mı olduğunu anlamak ve tanımak için filozofların ortaya çıkmasına izin veren Tanrı'nın insanlığa sunduğu aldanışlardır.

363. Bu kitapta baştanbaşa görüleceği gibi, şairler, nasıl ilkin halk hikmeti yoluyla hissetmişlerse, filozoflar da daha sonra bâtınî hikmet yoluyla anlamışlardır. Öyle ki, halk hikmetinin insan ırkının duygusu olduğu, bâtınî hikmetin de insan ırkının aklı olduğu söylenebilir [779]. Aristoteles'in [*On the Soul* 432a 7 vd] ferdî insan için söylediği şey, bu yüzden genelde insan ırkı için de doğrudur. *Nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu.* Yani insan zihni evvelce duyular yoluyla bir izlenim almamışsa, hiçbir izlenim almadığı o şeyle ilgili olan hiçbir şeyi anlamaz (modern filozoflar buna "vesile" (occassion) derler). O hâlde, zihin farkına vardığı bir şeyden dolayı aklı (intellect) kullanır, duyuların alanına giren bir şeyi alır. Bu, Latince *intelligere* kelimesi için uygun bir anlamdır.

[BÖLÜM I] GENEL OLARAK HİKMET

364. O hâlde, şiirsel hikmeti tartışmadan önce, genelde hikmetin ne olduğunu görmemiz gerekir. Hikmet, insanlığı meydana getiren tüm bilimleri ve sanatları kendisiyle kazandığımız, bütün disiplinleri yöneten yetidir. Platon [*Alcibiades I*'de 124 E. vd] hikmeti, "insanın olgunluğu" olarak tanımlar. İnsan, insan olarak var olma anlamında zihin ve ruhtan ibarettir veya zekâ ve iradeden ibarettir. İnsanda, bu her iki kısmı da tam olarak gerçekleştirmek bilgeliğin işidir. İrade, zekâ aracılığıyla en yüksek kurumların bilgisiyle aydınlanmış bir zihin tarafından ruhun en iyiyi seçmesine önderlik edebilir. Bu evrendeki en yüksek kurumlar, Tanrı'ya dönmüş ve Tanrı'yı bilen kurum-

lardır. Önceki, yani evrendeki en yüksek kurumlar, ilahî kurumlardır. Sonraki, yani Tanrı'ya dönmüş ve Tanrı'yı bilen kurumlar ise insani kurumlardır. O halde, gerçek hikmet, insani kurumları en yüksek iyiye sevk etmek için ilahî kurumların bilgisini öğretmelidir. Biz inanıyoruz ki, "Romalıların en bilgilisi" unvanını alan Marcus Terentius Varro'nun [*The Antiquities of] Divine and Human Institutions* adlı eserinde kurduğu plan da budur. Ancak, zamanın adaletsizliği bizi ondan yoksun bırakmıştır [990]. Bu kitapta, eğitimimizin zayıflığı ve edindiğimiz bilgilerin azlığı izin verdiği ölçüde bu kurumları inceleyeceğiz.

365. Gentiller arasında hikmet, Homer tarafından *Odyssey* [8. 63]'in altın pasajında "iyi ile kötünün bilgisi" olarak tanımlanan Müzle [391, 508] başlar, daha sonra ona kehanet (divination) denmiştir. Tanrı tarafından insanlara beyan edilen Yahudilerin gerçek dininin kurulması ve oradan da bizim Hıristiyan dinimizin ortaya çıkması bu uygulamanın yasaklanması üzerine gerçekleşmişti [167]. Müz, böylece, ilkin, uygun biçimde, kâhinler tarafından yapılan kehanet bilimi olmalıydı ve bu da bütün ulusların halk hikmetiydi [342]. Şimdi bu konuda daha çok şey söyleyeceğiz. Müz, Tanrı'nın inayet sıfatı altında Tanrı'yı müşahade etmektir. Öylè ki, *divinari*den dolayı onun özü ilahîlik olarak adlandırılır. Birazdan göreceğimiz gibi, Grek'in insancılığını kuran teolojik şairler, bu hikmeti mısralar hâlinde dile getirmişlerdir ve bu Latinlerin neden "adli müneccimler"e (judicial astrologer)* "hikmet öğreticileri" dediğini açıklar. Hikmet, Eski Yunan'ın Yedi Bilgesi'nin durumunda olduğu gibi, insanlığa faydalı öğütler vermekle ün salmış insanlara sonradan atfedilmiştir. Bu atıf, sonradan ülkeleri bilgece idare eden ve ulusların iyileri olan insanlara yayılmıştır. Buna rağmen, daha sonra hikmet kelimesi doğal ve tanrısal şeylerin bilgisi mânâsına gelmiştir, yani, Tanrı'da insan zihninin bilgisini gören [506] ve Tanrı'yı bütün gerçekliğin kaynağı olarak tanıyan olması sebebiyle tanrısal bilim denen metafizik, Tanrı'yı her iyinin düzenleyicisi olarak tanımalıdır. Böylece

* Adli müneccim gökyüzünü müşahede ederek tanrıların işaretleri olarak kabul edilen işaretleri tam adaletle yani gerçeğe uygun ve doğru olarak insanlara bildiren kahinler için kullanılmaktadır. Ayrıca, gökyüzündeki adaleti yeryüzünde uygulamak düşüncesi hemen hemen bütün ulusların efsanelerinde görünmektedir (ç.n).

metafizik, esas olarak insan ırkının iyiliği için çalışır. İnsanlığın korunması ihtiyatlı bir tanrısallık içinde bulunan evrensel inanca bağlıdır. Platon'un tanrısal unvanına layık olması belki de bu hazırlığı ispat ettiği içindir. Tanrı'yı inkâr eden bu büyük sıfat, hikmetten ziyade aptallıktır. Son olarak, Yahudiler arasında, oradan da biz Hıristiyanlar arasında hikmet, Tanrı tarafından bir esinle (vahiy) bildirilen ebedî olan şeylerin bilimi olarak adlandırılmıştır. Tuskanlar arasında gerçek iyi ve gerçek kötünün bilgisi olarak düşünülen bir bilim, belki de bu olguyu onların bu bilime verdikleri ilk isim olan "tanrısallıktaki bilim" adına borçludur.

366. Bu nedenle, teolojinin üç çeşidini ayırırken Varro'nun yaptığı ayrımdan daha doğru bir ayrım yapmalıyız [Augustine C.G. 6.5]. İlkin, şiirsel teoloji gelir. Bu aslında bütün gentil ulusların sivil teolojisi olan teolojik şairlerin teolojisidir. İkincisi, doğaya ilişkin teoloji, metafizikçilerin teolojisi, üçüncüsü, sivil ve doğaya ilişkin teolojinin bir karışımı olan ve yüce tanrısal esinle bildirilen teoloji olan bizim Hıristiyan teolojimiz. Her üçü de ilahî inayetin temaşasında birleşmiştir. Üçüncü teolojimiz Varro'nun şiirsel teolojisinin yerini alır. Bu gentillerin sivil teolojisiyle aynıdır. Varro, şiirsel teolojiyi hem sivil hem de doğal teolojiden ayırmasına rağmen, fabların yüce felsefenin yüksek gizlerini (mystery) içerdiği şeklindeki sıradan halka ait (vulgar) ortak bir hatayı paylaşarak şiirsel teolojinin, sivil ve doğal teolojinin bir karışımı olduğuna inandı. İlahî inayet, ilkin duyularla algılanan işaretler aracılığıyla ilahî kurumları düzenleyen şiirsel teolojiden başlayarak daha sonra da tanrıların insanlara gönderdiği ilahî öğütler olduğuna inanılan ve duyular alanına inmeyen sonsuz nedenler yoluyla inayeti gösteren doğal teoloji vasıtasıyla insani kurumları yönlendirmiştir. Uluslar da yalnızca duyulardan üstün olmayıp insan aklından da üstün olan ve tanrısal esinle bildirilen bir teolojiyi, tabiatüstü bir değere inanma şeklinde, almaya hazır hâle gelmişlerdir.

[BÖLÜM II] ŞİİRSEL HİKMETİN AÇIKLANMASI VE BÖLÜMLENMESİ

367. Metafizik, konularını alt bilimler olarak adlandırılan bilimlerin tümüne dağıtan en üst bilim olduğu için ve eskilerin hikmeti, şüphesiz gentil dünyanın ilk bilgeleri olan teolojik şairlerin hikmeti olduğu için [199] ve her şey kökeninde, tabiatı gereği ham ve kaba olduğu için biz şiirsel hikmetin başlangıçlarını da ham ve kaba bir metafizik

olarak tasarlamalıyız. Bu metafizikten, bir gövdeden çıkan dallar gibi, bir yandan mantık, ahlâk, ekonomi, siyaset ve diğer bütün şiirseller alanlarla bir öte yandan, kozmografi ve astronominin anası olan fizik çıkmıştır: Bu dallardan sonra, metafizik, iki kızına, yani kronoloji ve coğrafyaya kesinlik verir –bunların hepsi de aynı şekilde şiirseldir.– Şu halde, doğaya ilişkin teolojileri (veya metafizikleri) yoluyla gentil insanlığın (humanity) kurucularının, tanrıları nasıl hayal ettiklerini, mantık aracılığıyla dilleri nasıl icat ettiklerini, ahlâkla nasıl kahramanlar yarattıklarını, ekonomiyle nasıl aileler kurduklarını, siyasetle nasıl şehirler inşa ettiklerini, fizikleriyle nasıl bütün tanrısal olan şeylerin başlangıçlarını oluşturduklarını, insanın kendine özgü fiziğiyle belli bir mânâda nasıl kendilerini yarattıklarını kozmografileriyle kendileri için nasıl bir tanrılar evreni biçimlendirdiklerini, astronomileriyle gezegenleri ve yıldızları nasıl yerden göğe taşıdıklarını, kronolojiyle zamana nasıl bir başlangıç verdiklerini ve coğrafyayla Greklerin mesela, bütün dünyayı kendi Yunanistan'ları içinde nasıl betimlediklerini açık ve belirgin olarak göstereceğiz.

368. O hâlde, bizim Bilimimiz, her şeyden önce, insanlığın fikirlerinin, âdetlerinin ve fiillerinin bir tarihi olmaktadır [347, 391]. İnsani tabiatın tarihinin ilkelerini bu üç ögeden çıkarıyoruz. Bunların aynı zamanda, şimdiye kadar çıkarılmayan evrensel tarihin ilkeleri olduğunu da göstereceğiz [399, 736 vd].

[BÖLÜM III] EVRENSEL TUFAN VE DEVLER

369. Gentil insanlığın kurucuları, Ham, Yafes ve Sam'ın ırklarının insanları olmalıydı. Bunlar, tedricen, aile devletinde tek başlarına, evlilik ve aile bağlarıyla kendilerini insani bir toplum içinde bir arada tutabilmiş olan müşterek ataları Nuh'un gerçek dinini bırakmışlardır [301]. Bu vazgeçmenin bir sonucu olarak evliliklerini bozmuşlar ve ailelerini rastgele ilişkilerle parçalamışlardır ve büyük yeryüzü ormanında başıboş göçebe vahşiler olarak dolaşmaya başlamışlardır. Ham'ın ırkı, Güney Asya, Mısır ve Afrika'nın diğer kısımlarına gitmiştir. Yafes'in ırkı, Kuzey Asya veya İskitya ve oradan Avrupa'ya doğru ilerlemiştir. Sam'ın ırkı, bütün Orta Asya'nın içinden doğuya doğru yol almıştır. Büyük yeryüzü ormanında dolu olan vahşi hayvanlardan kaçarak, vahşi ve ürkek kadınları izleyerek, yiyecek ve su arayarak birbirlerinden ayrılmışlardır. Anneler, çocuklarını terk etmişler, bu çocuklar, herhangi bir insani âdeti öğrenmek şöyle dursun

insan sesini duymadan büyümüşler ve böylece gerçekten hayvani ve vahşi bir duruma düşmüşlerdir. Anneler, hayvanlar gibi bebeklerini sadece emzirmişler ve onları çıplak olarak kendi pislikleri içinde debelenmeye bırakmışlardır. Çocuklar sütten kesildiğindeyse, anneleri onları tamamen terk etmişlerdir. Kendi pislikleri içinde debelenmek zorunda kalan bu çocukların güherçileli tuzları, tarlaları zengin bir şekilde verimli kılmıştır. Büyük yeryüzü ormanına uyum sağlamak zorunda olan ve tufandan sonra son derece hızlı büyüyen bu çocuklar, bu çabalar içinde kaslarını kasıp bükerek bedenlerine daha fazla miktarda güherçileli tuzları çekmişlerdir. Onlar, tanrıların, babaların ve çocukluktan soğutan ve duyarsızlaştıran öğretmenlerin korkusu olmadan büyümüşlerdir. Bu nedenle, kas ve kemik bakımından sağlam ve güçlü, gereğinden fazla iri yapılı devler olma durumuna gelmişlerdir. Çocukların bu şekilde yetişmesi, Almanlara dev gibi boyları yakıştıran Sezar ve Tacitus'un anlattıklarından çok daha vahşiydi [170]. Böylece, Procopius'un sözünü ettiği Gotların dev gibi boylarının [!] ve bugün Macellan Boğazı'nın yanında var olduğu zannedilen Patagonyalıların devsel ölçülere sahip olmalarının nedeni ortaya çıkmış oldu. Tabiat filozofları bu konuda çok saçma şeyler söylemişlerdi. *De gigantibus*'u yazan Chassanion tarafından toplanan verilere göre, oradaki dağlarda bu devlere ait olduğu sanılan parçalar bulunmuştur ve hâlâ bulunmaktadır (ileride söyleyeceklerimiz açısından önemli bir durum [377, 387]). Bunlar, daha ilerde halk geleneği tarafından, yeri geldiğinde konuşacağımız nedenlerden dolayı abartılmıştır ama yine de normal ölçülerden çok büyük olan kafatasları ve kemiklerdir.

370. Bu devler, tufandan sonra yeryüzüne dağılmışlardır. Greklerin fabl dolu tarihinde onlardan bahsedildiğini görmüştük [193] ve Latin filologları farkında olmaksızın eski İtalya tarihinde bu devlerin var olduğundan bahsettiler. Onlar, asıl Yerliler (aborjinler) denilen İtalya'nın en eski insanlarının, *autochthones* (Yerliler) olduklarını iddia ettiler. Bu kelime, eski Yunanlılar ve Latinler arasında soylular anlamına gelen *yerin oğulları* demektir ve fabllarda Grekler tam anlamıyla, devlere, *yerin oğulları* derler ve Yer, devlerin annesidir. Bir Grek terimi olan *autochthones,* Latincede *indigenae* ile karşılanır. Yani, "aynı topraktan doğanlar" demektir. Bir halkın veya ulusun yerli tanrılarına da *dii indigetes* denilirdi. Tıpkı, *inde geniti* gibi veya bugün kısaca *ingeniti* dememiz gibi. Çünkü *de* hecesi, halkın ilk dili-

nin fazlalıklarından biridir. Bunu, daha sonra tartışacağız. Aynı şekilde, Latinler arasında *imperator* için *induperator* kelimesinin olduğunu buluruz ve On İki Levha Kanunları'nda [1.2] *iniicito* için *endoiacito* kelimesini buluruz. Belki de ateşkes demek olan *induciae* kelimesinin *iniiciae* olması gibi. Onlar, barış anlaşması yapmak demek olan *icere foedus*tan dolayı böyle adlandırılmış olmalıdır. Bu durumda, *indigeni* kelimesinden, ilk ve uygun mânâsı "soylu" demek olan *ingenui* kelimesi elde edilmiştir (oradan da *artes ingenuae* "soylu sanatlar" terimi gelmiştir) fakat bu kelime, son olarak, "özgür" mânâsına gelmiştir (*artes liberales*'in "soylu sanatlar" anlamını korumasına rağmen). Çünkü yalnızca soylular, bizim kısaca işaret ettiğimiz gibi, [597] pleplerin köle olduğu veya köleleri imâ ettiği ilk şehirleri oluşturdular.

371. Aynı Latin filologları bütün eski insanların, asıl Yerliler olarak anıldığını ve kutsal tarihin, *emim ve zomzommim* denilen bu tür insanları bize anlattığını müşahade ederler [*Genesis* 14.5; *Deuteronomy* 2.10, 20- 21]. Yahudi bilginleri, bunları devler olarak kabul eder. Onlardan biri Nimrod'du. Tufandan önceki devler, *Kutsal Kitap* tarafından tasvir edilmiştir [*Genesis* 6.4]. Bu devler, çağın ünlü, çok güçlü insanları olarak betimlenir. Tanrı'nın Âdem'i, Nuh'u ve üç oğlunu aralarından çıkarttığı İbraniler, Tanrı'ya ve atalarına duydukları korku dolayısıyla ve temiz yetiştirildikleri için normal ölçüde boylara sahiplerdi. Belki de İbranilerin devsellikten (giantism) nefret etmelerinin nedeni buydu. Çünkü, İbranilerin bedensel bir temizliğe ilişkin âyin şeklinde resmî kanunları vardı. Romalılar, su ve ateşle yapılan ve vatandaşların bütün günahlarından şehri temizlemek niyetiyle halk adına adanan kurbanlarda bu kanunların izini büyük ölçüde korumuşlardır. Onların evlilik törenleri de su ve ateşle kutsanmıştı. Bu iki şey arasındaki ortaklık vatandaşlığın da işaretiydi. Bunlardan yoksunluk ise, *interdictum aqua et igni* [610, 957] olarak adlandırıldı. Ateş ve su ile kurban etme, beş yıllık bir süre anlamına gelen *lustrum* olarak adlandırıldı. Çünkü o, bu kurbanlar arasındaki süreydi. Dahası Grekler arasında, bir Olimpiyat, dört yıllık bir süre demekti. Fakat *lustrum,* aynı zamanda yabanıl vahşilerin mağarası da demekti ve parlatmak ve temizlemek demek olan *lustrari* fiili, ilkin bu mağaraları aydınlatmak ve içeride gizli gizli dolaşan vahşilerden temizlemek anlamına gelmiş olmalıdır. Böylece de su, *aqua lustralis* denilen kurbanlar için gerekli oldu. Grekler, yıllarını, Herkül'ün eki-

me hazır hâle getirmek için ateşe verdiği Nemean ormanını yakma zamanından itibaren saymaya başladılar. Bunun anısına, Eserin Ana Fikrinde işaret ettiğimiz gibi [3] ve daha sonra da göreceğimiz gibi [733] Herkül, Olimpiyatları kurdu. Romalılar, daha açık olarak yıllarını saymaya *lustra*dan, yani kutsal arınma suyundan başladılar. Çünkü uygarlık suyla başlar. Ateşe olan ihtiyaçtan önce suya olan ihtiyaç ortaya çıkmıştır, yani *aqua*nın *ignis*den önce geldiği evlilik ve aforoz etme durumlarında görüldüğü gibi. Bu, bütün uluslarda mevcut ve müşterek bir âdet olan kurbanlardan önce gelen kutsal arınmaların kökenidir. Kutsal arınma, beden temizliği ve tanrıların ve babaların korkusu aracılığıyla iyice aşılanınca –her iki durumda korkunun erken zamanlarda terör boyutlarına kadar ulaştığını görüyoruz– devler, normal boya indiler. Belki de bu nedenledir ki, Grekçede sivil yönetim anlamına gelen *politeia* kelimesi Latincede temizlik ve düzen anlamına gelen *politus* kelimesinden elde edilmiştir.

372. Boyun kısalışı, eski kahramanların aşırı şekilde büyük silahlarıyla gösterilmesi gibi, ulusların insani zamanlarına kadar devam etmiş olmalıydı. Suetonius'a göre Augustus [*The Deified Augustus* 72. 3] eski devlerin kemiklerini ve kafataslarını kendi müzesinde saklamıştır. Böylece, Aksiyomlarda gösterildiği gibi [172], insanların ilk dünyası tam olarak iki türe ayrılmıştı. İlki, yalnızca İbranilerden oluşan normal ölçüye sahip insanlar, ikincisi gentil ulusların kurucuları olan devler. Devlerin sırayla iki türü vardır. Birinci tür "yerin oğulları" veya soylulardır. Bunlar terimin tam anlamıyla devlerdir. Devler çağı, ismini onlardan alır (ve kutsal tarihin, çağın güçlü insanları olarak tanımladığı budur). İkinci tür, dev denilmeye daha az uygun olan [ilk devler tarafından] boyun eğdirilen diğer devlerdir [553].

373. Gentil ulusların kurucuları [devselliğin (giantism)] bu şartına ulaştıkları zaman yukarıda varsayıldığı gibi [62] Sam'ın ırkı için tufandan sonra bir yüzyıl, Ham ve Yafes'in ırkları için iki yüzyıl ayırdılar. Aşağıda, bu konunun fiziksel tarihi verilecektir [387]. Bu konu Grek fabllarında bize aktarılmasına rağmen şimdiye kadar dikkate alınmamıştır. Ve bu konu aynı zamanda bize evrensel tufanın yeni bir fiziksel tarihini verecektir [380].

[KISIM I]

[ŞİİRSEL METAFİZİK]

[BÖLÜM I] ŞİİRİN, PUTPERESTLİĞİN, TANRISALLIĞIN VE KUTSAMALARIN KÖKENİ OLARAK ŞİİRSEL METAFİZİK

374. Bütün filozoflar ve filologlar, eski gentillerin hikmeti hakkında araştırmalarına, aptal ve korkunç vahşiler olan bu ilk insanlardan başlamış olmalıdırlar. Yani, yukarıda değindiğimiz gibi tam anlamıyla devlerden başlamışlardır (Peder Boulduc, *De ecclesia ante Legem* adlı eserinde der ki, *Kutsal Kitap*'a göre, bu devlerin isimleri dindar, saygıdeğer, şerefli insanlara işaret eder. Fakat bu, sadece, kehanetle gentil dinleri kuran ve devler çağına ismini veren soylu devler olarak anlaşılabilir). Bu soylu devler, kehanetlerine ilişkin delillerini dış dünyada (yani duyusal dünyada) değil de düşünen zihnin değişmeleri içinde arayan metafizikle başlamış olmalıydılar. Çünkü ulusların bu dünyası, kesinlikle insanlar tarafından yapılmış olduğundan [331], metafiziğin ilkeleri de bu değişmeler içinde aranmalıdır. Ve insan tabiatı, hayvanların tabiatına benzer olmaktan uzaklaştıkça bu özelliği elde eder, yani "şey"leri bilmenin biricik yolu duyulardır.

375. Böylece, gentil dünyanın ilk hikmeti olan şiirsel hikmet, şimdiki bilgili insanlarınki gibi rasyonel ve soyut bir metafizikle değil,

rasyonelleştirme gücü olmayan, tamamıyla kaba duyu ve güçlü imgeleme sahip bu ilk insanların hissetmesi ve hayal kurmasına dayalı bir metafizikle başlamış olmalıydı [185]. Bu metafizik, onların şiiriydi, onlarla birlikte doğmuş (çünkü onlar, tabiatları gereği bu duyularla ve imgelemle donatılmışlardı) bir yetenekti. Bu metafizik, nedenleri bilememekten doğmuştu, çünkü merakın annesi olan cehalet, hiçbir şeyden haberi olmayan bu insanlara her şeyi olağanüstü göstermişti [184]. Onların şiiri, ilkin tanrısaldı. Çünkü Lactanius'tan aldığımız pasajda da gördüğümüz gibi kaba duyu ve güçlü imgeleme sahip olan bu ilk insanlar, hissetikleri ve merak ettikleri şeylerin nedenlerini tanrılar olarak hayal ettiler [188] (küçük anlıklarını (understanding) şaşırtan her şeyi tanrılar olarak adlandıran şimdiki Amerikan Yerlileri de bu durumu doğrulamaktadır). Buna Arktik Okyanusu yakınlarında oturan eski Germenleri de ekleyebiliriz. Tacitus, onlar hakkında [6.45] şöyle söyler: Onlar, Güneş'in geceleyin denizin içinden geçerek batıdan doğuya doğru geçtiğini işittiklerini söylemişlerdi ve tanrıları gördüklerini iddia etmişlerdi. İşte bu uluslar, sözünü ettiğimiz gentil dünyanın kurucularını daha iyi anlamamıza yardım eden kaba ve basit uluslardır. Bu ilk insanlar, tıpkı çocukların ellerindeki cansız oyuncaklarla, canlı kişilermişçesine oynamaları ve konuşmaları gibi, merak ettikleri şeylere, kendi düşünceleri doğrultusunda tözsel bir varoluş vermişlerdi [186].

376. Aynı şekilde, doğuş hâlindeki insanlığın çocukları olan gentil ulusların ilk insanları [209], kendi fikirlerine göre "şey"leri yarattılar. Fakat bu yaratma, Tanrı'nın yaratmasından tamamen farklıydı. Çünkü, Tanrı, mutlak akıl olarak her şeyi bilir ve şeyleri bilmesiyle de onları yaratır. Fakat gentiller, kendi cehaletleri içinde, tanrının bütünüyle bedensel olduğunu hayal ettiler ve tanrıya bedensel bir değer atfettiler. Yarattıkları bu tanrı maddi olduğundan, onu muazzam şekilde yücelttiler. Bu yücelik o kadar büyüktü ki, hayal ederek yaratan kişilerin aklını karıştırmıştı ve bu kişiler, Grekçe "creators" "yaratıcılar" anlamına gelen "şairler" olarak adlandırıldı. Bu büyük şiir sanatı üç şekilde gerçekleşmiştir.

1. Halkın anlayışına uygun olan yüce (sublime) fabllar icat edilmesiyle.

2. Bu maksata uygun olarak aşırılığa gidilerek.

3. Şairlerin bizzat yaptığı gibi, sıradan insanlara erdemli bir şekilde hareket etmenin öğretilmesi ile. Aşağıda bundan bahsedilecek [379].

İnsani kurumların bu tabiatı hakkında Tacitus'un soylu bir anlatımında belirttiği gibi, ebedi bir özellik kalmıştır. O da şudur: Korkmuş insanlar "inandıkları şey hakkında olur olmaz hayal kurmazlar" (*fingunt simul creduntque*) [A. 6.5.10].

377. Tufandan sonra, havada, çok şiddetli bir etkinin meydana gelmesi ve bir patlamanın ortaya çıkması sonucu, gökyüzü, korkunç bir şekilde gök gürültüsüyle gümbürdediği ve aydınlandığı zaman kaba duyu ve güçlü hayal gücüne sahip olan bu insanlar, gentil insanlığın ilk kurucuları olmalıdırlar. Biz, bu durumun Mezopotamya'da tufandan bir yüzyıl sonra meydana geldiğini [62, 195] de varsaymıştık. Çünkü evrensel tufandan sonra nemin kaybolması ve toprağın kuruması zaman almıştır. Ta ki toprak kuru buharlar çıkarana kadar veya şimşeğin meydana gelmesi için havada yanan bir madde oluşana kadar. O halde, çok sağlam olması gereken ve en güçlü vahşilerin mağaralarının bulunduğu dağların zirvelerindeki ormanların içine yayılmış birkaç dev, nedenini bilmedikleri bu büyük etkiyle korktular ve şaşırdılar, gözlerini yukarı kaldırdılar ve gökyüzünün farkına vardılar. Bu durumda, insan zihninin tabiatı, kendi tabiatını bu etkiye atfetti [180] ve şiddetli tutkularını bağırarak ve homurdanarak ifade eden kaba, güçlü vücut yapısındaki tüm insanların tabiatlarından dolayı onlar, gökyüzünü büyük ve canlı bir beden olarak hayal ettiler ve gökyüzünü daha büyük *gens*lerin ilk tanrısı Jove olarak adlandırdılar. Onlara göre Jove şimşeğin ıslık gibi sesiyle ve gök gürültüsünün gümbürtüsüyle kendilerine bir şey anlatmak istiyordu. Böylece, onlar cehaletin kızı ve bilginin annesi olan ve insan zihnini açan doğal merakın hayreti doğurmasını incelemeye başladılar. Bu özellik, halk arasında hâlâ devam etmektedir. Onlar, bir kuyruklu yıldız, yalancı Güneş veya tabiatta ve özellikle de gökyüzünün görünüşünde, olağanüstü başka bir şey gördüklerinde hemen merak ederler ve kaygıyla bunun ne anlama geldiğini araştırırlar [189]. Felsefeyle aydınlanmış ve eğitilmiş zihinlerin bu çağında bile mıknatısın demir üzerindeki büyük etkisine şaşırdıklarında mıknatısın, demir üzerinde esrarengiz bir sempatiye sahip olduğunu iddia ettiler ve böylece bütün tabiatı, tutkuları, tesirleri hisseden büyük bir canlı beden yaptılar [180].

378. Ancak, medenileşmiş (keskinleşmiş) zihinlerin tabiatı, sıradan halkta bile, bizim dillerimizde çok sayıda olan tüm soyut terimlerle uyumlu soyutlamalar yaparak, duyulardan öylesine koparılmış ve yazma sanatıyla öylesine inceltilmiş ve sıradan halk, nasıl sayacağını ve hesap edeceğini bildiği için medenileşmiş zihin, sayıların kullanılmasıyla deyim yerindeyse öylesine tinselleştirilmiştir ki, doğal olarak, "Sempatik Tabiat" denilen bu hanımın (Tabiat Ana) büyük imgesine biçim vermek bizim gücümüzü aşar. İnsanlar, bir ifadeyi dudaklarıyla biçimlendirirler. Fakat zihinlerinde hiçbir şey olmayabilir. Çünkü onların zihinlerindeki şey ya yanlıştır ya da zihinlerinde hiçbir şey yoktur. Hayal güçleri yanlış bir imajı biçimlendirmekte artık işe yaramaz. Zihinleri soyut, ince ve tinselleşmiş olmayan bu ilk insanların engin hayal güçlerine girmek bizim gücümüzün üstündedir. Çünkü onlar, duyguları bakımından çok derin, tutkuları bakımından sersemletici hislerle doludurlar. Bu nedenle, gentil insanlığı kuran ilk insanların nasıl düşündüklerini anlamakta güçlük çekeriz ve bunu çok az tahayyül edebiliriz.

379. İlk teolojik şairler yarattıklarının en büyüğü olan ilk tanrısal fablı bu şekilde vücuda getirdiler. Yani, insanların ve tanrıların kralı ve babası olan hiddetle gürleyen ve şimşekleri fırlatan Jove fablını yarattılar. Bu fabl, o kadar tedirgin edici ve öğreticiydi ki [376] onu yaratanlar ona bizzat kendileri inandılar ve ondan korktular, ona hürmet ettiler ve korku dolu dinlerle ibadet ettiler [517]. İnsan zihninin bu özelliğiyle Tacitus'un da işaret ettiği gibi, bu insanlar her gördükleri, hayal ettikleri, hattâ yaptıkları ne varsa hepsinin Jove olduğuna inandılar ve evrenin bütününe ve onun parçalarına canlı bir töz yüklediler. Bu, durum şu ifadede açıkça görülmektedir. "Her şey Jove'la doludur" (*Iovis omnia plena*) [Vergil, *Ecloque* 3.60]. Platon, daha sonra bunu, her şeye nüfuz eden ve her şeyi dolduran eter olarak anlamıştır [*Cratylus* 412D] [398]. Ancak teolojik şairler için Jove dağların zirvelerinden daha yüksek değildi [712]. İşaretlerle konuşan ilk insanlar, doğal olarak şimşek çakması ve gök gürültüsünün Jove'un kendilerine verdiği işaretler olduğuna inandılar. Bundan dolayı, *nuo* (bir işaret vermek anlamına gelen), tanrısal saygıyı ifade eden yüce ve değerli olandan çok, bir fikir olarak tanrısal irade anlamına gelen *numen* oldu. Onlar, Jove'un işaretlerle emrettiğine, bu işaretlerin gerçek kelimeler olduğuna ve tabiatın Jove'un dili oldu-

ğuna inandılar. Gentiller, bu dilbiliminin evrensel şekilde tanrısal olduğuna inandılar, Grekler de onunla tanrıların dilinin bilimi anlamına gelen teolojiyi adlandırdı. Böylece Jove şimşeğin korku dolu krallığını elde etti, insanların ve tanrıların kralı oldu. Ayrıca, iki unvan daha elde etti. Birincisi, en güçlü (*fortissimus)* anlamına da gelen, en iyi (*best optimus*) unvanıdır ki bu unvan, tersine bir süreçle erken Latincedeki *fortis* kelimesi, geç Latincedeki *bonus* kelimesi ile aynı anlama geliyordu. İkincisi, ise, Jove'un bizzat gökyüzü olan geniş bedeninden dolayı aldığı en büyük (*maximus*) unvanıdır. İlk unvanından dolayı Jove şimşek çaktırarak insanlığa nasihat ettiğinden ve büyük fayda sağladığından *Soter* veya kurtarıcı (savior) unvanını aldı (bu Bilimimize aldığımız üç ilkeden ilkidir [333 vd]. Yine Jove *gens*lerin prensi olan bu devlerin vahşi dolaşmalarına bir son verdikten sonra *Stator,* destekleyen, kurucu lâkabını aldı. Latin filologlar bu lâkabı çok dar bir anlamda, Sabinlerle yaptıkları savaştan kaçan Romalıları durdurmak için Romulus'un dua ile yardım dilemesini Jove'a atfen açıklarlar.

380. Böylece, filologları şaşırtan birçok Jove ortaya çıktı. Aslında bu durum, tufanın evrenselliğini ispat eder ve bakılacak olursa, fabllar yoluyla bize kadar ulaşan anlatımların çoğu fiziksel tarihlerdir [194]. Çünkü, her gentil ulusun kendi Jove'u vardı ve Mısırlılar kendi Jove'ları Ammon'un bu Jove'ların en eskisi olduğu kanısına sahiptiler [47, 62].

381. Böylece, şiirsel karakterlerin ilkeleri hakkında söylenmiş olanlarla uyumlu olarak [209] Jove doğal olarak, tanrısal bir karakter veya hayalî bir evrensel olarak şiirde doğmuş olmalıdır. Kehanetlerle alınan her şey, hepsi şair olması gereken bütün eski gentil uluslar tarafından Jove'a atfedildi. Onların şiirsel hikmeti Tanrı'nın inayet sıfatından dolayı temaşa hâlindeki bu şiirsel metafizikle başladı. Ve onlar, teolojik şairler veya Jove'un kehanetlerinde ifade ettiği tanrıların dilini anlayan bilgeler olarak adlandırıldı. Kehanette bulunmak veya önceden haber vermek anlamına gelen *divinari*den dolayı, onların kâhinler anlamında tanrısal oldukları söylendi. Kehanette bulunmak şeklinde tanımlanan bu Bilim, Âdem'e gerçek dinini emreden Tanrı'nın kehaneti yasaklaması üzerine [167] Homer tarafından iyi ve kötünün bilimi, Müz (Muse) olarak adlandırıldı [365]. Çünkü teolojik şairler, bu mistik teolojiyi mısralar hâlinde verdiler. Kehanetlerin kutsal sırlarını açıklayan bütün Grek şairleri *mystae* olarak

adlandırıldı. Horace de onlara "tanrıların yorumcuları" demişti [A. 391]. Her gentil ulus, bu bilimde hünerli olduğu kendi *Sybil*ine (kehanet kitabına) sahipti ve biz onların on iki tanesinden söz edildiğini gördük. *Sybil*ler ve kehanetler gentil dünyanın en eski kurumlarıdır [721, 925].

382. Bütün bunlar, putperestliğin kökenleri üzerine Eusebius [yani, *Lactantius*]*'un altın pasajıyla uyumlu bir biçimde burada tartışıldı. Yani, basit ve kaba ilk insanlar, tanrıları o andaki gücün dehşetinden [188] icat ettiler. Bu korku, insanların diğer insanlar üzerinde uyandırdığı korku değil, insanların kendilerinde uyandırdıkları [191] ve dünyada tanrıları yaratan korkuydu. Putperestliğin kökeni, aynı şekilde, dünyada aynı anda doğmuş olan kehanetin kökeniyle birlikte gösterildi. Bu ikisinin kökenlerini, kehanetleri doğru anlamak veya elde etmek için kurban sunmanın kökeni izledi [250].

383. Şiirin kökeninin böyle olması, şu sonsuz özellikle de doğrulanır. Şiirin malzemesi inanılır bir imkânsızlıkta yatar. Bu, bedenlerin zihinler olmasını gerektiren imkânsızlıktır. Böylece, gürleyen gökyüzünün Jove olduğuna inanıldı. Şairler için de, büyücü kadınların büyüler yoluyla yaygınlaştırdığı şaşırtıcı şeyleri şarkı olarak söylemekten daha sevgili bir şey yoktu. Bütün bunlar, Tanrı'nın her şeyi yapabilme gücüne sahip olduğunu bilen uluslar tarafından gizli bir anlamda açıklanmaktadır. Bu anlamdan başka bir anlam çıkar. Bütün insanlar doğal olarak tanrısallığa sonsuz saygı göstermişlerdir. Aynı şekilde, şairler de gentiller arasında dinleri kurmuşlardır.

384. Burada söylenen şeyler, Platon ve Aristoteles'ten Patrizzi, Scaliger ve Castelvetro'ya kadar şiirin kökeninden bahseden bütün teorileri alt üst etmekten uzaktır [807]. Çünkü şiiri çok yükselten insanın uslamlama gücünün yetersiz olduğu görülmüştür. Daha sonra gelen filozoflar, şiir ve eleştiri sanatları bakımından eşit şeyler ürettikleri ya da iyi hiçbir şey üretmedikleri gibi, şiirin gelişmesini de engellemişlerdir. Bundan dolayı, hepsinin, yani ilkin, bu çağın marifet düzenindeki kahramansal şairlerin en üstünde olma ayrıcalığı Homer'e aittir. Şiirin kökenlerinin bu keşfi, Platon'dan, Bacon'ın *De*

---

* Burada, eseri İngilizceye çevirenler Vico'nun Eusebius olarak zikrettiği kişinin aslında Lactanius olduğunu ifade etmek istemişlerdir. Vico'nun eserindeki buna benzer yanlışlıklar Vico üzerine araştırmalar yapan uzmanlar tarafından düzeltilmiştir (ç.n).

sapientia veterum adlı eserine varıncaya kadar canla başla araştırılan eskilerin eşsiz hikmeti fikrini ortadan kaldırdı [128]. Keza, eskilerin hikmeti, büyük ve nadir filozofların bâtınî hikmeti değil de, insan ırkını kuran kanun koyucuların halk hikmetiydi. Böylece, Jove'un durumunda olduğu gibi bilginler tarafından Grek fabllarına ve Mısır hiyerogliflerine atfedilen yüce felsefenin bütün mistik anlamlarının sahip olması gereken tarihsel anlamların hem doğal olduğu hem de yerinde olmadığı görülecektir [435, 437].

[BÖLÜM II] BU BİLİMİN TEMEL YÖNLERİ ÜZERİNE SONUÇLAR

I

385. Bu noktada, yukarıda söylenenlerden şu sonuç çıkar: Tabiatın yardımından ümitsiz olan kaba, vahşi, yabanî insanlar kendilerini korumak için tabiata üstün gelen bir şey arzu ettiler (Bu, Bilimimizin metodunu üzerine kurduğumuz ilk ilkedir [339]). İşte, İlahî inayet, bu insanların duyularıyla kavradıkları Jove'a yükledikleri yanlış kutsallıktan korkarak aldanmalarına izin verdi [916]. Çünkü Jove şimşek yoluyla onları çarpıyordu. Böylece onlar, zaman zaman durarak yanan alevlerle bu ilk fırtınanın kara bulutlarının arasında şu büyük gerçeği fark ettiler: İlahî inayet, bütün insanlığa refah ve esenlik verir. Öyle ki, inayet sıfatı altında Tanrı'yı temaşa ederek ulusları kuran bütün kanun koyucuların halk hikmetiyle başlayarak onların doğal teolojilerini [366] akılsal yönden ispat eden ve filozofların batınî hikmetiyle tamamlanan bu Bilim, ilahî inayetin akılsal, sivil teolojisi olur [2, 342].

II

386. Otorite felsefesi burada başlar [7, 350]. Bu, Bilimin ikinci temel yönüdür. Otorite kelimesi, kökenindeki mülk mânâsı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu kelime, daima On İki Levha Kanunları'nda bu anlamda kullanılmıştır [3.7] ve *auctores* terimi derece derece bu mülk unvanını elde ettiğimiz özellikten dolayı şu duruma gelmiştir: *Auctor* kesin olarak *autos* (*proprius or suus ipsius*)'dan gelir ve birçok bilgin onu *autor* ve *autoritas* şeklinde "h" sesini bırakarak yazar.

387. Otorite, ilkin tanrısaldı. Otorite, söz konusu ettiğimiz birkaç devi, dağların altındaki mağaraların oyuklarına ve derinliklerine atan

kendine özgü bir tanrısallıktı. Bu tanrısallık, dağlara dağılmış olan devleri, gök ilk kez gürlediği zaman Jove'un korkusuyla yere zincirleyen demir halkadır. Bu devler, yüksek bir kayaya zincirlenmiş ve bir kartal tarafından kalpleri yenilen Tityus ve Prometheus idi. Yani onlar, Jove'a atfedilen kehanetlerin diniyle zincirlenmişlerdi [719]. Onların korku nedeniyle hareketsiz kalması, Latinler tarafından kahramansal bir deyim olan *terrore defixi* ile ifade edildi ve sanatçılar, onları, dağların üzerinde bu bağlarla ellerinden ve ayaklarından zincirlenmiş olarak resmettiler. Dionysius Longinus [!] bu fabla bütün Homerik fabların en yücesi olarak hayran olmuştur. Homer, bu zincirle ilgili olarak Jove'un insanların ve tanrıların kralı olduğunu ispat etmek için, eğer, bütün tanrılar ve insanlar bir tarafta el ele tutuşsalardı, diğer tarafta, Jove'un yalnızca bir eliyle hepsini çekebileceğini iddia etmiştir [I. 8.18- 27]. Stoalıların, dünyayı kuşatarak ve sararak elinde tutan Kader anlayışlarıyla bağlantılı olarak sonsuz nedenler dizisini gösteren zincirleri vardı fakat Stoalılar, kendileri de bu zincire dolanmamaya dikkat etsinler. Keza, insanları ve tanrıları bu zincirle sürüklemek, Jove'un seçimine bağlıdır. Buna rağmen Stoalılar, Jove'u da Kadere boyun eğdireceklerdi.

388. Terimin tam felsefi anlamıyla, tanrısal otoriteyi insani otorite izlemiştir. İnsani otorite özelliği, öyle bir özelliktir ki, Tanrı bile insanı yok etmeden bu özelliği ondan alamaz. Terence'nin [*Lady of Andros*, 959 vd] adlı eserindeki şu söz, "*voluptates propriae deorum*" yani, "Tanrı'nın nimeti başkalarına bağlı değildir" ile Horace'nin [*Odes* 2.2.22] eserindeki "*of propriam virtutis laurum*", yani "erdem değeri, başkalarına imrenmeyle elde edilemez" ve Sezar'ın [*Civil Wars* 3.70] eserindeki "*of propriam victoriam*" sözü aynı anlamdadır fakat Denis Petau [yani *Voss*] yanlışlıkla Ceaser'ın bu ifadesinin kötü bir Latinceyle ifade edildiğini düşünür. Oysa, Sezar'ın bu sözü, "düşmanın elinden alamadığı zafer" anlamında çok seçkin bir Latinceyle ifade edilmiştir. Bu otorite, iradenin, diğer yandan da, gerçekliğe boyun eğen pasif bir güç olan aklın (intellect) serbestçe kullanımıdır. Bütün insani şeylerin dayandığı bu ilk noktadan dolayı, insanlar, bedenin hareketlerinin kontrolünü sağlamak için, ya tam olarak iradeyi boyun eğdirmek ya da ona daha iyi bir yön vermek için (bu özgür etkenlere *conatus*un varlığı uygundur) insani seçim özgürlüğünü kullanmaya başladılar [340]. Devlerin büyük yer ormanındaki vahşi dolaşma âdetlerini bırakmaları, yerleşik kalmaları

ve uzun süre mağaralarında saklanmaları gibi tamamen zıt bir âdete alışmaları bu seçme özelliği dolayısıyla gerçekleşmiştir.

389. İnsan tabiatının bu otoritesini doğal kanunun otoritesi izledi. Çünkü devler, ilk yıldırım zamanında şans eseri buldukları yerlerde uzun süre kaldıktan sonra işgal ettikleri bu yerleri sahiplenerek bu yerlerin efendileri oldular. Böylece, dünyadaki ilk sahiplenilen bölgelerin (dominion) kaynağı ortaya çıktı. Bu, "Jüpiter'in sevdiği birkaç kişi"yi (*pauci quos aequus amavit-Iupiter)* [Vergil: A. 6. 129 vd] daha sonra filozoflar, Tanrı tarafından bilim ve değer gibi doğal yetenekler lutfedilen insanlara dönüştürdüler. Ancak, bu deyimin tarihsel önemi şudur: Mağaraların oyuklarında ve derinliklerinde yaşayan bu kişiler, Jove'u ilk tanrı sayan ve daha büyük *gens*ler denilen ailelerin prensleri oldular [317]. Daha büyük *gens*ler, ilk krallıkları ve ilk şehirleri oluşturan birçok aileye ayrılan eski soylu evlerdir [433]. Onların belleği, şu ince kahramansal Latince cümlecikte korunmuştur: *condere gentes, condere regna, condere urbes; fundare gentes, fundare regna, fundare urbes.*

390. Bu otorite felsefesi, ilahî inayetin rasyonel sivil teolojisini izler. Çünkü, otorite felsefesinin teolojik delilleri vasıtasıyla, ilahî inayetin sivil teolojisi, felsefî delillerle, filolojik delilleri açık ve net kılar [342-359]; ve ulusların en karanlık İlk Çağının kurumlarına gönderme yaparak, tabiatı gereği çok kesin olmayan [141] insani seçimi kesin hâle getirir ki bu da filolojiyi bir bilim formuna sokmak demektir [7].

III

391. Üçüncü temel yön, insani fikirler tarihidir [347]. Bu fikirler, göksel âlemin beden gözüyle temaşa edilmesi yoluyla tanrısal fikirlerle başlamıştır [377]. Kehanet bilimlerinde Romalılar, gökyüzündeki bölgeleri gözlemlemek için *contemplari* fiilini kullandılar. Böylece, kâhinler ortaya çıktı ve gökyüzünden âlâmetler alındı. Kâhinlerin asâlarıyla işaretledikleri bu bölgeler gökyüzünün tapınakları olarak adlandırıldı (*templa coeli*), Greklerin, sonunda metafiziksel ve matematiksel soyutlamalara dönüşen ilk tanrısal ve yüce şeyleri temaşa etmek olan *theōrēmata* ve *mathēmata*ları buradan çıkmış olmalıdır [710]. Bu, "Müz, Jove'dan başladı" (*A Iove principium musae*) [Vergil, *Eclogue* 3.60] diyen sivil tarihtir. Çünkü biraz yukarıda, Jove'un yıldırımlarının Homer'in "iyi ve kötünün bilgisi" ola-

rak tanımladığı ilk Müzü ortaya çıkardığını görmüştük [365]. Bu noktada, filozofların sonradan, hikmetin başlangıcı dindarlıktır özdeyişini getirmeleri hiç de zor olmadı. İlk Müz, kehanetleri almak için göksel âlemi temaşa etmiş olan Urania olmuş olmalıydı. Daha sonra, Urania ilerde görüleceği gibi [739] astronomiye yerleşti. Tıpkı, şiirsel metafiziğin, kendi şiirsel tabiatını paylaşan alt bilim dallarına bölünmesi gibi [367], bu fikirler tarihi de hem uluslar arasında kullanımda olan uygulamalı bilimlerin hem de şimdilerde bilginler tarafından işlenmiş olan spekülatif bilimlerin ham kökenlerini bize gösterecektir [I. 8].

IV

392. Dördüncü temel yön, yukarıda söylenen fikirler tarihini büyüten felsefi bir eleştiridir. Bu filolojik konular hakkında felsefi eleştiri yazan yazarların ortaya çıkabilmesi için bin yıldan fazla zaman geçmiş olması gerekir. Bu durum, ulusların kurucuları üzerinde doğru bir yargıyı mümkün kılacaktır. Jove'la başlayan felsefi eleştirimiz, bize, doğal olarak teolojik şairler olan gentil ulusların kurucularının zihinlerinde biçimlendiği gibi doğal bir teogoniyi veya tanrıların oluşumunu verecektir. Daha büyük *gens*ler denilen on iki tanrı ve onlar hakkındaki fikirler, teolojik şairler tarafından, insani gereksinim veya faydanın belli fırsatları üstünde zamandan zamana hayal edilmiştir ve fabların doğduğu süreci böldüğümüz on iki kısa döneme ayrılmıştır. Böylece, bu doğal teogoni, sıradan halkın tarihi (kahramansal süreçten sonra gelen) başlamadan önceki, şiirsel tarihin en az dokuz yüz yıllık rasyonel kronolojisini verecektir [348].

V

393. Beşinci yön, bütün ulusların tarihleriyle zaman içinde dönüşen ideal sonsuz tarihtir. İnsanlar, vahşi, yabani ve kaba zamanlarında kendilerini dinle ehlileştirmeye başlarlar. İkinci Kitapta araştırılan adımlarla ve insani kurumların akışını incelediğimiz Dördüncü Kitapta ve yine insani kurumların yeniden akışını incelediğimiz Beşinci Kitapta göreceğimiz gibi uluslar, doğar, devam eder ve sona ererler.

VI

394. Altıncı yön, *gens*lerin doğal hukuk sistemidir [8]. Bu doktrinin üç prensi Hugo Grotius, John Selden ve Samuel Pufendorf, *gens*le-

rin doğal hukukunun başlangıcını, meselenin başladığı yerden almamışlardır [314 vd]. Her üçü de ortadan başladıkları için hatalıdırlar. Demek istiyoruz ki bu üç düşünür, (tamamen gelişmiş ve doğal akılla aydınlanmış insanlardan oluşan) medenileşmiş ulusların en son zamanlarından başlamışlardır. Halbuki o zamanlarda filozoflar çıkmıştı ve mükemmel bir adalet fikri hakkında derin düşünce büyümüştü [310, 313, 318, 329, 493, 972, 974, 1109].

395. İlkin Grotius, gerçeği yayma konusundaki büyük aşkı nedeniyle ilahî inayeti bir kenara koyar ve kendi sisteminin Tanrı'nın tüm bilgisi bırakılsa bile ayakta kalacağını iddia eder. Böylece, onun birçok konuda, Roma hukuk ilmi uzmanlarına karşı yaptığı bütün paylamalar, onlara hiç de dokunmaz. Çünkü bu uzmanlar, ilahî inayeti ilk ilkeleri olarak almışlardır ve filozofların ve ahlâk teologlarının doğal hukukunu değil, *gens*lerin doğal hukukunu inceleme eğilimi göstermişlerdir.

396. Selden, inayeti varsayar, ancak ilk insanların misafir sevmezliğine [303, 637] veya Gerçek Tanrı'nın halkının, bütün ulusların dünyasını o zamanda İbraniler ve gentiller olarak ayırmasına hiç dikkat etmez. Ayrıca, İbraniler, Mısır'da esir oldukları süre boyunca, doğal hukuk görüşlerini kaybettiklerinden, Tanrı'nın, onlar için bu doğal hukuk görüşünü Sina yarımadasında Musa'ya verdiği kanunla yeniden kurmasına da hiç dikkat etmez. Dahası Tanrı'nın, Musa kanununda, şimdiye kadar hiçbir kanun koyucunun rahatsızlık duymadığı tam olandan bir derece daha aşağı düşünceleri bile yasakladığına da hiç dikkat etmez. Veya bütün gentil ulusların burada tartışılan vahşi kökenlerine hiç dikkat etmez. Selden, Josephus'un yüce gönüllü itirafına göre, Lactantius'un yukarıda sözü edilen vakarlı düşüncesiyle de desteklendiği gibi Yahudilerin daima gentilleri kabul ettiklerini ve bütün uluslar arasında dağıldıkları şu zamanda bile onları koruduklarını ve Yahudilerin bir süre sonra kendi doğal kanunlarını gentillere öğrettiklerini iddia etmesine rağmen, bunu tam olarak ispat edemez [94 vd].

397. Son olarak Pufendorf, Tanrı'nın yardımı ve ilgisi olmaksızın insanın bu dünyaya atılmış olduğunu varsayan Epikürcü bir hipotezle başlar. Pufendorf, bunu yeniden ispat ettiği özel bir incelemesinde kendini savunur. Fakat o, ilahî inayeti ilk ilke olarak kabul etmediği için Cicero'nun *Kanunlar Üzerine* adlı diyalogunda Epikürcü

Atticus'a dediği gibi [335], kanun hakkında konuşmaya başlayamaz bile.

398. Bütün bu nedenlerle, kanun hakkındaki incelememize, –Latince *ius,* eski kullanımı *Ious* (Jove)– bütün zamanların en eski noktasında, Jove fikrinin ulusların kurucularının zihinlerinde doğduğu andaki bütün zamanların en eski işaretinden başlayacağız. *Ius*'un Latincede *Ious*'tan elde edilmesine benzer olarak Grekçede çarpıcı bir paralellik vardır. Çünkü büyük bir şans eseri, Platon'un *Cratylus* [412DE] adlı eserinde şunu dikkate aldığını görüyoruz. Grekler, kanunu ilkin, *diaïon* olarak adlandırmışlardır. Bu anlamlar, bizzat, Platon tarafından getirilmiş felsefi bir etimolojiyle yayılmış ve dayanaklı kılınmıştır. Platon'un geniş mitoloji bilgisi, Jove'u, her şeyin içine akan ve nüfuz eden eter yapar [379]. Ancak, tarihsel köken bakımından *diaïon,* Jove'dan gelir. Grekler, Jove'a *Dios* derlerdi. Bundan dolayı, Latince *sub dio* ifadesi *sub Iove* ifadesi ile aynı anlamdadır ve "açık gökyüzü altında" demektir. Çünkü ses ahengi uğruna *diaïon,* daha sonra *dikaion* olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. O hâlde, kanun hakkındaki tartışmalarımız için hareket noktamız burasıdır. Kanun, kökende tanrısaldır. Jove'un kehanetlerinin bilimi olan bakı (fal, divination) olarak ifade edilir. Uluslar, bütün insani kurumlarını, Jove'un kehanetleri olan bu tanrısal kurumlara göre düzenlemişlerdir. Kurumların bu iki sınıfı, hukuk ilminin asıl konusunu uygun kılan şeyle birlikte ele alınmıştır [342, 379]. Böylece, bizim doğal kanun incelememiz, kanun fikriyle aynı zamanda doğmuş olan ilahî inayet fikriyle başlar. Çünkü kanun, doğal olarak, yukarıda incelendiği tarza uygun şekilde adlandırılan ilk tanrıları Jove olan, daha büyük *gens*ler olarak anılan, en eski düzenin kurucuları olan *gens*lerin kurucularıyla başlamıştır [316 vd].

VII

399. Bu Bilimin yedinci ve sonuncu temel yönü, evrensel tarih ilkelerinin görünümüdür. Evrensel tarihin ilkeleri, Mısırlıların, kendilerinden önce geçtiğini söyledikleri dünyanın üç çağının ilki olan gentil dünyanın bütün insani kurumlarının ilk ânıyla başlar, yani göksel âlemin yer üstünde egemen olmaya ve insanlar üzerinde büyük faydalar sağlamaya başladığı Tanrılar Çağıyla başlar [64]. Bu, Greklerin altın çağıdır. Bu çağda, Jove'un da yaptığını gördüğümüz gibi tanrılar, insanlarla yeryüzünde arkadaşlık etmişlerdir [377]. Dünyanın bu

İlk Çağıyla başlayan Grek şairleri, fabllarında, inançlı bir şekilde, evrensel tufanı ve tabiatta devlerin varlığını hikâye ettiler. Ve böylece, *profan* evrensel tarihin başlangıçlarını doğru bir şekilde naklettiler. Ancak, daha sonra insanlar, gentil dünyayı kuran ilk insanların hayal güçlerine girmekte yetersiz kaldılar. Bu durum, ilk insanlara tanrıları gördüklerini düşündürttü [375]. *Atterrare* fiili, yer altına göndermek demek olan, ilk anlamından daha sonra uzaklaştı. Dağların altındaki mağaralarda saklı yaşayan devler, her şeye inanan insanların sonraki gelenekleri içinde başkalaştılar ve bu devlerin, tanrıları göksel âlemden sürmek için Olympus'u, Pelion'u ve Ossa'yı birbirinin üzerine yığdıkları zannedilmiştir. Gerçekten de ilk dinsiz devler, yalnızca, tanrılarla kavga etmekle kalmamışlar, Jove yıldırımını fırlatana kadar onların farkına bile varmamışlardır ve bunun üzerine göksel âlem dağların doruklarında yaşayan ilk devlerin düşündüklerine göre daha sonraki Greklerin çok daha gelişmiş zihinleriyle çok fazla bir yüksekliğe erişmiştir [712 vd]. Yukarıda sözü edilen fabl [göksel âlemi hiddetlendiren devler hakkında] Homer'den sonra icat edilmiş olmalıdır ve *Odyssey*'de eklemeler ve araya sokulan değişikliklerle Homer'de hızlanmıştır [11.313 vd]. Çünkü onun zamanında tanrıları yerinden çıkarmak için sadece Olympus'u sarsmak yeterliydi. Keza, *İlyada*'da Homer, daima tanrıları Olympus dağının doruğunda oturuyor olarak göstermiştir. Bütün bu nedenlerle *profan* evrensel tarih şimdiye kadar başlangıcından mahrum kalmıştır ve şiirsel tarihin rasyonel kronolojisinin eksik olması nedeniyle *profan* tarih, tam bir süreklilikten de yoksundur [732 vd].

[KISIM II]

[ŞİİRSEL MANTIK]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL MANTIK

400. Yukarıda gösterdiğimiz gibi, bütün oluş biçimleri bakımından "şey"leri temaşa eden teolojik şairler, cisimleri, genellikle, kutsal tözler olarak hayal ettikleri şiirsel bir metafizik içinde sunmuşlardır. Aynı şekilde, şimdi, aynı şiir sanatı kutsal tözlere işaret eden şiirsel mantık olarak düşünülmüştür.

401. "Mantık" (logic) terimi "*logos*"tan gelir. Onun ilk ve uygun anlamı, İtalyancaya *favella* (konuşma) olarak geçerken, Grekçede *fable, mytos, myth* olarak da adlandırılır. Latince *mutus, mute* (sessiz) de buradan gelir. Çünkü konuşma, ilkin zihinsel veya işaret dili olarak sessiz zamanlarda doğmuştur. Strabo, altın bir pasajında [1.2.6] bu dilin sözel (vocal) veya açık ifadeli dilden önce var olduğunu söyler. Bundan dolayı *logos,* hem kelime hem de bir fikirdir. Meselenin, ilahî inayet tarafından dinî zamanlarda bu şekilde düzenlenmesi gerekliydi. Çünkü konuşmaktan çok, derin düşünceye önem vermek, dinlerin evrensel bir özelliğiydi. Böylece, ulusların sessiz zamanlarındaki ilk dili, ister genel jestlerle, isterse [ifade edilen] fikirlerle doğal bağlantısı olan fiziksel objelerle olsun, işaretlerle başlamış olmalıdır [225]. Keza, bu akıl veya söz (*logos*), Thomas Gata-

ker'in *De instrumenti stylo* adlı eserinde gözlemlediği gibi İbraniler için fiil (deed), Grekler için şey (thing) anlamına da gelir. Benzer şekilde, *mythos* bizim için *vera narratio* veya doğru konuşma, ilkin Platon'un, sonra Iamblichus'un, dünyada aynı zamanda konuşulduğunu söyledikleri doğal konuşma olarak tanımlanmıştı [227]. Ancak bu, kendi açısından yalnızca bir varsayımdı ve Platon'un bu konuşmayı *Cratylus*'ta tekrar ele alma gayreti bu yüzden boşunaydı. Platon, bu nedenle Aristoteles ve Galen tarafından eleştirilmiştir. Çünkü teolojik şairler tarafından konuşulan bu ilk dil, işaret ettiği şeylerin tabiatıyla uyum içinde olan bir dil değildi (Tanrı'nın Âdem'e bahşettiği ve her nesnenin tabiatına uygun olarak nesnelere isim vermesi demek olan *onomathesia,* kutsal dildi) ancak, fiziksel tözlere hayat atfeden ve çoğunu da tanrısal olarak tasarlayan hayalî bir konuşmaydı.

402. Bu tarz, teolojik şairlerin, Jove'u, Kibele veya Berenthina'yı ve Neptün'ü ilkin, tamamen sessiz olan işaret diliyle gök, yer ve denizin tözü olarak açıkladıkları tarzdır. Teolojik şairler, bu tanrıların canlı olduğunu hayal ettiler ve bu yüzden duyularına doğru gelen şeylerin tanrılar olduğuna inandılar. Yukarıda şiirsel karakterler hakkında söylediğimiz [205, 209] şeyle uyumlu olan bu üç tanrı aracılığıyla da gökyüzüne, toprağa ve denize bağlı olan her şeyi açıkladılar. Aynı şekilde, başka şeyleri de başka türlere işaret ettikleri başka tanrısallıklar vasıtasıyla açıkladılar. Örneğin, tüm çiçekleri Flora ile; tüm meyveleri Pomona ile gösterdiler. Biz, son zamanlarda bu uygulamayı tinsel şeyler bakımından tersine çevirdik. Örneğin, insani zihnin yetenekleri, tutkular, değerler, kusurlar, bilimler, sanatlar ve onlardan elde ettiğimiz fikirler genellikle çok kadınsı kişileştirmelerdir. Bu kişileştirmelere, bütün nedenleri, özellikleri ve genellikle onlara ait olan etkileri yükledik [406]. Çünkü tinsel şeyleri anlamak, açıklamak ve ifade etmek istediğimizde hayal gücümüzden yardım dileriz ve bir ressam gibi onların insani imgelerini oluştururuz. Ancak, bu teolojik şairler zihni kullanabilmek için her şeyi zıt ve daha yüce kıldılar. Duyulara, tutkulara ve yukarıda gördüğümüz gibi [377] yer, gök ve deniz kadar geniş cisimlere atıfta bulundular. Daha sonra bu engin hayal gücü küçülürken soyutlama gücü büyüdü [185]. Kişiselleştirme küçük küçük işaretlere indirgendi. Bir şeyi belirli bir özelliğiyle isimlendirme, bugüne kadar gömülü kalmış insani kurumlardan önce gelen bu cehaletin üstüne bilginin örtüsünü çekti. Jove o

kadar küçüldü ve inceldi ki, bir kartal tarafından oraya buraya uçuruldu. Neptün, narin bir arabada (chariot) dalgalarla sürüklendi ve Kibele bir aslan üzerine bindirildi.

403. Böylece, mitolojiler, ismin de işaret ettiği gibi, fabllara özgü diller olmuş olmalıdır. İşaret ettiğimiz gibi, mitolojiler de, hayalî sınıf kavramları olan bu fabllara uygun mecazlar olmalıdır. Mecaz, *diversiloqium* olarak tanımlanır [210]. Orantısız fakat (skolastik olarak konuşursak) iddia edilebilir özdeşleştirmeyle mecazlar, ayrı türlere veya bir cinsin ihtiva ettiği çeşitli fertlere işaret eder. Öyle ki, fabllar olan yaratıcı sınıf kavramları, bütün türlerde ve bireylerde müşterek bir niteliği gösteren tek anlamlı (univocal) bir işaretlemeye sahip olmalıdır (Örneğin, Achilles bütün güçlü insanlarda ortak olan bir fikri, bir ideayı temsil eder veya Ulysses, bütün bilge insanlarda ortak olan basiret veya ileri görüşlülük ideasını temsil eder [205]. Bu mecazların kökenlerini eşsesli (tek anlamlı kelime) yapan şiirsel dillerin etimolojilerinin olması gerekir. Bunun üzerine sıradan halkın dillerinin etimolojileri daha çok analojiktir. Biz, "etimoloji" kelimesinin *veriloquium* olarak tanımlandığını görüyoruz. Tıpkı, fablın *vera narratio* olarak tanımlanması gibi [401].

[BÖLÜM II] ŞİİRSEL MECAZLAR, DOĞA ÜSTÜ YARATIKLAR VE BAŞKALAŞMALAR ÜZERİNE SONUÇLAR

I

404. Bütün ilk mecazlar, şiirsel mantığın sonuçlarıdır. En parlak ve bu yüzden en çok gereken ve sık kullanılansa metafordur. Metafor, yukarıda söz konusu edilen metafizikle uyum içinde cansız şeylere duygu ve tutku verdiğinde çok övgüye değerdir [402]. Metafor ile cisimlere canlı varlıklar olmayı atfeden ilk şairler, kapasiteleri ölçüsünde bu cisimlere duygu ve tutku yüklemişlerdir ve onları fabllar hâline getirmişlerdir. Böylece, bu şekilde biçimlenmiş her metafor kısaca bir fabldır. Bu durum, metaforların dillerde görünmeye başladığı zamanı tayin etme bakımından bir temel verir. Cisimlerden benzerlik yoluyla soyut zihin faaliyetlerine taşınan bütün metaforlar, felsefelerin şekillenmeye başladığı zamandan bu yana tarihlendirilmelidir. Bunun ispatı da şudur: Günümüzde, iyice incelmiş sanatlar ve derinlemesine gelişmiş bilimlerin ihtiyaç duyduğu terimler, kırsal kökene sahiptir [240].

405. Bütün dillerde, cansız şeyleri anlatan ifadelerin büyük çoğunluğunun insan bedeni ve bölümlerinden; ve insani duyu ve tutkulardan metafor yoluyla biçimlenmiş olması dikkate değerdir. Şöyle ki, tepe veya başlangıç için baş, bir yamaç için sırt veya omuzlar, iğnelerin veya patateslerin gözleri, herhangi bir şeyi açmak için ağız, bir fincan veya testinin dudağı, tırmığın, testerenin, tarağın dişleri, buğdayın püskülü, ayakkabının dili, ırmağın oburluğu, kara parçasının boğazı (kıstak), denizin kolu, saatin kolları, merkez için yürek (Latinler bu anlamda göbek demek olan *umbilicus*'u kullandılar), yelkenin karnı, son ve alt demek için ayak; meyvenin eti, bir taşın veya mineralin damarı, şaraplık üzümlerin kanı, toprağın iç kısımları. Yine aynı şekilde, gökyüzü veya deniz gülümser, rüzgâr hiddetlenir, dalga mırıldanır, bir beden, büyük bir ağırlık altında inler. Latium'un çiftçileri, tarlaların susuz olduğunu, meyvenin doğduğunu, tarlaların taneyle kabardığını söylerlerdi. Aynı şekilde sayısız örnek, başka dillerden de toplanabilir. Bütün bunlar, bizim şu aksiyomumuzun [120] bir sonucudur: "İnsan cehalet hâlinde kendini evrenin kuralı yapar." Keza, örneklerde de görüldüğü gibi insan, kendisine bütün bir dünya olarak anlam vermiştir. Öyle ki, akılsal metafizik, insanın her şeyi öğrenerek insan olduğunu öğretirken (*homo intelligendo fit omnia)*, bu hayal gücüne dayalı metafizik, insanın her şeyi anlamadan insan olduğunu gösterir (*homo non intelligendo fit omnia*) ve belki de, sonraki önerme önceki önermeye göre daha doğrudur. Çünkü insan anladığı zaman zihnini genişletir ve şeyleri daraltarak zihninin içine alır. Fakat anlamadığı zaman, kendi özelliklerine benzeterek şeyleri tanımaya çalışır ve kendini onlara dönüştürür.

II

406. Böyle bir metafizikten çıkan bu mantığa göre, ilk şairler, nesnelere çok özel ve çok duyusal fikirlerden dolayı isim vermiş olmalıydılar. Bu fikirler *synecdoche**'nin ve *metonymy***'nin kaynaklarıdır. Bir davranış unsurunu ifade eden *metonymy* şu olgudan çıkarılır: Bir unsurun ismi o davranışa verilen isimden daha geneldir. Formu ve ârazı ifade eden özne hakkındaki *metonymy*, öznelerden formları ve nitelikleri soyutlama yetersizliğinden dolayı idi [209]. Kesin olarak,

---

* Bir kavramı daha dar veya daha geniş başka bir kavramla ifade etme (ç.n).

** Bir şeyi belli bir özelliğiyle isimlendirme (ç.n).

etkinin nedenini bildiren *metonymy*, her bir durumda, nedeni, etkilerin elbisesiyle giyinmiş bir kadın olarak hayal edilen küçük bir fabldı [402], tıpkı, çirkin Fakirlik, üzgün Eski Yıl, solgun Ölüm gibi.

III

407. Tikeller, evrensellere yükselirken veya parçalar, bütün oluşturmak için diğer parçalarla birleşirken, *synecdoche* metaforun içinde gelişti. Şöyle ki, "ölümlüler" terimi, kökende uygun biçimde, ölümlü olmasına dikkat edilmesi gereken tek varlık olarak, yalnızca insanlara uygulandı. Sıradan Latincede çok yaygın olan adam veya kişi için "baş" kelimesinin kullanımı, ormanda belli bir uzaklıktan görülebilecek bir insan başı olgusundan kaynaklanmaktaydı Adam ("Man") kelimesi, felsefi bir cins olarak içinde beden ve bedenin parçalarını, zihni ve zihnin bütün yeteneklerini, ruhu ve ruhun bütün eğilimlerini kapsadığı için soyuttur. Aynı şekilde, *tignum* ve *culmen* ağacın gövdesi ve tepesi için çok yerinde olarak kullanılmaya başlamıştır. Dam kaplama işi, kiriş ve samanla kaplama işidir ve daha sonra şehirlerin donatılması ortaya çıkmıştır. Bunlar, bir binayı oluşturan ögelere ve bunların biçimlenişine işaret ederler. Yine, *tectum* (çatı), bir ev için üstünün örtülmesinin yeterli olduğu ilk zamanlarda evin bütününe işaret ediyordu. Benzer şekilde, *puppis* bir geminin kıç tarafı için kullanılıyordu. *Puppis*, geminin en yüksek ve bu nedenle de kıyıdan ilk görülen kısmıydı. Barbarlığın geri dönüş zamanlarında, bir geminin, ilk önce görülen tarafı yelkeni olduğu için yelkenli olarak adlandırılması gibi. Başka bir örnek verecek olursak , (bir noktaya) işaret etmek demek olan *mucro* kelimesi kılıç için kullanılmıştır. Bilindiği gibi nokta, soyut bir kelimedir ve somut bir şeye işaret etmez. Bu nedenle, kılıcın topuz başını, keskin tarafını ve ucunu da kapsayan bir anlatımla, *mucro* kelimesi, şimdiki soyut anlamda değil de, henüz soyut düşünme yeteneği gelişmemiş bu insanların korkularını artıran sivri uç noktasını ifade ediyordu. Aynı şekilde, bir şekli olan cisimler için maddesinin söylenmesi gibi. Örneğin, kılıç için demir kelimesinin kullanılması. Çünkü onlar, formu maddeden nasıl soyutlayacaklarını bilmiyorlardı. *Synecdoche* ve *metonymy*nin küçük bir örneği olan *Tertia messis erat* ("o, üçüncü hasattı") cümlesi, şüphesiz doğal bir gereksinimden doğmuştu. Çünkü astronomik "yıl" teriminin uluslar arasında ortaya çıkması için bin yıldan fazla zaman geçmesi gerekmişti. Ve şimdi Florentine köylüleri "Biz çok zaman biçtik",

yani birçok zamanı geçirdik sözüyle birçok yıl geride bıraktık, demek istemektedirler ve iki *synecdoche* ve bir *metonymy*nin şu düğümü, *Post aliquot, mea regna videns, mirabor, aristas*? ("Birkaç hasattan sonra ben krallığımı görebilecek miyim merak ediyorum?") [Vergil, *Eclogue* 169] cümlesi, kırsal zamanlardaki ifadenin yoksulluğunu çok iyi ortaya koyar. "Birçok buğday başağı" hasatlardan çok daha özel olmasına rağmen "birçok yıl" demek için kullanılmaktaydı. Ve ifadenin bu aşırı fakirliğinin arkasında, gramerciler, sanatsal bir mübalağa var zannetmişlerdi.

IV

408. İroni, kesin olarak bir şey üzerinde tekrar tekrar düşünme (reflection) sürecine kadar başlamamıştır. Çünkü, ironi, gerçek maskesi giymiş bir düşünce gücü aracılığıyla yanlışlığın öne çıkmasıdır. O hâlde, bu eserde, açığa çıkarılan şiirin kökenini doğrulayan insani kurumların büyük bir ilkesi ortaya çıkar: Gentil dünyanın ilk insanları, doğası gereği doğru olan çocukların basitliğine sahip oldukları için, ilk fabllar yanlış hiçbir şeyi taklit edemedi; bu yüzden bu fabllar, yukarıda tanımlandığı gibi gerçek hikâyeler olmalıdır [401].

V

409. Bütün bunlardan dolayıdır ki, şimdiye kadar yazarların hünerli icatları olarak kabul edilen bütün mecazlar (bunların hepsi yukarıda tartışılan dört tipe indirilebilir), bütün ilk şair ulusların ihtiyaç duydukları ifade biçimleriydi ve kökende, tamamen doğal bir özelliğe sahiplerdi. Ancak, ilk ulusların bu ifadeleri daha sonra, insani zihnin gelişmeyle, soyut formlara veya türleri içeren cinslere işaret eden ya da parçaların bütünlerle bağlanmasına işaret eden kelimeler icat edildiğinde figüratif hâle gelmişti. Buna dayanarak, gramercilerin iki ortak hatasından kurtulmaya buradan başlanabilir. Gramercilerin hatası şudur: Onlara göre, nesir biçiminde konuşma uygun konuşmadır. Şiirsel konuşma ise uygun olmayan konuşmadır ve ilkin nesir türü konuşma, daha sonra mısra türü konuşma gelmiştir [460].

VI

410. Şiirsel ucubeler (monster) ve başkalaşmalar (metamorphoses), öznelerden formları ve özellikleri soyutlamaya yeterli olmayan bu ilk insani tabiatın duyduğu gereksinimden ortaya çıkmıştır [209]. Bu ilk

insanlar, mantıkları gereği, özneleri formlarıyla birlikte belirlemek zorundalardı ya da bir özneyi, ilk formunun üzerine yüklenmiş olan zıt bir formdan ayırmak için o özneyi tahrip etmek zorundalardı. Düşüncelerin bu şekilde bir araya getirilmesi şiirsel ucubeleri yarattı. Roma hukukunda, Antoine Favre'nin *Iurisprudentiae papinianeae scientia*'sında gösterdiği gibi, fahişelerden doğan çocuklar ucubeler olarak adlandırıldı. Çünkü onlar, başıboş ve belirsiz birlikteliklerden doğmuş vahşi ve yabanıl özelliklerinin yanı sıra, insanların sahip olduğu tabiata da sahiptiler (hem vahşi hem insan şeklinde çift tabiatlı) [688]. Resmi evlenme ayrıcalığına sahip olmayan soylu kadınlardan doğmuş çocuklar bile On İki Levha Kanunları'nda Tiber'e atılması emredilen bu tür ucube varlıklardı [566].

VII

411. Fikirlerin ayrılması, başkalaşmaları ortaya çıkarmıştır. Eski hukuk ilminde korunan örnekler arasında kahramansal Latincedeki *fundum fieri* "bir şeyin zemininde olmak" ifadesi, *auctorem fieri,* "bir şeyi tasdik etmek" yerine kullanıldı. Nasıl ki zemin, bir çiftliğe destek verirse ve ekilen, bitkilendirilen veya üzerine bina yapılan bir şey, toprağa dayanırsa, aynı şekilde, onaylayan, onaylamasının başarısız olmadığı bir eyleme dayanır ve iradeli olarak bu şekilde davranmaktan vazgeçtiğinde onamaya zıt olan sabit bir şeyin formuna dayanarak bunu yapar [353, 491].

[BÖLÜM III] İLK ULUSLAR ARASINDA ŞİİRSEL KARAKTERLERLE KONUŞMA ÜZERİNE SONUÇLAR

412. Şiirsel mantığımızı anlamamıza yardım eden şiirsel konuşma tarzı, tarihsel süreçte uzunca bir süre devam etmiştir. Tıpkı, büyük ve hızlı akan ırmakların ortaya çıktığı kaynaklarının tatlı sularını koruyarak denize doğru akması gibi [629]. Aksiyomlarda [207], Iamblichus'un şu cümlesini de söz konusu etmiştik: "Mısırlılar insan hayatı için faydalı olan bütün keşiflerini üç kere büyük olan Hermes'e atfetmişlerdir." Biz, bunu başka bir aksiyomla [207] doğruladık: "Çocuklar, bütün erkekleri, kadınları ve nesneleri ilk gördükleri erkekler, kadınlar ve nesnelerle benzerlikler kurarak kavrarlar." İlk insanların düşündükleri ve konuştukları şiirsel karakterlerin doğal kökeni işte budur [209]. Bunu şöyle yorumluyoruz: Eğer, Iamblichus, sözünü ettiği eski Mısırlıların alışkanlıklarıyla bağlantılı olarak

insani kurumların tabiatı üzerine düşünseydi, kesinlikle, Mısırlıların halk hikmetinin gizemlerine, Platonik hikmetin gizemlerini sokmazdı [208].

413. O hâlde, çocukların tabiatına [206] ve ilk Mısırlıların âdetlerine bakacak olursak [207] şiirsel konuşmanın, şiirsel karakterlerden dolayı [209] İlk Çağ hakkında birçok önemli keşfe yol açabileceğini iddia edebiliriz.

I

414. Solon, Atina'daki aristokratik yönetimlerin ilk zamanlarında kısmen pleplerin lideri olan halk hikmetine sahip bir bilge olmalıdır. Bu olgu, gerçekten Grek tarihiyle korunmuştu. Orada tarih, ilkin Atinalıların *optimate*ler tarafından savunulduğunu nakleder. Bu eserde, bütün kahramansal yönetimlerde durumun böyle olduğunu göstereceğiz. Kahramanlar ya da soylular, kendilerinin tanrısal kökenli olduklarına inandıkları için tanrıların kendilerine bağlı olduklarını söylediler ve sonuç olarak, tanrıların kehanetleri onların da kehanetleriydi. Onlar, kehanetler vasıtasıyla kahramansal şehirlerin kamusal veya özel kurumlarının tümünü kendi düzenleri içinde korudular [110, 490]. Vahşi kökenli olduklarına ve sonuç olarak da tanrısız ve bundan dolayı da kehanetsiz olduklarına inandıkları pleplere, yalnızca doğal özgürlüğü ihsan etmişlerdir (Bu hemen hemen eserin bütününde tartışılan kurumların büyük bir ilkesidir). Solon, bununla beraber pleplere kendileri hakkında düşünmeleri ve onların da soylular gibi insani tabiata sahip olduklarını fark etmeleri ve bu nedenle, soyluların sivil haklar bakımından eşit olduklarını anlamaları yolunda öğütler vermiştir. Gerçekte Solon, pleplerin kendilerinin farkına varmalarını ve haklarını istemelerini sağlayan Atinalı plepler için şiirsel bir karakterdi.

415. Eski Romalılar arasında da böyle bir Solon olmuş olmalıydı. Çünkü, soylularla kahramansal çekişme içinde olan plepler, eski Roma tarihinin bize açıkça anlattığı gibi Romulus, babalardan Senato'yu oluşturdu deyimini korumuşlardır (ve onlardan da patriciler ortaya çıkmıştı). Senato, *non esse caelo demissos,* "göksel âlemden gelmemiştir', yani Jove herkes için eşitti [adildi]. Bu, *Iupiter omnibus aequus* ifadesinin sivil tarihidir. Bilginler, ondan daha sonra şu doktrini çıkarmışlardır: Bütün zihinler eşittir, farklılık, bedenlerin düzenlenişinde ve sivil eğitimdeki farklılıklarda ortaya çıkar. Bu düşün-

ceden yola çıkarak Roma plepleri, Roma yönetimlerini tam olarak aristokratik biçimden halkçı biçime dönüştürene kadar sivil özgürlükte patricilerle eşitliği elde etmeye başladılar. Biz, bunu Publilyan Kanunu hakkındaki fikirle bağlantılı olarak Kronolojik Tablo Üzerine Notlarda bir hipotez olarak öne sürdük [104, 114] ve yalnızca Roma'da değil diğer eski yönetim birliklerinde de olgunun şu şekilde ortaya çıktığını göstereceğiz: Birtakım nedenlerden ve otoriteden dolayı, evrensel olarak, halkların plebleri, Solon'un şu düşüncesiyle başlayarak yönetimleri aristokratikten halkçı yönetime doğru değiştirmişlerdir [598, 621].

416. Böylece, kutsallaştırılmış "kendini bil" sözü Solon'a atfedildi. Atinalı halka sağladığı büyük fayda nedeniyle şehrin bütün meydanlarına bu söz yazıldı. Daha sonra bilginler, bu sözü gerçekten söylenme amacı doğrultusunda kabul etmeyi tercih ettiler. Bu söz, metafiziksel ve ahlâki şeylere saygı gösteren büyük bir öğüt olarak alındı ve bundan dolayı da Solon'un batinî hikmette bir bilge olarak ün yapmasını sağladı; onu Yunanistan'ın Yedi Bilgesi'nin prensi yaptığı için bu söz büyük bir öğüttür. Atinalılarda demokratik yönetimlere şekil veren tüm kurumlar ve kanunlar bu düşünceden çıktığı için ve ilk insanlar şiirsel karakterde düşünmeye alışık oldukları için bu kurumlar ve kanunların hepsi Atinalılar tarafından Solon'a atfedildi. Tıpkı, insani sivil yaşam için faydalı bütün icatların Mısırlılar tarafından üç kere büyük olan Hermes'e atfedilmesi gibi.

II

417. Aynı şekilde, sosyal sınıflar üzerine olan tüm kanunlar da Romulus'a atfedilmişti.

III

418. Kutsal kurumlar ve ilahî törenler hakkında olanların tümü, Roma'nın en ihtişamlı çağında Roma dini de göz alıcı olduğu için Numa'ya atfedilmişti.

IV

419. Askerî disiplinin tüm kurumları ve kanunları Tullus Hostilius'a atfedilmişti.

V

420. Demoktratik yönetimlerin temeli olan *census* ve halk özgürlüğünü temele alarak yapılmış çok sayıdaki kanun Servius Tullius'a atfedildi. Hattâ, o, Tacitus tarafından [A. 3.26] *praecipuus sanctor legum,* "ilk kanun koyan" olarak ilan edildi. Çünkü Servius Tullius'un sayımı, aristokratik yönetimlerin temel kurumudur. Plepler bu kurumla, soylulardan tarlaların *bonitary* mülkiyetini elde etmişlerdir. Tarlaların bu *bonitary* mülkiyeti, pleplere, doğal özgürlüğün bu kısmını kendilerinde olduğunu savunmak için savunucular yaratma fırsatı vermişti ve savunucular, onları, derece derece tam bir sivil özgürlüğe erişme hünerine doğru yükseltmişti. Böylece, Servius Tullius'un *census*u, fırsatlar ve başlama noktaları vererek Roma halk cumhuriyetinin temel kurumu olan bir *census*a doğru gelişti. Bu Publilyan Kanunu Üzerine Notlarda hipotez olarak tartışıldı [107, 111]. Daha sonra bunun olgusal bakımdan da doğru olduğu gösterilecektir [619 vd].

VI

421. Roma'nın en parlak zamanlarında Roma İmparatorluğu'nun haşmetini gösteren bütün bayraklar ve flamalar, Tarquinius Priscus'a atfedilmiştir.

VII

422. Aynı şekilde, birçok kanun On İki Levha Kanunları'nda değişiklik ve ilâveler yapılarak daha sonraki zamanlarda yasalaştı [1001]. *Evrensel Kanunun İlkeleri* adlı eserimizde de tam olarak gösterdiğimiz gibi [Op. 2.564.80] *decemvir*lerin oluşturulmasının tek amacı, soyluların *quiritary* mülkiyetini (silahlıların, mızraklıların mülkiyetini ç.n) pleplere de yayma kanunu olması ve bu kanunun, kamuya ait bir tablette yazılan ilk kanun olmasıydı, halka ait tabletlerde daha sonra eşit özgürlük adına yazılan bütün kanunlar, halkçı özgürlükten yana oldukları için *decemvir*lere atfedildi. Defin törenleri meselesinde, Grek lüksünü bir sınama durumu olarak alalım. *Decemvir*ler, Romalılara bu lüksü yasakladıkları ve öğretmediklerine göre, yasaklama, Romalılar bu lüksü kabul ettikten sonra gelmiş olmalıdır. Ancak, bu defin törenlerinin debdebesi, Greklerle, Tarentineliler ve Pyrrhus'la yapılan savaşlardan önce gelmiş olamazdı. Bu, Cicero tarafından fark edilen şu olguyu açıklar: Bu kanun Latinceye, Atina'da tasarlanmış olan kelimelerle çevrilmiştir [L. 2. 25. 64].

VIII

423. Grek tarihinin bize anlattığı, Atina'nın *optimat*eler (en iyiler, en erdemliler ç.n) tarafından işgal edildiği zaman, kanla yazılmış kanunların yazarı Draco'nun zamanıyla aynıdır [414]. Bu, Grek tarihinin de bize anlatığı gibi Heraklitlerin bütün Yunanistan'a, hattâ Attica'ya yayıldığı kahramansal aristokrasiler zamanıydı [77]. Onlar, sonunda Peloponez'e yerleştiler ve kesinlikle aristokratik bir yönetim olan Sparta'da krallıklarını kurdular. Draco, Gorgon'un yılanlarından birini Perseus'un kalkanına çivilemiş olmalıdır [734]. Bu, kanunların idaresine işaret eder. Bu kalkan korkunç cezalardan dolayı ona bakıp da taşa dönüşmüş olanları üzerinde taşırdı. Tıpkı, kutsal tarihte benzer kanunların bu kalkanların taşıdığı cezaları örnek alması nedeniyle *leges sanguinis,* yani kan kanunları olarak adlandırılması gibi. Minerva, bizzat bu kalkanla silahlandı ve Athena olarak adlandırıldı ve bugün de hiyerogliflerle yazan Çinliler arasında Dragon sivil gücün işaretidir. Mekân ve zaman olarak birbirinden çok uzak iki ulusun aynı şiirsel tarzda düşünmeleri ve ifade etmeleri merak uyandırıcıdır. Çünkü Grek tarihinde Draco ile ilgili hiçbir şey söylenmemektedir.

IX

424. Şiirsel karakterlerin bu keşfi, Yunanistan'ın Yedi Bilgesi'nden daha erken olarak Aesop'a yer vermemiz konusunda bizi doğrular [91]. Çünkü bu felsefi gerçekliğin, insani fikirlerin (ideas) tarihini izlediği tarafımızca doğrulanmıştır. Bu Yedi Bilge hayranlık uyandırmıştı. Çünkü, bu yedi bilge, hepsinin prensi olan Solon'un ünlü "kendini bil" sözü gibi özdeyiş biçiminde söylenmiş ahlâki veya sivil doktrinin öncüsü olacak sözleri bildirmekle başlamışlardır. Bu "kendini bil" sözü daha sonra metafiziğe ve ahlâka taşınmış olan sivil doktrinin bir öncülüdür [414, 416]. Ancak Aesop, bu öğütleri, şairlerin kendilerini ifade etmek için önceleri yaptıkları gibi, karşılaştırmalar biçiminde vermişti. İnsani fikirlerin sırası, bu sırayı ve sonra delilleri açıklamak için ilkin, "şey"lerin benzerliklerini gözlemektedir. Delil veya tümdengelim sırayla gider; delil, ilk örnektedir ve bir tek benzerlik yeterlidir. Son olarak, tümevarım için çok örnek gereklidir. Bütün filozof mezheplerinin babası olan Sokrates, tümevarım yaparak Aristoteles'in daha sonra bir tümel olmadan devam edemeyen

kıyasla mükemmelleştirdiği diyalektiği getirmiştir. Ancak, gelişmiş zihinleri ikna etmek için tek bir benzerlik sunmak yeterlidir. Aesop tarafından icat edilmiş bir tek fabl türüyle, saygıdeğer Menenius Agrippa isyankâr Roma pleplerini itaat ettirmişti [499].

425. Aesop'un, kahramanların *socii* veya *famuli*sinin şiirsel bir karakteri olması, medeni Phaedrus'un *Fabllar* adlı prologlarından birinde yaptığı kehanetsel öngörüyle bize gösterilmiştir [3]:

> Kulak ver bana, ben şimdi kısaca açıklarken
> Fabl sanatının ilk olarak nasıl ortaya çıktığını,
> Esaretle kuşatılmış mutsuz köleler
> Göstermek istemediler efendilerinin sertliğini ve insafsızlığını zihinlerine.
> Fakat fablların örtüsü altında,
> Bir yolunu buldular düşüncelerini ve duygularını ifade etmenin
> Kurtulmak için efendilerinin öfke dolu hakaretlerinden.
> Böylece ben de genişlettim Aesop'un yolunu.*

İşte, bu durum aslanın payı fablında açıkça doğrulanmıştır. Çünkü plepler, kahramansal şehirlerin toplulukları olarak adlandırıldı [259]. Ayrıca, plepler, savaşın zorluklarını ve tehlikelerini paylaştılar fakat ganimetleri ve zaferleri paylaşmadılar. Bundan dolayı Aesop, bir köle olarak adlandırıldı. Çünkü plepler, kahramanların *famuli*siydi [555 vd] ve *famuli*, çirkin olarak temsil edildi. Çünkü sivil güzelliğin, yalnızca resmî evliliklerden ve kahramanların böyle evlilikleri yapmasından meydana geldiği kabul edilirdi [565 vd]. Aynı nedenle, Thersites çirkindi. Çünkü o, Truva Savaşı'nda kahramanlara hizmet eden pleplerin bir karakteri olmalıydı ve Ulysses tarafından Agememnon'un hükümdarlık asâsıyla dövülmüştü, tıpkı, Porciyan Kanunları, Romalıların omuzlarını değnekten kurtarana kadar eski Roma pleplerinin çıplak omuzlarının soylular tarafından değnekle dövülmesi gibi –*regium in morem* Sallust, bunu St. Augustine'in *Tanrı Şehri*'ne [2.18.1] koyar.–

---

* Nunc fabularum cur sit inventum genus,
Brevi docebo. Servitus obnoxia,
Quia, quae volebat, non audebat dicere,
Affectus proprios in fabellas transtulit.
Aesopi illius semita feci viam...

426. Doğal akıl tarafından sivil yaşamı özgürleştirmek için faydalı kabul edilen bu öğütlerin kahramansal şehirlerin plepleri tarafından beslenen düşünceler olması gerekir. Aesop, bu yönde bu pleplerin şiirsel karakteri yapıldı. Daha sonra, ahlâk felsefesiyle böyle yapılmış olan fabllar ona atfedildi ve o ilk ahlâk filozofu hâline geldi. Tıpkı, kanunlarıyla Atina'yı özgür bir cumhuriyet yapan Solon'un bir bilgeye dönüşmesi gibi [414 vd] ve Aesop fabllarda öğüt verdiği için, onun özdeyişlerle öğüt veren Solon'dan önce yaşadığı sanıldı. Bu fabların kökensel olarak kahramansal mısrada kavranmış olması gerekiyordu. Daha sonraki gelenekte, *iambic* mısra şeklinde kavrandılar. Grek halkı geçiş sürecinde kahramansal mısra ve nesir şeklinde konuştu [463]. Son olarak da nesir şeklinde yazmış ve bizim ulaştığımız şimdiki biçime ulaşmışlardır.

X

427. Bu şekilde, batınî hikmetin daha sonraki keşifleri, sıradan halk hikmetinin ilk yazarlarına atfedildi ve [şiirsel karakterler gibi] Doğu'da Zerdüşt'ün, Mısır'da üç kere büyük olan Hermes'in, Yunanistan'da Orpheus'un, İtalya'da Pythagoras'ın, aslında kanun koyucular olmalarına rağmen, Konfüçyüs'ün bugün Çin'de kabul edildiği gibi, filozoflar olduklarına inanıldı. Keza, kesin olarak Magna Graecia'daki Pitagorasçılar kendi yönetimlerini halkçı yönetimden aristokratik döndürmeye çalışan soylular oldukları için katledilmişti [1087] ve Pythagoras'ın *Altın Mısralar*'ı, tıpkı, Zerdüşt'ün kehanetleri, üç kere büyük olan Hermes'in *Poimander*'i ve Orpheus'un *Orphics*i veya *Mısralar*'ı gibi bir sahtekârlıktı [128]. Pythagoras tarafından felsefe hakkında yazılan herhangi bir kitap eskilere kadar bile gelmemiştir ve Philolaus, Scheffer'in *De Philosophia Italica*'sında gösterdiği gibi, bir şeyler yazan ilk Pitagorasçıydı.

[BÖLÜM IV] DİLLERİN VE HARFLERİN KÖKENLERİ ÜZERİNE SONUÇLAR. HİYEROGLİFLERİN, KANUNLARIN, ADLARIN, AİLE ARMALARININ, MADALYALARIN VE PARALARIN KÖKENLERİ; İLK DİL VE *GENS*LERİN DOĞAL HUKUK LİTERATÜRÜNÜN KÖKENLERİ

428. O hâlde, şairlerin teolojisinden veya şiirsel metafizikten çıkan şiirsel mantık yoluyla dillerin ve harflerin kökenini keşfetmeye devam edebiliriz. Bu konu üzerine yazmış birçok yazar olduğu gibi birçok

fikir de vardır. Öyle ki, Gerard Jan Voss, *Grammatica* adlı eserinde der ki, "Harflerin icadı hususunda birçok yazar o kadar çok şeyi bir araya getirmiştir ki, bu bolluk ve karışıklık içinde siz, bulunduğunuz yerden daha muğlak bir yere varırsınız" Herman Hugo da, *De prima scribendi origene* adlı eserinde, der ki, "Harflerin ve yazının kökenlerinin tartışılmasından daha çok ve daha karışık bir başka konu bulamazsınız: Ne kadar çok fikir çatışması! Hangisine inanılır, hangisine inanılmaz?" Bu yüzden, bir neden olmaksızın, Bernard von Mollinckrodt *De natura et usu literarum* adlı eserinde, harfler ve yazı, tanrısal icatlar olduklarından bunların nasıl ortaya çıktıklarını anlamanın imkânsız olduğu sonucunu çıkarır. Ingewald Eling, *Historia linguae graecae* adlı eserinde onun bu görüşünü paylaşır.

429. Fakat dillerin ve harflerin kökenlerinin biçimlenmesinde var olan bu güçlüğü, bilginler kendileri oluşturmuştu ve hepsi de harflerin kökenini dillerin kökeninden ayrı bir problem olarak ele almışlardır. Halbuki, harfler ve diller, tabiatları gereği birbirleriyle bağlıdır; ve onlar, "gramer" ve "karakter" sözcüklerinden yapılmış olmalıydılar. Gramerden yapılmış olmalıydılar, çünkü gramer, konuşma sanatı olarak tanımlanır, *grammata* ise harflerdir. Gramer, yazma sanatı olarak da tanımlanmıştır. Aristoteles de onu böyle tanımlamıştır [*Topics* 142b 31] ve gerçekte, aslı bakımından da böyledir. Çünkü bütün uluslar kökende sessiz oldukları için konuşmaya yazarak başladılar [225 vd, 400 vd, 435]. Diğer yandan, "karakter", idea, biçim, model demekti ve kesin olarak şiirsel karakterler açık ifadeli seslerden önce gelmişti [yani alfabetik karakterlerden önce]. Josephus'un belirttiği gibi [66], Homer zamanında, halk (vulgar) harfleri icat edilmemişti. Eğer, bu harfler, keyfî işaretler olma yerine açık ifadeli (articulate) sesleri temsil etmek için şekil almış olsalardı, açık ifadeli seslerin olduğu bütün uluslar arasında birörnek olarak var olmaları gerekirdi. Bilginler dillerin ve harflerin nasıl başladığına ilişkin umutsuz cehaletleri içinde, şiirsel karakterde düşünen ilk ulusların fabllar hâlinde nasıl konuştuklarını ve hiyerogliflerle nasıl yazdıklarını anlamakta başarısız olmuşlardır. Ancak bu fabllar ve hiyeroglifler, tabiatları gereği, insani fikirlerin, felsefenin ve insani kelimelerin incelenmesinde filolojinin çok kesin ilkelerini ortaya koymuş olmalıydılar.

430. Bu meselenin tartışmasına girdikten sonra, saygı duyduğumuz savunulmuş fikirlerin bir özetini vereceğiz. Belirsiz, önemsiz, yersiz, iddialı veya gülünç o kadar çok fikir var ki onlarla ilgilenmeye

gerek duymuyoruz. Örnek gösterecek olursak, barbarlığın geri dönüşünde, İskandinavya, ulusların sahip olduğu kibir yüzünden, *vagina gentium* olarak adlandırıldı ve onun dünyadaki bütün diğer ulusların da annesi olduğuna inanıldı. Bu yüzden, bilginlerin sahip olduğu kibirle Johannes ve Olaus Magnus şu fikre sahiptiler: Gotlar, dünyanın başlangıcından beri, Âdem'in ilahî izinle icat ettiği harfleri korumuşlardı. Bu rüyaya diğer bütün bilginler güldüler. Fakat Johannes van Gorp, Saxon'unkinden daha farklı olmayarak kendi dili olan Hollanda dilinin dünyevî bir cennetten geldiğini ve bütün diğer dillerin annesi olduğunu iddia etti. Bu durum, van Gorp'u aşağıdaki gruptan ve daha iyi bir yere gidememiş olmaktan koruyamaz. Bu iddiayla Joseph Justus Scaliger, Philipp Camerarius, Christian Becman ve Martin Schoock alay ettiler. Ancak, bu kanı Olof Rudbeck'in *Atlantica*'sında patlama noktasına geldi. Çünkü o, Grek harflerinin eski Germen harfleriyle yazılmış İskandinav şiirlerinden geldiği ve Cadmus'un İbranilerin düzenini ve değerlerini verdiği Fenikeli harflerinin bu eski Germen harflerini tersine çevirdiği ve son olarak da Greklerin onları cetvel ve pergel yoluyla düzelttikleri ve yuvarladıkları kanısına sahip olacaktı. Mucit, İskandiavyalılar arasında *Merkurssman* olarak adlandırıldığı için, Olof Rudbeck, Mısırlılar için harfleri icat eden Merkür'ün bir Got olduğu kanısına sahip olacaktır. Harflerin kökenleri üzerine fikirler ileri sürmedeki bu rahatlık, yalnız harfler ve yazı hakkında yeni olarak ne iddia edildiğini tarafsız olarak görme isteğinden değil, aynı zamanda, bu konu hakkında düşünme çabası içine girmek bakımından, yani gentil dünyanın bütün insani ve tanrısal bilgisinin ilkeleri hakkında söyleyeceğimiz şeyleri anlaması için okuyucuyu hazırlayacaktır.

431. Filozoflar ve filologlar dillerin ve harflerin kökenlerinin incelenmesine aşağıdaki ilkelerden başlamışlardır.

(1). Gentil dünyanın ilk insanları canlı ve sessiz (mute) tözlerin yaratıcı karakterleriyle şeylerin fikirlerini kavradılar.

(2). Onlar, jestlerle veya fikirlerle doğal bağlantısı olmuş fiziksel nesnelerle kendilerini ifade etmişlerdi. Örneğin, üç tahıl başağı veya bir tırpanı üç kere sallayarak hareket ettirmek üç yıla işaret eder.

(3). Böylece, doğal işaretli bir dille kendilerini ifade ettiler (Platon ve Iamblichus dünyada bir kez konuşulmuş böyle bir dilin olduğunu söylediler [207, 401], bu dil en eski Atlantis dili olmalıdır. Bilginler, şeylerin tabiatına uygun olarak fikirlerin ifade edildiğine bizi inandır-

dılar. Filozoflar ve filologlar doğal olarak birbirine bağlı olan bu iki şeyi [dillerin ve harflerin kökenlerini] ayrı olarak aldıkları içindir ki ya çok az ilgilendikleri ya da hiç ilgilenmedikleri dillerin kökenlerini araştırmanın kendileri için çok güç olduğunu gösterdikleri gibi, harflerin kökenlerini araştırmanın da çok güç olduğunu göstermişlerdir.

432. Öyleyse tartışmamızın başlangıcında, ilk ilkemiz olarak şu filolojik aksiyomu [173] öneriyoruz: Mısırlılara göre, kendilerinden önceki zamanlarda onların dünyalarında geçen üç çağa uygun olarak konuşulan üç dil vardı. İlk dil, kutsal veya tanrısal dil olan hiyeroglifler dili olmuştu. İkincisi, işaretlerle veya kahramansal araçlarla yapılan sembolik dil, üçüncüsü, insanların belli bir mesafeden birbirlerine hayatlarının gereksinimlerini iletmek için kullandıkları mektubî dil [İskenderiyeli Clement *Miscellianies* 5.4]. Bu üç dil üzerinde Homer'in *İlyada*'sında iki altın pasaj vardır. Homer'in bu pasajında, Greklerin bu konuda Mısırlılarla fikir birliği içinde oldukları açıkça görülür. İlkinde [1.250 vd], Nestor'un farklı dilleri konuşan insanların üç kuşağın içinden geçerek nasıl yaşadığı anlatılır. Bu nedenle Nestor, Mısırlıların üç çağına uygun üç dilin belirlediği kronolojinin kahramansal bir karakteri olmalıydı ve "Nestor'un yıllarını yaşamak" cümlesi "dünyanın yıllarını yaşamak" anlamına gelmiş olmalıydı. Diğer pasajda [20. 215 vd] ise, Achilles, Aeneas'a farklı dili konuşan insanların, Truva şehri deniz kıyısına göç ettikten ve Pergamum, Truva'nın kalesi olduktan sonra Ilium'da oturmaya başladıklarını anlatır. Biz, ilk ilkemiz için bu geleneğe, hem kanunları hem harfleri icat edeni Thoth veya Merkür olarak adlandıran Mısırlıları da katalım.

433. Bu gerçeklik etrafında aşağıdaki diğerlerini de birleştirelim. Grekler arasında "ad" ve "karakter" aynı anlamdadır. Öyle ki, Kilise babaları ayrım gözetmeksizin şu iki ifadeyi de kullandılar: *de divinis charecteribus* ve *de divinis nominibus.* "Ad" ve "tanım" da aynı anlama gelir. Böylece, retorikte *quaestio nominis* başlığı altında bu olgunun tanımının araştırıldığını görüyoruz. Tıpta, hastalıkların terminolojisi hasta tabiatının altında tanımlanan başlıkta ifade edilir. Romalılar arasında isim, köken olarak, uygun şekilde birçok aileye ayrılan evler demekti ve ilkin Greklerin "names"i bu anlamda kullanmaları *patronymic**ler veya babaların isimleri olarak gösterilir. Bun-

* Şahıs ismi yapılmayan baba ve soy ismine ait olan (ç.n).

lar, şairler tarafından sık sık böyle kullanılmıştır. Homer de bunları aynı şekilde kullanmıştır (Livy'ye göre [10.8.10] bir plep savunucuyu, patricileri *qui possunt nomine ciere patrem* "babalarının soyadlarını kullanabilenler olarak" tanımladı [yani, kanuni evlilikler yoluyla doğmuş olanlar]). Bu *patronymic*ler daha sonra Yunanistan'ın geri kalan tüm bölgelerinde halk özgürlüğü döneminde görünmez oldu. Fakat Heraklitler tarafından Sparta'nın aristokratik yönetiminde korunmuştu. Roma kanununda *nomen,* hakka işaret eder. Benzer şekilde Greklerde *nomos* kanuna işaret eder ve *nomisma, nomos*tan gelir [E.1133a 30] ve etimologlara göre *nomos,* Latincede *nummus* olur [487]. Fransızcada *loi* kanun demektir ve *aloi* para demektir ve ikinci dönem barbarlar arasında "canon" kiliseye ait kanuna denmiştir. Aynı zamanda da feodal kiracının *fief* olarak tuttuğu toprağın efendisine yıllık kira ödemesine denmiştir. Bu düşüncenin birörnek oluşu, belki de Latinlerin neden *ius* terimini hem kanun için hem de Jove'a yaraşacak şekilde kurban edilen hayvanların şişmanlığı için kullanıldığını açıklar. Çünkü Jove aslında *Ious* olarak adlandırılmıştı. Buradan daha sonra *Iovis* ve *iuris* (genitive) sözcükleri elde edilmiştir [398]. İbraniler, bir barış ikramı olarak kurban edilmiş hayvanı üç kısma böldüler ve şişman kısmı Tanrı'ya uygun görerek sunağın üzerinde yaktılar. Latincede *praedia,* mallar, mülkler (şehre ait mallardan daha önce kırsal mallara uygulanmış olması gereken bir terim), ilk ekilmiş tarlalar, dünyadaki ilk yağma (praeda) edilen yerler oldukları için böyle adlandırıldı [486, 1027 vd]. İlk evcilleştirme, eski Roma kanununda *manucaptae* denilen bu tarlalar üzerinde gerçekleşti (bundan dolayı *manceps* terimi kamu hazinesine bağlı gayrimenkulu ifade eder). Roma kanununda *iura praediorum* gayrimenkule bağlı kölelik için bir terim olarak kalmıştır. Ve *manucaptae* denilen topraklar, ilkin *mancipia* olarak isimlendirilmiş olmalıdır. On İki Levha Kanunları'nın hükmünü bununla ilişkili olarak anlamalıyız [6.Ia]. *Qui nexum faciet mancipiumque* "Her kim bir bağla bağlanırsa, malikanesi ve *fief* ile bağlanmış olur" [570, 1031] demektir. İtalyanlar, aynı düşünce çizgisini izleyerek eski Romalılar gibi *fief*lere güçle elde edilen yerler için *poderi* dediler. Daha ileri bir delil: Barbarlığın geri dönüşünde sınırlarıyla birlikte tarlaları *presas terrarum* olarak adlandırdılar. İspanyollar cesur, girişken, uyanık olana *prendas* derler. İtalyanlar armalı aile giysilerine *imprese* derler ve "kelimeler" anlamında *termini*yi kullanırlar (skolastik diyalektikte hâlâ

yaşayan bir kullanım). Onlar, armalı aile giysilerine *insegne* de dediler ve ondan öğretmek anlamına gelen *insegnare* fiili elde edildi. Böylece, kendi zamanında sıradan halkın harflerinin henüz icat edilmediği söylenen Homer, "Proetus'un, Bellerophon'a karşı olan Eureia'ya yazdığı mektup *sēmata* tarzında, yani işaretlerle yazılmıştı" [I. 6.168 vd] der.

434. Bütün bunlara aşağıdaki itiraz kabul etmez üç gerçeği de ilâve edelim: (1) İlk gentil ulusların başlangıçta bütünüyle sessiz oldukları gösterildiğinden, bu ulusların kendilerini hareketlerle, jestlerle veya kendi fikirleriyle doğal bağlantısı olan fiziksel nesnelerle ifade etmiş olmaları gerekirdi [225 vd, 401]. (2) Onlar, mülklerinin sınırlarını belirlemek ve sahip oldukları haklarını devamlı kılmak için işaretler kullanmaya alışıktılar [485]. (3) Hepsi de parayı kullanmışlardır [487]. Bütün bu gerçekler bize dillerin ve harflerin kaynaklarını verecektir. Ve buradan da hiyerogliflerin, kanunların, isimlerin, aile armalarının, madalyaların, paranın ve *gens*'lerin ilk doğal hukukunun konuşulduğu ve yazıldığı dilin ve yazının kaynaklarını verecektir.

435. Bütün bunların ilkelerini çok sağlam bir şekilde kurmak için burada, Mısırlıların bazıları tarafından savunulan, hiyeroglifler, yüce bâtınî hikmete sahip olan filozoflar tarafından sırlarını saklamak için icat edilmiştir şeklindeki yanlış fikri de kökünden söküp atmalıyız. Çünkü bütün ilk ulusların hiyerogliflerle konuşması ortak doğal bir gereklilikten dolayı idi [226, 429]. Afrika'da hâlihazırda işaret edilen Mısırlıların durumuna, Helidoros'un kendi *Aethiopica*'sında [4.8.1; 4.11.4 –veya daha ziyade Diodorus 3.4] yazdıklarını izleyerek bütün mekanik sanatların âletlerini hiyeroglifler olarak kullanan Etiyopyalıları ekleyebiliriz. Doğu'da, Kaldelilerin sihirsel karakterlerinin hiyeroglifler olmuş olması gerekir. Kuzey Asya'da İskitlerin kralı Idanthyrsus (İskitlerin, bütün ulusların en eskisi olmakla övünen Mısırlıları bile yenen son derece uzun tarihlerindeki en son zamanlarının kralı) kendisine savaş ilan etmiş olan Büyük Darius'a beş gerçek kelimeyle cevap verdi [Herodot 4.131]. Bunlar, kurbağa, fare, kuş, saban demiri, gemi dümenidir. Kurbağa, Idanthyrsus'un İskitya'nın topraklarında doğduğuna işaret eder, tıpkı kurbağaların yaz yağmurlarında topraktan doğması gibi, yani, Idanthyrus, bu toprağın oğluydu [535]. Fare, bir fare gibi, doğduğu yerde kendi evini kurmuş olduğuna, yani ulusunu orada kurmuş olduğuna işaret eder. O, kendi kavmini orada yerleştirmiştir. Kuş, kâhinleri olduğuna ve Tanrı'dan

başka kimseye boyun eğmediğine işaret eder [488, 490, 604]. Saban demiri, toprakları ekime hazırladığına ve böylece onları ehlileştirerek, güçle kendi mülkü yaptığına işaret eder [541, 550]. Son olarak dümen, ülkesini savunmak için sorumluluğa ve güce sahip İskitya ordularının yüce kumandanı olduğuna işaret eder. Böylesine doğal ve yerinde bir açıklama, Darius'un danışmanları tarafından yapılan gülünç açıklamalara karşı kurulmuş olmalıdır. Cyril'e göre, [İskenderiyeli Clement'in *Miscellanies*'inde 5.8] İskitlerin Darius'un danışmanlarınca yapılan hiyerogliflerinin yorumuna, tatminkâr olmaktan uzak ve sunî Mısırlı hiyeroglif bilginlerince çarpıtılmış yorumları da eklersek, ilk insanlarca yapılan hiyerogliflerin doğru ve uygun kullanılışının, şimdiye kadar genellikle anlaşılmadığı açıktır. Latinlere gelince, Roma tarihi bize, böyle bir gelenekle ilgili bir şey bırakmamıştır. Tanık ise, Tarquinius Superbus'un oğluna Gabii'de gönderdiği sessiz kahamansal cevaptır. Tarquinius, habercinin önünde elindeki sopayla gelinciklerin başını kesmiştir. Kuzey Avrupa'da Tacitus'un [6.19] onları betimlerken gözlemlediği gibi Germenler, harflerin sırlarını (*literarum secrata*) bilmiyorlardı. Yani hiyerogliflerini nasıl yazacaklarını bilemediler. Onlar, Germen halk yazısında (el yazısı) resmî devlet kâğıtlarını yazmaya başladıkları Svabyalı Frederick zamanına kadar, gerçekte de Habsburglu Rudolph zamanına kadar bu durumda kalmış olmalıdır. Kuzey Fransa'da Picardy'nin *rebus** denilen bir hiyeroglifi vardı ki bunun da Germen ülkesinde olduğu gibi, fiziksel nesnelerle (yani, Idanthyrsus'un hiyeroglifleriyle olduğu gibi) yapılan bir konuşma olması gerekir. Hattâ, Ultima Thule'de yani, en uzak kısımlarda, İskoçya'da, Hektor Boece'nin bu ulusun tarihinden bahsederken söylediği gibi onlar da eski zamanlarında hiyerogliflerle yazmışlardır. Batı India'da** Meksikalıların hiyerogliflerle yazdıkları görülmüştür ve Jan de Laet, yeni India'yı anlatırken Yerlilerin hiyerogliflerini, hayvanların, bitkilerin, çiçeklerin ve meyvelerin çeşit çeşit başları olarak gösterir ve onların totemik sembollerle aileleri [hudut mahalli üzerindeki] ayırdıklarına dikkat çeker. Bu bizim dünyamızdaki aile arınalarının kullanılmasıyla aynıdır [486]. Doğu India'da Çinliler hâlâ hiyerogliflerle yazarlar.

---

* Resimlerin yan yana konulmasıyla oluşan bir çeşit bulmaca ya da kelime ve cümlenin kısımlarını ayrı ayrı gösterme (ç.n).

** Burada India ile Amerika kıtasının bir bölümü kastedilmektedir (ç.n).

436. Böylece, son derece kibirli Mısırlıların kibirlerini daha da büyüten bilginlerin kibri kırıldı. Bu durumda dünyanın diğer bilgeleri, Mısırlılardan, hiyerogliflerinin arkasında batınî hikmetlerini nasıl gizlediklerini öğrendiler.

437 Şiirsel mantığın bu ilkelerini tespit ettikten ve bilginlerin de bu kibrini kırdıktan sonra Mısırlıların üç diline dönelim. Bunlardan ilki, Homer tarafından Grekler için de tasdik edilen Tanrıların dilidir. Homer, iki şiirinin beş pasajında, kesin olarak, kahramansal olan kendi dilinden daha eski bir dilden bahseder ve ona "tanrıların dili" der [174]. Pasajlardan üçü *İlyada*'dadır: İlk pasajda [1.403 vd], Homer tanrılar tarafından Briareus denilen yaratığın insanlar tarafından Aegaeon olarak adlandırıldığını anlatır; ikincisinde [14.291] tanrılar tarafından *chalcis*, insanlar tarafından *cymindis* denilen bir kuştan bahseder; üçüncüsünde [20.74], tanrılar tarafından Xanthus, insanlar tarafından Scamander denilen Troy ırmağından söz eder [Add 2.811 vd]. *Odyssey*'de iki pasaj vardır: Biri [12.61], insanların Scylla ve Charybdis, tanrıların Planctae Petrae dediği şeyden bahseder: Diğerinde [10.305], Merkür, Ulysses'e Circe'nin büyülerine karşı bir çare olacak bir sır verir. Bu tanrılarca *moly* denilen fakat onun bilgisi insanlardan esirgenen bir ottur (şifalı bir bitki). Platon, bu pasajlar hakkında hiçbir maksadı olmaksızın birçok şey söyler [*Cratylus* 391 D vd]. Öyle ki, Dio Chrysostom daha sonra [11.22; 10. 23 vd] iftira ederek, Homer'i doğal olarak insanlardan esirgenen tanrıların dilini anlama iddiasında bulunmakla suçlar. Fakat Homer'e ait bu pasajlarda onun "tanrıları" kahramanlar mânâsında alıp almadığı sorulabilir. Çünkü kahramanlar, kendi şehirlerinin plepleri üzerinde tanrıların adını aldılar. Plepler, onlara adamlar (men) dediler (geri dönmüş barbar zamanlarda kölelere *homines* (vassal) denilirdi. Bu Hotman'ı şaşırtmıştır) ve büyük efendiler (barbarlık sürecinde) müthiş tıbbi gizlere sahip olmakla övündüler. Böylece, sözü edilen farklılık, soyluların ve halkın konuşması arasındaki farklılıktan çok daha fazla olmamıştır. Öyle olabileceği gibi Latinler arasında Varro'nun, tanrıların diliyle meşgul olduğuna şüphe yoktur. Çünkü o, otuz bin tanrı ismini toplama gayretini göstermiştir [175]. Bu isimler, çok kelimeli tanrısal bir sözlük için yeterli olmuştur. Bu sözlükle Latium halkı, hayat için gerekli şeyler olan bu insani ihtiyaçların basit ve sade zamanlarda gerçekten de birkaç tane olan insani ihtiyaçlarının tümünü açıklayabilmiştir. Greklerin otuz bin kadar tanrıları vardı [175].

Çünkü onlar, her taşı, su kaynağını, dereyi, bitkiyi ve karadan az uzaktaki kayayı mabut yaptılar. Bu mabutlar, orman perileri, köy perileri *oread*lar ve *napead*lar içeriyordu. Amerikalı Yerliler de tıpkı böyle, kendi sınırlı anlıklarını aşan her şeyi bir tanrı yaptılar. Böylece Greklerin ve Latinlerin ilahî fabları ilk gerçek hiyeroglifler olmalıydılar veya Mısırlılarınkine tekabül eden kutsal ve ilahî karakterler olmalıydılar.

438. Kahramanlar Çağına tekabül eden ikinci konuşma çeşidi Mısırlılarca, sembollerle konuşma denilen türdür. Kahramansal semboller bunlara indirgenebilir. Bu sembollerin Homer'in *sēmata* (kahramanların yazdığı işaretler) dediği sessiz mukayeseler olması gerekir [433]. Sonuç olarak, bunlar, açık anlaşılır konuşmaya geçildiğinde şiirsel ifadenin bütün kaynaklarını sağlayan metaforlar, imgeler, benzerlikler veya karşılaştırmalardır. Çünkü kesin olarak, eğer Grek dilinin ilk yazarı olan Homer'den daha eski bir yazar bize gelmiştir şeklindeki Yahudi Josephus'un reddini kabul etmezsek, [A. A. 1.2.12] gentil dünya hakkında bize ulaşmış olanların tümünü Greklere borçlu olduğumuz için Homer'i, bütün dünyanın ilk yazarı sayarız. Latin dilinin en erken tarihli olarak hatırlanan âbideleri, Salian şarkılarının parçalarıdır ve bu şarkıların ilk yazarı olarak zikredilen, Livius Andronicus'tur. Avrupa'da barbarlığın yeniden dönüşüyle yeni diller doğmuştur. İspanyolların ilk dili "*el romance*" denilen dildi ve sonuç olarak bu dil kahramansal şiire aitti (*romanceros)*. Fransa'da halk içinden çıkan ilk Fransız yazar Arnaut Daniel Pacca idi. O, on birinci yüzyılda yaygın olan Provans şairlerin ilkiydi. Son olarak, Floransalı ve Sicilyalı uyakla yazanlar (rhymers) İtalya'daki ilk yazarlardı.

439. Belli bir mesafeden iletişimde sıradan günlük hayatın ihtiyaçlarını açıklamaya uygun olan Mısırlıların mektup tarzı konuşması, Mısır'da hâkim olan insanların daha aşağı sınıflarında doğmuş olmalıdır. Onların dili, Theblilerin dili olmalıdır (Theb'in kralı Ramses bu büyük ulusun üzerinde saltanatını genişletti). Çünkü Mısırlılar için bu dil, kahramanlardan kendilerini farklılaştırmak için Kahramanlar Çağının halkı için kullanılmakla birlikte İnsanlar Çağına da uygundu [437]. Bu dil, onların özgür rızasıyla çıkmış olarak anlaşılmalıdır. Bu ebedî özellikten dolayı, halka ait konuşma ve yazma, halkın hakkıdır. İmparator Claudius, Latin diline gerekli olan üç eklenmiş harf bulduğu zaman Roma halkı onları kabul etmedi. Ayrıca, İtalyanlar da

Giorgio Trissino'nun icat ettiklerini, bu harflerin eksikliği İtalya'da hissedilmesine rağmen kabul etmediler.

440. Mısırlıların mektubî veya halk (vulgar) dili aynı şekilde halk harfleriyle yazılmıştır. Mısırlıların halk tarzı harfleri Fenikelilerinkine benzediğinden, harfler konusunda, bu halklardan birinin diğerinden etkilendiğini farz etmek gerekir. Mısırlıların, insan toplumu için gerekli veya faydalı bütün şeylerin ilk kâşifleri olduğunu düşünenlerin, sonuçta, Mısırlıların, harfleri Fenikelilerden öğrendiğini savunmaları gerekir. Ancak, Mısır'la ilgili meselelerde başka bir otoriteye göre daha bilgili olan İskenderiyeli Clement, Fenikeli Sanchuniathon veya Sancuniates'in (Kronolojik Tabloda Yunanistan'ın Kahramanlar Çağında yer alan) Fenike tarihini halka ait harflerle yazdığını nakleder ve İskenderiyeli Clement, bu yüzden, halka ait karakterlerle [83] veya halk diliyle yazdığı için gentil dünyanın ilk yazarı olarak onu gösterir. Bu bağlamda, kesin olarak Mısır'a ticari maksatlarla giren gentil dünyanın ilk tüccar halkı olan Fenikelilerin kendi (halka ait) harflerini pekâlâ oraya taşımış olabilecekleri söylenebilir. Fakat tartışmadan veya varsayımdan tamamen ayrı olarak, halka ait gelenekten dolayı aynı Fenikelilerin kendi harflerini Yunanistan'a getirmiş olduklarından emin olabiliriz. Bu geleneği inceleyen Tacitus [A. 11. 14], Fenikelilerin, Mısırlı hiyerogliflere mânâ vererek başkaları tarafından icat edilmiş harfleri kendi icatlarıymış gibi sunduklarına işaret eder. Ancak, belli gerçeklik zemininde halka ait geleneğe izin vermek için (bütün gelenekleri ispat etmiş olduğumuz gibi [144]) diyelim ki Fenikeliler, başkalarından aldıkları hiyeroglifleri Yunanistan'a getirmiş olsunlar ve bunlar, Kaldelilerden alınmış olan matematiksel karakterler ve geometrik figürler olsun. Geometrik figürler, ulusların ilk matematikçilerinin ve özellikle de ilk astronomlarının konusunun ötesindeydi. Bundan dolayı Kaldeli Zerdüşt (Bochart'a göre, adı yıldızların gözlemcisi demek olan), gentil dünyanın ilk bilgesidir [55, 59]. Fenikeliler, Homer'in zamanından çok önce bile sık sık Yunanistan kıyılarına giderek Kaldeli karakterlerini, ticaretle ilgili işlerinde sayıların işaretleri olarak kullandılar. Bu durum, Homer'in özellikle *Odyssey*'indeki şiiriyle de açıkça gösterilir. Çünkü Homer'in zamanında Josephus, Grekli gramerci Apion'a karşı güçlü biçimde halk harflerinin Grekler tarafından henüz icat edilmediğini göstermiştir [66]. Ancak Grekler, üstün cins olarak kesinlikle bütün ulusları geride bırakarak çeşitli açık ifadeli (articulate) sesleri temsil

etmek için bu geometrik formülü almışlardır. Ve mükemmel güzellikte, halkın (vulgar) harf karakterlerine şekil vermişlerdir. Bunlar daha sonra Latinler tarafından kabul edilmiştir. Tacitus'un bizzat gözlemlediği gibi onların harfleri en eski Grek harflerine benzemektedir. Buna ilişkin önemli delil, Greklerin uzun bir zaman boyunca ve Latinlerin de en son zamanlarına kadar sayıları göstermek için büyük harfleri kullanmış olmalarıdır. Korintli Demaratus ve Arkadyalı Evander'in karısı Carmenta tarafından Latinlere öğretilenlerin de bu harfler olması gerekir [762]. Biz, eski zamanlarda Grek kolonilerinin denizden ve karadan Latium'a alınmış olmasını daha sonra açıklayacağız [772].

441. İbraniler ve Grekler kendi halk harflerine hemen hemen aynı isimleri verdikleri için, Greklerin kendi harflerini İbranilerden aldıklarını söyleyen birçok bilginin mücadelesi boşunadır. İbranilerin karşılıklı etkileşimden ziyade Grek terminolojisini (*nomenclature*) taklit etmiş olması akla daha yatkındır. Çünkü Büyük İskender, Doğu İmparatorluğu'nu (ölümünden sonra liderleri tarafından bölünen) fethettiği zaman Grek konuşma dilinin bütünüyle Mısır'a, Doğu'ya yayılmış olduğu evrensel olarak kabul edilir. Yine genel olarak kabul edilen bir başka görüş, gramerin İbraniler arasına çok geç sokulmuş olduğudur. Ve bunu ister istemez İbrani müelliflerinin kendi harflerini Grek isimleriyle adlandırması izlemiştir. Keza, (herhangi bir şeyin) tabiattaki ögeleri çok basittir. Grekler, ilkin, kendi harflerini en basit seslerle adlandırmış olmalıdırlar [örneğin "ah" için alfa]. Bu nedenle harfler, ögeler olarak adlandırılmış olmalıdır. Latinler de buna uyarak, onları aynı ciddiyetle adlandırdılar. Ve en eski Grekler gibi harflerin biçimlerini korudular. Bu yüzden sonuç olarak diyoruz ki, harfleri karmaşık isimlerle adlandırma [örneğin α için *alpha*] Grekler arasına geç sokulmuştur. Ve daha sonra Grekler tarafından Doğu'daki İbranilere getirilmiştir.

442. Bu tartışmalar, Mısırlı Cecrops'un avamî harfleri Greklere getirdiği düşüncesinde olanların bu kanılarını çürütür. Başka bir kanı ise, Fenikeli Cadmus'un, harfleri Mısır'dan Yunanistan'a getirmiş olduğudur. Çünkü Cadmus, orada bir şehir kurmuştur; ve en büyük Mısırlı hükümdarın başkentinden sonra bu şehrin adını Theb koymuştur. Bu kanı da daha sonra Şiirsel Coğrafya'nın ilkeleriyle çürütülecektir [742 vd] ve Mısır'a giden Greklerin, Theb'e Mısırlı başkent dedikleri görülecektir. Çünkü Theb ismi, kendi yerli (native) şe-

hirleriyle bir benzerlik gösterir. Son olarak, bilimlerin kesin olmayışı üzerine yazan, adı bilinmeyen bir İngiliz yazar tarafından zikredilen [Thomas Baker, *Bilgi Üzerine Düşünceler*] dikkatli eleştirilerden, Sancuniates'e ayrılmış [83] çok erken tarihlerden Cadmus'un hiçbir zaman var olmadığı sonucunu neden çıkardığını anlıyoruz. Buna uygun olarak onu tamamen dünyanın dışına koymadığımız gibi onun kesin olarak Homer'den daha sonraki bir çağda bulunmuş olması gerektiği hükmüne de varıyoruz. Sözü edilen halk harflerinin icadında, Grekler üzerinde Fenikelilerin önceliğine izin vermek için (Greklerin Fenikelilerden daha üstün olduğunu düşünme hatasına düşmeksizin) Sancuniates'in Grek tarihinin babası olarak adlandırılan Herodot'tan bir süre önce yaşamış olduğu söylenmelidir. Çünkü Sancuniates, gerçekliğin tarihçisi olarak adlandırılmıştı. Yani o, Varro'nun kendi tarihi bölümlemesinde, tarihsel zaman dediği şeyin yazarıydı [52]. Bu zamanda, Mısırlıların, kendilerinden önce geçmiş olan dünyanın üç çağına uygun olarak yaptıkları üç dil ayrımına göre onlar, halk karakterlerinde yazılmış mektubî bir dilde konuştular [440].

443. O hâlde, kahramansal veya şiirsel dil, kahramanlar tarafından kurulmuştur. Böylece, halk dilleri, kahramansal halkların plepleri olan avam tarafından ortaya çıkarılmıştır [597 vd]. Latinler tarafından bu diller özellikle yerli diller (vernacular) olarak adlandırıldı [994]. Bu diller, bununla beraber savaşta esir edilen köleler tarafından getirilen ve gramercilerin *vernae* olarak tanımladıkları diller olamazdı. Çünkü bunlar doğal olarak kendi atalarının dillerini öğrenirler. Fakat ilk kez ve uygun olarak *vernae* denilenler, aileler durumundaki kahramanların *famuli*siydi [556]. Kendilerinden daha sonra kahramansal şehirlerin ilk pleplerinin kitlelerinin oluşturulduğu bu *famuli*, savaştan çıkan şehirlerde daha sonra emniyete alınan kölelerin habercileriydi. Bütün bunlar, Homer'in söz ettiği iki dille doğrulanır. Sırasıyla kahramansal ve halk dili olarak yorumladığımız tanrıların ve insanların dili [437].

444. Filologların hepsi güçlü bir inançla halk dillerindeki mânâların anlaşma (convention) ile belirlendiği görüşünü kabul etmişlerdir. Tersine, doğal kökenleri nedeniyle dillerin doğal anlamlarının olması gerekir. Bunu halk Latincesinde gözlemlemek kolaydır (Greklerden daha çok kahramansal özellik taşırlar ve bu nedenle, Greklere göre daha kabadırlar. Çünkü kelimelerinin neredeyse hepsi, doğal

özelliklerine veya duyusal etkilerine göre doğal nesnelerden çıkarılmış metaforlarla biçimlendirilmiştir. Ve genelde, metafor bütün uluslar arasındaki dilin büyük bir kısmını meydana getirir. Fakat gramerciler, nesnelerin karışık ve belirsiz fikirlerini veren kelimelerin büyük çoğunluğunu karşılarken, bunların ilkin açık ve belirli olan kaynaklarını bilmediklerinden açık ifadeli (articulate) insani kelimelerin keyfî anlamlara sahip olduğu evrensel ilkesini kurarak cehaletlerinde uzlaşmışlardır. Ve Aristoteles'i, Galen'i ve diğer filozofları da sürükleyerek Platon ve Iamblicus'a karşı donanmışlardır [227].

445. Bununla beraber, ortada çok büyük bir güçlük kalmıştır. Var olan insanlar kadar çok ve farklı halk dilinin olması nasıl mümkündür? Bunu çözmek için burada bu büyük gerçekliği saptamalıyız. İklimlerin çeşitliliğiyle insanlar nasıl farklı tabiatlar kazanmışlarsa ve bundan dolayı çok farklı âdetler ortaya çıkmışsa aynı şekilde, onların farklı tabiatlarından ve âdetlerinden dolayı da birçok farklı dil ortaya çıkmıştır. Çünkü yukarıda söz edildiği gibi tabiatlarının çokluğundan dolayı onlar, farklı görüş açılarından insan hayatının aynı faydalarını ve gerekliliklerini kabul etmişlerdir ve ekseriyetle bir ulustan diğerine bazen ters olarak farklılaşan birçok ulusal âdet ortaya çıkmıştır. Böylece, birçok ulusun ortaya çıkması gibi birçok farklı dil ortaya çıkmıştır. Bunun açık ispatı, konu bakımından aynı olan ancak farklı ulusların sahip olduğu bakış açılarından ifade edilen atasözlerinde görülür. Bu atasözleri, insan hayatının ilkeleridir [161]. Böylece, kısaca vulgar konuşmalarda (tongue) korunan aynı kahramansal kaynaklar, çok şaşırtıcı biçimde kutsal kitabın eleştirilmesi olgusuna neden olmuştur. Yani, aynı kralların adları, kutsal ve kutsal olmayan tarihte aynı biçimde görünür. Nedeni şudur: Biri muhtemelen insanları görünüşleri ve güçleri konusunda mütalaa ederken, diğeri âdetleri, girişimleri veya başka her ne olmuşsa o hususta mütalaa eder. Aynı şekilde biz, Macarlar tarafından bir isim, Grekler tarafından başka bir isim, Germenler ve Türkler tarafından başka bir isim verilmiş olan Macar şehirlerini hâlâ bulabiliriz. Yaşayan bir kahramansal dil olan Germen dili hemen hemen bütün isimleri yabancı dillerden kendi diline dönüştürmüştür. Biz, Grek ve Latin inceliğiyle ilgili birçok konuyu tartıştığımızda Latinlerin ve Greklerin aynı şeyi yaptıklarını varsayacağız. Eski coğrafyada fosillerin, bitkilerin ve hayvanların tarihlerinde karşılaşılmış, doğal sayılmış olan karanlığın nedeni bu olmalıdır. Bu nedenle bu eserin ilk basımında [Op. 3.387 vd] farklı

açık ifade kazanmış (articulation) dillere mânâlar tayin etmek için onları çeşitli görüş açılarından mütalaa eden fikirleri belli birliklere indirgeyen Zihinsel Sözlük aynı olmasına rağmen her bir ulusun ifade için farklı kelimeler kullandığını varsayacağız [35, 145]. Bilimimizle ilgili tartışmayı sonuçlandırırken bu noktaya sürekli değineceğiz ve bu konuda pek çok örnek vermekteyiz. Bu örneklerde, dillerin biçim kazanmaya başladığı aileler devletinde ve ilk yönetimlerde on beş farklı görüş açısından ele alınan ailelerin babalarının, eski ve modern on beş ulus tarafından, eşit sayıda farklı isimle adlandırıldığını gösterdik (en önemlisi Aksiyomlarda söz edildiği gibi, kelimelerin orijinal mânâlarından alınmış olan zamanın kurumları üzerine yapılan tartışmalardır) [240]. Bu, kitap yayımlanırken pişmanlık duymadığımız üç pasajdan biridir [28, 33, 35]. Yukarıda adı geçen Sözlük, Thomas Hayne'nin dillerin akrabalığı üzerine olan incelemesinde ve genelde diller üzerine ve çeşitli dillerin uyumu üzerine olan incelemelerinde temsil ettiği tartışmayı geliştirir. Bütün bunlardan dolayı şu sonucu çıkarıyoruz: Bu diller, bu yoğun kahramansal ifadeler bakımından zengin oldukları oranda güzeldirler, güzel oldukları kadar anlamlıdırlar. Çok etkileyici oldukları kadar gerçektirler ve daha inanç doludurlar. Tersine diller, kökeni bilinmeyen kelimelerle ne kadar doldurulursa o kadar karanlık ve karışık olduklarından daha az hoşturlar ve bu yüzden, düşünceleri saptırmak çok daha mümkündür. İkinci belirleme, birçok barbar konuşmanın karışımıyla biçimlenmiş dillerdeki durum olmalıdır. Bu barbar dillerin orijinal ve metaforik mânâlarının tarihi bize kadar gelmiştir.

446. Dillerin ve harflerin bu üç çeşidinin biçimlenmesiyle ilgili çok güç olan yola girerken şu ilkeyi kurmalıyız: Tanrılar, kahramanlar ve insanların dili aynı zamanda başlamıştır (çünkü, onlar her şeyden önce tanrıları hayal eden ve kendilerinin kahramansal tabiatlarının, ilahî ve insani tabiatlarının bir karışımı olduğuna inanan insanlardı) aynı şekilde, bu üç dilin her biriyle birlikte, kendi harfleri de gelişmiştir. Bununla birlikte bu üç dil, şu üç büyük farklılıkla başlamıştır. Tanrıların dili neredeyse tamamen sessizdir, sadece önemsiz biçimde açık ifadelidir, kahramanlar dili, açık ifadeli (articulate) ve sessiz dilin eşit bir karışımıdır ve halk tarzı (vulgar) konuşmanın ve Homer'in *sēmata* [433] dediği kahramanlar tarafından yazıda kullanılmış kahramansal karakterlerin sonucudur. İnsani dönemin dili, neredeyse tamamen açık ifadeli ve çok önemsiz derecede sessizdir.

Çünkü vulgar dilin nesneler için sahip olduğu kelimeler bol değildir. Böylece, ister istemez, kahramansal dil başlangıçta düzensizdi ve bu düzensizlik fabların karışıklığının en büyük kaynağıdır. Cadmus fablı dikkate değer bir örnektir. Cadmus, büyük yılanı öldürür ve her tarafa onun dişlerini eker. Ekilen karıklardan silahlı insanlar çıkar ve Cadmus onların arasına büyük bir taş atar. Onlar ölümüne vuruşurlar ve sonunda Cadmus, bir yılana dönüşür. Greklere harfleri getiren bu Cadmus öylesine hünerliydi ki bu fabl onunla nakledilmiştir. Bizim birazdan açıklayacağımız gibi bu, şiirsel hikmetin birkaç yüzyılını kapsar [679]!

447. Az yukarıda söylediklerimize göre, aynı zamanda Jove'un ilahî karakteri de şekillenmiştir –gentil dünyadaki ilk insani düşünce açık ifadeli doğal sesleri yankılayan kelimeleri kullanarak (*onomatopoeia*) gelişmeye başlamıştır. Bu tıpkı, doğal seslerle mutluluklarını ifade eden çocukların durumuna benzer. Latinler tarafından Jove ilkin, gök gürlemesinden dolayı *Ious* olarak adlandırılmıştır. Grekler tarafından şimşeğin çakmasının ıslığa benzeyen sesinden dolayı *Zeus* olarak; Doğulular tarafından da, yanan ateşin sesinden dolayı *Ur* olarak adlandırılmış olması gerekir. Ateşin gücü *Urim, Ur*dan gelir, Grekçe *ouranos* gökyüzü ve Latinlerin yanmak fiili *uro* bu kökten gelmiş olmalıdır. Şimşek çakışını ifade eden Latince *Ausonius* kelimesi, tek heceli kelimelerden biri olan *cel*den gelmiş olmalıdır [12. 14.17]. İspanyolca *cedilla* (ç) ile telaffuz edilir [19.52]: *Nata salo, suscepta solo, patre edita caelo* "Denizden doğan, toprak tarafından kabul edilen ve babası tarafından gökyüzüne yükseltilen" Bu kökenlerle ilgili olarak yukarıda gördüğümüz Jove'un fablında gösterilen icadın, aynı inceliği doğal sesleri yankılayan (onomatopoeia) kelimelerle birlikte şiirsel tabirin başlangıcına işaret ettiğine dikkat edilmelidir. Dionysius Longinus, kesinlikle çok değerli kaynaklar arasında yer alan bu eserinde [Demetrius, *On Style* 2.94 vd] Ulysses ateşli kazıkla deldiğinde Polyphemus'un gözlerinden fışkıran cızırdama sesinden (*siz'*) bahseden Homer'den örnekler verir [O. 9.394].

448. İnsani kelimeler ünlemden başlayarak biçimlenmiştir. Bunlar, kuvvetli hislerin itici gücü (impetus) altında açık ifadeli seslerdir. Bütün dillerde bunlar, tek heceli kelimelerdir. İlk gök gürültüsüyle insanlarda merak uyandığı zaman, Jove kelimesinin ortaya çıkışının şöyle olması muhtemeldir: İnsani bir ünlemin, *pa!* sesinin çıkarılmasına neden olması ve bu sesin, sonradan çiftleştirilerek bu ünlemin

pape! olması ihtimal dışı değildir. Bu merak ünleminden dolayı sonuçta Jove'un insanların ve tanrıların babası unvanını elde etmesi ve böylece, bütün tanrıların babalar olarak, tanrıçaların da anneler olarak adlandırılması ortaya çıkmıştır. Buradan Latince tanrı isimleri *Iupiter, Diespiter, Marspiter, Iuno genitrix* doğmuştur. Fabllar, kesin olarak bize Juno'nun kısır olduğunu ve başka birçok tanrı ve tanrıça arasında evlilik olmadığını anlatır (Venüs, Mars'ın karısı olarak değil kapatması olarak adlandırılır [579]). Buna rağmen, tanrılar, babalar olarak adlandırılır (Bununla ilgili olarak Lucilius'un bazı beyitleri vardır [1.24.24]). *Evrensel Kanun* adlı eserimizde ondan alıntılar yapmıştık [Op. 2.413]. Tanrıların babalar olarak adlandırılması, *patrare,* orijinal olarak Tanrı'nın ayrıcalığı olan yapmak veya etmek demektir. *Patrare* dünyanın yaratılma hikâyesinin bulunduğu Kutsal Kitap'ta bile ortaya çıkar. Denilir ki, yedinci günde Tanrı yapmış olduğu işten dolayı dinlendi, *ab opere quod patrarat.* Böylece, *impetrare* fiili *impatrare* gibidir. Kehanet biliminde kullanılan biçim iyi bir kehanet elde etmek için *impetrire*dir ki, onun kaynağı üzerine Latin gramerciler çok saçma şeyler yazmışlardı. Bu, ilk yorumun ("*interpretatio*"nun sanki "*interpatratio*"ymuş gibi) kâhinlerce açıklanan kehanetlerle haber verilen ilahî kanunların yorumu olduğunu ispat eder [938].

449. Aile devletindeki güçlü insanlar, insani gururun doğal tutkusundan dolayı kendilerinin bu tanrısal babalar unvanına lâyık olduklarını iddia ettiler (yeryüzünün ilk güçlü insanlarının tanrılar olarak tapınılmasına neden olan halk geleneğine zemin hazırlamış bir olgu). Fakat onların mabutlara borçlu olduğu dindarlığı gözlemlersek onlar bu mabutlara, tanrılar demişlerdir. Daha sonra ilk şehirlerin güçlü insanları kendi atalarına tanrı isimlerini verdikleri zaman [437] onları kendilerinden farklı kılmak için tanrıları ölümsüz ve ölümlü tanrılar olarak adlandırmakta aynı dindarlıkla hareket etmişlerdi. Fakat bu durumda, yolcuların Büyük Ayaklar hakkında anlattıklarına benzer şekilde bu devlerin büyüklüğü müşahede edilebilir [170]. Bununla ilgili olarak şikâyet etmek anlamına gelen, eski Latince kelimeler, *pipulum* ve *pipare*de güzel bir iz kalmıştır. Bu kelimeler, ağlama ünlemi *pi, pi*'den elde edilmiştir. Plautus bu anlama gelen *Pipulum* kelimesini, genel olarak, On İki Levha'daki *obvagulatio* kelimesiyle eş anlamlı olarak yorumlar [2. 3], bu kelime ise özellikle, çocukların ağlaması demek olan *vagire* kelimesinden gelmiş olmalıdır.

Benzer bir durum, korku ünlemi olan *pai* ile başlayan Grekçe *paian* kelimesinde de görülür. Bununla ilgili olarak Greklerin çok eski altın bir geleneği vardır. Şöyle ki, Grekler Python denilen büyük yılan tarafından korkutuldukları zaman *iō pāian* kelimeleriyle Apollo'nun yardımını istediler. Korkudan afallamış oldukları için, bu kelimeyi ilkin, yavaşça üç kere telaffuz ettiler. Fakat daha sonra Apollo, Python'u öldürdüğü zaman onlar, sevinçle *Omega*'yı (Yunancanın son harfi) iki *omicrona* (Yunanca kısa o) bölerek ve *ai* iki hece hâlinde kaynaştırarak üç kere hızlıca telaffuz ettiler. Bundan dolayı, doğal olarak kahramansal mısra, ilkin *spondaic* sonra *dactylic* oldu. Bu özellik kaldı ve sonuncu mısra hariç her adımda, *dactyl* tercih edilir. Şarkı, en şiddetli hislerin altında kahramansal mısranın ölçüsü içinde doğal olarak ortaya çıkar. Hattâ biz onları, büyük bir hisle, taşkın bir mutlulukla veya kederle şarkı söyleyen insanlar olarak gözlemleriz [229]. Burada kısaca bahsettiklerimizden şarkı ve mısranın kökenlerini tartıştığımız zaman daha ayrıntılı söz edeceğiz [463].

450. Bu insanlar, zamirler oluşturmaya devam ettiler. Çünkü ünlemler, bir kimsenin kendi başına yapabileceği bir şey olan tutkuları açığa vurur. Fakat zamirler, adlandıramayacağımız veya isimleri bilinmeden veya zikredilmeden, o şeyler üzerinde başkalarıyla anlaşmaya hizmet eder. Zamirler, bütün dillerde aynı şekildedir. Çünkü hepsi değilse bile büyük bir kısmı tek heceli sözcüktür. Bunların ilki veya en azından ilkleri arasında olanı Ennius'un altın bir pasajında ortaya çıkmış olanlardan biridir [*Tragedies* 351]. *Aspice hoc sublime cadens, quem omnes invocant Iovem* (Herkesin Jove olarak yakardığı şu yüce tembihe bak) burada *hoc*, yani "bu" zamiri, gökyüzünü (*caelum)* temsil eder. Latin halk dilinde de bu şekilde görülmektedir: *Luciscit hoc iam, for albescit caelum,* gökyüzü ışık saçar. Ve isim belirleyicileri (artikeller), doğduklarında bu sonsuz özelliğe sahiptirler, yani önce ulandıkları isimlere giderler.

451. Daha sonra, büyük çoğunluğu edatlara eklenen küçük kelime parçaları oluşturulmuştur. Bunlar da hemen hemen bütün dillerde tek heceli sözcüklerdir. Edatlar, daima şu özelliği taşırlar: Kendilerine gereksinim duyan ve kendileriyle birleşerek bir biçim oluşturan isimlere ve fiillere eklenirler.

452. İsimler, zamanla ve yavaş yavaş oluşmuştur. Bu eserin ilk basımında yer alan Latin Dilinin Kökenleri hakkındaki bölümde [Op. 3.368 vd], Latinlerin orman (syvlan) hayatından başlayan ve kırsal

alandan geçerek ilk şehir hayatına giden Latium'un içinden çıkan isimlerin büyük çoğunluğunu listeledik. Bunların hepsi de tek heceli olarak biçimlenmiştir. Yabancı bir kökene sahip olduğuna dair hiçbir iz göstermeyen hattâ Grekçe bile olmayan *bous, sūs, mūs ve seps* gibi dört sözcükten sonuncusu (*sēps*) Latincede *hedge* (gizli, adi) demekti. *Hedge,* Grekçede yılan demektir [550]. Bu pasaj, bu eserde yeterli kabul ettiğimiz üç pasajdan ikincisidir [445]. Harflerin cumhuriyetine büyük fayda sağlayan kendi dillerinin kökenlerini araştırırken diğer dil okullarına bir model ve ana dil olan Germen dilinde (çünkü yabancı uluslar kendilerini yöneten bu ülkeye asla girmediler) kökler hep tek hecelidir. Ve bu isimler, fiiller bu sonsuz özellikle ispatlanmadan önce türemiştir. Yani, bunu gerektiren açıklanmış veya anlaşılmış bir isimle başlamayan hiçbir ifade yoktur.

453. Son olarak, dillerin yazarları, isimleri ve edat parçalarını kullanan fakat fiilleri anlamadan bırakan çocuklarda gözlemlediğimiz gibi, fiilleri oluşturmuşlardır. Keza, isimler sert izler bırakan fikirleri uyandırır. Değişimlere işaret eden edatlar da aynı şeyi yapar fakat fiiller geçmiş ve gelecek içeren eylemlere işaret eder. Onlar, filozofların bile anlamakta çok zorlandıkları bölünmez olan şimdiki zamana göre düzenlenir. Bu iddia, tıbbi bir gözlemle de güçlendirilebilir. Aramızda yaşayan iyi bir adam, birkaç beyin travmasından sonra isimleri telaffuz eder fakat fiilleri tamamen unutmuştur. Bütün metafiziksel şeyleri ifade edecek kadar çok olan tüm özlerin kendisine indirgendiği, var olma (*being*) fiilidir. *Sum* gibi bütün fiziksel şeylerin kendilerine indirgendiği hareketsizlik fiili *sto,* hareket fiili *eo* gibi. İster ahlâki, ister ekonomik, ister medenî hayatla ilgili olsun bütün mümkün şeyleri kendilerine indirgediğimiz *do, dico* ve *facio* gibi fiiller emir olarak başlamış olmalıdır. Çünkü, dilde çok zayıf olan aileler devletinde, babalar çocuklarıyla konuşmuş ve onlara emirler vermiş olmalıdır. Ve ataerkil düzenin terörü altındaki *famuli,* daha sonra göreceğimiz gibi sessizce ve kör bir dalkavuklukla emirleri uygulamış olmalıdır. Bu emirlerin hepsi, *es, sta, i, da, dic, fac* (ol, ayakta dur, git ver, söyle, yap) değişmeden kaldıkları gibi tek heceli sözcüklerdir.

454. Dillerin bu oluşumu [oluşum teorisi] evrensel tabiatın ilkeleriyle uyum içindedir. Bu evrensel tabiat nedeniyle bütün şeylerin ögeleri, kendi oluşumları dışında ve çözülmeye bağlı oldukları şey dışında bölünemezler ve çocuklar, içinde doğdukları dillerin şimdiki çokluğunda bile ve açık ifadeli sözcükler için konuşma organlarının

liflerinin aşırı esnekliğine rağmen, tek heceli sözcüklerle başlarlar [231]. Biz, ulusların ilk insanlarının da böyle yapmış olduklarını varsayabiliriz. Çünkü onların konuşma organları aşırı derecede serttir ve henüz bir insan sesi duymamışlardır. [Bizim teorimiz] konuşmanın kısımlarının ortaya çıktığı düzeni ve son olarak sözdiziminin doğal nedenlerini verir.

455. Bütün bunlar, Julius Sezar Scaliger ve Francisco Sánchez'in Latin dili hakkında söylediklerinden daha akla uygun görünür. Onlar, sanki dilleri icat eden insanların, ilkin, Aristoteles'in okuluna gitmeleri gerekiyormuş gibi çıkarsamalarda bulunmuşlardır.

[BÖLÜM V] ŞİİRSEL ÜSLUP, ARASÖZ, SÖZCÜKLERİN SIRASINI DEĞİŞTİRME, RİTİM, ŞARKI VE MISRANIN KAYNAKLARI ÜZERİNE SONUÇLAR

456. Bu şekilde uluslar, ilahî ve kahramansal karakterlerden oluşan şiirsel dili teşkil etmişlerdir. Daha sonra, halka ait konuşmayla ifade etmişlerdir. Son olarak da halka ait karakterlerle yazmışlardır. Bu, tamamen dilin fakirliğinden ve ifade gereksiniminden doğmuştur. Bu, şiirsel üslubun ilk ışıklarıyla ispat edilebilir. Bunlar, canlı tasvirler, imgeler, benzerlikler, karşılaştırmalar, metaforlar, dolambaçlı sözler, kendi doğal özellikleriyle şeyleri ifade eden sözcükler, daha küçük veya daha duygusal etkilerden elde edilerek bir araya gelen tasvirler ve son olarak vurgulu (empatik) ve hattâ gereğinden fazla ekler (adjuncts)dir.

457. Ara sözler (digression), maksadı anlatmakta yeterli olabilecek sözcüklerin, şeylerin temel özelliklerini sınırlandırmakta yetersiz olan kahramansal zihinlerin büyüklüğünden doğmuştur. Doğal olarak, zayıf zihinli ve hepsinin üstünde bütünüyle kadınlarla ilgili durumda gördüğümüz gibi.

458. Sözcüklerin sırasını değiştirme ya da devrik hâle getirme (inversion) ifadeleri, fiilleriyle tamamlama güçlüğünden ortaya çıkmıştır. Bunlar, icat edilmiş konuşmanın son kısmıdır [453]. Böylece, çok hünerli olan Grekler, Latinlerden ve Latinler de Germenlerden daha az devrik ifade kullandılar.

459. Nesir ritmi, yazarlar tarafından geç anlaşılmıştır. Grekçede Leontinili Gorgias ve Latincede Cicero tarafından –çünkü daha önce onlar, belli şiirsel ölçüleri kullanarak kendi söylevlerine ahenkli bir karakter katmışlardır (bizzat Cicero'ya göre, *Orator* 4.9.166 vd; *Bir*

Hatip Yaratma 3.44.173 vd]). Bu olgu biraz aşağıda şarkının ve mısranın kaynaklarını tartıştığımızda çok daha faydalı olacaktır [461 vd].

460. Bütün bunlara baktığımızda, insan tabiatının ihtiyacından dolayı düzyazının biçiminden önce şiirsel üslubun ortaya çıktığı ispat edilmiş görünüyor. Aynı ihtiyaç nedeniyle, fabllar veya kurgusal evrenseller, rasyonel veya felsefi evrensellerden önce ortaya çıkmıştır. Bu arada orta derecede nesir türü konuşma biçimlenmiştir. Çünkü şairler, özel fikirlerle, şiirsel konuşmayı biçimlendirdikten sonra bizim tam olarak gösterdiğimiz gibi, insanlar birleştirilmiş şiirsel konuşma parçalarını bir cins altında toplayarak ve bir tek kelimeye sığdırarak nesir türü konuşmayı oluşturmaya başlamışlardır. Örneğin, şiirsel bir sözcük "kalbimde kan kaynar" doğal olarak ebedî ve bütün insanlarda ortak olan bir özellik üzerine temellenir. Örneğin, kan, kaynama ve kalp bir araya getirilerek sanki bir tek cinsi ifade ediyormuş gibi tek bir kelime oluşturulmuştu. Bu kelime, Grekçede *stomachos,* Latincede *ira* ve İtalyancada *collera*'dır [935]. Aynı şekli takip ederek hiyeroglifler ve kahramansal harfler [veya amblemler], sayısız çeşit çeşit açık ifadeli seslerle bir cins belirten kelimeler hâline getirilerek birkaç halk harfine indirgendi. Bu hem kelimeler hem de harfler bakımından sıradan (vulgar) olan cins vasıtasıyla, insanların zihinleri daha hızlı büyümüştür ve soyutlama güçleri gelişmiştir. Ve zihinsel (intelligible) cinsi oluşturan filozofların gelmesi için yol böylece hazırlanmıştır. Burada tartışılanlar, düşünce tarihinin küçük bir kısmını oluşturur. Dillerin kökenleriyle aynı solukta olan harflerin kökenlerini araştırmak için böyle geniş bir saha gerekli olmuştur.

461. Şarkı ve mısrayla ilgili olarak insanlar, kökende sessiz olduklarından, dilsizlerin yaptıkları gibi şarkı söyleyerek sesli harfleri çıkarmış olmalıdırlar. Daha sonra da kekemeler gibi yine şarkı söyleyerek açık ifadeli (articulate) uygun harfleri çıkarmış olmalıdırlar [228]. İnsanların bu ilk şarkı söylemesi, dillerde kalan diftonglar*da büyük bir kanıt bırakmıştır. Bu diftonglar, önceleri çok sayıda olmalıdır, şiirsel konuşma çağından, halk (vulgar) ağzıyla konuşma çağına vaktinden evvel geçmiş olan Grekler ve Fransızların dilinde bu diftongların büyük bir kısmı kalmıştır [159]. Bunun nedeni şudur: Sesli harfler oluşturmak kolaydır. Sessiz harfleri oluşturmak güçtür

* İki seslinin bir ses hâlinde kaynaşması (ç.n).

ve görüldüğü gibi ilk anlayıştan yoksun akıllı insanlar yalnızca çok şiddetli tutkularını telaffuz ettiler ve doğal olarak bunları da çok yüksek bir sesle telaffuz ettiler [230]. İnsan, sesini yükselttiği zaman diftonglar ve şarkılar oluşturur [229]. Böylece, tanrılar zamanında ilkin Grekler, sessizleri de sesliler gibi iki kez kullanarak *pai* diftonguyla ilk *spondaic* kahramansal mısrayı teşkil etmişlerdir [449].

462. Yine, insanların bu ilk şarkısı doğal olarak, hem neden hem de sonuçta gösterilebilir olan ilk telaffuzun güçlüğünden çıkar. Bu insanlarda, sesleri bağlayan organların lifleri çok sertti ve çıkarabildikleri birkaç ses vardı. Diğer yandan, şimdiki kelime çokluğunun ortasına doğan çocukların çok esnek liflerle büyük bir güçlükle sessizleri telaffuz ettikleri gözlenmiştir [231] ve halk dilleri üç yüz tane açık ifadeli (articulate) sözden daha fazlasına sahip olmayan Çinliler, bazı parçaları atarak değişimler yapmışlar, yüz yirmi bin hiyeroglifi zamanla eşlemişlerdir ve böylece şarkı yoluyla konuşmuşlardır. Ayrıca, kelimelerin zıtlığıyla İtalyan şiirinde sayısız örneklerin gözlenmesinden dolayı (*Latin Dilinin Kaynakları* [Op. 3.369 vd] adlı eserde, kısa başlaması gereken ve zamanın akışı içinde uzatılmış olanların büyük çoğunluğunu zikrediyoruz ve ortaya koyuyoruz) ve diğer bir deyişle ağdalı ifadeler veya fazlalıklar dolayısıyla kekemeler, telaffuz etmekte güçlük çektikleri için bunları telafi edecek şekilde, çok istekle şarkı söyleyebilecekleri bir hece kullanırlar [228]. Benim zamanımda böyle bir kusuru olan bir tenor vardı. O, bir kelimede dili sürçtüğü zaman tatlı bir şarkıya dalardı ve o kelimeyi bu şekilde telaffuz ederdi. Şüphesiz Araplar, bütün kelimelerine *al* ile başlarlar ve Hunluların da, bütün kelimeleri *hun* ile başladığından Hunlar olarak isimlendirildikleri söylenir. Son olarak dillerin şarkıyla başlaması bizim az yukarıda söylediğimiz şeyden dolayıdır. Gorgias ve Cicero'ya öncel olan Grek ve Latin nesir yazarları hemen hemen belli şiirsel ritimler kullandılar [459]. Geri dönmüş barbar zamanlara baktığımızda Roma'nın Kilise babaları (Grek Kilise Babalarının da öyle yaptığı görülecektir) da nesri ilahîler şeklinde yapmışlardır.

463. İlk mısra, kahramanların diline ve zamanına uygun olarak çıkmış olmalıdır, yani hepsinin en büyüğü ve kahramansal şiir için en uygun mısra olan kahramansal mısradır ve bu mısra türü en şiddetli korku ve sevinç tutkularından doğmuştur. Çünkü, kahramansal şiir, yalnızca uç noktalarda zihni karıştıran tutkularla yapılır [449]. Bunun yanı sıra onun *spondaic* kökeni halk geleneğinin anlattığı gibi

Python'a duyulan büyük korkudan değildi. Çünkü zihni karıştıran tutkudan kaynaklanan bu rahatsızlıklar, fikirleri ve kelimeleri ertelemekten ziyade hızlandırır. Bundan dolayı, Latincede *festinans* ve *solicitus* korkuyu çağrıştırır. Kahramansal mısranın *spondaic* olması, zihnin yavaşlığı ve ulusların kurucularının dilinin sertliği nedeniyleydi [454]. Yani, bu kökenden dolayı, son vezin tefilesinde *spondee* olmaktan başka hiçbir şeyi kabul etmeyen bir karakteristik kalır. Daha sonra zihinler ve diller daha hızlı olduğunda, *dactly* geldi. Öyleyse, bu ikisi uygulanırken, orada *iamb* ortaya çıktı, yani Horace'nin dediği gibi hızlı vezin tefilesi [232 vd]. Son olarak zihin ve dil en yüksek hız derecesine ulaştığında, orada zeki bir cinsin konuştuğu şekilde düzyazı gelişti [460]. *Iambic* mısra düzyazı yazanların sık sık dikkatsizce içine düştükleri düzyazı yazmaya çok yakındır. Böylece şarkı, uluslar arasında daha hızlı olan fikir ve dil oranında kendi vezin biçimleri içinde daha çabuk büyümeye devam etti.

464. Bu felsefe kehanetler ve *sybil*lerden daha eski hiçbir şeyin bize anlatmadığı tarih aracılığıyla doğrulanır [381]. Böylece, bir şeyin çok eski olduğunu göstermek orada bir tabir (darbımesel) olduğunu göstermektir. "O, *sybil*den daha eskidir" ve *sybil*ler –bunların bir düzinesi bize kadar gelmiştir– bütün ilk uluslarda yaygındı. *Sybil*lerin kahramansal vezinde şarkı söylemelerini etkileyen bir halk geleneği vardır. Bütün ulusların kâhinleri de cevaplarını, kahramansal altı ayaklı tefileler, mısralar olarak vermişlerdir. Grekler, ilk *spondaic* mısranın ortaya çıkmasına neden olan Python denilen yılanı katlettiği için böyle adlandırılan ünlü Pythian Apollo'nun kehanetinden dolayı bu mısrayı Pythian olarak adlandırmışlardır. Kahramansal mısra Festus'un iddia ettiği gibi Latinler tarafından Satürnian olarak adlandırılır. O, İtalya'da Greklerin altın çağıyla uyumlu olan Satürn Çağında ortaya çıkmış olmalıdır. Greklerin altın çağında Apollo diğer tanrılar gibi yeryüzünde insanlarla ilişki kurmuştur. Ennius der ki: Yine Festus'a göre, İtalya'nın faunlarının* kerâmetlerini veya kehanetlerini (onlar, az önce söylediğim gibi kesinlikle Grekler arasında altı ayaklı mısralar olarak verilmiştir) bu mısra tarzında söylemişlerdir. Ancak, daha sonra Satürnian mısralar terimi *iambic senarii*'ye uygulanmıştır. Belki de, evvelce Satürnian tarzı kahramansal mısra-

* Yarı keçi yarı insan olan tanrılar (ç.n).

lar da konuşulmuşken o zaman bu Satürnian *iambic* mısralarla konuşmak doğaldı.

465. İbranice bilginleri, bugün İbrani şiirinin ölçülü mü yoksa sadece ritimsel mi olduğu meselesi üzerinde fikir ayrılığı içindedirler. Bununla beraber Josephus, Philo, Origen ve Eusebius, müsamaha edilen ölçü fikrine daha yakındır ve (buradaki amacımıza uygun olan) St. Jerome [önsözünde], Müzlerin kitaplarından daha eski olan *Job'un Kitabı*'nın üçüncü bölümünün başından, kırk ikinci bölümünün sonuna kadar kahramansal mısrada yazıldığını savunur.

466. Harflerden habersiz olan Araplar hakkında yazan imzasız yazar [Thomas Baker]ın, bilimlerin kesin olmayışı [442] üzerine bir kitabında anlattığı gibi, Grek imparatorluğu doğu illerini istila edene kadar, Araplar, kendi şiirlerinin sözsel geleneği içinde dillerini korumuşlardır.

467. Mısırlılar, ölülerinin anılarını şarkı demek olan *sir*den dolayı (şarkı söylemesiyle ünlü bir tanrıça olan Siren ismi de oradan gelir) *Syringes* denilen sütunlar üzerine mısra hâlinde oydular. Ovid [*Metamorphoses* 1.689 vd], bir peri olan Syrinx'in, güzelliği kadar şarkı söylemesiyle de ünlü olduğunu söyler. Aynı sembolle aynı şekilde isimleri *sir*den elde edilen iki ulus olan Suriyeliler ve Asyalılar da ilkin mısra hâlinde konuşmuş olmalıdırlar.

468. Kesin olarak, Grek insancılığının kurucuları teolojik şairlerdir. Bunlar, kahramansal mısra hâlinde şarkı söylediler.

469. Latin dilinin bu ilk yazarları kutsal şairler olan Saliilerdi [438]. Kahramansal vezin havasında olan ve Latin konuşmasının en eski anılarını içeren Salian mısralarının fragmanları bize onlardan kalmıştır. Eski Romalılar, fetihleri anlatan kahramansal veznin bir çeşidinde zaferlerini anlatan anılarını bıraktılar, tıpkı, Lucius Aemilius Regillius'un *Duello magno dirimendo, regious subigendis* ve Acilius Glabrio'nun *Fundit, fugat, prosternit, maximas legiones* vd [*Grammatici Latini* ed. Keil 6.265] olduğu gibi. On İki Levha Kanunları'nın bölümlerindeki bentler, kahramansal vezinlerde yazılmıştır ve sonuç kısımlarının genelde *Adonic* vezin* tarzında olduğu görülür. Cicero, onları kanunlarında taklit etmiş olmalıdır. Onun kanunları şöyle başlar: *Deos caste adeunto. Pietatem adhibento* [L. 2.8.19] ("Onlar dindarlıkta tanrılara yaklaşacaklar. Onlar, tanrılarla

*Adonic vezin, şiirde bir ölçü türüdür (ç.n).

dindarlığı getirecekler"). Böylece Cicero, *tanquam necessarium carmen* [L. 2.23.59]. Roma geleneğinde, On İki Levha Kanunları'nı bir şarkı gibi öğrenmek zorunda olan çocuklardan söz eder. Aelian tarafından bize söylendiğine göre [*Çeşitli Tarih* 2.39], Giritli çocuklar da böyle yapmışlardır [kendi ülkelerinin kanunlarıyla]. Nasıl Leontinili Gorgias, Grekler arasında düzyazının mucidi ise Latinler arasında da düzyazı ritminin mucidi olmak bakımından ünlü olan Cicero, nesir tarzı bir tartışmada –yalnızca böyle etkili mısralardan değil, bunlar gibi *iambi*derden (düz yazıya çok benzeyenlerden) kaçınmış olmalıdır. Çünkü o, kendisini benzer bir uyum içinde bile *iambi*derden sakınmıştır. Bundan dolayı [kanunların] bu mısra çeşidinin halk geleneği içerisinde verilmiş olması doğru olmalıdır. İlki, Platon'a göre [L. 657 AAB] şudur: Mısırlıların kanunları, Tanrıça İsis'in şiirleriydi. İkincisi, Plutarch'a göre, [*Lycurgus* 4.2-4] şudur: Lycurgus, harflerin bilgisini elinde tutmak için özel bir kanunla Spartalılar için harflerin kullanılmasını yasaklayarak, kanunları mısralar halinde vermiştir. Üçüncüsü, Tyreli Maximus'a göre [6.7; 38.2] şudur: Jove kanunları Minos'a manzum olarak vermiştir: Dördüncüsü ve sonuncusu Suidas tarafından zikredilendir; başka bir halk geleneği içinde kanunlarını kanıyla yazan Draco, onları Atinalılara nazım biçiminde ilan etmiştir [423].

470. Şimdi kanunlardan tarihe geri dönüyoruz. Tacitus, Eski Germen geleneğinin, kendi tarihlerinin başlangıcını mısralar şeklinde sunduklarını anlatır ve Lipsius da bu pasaj hakkındaki notlarında Amerika Yerlileri için aynı şeyi söyler. Bu iki ulus hakkındaki örnekler bize hem eski hem modern olan bütün diğer barbar uluslar hakkında aynı varsayımı destekleyen güçlü bir delil verir. –Bu iki ulustan ilki, yalnız Romalılar tarafından biliniyordu ve bu tarih onlar için çok geçti. İkincisi ise yalnızca iki yüz yıl önce Avrupalılar tarafından keşfedildi–. Bu varsayımın yanı sıra, otoriteler, eski uluslar arasında Perslerin ve modern zamanlarda keşfedilmişler arasında Çinlilerin kendi ilk tarihlerini mısra hâlinde yazdıklarını söylerler. Ayrıca, burada şu önemli gözlemi de yapalım: Eğer uluslar, kanunlar aracılığıyla kurulduysa ve bu halkların hepsinde kanunlar mısra hâlinde verilmişse, ilk kurumları da aynı şekilde mısra hâlinde sunulmuşsa, ister istemez bu, bütün ilk insanların şairler olduğu düşüncesini destekler.

471. Mısranın kökenleri hakkındaki tartışma konusuna devam ediyoruz. Festus'a göre [Saturnus] Kartaca Savaşları, Ennius'un za-

manından önce bile Naevius tarafından kahramansal bir dizede betimlenmiştir ve ilk Latin yazar Livius Andronicus, eski Romalıların yıllıklarını içeren kahramansal bir şiir olan *Romanidae*'yi yazmıştır. Barbarlık zamanlarına geri dönüldüğünde Gunther ve Apulialı William gibi Latin tarihçiler kahramansal şairlerdi. Avrupa'nın modern dillerdeki ilk yazarları mısra yapıcıları (versemakers) idi [438] ve neredeyse tam olarak köylülerin yerleşik olduğu Silezya'da insanlar şair olarak doğarlardı. Genel olarak, Germen dili, kahramansal kökenini bozmadan korumuştur. Bu nedenle Adam Rechenberg'in iddia ettiği bu olgunun nedeni, o farkında olmasa da şudur: Grek bileşik kelimeleri, Germen dilinde, özellikle şiirde kolayca tercüme edilir. Bernegger bu kelimelerin bir kataloğunu yaptı ve Georg Christopher Peisker kendi *Index....pro graecae et germenicae linguae analogia*'sında bu kataloğu genişletmekte çok zahmet çekti. Eski Latin dili, bütün kelimeleri bağlayarak birçok bileşik örnek teşkil etmiştir; ve şairler bu bileşik kelimeleri hakları olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Keza, bu durum, ilkin isimlerle ve daha sonra fiillerle donatılmış olan bütün ilk dillerin ortak bir özelliği olmuş olmalıdır [452 vd]. Böylece onlar, isimleri bir araya getirerek fiillerin eksikliğini telafi etmişlerdir. Bunlar, [G. D] Morhofen'in *Unterricht von der teutschen Sprache und Poesie*'sinde yazdıklarının ilkeleri olmalıdır. "Bunu bir delil olarak bir kenara koyalım" Eğer Germen dil okulları bu ilkelerle dillerinin kökenlerini araştırırlarsa harika keşifler yapacaklardır [0; 153].

472. Burada sonuç olarak çıkarılanların hepsinde gramercilerin ortak yanlışları açıkça çürütülmektedir. Gramerciler derler ki, ilkin, nesir türünden konuşma olmuştur, daha sonra ise mısra türü konuşma gelmiştir [409]. Burada gösterildiği gibi dilin ve harflerin kökenlerini şiir tarzı kouşmanın kökenleri içinde bulduk.

[BÖLÜM VI] BAŞLANGIÇTA [BÖLÜM IV'ÜN BAŞLANGICINDA] BİLDİRİLEN DİĞER SONUÇLAR

I

473. Karakterlerin ve dillerin bu ilk doğumuyla birlikte, Dios, Zeus ve Jove'dan, Latinlerin *ious* ve eski Greklerin *diaïon* dairesel (celestial) dedikleri kanunlar da doğmuştur (daha sonra Platon *Craytlus* [412E]'da *diaïon*'un, ses ahengi uğruna *dikaion* olduğunu söyler). Latince *sub dio ve sub Iove* sözcükleri buradan gelir; her ikisi de "gök kubbe altında" anlamına gelir [398]. Çünkü, ilahî öğütleri veya

emirleri olarak kabul ettikleri kehanetlerde, onların kanunlarını oradan almaları için göksel âlem dünya üzerindeki bütün gentil uluslar tarafından Jove'un görünüşü olarak gözlenir. Bu bütün ulusların, ilahî inayetten kaynaklanan ortak bir inanç içinde doğduklarını gösterir.

474. Sayarsak, (1) Kaldeliler için gökyüzü Jove'du. Onlar, yıldızların görünüşü ve hareketleriyle geleceği önceden haber vereceklerine inandılar. Bu konunun iki bilimi, astronomi ve astroloji olarak adlandırılır. Astronomi yıldızların kanunlarıyla ilgilidir, astroloji ise (sınırlı mânâda adli astroloji) yıldızların diliyle ilgilidir. Romalı kanunlarında adli astrologlara, hâlâ Kaldeliler denir [60].

475. (2) Persler için de gökyüzü Jove'du. Çünkü, onlar için Jove insanlardan saklı şeylere işaret etmiştir. Bu şeylerin biliminden haberdar olanlar *mage*ler olarak adlandırılır. Ve sır (*magic*) kelimesi iki bilime uygulanır, biri, tabiattaki mükemmel uyumun yani tabiat kanunlarının bilimidir. Diğeri tabiat üstü, tabiat kanunlarının dışındakilerin bilimidir. Bu ikincisiyle, büyü, sihir kastedilmektedir. "Mage" kelimesi, büyücü demektir. "Mage"ler, yani büyücüler, astronomların gökyüzünde belirledikleri dairelerini betimlemek için değnek kullanmışlardı (Romalı kâhinlerin *lituus*u). Daha sonra, büyücüler de büyülerinde buna benzer olarak çubuğu veya daireleri kullandılar. Persler için gökyüzü Jove'un tapınağıydı. Cyrus, bu onun dini olduğu için Grekler tarafından inşa edilen tapınağı yıktı.

476. (3) Mısırlılar için de gökyüzü, Jove'du. Çünkü, onlar da göksel âlemin ay altı âlemi etkilediğine inandılar ve gelecekteki olayları bildirdiler. Böylece, doğru zamanda gök cisimlerinin görünüşlerini hesap ederek göksel etkileri yöneltebileceklerine inandılar ve bugün bile halka ait (vulgar) bir sanat olan falcılığı korudular.

477. (4) Grekler için Jove aynı şekilde gökyüzüydü. Çünkü onlar, teoremlerin ve *mathemata*nın kutsal semavî kökene sahip olduğunu düşünmüşlerdir [391]. Grekler, bunların bedensel gözlerle temaşa edilen ve Jove kanunları olarak müşahade edilen ilahî ve yüce kurumlar olduğuna inanmışlardır. Roma kanunlarında adli astrologlara uygulanan matematikçiler terimi *mathemata*dan gelir.

478. (5) Romalılara gelince, Ennius'un mısrası çok iyi bilinir. *Aspice hoc sublime cadens quem omnes invocant Iovem. Hoc* zamiri burada *coelum* için sabit olarak alınmıştır [450]. Romalılar, gökyüzünün kehanetleri alan kâhinlerce işaret edilen bölgeleri için *templa*

coeli sözcüğünü kullanmışlardır [391]. Böylece, Latin *templum*'u her yanda rahatça görünen bir yere işaret etmek mânâsına gelir ve engellenmemiş bir görünüşe sahiptir. Bundan dolayı, *extemplo*'nun mânâsı doğrudan doğruya demektir. Vergil'in denize *neptunia templa* demesi zihindeki bu eski mânâ nedeniyledir [Vergil (A. 8.695)'de değil, Plautus'un, *Braggart Warrior* 413. cf. *The Rope* 909'da].

479. (6) Tacitus'un naklettiği gibi [G. 9] Eski Germenler, onun *luci et nemora* dediği kutsal yerlerde kendi tanrılarına tapmışlardır. Bunlar, ormanın ortasında ağaçlardan temizlenen açıklıklar olmaldır. Daha sonra, Kilise, Eski Germenlerin bu uygulamasından rahatsızlık duymuş ve onları vazgeçirmek istemişti. Biz, Burchard'ın *Decreta* koleksiyonunda Nantes'in ve Braga'nın öğütlerini bir araya getirmiştik. Bugün bile Laponya ve Livonya'da bunun izleri vardır.

480. (7) Perulu Yerlilerin, tanrılarını basitçe "yüce" olarak adlandırdıkları bilinmektedir. Açık hava tapınakları çok uzun merdivenli yollarla her iki yandan tırmanılan tepelerdir. Bu tepelerin ihtişamı yüksekliklerinden gelir. Her yerde tapınakların ihtişamı, yükseklikleriyle ölçülmüştür. Pausanias'da gördüğümüz [10.19.31; 1.24.9] tapınakların üçgen alınlıkları (pedimentleri)* *aetos* olarak adlandırılır. Bu bizim amacımıza pekâlâ uygundur, çünkü, mânâsı kartal demektir. Bütün kuşlardan daha yüksekte uçan kartalların kehanetlerinin nereden geldiğini gözlemeye imkân vermesi için ormanlarda açık alanlar oluşturulurmuştu. Belki de bu nedenle üçgen alınlıklar (pediments)a *pinnae templorum* denilmiştir. Bunlar, daha sonra *pinnae murorum* terimini akla getirmiştir. Çünkü, dünyanın bu ilk tapınaklarının sınırları üzerinde daha sonra göreceğimiz gibi ilk şehirlerin duvarları dikilmiştir. Son olarak mimaride, bizim şimdi doğanbakışı** dediğimiz şey kartallar olarak adlandırılırdı.

481. Ancak İbraniler, tapınağın etrafını çeviren göksel âlemin üstünde olan en Yüce Varlığa ibadet ettiler. Gerçek Tanrı'nın halkı olan İbraniler, zaferlerini yaydıkları her yerde, Müzler aracılığıyla, Tacitus'un sözünü ettiği [479] *luci*'yi kuşatan kutsal korunun yanmasını emrettiler [*Exodus* 40; *Deuteronomy* 7.5; 12.3; 16.21].

---

* Bina cephesinde üçgen biçiminde parça (ç.n).

** En yükseklerde ve özellikle kalelerdeki mazgallı küçük gözetleme yerleri, merlon (ç.n).

482. Bütün bunlara baktığımızda, ilk kanunların her yerde Jove'un kanunları olduğunu görürüz. Böylece, kökeni itibariyle çok eski olan bu tarz düşünce, göksel âlemi Tanrı olarak değerlendiren birçok Hıristiyan ulusunun dilinde kuşaktan kuşağa geçmiştir. Biz İtalyanlar, *voglia il cielo*:. Göksel âlem lütfeder ve *spero al cielo*. Göksel âlem verir deriz. Her iki ifadede de Tanrı mânâsına gelen göksel âlemi kastederiz. İspanyollarda da aynı şey söz konusudur. Fransızlar, mavi için *bleu* der ve mavi bir duyu algısı terimidir. Onlar, *bleu* (mavi) ile gökyüzünü kastederler. Gentil ulusların Jove için "sky" (gökyüzü) kullanmaları gibi. Fransızlar, Tanrı için *bleu* ifadesini kullanmış olmalıdırlar. Dinsizce yemin ettiklerinde *Moure bleu*! [veya morbleu!] "Tanrı'yı inkar ederim ki!" demiş olmalılar. *Parbleu!* "Tanrı hakkı için!"ifadesini ise halen kullanırlar. Bu, bizim Zihinsel Sözlüğümüzün birörnek oluşu açısından önemlidir [I. 9, 162].

II

483. Mülkiyetin belirlenmesi, mükemmel uygunlukla, *gens*ler olarak adlandırılan birçok aileye ayrılan evlerin yerel mânâdaki vasıflarının icadı için gerekliydi [433]. Böylece, üç kere büyük olan Hermes veya Merkür, Mısırlıların ilk kurucularının şiirsel karakteri, kanunların ve harflerin mucidiydi [209]. Aynı şekilde, ticaret tanrısı olduğu savunulan Merkür'den dolayı İtalyanlar, –bizim zamanımıza kadarki düşünce ve ifadedeki paralellikten dolayı– sattıkları malı, sahibini ayırmak ve belirlemek için harflerle dağlamak veya ticaret eşyasına marka vurmak mânâsında *mercare* fiilini kullanmışlardır [606].

III

484. Bu ticaret eşyasını damgalama veya markalama, aile arınalarının dolayısıyla da madalya ve madeni paraların ilk kökenleri olmuştur. İlkin özel daha sonra ise kamu ihtiyaçları için kullanılan bu araçlar, hoşa giden ve bilinen simgeler oldular. Bu sonrakiler [bilginlerin bir bölümü tarafından] bir tür kehanet gibi kahramansal olarak adlandırıldı; fakat bunlar işaretlerdi (motto). Çünkü anlamları birbirine benziyordu. Halbuki doğal kahramansal simgelerde bu tür işaretler yoktu. Yine de bunlar (hakkını vermek gerekirse) en iyi simgelerdi. Çünkü anlamlarını kendi içlerinde taşıdılar. Örneğin, buğdayın üç başağı veya üç tırpan sallama hareketi, doğal olarak üç yıla işaret etmekteydi [407]. Böylece, "isimler" ve "özellikler" birbirlerinin yeri-

ne geçebilir olmuş, "isimlerin" ve "tabiatların" aynı anlama gelmesi gerçekleşmiştir [433].

485. O hâlde, aile armalarıyla başlayarak barbar zamanlara geri dönüldüğünde, uluslar yine halk tarzı konuşmada [alfabesiz veya] sessiz kalmışlardır [1051]. Bu nedenle İspanyolca, Fransızca, İtalyanca veya bu zamanın diğer dilleri hakkında bize hiçbir bilgi ulaşmamıştır. Grekçe ve Latince, papazlar tarafından çok iyi bilinirdi. Öyle ki, Fransızca *clerc* kelimesi bilgili insan anlamında kullanılırdı. Diğer yönden İtalyanlar, Dante'nin güzel ve incelikli anlatıma sahip bir pasajında [!] gördüğümüz gibi kendi harflerini bilmeyen bir adam için *laico*'yu kullanırlar. Gerçekten, ruhban sınıfı arasında bile cehalet o kadar yaygınmış ki, kendi isimlerini nasıl yazacaklarını bilmedikleri için piskopos tarafından basit bir haç işaretiyle imzalanmış dokümanları okuyoruz. Tahsilli piskoposlar da çok az yazabiliyorlardı. Tahsilli rahip Mabillon'un *De re diplomatica* adlı eserinde, piskopos ve başpiskoposun resmî işlemleri (acts) için ince el yazısı kopyaları görülmektedir. Bu yazılar, bugünün tahsil görmemiş en cahil insanlarının yazılarından daha biçimsiz harflerle ve acemice yazılmıştı. Ancak, Avrupa krallıklarının şövalyeleri ekseriyetle böyle piskoposlardı. İmparatorluğun üç şansölye başpiskoposlarında da durum buydu. Bunlar, Germen, Fransız ve İtalyan'dı. Bunların her biri harfleri düzensiz şekillerle yazdıkları için "şövalyelerin el yazısı" ifadesi ortaya çıkmış olmalıdır. Bu eğitimli insanların azlığı nedeniyle bir İngiliz kanununda ölüm kararı alınmış bir suçluya eğer, harfleri biliyorsa, "sanatta üstün olma" [*excellens in arte non debet mori*] ayrıcalığı tanınabiliyordu. Belki de, bundan dolayı okur-yazar (literate) terimi daha sonra tahsilli, bilgili mânâsına gelmiştir.

486. Yazabilen insanların da azlığı nedeniyle, eski evlerde duvara oyulmuş bir amblemin [*impresa*] olmadığı bir tek duvar bulamayız [*impresa* kelimesinin açıklamasına dikkat edelim]. Medenî olmayan (Barbarous) Latinler, sınırları olan bir çiftliğe *terrae presa* dediler. Latinler, *praedium,* İtalyanlar ise aynı düşünceyle ona *podere* dediler. Çünkü, ekilen topraklar, dünyanın ilk avıydı [yağmalık veya ganimet] [433]. On İki Levha Kanunları'nda mallara *mancipia* denildi. Gayrimenkul senedi altındakilere (özellikle kamu hazinesi için) *praedes* veya *mancipes* denilirdi ve mal ittifak hakkı (real servitute) *iura praediorum*a atfedilir. Keza, İspanyollar *prenda*yı cesur teşebbüsler için kullanır. Çünkü, dünyanın ilk cesur teşebbüsleri evcilleştirme ve-

ya toprakların ekilmesi, Herkül'ün büyük işlerinin en büyüğüdür [540 vd]. Yine hanedan arması İtalyanlar tarafından *insegna* olarak isimlendirilir. Bir şeyi işaret etmek anlamında, bir alâmet olması bakımından da öğretmek anlamındaki İtalyanca *insegnare* fiili türemiştir. İtalyanlar, ona *divisa* (işaret, nişan) da derler. Çünkü, işaretler ya da alâmetler, önceleri bütün insanlar tarafından ortak kullanılan tarlaların ilk bölünme işaretleriydi [434]. Başlangıçta, tarlalar hakkındaki bu gerçek tâbirler daha sonra skolastiklerin sözel terimleri olmuştur. Yani, skolastiklerin önermelerinin terimleri olarak hizmet veren anlam yüklü kelimeler olmuşlardır [433] Amerikan Yerlileri arasında [totemler veya] aileleri ayırmak için kullanılan hiyeroglifler, gerçek tâbirler olmak bakımından benzer bir kullanıma sahiptir [435].

487 Yukarıdakilerden çıkarılan sonuç şudur: Ulusların sessiz zamanlarında, mülkiyetin belirlenmesi işaretlerle yapılmaktaydı. Bu işaretler, daha sonra, barış zamanlarında halka ait (vulgar) işaretler oldular ve bunlardan madalyalar elde edildi. Bu madalyalar da savaş ilanıyla uygun biçimde askerî nişanlar olarak belirlendi. Askerî nişanlar, hiyeroglifler olarak temel bir kullanıma sahiptirler. Çünkü savaşlar, genelde, konuşma dili farklı olan ve bundan dolayı da aralarındaki ilişki sessiz olan uluslar arasında sürer. Şimdiye kadar akıl edilmemiş çarpıcı bir doğrulama kral asâsı üzerindeki kartal örneğinde görülmektedir. Çünkü, bu sembol Mısırlılar, Etrüskler, Romalılar tarafından kullanılmıştır. Kraliyet armalarının bir süsü olarak İngilizler tarafından da hâlâ benzer şekilde kullanılmaktadır. Bu, fikirlerin birörnek oluşundan dolayı toprak ve denizin belirlediği büyük işaretlerle bölünmüş olan uluslardaki semboller, krallıkların kökenlerini kehanetler vasıtasıyla Jove'un ilahî krallıklarından aldığına işaret eder. Son olarak, madeni para vasıtasıyla ticaret yapılırken, bu madalyaların madeni olarak kullanılmaları da çok uygun olmuştur. Bu nedenle, onlar Latinler tarafından *monendo*dan (ihtar, uyarı) gelen *monetae* olarak adlandırılmıştır. Tıpkı, İtalyanlar arasında *insegnare*nin *insegna*dan gelmesi gibi. Aristoteles'in bize söylediği gibi, Grekçe *nomos* da *nomisma*'dan gelmiştir. Belki o da Latince *numus*tan gelmektedir. En iyi otoriteler bunu bir tek *m* ile yazarlar. Fransızcada da kanun *loi* olarak adlandırılır ve madeni para için veya metal için *aloi* denir [433]. Bu terimler, (kesinlikle madalyalar için kullanılan) hiyeroglifle işaretlenmiş kanun veya hak (right)tan başka bir

kökene sahip olamazdı. Bütün bunlar, dikkate değer biçimde aşağıdaki madeni para isimleriyle doğrulanır. *Ducat* (duka altını) kelimesinden, *ducendo; soldo,* kelimesinden *soldier* (asker) ve *scudo* kelimesinden bir savunma silahı olan *shield* (kalkan) gelmiş olmalıdır. Kalkan. evvelce, aileler zamanında her babanın sürülmüş toprağı demek olan aile armalarının zeminini temsil ediyordu [529, 562 vd]. Bu üzerinde bir sunak, bir *lituus* (kehanetleri almak için kâhinin değneği) veya bir kürsüdür (kâhin oradan konuşur), *dictum ex tripode* ifadesinde işaret edildiği gibi kâhin kelimesi bulduğumuz madalyalara ışık tutacaktır.

488. Bu madalya çeşidi, Greklerin fabllarında kehanetler üzerine yükselmiş olan kahramansal kurumlara işaret eden bütün fiziksel objelere bağlanmış olan kanatlara aittir. Böylece, Idanthyrsus, Darius'a cevap vermek için gerçek (nesneyi gösteren) hiyeroglifler arasında bir kuş göndermişti [435]. (Ve Roma tarihinde açıkça görüldüğü gibi [Livy 6.41.6]) pleplerle kahramansal bir mücadele içinde olan Roma soyluları kendi kahramansal kurumlarını korumak için kehanetlerin kendilerine ait olduğu temeline dayandılar: *auspicia esse sua* [490]. Benzer şekilde, barbarlığın geri dönüşünde, tüylü başlıklar taşıyan soylu silahlarıyla karşılaşırız ve Batı Yerlilerinde yalnızca soylular tüylerle süslenmiştir.

IV

489. *Ious,* Jove ismi *ius* olarak kısaltıldığı zaman Jove'a adanmış bütün şişman kurbanların ilki mânâsına gelmiş olmalıdır [433]. Benzer şekilde, barbarlığın geri dönüşünde "canon" terimi hem kiliseye ait kanun demekti hem de *fief*in aracısız olarak efendisine yaptığı ödeme anlamındaydı. Belki de, ilk *fief*ler kiliseyle ilgilidir (yani kilisedekilere aittir) onlar, kilisenin başkalarına verdiği tarlaları o zamana kadar ekmiş olamazlar. Bu iki gözlem yukarıda zikredilen iki şeyle güçlendirilir [487]. Grek kullanımında *nomos*, kanun demektir ve *nomisma* madeni para demektir ve Fransızca kullanımında *loi ve aloi* sırayla aynı mânâları taşır. Aynı şekilde, ilahî otoriteye bir başlangıç veren gök gürültüsünün gücüyle "en güçlü Jove" demek için *Ious optimus* denirdi. Çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi her şey Jove'a aitti [379, 387].

490. Tanrı'nın aynı zamanda her yerde hazır bulunuşu üzerine akılsal metafiziğin ortaya koyduğu gerçeklik, şiirsel metafizikten yan-

lış mânâda alınmıştır: *Iovis omnia plena*, "Her şey Jove ile doludur" [379], aynı şey, mülkiyet mânâsında dünyadaki ilk boş toprakları işgal etmiş (devler) üzerindeki insani otoriteyi gösterir [388]. Roma kanununda bu, açıkça *ius optimum* olarak adlandırılır. Fakat orijinal mânâsı daha sonraki zamanlarda kullanılan mânâlarından çok farklıdır. Çünkü o, ilkin Cicero'nun "gayrimenkul mülkiyeti, özel veya kamusal hiçbir engele maruz değildir" [*Tarımsal Kanunlar Üzerine* 3.2.7 vd] şeklinde ifade ettiği mânâya sahipti. Bu açıklama, *ius optimum*u konu dışı bir engelle zayıflatılmamış güçlü mânâsında adlandırdı [601, 984]. Çünkü dünyanın ilk zamanlarında hak, güçle elde tutulurdu [520 vd, 582 vd]. Bu mülkiyet aile kurumunda babalara ait ve sonuç olarak sivil olan mülkiyetten önce gelmek zorunda olan doğal mülkiyete ait olmalıydı. Şehirler, *optimalte*lerin mülkiyeti (bu mülkiyet, Grekçede *dikaion ariston* olarak adlandırılır) üzerine temellenmiş ailelerin birleşmesiyle oluştuğunda, bu *optimate*ler köken olarak aristokratikti [582 vd]. Latinler arasında aynı kökenden türeme ve aynı şekilde adlandırılan optimatelerden oluşan şehirler, "Jüpiter'in sevdiği birkaç kişiden" oluşmuştur, *pauci quos aequus amavit Iupiter* [389]. Bu *optimate*lerin, kahramanlar zamanındaki pleplerle çekişmesinde, kahramanlar, kendi kurumlarını ilahî kehanetlerle korumuşlardır [414]. Sessiz zamanlarda, onlar, kendilerinin oluşturduğu kurumlara Grek fabllarında geçen kanatlarla, Idanthyrsus'un kuşlarıyla ve son olarak da "kehanetler bizimkilerdir" diyen Romalı soyluların açık ifadeli diliyle [110, 488] işaret etmişlerdir.

491. En önemli kehanetlerin kendisinden elde edildiği Jove yıldırımıyla ilk devleri yere sermiştir ve onları yerin altında, dağların mağaralarında yaşamaya zorlamıştır. Bu şekilde Jove onlara buldukları yerlerdeki toprakların sahipleri olma fırsatını da vermiştir. Bu yüzden onlar ilk ülkelerin sahipleri olmuşlardır [387 vd]. Bu mülkiyet nedeniyle [bir şeyi uygun bulduklarında ya da onayladıklarında] onların her birinin otoritesinin, *auctor*u mânâsında, *fundus*unun (iç kısım) olduğu söylendi [411]. Çünkü, onların otoritesi ailenin içinden gelmekteydi. Yani, onların özel otoritesi aileler birliğiyle yönetici kahramansal senatolarının sivil veya kamusal otoritelerinden gelmekteydi. Goltz'un sözünü ettiği gibi [584] daire oluşturan ayak tabanlarını bir merkezde birleştiren insan bacaklarını betimleyen madeni para (Grek ülkelerinin madeni paraları arasında bununla ilgili birçok örnek vardır), her bölgenin veya tarlanın mülkiyetine veya her ülke-

nin toprağına işaret eder. Bu şimdi, istimlak hakkı olarak adlandırılır ve bugün bu sivil güçlerin mülkiyet bölgesi hükümdarların taçlarını üstün kılan meyve [elma, armut gibi] hiyeroglifiyle gösterilir [584, 602]. Madalyalardaki bacaklar olgusunun [sayıca] üç olması bu güce güç katar. Greklerin üç sayısıyla en üstün olanı ifade etmeye alışık olmalarına benzer olarak Fransızların da çok için *très* demeleri gibi [718]. Aynı konuşma figürüyle, Jove'un gök gürültüsü, havada en güçlü biçimde yarık açtığı için üç yarık olarak adlandırılır (Bu yarık açma veya karık açma fikri belki de ilk kez havaya, sonra toprağa, son olarak da suya uygulanmıştır). Benzer şekilde Neptün'ün üç dişli gladyatörü, üç çatallı mızrağı, gemilere kanca atmak veya gemileri bağlamak için en güçlü çengeli ve kancayı atması nedeniyle böyle üç dişli olarak adlandırılmış olmalıdır [634] ve Cerberus* muhteşem bir boğazı olduğu için üç boğaz olarak adlandırılmıştır [718, 721].

492. Aile armaları hakkında burada söylediklerimizi, eserin ilk basımında [Op. 3.330-341] onların kökenleri hakkındaki yaptığımız tartışmaya tercih ediyoruz. Bu eserdeki üçüncü pasajda da onları yayımlamaktan dolayı pişman olmadık [445, 452].

V

493. Bütün bunlardan dolayı, *gens*lerin doğal hukukunun üç prensi olan Grotius, Selden ve Pufendorf'un [394] açıklamalarına, Mısırlılar için üç kere büyük olan Hermes olarak tasarladıkları harfler ve kanunlardan [483], Greklerin "karakter" ve "isimler"inden ve Romalıların hem *gens*lere hem de kanunlara işaret eden isimlerinden başlamaları gerekirdi. Ve çok iyi biçimlenmiş hiyeroglif yorumlarıyla, gentil ulusların kurulduğu zamanların madalyaları olan fabllarla açıklama yapmaya devam etmeleri gerekirdi [487 vd]. Böylece, ulusların kurulmasından itibaren bin yıldan ileri gidemeyen filolojik eleştiri [351 vd] yazarları, kendilerine ilk ışığı vermiş olması gereken ulus kurucularının metafiziksel eleştirisinden başlayarak ulusların âdetlerini araştırmaya devam etmelidiler [348].

---

* Cehennemin kapısını bekleyen üç başlı köpek (ç.n).

[BÖLÜM VII] BİLGİN'İN MANTIĞI ÜZERİNE SONUÇLAR

I

494. Dilin kökenleri üzerine bu şiirsel mantık yardımıyla ulaşılmış sonuçlar, onların yaratıcılarını doğrular. Bu yaratıcılar, haklı olarak sonraki zamanlarda bilgeler olarak kabul edilmişti. Çünkü onlar, şeylere doğal ve uygun isimler vermişlerdir. Öyle ki, Grekler ve Latinler arasında "isim" ve "tabiat" aynı şey demektir [433].

II

495. İnsanlığın kurucuları kendilerini duyusal konulara vermişlerdir, somut tekillerin ve türlerin özelliklerini, niteliklerini veya bağlantılarını bir araya getirmişler ve bunlardan kendi şiirsel cinslerini yaratmışlardır [205, 209].

III

496. O hâlde, dünyanın İlk Çağının insan zihninin temel işleviyle meşgul olduğunu söylemek doğru olacaktır [699].

IV

497. İnsan zihni, konuları (*topics*) yontmaya başladı. İşte bu, zihnimizin temel işlevini iyi bir şekilde düzenleme sanatıdır. Var olan her şeyi bilmek için göz gezdirilmesi gereken basmakalıp hâline gelmiş şeyleri not etmek zihnimizin ilk işlevini düzenleme sanatıdır.

V

498. İlahî inayet, insan zihinlerini eleştiriden ziyade konulara yönelterek insani işlerde iyi bir rehber olmuştur. Çünkü şeyleri bilmek onlar hakkında hüküm vermekten önce gelmelidir. Konular, zihinleri yaratıcı yapma, eleştiriler ise tam yapma işlevine sahiptir. Bu ilk zamanlarda, insan hayatı için gerekli olan her şeyin icat edilmesi gerekiyordu; icat ise dehanın özelliğidir. Gerçekte meseleyi gören herkes biraz düşündüğünde yalnızca hayat için gerekli olanların değil, faydalı, rahat, hoş, hattâ lüks ve gereksiz olan şeylerin bile filozofların ortaya çıkmasından önce Yunanistan'da icat edildiğini görebilir [794 vd]. Bununla ilgili olarak yukarıda şöyle bir aksiyom zikretmiştik: "Çocuklar üstün bir taklit yeteneğine sahiptir." "Şiir de taklitten başka bir şey değildir." Sanatlar ise tabiatın taklitleridir ve nihayet,

belli bir mânâda gerçek şiirdir [215 vd]. Böylece, insan ırkının çocukları olan ilk insanlar, ilkin sanatların dünyasını kurmuştur. Sonra uzun bir zamanın ardından ulusların eski insanları olarak kabul edilen filozoflar, bilimlerin dünyasını kurmuşlardır. Bu şekilde de insanlığı mükemmel kılmaya çalışmışlardır.

VI

499. Bu insani düşünce tarihi, çarpıcı bir şekilde felsefe tarihiyle de doğrulanır. Çünkü insanların kullandığı ham felsefenin ilk çeşidi, *autopsia* ya da duyuların ispatıydı. Bu ispat daha sonra Epikuros tarafından kullanılmıştır. Çünkü o, bir duyu filozofu olarak, duyuların delilini sadece şeylerin görünüşüyle açıklamıştır. İlk şiirsel ulusların duyuları aşırı derecede canlıdır [375 vd]. Sonra, Aesop veya bizim kendilerine halk filozofu dediğimiz ahlâki filozoflar gelmiştir. Aesop, Yunanistan'ın Yedi Bilgesi'ni öncelemiştir [424 vd]. Aesop, örnek vererek öğretmiştir ve şiirsel bir çağda yaşadığından onun verdiği örnekler, duruma uygun olarak icat edilmiştir (Menenius Agrippa, isyankâr Romalı plepleri itaat ettirmek için böyle bir örnek kullanılmıştı [karın ve üyeler, Livy 2.32]. Bu çeşit bir örnek veya daha gerçekçi olanı şimdi bile, cahil kalabalık için özdeyişlerden elde edilen en sağlam akıl yürütmeden daha ikna edicidir. Aesop'tan sonra, bir konudaki şüpheli durumlardan yola çıkarak birkaç açık şeye ulaşmak için tümevarımı kullanarak diyalektiği tanıtan Sokrates geldi [1040]. Sokrates'ten önce, tıp alanında gözlem yoluyla yapılan tümevarımı getirmesi nedeniyle hem fayda hem de üstünlük bakımından ölümsüz övgüyü kazanmış olan bütün doktorların prensi Hippokrates'i görüyoruz. "O, ne bir kimseyi aldatmış ne de biri tarafından aldatılmıştır" (*Nec fallit quenquam, nec falsus ab ullo est*) [Macrobius: *Scipo'nun Rüyası Üzerine Yorum* 1.6.64]. Birleştirici denilen yöntemle matematik bilimi, Platon zamanında *Timaeus*'ta görebileceğimiz gibi, Pythagorasçı İtalyan Okulu'nda en büyük ilerlemesini kaydetmiştir. Böylece birleştirici yöntemin kuvveti nedeniyle Sokrates ve Platon zamanında Atinalılar, müzik, bronz dökümü, resim, heykel ve mimaride olduğu kadar şiir, belâgat ve tarihte olduğu gibi insan ırkının hayranlık uyandırdığı bütün sanatlarda parlaktılar. Daha sonra Aristoteles ve Zenon geldi. Aristoteles, tümelleri elde etmek için tikelleri birleştirmekten ziyade tümellerden tikelleri çıkarma yöntemi olan kıyas (silojizm) yöntemini öğretti. Zenon ise, zincirleme kıyası

öğretti. Modern filozofların yöntemine benzeyen zincirleme kıyas, zihinleri hünerli kılar ama keskin yapmaz. Ayrıca insan ırkı için avantaj sağlayan daha dikkate değer bir şey olmadığından büyük bir akıl olan devlet adamı filozof Bacon, tümevarım yöntemini [*Novum*] *Organum* adlı eserinde önerir, yorumlar anlatır ve hâlâ İngilizler, deneysel felsefede ondan yararlanırlar.

VII

500. İnsani fikirlerin bu tarihi, açıkça, eskilerin yüce bilgeliğine dayanan yanlış halk inançlarının etkisi altında kalan gentil ulusların ilk kanun koyucusu Minos'un; Atina'da Thesus'un; Sparta'da Lycurgus'un; Roma'da Romulus'un ve diğer kralların evrensel kanunları kurduğunu savunmuş olanları suçlar. Çünkü bizim gözlediğimiz gibi eski kanunlar, emir vermek ve yasaklamak için veya yalnızca tek bir durum için tasavvur edilmişti. Daha sonra genel bir uygulama yapıldı (ilk insanlar tümellere ulaşmada çok yetersizdi!). Ayrıca onlar, olaylar ortaya çıkmadan önce, emirlerin gerekli olmasını hiç de anlamadılar. Horatius'a karşı olan Tullus Hostilius'un kanunu, ünlü sanığa karşı kral tarafından bu amaç için oluşturulmuş *duumvir*lerce kararlaştırılmış para cezasından başka bir şey değildir. Livy [1.26.6] ona *lex horrendi carminis,* kanunun korkunç şarkısı ya da kural (formula) [1036] der. O, Draco'nun kanla yazdığı kanunlardan biridir ve kutsal tarih onlara *leges sanguinis* der [423]. Livy'nin, böyle sert, insafsız ve benimsenmeyen bir hükümden sorumlu olmamak için kralın böyle bir kanunu ilan etmeyi istemediği şeklindeki yorumu oldukça gülünçtür. Çünkü kral, bizat *duumvir*ler için kınama usulünü emretmiştir. Öyle ki, *duumvir*ler, masum olmasına rağmen Horatius'u beraat ettirmemiştir. Livy, burada tamamen açık değildir. Çünkü o, aristokratik kahramansal senatolarda kralların suç mahkemelerinde hükmü bildirmeleri için, görevli memur olarak *duumvir*ler oluşturmaktan başka bir gücü olmamasını ve kahramansal halkların şehirlerinin yalnızca suçluların başvurabilecekleri soylulardan oluşmasını anlamamıştı [521].

501. Aynı noktaya yeniden dönecek olursak Tullus'un kanunu, gerçekte insan aklı tarafından kullanılan ilk örnekler olması gereken ibret alınacak cezalar mânâsında böyle adlandırılmış örneklerden biridir (Bu, bizim Aristoteles'ten öğrendiğimiz şeyle uygun düşer [269]. Yani, "kahramansal ülkelerde özel kusurlar, yanlışlar veya

haksızlıklar, zararlar üzerine hiçbir kanun yoktu"). Böylece, ilkin gerçek örnekler daha sonra da mantığın ve retoriğin akla dayalı örnekleri geldi. Fakat tümeller anlaşılmaya başlandığı zaman, tümel olması gereken kanunun esas mahiyeti tanındı ve hukuk ilminin ilkesi kuruldu. Yani biz, örneklerle değil kanunlarla hüküm vermeliyiz (*Legibus, non exemplis, est iudicandum*).

[KISIM III]

[ŞİİRSEL AHLÂK]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL AHLÂK VE HALK DEĞERLERİNİN KÖKENLERİ, EVLİLİK KURUMU YOLUYLA DİN TARAFINDAN ÖĞRETİLDİ

502. Filozofların metafiziği, mantığa ihtiyaç duyan insan zihnini arındırma görevi olan ilk görevini, Tanrı düşüncesi aracılığıyla yerine getirir. Öyle ki, açık ve seçik fikirlerle zihin, akıl yürütmeyi şekillendirebilsin ve ahlâkilik (morality) yoluyla insan kalbini temizlerken aynı zamanda yumuşatsın. İşte, Jove'un gök gürültüsünü gerçekleştirerek korku saldığı, kendi ateizmleri içinde göksel âleme karşı savaşan şair devlerin metafiziği de böyledir [377 vd]. Korku salan güçlü Jove fikri, yalnızca, onların bedenlerini değil zihinlerini de eğilmeye mecbur etmiştir (Düşünce elbette akıl yürütme yoluyla şekillenmiş değildi. Çünkü onlar, henüz akıl yürütmeye muktedir değillerdi ama duyular yoluyla Jove fikrine sahip oldular. Bu, özü itibariyle yanlış bile olsa biçim olarak doğruydu. Bu mantık, onların tabiatlarına en uygun olanıydı [400]) ve onlarda tanrı korkusunu yaratan bu fikir, şiirsel ahlâklarının da kaynağıdır. İşte, insani kurumların [başlangıcının] bu tabiatından şu sonsuz özellik ortaya çıkmıştır: Tanrı bilgisini başarılı bir şekilde kullanan zihinler, kendi kendilerini eğilmeye

mecbur etmelidir, tıpkı, diğer yandan haddini bilmez gururun ateizm için ateistlere önderlik etmesi gibi. Çünkü ateistler, ruhtaki devler olmuşlardır. Horace'nin söylediği gibi *Caelum ipsum petimus stultitia,* "Biz ahmaklığımızdan dolayı göksel âleme dil uzatırız" [*Odes* 1.3.38].

503. Platon, bu tanrıdan korkan devleri, açık olarak, Homer'in Polyphemus'uyla temsil ettiği şekilde tanımıştır [296]. Homer'in bir pasajında [O. 9.508 vd] bu devden bahsederken anlattığı şeyi dayanak alıyoruz. Bu pasajda Homer, *cyclop*lar arasında yaşamış olan bir kâhine, bu devin, daha sonra Ulysses'in ellerinde ızdırap çekeceği kehanetini söyletir. Çünkü kâhinler, kesinlikle ateistler arasında yaşayamazlar. Böylece, şiirsel ahlâkilik, ulusları kurmak için ilahî inayet tarafından takdir edilmiş olan dindarlıkla başlamıştır. Çünkü onlar arasındaki bütün dindarlık, herkesçe bilindiği gibi, tüm ahlâki, ekonomik, sivil değerlerin anasıdır. Din, yalnız başına bizim için pratik bir değeri oluşturma gücüne sahiptir. Felsefe ise, daha ziyade değeri tartışmak için elverişlidir. Dindarlık da ilahîlikten korkmayı veren dinden çıkmıştır. "Din" (religion) kelimesinin kahramansal kökeni Latinler arasında Tityus ve Prometheus'un, kalpleri ve iç organları (bağırsakları) dağın kayalıklarında bir kartal tarafından yenilmekteyken bağlı oldukları zincirlerle veya prangalarla bağlantı kurularak *religando*, "bağlama"dan türetilenler arasında yani Jove'un kehanetlerinin korku dolu diniyle korunmuştur [387]. Bütün uluslar arasındaki sonsuz özellik buradan gelir. Yani, dindarlık, biraz ilahîlik korkusuyla çocuklara yavaş yavaş aşılanır.

504. Ahlâki değer, olması gerektiği gibi *conatus**tan başlamıştır. Çünkü gök gürültüsünün korkutucu diniyle dağların altında zincire vurulmuş devler, büyük yer ormanının içinde yabanıl hayatın vahşi alışkanlıklarını kontrol etmeyi ve onların bölgelerinde saklı kalmış ve yerleşmiş kendilerine zıt düşen âdetleri elde etmeyi öğrenmişlerdir. Onlar daha sonra ulusların kurucuları ve ilk yönetimlerin efendileri olmuşlardır [387 vd, 553 vd]. Bu durum, kehanetlerin dini yeryüzü üzerinde hüküm sürerken göksel âlem tarafından insan ırkına veril-

---

* *Conatus*, bilincin iradî boyutu. Felsefe literatürüne Spinoza tarafından armağan edilmiştir. Eylem veya daha özel olarak da kişinin kendi varlığını koruması ve sürdürmesi amacıyla büyük güçle yönelinmiş eğilimlerin ve güçlerin bütününü gösterir (ç.n).

miş büyük faydalardan biri olarak halk geleneği tarafından korunmuştur. Jove'un destekleyici veya yerleştirici unvanı buradan gelmiştir [379]. Öldürücü bir teröre sahip olan göksel âlemin memnuniyetini kazanmak için kendilerinin vahşi isteklerini kontrol ederek bu *conatus* ile birlikte, ruhun değeri [696] de onlar arasında kendini göstermeye başlamıştır. Böylece, onların her birinin bir kadını kendi mağarasına çekmesi ve hayatları boyunca devamlı bir misafirlikle o kadını orada tutmaları gerçekleşmiştir. Böylece, insani aşk eylemi saklanarak, yani utanma duygusundan dolayı, mağarada icra edilmiştir. Onlar, böylece, utanma duygusunu hissetmeye başlamışlardır. Sokrates, bunu değerin rengi (yüz kızarması) olarak tasvir etmiştir [Platon'un *Euthyphro*'u 12 CD]. Bu duygu, dinden sonra ulusların birliğini koruyan ikinci bir bağdır, hattâ utanmazlık ve dinsizlik, ulusları mahvetmiştir.

505. Bu dış görünüşüyle evlilik bir ilahîlik korkusu altında tamamlanmış iffetli cinsel birliktelik olarak tanıtılmıştır. Biz, evliliği Bilimimizin ikinci ilkesi yaptık [333]. Çünkü evliliğin kaynağı, ilahî inayet olan ilk ilkemiz içindedir. O, üç dinî törene eşlik eder.

506. Bu dinî törenlerin ilki, devlerin gök gürültülerini gözlemleyerek çıkardıkları Jove'un kehanetleridir. Bu *sors,* kısmetten (lot) [kehanetlerle işaretlenmiş] dolayı evlilik, Romalılar arasında *omnis vitae consortium* bir ömür boyu aynı kaderi paylaşma olarak tanımlandı ve karıkoca *consortes* yani kader ortakları olarak adlandırıldı. Bugün bile İtalyan kızları, evlendikleri zaman kısmetlerini aldıklarını söylerler: *Prender sorte.* Bu belirlenmişlik görünüşü altında ve dünyanın bu ilk zamanlarında karıların kocalarının halk dinini kabul etmeleri *gens*lerin hukukunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü kocalar, kadınlarını mağaralara sürüklemeye zorlayan ilahîlik fikriyle başlayarak eşleriyle ilk insani fikirlerini paylaşmışlardır. Böylece, bu halka ait (vulgar) metafizikte bile tanrıdaki insani zihni bilmeye başlamışlardır [365]. Bütün insani kurumların bağlı olduğu bu ilk noktadan dolayı, gentil insanlar, tanrılara yakarmaya başlamışlardır. Eski Roma'da yasal çağırma anlamında tanrıları isimleriyle çağırarak övgüye başlamışlardır. Yaptıkları her şeyin faili olarak tanrıları çağırmayı insanlara emreden *laudare auctores* sözcüğü buradan gelir. Bu, insanların tanrılara borçlu oldukları övgüler olmalıdır.

507. Evliliğin bu en eski kökeninden dolayı kadınların evlendikleri erkeklerin ailelerine ve evlerine girmeleri âdet olmuştur. *Gens-*

lerin bu doğal âdeti, Romalılar tarafından korunmuştur. Romalılarda kadınlar, kocalarının kızları, çocuklarının da kız kardeşleri olarak kabul edilmişlerdir. Bu âdet Romalılar arasında devam ettiği gibi başlangıçtan beri süregelen yalnız bir kadınla olan birliktelik (bu Tacitus'un [G.17] eski Germenler arasında var olduğunu görüp hayran olduğu bir âdettir. Bu Germenler, Romalılar gibi kendi uluslarının ilk kurumlarını bozulmadan korumuşlardır ve bize bütün diğer uluslar için benzer [monogami] başlangıçlar tahmin etme zemini sağlamışlardır), gerçekte birçok halk arasında korunmuş olan ve hayat boyu devam eden bir birliktelik âdeti olmalıdır. Böylece, Romalılar arasında evlilik tanımlanmıştır. Görünüşteki bu mahiyeti dolayısıyla, *individua vitae consuetudo*, hayat boyu bozulmaz bir arkadaşlık vardır [J. 1.9.1] ve boşanma onlar arasında çok geç ortaya çıkmıştır.

508. Böylece, fabl dolu Grek tarihi, Herkül'ü, gök gürlemesine bakarak Jove'dan alınmış kehanetler arasında, Jove'un bir yıldırımıyla Alcmena'dan doğmuş olan ulus kurucularının [şiirsel] karakteri olarak betimler. Yunanistan'ın diğer bir büyük kahramanı, yıldırım çarpmış Semele'den doğan Bacchus'tur. Bu kahramanların kendilerini Jove'un oğlu olarak adlandırmalarının nedeni budur. Her şeyin tanrıların eseri olduğuna inananlar için bu iddia duyusal bir gerçeklikti [337, 379, 506] ve bunun anlamını Roma tarihindeki şu pasaj açıklar. Roma tarihinde, kahramansal mücadelelerde, kâhinlerin kehanetlerinin kendilerinin kehanetleri olduğunu söyleyen patricilere, plepler şöyle cevap verdiler: Bizim atamız olan Romulus senatoyu meydana getirmişti ve bu durum patricilerin [güçlerinin] düşüşüne işaret eder, *non esse caelo demissos,* "patriciler, göksel âlemden inmiş değillerdir" Çünkü, eğer bu ifade, babalar, kahramanlar değildiler anlamına gelmiyorsa, cevabın nasıl yerinde olduğunu göstermek çok güçtür [415]. Böylece, *connubium*'a işaret eden Jove'un kehanetleri altında resmi evlilikler yapma hakkı kahramanlara ait bir ayrıcalıktı. Kahramanlar, namusluluğun belirtisi olarak kanatlanan ve gözü bağlı gerçekleşen soylu Aşkı temsil ettiler ve ona *heros*a (kahraman) benzer bir isim olan Eros dediler. Urania'nın oğlu olan kanatlı Hymen'i yarattılar. Urania'nın adı göksel âlem olan *ouranos*tan gelir ve "kehanetleri almak için göksel âlemi temaşa eden" demektir. Urania, Müzlerin ilki olmalıdır. O, Homer tarafından "iyinin ve kötünün bilimi" olarak tanımlanmıştır [365] ve o da diğerleri gibi kanatlı kabul edilmemiştir. Çünkü kanatlı olma, kahramanlara ait bir

özelliktir [488]. O hâlde biz, şimdi, Müzler hakkında söylenen tarihî mânâyı açıklamış olduk: *A Iove principium musae* [391]. O ve diğer Müzlerin, Jove'un kızları olduğu kabul edilir (çünkü din, insanlığın bütün sanatlarına kaynaklık etmiştir. Özellikle, ilahîliğin tanrısı olarak kabul edilen Apollo [533], tanrılara başkanlık eder) ve onlar, şarkı söylerler. Latince, şarkı söylemek fiilleri, *canere* ve *cantare*'nin mânâsı "önceden haber vermek" veya kehanette bulunmak demektir.

509. İkinci tören, dünyanın ilk evliliklerini ortaya çıkaran hicabın belirtisi olarak kadınların peçe (ya da tül duvak) ile örtünmesi ihtiyacıdır. Bu âdet, bütün uluslar tarafından korunmuştur. Latinler arasında, *nuptiae* (nikâh, düğün), "üstünü örtmek" mânâsında *nubendo*dan gelmiştir. Geri dönmüş barbar zamanlarda, genç kızlar, örtülmemiş saçlarıyla, örtünmüş evli kadınlardan ayrılarak bakireler (virgins) olarak adlandırılmışlardır.

510. Üçüncü tören –Romalılar tarafından da korunmuştur– bir eş (kadın) alırken yapılan bir nevi güç gösterisidir. Bu, devlerin ilk eşlerini mağaralara sürükledikleri gerçek şiddeti hatırlatan eş edinmedeki güç gösterisine dayanır. Benzer şekilde, devlerin fizikî güç yoluyla işgal ettikleri ilk topraklar gibi, özellikle, evli kadınlara *manucaptae* (zorla alınmış) denilirdi.

511. Jove'un ilahî karakterini yaratmış olan teolojik şairler şimdi ikinci bir tanrı yaratmışlardı. Bu, resmî evlilik kurumunun tanrısı olan daha büyük *gens*lerin ikinci tanrısı Juno'ydu. [317]. Juno, hem Jove'un karısı hem de kız kardeşidir. Çünkü ilk kanuna uygun olarak resmî evlilikler (Jove'un kehanetlerinin alınması töreninden dolayı kanuna uygun olarak adlandırılan [398]), erkek ve kız kardeşler arasında olmuş olmalıdır [526]. Juno, tanrıların ve insanların kraliçesidir. Çünkü krallıklar daha sonra bu yasal evlilik anlayışından doğmuştur. Juno, bizim heykellerde ve madalyalarda gözlediğimiz gibi iffetliliğe işaret etmek için tamamen giydirilmiştir.

512. Resmî evliliğin koruyucu tanrıçası karakterinde *pronuba* olarak adlandırılan kahramansal Venüs de, kadınsı şairlerin daha sonra şehvet uyandıran bütün güdüleri nakış gibi işledikleri kendi vücudunun özel bölgelerini kuşakla örter. O zamanlardan bu yana kehanetlerin yalın tarihi bozulmuştur ve Jove nasıl kadınlarla yatmaya inandıysa Venüs de erkeklerle yatmaya inanmıştır. Anchises venüs'ü Aeneas'a gebe bırakır. Çünkü Aeneas, bu Venüs'ün kehanetleri altında doğmuştu. Venüs –Apollo ile birlikte– bu kuğulara at-

fedildi. Bu kuğular, *divinari* demek olan *canere, cantare* önceden haber vermek anlamında şarkı söylediler [508]. Jove bu kuğuların birinin biçimine girip Leda'yla yatar. Jove'un kehanetlerinin işareti olarak Leda, yumurtadan doğan Castor, Pollux ve Helen'e gebe kalır.

513. Juno, resmî evlilik bağının boyunduruğuna atfen *Jugalis*, yani, "boyunduruk" olarak adlandırılır. Bu nedenle resmî evliliğe, *conjugium* ve evli çifte *conjuges* denilirdi. Juno, dölü ışığa çıkaran Lucina olarak da bilinir. Bu ışık, kölelerin dölleri tarafından paylaşılan doğal ışık değildir. Tersine, soylulara ışık saçan denmesi sebebiyle, sivil ışıktır. Ayrıca Lucina, siyasal bir kıskançlıkla kıskançtır. Bundan dolayı Romalılar, 309. Roma yılına kadar plepleri *connubium*-dan veya yasal evlilikten men etmişlerdir [110, 598]. Bununla birlikte Juno, Grekler tarafından, Hera olarak adlandırılır. Kahramanlar (heroes) ismi buradan gelir. Çünkü onlar, resmî evliliklerden doğmuşlardır. Bunun için Juno, tanrıçaydı ve soylu Aşk (ki bunun anlamı Eros'tur [508]) buradan meydana gelmiştir. Soylu Aşk, Hymen ile özdeştir. Kahramanlar, gerçekte köleler olan *famuli*den ayırt edilsin diye "ailelerin efendileri" anlamında adlandırılmış olmalıdırlar [553 vd]. Latincedeki *Heri* aynı mânâya sahipti. Miras demek olan *hereditas* buradan gelir. Yerli Latince kelime *familia* olmuştur. Bu kökenden dolayı *hereditas* despotça bir hâkimiyet demektir ve On İki Levha Kanunları'yla, bir aile reisine, vasiyetname düzenleme yetkisi verilmiştir: İfade şöyledir: *Uti paterfamilias super pecunia tutelave suae rei legassit, ita, ius esto* [5.3] (Aile reisi, kendi mülkiyetinin, vâsiliğini nasıl düzenlemişse, o şekilde bağlayıcı olur). Tanzim etme, genel olarak, yetkiye sahip olanların ayrıcalığı demek olan *legare* ile karşılanır. Bu nedenle, merhum olmuş aile reisini temsil eden mirasçıya *legate* [legatee] denir ve çocuklar da mal mülk terimlerinin ifade ettiği kapsam içine giren köleler gibi muamele görürler. Bütün bunlar, yalnızca, sonuçta babaların tabiat devleti durumunda kendi aileleri üzerinde sahip oldukları monarşik gücü ispat etmekle kalmamıştır. Babalar, monarşik gücün muhafaza edilmesinden emin olmak istemişlerdir ve kahramansal şehir devletinde bu gücü uygulamışlardır. Bunlar, kökende aristokratik olan efendilerin yönetimleridir. Keza, aile reisleri, halkçı yönetimlerde bile kendi güçlerini yitirmemişlerdir. Bu meseleler daha sonra uzun uzadıya tartışılacaktır [520-678].

514. Tanrıça Juno, Theban'da Grek Herkül'üne büyük işleri zorla yaptırmıştır (Çünkü her eski gentil ulusun kurucusu olan bir Herkül vardır [196]). Bu gösterir ki dindarlık ve evlilik, bütün büyük değerlerin ilk filizlerinin öğrenildiği yerdir. Jove'un neden olduğu kehanetlerin altında ve onun yardımıyla, Herkül bütün güçlüklerin üstesinden gelir. Bu nedenle Herkül, Herakles olarak adlandırılır, yani, Juno'nun [veya Hera'nın] zaferi demek olan *Heras kleos*. Eğer, zafer için Cicero'nun "insanlığa yapılan hizmet adına kazanılmış şöhret olarak" [*On Behalf of Marcellus* 8.26] tanımlaması uygun kabul edilirse, ulusları kuran Herküllerin yaptıkları işlerle ne kadar büyük bir zafer kazandıkları oraya çıkar. Ancak, bu yalın anlamlar zamanla kaybolduğundan ve âdetler kadınsı olduğundan, Juno'nun kısırlığı doğal görülmüştür ve onun yalnızca zina eden Jove'u kıskandığı savunulmuştur. O hâlde Jove'un oğlu olan Herkül, gayrimeşru bir çocuktu ve Jove'un yardımıyla ve Juno'ya rağmen verilen bütün işleri yerine getirdi. Böylece Herkül, Juno'nun zaferi değil de utancı oldu. (Herkül'ün şöhretinin olaylara çok zıt olan yorumuyla) Juno, değerin ölümlü bir düşmanı yapıldı. [Orijinal olarak], bir iple boynundan ve başka bir iple ellerinden bağlı ve ayaklarına iki ağır taş bağlı olarak havada asılı duran Juno hiyeroglifi veya fablı evliliğin kutsallığına işaret etmiştir (Juno, resmî evlilikler için esas olan kehanetlere işaret etmek için havada asılıydı ve aynı nedenle Iris, Juno'ya verilmiş bir hizmetçi ve gökkuşağı şeklindeki kuyruğu olan bir tavus kuşu yapıldı. Juno'nun boynunun etrafındaki ip, devlerin ilk eşlerine uyguladıkları şiddeti hatırlatır. Onun elleri, karıların kocalarına boyun eğmelerinin belirtisi olarak bağlıdır. Daha sonra bu, bütün uluslar arasında evlilik yüzüğü gibi çok ince bir sembolle temsil edilmiştir. Juno'nun ayağına bağlı olan ağır taşlar, evliliğin sürekliliğini göstermiştir. Çünkü Vergil, resmî evlilik törenine *conjugium stabile* der [A. 1.73; 4.126]). Ancak, şimdi bu fabl, zina eden Jove'un, Juno'yu zalimce cezalandırdığı şeklinde yorumlanmıştır ve daha sonraki zamanların bozulmuş âdetleriyle, bu fabl hakkında yapılan değersiz yorumlar, büyük ölçüde o zamandan beri mitolojistler tarafından kullanılmıştır.

515. Bu nedenlerle, Platon, bir yandan böyle âdetleri olan tanrıların uygunsuz durumunu ve diğer yandan da kendi fikirleriyle fabllların uygunluğunu gözleyerek, Manetho'nun Mısır hiyerogliflerini yorumlaması gibi Grek fabllarını yorumlamıştır. Jove fablı içine o, zorla akan ve her yere nüfuz eden eter fikrini sokmuştur. "Her şey

Jove ile doludur" (*Iovis omnia plena*) sözünün gücü bunu gösterir [379]. Fakat teolojik şairlere göre Jove dağlardan ve ışığın (veya parlamanın) oluştuğu hava bölgesinden daha yüksekte ikamet etmemiştir. Juno'nun fablına Platon, teneffüs edilebilir hava fikrini sokmuştur. Fakat Juno'nun Jove'dan dölü yoktur, oysa, eter ve hava her şeyi üretir (teolojik şairler, evrenin eterle dolu olduğunu öğreten fizik gerçekliğe işaret eden fablı veya doğal teologlar tarafından Tanrı'ya atfedilen "her yerde ve her zaman hazır olmayı" ifade eden metafizik gerçekliğe işaret eden fablı anlamaktan uzaktılar). Platon, kahramana, hem insanlar hem de vahşiler üstünde yer vererek şiirsel kahramanlık üzerine kendi felsefi kahramanlığını yükseltmiştir [R. 391 D]; çünkü vahşi, tutkularının esiridir ve kahraman, tutkularına iradesiyle emrederken, skalanın ortasındaki insan, tutkularıyla mücadele eder. Böylece kahramansal tabiat, insani tabiatla tanrısal tabiat arasında ortada bir yerdedir. Platon, ilahî ve vahşi iki aşkı açıklamak için şairlerin (kahraman demek olan *heros*tan gelen *hero* ile aynı kökten olan *Eros* olarak adlandırdıkları) soylu Aşkını kanatlı ve gözleri bağlı olarak hayal etmiştir ve pleplere özgü Aşkı da kanatsız veya kör olmayan şeklinde hayal etmiştir. Bunlardan biri duyu nesnelerine karşı kördür, diğeri ise duyu nesnelerine karşı kör değilken duyu nesneleri üzerinde yükselen genel nedene karşı kördür. Biri akılsal şeylerin temaşasına kanatlarla yükselirken diğeri kanattan yoksun olduğu için duyusal şeylerin üzerine düşer. Jove'un bir kartalıyla göksel âlemden doğan ve böylece Jove'un kehanetlerini temaşa eden yalın, abartısız şairlere işaret eden Ganimet, bozulmuş zamanlarda Jove'un yüz kızartıcı zevki olmuştur. Fakat Platon [yani, Xenophon *Symposium* 8.30], ince bir gururla, onu metafiziksel temaşa olarak almıştır ve sentez dediği yöntemiyle, en yüce varlığı temaşa ederek Jove'la birleşmeyi başarmıştır.

516. Bu şekilde, dindarlık ve din, ilk insanları doğal olarak (1) Jove'un kehanetlerinden öğüt almakta tedbirli yapmıştır. (2) Yine dindarlık ve din, (iyilere ismini veren [398]) Jove'a doğru giden ilk adalette ve Sicilya'nın mağaraları arasında dağılmış devler hakkında Polyphemus'un Ulysses'e dediği gibi bir başkasının işlerine karışmayan insanlar arasında [O. 9.113 vd] yayılmıştı (ve bu, adalet olarak görünmesine rağmen gerçekte vahşilikti) ve keza, (3) dindarlık ve din, hayatı boyunca bir kadınla yetinen ölçülülüğü getirmiştir; ve bizim daha sonra göreceğimiz gibi [1099] dindarlık ve din aynı şekilde

ilk insanları (4) güçlü, çalışkan ve bağışlayıcı (yüce gönüllü) yapmıştır. Bunlar, kadınsı şairlerin daha sonra betimlediği gibi zevkin kanun olduğu bir çağ olmayan altın çağın değerleridir. Çünkü teolojik şairlerin altın çağında insanlar, zevk veren tiksindirici düşüncenin her türüne karşı duygusuzdular, yalnızca, izin verilen ve faydalı olan şeylerden zevk aldılar. Gözlemleyebileceğimiz gibi köylülerde durum hâlâ aynıdır (Latince *iuvare* fiilinin kahramansal kökeni *iuvat* ["o yardım eder"] çünkü "o güzeldir" ifadesinde saklıdır). Ayrıca, filozofların bu çağı, insanların Jove'un sinesinde sonsuz adalet kanunlarını okudukları bir çağ olarak hayal etmeleri doğru değildir. Çünkü onlar, ilkin, gök gürültüsüyle kanunları kendilerine bildiren gökyüzünün görünüşünü okumuşlardır. Sonuç olarak, ilk zamanın değerleri, İskitler tarafından hayran olunan değerler gibidir. İskitler, yere bir bıçak saplar ve ona tanrı olarak taparlardı. Böylece, öldürmeleri onaylarlardı. Yani bunlar, din ve zulmün bir karışımı olan duyusal değerlerdi. Din ve zulmün bu tür yönelimi hâlâ büyücüler arasında gözlenebilir [190].

517. Tanrılara insan kurbanlar sunma âdeti, bâtıl inançlı ve zalim gentil dünyanın bu erken ahlâksal tutumundan kaynaklanmıştır. Bunu, en eski Fenikelilerde görebiliriz. Onlar arasında savaş, salgın hastalıklar, kıtlık gibi büyük belalar meydana geldiği zaman, Bybluslu Philo'nun naklettiği gibi krallar, göksel âlemin öfkesini yatıştırmak için kendi çocuklarını kurban etmişlerdir [Eusebius'un *Preparation for the Gospel* adlı eserindeki bir pasajdan 1.10.40 cd], Quintus Curtius'a göre, kurban edilen çocuklar devamlı olarak Satürn'e sunulmuştur [4.3.23]. Justin [18.5.12; 19.1.11] der ki, bu âdet şüphesiz Fenike kökenli bir halk olan Kartacalılar tarafından devam ettirildi [660] ve onlar arasında son zamanlara kadar uygulandı. Bunu Ennius şu mısra ile doğruladı [*Annals* 237]: *Et Poinei solitei sos sacruficare puellos,* "Fenikeliler [yani, Kartacalılar] kendi çocuklarını kurban ederlerdi" Onlar, Agathocles'e yenik düştükten sonra iki yüz soylu çocuğu tanrılarını yatıştırmak için kurban ettiler. Grekler de, böyle bir dinsizlikle Fenikelilerin ve Kartacalıların sofuca âdetlerini kabul ettiler. Agememnon, kızı Iphigenia'yı kurban olarak sundu. Bu, en bilgili ulus olan Grekler ve en bilge ulus olan Romalılar tarafından uygulanan bir güç olan gentil dünyanın ilk babalarının (*cyclop* türü) babaca gücü üzerine düşünen hiç kimseyi şaşırtmasın. Bu güç, en bilgili ulus olan Grekler ve en bilge ulus olan Romalılar

tarafından incelenen bir güçtür. Her iki ulus da en üretken ve verimli insanlık zamanlarına gelene kadar, babalar yeni doğan çocuklarını öldürme hakkına sahipti. Bu belirleme, kesinlikle modern nezaketin bize hissettirdiği, Brutus'un ve Imperious da denilen Manlius'un eyleminden duyduğumuz nefreti azaltır. Brutus, Tiran Tarquinius'u Roma yönetimine vermek için suikast tezgâhlayan iki oğlununun boynunu vurdurmuştur ve Manlius (Imperius), babasının yönetimine karşı savaşıp bir muharebe kazandığı için cesur oğlunun başını kestirmiştir. Sezar [G. W. 6.19], Galyalıların da insan kurbanları sunduğunu; ve Tacitus'un *Annals*'de [14.30], Druidler*'in tanrıbiliminin kurban edilen insanların iç organlarına bakarak geleceği okuduklarını Britanyalılardan aktarır. Bu zalim ve korku dolu din, Augustus tarafından Galya'da yaşayan Romalılara yasak edildi ve Suctonius'a göre, Cladius tarafından bu imparatorun hayatı boyunca Galya'da yasaklandı [25.5]. Doğulu dilleri çalışanlar, Fenikelilerin canlı bir adamı yakarak kurban ettikleri Moloch'un (Mornay, van der Driesche ve Selden tarafından Saturn ile özdeşleştirilir) kurbanlarını dünyanın geri kalanına yaydığını iddia etmişlerdir. En barbar durumda olan gentillerin ilk uluslarını eğitmeye giderek Yunanistan'a harfleri getiren Fenikelilerin insaniyet durumu budur. Herkül'ün, canlı insanları kurban olarak Tiber'e atmak gibi korkunç bir âdetten Latium'u temizlediği ve Tiber'e insanları atma eylemi yerine, saman atma eylemini getirdiği söylenir. Fakat Tacitus [G. 9], kesin olarak hatırlanan bütün zamanlarda, bütün yabancı uluslara kapalı kalmış olan hattâ dünyadaki bütün güçleriyle Romalıların bile kendilerine nüfuz edemediği eski Germenler arasında, insan kurban etme törenlerinden bahseder. İspanyollar, bu âyinleri iki yüzyıl öncesine kadar dünyanın geri kalanından saklı kalmış Amerika'da bulmuşlardır. Barbarlar, orada, insan etiyle ziyafet çekmişlerdir (Lescarbot'a göre *Histoire de la nouvelle France*), bu insan eti onlar tarafından adanmış veya öldürülmüş olan insanların eti olmalıdır (Bu kurbanlar, Oviedo tarafından, *Hystoria... de las Indias* olarak betimlenir). Öyle ki, eski Germenler ve aynı şekilde Amerikan Yerlileri de yeryüzünde tanrıları gözlemliyorken [375], en eski İskitlerin, yazarların da övdükleri gibi birçok yüce değerleri vardı –aynı zamanlarda onlar, insani olmayan bir insanlık sergiliyorlardı. Bütün bunlar [insan kurbanları], bu ki-

* Okulların düşüncesine göre, bâtınî hikmette zengin olan (ç.n).

bar, iyi kalpli, merhametli, terbiyeli, iyi davranışlı bir zamanda yazarların Latium'un altın devri dedikleri bir zamanda, Satürn'ün kurbanları [191] olarak adlandırılırdı [73].

518. Bütün bunlara bakarak, ilk gentil uluslarda olduğu sanılan altın çağın masumiyeti üzerine tespitlerde bulunan bilginlerin gururlarının ne kadar boş olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Gerçekte, bu altın çağ, vahşi, gururlu ve çok zalim olan ilk gentil insanları koruyan bâtıl inançlı bir fanatizmdi. Onlar, tanrısallığı, terör dolu olarak hayal etmişler ve bu dar kalıpların dışına çıkamamışlardı. Bu bâtıl inançlar üzerinde düşünen Plutarch [*Bâtıl İnanç* 10.169 EF] tanrılara hiç inanmamaktansa onlara bu şekilde tapmak daha az kötülük müydü değil miydi sorusunu sorarak bizi şaşırtır. Ancak o, ateizme karşı bu zalim bâtıl inancı zihninde tartarken adil değildir. Çünkü, dünyada hiçbir ulus ateizm üzerine kurulmamışken en aydınlanmış uluslar, tanrılara tapmaktan ortaya çıkmıştır [333 vd].

519. Kayıp insan ırkının ilk insanlarının tanrısal kökenli ahlâkiliği üzerine çok şey söylenebilir. Kahramansal kökenli ahlâkı ise yeri gelince tartışacağız [666 vd].

[KISIM IV]

[ŞİİRSEL EKONOMİ]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL EKONOMİ HAKKINDA VE İLKİN, YALNIZCA ÇOCUKLARDAN OLUŞAN (*FAMULİ* OLMAYAN) AİLELER HAKKINDA

520. Kahramanlar, ekonomik doktrinin tümünü oluşturan; ve iki Latince fiil olan *educere* ve *educare* sözcüklerinde korunmuş olan şu iki gerçekliği insani hislerle kavramışlardır. Bunlardan kullanımı en yaygın olan birincisi ruh eğitimine uygulanır. İkincisi, beden eğitimine uygulanır. İlki, öğretici bir metaforla, tabiat filozofları tarafından maddeden formları elde etme şekline dönüştürülmüştür. Çünkü kahramansal eğitim, tamamen devlerin çok büyük bedenlerinin baskısı altında kalmış olan insan ruhuna biçim vermekle ve aynı şekilde orantısız dev bedenlerden, doğru ölçülerdeki insan bedeninin biçimini çıkarmakla başlamıştır [524, 692].

521. Birinci kısım hakkında, kahramansal babalar, tabiat devleti olarak adlandırılan devlette, kehanetlerin hikmetini veya halk hikmetini bilen bilge insanlar olmalıdır ve sonuç olarak bu babalar, kanunları tanrılardan kendi ailelerine taşıyan krallar olmalıdır [20 vd], yani onlar, kelimenin tam anlamıyla kanun koyuculardır (legistators).

Daha sonraki kahramansal şehirlerdeki ilk krallarda olduğu gibi kanun taşıyıcılarıdır. Çünkü bunlar kanunları egemen olan senatodan halka, Homer'in betimlediği kahramansal toplulukların iki türü içinde taşımışlardır, *boulē* ve *agora*. Birincisinde, kahramanlar kanunları sözsel olarak buyururlar. İkincisinde ise onları, sözsel olarak da olsa yayarlar. Çünkü harfler henüz icat edilmemiştir. Kahramansal krallar, Horatius'un duruşmasında, Tullus Hostilius'un yaptığı gibi kanunları, egemen olan senatodan halka ilan etmekle görevlendirdikleri *duumvir*lerin şahıslarında taşımışlardır. *Duumvir*ler, böylece, yaşayan ve konuşan kanunlar hâline gelmişlerdir. Livy'nin anlayamadığı ve bu nedenle de Horatius'un duruşması hakkında açıklayamadığı işte budur [500].

522. Eskilerin eşsiz hikmeti hakkındaki yanlış inançla birlikte bu halk geleneği, Platon'u, [250-255, 521] ya filozofların kral ya da kralların filozof olduğu bu zamanların boş yere özlemini duymaya imrendirmiştir [253]. Zira, zaten babalar, diğer bütün aile üyelerinin üstünde ve yalnızca Tanrı'ya boyun eğen, monarşik aile krallarıydılar [256]. Bu babaların otoritesi, Platon'un ilk babalar olarak adlandırdığı *cyclop*larda da olduğu gibi korku dolu dinlerle güçlendirildi ve korkunç cezalarla dolu yaptırımlar uygulandı [296]. Yanlış anlaşılan bu gelenek, bütün siyaset kuramcılarının yaptığı ortak bir hataya, yani, dünyada, sivil hükümetlerin ilk biçiminin monarşik olduğu hatasına neden olmuştur. Onlar, böylece kötü siyasilerin şu yanlış ilkeleri üzerine kurulmuştur: Sivil hükümetler ya açık şiddetten doğmuşlardır ya da daha sonra şiddeti ortadan kaldırmış olan hileden doğmuşlardır [552]. Ancak, gerçek şudur: Vahşi özgürlüğün ortaya çıkışı nedeniyle gurur ve vahşilik dolu bu zamanlarda [290], aynı kaynağın suyunu içmekle, mağaralarda uyumakla ve tabiatta doğal olarak var olan ürünlerden yararlanmakla yetinilen bir hayatın basitliği ve hamlığı içinde, her bir babanın kendi ailesi içinde hükümdar olduğu bir devletteki doğal eşitlik içinde yer alan bir kimse, bir adamın monarşi adına geri kalan herkesi boyun eğdirebileceği hileyi veya şiddeti kavrayamaz [585].

523. Biz, burada gentil dünyanın insanlarının, uzun süren *cyclop* türü aile disiplininden ve yabansı özgürlükten kurtulduktan sonra ortaya çıkan sivil devletlerde, kanunlara tâbi olma noktasına gelmelerinin ne kadar uzun sürdüğünü düşünebiliriz. Böylece, ortada, bu sivil devletlerin, Platon tarafından kurgulandığı gibi, babaların yalnızca

din öğrettiği, oğulların bilgeler olarak babalarına hayranlık duydukları, rahipleri olarak onlara saygı gösterdikleri ve kralları olarak da onlardan korktukları yönetimlerde daha mutlu oldukları şeklinde sonsuz bir özellik kalmıştır. Böylece ilahî güç, büyük oldukları kadar vahşi olan bu devleri insani görevleri yapar hâle getirmeyi gerekli görmüştür. Onlar, bu gücü soyut olarak ifade etmekte yetersiz olduklarından, onu, ilkin, Grekçede *chorda* denilen ve Latincede, ilk, orijinal ve uygun mânâda *fides deorum* (tanrıların gücü), ifadesindeki *fides* yani, ip gibi somut fiziksel bir nesneyle temsil ettiler. Kehanetleri alırken tanrıların gücünü şarkı söyleyerek anlatan ve Yunanistan'ın vahşilerini ehlileştirerek insanlığa yükselten Orpheus'un liri, bu ipten dolayı (çünkü lirin tek bir telle başlamış olması gerekir) gelenekselleşmiştir. Amphion, hareket eden taşlarla Theb'in duvarlarını yükseltti, diriltti. Bunlar, örtülü başlarıyla (evliliğin edebini temsil etmektedir) Themis Tapınağı'nın önünde ayakta duran Deucalion ve Phyrrha'nın (ilahî adaletin korkusu içinde) kendi ayaklarının önünde bulduğu taşlardır (çünkü, ilkin insanlar aptaldılar ve *lapis*, yani taş kelimesi Latinlerde aptal bir kişi için kullanıldı) ve yine kendi omuzlarının üstüne yükselen (ev halkı disiplini yoluyla aile kurumlarını getirdiği için) bu taşlar, kendilerinden insanların yapıldığı taşlardır [79].

524. Ev halkı disiplininin diğer bir kısmı olan bedenlerin eğitimi konusuna gelince, babalar korku dolu dinleriyle, sahip oldukları *cyclop* türü otorite ve kutsal yıkanmayla oğullarını eğitmeye ve onları dev yapılı bedenlerinden çıkararak insani boyutlara getirmeye başladılar [371]. İşte, bütün bunlar, hayranlık uyandıran yüce inayet sayesinde olmuştur. Çünkü ilahî inayet, nasıl bu zamanlara kadar mevcut olmayan aile içi eğitimin ansızın gelivermesini emretmişse, yabanıl ve vahşi hayatı yaşayarak bir yere yerleşmeden dolaşan kayıp insanların da devler olmasını emretmiştir. Çünkü onlar, sahip oldukları güçlü yapılarıyla göksel âlemin ve mevsimlerin acımasızlığına katlanabilmişlerdir. Kıyas kabul etmez güçleriyle (son günlerdeki tufanın bir sonucu olarak çok sıklaşmış olan) büyük yeryüzü ormanına nüfuz edebilmişlerdir. Öyle ki onlar, vahşilerden kaçarak, isteksiz kadınları takip ederek ve nüfusun yerleşme vakti gelinceye kadar birbirlerinden ayrılarak yiyecek ve su ararken dağılmışlardı. Kadınlarıyla bir yerde kalmaya başladıklarında ilkin mağaralarda, sonra su kaynaklarının yakınlarındaki kulübelerde [526] ve kendilerine yiye-

cek sağlayabilecekleri ekime hazır hâle getirilen alanlarda yerleşmişlerdi. Bu nedenlerden dolayı, ilahî inayet, onların şimdiki insanlık ölçülerine doğru küçülmelerini takdir etti.

525 [Aile içi] ekonominin doğuşuna gelince, onlar, bunu en iyi fikirle gerçekleştirdiler. Fikir şudur: Babaların, yaptıkları iş ve endüstri yoluyla, oğullarına miras bırakmaları gerekliydi. Öyle ki, oğullar, –yabancılarla ticarette başarısız olsalar bile ya da sivil hayatın tüm ürünleri ve şehirler başarısız olsa bile– kolay, rahat ve güvenilir bir geçim kaynağına sahip olabilsinler. Bu son olağanüstü durumlarda bile, en azından, ulusların yeniden yükselmesi ümidini içinde taşıyan aileler korunabilir. Babaların bıraktığı miras, kaynak suyu ve güzel havası olan yerleri de kapsayabilir. Bu yerler, tabiatın güçlük çıkardığı durumlarda ve şehirler terk edilmek zorunda kalındığında, oraya çekilmesi mümkün olabilen yerlerdir ve şehirlerin düşüşünden sonra çalışmalarıyla fakir köylüleri barındıracak geniş nehir boylarındaki bereketli toprakların olduğu yerlerdir. Böylece onlar, yaptıkları işlerle kendilerini efendiler (lordlar) olarak temellendirebilirler [553]. Bu Dio'ya göre, bir tiran gibi kanunlar koymayıp, bir kraliçe gibi, âdetlerden çıkarılan insani işlere göre kanunlar koyan aileler devletini kurmuş olan ilahî inayetin kurumlarıdır [308]. Çünkü güçlü insanlar, rüzgârlı bir havası olan dağların yüksekliklerindeki topraklarda bulunmuştur ve bu nedenle de sağlıklıdırlar. Onlar, dünyadaki ilk arklar veya kemerler (*arces)* olan daha sonra da askerî mimari araçlarıyla güçlendirilmiş, doğal yapısı bakımından güçlü olan sitelerde bulunmuşlardır (İtalyan steplerindeki engebeli, sarp yamaçlara *rocce* denilirdi. Daha sonra, kale için kullanılan *rocche* terimi buradan gelmiştir) ve son olarak, güçlü insanlar, büyük çoğunluğu dağların yüksekliklerinden çıkan su kaynaklarının yanında bulundu [526 vd]. Yırtıcı kuşlar yuvalarını bu kaynakların yanında yapmaktadır ve sonuç olarak da avcılar, tuzaklarını bu kaynakların etrafına kurmaktadırlar. Belki de, bunun için bütün yırtıcı kuşlar, Latinler tarafından sanki *aquilegae*'dan dolayı *aquilae* olarak adlandırılmıştır. Çünkü kesin olarak, *aquilex*, suyu bulan ya da suyun yerini gösteren anlamına gelir [240]. Keza, Romulus'un yeni bir şehir yeri bulmak için izlediği bu kuşlar, tarihin bize anlattığı gibi akbabalar olmalıydı. Fakat daha sonra, kartallar olmuştur ve bütün Roma ordularının ilâhlarını koruyanlar da kartallar olmuştur. Böylece, basit, kaba ve görgüsüz insanlar, göklerde en yükseklerde uçtukları için Jove'un

kuşları olduklarına inandıkları kartalları izleyerek su kaynaklarını keşfettiler. Gökler, yer üzerine egemen olduğu zaman, göksel âlemin kendilerine bahşettiği bu büyük faydaya saygı gösterdiler ve yıldırımdan sonraki en yüce kehanet, kartalların uçuşu oldu. Bunlar, Messala ve Corvinus tarafından en büyük kehanetler veya halk kehanetleri olarak adlandırıldı [Aulus Gellius 13.15; 9,11; 568, 598]. Romalı patriciler kahramansal mücadele zamanlarında pleplere kehanetlerin kendilerine ait olduğunu söylediler (*auspicia esse sua*) [110, 488]. Gentil insanlığa bir başlangıç vermek için ilahî inayet tarafından emredilen bütün bunlar, şehirlerin ilk kurucuları tarafından insani öngörü ve önlemin bir sonucu olarak Platon tarafından da hesaba katılmıştır [L. 738 BC]. Fakat her yerde şehirlerin yakılıp yıkıldığı barbarlığın geri dönüş zamanında, yeni Avrupa uluslarını çıkaran ailelerin korunması tam bu şekildeydi ve o zaman ortaya çıkan yeni senyörlerin hepsine İtalyanlar tarafından *castella* denildi. Çünkü köyler, ovalara yayılmışken, en eski şehirlerin ve başkentlerin genellikle dağların doruklarında olduğunu görüyoruz. Latince *summo loco, illustri loco nati* cümleciği soylular için; *imo loco, obscuro loco nati* cümleciği ise plepler için kullanılırdı. Yani, kahramanlar şehirlerde, *famuli* ise ovalarda yerleşmiştir [608].

526. Bütün bunlarla birlikte siyaset kuramcıları bu su kaynaklarını işaret ederek, suyu paylaşmanın ve kendi çevrelerindeki diğer insanları bir araya getirmenin aileler için bir fırsat olduğunu iddia ettiler. Bundan dolayı ilk birliktelikler, Grekler tarafından *phratriai* olarak adlandırıldı [*Phrear* kaynak, *phreatia* sarnıç, su deposu]. İlk topraklar Latinler tarafından *pagi* olarak adlandırıldı. Tıpkı, Doryalı Greklerin pınar (spring) için *paga* demeleri gibi. Su, evlilik törenlerinin temellerinden biriydi. Keza, Romalılar evliliği *aqua et igni* olarak kutsadılar. Çünkü ilk evlilikler, doğal olarak, suyu ve ateşi paylaşan, yani aynı aileden olan erkekler ve kadınlar arasında yapıldı. Buradan da çıkarılabileceği gibi evliliğin erkek ve kızkardeşler arasında başlamış olması gerekliydi [511] ve her evin mabudu yukarıda söz edildiği gibi ateş tanrısıydı. Bu nedenle, aile babalarının ev halkı tanrılarına kurban sunduğu yere, yürek anlamında *focus laris* dendi. On İki Levha Kanunları'nda ana baba katili hakkındaki bir maddede, Jacop Raewaerd'in yorumuna göre [!] bu tanrılar, *deivei parentum* olarak adlandırıldı. Buna benzer bir ifade Kutsal Kitap'ta sık sık geçer: *Deus parentum nostrorum*, babalarımızın tanrısı veya daha açık

ifadeyle *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob*, İbrahim'in, İsak'ın ve Yakup'un Tanrısı. Bu konuda Cicero tarafından önerilen başka bir kanun da vardır [L. 2.9.22] *Sacra familiaria perpetua manento,* "Kutsal aile âyinleri sürekli olarak devam etsin." Roma kanunlarında bu cümleciğin sık sık ortaya çıkmasından dolayı, bir ailenin oğlunun *in sacris paternis* olduğu söylendi ve babaya ait güç, bizzat *sacra patria* olarak adlandırıldı. Çünkü ilk zamanlarda, bu eserin gösterdiği gibi [628] babaya ait bu gücün hükümlerinin kutsal olduğuna inanıldı. Böyle bir âdetin daha sonra gelen barbarlarda da gözlendiği buna eklenmelidir. Çünkü Floransa'da, Giovanni Boccaccio'nun *Genealogies of the Gods*'ında doğruladığı gibi [7.65] kendi zamanında, her yılın başlangıcında, orta yerde oturmak ve ateşe atılan bir kütük yanıp bitmek üzereyken ona tütsü atmak ve şarap serpmek bir aile babasının âdetiydi. Bizim kendi Napoli'mizin daha aşağı sınıfları arasında Noel'de, Havva âdetine göre, evin babasının, dinsel olarak orta yerdeki ateşe böyle bir kütük atması için çağrıldığı gözlenmiştir. Gerçekte Napoli Krallığı'nda aileler orta (yer) ateşleri, aile ocağı olarak kabul edildi. Daha sonra şehirler kurulduğunda aynı şehirdekiler arasında evlilikleri imzalamak evrensel oldu ve sonunda orada şu kural kaldı: Evlilikler farklı şehirler arasında yapıldığında, onların en azından dinde ortak olmaları gerekir.

527. O hâlde, ateşten suya geri dönecek olursak tanrıların üzerine yemin ettiği Styx, su kaynağı idi. Bu tanrılar, kahramansal şehirlerin soyluları olmalıydı [449]. Çünkü, suyu paylaşma, onlara [onların dediği gibi plepler üzerinde] insanlar üzerinde hâkimiyet (dominion) kurma hakkı vermişti [437]. Böylece, 309. Roma yılına kadar patriciler, plepleri *connubium*dan uzak tuttular [110, 598]. Bunlardan söz açılmışken, Kutsal Kitap'ta [Beer-sheba] "yeminin kaynağı" veya "kaynağın yemini" sözünü sık sık okuruz. Bu nedenle, Pozzuoli şehri, kendi isminde, İlk Çağının büyük bir işaretini korur. Çünkü, çok sayıda küçük kaynağını birleştirdiği için *Puteoli* olarak adlandırılmıştır. Bu bizim, Zihinsel Sözlüğümüzün üzerine temellendirdiğimiz akla uygun bir varsayımdır. Yani, eski uluslar arasında yaygın olan çoğul isimli birçok şehir, özde bir ve aynı olan ismin [kaynakların birliği] farklı şekillerde telaffuz edilmesinden ibarettir.

528. Bu kaynaktan çıkan hayal gücü [317], belli topraklar üzerinde yerleştikleri ve belli kadınlarla evlilik birlikleri kurduklarında, devler arasında kendini hissettiren ilk insani ihtiyaçları [su gibi] tem-

sil eden üçüncü büyük tanrı olan Diana'yı kavramıştır. Teolojik şairler bunların tarihini Diana hakkındaki iki fablda betimlemişlerdir. İlk fabl, evliliğin edebine işaret ederek, Diana'nın gecenin karanlığında uyuyan Endymion ile sessizce yattığını anlatır. Çünkü, Diana iffetlidir. Bu iffet, Cicero'nun önerdiği bir kanuna dayandırılır [469]. *Deos caste adeunto,* yani bir kimse yalnızca kutsal yıkanmayı gerçekleştirdikten sonra kurban etmeye gitmelidir. Diğer fabl, su kaynakları hakkındadır. Bu kaynaklara sürekli olarak kutsallık atfeden korku dolu dinleri bize anlatır. Bu hikâye, suda yaşayan çıplak Diana'yı gördüğü için tanrıçanın kendisine su serpiştirerek büyük tanrısallık korkusunu üzerine attığı Actaeon'un hikâyesidir. Actaeon, Diana'nın su serpmesiyle bir geyik (hayvanların en ürkeği olan) hâline dönüşür ve kendi köpekleri tarafından parçalanır (dininin bozulması nedeniyle duyduğu vicdan azabını temsil eder). Bundan dolayı, *lymphati* (*lympha* veya saf su ile ıslatıldığı için) aslında, bâtıl inançlı terörle delirmiş olan Actaeon için kullanılmış bir terim olmalıdır. Bu şiirsel tarih, Latinler tarafından kendi kelimeleri olan *latices* (açıkça *latendo*dan gelen) kelimesinde korunmuştur ve ona daima *puri* (saf) sıfatı ilâve edilmiştir ve onun diğer bir mânâsı da pınardan fışkıran sudur. Latinlerdeki bu *latices* kelimesi, Diana'nın yardımcıları olan Grek *nymphae*leriyle özdeştir. *Nymphai* [Grekçede] *lymphae* [Latincede] ile aynı mânâya gelmiştir. *Nymph*ler her şeyin canlı olarak ve çoğunlukla da insani tözler olarak kavrandığı zamanda bu şekilde adlandırılmıştır [379].

529. Daha sonra, dağlarda yaşayan ve tanrı korkusu olan devler [377], çevrelerinde çürüyen ölülerin bedenlerinin kötü kokusundan rahatsız olarak ölü bedenleri gömmeye başlamış olmalıdır. Çünkü, dağların tepelerinde çok büyük kafatası ve kemikler bulunmuştur ve hâlâ da bulunmaktadır. Bu, vadilere ve ovalara [525] inerek her yere dağılmış olan dinsiz devlerin [553] bedenlerinin gömülmeden çürümüş olduğunun ve kafataslarının ve kemiklerinin ırmaklar yoluyla denize sürüklenmiş veya yağmurlarla aşınmış olduğunun bir işaretidir. Böylece onlar, bu mezarların çok dindar ve kutsal korkuyla etrafını çevirmişlerdir ki, bedenlerin gömülü olduğu yerler Latinler tarafından çok değerli dinî yerler olarak adlandırılmıştır. Buradan, insan ruhlarının ölümsüz olduğu şeklindeki evrensel inanç çıkmıştır. Bunu biz Bilimimizin temelinde bulunan evrensel ilkelerimizin üçüncüsü olarak belirledik [337]. Ölülerin ruhları *dii manes* olarak adlandırıldı

ve On İki Levha Kanunları'nda anne babasını öldürme (parricide) maddesinde onlar *deivei parentum* olarak konuşuldu [526]. Dahası gömülenin başına bir kazık, gömüye işaret olarak dikilmiş olmalıydı ki köken olarak bu, toprağın sıradan bir şekilde çevrilmesinden başka bir şey olamazdı (eski Germenler, Tacitus'a göre [6.27] ölünün üstünün gereğinden fazla toprakla örtülmemesine inandılar. Germenlerde ölü için duacı şöyle dua eder: *Sit tibi terra levis*, "Senin üstündeki toprak ışığa uzansın" ve Germenlerin bu uygulaması bizim aynı âdeti, bütün diğer ilk barbar uluslar arasında var olması gerektiğini varsaymamıza izin verir). Mezar işareti Grekler tarafından *phylax* veya koruma/gardiyan olarak adlandırıldı. Çünkü bu basit insanlar, mezarın başına konulan desteğin mezarı koruduğuna inandılar. *Cippus*, Latincede desteğe verilen isim, kabir mânâsına gelmekteydi ve İtalyancadaki *ceppo* soyağacının gövdesi anlamındadır. *Phylax,* Grekçede *phylē* 'nin yani, kabilenin kökeni olmalıydı [554] ve Romalılar, evlerinin salonları boyunca kendi atalarının heykellerini dizerek soylarını gösterdiler ve bu diziler *stemmata* olarak adlandırıldı (Bu terim, *temen*den, –iplik– elde edilmiş olmalıydı ki, *subtemen* giysi örmede kullanılan ip için kullanılmıştır). Hukuk bilginleri, bu şecere dizilerini daha sonra *lineae* veya çizgiler olarak adlandırdılar ve bizim zamanımıza kadar *stemmata* aile armaları anlamını korumuştur. Bu gömülmüş bedenlerle dolu olan ilk toprakların, ailelerin ilk siperleri olması büyük olasılıkla mümkündür ve Spartalı annenin oğlu savaşa gittiğinde siperi işaret ederek, oğluna söylediği şu söz: *aut cum hoc, aut in hoc*, "ya bununla ya tabutla geri dön" bu mânâda anlaşılmalıdır. Hattâ bugün bile Napoli'de tabut, *scudo,* kalkan olarak adlandırılmaktadır ve kabirler tarlaların zeminidir. Bu tarlalar ilk ekilen tarlalar olduğundan kalkan [veya arma] da hânedan armacılığı biliminde tarlaların zemini olarak belirlenmiş, daha sonra da armaların zemini olmuştur [487].

530. Daha önce, Romalı patricilerin *qui potest nomine ciere patrem*, yani "babasının ismiyle isimlendirilebilen" olarak tanımladıkları soyluya işaret ederek babanın adını veya evini gösteren *filius* kelimesi de aynı kökenden gelmiş olmalıdır [433]. Romalıların isimleri gerçekten de ilk Grekler tarafından sık sık kullanılmış olan baba isimleridir (patronymics): Örneğin Homer, kahramanları *filii Achivorum*, Akhalıların oğulları olarak adlandırır ve aynı şekilde Kutsal Kitap'ta *filii Israel* İbrani halkının soyluları için kullanılmıştır. O hâlde, ister

istemez, kabileler kökensel olarak soylulardan oluşmuşsa şehirlerin de ilkin yalnızca soylulardan oluşmuş olması gerekir [597].

531. Böylece devler, gömülmüş ölülerinin mezarlarıyla, kendi toprakları üstündeki egemenliklerini gösterdiler ve bunun dinselleştirilerek ölünün uygun bir yere gömülmesi Roma kanunu olarak yasallaştı [529]. Onlar, bunu doğru olarak şu kahramansal ifadede dile getirebilmişlerdi: "Biz, bu toprağın oğullarıyız, biz bu meşelerden doğduk." Gerçekten de, Latinler arasında ailelerin başkanlarına, *stirpes* ve *stipites,* ağaç gövdesi, ağaç kütüğü denirdi ve onların torunları, *propagines,* sürgün veya filiz olarak adlandırıldı. İtalyancada bu aileler, *legnaggi,* soy olarak adlandırıldı ve Avrupa'nın soylu evleri ve hemen hemen hepsinin hâkim konumda olan aileleri, isimlerini yönettikleri topraklarından almışlardır. Bu nedenle, Latincede ve Grekçede "yerin oğulları" soylu ile aynı şey demektir ve Latincede *ingenui* yerli olanlar, *indegeniti* veya daha kısa biçimiyle *ingeniti* soylular demektir. Kesin olarak, *indigenae* bir ülkenin yerlileri anlamındadır. *Dii indigetes* kahramansal şehirlerin soyluları olması gereken yerli (native) tanrılar için kullanılmış bir terimdir. Çünkü onlar, tanrılar olarak adlandırıldılar [437] ve Yer onların büyükannesiydi. Başlangıçta *ingenuus* ve *patricius* soylu demekti. Çünkü ilk şehirler, yalnızca soylulardan oluşmuştu ve bu *ingenui* asıl Yerliler (aborigines) için kullanılmış olmalıydı, sanki, "bir kökeni olmadan" veya "kendi kendine doğmuş gibi" bu ifadeye, Grekçe *autochthones* kelimesi tamamen uygundu. Asıl Yerliler devlerdi ve devler terimi uygun şekilde "yerin oğulları"na işaret etmektedir. Böylece, fabların inançlı bir şekilde bize anlattığı gibi Yer (Toprak), tanrıların ve devlerin annesidir.

532. Bu konulardan yukarıda bahsedilmişti [369-373] ancak, burada yeri geldiği için, Livy'nin [1.8.5], açıklıktaki sığınaklara sığınmış olanları anlatmak için kullandığı Romulus ve ona eşlik eden babalar hakkındaki kahramansal ifadesine, yanlış anlam yüklendiğini göstermek için bunu tekrar ettik, Romulus'a eşlik eden babalar, yerin oğullarıydı. Livy, ilk halkların kurucularının kahramansal bir gerçekliğini açık bir yalan yaptı [561]. Bir yandan Romulus, Alba'nın kraliyet evine sahip olarak tanındı [ve bu yüzden de soylu veya Yerin oğlu] ve diğer yandan da soyluların annesi [Yer] çok haksız bir şekilde yalnızca erkekleri doğurdu. Öyle ki, onlar, Sabine kadınlarını eşleri olmaları için alıp götürdüler [510]. Bu nedenle, şiirsel karakterde

düşünen ilk insanlar açısından bir şehir kurucusu olarak kabul edilen Romulus [417] Latium'un ilk şehirlerinin –bu çok sayıda şehrin ortasında o, Roma'yı kurmuştur– kurucularına uygun niteliklerle donanmıştı [160]. Livy'nin yukarıda adı geçen hatasının bir parçası olarak, o, sığınağı (asylum) *vetus urbes condentium consilium*, yani şehirlerin kurucularının eski bir uzgörüsü olarak tanımlar [106, 114]. Halbuki, basit insanlar olan şehirlerin ilk kurucularında böyle bir uzgörü yoktu fakat inayetin onlara sunduğu bir tabiatları vardı.

533. Hayal gücü, burada daha büyük *gens*lerin dördüncü tanrısını [317], yani, sivil ışığın tanrısı olarak algılanan Apollo'yu yarattı. Böylece kahramanlar, Grekler tarafından *kleitoi*, görkemli olarak adlandırıldı. *Kleitoi,* zafer anlamına gelen *kleos*tan gelmektedir. Yine kahramanlar, Latinler tarafından da silahların (veya gücün) ihtişamı demek olan *cluer*den [556] ve bu nedenle de Juno'nun, Lucina'nın soylu dölü içine getirdiği sivil ışıktan dolayı *inclyti* olarak adlandırılmışlardır [513]. Böylece, Urania –Homer tarafından, iyi ve kötünün veya tanrısallığın bilimi olarak adlandırılan Müz [365, 391] ve Apollo, yani şiirsel hikmetin veya kehanetin tanrısı [508]– ortaya çıkmıştır. Onlar, Müzlerin ikincisi olan kahramansal tarihin hikâyecisi Clio'yu da kavramış olmalıydılar. Bu ilk tarih türü kahramanların nesilleriyle başlamış olmalıydı. Tıpkı, kutsal tarihin aile reislerinin (patriark) torunlarıyla başlamış olması gibi. Bu tarih, ormanda başıboş dolaşan bir kız olan (çok kötü bir yaşam içindeki) Defne'yi takip eden Apollo ile başlar. Defne, tanrılara yalvarması sonucu onların yardımıyla (tanrısal âyinler, resmî evlenmeler için gerekliydi) ayağa kalktığında bir defne ağacına dönüşür (defne ağacı, öyle bir bitkidir ki dölün belirli olduğunu ve bilindiğini ifade eder). Aynı anlamda Latinler, ailelerin kütükleri (stocks) için *stipites*i kullanırlar ve barbarlığın geri dönüşünde aynı kahramansal cümle geri gelmiştir. Çünkü onlar, soy ağacı için aynı kahramansal ifadeyi kullandılar ve kuruculara, (ağaç) kütükleri veya kökleri dedikleri gibi, torunları da (ağaç) dalları ve ailelerin soyları olarak adlandırdılar [531]. Buradan, Apollo'nun Defne'yi takibi, bir tanrı eylemidir ve Defne'nin kaçışı bir vahşinin eylemidir. Fakat daha sonra bu yalın tarihin dili unutulduğunda Apollo'nun takibi ve Defne'nin kaçışı çapkınlık olarak değerlendirildi.

534. Dahası Apollo, Diana'nın erkek kardeşidir. Çünkü, sürekli akan su kaynakları, ilk ulusların dağların tepesinde kurulmasını

mümkün kılmıştır [526 vd]. Bu yüzden Apollo'nun Parnassus Dağı'nda tahtı vardır. Müzler (insanlığın sanatları) de orada Hippocrene pınarının yanında ikamet ederler. Bu pınarın suyu, *canere* ve *cantare* önceden haber vermek anlamına gelen Latince fiillerin anlamında olduğu gibi, şarkı söyleyen kuğuların, kuşların su içmesini sağladı [508]. Kehanetler altında bu kuğulardan biri olan Leda iki yumurtaya gebe kalır, onlardan birinden Helen; diğerinden de Castor ve Pollux ikizleri doğar.

535. Apollo ve Diana, Latora'nın çocuklarıdır. *Latere* saklamak fiili buradan gelir (köken olarak *condere, condere gentes, condere regna, condere urbes* cümlesindeki anlama sahiptir), İtalyancadaki Latiuum ismi buradan gelir. Latona, çocuklarını bir kaynak suyunun yanında doğurmuştur [526 vd] ve onların doğumunda erkekler (men) yaz yağmurlarında devlerin annesi olan topraktan doğmuş kurbağalar oldular. Çünkü, bunlar uygun şekilde Yerin oğullarıdır [370]. Bu kurbağalardan biri, Idanthyrsus tarafından Darius'a gönderildi [435] ve o, üç kurbağa olmalıdır. Fransız kraliyet armalarında görülen ve daha sonra altın zambaklarla değiştirilen üç kara kurbağası değildir; üç sayısı en üstünlük için kullanıldığından –Fransızca *très* de ısrar edilen bir kullanım olarak– üç kurbağa bir büyük kurbağa anlamına gelir ki, bu da toprağın büyük oğlu ve bu nedenle de efendisi demektir.

536. Apollo ve Diana'nın her ikisi de, kökünden sökülmüş ağaçlarla vahşi hayvanları öldüren avcılardır. Bu ağaçlardan her biri Herkül'ün sopasıdır. Onlar, ilkin bunu kendilerini ve ailelerini savunmak için (kanunsuz bir hayatın gezginleri olarak, kendilerini kaçarak korumaya daha uzun süre devam edemedikleri için) ve daha sonra da yiyecek sağlamak için yaptılar. Bu nedenle vergil böyle bir avda kahramanlara ziyafet verdi [A. 1.1.184 vd] ve benzer bir maksatla Tacitus'a göre, [G. 46] eski Germenler ve eşleri (kadınları), vahşileri yakalayıncaya kadar peşlerini bırakmadılar.

537. Apollo, hem insanlığın hem de insanlık sanatları olan Müzlerin kurucu tanrısıdır [534]. Bu sanatlara Latinler soylu anlamında *liberales* derler [370, 556]. Onlardan biri binicilik sanatıdır. Bu nedenle, Pegasus, Parnasus Dağı üstünde süzülmüştür. Çünkü, Pegasus (binicilik sanatı), soyluluğa uygundur [488] ve barbarlığın geri dönüşünde soylular, İspanyollar tarafından şövalyeler olarak adlandırıldı. Yalnızca onlar at sırtında zırh giyebilirlerdi [döğüş için]. İn-

sanlık (humanity) terimi, *humare*, gömmek fiilinden gelir (ki bu, Bilimimizin üçüncü ilkesi olarak aldığımız ölü gömme uygulamasının nedenidir [533 vd]) ve bütün uluslar içinde en insani özelliklere sahip olan Atinalılar, Cicero'ya göre [L. 2.25.63] ölülerini gömmekte ilk sıradaydı.

538. Son olarak Apollo daima gençtir (tıpkı, bir defne ağacına dönüşen Defne'nin hayatının daima yeşil olması gibi). Çünkü Apollo, büyük evlerin isimleriyle [433] insanları kendi aileleri içinde ebedî kılar ve o, soyluluğun bir işareti olarak uzun saçlarını takar. Uzun saç takma âdeti birçok ulusta soyluluk işareti olarak korunmuştur. Persler ve Amerikalı Yerliler arasında soyluluğun cezalarından birinin onların saçlarından bir veya birkaç tel çıkarmak şeklinde olduğunu görüyoruz. Belki de *Gallia comata,* Uzun Saçlı [Transalpine] Gaul, bu ulusu kuran soylulardan dolayı böyle adlandırılmıştır. Çünkü kesin olarak, bütün uluslarda, kölelerin başları tıraş edilmiştir.

539. O hâlde, bununla birlikte kahramanlar, sınırları belirlenmiş topraklarda yerleştiklerinde ve ailelerini büyüttüklerinde, tabiatın kendi meyveleri daha uzun süre yeterli olmadı. Ancak onlar, devleri dağların altına zincirleyen dinin zincirleriyle kendileri için kurdukları sınırların ötesinde bolluğu aramaktan korktular [387, 503] ve kehanetleri alabilecekleri açık bir gökyüzü manzarası sağlamak için ormanları ateşe vermeyi de bu din yoluyla düşündükten sonra [391], topraklarını ekime hazırlama ve belki de, insanın beslenmesi için faydalı olduklarını keşfettikleri dikenlerle, yabangülleri arasında kızaran buğday tanelerini ekmenin uzun, güç ve ağır görevlerine başladılar. Bunun üzerine, ince, doğal ve gerekli bir metaforla onlar, yazın toplanan tabiatın meyveleri olan elmalar tasavvurunu, aynı şekilde, insan emeğinin yazın topladığı buğday başaklarına uygulayarak, tahıl tanelerini, altın elma başakları olarak adlandırdılar.

540. Bu işten dolayı, ailelerin beslenmesi görevini tayin eden Juno üzerindeki büyük zaferi düşünülerek bütün şiirsel karakterlerin en büyüğü ve en şanlısı olan Herkül [şiirsel] karakteri çıkmıştır. Hem güzel hem de gerekli olan başka metaforlarda onlar, toprağı, sırtı pullarla ve kılçıklarla kaplı olan (funda ve dikenlerle) kanatlı (topraklar kahramanlara ait olduğu için [488]) daima uyanık ve tetikte olan (çok hızlı bir şekilde her yöne büyüyen) büyük bir yılan görüntüsünde hayal ettiler. Onlar, bu yılanı (dragon) Hesperides'in bahçesindeki altın elmanın bekçisi yaptılar. Tufandan sonraki topraktaki

ıslaklık nedeniyle, dragonun daha sonra suda doğmuş olduğuna inanıldı. Başka bir bakımdan onlar, [toprağı] başının herhangi biri kesildiği zaman daima onun yerine bir başkası gelen bir *hydra* (*hydōr*, sudan gelen) olarak hayal ettiler. Onun birbiri ardı sıra değişen üç rengi vardır. Siyah (yanmış toprak), yeşil (yaprak) ve altın (olgun başak). Bunlar, yılanın derisinin üç rengidir. Derisi eskidiği zaman yılan gömlek değiştirir. Son olarak, ekimdeki zorluklar bakımından toprak, çok güçlü bir vahşi olarak da hayal edildi. Filologlar, Nemean aslanının (daha sonra aslan ismi, hayvanların en güçlüsü olarak alınmıştır) kocaman bir yılan olduğunu savundular. Bütün bu vahşi hayvan tasvirleri (yılan, aslan), ateş püskürür, bu ateş de Herkül'ün ormanı yaktığı ateştir.

541. Bu üç farklı hikâye [Hesperides, hydra ve Nemean aslanı] özde aynı şeye işaret etmekle birlikte Yunanistan'ın üç farklı bölgesindendir. Yunanistan'ın başka bir yerinde henüz beşikteyken yılanı katleden çocuk Herkül hikâyesi yayılmıştır. Bu hikâye, kahramansal çağın bebeklik dönemine işaret etmektedir. Yine, başka bir hikâyede Bellerophon, bir yılanın kuyruğuna, bir keçinin bedenine ve alevler saçan bir aslanın başına sahip olan Chimaera denilen canavarı öldürür (Bu hikâye, toprağın ağaçlandırmasına işaret etmektedir). Theb'de ise büyük dragonu katleden ve onun dişlerini eken Cadmus'un hikâyesi anlatılır (Theblilerin, demir kullanımının keşfedilmesinden önce, toprağı sürmek için kullanılmış olması gereken sert odundan yapılmış sabanın bükülü kısımlarına yılanın dişleri adını verdikleri ince bir metaforları vardır). Bizim yukarıda işaret ettiğimiz gibi [446]; ve Medusa'nın başındaki yılanların [616] ve Merkür'ün değneğindeki yılanların [604] toprakların egemenliğine işaret ettiğini göreceğimiz zaman tam olarak açıklayacağımız gibi [679] Cadmus'un kendisi de bir yılan olmuştur (Eski Romalılar, Cadmus'a *fundus factus est* derlerdi [411]). Bundan dolayı, *ophis*ten (yılan) yola çıkarak toprak kirası, *ōpheleia* olarak adlandırılmıştır veya ona Herkül'ün *tithe*si (onda bir vergi) denilmiştir [604]. Bizim Homer'de okuduğumuz, sekiz kırlangıç ve onların annesini yutan yılanı, Troy toprağının dokuz yılın sonunda Grek hâkimiyetine gireceği şeklinde yorumlayan falcı Calchas hakkındaki hikâye de bu anlamdadır [I. 2.299 vd]. Öyle ki, Grekler, Truvalılarla dövüşürken bir kartal, bir yılanı havada öldürdüğünde ve yılan savaşın tam ortasına düştüğünde, bu durumu Calchas'ın falcılığıyla uyumlu bir kehanet olarak algılamışlardır. Böy-

lece, yılanların çektiği bir (buğday) arabası (chariot) içinde Ceres ile aynı olan Proserpine'nin [716] doğuşunu, gösteren heykel yapılmıştır. Bundan dolayı da yılanlar, Greklerin madeni paralarında sıklıkla görülür olmuştur.

542. Böylece, Zihinsel Sözlüğün örneklerinde [145] (bu yeniden düşünmeye değer bir şeydir) Faracastoro'nun *Syphilis*'inde şarkı olarak söylediği gibi [2.22 vd] Amerikalı Yerlilerin krallarının hükümdarlık asâsı yerine, kurumuş yılan derisi taşıdıkları görüldü [604]. Çinliler de kraliyet arma larını dragonla doldururlar ve sivil gücün sembolü olarak bir dragon taşırlar. Bu Dragon'un, [Draco] Atinalıların kanunlarını kanla yazan Dragon olması gerekir. Yukarıda yorumladığımız gibi [423], bu Dragon'un, Perseus tarafından Gorgon'un kalkanına çivilenen yılanlarından biri olması gerekir. Bu kalkan, daha sonra Atinalıların tanrıçası Minerva'nın kalkanı olmuştur ve kalkana kim bakarsa taşa dönüşmüştür. Bu daha sonra, Atina'nın sivil gücünün bir hiyeroglifi olarak görülecektir [616]. Ezekiel, kitabındaki Kutsal Yazı (Holy Scripture)'da [29.3], Mısır kralına, ırmaklarının ortasına uzanmış büyük dragon unvanını bahşeder, tıpkı, dragonların, yukarıda işaret edildiği üzere, suda doğması gibi ve Hydra'nın ismini bu su ögesinden alması gibi. Japon İmparatoru da parola olarak dragon taşıyan şövalyeler birliği oluşturmuştu; ve barbar zamanların geri dönüşünde tarihler bize, yüce soyluluğu nedeniyle, Visconti'nin evine Milan'ın dukalığı dendiğini anlatır. Bu evin armasının üstünde, bir çocuğu yutan bir dragon bulunur. Bu dragon, Yunanistan'ın erkeklerini yutan ve soyluluğun tanrısı Apollo tarafından katledilen Python'dan başkası değildir [553]. Bu hânedan armaları, bu ikinci barbarlık döneminin insanlarının düşünce biçimi ve ilk barbarlığın düşünce biçimi arasındaki aynılık bakımından hayranlık uyandırıcıdır. Bunlar, aynı zamanda, ateşi tutuşturan çakmaktaşından kolyeler takan iki kanatlı dragonlar olmalıdır. Bu iki dragon, Altın Postun (Golden Fleece) iki bekçisidir. Bunun tarihî önemini, resimsel örnekler düzeninde yazan Chiflet anlayamazdı. Bu nedenle de Pietresanta bu tarihin anlaşılmaz, karanlık olduğunu itiraf etti.

543. Yunanistan'ın bazı yerlerinde yılanı, aslanı, Hydra'yı veya Dragon'u [540] öldüren Herkül'dü. Başka bir yerde Chimaera'yı öldüren Bellerophon'du [541], yine başka bir yerde derileriyle çeşitli renklere bürünmüş topraklar olması gereken kaplanları evcilleştiren Bacchus'tu. Böylece, kaplan ismi bu güçlü türün hayvanlarına geçti.

Bacchus'un şarapla kaplanı evcilleştirme hikâyesi, ulusları kuran köy kökenli kahramanların düşüncesinden uzak fiziksel bir tarihti. Ayrıca, bu tarihin, Bacchus'un kaplanları evcilleştirmek için Afrika'ya veya Hyrcania'ya gitmesi de bu zamanlarla bağlantılı değildi. Çünkü Şiirsel Coğrafya bölümünde göstereceğimiz gibi [747], Grekler, dünyada o zamanlarda Afrika ve Hyrcania diye bir yer olsaydı bile bunu bilemezlerdi. Hyrcania ormanları veya Afrika çöllerindeki kaplanlar hakkında da bir şey söyleyemezlerdi.

544. Dahası onlar, buğday başaklarına altın elma dedikleri zaman [539] bunlar, dünyadaki tek altın olmalıydı. Çünkü, o zamanda metalik altın hâlâ bulunmamıştı ve onlar, ham kütleler şeklindeki altını nasıl çıkaracaklarını bilmiyorlardı. Altını parlatma ve cilâlama hakkında ise bir şey söylemeye gerek yok. Ayrıca, gerçekte, insanlar hâlâ kaynakların suyunu içtikleri zamanlarda altın kullanımına hiç de değer verilmezdi. Daha sonra, bu metalin rengi, o zamanların en kıymetli besiniyle benzerliğinden dolayı metaforik şekilde altın olarak adlandırıldı. Bu nedenle, Plautus [*Pot of Gold 7*] tahıl ambarındaki altının saklanmasını diğerinden ayırmak için *thesaurum auri* demeye mecbur oldu. Kesin olarak, Job [31.40] da işlediği büyük şeyler arasında, buğdaydan yapılmış ekmek yemeyi sevdiğinden söz etmiştir ve bizim ülkemizin en uzak illerindeki bölgelerde, hastalara, şehirlerde kullanılan incirlerden elde edilen içki yerine buğdaydan yapılmış ekmek verirler ve hasta insanın ölüm anında olduğunu ifade etmek istediklerinde hasta buğday ekmeği yiyor derler.

545. Daha sonra, değer verme ve besleme fikrini genişleterek altın terimini ince yüne de uygulamış olmalılar. Bu nedenle, Homer'de, Atreus, Thyestes'in altın koyununu çaldığından şikâyet eder [I, 2.106] ve Argonauts da Pontus'tan, Altın Postu çalmıştır. Bu nedenle Homer, krallara ve kahramanlara *polymēlos*, sürü zengini lakabını takar [I. 2.605, 705; 14.490]. Eski Latinlerde de aynı düşünceden dolayı babadan kalan miras, *pecunia* olarak adlandırılmıştır. Latin gramerciler bu terimi sürü anlamına gelen *pecus*tan elde etmişlerdir. Eski Germenler arasında, Tacitus'a göre [6.5], gerçekten de onların tek varlığı olan sürüler ve şifalı otlar, en yüksek değere sahiptir (*solae et gratissimae opes sunt*). Bu âdet, eski Romalılarda da görülmüştür. On İki Levha Kanunları'nın vasiyetnameler hakkındaki maddesinde açıkça söylendiği gibi, babadan kalan miraslar (patrimony) *pecunia* olarak geçmişti. *Mēlon*, Greklerde, hem elma hem

de koyun anlamına gelir. Belki de bu değerli meyve nedeniyle onlar bala, *meli* ve İtalyanlarda elmaya *mele* dediler.

546. Bu buğday başakları, öyleyse, Herkül'ün ilkin Hesperia'dan (veya hasattan) getirdiği altın elmalar olmalıydı [540]. Gallik Herkülü, ağzından çıkardığı bu altının zincirleriyle, yani buğday başaklarıyla insanları bağlar. Bu aynı zamanda tarlaların ekilmesinin de tarihidir [560]. Böylece, Herkül, Tanrısı Dis olan hazinelerin araştırılması için elverişli bir tanrıydı. Dis, Ceres (yani tahıl) ile aynı olan Proserpine'yi şairlerin bize anlattığı ölüler diyarına taşıyan Pluto ile aynıdır. Onlara göre, üç dünya vardır. İlki, Styx; ikincisi, ölülerin yattığı yer ve üçüncüsü sabanın açtığı karığın altı [714 vd]. Bu Tanrı Dis, zengin olduğu için *dites* olarak adlandırılır ve zenginler soylulardır. İspanyollar, soylularına zengin adamlar (*ricos hombres*) derler ve bizler arasında da soylular, önceleri *benestanti,* hâli vakti yerinde olan şeklinde adlandırıldı. Eski Latinler bizim şimdi bir devletin derebeyliği dediğimiz şeye *ditio* derlerdi. Çünkü, ekili tarlalar devletlerin gerçek varlığını teşkil ediyordu ve aynı şekilde Latinler bir derebeylik bölgesini *ager* olarak adlandırdılar ki o, sabanın sürebileceği uygun toprak anlamındadır (*aratro agitur*). Böylece, Nil nehrinin *Chrysorrhoas* (altınla akan) olarak adlandırılması doğru olmalıdır. Çünkü nehir, Mısır'ın tarlalarının geniş bir alanına yayılır. Onun taşması, hasatın bol olmasının kaynağıdır. Böylece, Pactolus, Ganges, Hydaspes ve Tagus da altın ırmaklar olarak adlandırıldı. Çünkü onlar da buğday tarlalarını verimli kıldılar. Vergil, kendisinin de yaşadığı kahramansal İlk Çağlarda öğrendiği bu altın elmaları zihninde tutmuş olduğu için metaforu genişletti. Aeneas'ın daha aşağı dünyaya taşıdığı altın dalı yarattı [A. G. 13 vd]. Bu fablı, daha sonra yeri geldiğinde açıklayacağız [721]. Geriye kalan metalik altın, kahramansal zamanlarda demirden daha değerli değildi. Örneğin, Etiyopya Kralı Etearchus'un, krallarının adına kendisine birçok altın kap sunan Cambyses büyükelçisine, onları, kullanmakta hiçbir fayda göremediğini ya da onlara ihtiyaç duymadığını söyleyerek büyük bir âlicenaplıkla reddetmesi oldukça doğaldır [Herodot 2.38; 3.20 vd]. Tacitus [6.5], eski Germenler için de aynı şeyi anlatır. Onun zamanındaki Germenler tıpkı söz konusu ettiklerimiz gibi böyle eski kahramanlardı: "Onların arasında elçilerini ve delegelerini temsil eden kül kadar ucuz görülen gümüş kanalları görebilirsiniz" Böylece, Homer'de [L. 6.235 vd] kahramanların silah deposunun demirden veya

altından silahlarla dolu olduğunu görürüz. Çünkü, ilk dünyada bu mineraller boldu (Amerika'nın onun keşfi üzerine kurulması gibi). Bunlar, daha sonra insani para hırsı yüzünden tüketildi.

547. Bütün bunlardan şu büyük sonucu çıkarıyoruz. Dünya dört çağa bölünmüştür. Yani altın, gümüş, bakır ve demir çağları. Bu bölümleme yozlaşmış zamanların şairleri tarafından icat edilmişti. Çünkü, Grekler arasında ismini altın çağa veren bu şiirsel altın buğdaydı. Bu altın çağın masumluğu, yalnızca, Homer'de Polyphemus'un Ulysses'e anlattığı gibi [O. 9.112 vd] mağarasında ayrı bir şekilde ve yalnız eşleri ve çocuklarıyla yaşayan ve bir diğerinin işiyle asla ilgilenmeyen *cyclop*ların (biraz yukarıda gördüğümüz gibi Platon onları ailelerin ilk babaları olarak tanır [296, 33 vd, 503]) aşırı vahşiliğiydi.

548. Şiirsel altın hakkında çok fazla şey söyledik, bütün bunlarla uyumlu olarak hâlen gözlenebilir olan ve nedenleri yalnızca bu ilkelerle açıklanabilir olan iki âdete dikkat çekmek faydalı olabilir. Birincisi taç giyme töreninin ortasında kralların avucuna altın bir top [*pomo,* elma] koyma âdetidir. Bu açıkça şereflerini yüceltmek için kraliyet armalarında da altın topu (pome, globe) taşıma geleneğiyle aynıdır. Bu geleneğin bizim burada farz ettiğimiz buğdayın altın elma olmasından başka bir kökeni yoktur. Çünkü burada elmalar, kahramanların toprakların sahibi olduğunu gösteren bir hiyerogliftir (belki de, Mısırlılar, [tanrıları Knuphis veya Knef'in] ağzındakini bir yumurta değil de bir elma olarak belirlemişlerdi) ve bu hiyeroglif Roma İmparatorluğu'na boyun eğen bütün ulusları istila eden barbarlar tarafından alındı. Diğer bir âdet, kralların evlilik törenleri sırasında kendi kraliçe eşlerine verdikleri altın para âdetidir. Bu âdetlerin de şiirsel altın veya sözünü ettiğimiz tahıla kadar geri gitmesi gerekir (çünkü altın para, Homer tarafından anlatılan [I .9.146] kahramansal uygulamayla uyum içinde eşlerini evlenme bağışıyla alan eski Romalıların kahramansal nikâh törenlerine işaret eder, *coëmptione et farre*, "karşılıklı alışveriş ve ekmek sunma ile") [671]. Jove kulesinde kilitli tututuğu Danaë'ye (tahıl ambarı olması gereken) evlilik töreninin bereketine işaret etmek altın (sarısı buğday) sağanağı altında görünmüş olmalıydı. Bu çarpıcı tartışma İbranice bir cümlecikte geçer: "...ve senin kulelerindeki bolluk" (*et abundantia in turribus tuis* [*Psalm* 122.7]). Bu varsayım eski Britonların âdetleriyle doğrulanmıştır. Onlarda damatlar, evlilik töreninin bir parçası olarak gelinlere pasta verir.

549. Bu insani kurumların doğumunda, Greklerin, hayal gücünden çıkmış, daha büyük *gens*lerin düşünce düzeniyle kurumların düzenine uyum sağlayan üç tanrıları daha vardır. Birincisi Vulcan, sonra Satürn (tarlaları ekmek demek olan *sati*den dolayı böyle adlandırılmıştır. Böylece de Latinler arasında Satürn Çağı Greklerin altın çağı ile uyum gösterir.) Üçüncü olarak Kibele veya Berecynthia (yani ekilmiş topraklar). Kibele bir aslan üzerine oturmuş olarak tasvir edilir [402]. Kahramanların ekime hazırladıkları [540] ormanlarla kaplı toprak, tanrıların büyükannesi ve devlerin (uygun şekilde Yerin oğulları olarak adlandırılmış olan [531]) de annesi olarak adlandırılır. Bu nedenle Kibele, tanrıların annesidir (yani, ilk şehirler zamanında kendilerine tanrıların isimleri verilmiş olan devlerin annesidir) ve çam ağacı ona adanır (ilk topraklarda yerleşerek şehirler kuran insanların kurucularının kalıcılığına işaret olarak). Kibele bir tanrıçadır. O, Romalılar arasında tanrısal törenlerin tanrıçası Vesta olarak adlandırılmıştır. Çünkü, o zamanda sürülmüş topraklar, dünyanın ilk sunaklarıydı [774 vd]. Burada Tanrıça Vesta, ateşi ve eski Romalıların tahılı olan kızıl buğdayı beklediği için şiddet dolu bir dinle donandı. Böylece, Romalılar arasında evlilik törenleri (nuptials*) aqua et igni*, su, ateş ve kızıl buğdayla kutsandı ve sonra *nuptiae confarreatae* [671] olarak adlandırıldı. Bu tören daha sonra papazlarla sınırlı kaldı. Çünkü, ilk ailelerin hepsi papazlardan ibaretti [254] (tıpkı, Doğu Yerlilerindeki Budist rahiplerin krallıkları gibi). Su, ateş ve kızıl buğday, Roma tanrısal törenlerinde kullanılan ögelerdi. Bu ilk topraklar üstünde Vesta ilk sunakların (ilk buğday tarlaları) kutsallığını bozan [kadınların ve eşyaların] çirkin karışıklığını uygulayan dinsizleri Jove'a kurban etti. Bunlar, gentil dinlerin ilk kurbanları olan ilk *hostiae* idi. Plautus, onlara *Saturni hostiae*, Satürn'ün kurbanları [191] dedi ve onlar, yalnız oldukları için zayıf olma anlamına gelen *victi*den dolayı *victimae* olarak adlandırıldı (Latincede *victus* bu zayıflık anlamını korumuştur) ve onlar, *hostes* olarak adlandırıldı. Çünkü, bu dinsiz insanların haklı olarak bütün insan ırkının düşmanları olduğu iddia edilmişti. Romalılar arasında kurban edilenlerin alın ve boynuzlarını kızıl buğdayla kaplama âdeti kaldı. Vesta isminden dolayı, Romalılar sonsuz ateşi koruyanlara Vestal (kızkardeş) dediler. Eğer, bu ateş kazara sönerse Güneş'ten yeniden ışıklandırılması gerekirdi. Çünkü Prometheus, ilk ateşi Güneş'ten çalarak onu yeryüzüne, ormanları ateşe vererek toprakları ekime hazırlayan

Greklere getirmişti [713]. Bu bakımdan Vesta, Romalılar arasında tanrısal törenlerin tanrıçasıdır. Çünkü, ilk *colere* veya ekme işlemi gentillerin dünyasında toprakların ekilmesiydi ve ilk kült ise, bu sunakları yükseltme, ilk ateşi onlar üzerine koyma ve onlar üzerinde yukarıda söylendiği gibi dinsiz insanları kurban etme idi.

550. Bu şekilde tarlaların sınırları sabitlendi ve belirlendi [486]. Hukuk bilimcisi Hermogenianus tarafından da ileri sürüldüğü gibi [D. 1.1.5] genel olarak bu bölünmenin ve hiçbir silahlı kamusal gücün olmadığı ve bunun sonucu olarak hiçbir sivil kanun otoritesinin bulunmadığı bir zamanda, adalete ve iyi inanca duyulan saygıyı temel alan insanların kaygısızca yaptıkları bir anlaşmanın var olduğu tasavvur edildi. Ancak, bazı toprakların yerlerini belirleten ve çevreleten korku dolu bir dine ve ilk duvarları yükselten kanlı törenlerine bakarak bu durumun aşırı vahşi insanlar arasında var olduğu anlaşılmamalıdır. Keza, filologlar bile duvarların, şehirleri kuranlar tarafından sabanlarla işaretlendiğini söylerler. Yukarıda ortaya çıkarılan dillerin kökenlerine dayanarak [428 vd] bunlara, ilkin *urb*lar denilmiş olmalıydı. Eski *urbum* (bükülmüş) kelimesi de buradan gelmiş olmalıdır. Hattâ, belki *orbis* de aynı köktendi. Öyle ki, *orbis terrae* ilkin bu şekilde yapılan herhangi bir çit, tahta anlamındaydı. Bu çit o kadar alçaktı ki Remus, Romulus tarafından öldürülmemek için onun üzerinden atladı ve böylece, Latin tarihçilerin naklettiği gibi Roma'nın ilk duvarları onun kanıyla kutsandı. Böyle bir çit, açıkça bir engel (siepe) olmalıydı (Grekler arasında *sēps,* ekilmiş toprakların kahramanları anlamında yılana işaret eder [540]. Onun kökeninde *munere viam* tarlaların etrafındaki çitleri güçlendirerek bir yol inşa etmek anlamına gelir. Böylece, duvarlar *moenia* olarak adlandırılmıştır, sanki *munia* için ve kesin olarak *munire* sağlamlaştırma anlamını korudu. Çitler, adı hâlâ canlı kalan, Latinlerin *sagmina* veya mürver ağacı dedikleri bitkilerden olmuş olmalıydı. *Sagmina* ismi, şifalı ot anlamında kullanılmıştı ve onunla sunaklar süslenirdi. Bu isim, Remus gibi onları çiğnemiş olan, ölenin kanından (*sanguis*) gelmiş olmalıydı. Böylece, duvarların kutsallığı ve daha sonra göreceğimiz gibi bu otlardan yapılmış taçlar giyen haberciler de, açıkça eski Romalı elçilerin Kapitol'de yaptıkları gibi, kendilerini bu şifalı otlarla süslediler. Son olarak, şifalı otların taşıyıcıları olan savaş ve barış kanunlarının kutsallığı, dokunulmazlığı da buradan gelir. Dolayısıyla da ihlal edildiğinde, cezalar koyan bir kanunun bu kısmı, o kanunun

kutsallığı olarak adlandırıldı. İşte, bizim bu eserde işaret ettiğimiz nokta burada başlar. İlahî inayet, *gens*lerin doğal hukukunu her bir halk için ayrı olarak düzenlemiştir. Her halk, kanunları ilahî inayetin düzenlediğini anladığı zaman, onun herkes için ortak olduğunu kabul etti [146]. Eğer, Latium'un diğer insanları içinde sadece Romalı haberciler bu otlarla kutsanmış olsaydı bile, Latium'un halkı bu haberciler hakkında hiçbir şey bilmeksizin aynı âdeti uygularlardı.

551. Böylece, aile babaları, kendi kahramansal aileleri için, din yoluyla bir varlık kazandılar. Bunun din yoluyla temellenmesi onlar için gerekliydi. Böylece, Julius Scaliger'in *Poetica*'sında gözlemlediği gibi [1] soyluların dinlerinin olması devam eden bir âdet hâlini aldı. O hâlde soylular, kendi yerel dinlerine değer vermedikleri zaman bu, bir ulusun düşüşünün güçlü bir işareti olmalıdır.

552. Aynı şekilde, filologlar ve filozoflar, ailelerin tabiat durumunda yalnızca çocuklardan ibaret olduğunu zannettiler. Halbuki, gerçekte bu aileler, *famuli*yi de içermişti ve onlara aileler denilmesinin asıl nedeni de buydu [257, 555]. Bu sakatlanmış ekonomi üstüne yanlış politikalar tesis edildi [522, 585, 662 vd, 1009 vd] Öyle ki, bizim ekonomik teoriye uygun bir konu olan *famuli* hakkındaki tartışmamız politikaya geçişimize yardım edecektir.

[BÖLÜM II] AİLELER, *FAMULİ* İLE BİRLİKTE ŞEHİRLERİ ÖNCELER VE ONLAR OLMAKSIZIN ŞEHİRLER DOĞAMAZDI

553. Çirkin bir şekilde, eşyaların ve kadınların karışık olduğu bir ortamda hayatlarını sürdürmüş olan dinsiz devler arasında ortak olarak kullanmak için oklar üretildi. Uzun bir süreç sonunda (hukukçuların dilini ödünç alırsak) Grotius'un ahmak ve Pufendorf'un terk edilmiş insanları, Hobbes'un şiddet dolu insanlarından kendilerini korumak için [179, 338] hattâ aşırı soğuktan dolayı, bazen yerleşilmemiş yerlerde kurtuluş arayarak gücün bulunduğu sunaklara başvurmuşlardır. Bunun üzerine, aileler toplumunda onların birlikteliğinden kaynaklanan bir vahşilikle doğan güç, topraklarına tecavüz eden şiddeti yok etti ve kendilerini bu şiddetten kurtarmış sefil yaratıkları koruma altına aldı. Jove'dan doğan veya onun kehanetleri altında ortaya çıkan doğal kahramanlığın üstünde, orada, artık, en üstün şekilde kahramanlık değeri parladı. Romalılar, bu kahramanlıkta, öncelikle iki şeyi uygulayarak yeryüzünün bütün diğer halkları üstünde parladılar.

Boyun eğene merhamet etme ve gururunu yenme, *Parcere subiectis et debellare superbos* [Vergil A. G. 854].

554. O hâlde, yabani durumda vahşi ve evcilleşmemiş insanların vahşi özgürlüklerinden insani özellikleri olan bir topluma nasıl geçtiği düşünmeye değer. Çünkü bu insanların, ilkin, evlilik yapmış bir toplum türüne ulaşmış olmaları gerektiğinden, vahşice şehvet düşkünlüğünün uyarımlarına ihtiyaçları yoktu ve onlara, şehvet düşkünlüğünden korunmak için korku dolu dinlerin sert sınırları gerekliydi [505 vd]. Böylece, evlilik, dünyadaki arkadaşlığın ilk türü olarak çıkmıştı. Homer, Jove ve Juno'nun bir arada yattığına işaret etmek için kahramansal ağırbaşlı bir edayla der ki: "Onlar, dostluklarını kutsadılar" [I. 14.314]. Grekçe arkadaşlık demek olan *philia* kelimesi ile *phileō*, âşık olmak, sevmek kelimesi aynı kökten gelir ve bu kelime de Latince *filius* (oğlan) kelimesinden elde edilmiştir. İonya Grekçesinde *philios* arkadaş demektir ve benzeyen seslerdeki bir değişmeyle Grekçedeki *phylē* (kabile) sözcüğü çıkar. Biraz yukarıda gördüğümüz gibi, *stemmata* kelimesi hukuk konsülleri tarafından *lineae* denilen ve soyu ifade eden ip için kullanılan kelimeydi [529]. İşte, bu insani kurumların tabiatından dolayı, ortada, sonsuz bir özellik kalmıştır. Şu üç büyük iyiliğe kaynaklık eden gerçek doğal arkadaşlık evliliktir: Şereflilik, faydalılık ve tatlılık. Karı-koca doğal olarak hayatın tüm başarılarında ve zorluklarında aynı kaderi paylaşırlar, tıpkı, seçilen arkadaşlıkların her şeye müştereken sahip olması gibi (*amicorum omnia sunt communia*) ve bu nedenle Modestinus, evliliği, hayat boyu aynı kaderi paylaşma (*omnis vitae consortium*) olarak tanımlar [110].

555. Bu ikinci topluma (bazı üstünlükleri nedeniyle bu adı aldı) hayatın sonsuz gereksinimlerini karşılamak için ikinci grup katılanlar oldu [558]. Ancak, burada düşünmeye değer bir konu vardır. Çünkü insani topluma ilk katılanlar, din yoluyla ve insan ırkını çiftleşmeye sevkeden doğal bir içgüdüyle oraya sürüklendiler (bunların ilki, dindar bir motiftir, ikincisi ise tam anlamıyla medenidir (gentle), soylu ve mağrur bir dostluğu başlattılar. İkinci katılanlar, hayatlarını koruma gereksiniminden yola çıktıkları için tam anlamıyla topluma bir başlangıç verdiler. Bu sığınanlar, kahramanlar tarafından tam bir koruma kanunuyla himâye altına alınmışlardır. Bu kanunla onlar, hizmet etme yükümlülüğü altında bir günlük işçiler olarak kendi doğal hayatlarını kahramanlara teslim ettiler. Böylece, (Latinlerin *fama,*

Greklerin *phēmē* dediği) kahramanların ününden (*fama*) dolayı temel olarak yukarıda söylenilen değer kahramanlığın iki kısmının uygulamasını elde ettiler [553]. Böylece, Greklerin dünyaca ünlü *kleos* veya "zaferi" ortaya çıktı [533], Bu sığınanlar *famuli* olarak adlandırıldı ve temel olarak ailelerin ismi bu *famuli*den geldi [257, 552]. Kesin olarak, tufandan önceki devlerden söz eden kutsal tarihin, onları ünlü insanlar diye adlandırması da bu ünden ileri gelmektedir. Vergil de [A. 4.173 vd] benzer şekilde, *Fama*'yı başı gökyüzünde olan, kanatlı (kahramanlara yakışan biçimde) ve yüksek bir kulede oturmuş olarak betimler (kahramanların yüksekte uzanan toprakları ve kulenin çatısı dağların tepelerine yükselir) [488]. Ayrıca *Fama,* Truva Savaşı'ndan önce, savaş alanının üstünde bir trompetle (bu, Clio'nun trompeti olmalıdır [533]) ulus kurucuları olan kahramansal tarihin büyüklerinin isimlerini kutsayarak pleplerin bulunduğu safın ortasına değil de Grek kahramanlarının bulunduğu safın ortasına uçar [I .2.93].

556. Şehirler zamanından önce bu ailelerde *famuli* bir kölelik kurumu olarak yaşadı (bu *famuli*, şehirlerin kurulmasından sonra başlayan savaşlarda ele geçirilen kölelerin habercileriydi. Bu sonraki köleler, Latinler tarafından *vernae* olarak adlandırıldı. Bundan dolayı, diller şive (vernacular) olarak adlandırıldı [443]). Kahramanların oğullarını, *famuli*nin oğullarından ayırmak için kahramanların oğullarına *liberi* (özgür) denildi. Fakat bu ayrım bir şey ifade etmedi. Çünkü, Tacitus'un [G. 20] Germenler hakkında dediği gibi (buradaki aynı âdeti bütün ilk barbar insanlarla ilişkilendirebiliriz) efendi köleden farklı bir inceliğe henüz gelemediği için bunlar tam olarak birbirinden ayrılamamıştı (*dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas*) ve kesin olarak, Romalılar arasında, aile babaları çocukları üzerinde hükmedici bir yaşam ve ölüm gücüne ve çocukların ele geçirdikleri mülkiyet üzerinde zorbaca bir hâkimiyete sahipti. Öyle ki, imparatorluğa ait zamanlara kadar, oğullarla köleler arasında mülkiyet sahipleri (*pecilium*) olarak hiçbir fark yoktu [582]. Fakat köken olarak, *liberi* kelimesi soylu da demektir. Öyle ki, *artes liberales*, soylu sanatlardır ve *liberalis*, kibar-soylu anlamını korumuştur. *Liberalitas* ise kibarlık (gentility) anlamını korumuştur [370]. Aynı eski kökenden Latinlerin soylu evleri *gens*ler olarak adlandırıldı. Çünkü, ilk *gens*ler yalnızca soylulardan oluşturulmuştur ve ilk şehirlerde yalnızca soylular özgürdü [597]. Daha ziyade, *famuli,*

clientes (yanaşmalar) olarak adlandırıldı, köken olarak *cluentes*, eski *cluere* fiilinden gelir ve arınaların ışığında parlamak demektir (onun parlaklığı da *cluer* olarak adlandırılmıştır) çünkü, onlar ayrı ayrı kahramanlarıyla doğan arınaların ışığını yansıtmışlardır. Sonrakiler, aynı kökten ilkin *incluti,* daha sonra *inclyti* olarak adlandırılmıştır [553, 562]. Eğer, çok ünlü veya parlak olmasalardı, onların, insanlar arasında hiçbir yeri yokmuş gibi dikkate alınmazlardı [559].

557. Böylece, yanaşmaların (clienteles) ve *fief*in ilk belirtileri görülür [599 vd, 1057 vd]. Eski tarihlerde, *clienteles* ve *client*lerin bütün uluslara yayıldığını okumuştuk [263]. Thucydides [1.104-110!], Mısır'da, kendi zamanında bile, Tanis'in hanedanlığının, bu ailelerin çoban prensleri olan babalar arasında bölündüğünü anlatır. Ve Homer, bir kral şarkısı söyleyen her bir kahramanı arar. Onları sürü çobanlığını öncelemiş olması gereken insanların çobanları olarak betimler [607, 1058 vd]. İlk kez Mısır'da görülen bu çobanlar, hâlen büyük ölçüde Arabistan'da bulunmaktadır. Batı Yerlilerinde de İspanya Kralı V. Charles'ın dikkatini çekecek derecede, bu şekilde kölelerle çevrili bu aileler tarafından yönetilen tabiat durumu da büyük ölçüde mevcuttur. İbrahim'in gentil krallara karşı savaşması bunun gibi bir ailede olmuştur ve ona yardım eden hizmetçileri [*Genesis* 14. 14], Kutsal bilginlerin yukarıda tartışılan *vernae* ile çok uyumlu olarak *vernaculos* olarak tercüme ettikleri bu maksata çok uygun olan bir isimle adlandırılmıştır.

558. Bu başlangıçlardan, ünlü Herkül düğümünün gerçek kökeni ortaya çıkar. Bu düğümle yanaşmaların *nexi* oldukları söylenir, yani onlar, soylular için ekmek zorunda oldukları topraklara bu düğümle bağlanmışlardır. Daha sonra, bu *nexi* (düğüm), Romalıların tüm *actus legimitiy*i resmileştirdikleri sivil elde etmeye, *mancipatio*ne biçim veren On İki Levha Kanunları'nda görülen temsilî bir düğüm olmuştur [1030 vd]. O hâlde, bu noktada onlar, çok malı olanların bulduğu bir tür sınırlı birliği kavrayamadıkları gibi, malların ihtiyaç duyanlar için daha gerekli olduğunu da kavrayamadıklarından dünyadaki ilk *socii* (topluluklar) başlamıştır. Bunlar, hayatlarını kahramanların ellerine bıraktıkları gibi hayatları pahasına alıkonulan topluluklardı. Kahramanlar bu toplulukların sahibiydi [258f, 721]. Bu, Ulysses'in, Antinius iyi bir söz söylemesine rağmen, bu sözden hoşlanmayarak topluluğun şefi olan Antinius'un [yani Eurylochus: O. 101, 438 vd] başını nasıl kestiğini bize açıklar. Aynı şekilde, dindar

Aeneas da, bir kurban gerekli olduğundan kendi topluluğundan Misenus'u öldürür. Bu destan parçası, bir halk geleneği içinde korunmuştur. Ancak vergil [A. 6.149-189], Roma halkının ılımlı günlerinde, şairin bizzat dindarlığını kutsadığı Aeneas hakkındaki bu hikâye çok katı olduğundan ihtiyatla, Misenus'un trompet konusunda kendisine rakip olduğunu zannettiği için Triton tarafından öldürüldüğünü iddia eder. Aynı zamanda Vergil, Sybil tarafından Aeneas'a atfedilen törenler arasında Misenus'un ölümüne yer vererek hikâyenin doğru anlaşılması için açık imâlarda bulunur. Çünkü, alt dünyaya inişini gerçekleştirmesi için Misenus'u gömmek zorunda olanlardan biri de oydu ve bu, Sybil'in, ölümünü önceden haber verdiği açık bir bilgidir.

559. *Socii*, kahramanların yalnızca işlerini, biraz da zaferlerini paylaştı ama kazançlarını paylaşmadı. Bu zaferlerle kahramanlar parladı ve onlar bu nedenle, Grekler tarafından *kleitoi* ya da şöhretli, Latinler tarafından *inclyti* olarak adlandırıldı [533]. (Romalılar ve onların ortak (associate) dediği eyaletler arasında da, kahramanlar ve onların toplulukları arasındakine benzer bir bağıntı vardı). Aesop, aslanın arkadaşlığı fablında işlerin bu durumundan şikâyet eder [425]. Eski Germenler arasında kesin olarak Tacitus'un [G .14] bize anlattığı gibi (bütün diğer barbar insanlar için benzer bir varsayımı doğrulayarak) *famuli*nin, *client*lerin veya vassallerin bu ilk temel yemini her birinin kendi prensini koruyacağı ve savunacağı şeklinde yiğitlik ve cesaret dolu eylemlerini kendi prensinin zaferine adayacaklarını ifade eden bir yemindi. İşte, bu bizim feodalizmimizin en etkili özelliğidir. Böylece, bu durum, kanunda bütün çocukların ve bütün kölelerin sayıldığı, bir Romalı aile babasının kişiliği ve başı [407] (bu maske ile aynı anlamdadır [1033]) ve ismi altında [433, 484] getirilmiş olmalıdır. Böylece, Romalılar, kendi avlularının duvarlarındaki oyuklara yerleştirdikleri atalarını temsil eden büstleri, *clypea* veya siper, koruyucu şey olarak adlandırdılar ve modern mimaride, bizim madalyaların kökenleri [487] hakkında söylediğimiz şeyle aynı çizgide, bu kalkanlar, madalyonlar olarak adlandırıldı. Greklerin kahramansal zamanlarında, Homer, tamamen doğru olarak Ajax'ın "Greklerin kulesi" olduğunu söyleyebildi. Nasıl ki Ajax, Truvalıların tüm taburuyla yalnız başına çarpışmışsa, aynı şekilde Romalıların kahramansal zamanlarında Horatius, yalnız başına köprü üstünde bir Etrüsk ordusunu zaptetti. Çünkü Ajax ve Horatius

kendi köleleriyle yalnızdı. Tıpkı, bunun gibi geri dönmüş barbar zamanlarda kırk Norman kahramanı, Kutsal Toprak'tan geri dönerken Salerno'yu kuşatarak Saracenlerin ordusunu dağıtır. Bu nedenle, ilk eski koruma örneklerinin kahramanlar tarafından, dünyada *fief*lerin başlangıcına işaret eden topraklara sığınmış olanlar üzerine genişletildiğinin söylenmesi gerekir. Bu *fief*lerin ilki, kişisel kırsal fieflerdi ve vassaller ilk *vades* veya tarlaları ekene kadar kendilerine önderlik eden ve her ne olursa olsun kendi kahramanlarını izlemeye zorunlu olan araçlar olmalıydılar (*vades* terimi daha sonra mahkemede vekilleriyle görünmek zorunda olan sanıklara uygulandı). Tıpkı, vassale Latincede *vas,* Grekçede *bas* denilmesi gibi bunlar, feodal kanun üzerine yazan barbar yazarlar tarafından *was* ve *wassus* olarak adlandırıldı [1064]. Daha sonra, gerçek kırsal *fief*ler gelişmiş olmalıydı, böylece vassaller, ilk *praedes* veya *mancipes*tir, *mancipes* [433] hazineye bağlı olanlar anlamında uygun bir terim olarak kalmıştır [1065].

560. Aynı şekilde, bizim, daha sonra gelen denizci kabilelerden farklılaştırmak için iç kısım dediğimiz ilk kahramansal kolonilerin kökeninin de buradan gelmesi gerekir [300]. Deniz kolonileri, basitçe, denizi aşan ve başka topraklarda güvenliği sağlayan göçmenler takımıydı. Çünkü, "koloni" terimi uygun olarak yalnızca, hayatlarını devam ettirmek için toprağı işleyen işçiler kalabalığı demekti. Bu iki tür koloninin tarihleri şu iki fablda görülür. (1) En ünlüsü Gallik Herkülüdür. O, iç kolonilerde, şiirsel altın olan buğday başaklarının zincirleriyle (ağzından buğday tanesi dışarı çıkan) insanların büyük çoğunluğunu tarlalara zincirler. Ve kendisi nereye isterse oraya gidenlere önderlik eder [1064]. Bu şimdiye kadar hitabet sanatının bir sembolü olarak alınmıştır. Fakat bu fabl, kahramanların henüz açık ifadeli dille konuşamadıkları bir zamanda doğmuştur [401 vd]. (2) Denizci kolonilere gelince, kahramansal Vulcan'ın köylü Venüs'ü ve Mars'ı denizden çektiği, ağ fablıyla anlatılır (daha sonra verilecek olan genel bir açıklama farkı [579 vd]). Öyle ki, Güneş onları tamamen çıplak bulur (kahramanların parladığı sivil ışıkta elbisesiz oldukları için) [553] ve tanrılar (kahramansal şehirlerin soyluları [437]) tepeden bakarak onlara gülerler (soyluların eski Roma'nın fakir köylüleriyle alay etmesi gibi).

561. Son olarak, sığınaklar da ilk kökenlerini burada bulmuştur. Böylece Cadmus, bir sığınak olan ve en eski Yunanistan şehri olan

Theb'i kurar. Theseus, mutsuzluk sunağı üzerinde Atina'yı kurar. Çünkü bu, ilahî ve insani nimetlere sahip olmayan bütün dinsiz gezginler için o kadar uygun bir lakaptı ki insani toplum, dini meydana getirmiştir. Romulus, meydanda bir sığınak açarak Roma'yı kurar [106] veya daha ziyade yeni şehirlerin kurucusu (şiirsel karakter) olarak, arkadaşlarıyla eski Latium şehirlerinin kendisinden türediği sığınak kurumu üzerine Roma'yı kurar [160]. Livy, bu bağlamda bu kurumu şehirlerin kurucularının eski bir öngörüsü olarak tanımlar [114]. Bu tanım onun Romulus hakkında, o ve arkadaşları yerin oğullarıydı şeklindeki yanlış yorumunu açıklar [532]. Livy'nin cümlesi gösterir ki, sığınaklar şehirlerin kökenleridir. Sığınakların sınırsız mülkiyetine sahip olan insanlar, sığınakta şiddetten emin yaşarlar. Bu şekilde her yerde dindarların ve güçlülerin ve orada emniyeti kuranların topraklarına giden dinsiz gezginlerin çokluğundan dolayı Jove'un merhametli, misafirperver adı ortaya çıkmıştır. Çünkü, bu sığınaklar dünyadaki ilk misafirhanelerdi ve oraya sığınanlar ilk şehirlerin ilk misafirleri veya yabancılarıdırlar [611]. Herkül'ün birçok işi arasında Grek tarihi şu ikisini korumuştur: Birincisi, onun nasıl görünüşte insan olan fakat alışkanlıkları bakımından vahşi olan yaratıkları öldürerek dünyayı onlardan kurtardığı hakkındadır. İkincisi, kirli Aeugean ahırlarını nasıl temizlediği üzerinedir.

562. Bu bağlantıda, gentillerin şiirsel hayal gücü diğer iki büyük tanrı olan Mars ve Venüs'ü yaratmıştır [317]. Mars, sunaklar ve ocaklar (*pro aris et focis*) için ilk ve uygun biçimde kavga eden kahramanların [şiirsel] karakteriydi. Bu kavga türü her zaman kahramansaldı. Çünkü Mars, insanlığın bütün doğal yardımlardan ümitsiz olduğu zaman müracaat ettiği dinler için kavga ediyordu. Bundan dolayı, din savaşları çok kanlıdır [958]. Ahlâksızlar, yaşlandıklarında dine dönerler. Çünkü onlar, tabiatın onları zayıflattığını hissederler [339]. Bilimimizin ilk ilkesi olarak dini almamız bu nedenlerden dolayıydı [333 vd] Şimdi Mars, doğru olarak, gerçek tarlalar için savaştı ve *cluer*den gelen Romalılar tarafından ilkin *clupei* sonra da *clypei* [533, 556] olarak adlandırılan gerçek siperler için savaştı [529, 563]. Tıpkı, geri dönmüş barbar zamanlarda otlakların ve gizli ağaçlıkların savunma yerleri olarak adlandırılması gibi. Bu siperler silahla yüklenmişti, bu silahlar, demir silahlar var olmadan önce, basitçe uçları yanmış, nokta kadar inceltilmiş acı veren yaralar açsın diye keskinlik verilmiş silahlardır. Bunlar, demir uçları olmayan basit

mızraklardır. Savaşta kahramansal idare için Roma askerlerine askerî bir ganimet olarak verilmiştir. Bundan dolayı, Grekler arasında mızrak Minerva, Bellona ve Pallas [Athena] [590] ile doğmuştur. Latinler arasında *quiris* (mızrak)ten dolayı, Juno, Qurinia; ve Mars da Quirinus olarak adlandırıldı. Romulus hayattayken mızrakla üstün geldiği için ölümünden sonra Quirinus olarak adlandırıldı. Benzer şekilde, ciritlerle silahlanmış olan Roma halkı (Greklerin kahraman halkı olan Spartalıların mızraklarla silahlanması gibi) tören meclisinde *quirites* olarak adlandırıldı [112]. Fakat Roma tarihinin bize anlattığına göre barbar uluslar, ilkel mızraklarla kavga ederlermiş ve Roma tarihi, bize bunu Amerikan Yerlilerinin kullandıklarına benzer olan *praeustas sudes* olarak, yani yanan uçlu mızraklar olarak betimler. Bizim zamanımızda soylular, savaşlarda silahlandıkları gibi turnuvalarda da mızraklarla silahlanırdı. Onlar, evvelce bu mızrakları savaşta kullanırlardı. Bu çeşit silahın icadı tam olarak güç fikrinden gelir, silahı uzun yapmak bedeni zarardan korumak içindir. Bunun üzerine, bedene yakın olarak tutulan silahlar daha ziyade vahşilerde görülür.

563. Dünyadaki ilk siper, ölünün yakıldığı yerdeki tarlanın toprağıydı. Bundan dolayı, hanedan armacılığı biliminde siper, armaların zeminidir [487, 529]. Tarlaların renkleri gerçek renklerdir. Siyah, Herkül'ün ateşe verdiği yanmış alanların rengidir [540]. Yeşil, yapraktaki tanenin tarladaki görünümünün rengidir ve bu nedenle, altının metal olarak ele alınması bir hatadır. Çünkü altın, ayakta duran tahıl tanesinin sarılaşmasıdır. Tahıl, olgunlaştığında, yeryüzünün üçüncü rengini yapmıştır [544]. Böylece, kahramansal askerî ödüller arasında Romalılar başakla donatılmışlardır. Savaşta, askerlerin siperleri ve askerî zafer, ilk ilkel besin olan kavrulmuş buğday anlamına gelen *ador*dan dolayı *adorea* olarak adlandırılmıştır. Latinler, ona *uro* "yakmak"tan gelen *adur* dediler. Belki de ilk tapınma, dinsel zamanlarda tahılın yakılmasına yapılmaktaydı. Mavi, açıklıkların üstünü örten gökyüzünün rengiydi. Bu nedenle, Fransızcadaki *bleu* (mavi), gökyüzüdür ve tanrıdır [482]. Kırmızı, kahramanların, tarlalarında buldukları zaman öldürdükleri dinsiz hırsızların kanıdır [549, 553]. Geri dönmüş barbarlıktan bize kadar gelmiş soylu armaların, siyah, yeşil, altın rengi, mavi ve son olarak kırmızı renkte birçok aslanla süslendiği müşahade edilmiştir. Bunlar, sonradan armaların zemini olan tahıl tarlaları hakkında yukarıda ifade ettiğimiz şeye göre,

yine yukarıda sayılan renklerle, Herkül tarafından mağlup edilen aslanın [540] temsil ettiği ekilmiş topraklar olmalıdır. Bu toprakların çoğu karıklar olması gereken *vairs*le doludur. Bu karıklardan, Cadmus'un, Monster'i öldürdükten sonra ektiği dragonun dişlerinden filiz veren silahlı insanları çıkmıştır [679]. Bunların çoğu, ilk kahramanların savaşta kullandığı mızraklardan yaptığı çitlerle çevrilmiştir. Son olarak, çoğu tarımsal araçlar olan tırmıklarla doludur. Bütün bunlardan dolayı neticede, tarımın Romalılardan yola çıkarak iddia ettiğimiz gibi yalnız ilk barbar zamanlarda değil, ikinci barbar zamanlarda da soyluluğun temeli olduğuna inanıyoruz.

564. Eskilerin siperleri deriyle örtülürdü ve şiirlerden öğrendiğimize göre eski kahramanlar deri giyerdi. Yani avladıkları ve öldürdükleri vahşi hayvanların postlarını giyerlerdi. Bununla ilgili olarak Pausanias'ta [8.1.5] ince bir pasaj vardır. Orada Pausanias, deri giymenin Pelasgus tarafından icat edildiğini söyler (Pelasgus, Yunanistan'ın eski bir kahramanıdır. Ondan sonra bu ulusun insanları ilkin Pelasgianlar olarak anıldı ve ona Apollodorus [3.8.1] yerli (autochthonous), *yerin oğlu* veya başka bir deyişle "dev" der [370]). İlk ve ikinci barbar zamanlar arasında çarpıcı bir uyum vardır. Çünkü Dante, [*Cennet,* 15.112 vd], ikincinin saygıdeğer yaşlı şahsiyetleri hakkında konuşurken der ki, onlar deri ve kemikle donandılar. Boccaccio da [yani, Giovanni Villani 6.69?], onların deriye sarmalanmış olarak gittiklerini anlatır. Aile armalarının deriyle kaplanmasının nedeni bu olmalıdır. Baş ve ayak derisinin tomar olarak kıvrılması uygun bitiş temasıdır. Kalkanlar yuvarlaktır çünkü temiz ve ekilmiş topraklar ilkin *orbes terrarum* [550]'dur ve Latinler arasında bu özellik yaşamıştır. Latinlerin Clypeus'u da yuvarlaktı, farklı olarak, onların kabuğu, sırt kısmı köşeliydi. Her açıklık, bir göz mânâsında *lucus* olarak adlandırılır. Bugün bile biz, içine ışık giren evleri gözleri açık olarak adlandırırız. Gerçek kahramansal sözcük şudur: "Her devin *lucus*u (açıklığı veya gözü) vardır" sözü, mânâsını kaybettiği zaman değiştirilmiş ve bozulmuştur. Homer'e ulaştığı zaman ise yanlış anlamlandırılmıştır. Çünkü, her devin başının ortasında bir gözü olduğu mânâsına gelmiştir. Bu tek gözlü devler, ilk demir ocaklarında çalışan Vulcan oldu –yani, Vulcan'ın ateşe verdiği ormanlar– ve orada uçları yanan mızraklı silahlar olan ilk silahları moda hâline getirdi [562]. Silahlar fikrinin yayılmasıyla Jove'un yıl-

dırımları demir dövmek oldu. Çünkü Vulcan, Jove'un yıldırımlarını gönderdiği açık gökyüzünü görmek için ormanları ateşe vermiştir.

565. Bu en eski insani kurumların ortasında doğmuş olan diğer bir tanrı Venüs'tür. Venüs, sivil güzelliğin şiirsel karakteridir. Soyluluk, güzellik ve değer mânâsındaki *honestas* buradan gelir. Çünkü, bu üç fikrin doğuş sırası böyle olmalıdır. İlkin, kahramanlara ait olan sivil güzellik yani soyluluk anlaşılmalıdır. Sonra, doğal güzellik gelir. Bu güzellik, insani duyular tarafından kavranır. Esas olarak bu güzellik parçaların nasıl ayırt edileceğini bilen insanların kavraması ve algılamasıyla değil, güzelliği içinde bulunduran bir bütün olarak bedendeki uyumu yakalayanlar tarafından anlaşılır. Bunun nedeni, köylülerin ve bakımsız insanların güzellik hakkında az şey bilmeleri veya hiçbir şey bilmemeleridir. Bu, sözünü ettiğimiz basit ve ilk zamanlarda, kralların yakışıklı ve orantılı bedenlere sahip olanlardan seçildiğinden söz etmeyen filologların hatasını gösterir. Çünkü bu gelenek [252] kahraman soyluluğun sivil güzelliğine bir atıf olarak anlaşılmalıdır. Son olarak, *honestas* denilen değer güzelliği gelir ki bu da yalnızca filozoflar tarafından anlaşılır. Apollo, Bacchus, Ganymede, Bellerophon, Theseus ve diğer kahramanların sahip olduğu güzellik sivil güzellik olmalıydı ve belki de onlardan dolayı Venüs, erkek olarak da düşünülmüştür [çift cinsiyetli].

566. Sivil güzellik fikri, onların topraklarına sığınmış, görünüşleri bakımından değil de alışkanlıkları bakımından vahşi olan dinsiz yaratıklar gördükleri zaman teolojik şairlerin zihinlerinde doğmuş olmalıdır [688]. Taygetus Dağı'ndan çirkin ve biçimsiz dölleri fırlatan Eski Yunanistan'ın kahramanları olan bu Spartalıların güttüğü, sivil güzellikten başka bir şey değildi. Bu biçimsiz döller, soylu olan fakat resmî evlilik yapmamış ve bu nedenle bir imtiyaza sahip olmayan kadınlar tarafından doğurulmuştur. Aynı zamanda, bunlar On İki Levha Kanunları'yla kınanmış Tiber'e atılan canavarlar olmalıdır [410]. Çünkü, hiç de hoş olmayan bir şekilde *decemvir*ler ilk yönetimlere uygun olan kanunların azlığında doğal canavarlar hakkında bir düşünce vermişlerdi. Tabiatta nadir görülen bir şey, çok nadir olması dolayısıyla canavar olarak adlandırıldığından, kendilerinden etkilendiğimiz kanunlar çok olduğunda bile kanun koyucular, nadiren ortaya çıkan durumları hâkimlerin şahsi karar verme yetkisine bıraktılar. Böylece bunlar, ilk ve uygun biçimde sivil olarak adlandırılmış olmalıdır (Bunlardan biri, genç kız Philumena'nın hamile olduğu

hakkında yanlış bir kanıya sahip olan Pamphilus'un zihninde vardı. O der ki: *aliquid monstri alunt*, "yavru, canavar gibi bir şeydir" [Terence: *Lady of Andros* 250]). Böylece onlar, Antonie Favre'nin *Iurisprudentiae papinianeae scientia*'sında ve gösterdiği gibi bizim yukarıda başka bir bağlantıda yorumladığımız üzere [410], hepsi uygun biçimde konuşulmuş olan Roma kanunlarını isimlendirmeye devam ettiler.

567. Bu, Roma'nın İlk Çağları hakkındaki bilgi yetersizliğinden kaynaklanan sağlam bir inançla Livy'nin zihnindeki şey olmalı [4.2.6]. Livy der ki, eğer soylular *connubium*'u köylülerle paylaşsalardı ortaya çıkan döl, karışık (*secum ipsa discors)* olurdu, yani soyluların tabiatı olan kahramanca tabiat ve pleplerin tabiatı olan yabani tabiatın karışımı iki türlü tabiattan ortaya çıkan canavarca bir şey olurdu. Bu iki tür, evlilik yaptığında vahşi hayvanlarınki gibi evlilikler ortaya çıkardı (*agitabant connubia more ferarum*) [Horace, *Satire* 1.3.107 vd]. Bu cümleciği Livy, eski bir Annales yazarından alıp cahilce kullanıyor. Çünkü, sanki köylüler, soylularla evlenmiş gibi bir mânâ veriyor [vahşi evlilikler sona erdi şeklinde]. Halbuki plepler, yarı yarıya kölelik durumunda soylulardan böyle bir şey istemiyorlar. Onların istediği şey, evlilik törenlerini resmîleştirme hakkıydı (çünkü, bu *connubium* mânâsındadır). Bu hak, o zamanlarda soylulara tanınıyordu [598]. Hayvanlar arasında hiçbir tür, başka bir ilişkiye girmez. Biz, bu nedenle diyebiliriz ki *more ferarum* kahramansal mücadelede soylular tarafından plepler için söylenen bir aşağılama sözcüğüdür. Çünkü plepler, herkese açık olan kehanetlere sahip değillerdi. Onların evlilik törenlerini yasal olarak yapmaları zorunluluğu doğmuştu, hiçbirisinin belli bir babası yoktu (Roma kanunlarında iyi bilinen bir tanımdan dolayı [D. 2.4.5], *nuptiae demonstrant patrem,* evlilik töreni babayı tanıtır). Soylular, bu belirsizliğe atfen pleplerin, anneleri ve kızkardeşleriyle vahşiler gibi ilişkiye geçtiklerini söylemişlerdi.

568. Plep Venüs [512, 560, 579], tutkulu aşka işaret etmediği için güvercinlere atfedildi, çünkü güvercinler, Horace'nin [*Odes,* 4.4.31 vd] onları *degeneres* olarak tanımladığı ve yine Horace'nin *feroces* (yırtıcı) dediği kartallarla karşılaştırıldığında basit kuşlardır. Böylece, pleplerin kehanetleri, soylularca sahiplenilen ve Varro ile Messale tarafından büyük halk kehanetleri denilen kartalların kehanetlerine ve gökgürültüsü kehanetlerine göre sınırlı, özel veya küçük kehanetlerdir [525]. Roma tarihinin açıkça doğruladığı gibi plepler,

soyluların kahramansal kurumlarına bağlıdır [110]. Diğer yandan, kahramansal Venüs'e veya *pronuba* Venüs'e, soyluluğun tanrısı Apollo'ya da kuğular atfedilmiştir [533]. Kehanet altında Leda, Jove tarafından yumurtalara gebe bırakılmıştır.

569. Plep Venüs, çıplak olarak resmedildi. Halbuki Venüs, *pronuba,* yani kuşak takmıştı [512]. Burada eski çağlar üzerine olan fikirlerin nasıl çarpıtıldığını görebiliriz. Çünkü, [çıplaklık] daha sonra şehveti tahrik edici olarak kabul edilmiştir, gerçekte ise, doğal bir tevazuya ve iyi inançlı oluşa işaret eder. İşte bundan dolayı da plepler arasında doğal yükümlülük yaygındır. Çünkü, pleplerin kahramansal şehirlerde hiçbir vatandaşlık hakkı yoktur [579]. Bu nedenle de sivil kanun ve kanunun gerektirdiği işlerle bağlı olmadıklarından, kanunî yükümlülüklerle sınırlandırılmış değillerdir. Venüs'e olduğu gibi Grace'ye* de çıplaklık atfedilmiştir. Latinler arasında *caussa* ve *gratia* aynı şey demektir. Öyle ki Grace'ler, *pacta nuda* şairlerine veya yalnızca, doğal bir yükümlülük içeren basit anlaşmalara işaret etmişlerdir. Böylece, Roma hukuk bilginlerinin *pacta stipulata* olarak adlandırdığı bu anlaşmalar, daha sonra, Orta Çağ yorumcuları tarafından, kazanılmış hak olarak yorumlanmıştır. Çünkü yalın anlaşmaları anlamak için şart koşulmamıştır. *Stipulatio* kelimesi, *stipes*ten elde edilmemiştir (çünkü, *stipes*in kökeninden *stipatio*nun çıkması gerekirdi), zorlayıcı bir anlamda, buğday taneleriyle donanmış yaprağı ifade etmek için Latium'un rençberlerinin kullandığı *stipula*dan elde edilmiştir. Diğer yandan, ilk feodal kanun yazarlarının kazanılmış hak anlaşmalarını ifade etmek için, fieflerin resmî durumunu da ifade eden kelimeyle aynı kökten gelen *exfestucare* kelimesini kullandıkları söylendi. İleri sürülen bu nedenlerden dolayı, *gratia* ve *caussa* şiirsel dönemin Latinleri tarafından da, kahramansal şehirlerin plepleri tarafından yapılan anlaşmalarla aynı mânâda anlaşıldı. Benzer şekilde, daha sonra *gens*lerin doğal hukukuna (*de iure naturali gentium,* Ulpian buna *humanarum*u insani *gens*leri de ekler [D. 1.1.1.4; 990]) uygun olan anlaşmaların gelmesiyle *caussa* ve *negocium* aynı şeye işaret eder. Çünkü böyle bir anlaşma türünde, iş kayıtları nerdeyse her zaman anlaşmaları güvenilir kılmak maksadıyla yapılan taahhütler olarak *caussae* veya *cavissae* veya *cautelae*dir.

---

* Yunan efsanesinin üç güzel kızından biri (ç.n).

[BÖLÜM III] BASİT BİR RIZA İLE BELİRLENMİŞ SÖZLEŞMELER ÜZERİNE SONUÇLAR

570. Kahramansal ulusların en eski kanunu, şimdilerde basit bir rızayla belirlendiği söylenen sözleşmelerin tanınmazlığını içeremezdi. Çünkü bu insanlar, yalnızca hayatın gereksinimleriyle ilgilendiler. Topladıkları ürünler yalnızca doğal ürünlerdi, parayı kullanmayı henüz anlamamışlardı. Konuşmak için bütün bedenlerini kullanıyorlardı. Çok kaba ve şüphecilerdi. Kabalık, cahillikle beraberdi ve bu da bilmeden aptalca şeyler yapan insan tabiatının bir özelliğiydi. Bu nedenle onlar, iyi inancı tanımadılar ve gerçek veya kurgusal fiziksel değişimle bütün hükümlerden emin oldular. Keza değişim, muamelenin akışı içinde ciddi şartlarla yapıldı [1030]. Bundan dolayı On İki Levha Kanunları başlığı kutsaldı [6. 1a]: *si quis nexum faciet mancipiumque, uti linqua nuncupassit, ita ius esto,* "Eğer bir kimse bir söze bağlanırsa veya verdiği sözden vazgeçerse diliyle söylediği gibi bağlanmış olacaktır" [433, 1031]. İnsani kurumların sivil tabiatından dolayı aşağıdaki gerçekler ortaya çıkar:

I

571. Haklı olarak denilir ki, en eski satma ve satın alma usulü takastır. Mülk için yapılan takas, barbarlığın geri dönüşünde *libellus* olarak veya feodal sözleşmeyle kiralanmış mal olarak adlandırıldı. Takasın faydası şu olmuştur. Bir adamın tarlası kendine yetecek kadar ürün verirken diğer adamın tarlası diğerine göre çok bol ürün vermekteydi ya da tersi olmaktaydı [1071].

II

572. Evlerin sözleşmeye bağlanması oldukça küçük ve basit ikamet yeri olan şehirler döneminde yapılamazdı. Toprak sahipleri, bu nedenle, topraklarını başkalarına bina yapmak için bıraktılar ve böylece bedel olarak yer kirası aldılar.

III

573. Toprakların sözleşmeye bağlanması Latinlerin *clientela* dediği *emphyteusis* ile olmuş olmalıdır. Gramerciler arasında yaygın olan bir tahminle *clientes, colentes* (kiracılar, toprağı işleyenler) imiş gibi isimlendirilmiştir.

IV

574. Barbarlığın geri dönüşü süresince [L7] arşivlerde bulduğumuz tek sözleşme, ikamet etmek veya çiftçilik için sürekli ya da belli bir süre için toprakların kiralanmasıyla ilgili sözleşmedir.

V

575. Bu belki de, bu *emphyteusis* [1067]in neden bir *de iuri civili* (sivil kanun) sözleşmesi olduğunu açıklar. Yani, bizim ilkemizle *de iure heroico romanorum*. Bu Ulpian'ın *ius naturale gentium humanarum* düşüncesini, yani barbar *gens*lerin doğal hukukunu öncelemiştir ve onlardan ayrı olarak insani *gens*lerin doğal hukukuna zıttır. Ancak bu, Ulpian'ın zamanındaki Roma İmparatorluğu dışındaki barbar *gens*lerin hukuku değildir. Çünkü, onların kanunlarının Roma hukuk bilginlerince hiçbir önemi yoktur.

VI

576. Ortaklık bilinmiyordu. Homer'in, Polyphemus'un Ulysses'e söylediği şeyle bize anlatmak istediği gibi *cyclop* türü âdetler nedeniyle, her aile babası yalnız kendi işleriyle ilgileniyordu [516].

VII

577. Aynı nedenle, emirnameler veya sözleşmeler bilinmiyordu. Eski sivil kanunun kuralı: *Per extraneam personam acquiri nemini* ("Hiçbiri, yetkisi altında olmayan bir kimse tarafından elde edilemez") [D. 50.17.11+123?].

VIII

578. Fakat Ulpian'ın insani genslerin hukuku olarak tanımladığı kahramansal genslerin hukuku başarıldığı zaman, orada devrimsel bir değişim oldu. Eski zamanlarda sözleşmede çift taraflı olarak şart belirlemedikçe satın alma ve satış sözleşmesinde, tekrar elde etmenin garantisi yoktur. Şimdi bu, *bonae fidei*, iyi inanca dayalı olan anlaşmaların kraliçesi oldu ve doğal olarak şarta bağlanmadan yeniden elde etme hakkı doğdu.

[BÖLÜM IV] MİTOLOJİK *CANON*

579. Üç [şiirsel] karaktere geri dönüyoruz: Vulcan, Mars ve Venüs. Burada belirtilmelidir ki (bu bizim mitolojimizin önemli bir *canon*u

olarak kabul edilmektedir) pleplere işaret eden bu üç karakterden ayrı olarak kahramanlara işaret eden üç tanrısal karakter daha vardır. Vulcan, Jove'dan Minerva'yı doğurtmak için bir baltayla başını yarar. Vulcan, Jove ve Juno arasındaki bir kavgada araya girer ve Jove tarafından göksel âlemin dışına atılır ve topal bırakılır. Mars, Homer'de sert bir azarla Jove tarafından "bütün tanrıların en kötüsü" olarak adlandırılır ve Minerva aynı şiirle [I. 21.403] bağlantılı olan tanrılar savaşında Mars'a bir taş atar ve onu yaralar [781] (Bu Vulcan ve Mars, savaşta kahramanlara hizmet eden bir plep olmalıdır). Venüs (pleplerin doğal eşlerine işaret eden) plep olan Mars ile beraber kahramansal Vulcan'ın tuzağına düşer. Güneş kendilerini çıplak olarak bulduğu için, diğer tanrıların alay konusu olurlar [560]. Buradan Venüs'ün, yanlış olarak Vulcan'ın karısı olduğuna inanıldı. Fakat göksel âlemde, Juno ile Jove'un arasındaki gibi bir başka evlilik yoktur [511] ve Juno da kısırdır [448]. Mars'ın Venüs'le zina ettiği de söylenmemiştir. Ama Venüs, Mars'ın cariyesidir [683]. Çünkü, plepler arasında yalnız doğal evlilikler vardı ve bunlar Latinler tarafından odalık (cariye) olarak adlandırılırdı.

580. Bu üç karakteri açıkladığımız gibi diğer üçünü uygun yerlerde açıklayacağız. Plep karakterleri arasında biz, elmaya (ulaşamayacağı yerde olan) ve suya (dudaklarının ulaşacağı yerin altından giren) ulaşamayan Tantalus'u göreceğiz [583]. Plep Midas, açlıktan ölür. Çünkü, onun dokunduğu her şey altına dönüşmektedir [649] ve plep Linus, Apollo ile yaptığı bir şiirsel yarışmada yenilerek tanrı Apollo tarafından öldürülür [647].

581. Bu çift fabllar veya karakterler kahramansal durumda gerekli olmuşlardır. Plep karakterleri kendilerine ait isimleri olmaksızın kahramanlarının isimlerini taşımışlardır [559]. Kahramansal durumda plepler, ilk zamanlarda konuşmanın aşırı fakirliğinden dolayı hiçbir şey söylemedikleri için farklı ve bazen zıt şeylere işaret eden kelimeleri kullanmışlardır. Keza, şimdiki dillerimizde de bu tür kelimeler çoktur.

[KISIM V]
[ŞİİRSEL POLİTİK]

[BÖLÜM I] DÜNYADAKİ İLK YÖNETİMLER ALTINDAKİ ŞİİRSEL POLİTİKA EN YAYGIN OLARAK ARİSTOKRATİK BİR BİÇİM İÇİNDE DOĞMUŞTUR

582. Bu biçim altında [553–569] aileler, kahramanlar tarafından kendi inançları, zorlaması veya koruması altına alınan *famuli*lerle kurulmuştur [523]. Bu *famuli*, dünyadaki ilk *toplulu*klardı [258, 555, 558]. Hayatları efendilerine bağlıydı. Bunun sonucu olarak kazandıkları şeyler de efendilerine aitti. Kahramanlar, *cyclop* türü babaya ait (paternal) otoriteyle çocukları üzerinde yaşam ve ölüm hakkına sahiptiler ve onların kazandıkları şeyler üzerinde de despotça bir hakları vardı [556]. Aristoteles'in, bir ailenin çocuklarını, babalarının canlı araçları olarak tanımladığı zaman anlatmak istediği budur [E. 1161b 4]. On İki Levha Kanunları, sınırsız halk özgürlüğü sürecinde bile Roma aile babalarının haklarının hem kişiler üzerinde güce sahip olma haklarını hem de onların kazandıkları üzerindeki haklarını korumuştur. Gerçekten, imparatorluk zamanlarında oğullar, köleler gibi yalnızca bir *peculium*, özel mülkiyet çeşidi idi. Yani, *peculium profecticium* [babaların rızasıyla elde edilen]'du. En erken

zamanlarda babalar çocuklarını üç kez satma gücüne sahiptiler. Daha sonra, insani zamanlardaki yumuşamayla babalar çocuklarının babaya ait güçten kurtulmasını istedikleri zaman üç satış yapar gibi göründüler. Galler ve Keltler, köleler ve çocuklar üzerinde eşit bir güç belirlediler ve babaların çocuklarını satma âdeti Batı Yerlilerinde de görüldü. Avrupa'da çocuklar, Ruslar ve Tatarlar tarafından dört kez satılırdı. Diğer barbar ulusların babalık otoriteleri veya babadan gelme (paternal) otoriteleri yoktu. *Talem qualem habent cives romani*, "Roma vatandaşlarının sahip olduğu gibi" [J. 2]! Bu açık yanlışlık, bilginlerin bu cümleyi yorumlarken yapmış olduğu sıradan hatadan kaynaklanır. Çünkü bu yanlışlık, Roma halkının yenilgiye uğrattığı uluslara atfen hukuk bilginlerinin yaptığı bir yanlışlıktı. Zafer hakkı dolayısıyla tam olarak sivil kanundan yoksun bırakılan bu uluslarda yalnızca doğal babalık güçleri kaldı. Sonuç olarak, doğal kan bağları *cognation* ve doğal mülk hakları da *bonitary* olarak adlandırıldı. Doğal hükümlere de *iure naturali gentium* denildi. Ulpian, daha sonra bunu *humanarum* olarak özelleştirdi [575]. Fakat fethedilen uluslardaki bütün kurumlar, Roma İmparatorluğu dışındaki halklar tarafından, kesin olarak, Romalıların bıraktığı gibi sivil kanunlarını devam ettirdiler [11023].

583. Tartışmamıza dönersek, ailelerin oğulları babalarının ölümüyle bu özel monarşik kuraldan kurtulmuşlardır, her bir oğlan bu kuralı kendisi için kabul etmiştir. Öyle ki, her Roma vatandaşı babaya ait güçten kurtulduğunda Roma kanunu da *paterfamilias* olarak adlandırıldı. Diğer yandan *famuli*, kölelik durumunda yaşamaya devam etmiştir. Uzun bir süre sonra, "söz konusu insan doğal olarak kendini kölelikten kurtarmayı gaye edinir" aksiyomundan dolayı, *famuli*, içinde bulunduğu düzenden tedirgin olmaya başladı [292]. Tantalus'un meyveye (kahramanların toprakları üzerinde yetişen altın elmaya) boşuna ulaşmaya çalışması ve şiddetli susuzluğunu gidermek için ağız dolusu suyun dudaklarına gelip geri dönmesinin nedeni bu olmalıdır. Ayrıca, Ixion'un tekerleği devamlı döndürmesi ve Sisifos'un kayayı hiç durmadan yokuş yukarı itmesi de bu nedenledir [719] (Tıpkı, taşın Cadmus tarafından atılması ve tepeye ulaştığında onun geri yuvarlanması gibi ve Latincede *vertere terram*'ın ekme işlemi için ve *saxum volvere*'nin uzun ve zor bir görevin acılı bir şekilde icra edilmesi anlamında kullanılması gibi). Bütün bu nedenlerle *famuli*, kahramanlara isyan etmiş olmalıdır. Yönetimlerin doğ-

ması sonucu aileler devletinde, *famuli*nin kahramansal babalara genellikle zorlama sonucu itaat ettiğini varsaymamız gereklidir [261].

584. Famulinin isyanı sonucu ortaya çıkan acil durum baskısı altında kalan kahramanlar, doğal olarak, asi *famuli* çokluğuna direnecek şekilde kendilerini bir düzen içinde birleştirmek için harekete geçmiş olmalıdırlar ve içlerindeki en hiddetli, sert babayı büyük bir huşuyla kendi başları seçmişlerdir. Bu insanlar, anlamı, destek olmak veya idare etmek olan *regere*den dolayı *reges* (krallar) olarak adlandırılmıştır. Hukuk bilgini Pomponius'un iyi bilinen sözüyle ifade edersek, "Kurumlar, kendilerini zorladıkları zaman krallıklar kuruldu" (*rebus ipsis dictantibus, regna condita*) [D. 1.2.2.11; 1007]; bu cümle genslerin doğal hukukunun ilahî inayetle kurulduğunu açıklayan Roma hukuku doktriniyle korunan bir cümleciği gösterir (*ius naturale gentium divina providentia constitutum*) [J. 1.2.11; 328]. Kahramansal krallığın doğuşu böyle olmuştu: Ve babalar ailelerin egemen kralları oldukları için onların durumlarının eşitliği ve doğal olarak birinin diğerine boyun eğdiği *cyclop*ların sert tabiatından dolayı [296] orada, birçok ailenin krallarından oluşmuş egemen senatolar ortaya çıktı. Onlar, insani anlayış veya öğüt olmaksızın özel çıkarlarını *patria* denen ortak bir çıkarda birleştirmişlerdi. *Res* kelimesinin anlamı "babaların çıkarları"dır. Asilzâdeler olarak anılan soylular ilk *patria*nın veya baba topraklarının tek vatandaşları olmalıydı. Bu anlamda, şu geleneği gerçek kabul edebiliriz: En erken zamanlarda krallar tabiat tarafından seçilirdi. Bu noktada, Tacitus'un *Germany* [7]'sinde iki altın pasajı vardır. Bunlar, diğer ilk barbar insanların tümü için aynı âdetlerin olduğunu varsayma zemini hazırlar. İlki şudur: "Onların süvarileri veya grupları şans eseri veya bir nedene dayanarak grup oluşturmak yerine, aileler ve klanlardan oluşmuştur." İkincisi şudur: "Onların şefleri emrederek değil daha çok örnek olarak iş yaparlar; enerjik ve göze çarpıcıdırlar ve en önde savaşırlar, kendilerine hayranlık uyandırarak yönetirler."

585. Yeryüzündeki ilk kralların böyle bir tabiata sahip olduğunun delili şu olguyla gösterilir: Homer'deki altın bir pasajda gösterildiği gibi, kahramansal şairler, insanlar ve tanrılar üzerinde tam da böyle bir krallığa sahip olan göksel âlemdeki Jove'u hayal ederler [I. 517]. Orada Jove Thetis'e, tanrıların büyük göksel konsülde belirledikleri şeye zıt hiçbir şey yapmadığını açıklar. Burada, gerçek bir aristokratik kral konuşur. Bu olay üzerine Stoalılar, sonradan kadere boyun

eğen bir Jove dogması kuruyorlar fakat gerçekte, Jove ve diğer tanrılar insanların işleri hakkında bir divan kurarak özgürce onları belirliyorlar. Bizim belirlediğimiz pasaj, siyaset kuramcılarının hatalı biçimde Homer'i referans göstererek monarşi olarak yorumladıkları diğer iki şeyi açıklıyor. Bu pasajlardan birinde [I. 1.287 vd] Agememnon, inatçı Achilles'i azarlar. Diğerinde [I. 2.204] Ulysses, Truva'yı kuşatmaya devam edebilmek için eve dönmek isteyen isyankâr Grekleri ikna eder. Her iki pasajda da, "Yalnızca biri kraldır" denilir. Fakat yalnızca bir emredici şefin olduğu savaşa atfedilen her iki pasaja gönderme yapan Tacitus tarafından aktarılan [A. 16] bir ilke şudur: "Yönetici olma şartı bir kişiye mahsus kılınmadıkça itibar sağlanamaz" (*Eam esse imperandi conditionem, ut non aliter ratio constet quam si uni reddatur*). Keza Homer, kahramanları ismiyle zikrettiği iki şiirine "kral" unvanını da ekler. *Genesis*'teki [36.15 vd] bir altın pasaj da bununla uyum içindedir, orada Müzler, Esau'nun neslinden olanları sayarak onların hepsine kral derler. Veya daha çok Vulgate *duces* (şefler), "captains" (reisler) olarak çağırır. Tıpkı, Pyrrhus'un büyükelçilerinin, Roma'da birçok kraldan oluşan bir senato gördüklerini söylemeleri gibi. Gerçekten de babaların yönetim biçimleri değişirken, doğal durumdayken sahip oldukları aile güçlerini, yürürlükte olan düzene bırakmasını kavramak zordur. Çünkü, gücün doğası onların yiğitlikle elde ettiklerine mümkün olduğu kadar az yer vermektedir; ve onların kendi kazandıklarını korumaları da pek mümkün değildir [261]. Bundan dolayı biz, Roma tarihinde yiğitlikle kazanılmış olan şeyin alçakça teslimine katlanamayan güçlülük kibirliliğini sık sık okuruz (*virtute parta per flagitium amittere*). Bütün insani olanaklar arasında görülmüştür ki, sivil hükümetler ya hileden ya da tek bir adamın zulmünden doğmamıştır [522]. Hiç kimse, sivil gücün aile otoritesinden çıktığını veya sivil durumların (o, *ex iure optimo*, her özel veya kamusal engelden bağmsız olma anlamında) istimlak hakkının babaya ait doğal mülklerden geldiğini düşünmesin [490].

586. Akıl yoluyla kurduğumuz bu gelişme, akla bağlı olan kelimelerin kökenleriyle çarpıcı şekilde doğrulanmıştır. Çünkü bu, *dominium optimum* üzerinde ya da (Greklerce *dikaion ariston* denilen) babaların engellenmemiş mülkleri üzerinde [490], Greklerce aristokratik denilen yönetim biçimlerini kurdu ve Güç tanrıçası Ops'tan ismini alan Romalıların *optimates*'ler dediği yönetimler kuruldu [587].

Belki de bu nedenle Ops, Jove'un karısı olarak adlandırıldı (Bundan dolayı Jove *optimus* olarak adlandırılmış olmalıdır. Çünkü o, Grekler için *aristos* ve Latinler için *optimus* idi). Yani, kendilerine tanrıların isimlerini haksız yere koymuş olan kahramanların egemen düzeninin karısı [437] (Çünkü, kehanetler kanunuyla Juno gürleyen gökyüzü olarak anlaşılan Jove'un karısıydı [511]. O hâlde, bu tanrıların annesi Kibele'ydi. Kibele, aynı zamanda, soylular anlamındaki devlerin de annesidir [549]. Daha sonra şehirlerin kraliçesi olarak anılmıştır [722]. Öyleyse, "*optimates*" terimi Ops'tan gelmiştir. Zira, bütün bu yönetim biçimleri, soyluların gücünü korumak için kurulmuştur ve bu gücü korumak için onlar, iki özel korumayı sonsuz özellik olarak alıkoymuşlardır. Bunlardan biri, kurumların korunması, diğeri ise, sınırların korunmasıdır [981-998]. Kurumların korunması altında, ilkin ailelerin korunması gelir. Ailelerin korunmasıyla Romalılar, *connubium*dan köleleri çıkaran şehrin 309. yılına kadar gelirler [598]. O hâlde, hâkimliğin (magistracy) korunmasıyla soylular köylülerin taleplerine şiddetle karşı koymuşlardır. Bunun ardından papazlığın korunması ve son olarak bütün ulusların kutsal sır olarak kabul ettikleri kanunların korunması gelir [999-1003]. Buradan On İki Levha Kanunları'na gelirsek, soylular Halikarnaslı Dionysius aracılığıyla doğruladığımız gibi Roma'yı âdetlerle idare etmişlerdir [10.3] ve sonraki yüzyılda bu kanun, hukuk bilgini Pomponius'a göre piskoposlar heyetinde (college) korunmuştur [D. 1.2.2.6]. Çünkü, o zamana kadar bu heyet, yalnız soylulara açıktı. Diğer temel koruma ise sınırların korunmasıdır. Bununla bağlantılı olarak Romalılar, Corinth'in yıkılmasına kadar savaşta mukayese edilemez bir adalet göstererek pleplerin askerî düzen oluşturmalarını ve zafer esnasında zenginleşmelerini engellemek için onlara karşı aşırı bir yumuşama göstermişlerdir [273-276].

587. Şiirsel tarihin bu önemli ve büyük izi, bebek Jove'u yemek için arayan Satürn fablında gösterilmiştir. Kibele'nin rahipleri bebeği gizlemişler ve ağlamasının duyulmasını önlemek için silahlarıyla gürültü çıkarmışlardır. Burada Satürn, kahramansal babalar olan efendilerinin tarlalarını süren bir günlük işçileri temsil eden bir *famuli* karakteridir. Kendileri için gıda bulabilecekleri tarlaları şiddetli bir özlemle arayan bu Satürn, Jove'un babasıdır. Çünkü, bu Satürn'den dolayı babaların sivil hükümeti doğmuştur ve Jove'un karısı olan Ops'un karakterinde öne çıkmıştır [586]. Çünkü Jove kehanetlerin

bir tanrısı olarak alınmıştır ve en önemlileri gökgürültüsü ve kartaldır –karısı Juno olan– Jove tanrıların, yani kahramanların babasıdır. Çünkü onlar, resmî evlenme törenleri altında meydana gelmiş olan Jove'un oğullarına inandılar. Juno, annesi yer, yani Ops olan tanrıçadır ve böylece onlar tanrıların ismini almışlardı. Karısının annesi Ops olan Jove insanların kralı olarak adlandırılır. Yani, aileler durumundaki *famuli*nin ve kahramansal şehirlerdeki pleplerin kralıdır [437]. Bu iki tanrısal unvan [baba ve kral], sanki Jove insanların babasıymış gibi, bu şiirsel tarihin cehaletine karışmıştır. Fakat insanlar [famuli ve plep], Eski Roma Cumhuriyeti günlerine kadar, Livy'nin dediği gibi, babaların ismini almazlardı (*non poterant nomine ciere patrem*). Çünkü onlar, evlilik törenleriyle değil doğal evliliklerden doğmuşlardır. Bundan dolayı hukuk ilminde şu ilke kalmıştır: *Nuptiae demonstrant patrem* ("evlilik töreni babayı tanımlar") [433, 567].

588. Bu fabl, Kibele'nin veya Ops'un rahiplerinin (her yerde ilk krallıklar rahiplerce yönetiliyordu [250]) Jove'u gizlemesini anlatarak devam eder (Latince filologları, Latium isminin bu gizlemeden geldiğini tahmin ederler ve Latin dili *condera regna* sözcüğü içinde bu tarihi korumuştur [389]. Çünkü, babalar isyankâr *famuli*ye karşı kapalı bir düzen kurmuşlardı. Ve bu düzenin sırrı, siyasi kuramcıların *arcana imperii* dediği şeyin kaynağıdır). Onlar silahlarıyla gürültü çıkararak Jove'un ağlamasını Satürn'ün duymasını önlediler (yeni bir biçimde bir düzen birliği doğmuştur) ve böylece, Jove'u korudular. Aynı şey Platon'un karanlıkta kalmış şu kurgusunu açıkça gösterir [L. 626A]: Yönetimler, silahların birliği üzerine kurulmuştur. Biz, buna Aristoteles'in savunduğu şeyi ekleyebiliriz [271]. O da şudur: Kahramansal yönetim biçimlerinde soylular pleplere karşı sonsuz bir düşmanlığa yemin ettiler ve bütün bunlardan dolayı, ortada şu sonsuz özellik kaldı: Köleler, efendilerinin bedelli düşmanlarıdır. Grekler, bu tarihi –*polis* (şehir)ten gelen– *polemos*, savaş etimolojisi içinde korumuşlardır.

589. Bu bağlantıda Grek ulusları daha büyük genslerin onuncu tanrısını, yani Minerva'yı hayal etmişlerdir [317]. Minerva'nın doğuşu vahşi ve kaba bir tarzda kurgulanmıştır. Söylendiği gibi Vulcan, Jove'un başını bir baltayla yarar ve oradan Minerva çıkar [579]. Bununla onlar, köle sanatlarını (bu sanatları şiirsel bir cins olarak Vulcan temsil eder) uygulayan *famuli*nin çokluğunun Jove'un saltanatını

zayıflatarak ve küçülterek yıktığına işaret etmişlerdir (Latinler, bu ifade için *minuere caput,* başını yarma demişlerdir. Çünkü onlar, soyut bir şekilde bunu dile getiremediler, somut "baş" kelimesini kullandılar). Zira, aile durumunda Jove'un yönetimi, monarşikti. Şehir devletinde bunu aristokratik hâle dönüştürdüler. Dolayısıyla, Minerva'nın isminin *minuere*den elde edildiği, hoş olmayan bir varsayımdır. Ayrıca bu isim, Minerva'nın aile devletini şehir devletine dönüştürürken en eski şiirsel İlk Çağdaki Roma kanununda adı geçen devletin değişimi anlamındaki *capitis deminutio* ifadesinden de gelmez.

590. Bu fabla [Minerva'nın doğumu] filozoflar sonradan en yüce metafiziksel düşüncelerini bağladılar. Fikirlerimiz Tanrı aracılığıyla bizde oluşturulurken sonsuzluk fikri doğrudan doğruya Tanrı tarafından bize verilmiştir. Fakat "düzen", senato için tercih edilmiş Latin terimiyken, teolojik şairler Minerva'yı sivil düzen fikri altında temaşa ettiler ve belki de bu, filozoflara düzenden başka bir şey olmayan sonsuz bir Tanrı'yı düşündürtmüştür. Böylece, ortada ebedi bir ilke kalmıştır. En iyi düzen şehirlerin düzenidir. Bununla birlikte, Homer'de, Minerva daima aynı sıfatlarla "cenkçi", "dövüşçü" ve "yağmacı" olarak ikiye ayrılmıştır. Ona yalnızca iki kez "counselor" denilmiştir [I. 5.260; O. 16.282] ve baykuş (owl) ile yağ (olive) onun için kutsal olmuştur. Çünkü, baykuş ve yağ, derin düşünceye dalarak ve lambanın ışığında okuyarak ve yazarak geçirilen geceye işaret etmesinin yanı sıra daha çok insanlığın başlangıcını anlatan gece karanlığında saklı kalmış yerlere işaret eder [387]. Belki de daha uygun biçimde gizli olarak kendi kanunlarını yapan şehirleri oluşturan kahramansal senatolara işaret etmektedir. Kesin olarak bu, Greklerin Athena dediği Minerva'nın şehri olan Atina senatosunda (meclis üyelerinden) Areopagites'in oylarını siyah bir örtü altında vermesi âdetinden kalmıştır. Bu kahramansal âdet, Latince *condere leges* sözcüğünden gelir. Öyle ki, *legum conditores* uygun şekilde kanunlara emreden senatolara ve *legum latores* ise kanunları senatolardan çeşitli insanlardan oluşan pleplere taşıyanlara işaret eder. Yukarıda Horatius'un durumunda bundan söz etmiştik [521]. Teolojik şairler, heykellerde ve madalyalarda görünen Hikmet Tanrıçası Minerva'yı düşünmekten ne kadar uzaktılar. Bu heykeller ve madalyalarda o, daima silahlı olarak tasvir edilmiştir. Bu nedenle, aynı

Tanrıça, *curia*'da* Minerva idi; Plep topluluğunda Palas idi; (Örneğin, Homer'de [!] babası Ulysses'i ararken "diğer insanlar" dediği plep meclisine giden Telemachus'a önderlik eden Pallas'tır [O. 2.6 vd, 267 vd; 54 vd, 93 vd, özellikle, 191]). Son olarak savaşta Bellona'ydı.

591. Minerva'nın teolojik şairler tarafından hikmet olarak anlaşıldığına ilişkin yanlış inanç, şu hatadan kaynaklanır: Ulusların, yönetimden yoksun ya da çok basit bir şekilde yönetildikleri bir zamanda yönetim tedbiri anlamındaki *cura*dan dolayı *curia* olarak adlandırıldığı söylenmelidir. Bu kelime daha ziyade en eski Grekler tarafından *kyria* (güç) biçiminde *cheir* (el veya kol)den elde edilmiştir. Latincedeki *curia* da oradan gelir. Biz, bunları antikitelerle ilgili iki büyük fragmandan çıkarabiliriz (Kronolojik Tablo ve bu Tablo üzerine olan notlarda zikredildiği gibi [77] iyi bir talihle Denis Petau, önce bunu Grek tarihinde Yunanistan'ın kahramanlar çağından önce ve son olarak da Mısırlıların Tanrılar Çağı –bizim burada araştırdığımız– dediği çağda yerleşmiş olarak bulmuştur).

592. Bu fragmanlardan biri, Heraklitlerin veya Herküllerin torunlarının Yunanistan'ın tümüne, hattâ Atinalıların bulunduğu Attica'ya bile dağıldığını; daha sonra, Sparta'nın bulunduğu Peloponez'e çekildiklerini anlatır. Sparta, *ephor*ların denetiminde kanunları ve savaşları yöneten Heraklitler veya soylular denen Herkül'ün ırkından gelen iki kralın idaresindeki aristokratik bir yönetimdi. *Ephor*lar, halkçı değil aristokratik özgürlüğün korumalarıydı. Kralları Agis'i boğarak öldürdüler. Çünkü Agis, halkın borçlarını silen bir kanun getirmeye çalışmıştı. Livy, bu kanuna [32.38.9] "*optimate*lere karşı plepleri tutuşturan bir çıra" (*facem ad accendendum adversus optimates plebem*) der. Diğer parça da soyluların düzeninin dışındaki mirasın paylaşımına dair vasiyetname uygulamasıydı. Önceleri bu düzen içinde soylular, yasal başarı sağlayan kanunla korundular. Keza, yalnızca, soyluların doğrudan vârisler, baba tarafından akrabaları veya soyları bu kanunun kapsamındaydı [110]. Daha sonra görüleceği gibi Roma'da On İki Levha Kanunları'ndan önce benzer teşebbüsler olmuştur [598]. Nasıl ki [Spurius] Cassius, [Manlius] Capitolinus, Gracchi ve Roma'nın diğer ileri gelen vatandaşları Roma'nın zavallı plepleri üstündeki baskıyı biraz kaldırmak isteyen kanunlar

* Eski Roma'da bir tür meclis (ç.n).

çıkarmaya teşebbüs ettikleri için hainler olarak ilan edilmişlerse ve senato tarafından idam edilmişlerse, Kral Agis de *ephor*lar tarafından böyle boğulmuştur. Sparta'nının *ephor*ları, Polybius'un dediği gibi [23.11.4 vd] Lakedaemon'un halk özgürlüğünün muhafızları olmaktan çok uzaktı. Böylece, Atinalıların (Athena dedikleri Minerva'dan dolayı böyle isimlendirilen) en erken zamanlarında aristokratik bir hükümet biçimine sahip olmuş olmaları gerekir ve Grek tarihi inançlı biçimde şunu nakleder: Atina *optimat*eler tarafından işgal edildiği zaman Drago orada hüküm sürdü [423]. Bu, Thucydides tarafından doğrulandı. Thucydides [Isokrates'in *Areopagiticus* adlı eserinde] bize, şehrin Areopagiteler (meclis üyeleri) tarafından idare edildiği sürece, en yüce kahramansal değerlerle parladığını ve tıpkı Roma'nın aristokratik bir yönetimken yaptığı gibi en değerli teşebbüslerde bulunduğunu nakleder (Juvenal [9.101!] Onlara silahlı hâkimler anlamında "Mars'ın hâkimleri" adını vermiştir. *Arēs*, Mars + *pēgē*, Latincede *pagus,* bir ülke veya onun halkı olmasına rağmen, Romalıların dediği gibi Mars'ın halkı demek daha iyidir. Çünkü başlangıçta halk, silah taşıma hakkı olan soylulardan oluşuyordu. Fakat Atina, halk özgürlüğü taraftarı Pericles ve Aristides tarafından bu yüksek konumundan düşürülmüştür ve Roma, plep savunucuları olan Sextius ve Canuleius ile başlayan böyle bir kadere boyun eğmiştir.

593. Diğer büyük bir parça bize, dışarıya seyahat eden Greklerin, Curetelerin veya Kibele'nin rahiplerinin, Saturnia'ya veya eski İtalya'ya, Girit'e ve Asya'ya yayılmalarını nasıl gözlemlediklerini anlatır. Öyle ki, her yerdeki ilk barbar uluslar arasında, eski Yunanistan'a dağılmış Heraklit'in krallıklarıyla uyumlu olan Curete krallıkları hâkim olmuş olmalıdır [25, 77]. Bu Cureteler, bizim yukarıda açıkladığımız gibi [588] fablda bebek Jove'u yemek maksadıyla arayan Satürn'e, Jove'un ağlamasını duyurmamak için silahlarıyla gürültü yapan rahiplerdir.

594. Tartışmamıza devam edersek ilk *comitia curiata,* kökenini bu en eski zamanda ve bu yolda almış olmalıdır. Onlar, bizim Roma tarihinde okuduğumuz en eski *comitia*lardır [624 vd]. Onlar, silah altına alınmıştı ve dinî kurumlarla temas etmeye devam ettiler. Çünkü en eski zamanlarda bütün laik kurumlar bu şekilde görünmüştü. Livy [21.20.1], bunun Hannibal'ın içinden geçtiği zamanda Gaul'deki meclisler olup olmadığını merak eder. Fakat Tacitus, *Germany* [7] adlı eserinde bu meclislerin, sanki tanrıların huzurundaymış gibi si-

lahların ortasında duran rahiplerin elinde olduğunu söyler. Bu tam anlamıyla şu durumla uygunluk gösterir: Kanunların en üstün otoritesi silahların en üstün otoritesini izlediğinden, cezaları uygulamak için kahramansal birlikler silahlanmıştır. Genel olarak Tacitus [G. 11] Germenlerin bütün halk işlerini silah altında idare ettiklerini ve bizim az önce belirttiğimiz gibi rahipler tarafından yönetildiklerini söyler. Buna göre, Germenlerin âdetleri bütün ilk barbar insanların âdetlerinin birbirine benzer olduğunu düşünmemize izin verir. Germenlerinkinden çok daha eski olarak Mısır rahiplerinin krallığıyla karşılaşıyoruz [605]. Ayrıca, Satürnia veya eski İtalya'nın, Girit'in ve Asya'nın [591vd] Grekleri arasında, Curetelerin krallıklarını veya silahlı rahipleri ve Latium'un Quiritelerini buluyoruz.

595. Daha ayrıntılı olarak sunulan Quirites Kanunu, İtalya'nın kahramansal genslerinin doğal hukuku olmalıdır. Bu kanun, *ius Quiritium Romanorum* denilen diğer insanların tâbi olduğu kanundan onları ayırmak için yapılmıştır. Bu Quirites adı, Sabinlerin başkenti olan Cures'ten dolayı veya Sabinler ve Romalılar arasında yapılmış herhangi bir anlaşmadan dolayı verilmemiştir. Çünkü, eğer öyle olsaydı, onlara Saturnia'nın Grekleri için kullanılan bir isim olarak Cureteler denilmesi gerekirdi. Ve eğer, Sabinlerin başkenti, Ceres (Latin gramercilerin dediği gibi) olarak adlandırılmış olsaydı onların, daha ziyade, Ceriteler olarak adlandırılmış olmaları gerekirdi (fikirlerin çarpıtılmasına dikkat edelim!). Bu isim hiçbir sivil şerefe sahip olmaksızın bütün yükü taşırken *censor*lar tarafından kınanan Romalı vatandaşlara verilen bir isimdi, tıpkı, kahramansal şehirlerin doğumunda *famuli*lerden oluşan pleplerde olduğu gibi [597]. Sabinler, barbar zamanlarda, fethedilmiş şehirler yıkıldığında ve sağ kalanlar ovalara dağıldığında ve üstün gelenler adına tarlaları ekmeye zorlandıklarında pleplerle karışmışlardı –Romalıların ana şehirleri Alba'yı bile kurtaramadıkları bir kader içindeydiler–. Bunlar [fethedilen komşu şehirler] ilk vilâyetlerdir ve şöyle adlandırılmıştır: *prope victae*, yakın fetihler (örneğin Corioli, orayı fetheden Coriolanus olarak adlandırılan Marcius'tan ismini almıştır). Diğer yandan, uç veya en uzak vilâyetler *procul victae*, uzak fetihler olarak adlandırıldı. Ve uygun biçimde bunlara *coloniae deductae* denildi. Bu ovalarda ilk iç koloniler kuruldu, yani yukarıdan idare edilen ve günlük işçiler olan rençber takımı [1023]. Halbuki, fakir köylülerin ikamet ettiği Roma'nın aşağı bölgelerindeki uç veya en uzak koloniler için kullanılan

deductae kelimesi zıt anlama sahiptir. Çünkü, onlar, illerdeki düzeni koruyan ve tarlaların sahibi olan lordları bir günlük işçilere dönüştüren o bölgelerdeki yüksek ve güçlü korunaklı yerlerden yönetilmişlerdi [300, 560]. Bu şekilde, yalnızca sonuçları gören Livy'ye göre Roma, Alba'nın kalıntıları üzerinde yükseldi ve Sabinler, Florus'un yorumladığı gibi Romalı damatlarına, Ceres'in servetini, kaçırılmış kızların çeyizi olarak getirdiler [1.1.14]. Bunlar, daha sonra Gracchi'nin tarımsal kanunlarını yapan kolonilerdi. Livy [6.11.8], Romalı pleplerin, soylu kahramansal mücadelede bu ilk kolonilerden nefret ettiklerini veya daha ziyade onlara gücendiklerini söyler. Çünkü onlar, nihayetinde aynı türden değillerdi ve Roma pleplerini yükseltmek için hiçbir şey yapmadılar –Livy mücadeleyi körüklediklerini bile söyler–. Bu şekilde Livy, onlar hakkında bu boş düşünceleri sunar.

596. Son olarak Homer, Minerva'nın silahlı aristokratik düzeni işaret ettiğini onaylar. Homer orada bize, mücadele sırasında Minerva'nın bir taşla Mars'ın başını yardığını (Mars, savaşta kahramanlara hizmet eden pleplerin [şiirsel] karakteriydi) [579]) ve Minerva'nın Jove'a karşı bir suikasta kalkıştığını anlatır [I. 8.374 vd]. Bu, soyluların gizli öğütlerle tiranlık uygulayan başkanlarını düşürmeleri aristokratik yönetimden sonradır. Tiranları öldürenlerin heykellerinin dikilmesi bu zamanda tektir. Bunun üzerine eğer, tiranlar, genel olarak farz edildiği gibi monarşik krallar olsaydı onları öldürenler hain sayılırdı.

597. Böylece, ilk şehirler sadece emreden soylular tarafından yapıldı. Fakat kendilerine hizmet edecek birilerine ihtiyaç duydukları için müşterek fayda mânâsında, kahramanlar isyankâr yanaşmalarının çoğunluğunu memnun etmekle sınırlandırıldılar. Böylece kahramanlar, onlara ilk elçilerini gönderdiler. Bu ilk elçiler aracılığıyla da genslerin hukuku hükmedenler tarafından gönderilmiş oldu. Kahramanlar, onlar için dünyadaki ilk tarımsal kanunları sağladılar [265]. Bu kanunla onlar güçlünün yaptığı gibi verebileceklerinin en azını yanaşmalara verdiler [261]. Bu kahramanların onlara vermek için seçtiği, tarlaların *bonitary* mülkiyeti idi [604]. Bu anlamda Ceres'in hem tahıl hem de kanunları keşfetmesi doğru olabilir. Bu kanun aşağıdaki *gens*lerin doğal hukuku tarafından da uygulanmıştır. Mülkiyet gücü izlediğinden ve *famuli*nin hayatı kendilerine barınak temin ederek onları korumuş olan kahramanlara bağlı olduğundan, onların güvenilmez mülkiyeti hem kanuni hem de doğru idi. Bu güvenilmez

mülkiyete göre, kahramanların kendilerine tayin ettikleri süre boyunca bu tarlaları kullanabilme hakkına sahip oldular. Böylece, *famuli* (hiçbir vatandaşlık hakkına sahip olmadan) kahramansal şehirlerin ilk pleplerini oluşturmaya başladılar. Bunlardan biri olan Achilles, yanlışlıkla Briseis'i aldığı zaman Agememnon'un kendisine tıpkı böyle muamele ettiğini söyledi. Çünkü o, bu sözüyle, hiçbir vatandaşlık hakları olmayan bir günlükçü işçiye bile yapılmamış olan bir zulme dayandığını ifade etmek istemiştir [I. 9.648].

598. Bunlar, *connubium* mücadelesi veren, çaba sarfeden Romalı pleplerdi [112]. Çünkü, ikinci tarımsal kanunla On İki Levha Kanunları'nda soylular tarafından kendilerine bırakılan tarlaların *quiritary* mülkiyetini kazanmışlardı. Bizim birkaç yıl önce yayımladığımız *Evrensel Kanun İlkeleri*'nde gösterdiğimiz gibi [Op. 2.580] yine de, *gens*lerin kanunlarıyla yabancıların sivil mülkiyeti olmadığından ve plepler de henüz vatandaş olmadıklarından, tarlaları hâlâ vasiyet yoluyla akrabalarına bırakamıyorlardı. Çünkü, bütün akrabalıkların evlilik törenleriyle bağlı ilişkiler olduğu doğrudur (vârisleri, baba tarafından akrabaları veya soyları yoktu. Ayrıca, onlar vasiyetnameyle bile tarlalarını veremiyorlardı. Çünkü onlar, vatandaş değillerdi. Böylece, onlara ayrılan topraklar, mülkiyet adına borçlu oldukları soylulara geri döndü. Plepler üç kısa yıl içinde, bunun farkına vardıkları zaman *connubium* hakkını talep ettiler. Roma tarihinin açıkça kendileriyle ilgili olan sefil kölelik şartlarında plepler, soylularla evlilik hakkını istememişlerdi. Çünkü, bu durumda Latince *connubia cum patribus* denilirdi [987]. Onların söylediği şey, tıpkı, babaların yaptığı gibi resmî evlilik yapma hakkıydı. O halde plepler, *connubia patrum*u istediler, evlilikle ilgili temel törenler, Varro ve Messala tarafından büyük kehanetler denilen kamusal kehanetlerdi, yani babaların "kehanetler bizimdir" dediği kehanetlerdi [525]. Plepler, bu talepte bulunurken resmî evlilik törenlerinin doğal ilkesi olan Roma vatandaşlığını elde etme peşindeydiler. Roma vatandaşlığının doğal ilkesi evlilik törenleriydi. Bu yüzden, evlilik hakkı, hukuk bilgini Modestinus tarafından her ilahî ve insani hakkı paylaşmak olarak tanımlandı (*omnis divini et humani iuris communicatio*), vatandaşlık hakkına bundan daha uygun bir tanım verilmemiştir [110].*

---

* Vico bu adımlarla bu paragrafta açıklanan görüşe ulaşmıştır. Bunlar M. H. Fisch tarafından yazılan şu eserde ele alınmıştır: "Vico ve Roma Hukuku"

[BÖLÜM II] BÜTÜN YÖNETİMLER, *FIEF*İN BAZI, EBEDİ İLKELERİNDEN DOĞMUŞTUR

599. Bu şekilde, elde edilenleri korumanın zorluğundan ve sivil hayatta aranılan faydaların tabiatından dolayı, insani sivil kurumların iki tabiatı, (*fief*in sonsuz ilkeleri kurulmuştu [260-262]), dünyadaki yönetimler üç çeşit mülkiyetle doğmuştur [266]. Üç tür şey üzerinde, üç tür kişinin elinde tuttuğu üç tür *fief*.

600. İlk mülkiyet, kırsal veya insani *fief*lerin ilki olan *bonitary* mülkiyetiydi [597]. (Hotman, barbarlığın geri dönüşündeki feodal kanunlarda onların vassaller olarak anıldığını gördüğünde şaşırmıştı) yani onlar, kahramanların çiftliklerindeki ürünlere sahip pleplerdi [437].

601. İkincisi, soyluların, kahramanların veya son zamanlarda askerî denilen silahlı *fief*lerin *quiritary* mülkiyetiydi. Kahramanlar silahlı düzen içinde birleştiklerinde, çiftlikleri üzerindeki egemenliklerini korudular. Bu tabiat durumundaki en iyi (optimal) mülkiyet şekliydi. Cicero, *Response of the Soothsayers* adlı eserinde [7.14] bu mülkiyet şeklinin, yaşadığı dönemin Roma'sında çok sayıda evde hâlâ var olduğunu savunur ve bunu "ister özel ister kamuya ait olsun gerçek herhangi bir engeli olmayan gayrimenkul mülkiyeti" olarak tanımlar [490, 984]. Bunun hakkında Pentateuch'un *Genesis* [47. 26] adlı eserinde çok kıymetli bir pasaj vardır. Bu pasajda, Müzler, Yusuf zamanında Mısır rahiplerinin kendi tarlaları için krala vergi (tribute) vermediklerini anlatır [594]. Ayrıca, ilkin, Roma patricilerinin de tarlaları üzerinde hazineye bir vergi ödemediklerini dikkat etmemiz gerekir [6, 19]. Kahramansal uluslar şekillendiğinde, bu egemen özel *fief*ler, doğal olarak, yönetimde olan kahramansal düzenin daha üstün olan egemenliğine boyun eğmişlerdir (Bunlardan her birlik, *res*i olan bir *patria* olarak adlandırılmıştı ve bu durum "babaların faydasına" olarak kabul edildi [584]). Bu da yalnızca efendiler için özgürlük demekti [105].

602. Üçüncüsü, tam anlamıyla sivil mülkiyettir [istimlak hakkı]. Bu mülkiyet türü, yalnızca Kahramanlık Çağının başlangıcında oluşan kahramansal şehirlerin aile babalarının evvelce, öngörülü tanrı-

---

Essays in Political Theory presented to George H. Sabine (Ithaca, N. Y., 1948) sayfa, 80-82, 62-68.

sallıktan aldıkları belli tanrısal *fief*lerin ektiği toprakları kapsıyordu [582] (Bu nedenle, aile babaları, famuli durumunda egemenliklerini kurmuşlardır ve şehirler hâlinde egemen bir düzen altında birleşmişlerdir). Böylece de, en yüksek hükümran olan Tanrı'nın inayetini tanıyan ve Tanrı'ya boyun eğen sivil krallıklar olmuşlardır. Bu, "ilahî inayet tarafından" veya "Tanrı'nın lütfuyla" sözcüklerine, efendi (majesty) unvanı da ilâve edilerek, krallıklarını Tanrı'dan aldıklarını açıkça öğreten egemen güçlerin açık bir beyanıyla insan zihnine açık kılınmıştır. Öyle ki, eğer inayete tapınma gizli kalsaydı, bunun doğal sonucu, insanlığın düşüşü olurdu. Çünkü, kadercilerin, nedencilerin veya ateistlerin ulusu dünyada asla var olmamıştır ve dünyanın bütün ulusları, bu dört temel dinden geçmiştir [Paganizm, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâm] ve dünya ulusları öngörülü bir tanrısallığa inanmışlardır [334]. Bun nedenle plepler, kahramanlar üzerine yemin etmişlerdir ve bu yeminler *mehercules! mecastor! aedopol!* ve *mediusfidius!* olarak Roma Herkülü olan "Tanrı Fidius" ile canlandırılmıştır [658]; kahramanlar ise Jove üzerine yemin etmişlerdir. Çünkü, yönetici düzenler oluşturan kahramanlar, kehanetler nedeniyle Jove'un egemenliği altındayken plepler de ilkin kahramanların egemenliği altındaydılar (Soylu Romalılar, 419. şehir yılından bu yana plepten olan borçlular üzerinde özel hapsetme hakları uyguladılar [115]). Eğer kehanetler izin verseydi, kahramanlar, yetkili sivil memurlar atarlardı, kanunlar yaparlardı ve diğer egemenlik haklarını yerine getirirlerdi. Eğer onlar, saklıyor görünselerdi, bundan kaçınırlardı. Bunların hepsi *fides deorum et hominum,* tanrılar ve insanların inancıdır. Latince *implorare fidem* sözcüğü, yardım veya ilkyardım dilemek anlamında bununla ilişkilidir. *Recipere in fidem,* koruma veya otorite altına almak ve *proh deûm atque hominum fidem imploro!* ünlemi, İtalyanların insani anlamda "dünyanın gücü" dedikleri "tanrıların ve insanların gücü", insanların davranışları üzerine baskı yapmak anlamında kullanıldı [523]. Sivil güçlerin böyle adlandırıldığı bu güç için ve bu inanç için yukarıda belirtilen yeminler, tanrılara saygı göstermeyi onaylar. Güçlünün zayıfı koruması gerekliliği (bu iki şeyde feodalizmin özü yatar), bu sivil dünyanın dayandığı ve yönetildiği güçtür. Bu gücün merkezi, her sivil kürenin de zeminiydi (ya da topraklı mülküydü). Bu, Grekler (yönetimlerinin madeni paralarında [491]) ve Latinler tarafından (kahramansal ifadelerinde [389, 411]) akılsal olarak anlaşılmamışsa da duyusal olarak hissedilmiştir.

Bugün bile egemen güçlerin taçları bir küreyle çevrilmiştir, üzerine de kutsal haç sembolü konmuştur [1049]. Küre veya top, efendilerin sahip olduğu topraklar üzerindeki hâkim güçlerin yüksek egemenliğine işaret eden altın bir elmadır ve bu nedenle taç giyme âyininin ortasında hükümranların sol elinde bulunur [584]. Bu demektir ki sivil güçler halkın özünü oluştururlar. Bu da onun üstünde olan ve ona dayanan her şeyi korur. Bu tözün bir kısmı, –bir kısım *pro indiviso* veya bölmeksizin paylaşma (fiziksel bir olguda değil de akılda veya kanunda diğerlerinden ayrılan bir kısım için kullanılan skolastik ifade)– Roma Kanunları'nda her aile babasının mirası (babadan intikal eden) *substantia patris* veya *paterna substantia* olarak adlandırılır. Bunun altında yatan neden şudur: Egemen sivil güçler, tebaalarının sahip olduğu şey her ne olursa olsun bunu kendi sivil güçlerinin tasarrufu altına almışlardır, yani tebaaların hem kazandıkları hem kendileri hem de yaptıkları işler egemen sivil güçlere aittir ve ayrıca ödemek zorunda oldukları haraç (tribute) veya vergileri de öderler. Tebaaların topraklar üzerindeki egemenlikleri özde aynı anlama gelmesine karşın farklı görüş açılarından dolayı, ahlâki teologlar ve halk kanunu hakkında yazan yazarlar buna şimdilerde istimlak hakkı derler, tıpkı bir ülkenin krallığının temel kanunları olarak hâkimiyeti belirleyen kanunlar hakkında konuştukları gibi. Bu hâkimiyet kendi toprakları üzerinde olduğundan, egemen güçler, doğal olarak, devletlerinin varlığını korumaya çalışmazlar. Devletin varlığının temeli, halkın özel mülkiyetinin üzerinde yükselir.

603. Romalılar, *fief*lerin bu sonsuz ilkelerinden dolayı ulusların yükselişini [akılsal olarak] anlamadılarsa [218] da [sezgisel olarak] hissettiler. Bu, bize kadar gelmiş olan bir küçük toprak parçasına sahip çıkmış olmaları şu formülle gösterilir: *Aio hunc fundum meum esse ex iure quiritium* ("Quirites Kanunu'yla bu toprağın benim olduğunu ilan ediyorum") [961]. Bu formül aracılığıyla, toprağın sahipleri için sivil koruma getirmişlerdir ve şehirde onlara mülkiyet yetkisi vermişlerdir. Roma vatandaşlarının her biri, *pro indiviso* veya bölünmemişlik denen mülkiyetle, kendi çiftliğinin efendisidir. Bu nedenle mülkiyet, daha önce birçok delille gösterildiği gibi şehri oluşturan halk meclisindeki mızraklı Romalılara işaret eden Quirites Kanunları'yla, *ex iure quiritium* olarak adlandırılmıştır [5944 vd, 624 vd, 1073]. Bu, toprakların ve bütün malların (topraktan çıkanların tümü) sahipleri olmadığında, kamu hazinesine geri dönmesinin te-

mel sebebidir. Çünkü, her özel miras (babadan geçen) *pro indivisio,* aynı zamanda kamu mirasıdır. Bu nedenle de özel mülkiyetin yokluğunda kısmi mülk, konumunu kaybederek, bütünün mülkü olur. Bunun teknik yasal açıklaması şöyledir: Özellikle yasal mirasçılara (doğrudan vârisler yoksa, ikinci derecede vârislerin yasal olarak hak kazanmasını ifade eder) intikal eden miraslar, gerçekte, onlara yalnızca bir defa gelmesine rağmen, bu mirasın yasal mirasçılara geri döndüğü söylenir. Çünkü Roma uluslarının kurulma sürecinde Roma kanunlarını kuranlar, *fief*ler olarak babadan intikal eden özel mirasların tümünü kurdular, tıpkı feodal kanunların *ex pacto et providentia*sı gibi. Feodal kanunların hepsi kamu mirasından (patrimoni) gelir. Miraslar, anlaşma (pact*)* ve sivil kanunların öngörüsüyle özel bir sahipten bir başkasına geçtiği gibi özel sahiplerin yokluğunda, geldiği kaynağa geri döner. Söylediklerimizin tümü, bir elden diğerine geçen miraslar hakkında olan *Lex Papia Poppaea* şartıyla doğrulanmıştır. Bu kanun tam bir suç unsuru olarak evli olmayanlara uygulanırdı. Çünkü onlar, evlilik kurumuyla gelen Romalı ismini yaymayı ihmal etmişlerdi. Eğer, vasiyetname yazmışlarsa vasiyetleri hükümsüz kabul edilirdi. Dahası onların miras bırakacakları akrabaları olmadığı da düşünüldü. Her iki halde de isimlerini koruyan mirastan mahrum kaldılar ve babadan kalan mirasları, bir miras niteliğinde değil de Tacitus'un ifadesiyel halka intikal eden hisse olarak herkesin ailesi olan halka [A. 3.28] *tamquam omnium parentem* geri döndü. Bu ifade üzerinde çok duran yazarlar, insan ırkının ilk babaları, ilk toprakları işgal ettiğinde, en eski zamanlardan bu yana, tüm yılanlı asâ cezalarının nedenlerini bununla ilişkilendirirler [389]. Bu işgal etme, dünyadaki bütün sahip olmaların kökeniydi. Daha sonra şehirlerde birleşen bu babalar babaya ait güçler dışında sivil güçleri yarattılar ve babadan intikal eden özel mirasların dışında *aerarium* veya kamu hazinesi denen kamu mirasını yarattılar [619 vd]. Vatandaşların babadan intikal eden mirasları özel bir sahiplikten, vârisler niteliğinde bir başkasına geçebildi. Fakat kamu hazinesine geri dönerken özel mülk (efendinin kölesine bağışladığı) *peculium*'un eski orijinal niteliğini yeniden kazandı.

604. Kahramansal ulusların oluşumunda kahraman şairler on birinci büyük tanrı olan Merkür'ü hayallerinde yarattılar [317]. Merkür, kutsal asâsıyla (kehanetler için gerçek bir kelime [435]) asi *famuli*ye kanunları taşıyan tanrıdır [597]. Aynı asâ ile Virgil'in bize

söylediği gibi [A. 4.242 vd] Orcus'tan ruhları çağırır (yani Merkür, şairlerin Orcus dediği, kanunsuz bir durumda dağılmış ve kaybolmuş insanları kahramanların koruması altındaki yanaşmalar (clients) olmaya çağırarak onların sosyal hayatını düzenler [688, 717]). Asâ, bize bir sopayı saran bir veya iki yılanlı biçimde tanımlanır (Bunlar, [dişi] kahramanlar tarafından *famuliye* bağışlanan *bonitary* sahipliğe işaret eden ve bizzat [erkek] kendileri için saklanan krallık mülkiyetine işaret eden yılan derileridir [541 vd]. Çubuğun tepesinde [kahramansal] düzenin gayrimenkul hakkına işaret eden iki kanat vardır [488, 590, 603] ve Merkür'ün giydiği başlık da kanatlıdır (onların yüksek ve özgür yapısını doğrulamak için, başlık özgürlüğün [efendiliğin] bir hiyeroglifi olarak kalmıştır). Buna ilâveten Merkür'ün arkasında da (egemen senatolarda, yerleşik tarlaların mülkiyetine işaret eden) kanatları vardır. Diğer yandan o çıplaktır (çünkü, onun *famuliye* taşıdığı mülkiyet sivil törenlerden mahrumdur ve tam olarak kahramanların şerefi üzerine temellenmiştir). Tıpkı, yukarıda gördüğümüz üzere Venüs ve Graces'in çıplak resmedilmesi gibi [569]. Böylece, İskitya'da kehanetlere sahip olan ve İskitya'nın egemen efendisi olduğunu Darius'a anlatmak isteyen Idanthyrsus'un kuşundan dolayı [435] Grekler, kahramansal kurumlara işaret etmek için kanatları aldılar ve son olarak açık ifadeli hitabette Romalılar bütün kahramansal sivil kurumların ve kanunların kendilerine bağlı olduğunu pleplere göstermek için şu soyut ifadeyi kullanırlar: "Kehanetler bizimkilerdir" [110]. Öyle ki, yılanların ortadan kaldırıldığı Grek Merkürünün kanatlı değneği, Mısırlıların, Etrüsklerin, Romalıların ve son olarak da İngilizlerin kartal başlı asâsıdır (kral asâsı) [487]. Bu çubuk, Grekler tarafından *kērykeion* olarak adlandırılır. Çünkü o, Homer'in *kērykes* dediği kahramanların *famulis*ine tarımsal kanunları taşımıştır. O, sayımı emreden Servius Tullius'un tarımsal kanununa da girmiştir [107]. Öyle ki, bu kanun altındaki köylüler Roma kanunlarında *censiti* olarak geçer. Merkür, yılanlarıyla, tarların *bonitary* mülkiyetini getirmiştir ve *ophis*, yılan adından gelen *ōpheleia* denilen kahramanlara plepler tarafından toprak kirası olarak verilirdi [541]. Son olarak, ünlü Herkül'ün düğümünü getirmiştir. Bu düğümle, insanlar Herkül'ün onda bir toprak vergisini kahramanlara öderler. Plepten olan Romalı borçlular Petelyan Kanunu zamanına kadar bunu ödemeye zorunluydular veya soyluların sadık köleleriydiler. Bütün bu konular üzerinde daha ileride konuşacağız.

605. Burada ilâve edilmelidir ki, Grek Merkürü, Mısırlılara kanunları veren Thoth veya Merkür'dür ve Knef hiyeroglifiyle temsil edilmektedir. O, ekilmiş topraklar anlamına gelen bir yılan olarak betimlenir [541]. Kahramansal kehanetleri temsil eden, daha sonra Roma kartalları olan Romulus'un şahinleri olan bir şahinin veya kartalın başına sahiptir [487]. Herkül düğümünün bir işareti olarak bir kemerle bağlıdır [558] ve elinde Mısırlı rahiplerin hükümranlığına işaret eden bir asâ taşır [594], onların toprakları üzerindeki istimlak hakkının işareti olarak kanatlı bir başlık giyer [604]. Son olarak, ağzında bir yumurta tutar. Gerçekte bu, rahiplerin Mısır toprakları üstünde sahip olduğu istimlak hakkına işaret eden altın elma olmasa bile Mısır bölgesini temsil eder. Bu hiyeroglife bakarak Manetho, dünyanın tam bir oluşumunu okur [733]. Bilginlerin gururu, öyle saçma bir hal almıştır ki, Athanasius Kircher, *Obeliscus pamphilius* adlı eserinde bu hiyeroglifin Kutsal Üçleme'ye işaret ettiğini iddia eder.

606. Böylece, Merkür'ün (*Mer*cury) adını verdiği, dünyadaki ilk ticaret (com*merce*) başlar [483]. Merkür, daha sonra tüccarlığın (*merc*hantry) tanrısı olarak kabul edilmiştir. İlk misyonundan dolayı elçilerin tanrısı olarak da kabul edilmiştir. [Akılsal olmayan] duyusal bir gerçekle, Merkür'ün tanrılar tarafından insanlara [geri dönmüş barbarlığın vassallerine] gönderildiği söylenir (ilk şehirlerin kahramanları olarak adlandırılan tanrılar) [437, 587]. Kahramansal kurumlara [488, 604] işaret eden kanatların gökten yere uçmak için ve sonra yerden göğe uçarak geri dönmek için kullanıldığı düşüncesi daha sonradır. Fakat ticarete dönmek için ilkin taşınmaz malların ve ilk *mercedes* (ilk ödeme) çeşitleri içinde en basit veya en doğal olan çeşide, yani toprakların üretimine sahipti. Benzer şekilde, işlerle ve mallarla ilgili ödemeler, rençberlerle ilgili muamelelerde hala aynı şekildedir.

607. Yukarıdaki tarihlerin tümü, Grekler tarafından hem kanuna hem de çayıra işaret eden *nomos* kelimesinde muhafaza edilmiştir. Çünkü ilk kanun, tarımsal kanundu [597, 604]. Bu kahramanlar zamanının kralları, insanların çobanları olarak adlandırıldı [557, 1058 vd].

608. Tacitus, hatalı bir şekilde, eski Germenlerin pleplerinin köleler olduklarına inandı. Çünkü, kahramansal *soci*'nin hayatı böyle bir kölelikti [552, 582]. Tacitus'un izah ettiği şekilde [6.25], ilk bar-

bar ulusların plepleri, kahramanlar tarafından kırsal kesime dağıtıldı ve orada kendilerine tahsis edilmiş tarlalarındaki evlerinde ikamet ettirildiler ve çiftliklerin üretimiyle efendilerin geçimine gerekli olan her ne varsa katkıda bulundular. Biz buna efendilerinin zaferine hizmet etmek ve efendilerini korumak ve savunmak yeminini de eklemeliyiz [559]. Eğer, bu bağlantıları tanımlayacak uygun bir isim ararsak feodalizm teriminden daha uygununu bulamayız.

609. Aynı şekilde ilk şehirler, soyluların düzeni ve plep güruhu üzerine kuruldu. Bu eserde araştırdığımız gibi insani sivil kurumların tabiatından çıkan ve ebedî olan birbirine zıt şu iki özellik bunu gösterir: (1) plepler, daima hükümet biçimini değiştirmek isterler, gerçekte, bu değişmeyi yapanlar da daima onlardır ve (2) soylular, daima hükümet biçimini olduğu gibi korumak isterler. Böylece, her iki durum, sivil hükümetlerin çekişmelerinde, gayretlerini mevcut durumu sürdürmek için harcayan *optimate*ler olarak adlandırılır, sağlam ve dimdik durma özelliğinden dolayı da ikinci özellik, bir devlet olarak adlandırılır.

610. Burada iki bölünme göründü. İlki, akıllı olanlar ve basit insanlar (vulgar) arasındadır. Çünkü kahramanlar, krallıkları, kehanetlerin hikmeti üzerine kurmuşlardı [250, 365, 521]. Bu bölünmenin bir sonucu olarak, kehanetlerden habersiz olanlara *profan* lâkabını verilmiştir. Çünkü kahramanlar veya soylular kahramansal şehirlerin rahipleriydiler. On İki Levha Kanunları'ndan sonraki bir yüz yıla kadar Romalılar arasında varlıklarını sürdürdüler. [586, 999]. Bundan dolayı, ilk insanlar, vatandaşlıktan çıkarıldıklarında bir tür aforoz yöntemi kullanılarak kehanetlerden habersiz kılındılar. Örneğin, Romalılar arasında su ve ateş yasaklanmıştır [957]. Ulusların ilk plepleri yabancılar olarak düşünülmüştü [611] ve yabancı bir dine sahip bir insana vatandaşlık verilmemesi şeklindeki ebedi özellik buradan geliştir [526]. İlk şehirlerde halk tabakası kutsal veya ilahî kurumlarda pay sahibi olmadıkları için ve birçok yüzyıl resmî evlilik törenleri yapılmadığı için [567] *vulgo quaesiti* terimi yasal olmayan çocuklar için kullanılagelmiştir.

611. İkinci ayrım, vatandaş ve *hostis* arasındaydı. *Hostis*, hem misafir veya yabancı hem de düşman demektir. Çünkü, ilk şehirler kahramanlardan ve sığınaklarda kabul edilmiş olanlardan oluşuyordu (ve bütün kahramansal misafirhaneler sığınak olarak anlaşılmıştır) [553]. Benzer şekilde, barbarlığın geri dönüş zamanlarında, hancılar

için ve askerlerin yeri için İtalyancada *oste* adı ve otel, han için *ostello* adı kaldı. Böylece, düşman anlamında, Paris, Argos'un krallık evinin misafiriydi. Çünkü o, [şiirsel] Helen karakteriyle temsil edilen soylu Argive genç kızlarını kaçırdı. Aynı şekilde Theseus, Ariadne'nin misafiriydi ve Jason da Medea'nın misafiriydi. Her ikisi de kadınları terk ettiler ve onlarla evlenmediler ve bu tutum, şimdiki bakışımıza göre alçakça görünmesine rağmen kahramanlığa özgü bir davranış olarak kabul edilmişti. Bu şekilde, Aeneas'ın dindar olduğu da savunulmuş olmalıydı. Çünkü o, Dido'yu iğfal ettikten sonra terk etmişti (Aeneas'ın, Dido'nun yüce gönüllülükle sunduğu Kartaca Krallığı'nı çeyiz olarak, büyük bir incelikle kabul etmesi hakkında bir şey söylemeye gerek yok). Sonunda Aeneas, kendisine Lavinia'yı nasip eden kadere boyun eğerek, bir yabancı olmasına rağmen İtalya'da onunla evlendi. Bu kahramansal âdet, Homer tarafından [I. 9.364-394] Grek kahramanlarının en büyüğü olan Achilles'in kişiliğinde sunuldu. Achilles, Agememnon'un, evlenmesi için saban sürenler ve çobanların bulunduğu yedi toprağın krallık çeyiziyle birlikte kendisine sunduğu üç kızından birini kabul etmeyi reddetmişti. Achilles, babası Pelcus'un kendisine vereceği baba topraklarından bir kadınla evlenmek istediğini söyledi. Kısacası plepler, kahramansal şehirlerde misafirdiler ve kahramanlara karşıydılar. Aristoteles'ten sık sık yaptığımız aktarmaları tekrar edersek [271] kahramanlar, pleplere karşı ebedî düşmanlığa yemin ettiler. Aynı bölüm, bizim için vatandaş ve yabancı (peregrine) teriminde açıkça görülür. Yabancıyı, kendi orijinal ve uygun mânâsında bir adamın ülke içinde dolaşması olarak alırsak, *peragrinus* arazi mıntıka anlamında *ager*den gelmişse (*ager neapolitanus*, *ager nolanus* ifadelerinde olduğu gibi) bu bakımdan dünya içinde seyahat eden yabancılar tarlalarda değil de ancak yol üstündeki kamuya ait meydanlarda bulundular.

612. Kahramanlar dönemine özgü misafirlerin öne çıkarılan buradaki kökenleri, Grek tarihi üzerine büyük ışık saçar. Grek tarihinde Sisamlılar, Sybaritler (lüks ve zevk düşkünleri), Troezenliler, Amphipolitanlar, Kalkedonlular, Cnidianlar ve Chianlar kendi ülkelerini yabancılar aracılığıyla aristokratik yönetimden halkçı yönetime geçirdiler ve onlar, birkaç yıl önce yayımladığımız *Evrensel Kanunun İlkeleri* adlı eserimize nihai noktayı koydular [Op. 2.564.580]. Atinalılardan Roma'ya gelmiş olan On İki Levha Kanunları fablı üzerine bu eserin tamamen faydasız olduğuna inandıracak iki pasajdan biri

budur [29]. Biz, orada, şu başlıkla *De forti sanate nexo soluto* ("bağdan kurtulmuş güçlü ve sağlam üzerine") [1.5] bütün mücadelenin soylular ve plepler arasında olduğunu ispat ettik. Latin filologları demişti ki, "güçlü ve sağlam", boyun eğer hâle getirilen yabancılardı. Gerçekte onlar, isyan eden Romalı pleplerdi. Çünkü onlar, soylulardan tarlaların kesin mülkiyetini alamadılar. Keza soylular, onlardan geri alınan krallığa ait gücü elde tuttukları sürece ve kamuya ait bir tablette, kanunun belirsiz olan hakları belirlenmedikçe ve sır olan şeyler açık hâle getirilmedikçe ve sabitlenmesi garanti edilmedikçe mülkiyet devam edemezdi. Bu Pomponius'un bize söylediği şeyin gerçek anlamıdır [D. 1.2.2.6]. Bu nedenle, pleplerin ortaya çıkardığı karışıklıktan dolayı, *decemvir*leri oluşturmak gerekli olmuştur. Bu görevliler, kendisiyle toprağa (*glebae addicti, adscriptitii* veya *censiti* [604]) bağlı olan *bonitary* mülkiyetin gerçek bağından serbest olarak Servius Tullius'un *census* altında [107, 597] ve *quiritary* mülkiyetin (mızraklıların mülkiyeti) kurgusal bağıyla yapıya yeni bir biçim vermişlerdir ve isyankâr plepleri, tekrar boyun eğdirmişlerdir (önceki başlıkta görüldüğü gibi). Ancak, pleplerden olan borçlular üzerinde soyluların özel hapsetme hakkında Petelyan Kanunu'na [115] kadar eski bir bağın izi kalmıştır. Bunlar (plepten olan borçlular) *tributunal** tahriki altındaki yabancılardı. Livy'nin seçkin sözcüğünü kullanırsak [2.1.4] (tahrik, bizim Publilyan Kanunu üzerine olan notlarımızdan nakledilmiştir. Sonuç olarak Romalı devlet yapısı aristokratik biçimden halkçı olana geçti.

613. Roma'nın ilk tarımsal isyanlar üzerine kurulması olgusu [584 vd], tarihin de söylediği gibi Roma'nın yeni bir şehir olduğunu gösterir. Şehir, Romulus ve arkadaşlarının her yerde hâlâ şiddet varken ilkin güçlenip sonra da buraya sığınanları kabul ederek, yapısını yukarıda açıkladığımız yanaşmalardan (clienteles) kurulmuştur [263 vd, 556 vd 597]. Yanaşmaların zor durumlarından kurtulmaları iki yüzyıl sürmüştür. Çünkü bu süre Kral Servius Tullius'un onlara, ilk tarımsal kanunları getirmesinden önceye rastlar [107]. Daha eski şehirlerde bu süre beş yıla yayılmıştır. Çünkü bu şehirler, daha basit insanlardan oluşmuştur ve Roma çok planlı bir şehir türüdür. Bu nedenledir ki Roma, Latium'u, sonra tüm İtalya'yı en sonunda da dünyayı kendine boyun eğdirmiştir. Çünkü, onların kahramanlığı

* Halkı savunan makam (ç.n).

diğer Latin şehirlerin kahramanlığından daha gençti. Romalıların kahramansal tarihlerini halk dilinde yazmalarının temel sebebi de budur. Bunun üzerine, Grekler kendi fabllarını yazmışlardır [158].

614. Bizim şiirsel politikanın ilkeleri üzerine düşündüklerimizin ve Roma tarihinde betimlenmiş olarak gördüklerimizin tümü, çarpıcı biçimde şu dört kahramansal karakterle doğrulanmıştır: İlki, Orpheus'un veya Apollo'nun liri, ikincisi Medusa'nın başı, üçüncüsü Roma değnekleri (fasces) ve sonuncusu Antacus'la Herkül'ün mücadelesi.

615. Lir, ilkin, Grek Merkürü tarafından icat edildi. Tıpkı, ilk kanunun Mısır Merkürü tarafından icat edilmesi gibi. Bu lir Merkür'e sivil ışığın veya soyluluğun tanrısı olan Apollo tarafından verilmiştir [533]. Çünkü kahramansal yönetimlerde soylular, kanunları uyguladılar ve bu lir ile Orpheus, Amphion ve kanunların bilgisini öğreten diğer teolojik şairler, Yunanistan'ın insancılığını (humanity) temellendirdiler. Daha sonra bunu geniş şekilde inceleyeceğiz [647, 661]. Öyle ki, lir tellerin birliği veya babaların güçleriydi, ondan özel güce ve şiddete bütünüyle bir son veren sivil güç denen halk gücü oluşturulmuştu [523]. O halde, tam olarak, şairler tarafından kanun, *lyra regnorum,* "krallıkların liri" olarak belirlendi. Krallıklar altında o zamana kadar uyumlu hâle getirilmemiş olan babaların aile krallıkları uyumlu hâle getirildi. Çünkü onların hepsi, Polyphemus'un Ulysses'e dediği gibi aileler durumunda izole olmuş ve bölünmüştü [516]. Bu şanlı tarih daha sonra göğe yükseltildi ve Lyre, takımyıldızı altında tasvir edildi. İrlanda Krallığı, İngiliz kralının armasının üstünde bulunan kendi krallık kalkanı üzerinde bir arp taşır. Filozoflar, daha sonra bunu Güneş'in sferlere verdiği bir uyumu belirtmek için kullandılar. Halbuki, Apollo'nun arp çalması yeryüzünde olmuştu. Eğer biz, Pythagoras'ı o zamana kadar suçlandığı gibi bir sahtekâr olmak yerine bir teolojik şair ve ulus kurucusu olarak alırsak, onun bu çalgıyı (arp) duymaktan ziyade çalmış olması gerekirdi.

616. Şakaklarında kanat bulunan Medusa'nın başına eklenen yılanlar, babaların aileler devletinde sahip olduğu yüksek aile mülkleridir. Bunlar, daha sonra sivil mülk edinme hakkı yapılmıştır. Bu baş, Romalılarda olduğu gibi ilk ulusların orduları (yani silahlı birlikleri) arasında seyircilerin taş atması şeklindeki korku dolu cezaları uygulayan Minerva'nın tuttuğu kalkanla aynı olan Perseus'un kalkanına çivilenmiştir. Bu yılanlardan biri kendi kanunlarını kanla yazdığı söylenen Draco'dur. Çünkü Atinalılar (Athena, [Grek] Minerva olur),

*optimat*eler tarafından işgal edildikleri zaman silah kuşanmışlardı [542]. Hiyerogliflerle yazan Çinliler arasında da yukarıda gördüğümüz gibi, dragon, sivil gücün işaretidir [423].

617. Roma değnekleri (fasces), *litui*'ya da aileler devletindeki babaların değnekleridir. Keza, bu babaların birinin elindeki böyle bir sopa (*litui*) için 'asâ' kelimesi anlam yüklü olarak Homer tarafından kullanılmıştır [I. 18.557] ve baba, kral olarak adlandırılmıştır. Dünya tarihini içeren Achilles'in kalkanı hakkındaki Homer'in tanımı budur. Bu pasajda, daha ilerde genişçe görüleceği gibi şehirlerin devrinden önce ailelerin devri yer alır [683]. Kehanetlerin bu *litui* ile alınmasından sonra babalar, yukarıda gördüğümüz gibi On İki Levha Kanunları'nda geçen dinsiz oğulların yaptığı gibi çocuklarına önceden düzenlenmiş cezaları uyguladılar [526]. O hâlde, bu değnekler veya sopa (*litui*) birliği, bizim burada tartıştığımız sivil gücün oluşumuna işaret eder.

618. Son olarak, Herkül (Heraklitlerin ya da kahramansal şehirlerin soylularının bir karakteri olan), Antaeus (isyankâr *famuli*'nin bir karakteri olan)'la mücadele eder ve onu yendiğinde havaya kaldırır (*famuli*'nin yükseklikte kurulan ilk şehirlere geri dönmesine önderlik ederek) ve toprağa bağlar. Düğüm denilen Grek oyunu buradan gelir. Herkül bu düğümle kahramansal ulusları kurmuştur ve yine onunla plepler soylulara onda bir vergi ödemişlerdir. Bu vergi çeşidi aristokratik yönetimlerin temel kurumu olan [5] *census* [vergi] olmalıdır. Bundan dolayı, Servius Tullius'un *census*u altındaki Romalı plepler *nexi* veya soyluların köleleriydi (bonsmen) ve Tacitus'un bize söylediği yemin, eski Germenlerin prenslerine ettiği yemindi [6.14]. Onlar, savaşta kendi masraflarını ödemek adına zorla askere alınan vasseller olarak soylulara hizmet etmekle yükümlüydüler. Roma plepleri, halk özgürlüğü olduğu farz edilen şey altındaki bu görevden hâlâ şikâyetçidir. Dolayısıyla, ilk vergi ödeyenler (*assidui*) de bunlar olmalıydılar. Çünkü bunlar, kendi masraflarını ödemek pahasına (*suis assibus militabant*) savaşmışlardı, kiralık askerler değillerdi ama çok katı bir zorunluluğun askerleriydi.

[BÖLÜM III] *CENSUS*UN VE HAZİNENİN KÖKENLERİ

619. Plepler, aşırı faiz yüzünden ve soylular tarafından tarlaların sık sık gasp edilmesiyle baskı görmeye devam ettiler. Öyle bir noktaya gelindi ki, bu sürecin sonunda pleplerin savunucusu [Marcius] Phi-

lippus alenen kamuya şöyle haykırdı: Roma'da sayılmış olan nitelikli üç yüz bin vatandaş arasında bölünmesi gereken tarlaların tümünü iki bin soylu sahiplenmiştir. Tarquinius Superbus'un kovulmasından sonraki kırkıncı yıldan başlayarak ve onun ölümüyle iyice rahatlayan soyluluk, mutsuz pleplere yeniden küstahça davranmaya başladı. O günlerin senatosu pleplerin kamu hazinesine vergi (census) ödemesini gerektiren bir düzen uygulamaya mecbur oldu. Onlar bu vergiyi evvelce soylulara özel bir şekilde ödemişlerdi. Bu zamandan beri *census,* Roma tarihinde yeni bir şöhret kazandı. Livy'ye göre [4.8.7] soylular, onların asâletini değersiz bir şey olarak alan *census*un idaresini hor gördüler. Fakat Livy, şunu anlamakta başarısız oldu: Soylular *census*u, Servius Tullius tarafından takdir edilen efendice özgürlüğün temel kurumu olan ve özel olarak kendilerine ödenenen vergi olmadığı için istemediler. Keza, Livy de bütün diğer otoriteler gibi, Servius Tullius'un, *census*un halk özgürlüğünün temel kurumu olduğu şeklindeki yanlış etkisi altındaydı. Çünkü kesin olarak, ilk yıldan beri konsüller tarafından uygulanmış olan sansürden daha büyük bir asâlet nüfuzu yoktu. Bu tarzda soylular, kendi hırs dolu entrikalarıyla sonradan halk özgürlüğünün temel kurumu olan *census*u kurmaya kalktılar. Öyle ki, tarlaların hepsi, Philippus zamanında onların eline düştüğünde, bu iki bin soylu o zaman sayılmış olan diğer üç yüz bin vatandaş için vergi (tribute) ödemek zorunda kaldı (Tıpkı, Sparta'da bütün toprakların birkaç kişinin eline geçmesi gibi). Hazinede, *census*un ekilmemiş durumdaki tarlalarının soylular tarafından gayriresmî, gizli olarak hileyle ele geçirildiğini gösteren bir kayıt olduğu için bu tarlalar, ekim için eski usulde pleplere pay edilmişti. Eşitsizlikten dolayı, Romalı plepler arasında büyük çalkantılar ve isyanlar olmuştu. Bunlar, ihtiyatlı bir şekilde, Fabius tarafından bastırıldı. Bu durum, ona Maximus ismini kazandırmıştı. Fabius, bütün Roma halkının senatörler, şövalyeler ve plepler olmak üzere üç sınıfa ayrılmasını emretti. Vatandaşlar zenginliklerine ve varlıklarına göre bu sınıflarda yer alacaktı. Bu, plepleri teselli etti. Çünkü yalnızca soyluları ihtiva eden ve onların hepsinin egemenliğini savunan önceki senatoryal düzene o vakitten beri varlıklı plepler de dâhil edildi ve böylece bütün sivil şerefleri içeren meşru bir yol pleplere de açıldı.

620. Servius Tullius'un *census*unun halk özgürlüğünün temel kurumu olması geleneğine yalnızca bu şekilde hak verilmiştir. Çünkü,

bizim Publilyan Kanunu [112 vd] üzerine konuştuğumuz pasajda Kronolojik Tablodaki Notlarda varsayımsal olarak ileri sürdüğümüz gibi Servius Tullius'un *census*u içinde mesele ortaya çıkmış ve buradan yeni fırsatlar doğmuştur. Sonraki *census,* özellikle Roma'da kökenini bulan demokratik cumhuriyetleri kuran *yasama* idi. Ve On İki Levha Kanunları [sanıldığı gibi] oraya Atina'dan gelmemişti. Gerçekte, Aristoteles'in demokratik yönetim dediği şey, özgür halkçı yönetim mânâsında *census* aracılığıyla bir Cumhuriyet olarak Bernardo Segni tarafından Toscany'de yapılmış olandır. Bu Livy'de de açıktır [8.12.14 vd]. Çünkü o, bu zamanlarda Roma'daki hükümet biçimi hakkında bilgisizdi. Bu nedenle büyük zaferlerle dolu bir yıl olmasına rağmen, soyluların, bu kanundan dolayı silah gücüyle dışarıda kazandıklarından daha çok şeyi şehirde kaybettiklerinden şikâyet ettiklerini belirtti. Bu nedenle, kanunun yazarı Publilius halk diktatörü olarak adlandırıldı.

621. Şehri meydana getiren tüm insanların içinde bulunduğu halk özgürlüğü ile sivil mülkiyet, özel kamu mülkiyeti mânâsını kaybetti (*civil* kelimesi *city* kelimesinden dolayı böyle adlandırılmaktadır [603]), şimdiki Roma şehrini oluşturan Romalı vatandaşların bütün özel mülkiyetleri arasında dağıldı. *Dominium optimum* veya en iyi mülkiyet, yukarıda belirtildiği gibi herhangi bir gerçek engelle, hattâ kamusal bir engelle bile zayıflatılmamış en güçlü mülkiyet anlamındaki orijinal mânâsını kaybetti [601]; ve herhangi bir engeli olmayan bağımsız özel mülkiyet mânâsı canlı kaldı. *Quiritary* mülkiyet, daha uzun süre böyle bir toprak parçasının mülkiyetine işaret etmedi, yani, eğer yanaşma (client) veya plep toprak parçasının mülkiyetini kaybetmişse soylu, edindiği unvan dolayısıyla tasarruf hakkına sahip olduğundan bu toprak parçası soylunun himâyesine girmiştir. Roma hukukundaki ilk *auctores iuris* olan kanun yapıcıların görevleri, diğer kanunları değil de özellikle Romulus'un emri altındaki yanaşmalarla ilgili olan kanunları pleplere açıklamaktı. Çünkü gerçekte plepler, 309. Roma yılına kadar vatandaşlık ayrıcalığına sahip olmadıklarından [110, 598] ve kanunlar On İki Levha Kanunları'ndan sonraki bir yüz yıla kadar piskoposlar heyetindeki soylular tarafından pleplerden saklandığından [999] soyluların, plepler için teklif etmeye mecbur oldukları kanunlar hangileriydi? Ayrıca, o günlerde soylular, *auctores iuris* idi. Soylular, toprakları geri almak için bir "davaya çağrıldığında" [bundan dolayı unvanları vardır] bu, satın alınan top-

rakların mülkiyetini ifade edn *laudatio auctoritatis* ifadesinde canlı kaldı. Q*uiritary* mülkiyet, şimdi *rei vindicatio* eylemiyle savunulabilir olan özel sivil mülkiyet mânâsındadır. Halbuki *bonitary* mülkiyet basit bir sahiplenmeyle belirlenebilmekteydi.

622. Aynı şekilde, *fief*lerin sonsuz tabiatından dolayı bu kurumlar, geri dönmüş barbar zamanlarda tekrar ortaya çıktı. Buna örnek Fransa Krallığı'dır. Burada, ulusu meydana getiren çeşitli iller, o ülkenin kralının tebaası olan prenslerin egemen senyörleriydi ve prenslerin, herhangi bir kamu engeli olmaksızın kendi mülklerini korumaları gerekiyordu. Daha sonra bunlar, vârislerin başarısı, isyanı veya başarısızlığı nedeniyle krallıkla birleştiler. Prenslerin tüm malları *ex iure optimo,* halkın talanına maruz bırakıldı. Çünkü kralların toprakları ve kraliyet evleri (evlilikle veya kendi vassallerine teslim etmeyle bir başkasına geçmiş olan kraliyet odaları da dâhil) vergilendirmeye maruz bırakıldı. Böylece, miras yoluyla intikal eden krallıklarda mülkiyet, *ex iure optimo* derece derece halk rüsumuna (vergi, harç) maruz olan özel mülkiyetle karıştı, tıpkı, Roma İmparatorluğu'nda babadan intikal eden hükümdar hazinesinin yavaş yavaş halk hazinesi ile karışması gibi [1076].

623. Bizim, *census* ve hazine hakkındaki araştırmamız, Eserin Ana Fikrinde işaret ettiğimiz gibi Roma kurumları hakkındaki incelememizin en zor olanıydı [25].

[BÖLÜM IV] ROMA BİRLİKLERİNİN KÖKENLERİ

624. İncelemelerimiz gösterir ki Homer'in, hakkında konuştuğu iki kahramansal birlik olan *boulē* ve *agora*nın sırasıyla, okuduğumuz krallıklar altındaki en eski birlik olan *curiae*nin oluşturduğu bir birlik olan Roma'daki *comitia curiata* ile uyumlu olması gerekir. *Comitia tributa* kabileler birliğidir. İlki, *quir,* mızraktan gelen *curiata* olarak adlandırılır, onun in (*genitive*) hâli *quiris*tir, bu *quiris*, bizim daha ileride *Latin Dilinin Kökenleri*'nde [şimdiki eserin ilk bölümünde Op. 3.370] ileri sürdüğümüz şeyle uyumlu olarak daha sonra yalın (*nominative*) halde kullanılmıştır, tıpkı, bütün uluslarda güç anlamına gelen *cheir* (el anlamında)in Latince *curia* ile aynı mânâya gelen Grekçe *kyria*dan elde edilmesi gibi [591]. Mızraklarla donanmış rahipler olan *Curete*ler buradan gelir. Çünkü bütün kahramanlar, rahiplerden oluşmuştu ve yalnızca kahramanların silah taşıma hakları vardı. *Curete*ler, Saturnia veya eski İtalya'da Girit'te ve Asya'da

Grekler tarafından kuruldular [593]. Eski anlamıyla *kyria* derebeyi anlamından gelmiş olmalıdır. Tıpkı, aristokratik yönetimlerin şimdi derebeylikler olarak adlandırılması gibi. Bu kahramansal senatolara *kyria* denilmesinden dolayı otoriteyi belirtmek için kullanılan *kyros* kelimesi gelmiştir. Fakat bu otorite bizim yukarıda görmüş olduğumuz gibi mülkiyet otoritesiydi [386, 603, 621, 944]. Modern kullanımda, *kyrios* "sir", efendi ve *kyria* "madam" bu kökenden gelir. Grekçe *Curetes,* nasıl ki *cheir*den gelmişse yukarıda gördüğümüz Roma Quirites'i de *quir*den gelir [562]. Quirites kamusal birliklerde insanlara verilen Romalı majeste unvanıydı. Biz yukarıda Gaul'ün birlikleri ve Grek *Cureti*lerinkiyle eski Germenlerinkini karşılaştırdığımız pasajda bundan söz etmiştik. Bütün ilk barbar insanların kamu birliklerini silahlar altında savunduklarını gözlemiştik.

625. Bir majestik unvan olan Quirites yalnızca, silahlanma hakkına sahip soylulardan oluşan insanların zamanında kullanılmış bir unvandır. Daha sonra Roma halkçı bir yönetime sahip olduğu zaman bu unvan plepleri de içerdi. Çünkü ilkin, silahlanma hakkı olmayan pleplerin birlikleri *tribus,* kabileden dolayı *comitia tributa* olarak adlandırıldı. Romalılar arasında aileler devletinde olduğu gibi plepler *famuli* olarak adlandırılmışsa da daha sonraki şehir devletlerinde de *tributum tribute* terimi *tribus* (tribe, kabile)tan gelir. Çünkü plep kabileleri, egemen senato düzenini almak için birleştiler ve şefleri hazineye kattıklarından dolayı plepler için taleplerde bulundu.

626. Bununla beraber, sonradan Fabius Maximus, vatandaşların babadan intikal eden miraslarına göre tüm Roma halkını üç sınıfa bölen [reforme edilmiş] *census*u getirdi. Bundan önce, yalnızca senatörler şövalye olmuşlardı. Çünkü kahramansal zamanlarda yalnızca soyluların silahlanma hakkı vardı ve bundan dolayı Roma tarihinde, eski Roma yönetimlerinin babalar ve plepler olarak ayrıldığını okuyoruz. Böylece, bu günlerde senatör ve patrici birbirinin yerine kullanılan terimlerdir. Tıpkı, plep ve âdinin birbiri yerine kullanılması gibi. Roma halkının iki sınıfı olması dolayısıyla iki tür meclisi de vardı. Biri, babaları, soyluları veya senatörleri içeren *curiata,* diğeri de avam tabakasını veya bayağı olanları içeren *tributa.* Fakat Fabius, vatandaşları varlıklarına göre üç sınıfa böldü: Senatörler, şövalyeler, plepler. Soylular, şehirde ayrı bir düzen kurmayı bıraktılar ve varlıklarına göre bu üç sınıftan birinde veya diğerinde yer aldılar. Patricilerin senatörlerden veya şövalyelerden ve soylu aileden gelmeyen

pleplerden ayrılması bu zamandadır ve plepler, patricilerle daha uzun süre tezat oluşturmadılar ama şövalyelerle ve senatörlerle oluşturdular. Bir plep artık soylu olmayan bir aileden gelen kişi demek değildi, daha ziyade bir soylu (noble) olmaya yetecek kadar babadan kalma küçük bir mirasa sahip bir vatandaştı ve diğer yandan bir senatör de artık bir patrici demek değildi, aşağı tabakanın sahip olduğundan daha fazla babadan intikal eden mirasa sahip olan vatandaştı.

627. Sonuç olarak *comitia centuriata,* yüzler meclisi, bu zamanda, birliklere uygulanan üç sınıfa ayrılmış bütün Roma halkının diğer kamu işleri arasında konsüle ait kanunları da çıkardıkları birliklere uygulanan terimdi. Hâlâ *comitia tributa* olarak adlandırılan meclislerde ise plepler, yalnızca *tribunitial* kanunları çıkardılar. Bunlar, *plebiscit*lerdi, İlkin, Cicero tarafından bu anlamda kullanıldı [L. 3.3.10; cf. 3.15. 33; 3.17.38]. *Plebi nota* veya plepler için yayımlanan kanunlar (Pomponius [D. 1.2.2.3] tarafından verilen bir örnek pleplere kralların daima, Roma'dan çıkarıldığını duyuran Junius Brutus örneğidir. Monarşilerde kraliyet kanunları "halkı bilgilendirmek"le aynı anlama gelen bir özellikle *popula nota* olarak adlandırılır). Bu konuda geniş bilgi sahibi olduğu kadar keskin görüşlü olan Baldus, *plebiscitum* kelimesinin bir *s* ile yazılmasının şaşırtıcı olduğunu ifade etti. Çünkü, plepler tarafından çıkarılan bir kanun anlamında iki *s* ile yazılması gerekirdi. Bu durumda *scitum, scio*dan değil *sciscor*dan gelmiş olur [dative hâli *plebi* yerine genitive hâli *plebis* alınarak].

628. Son olarak, ilahî törenlerin belirliliği için *comitia curiata* veya kutsal kurumlarla yapılmak zorunda olan ve yalnızca *curiae* meclislerinin başındakilerden oluşan birlikler kalmıştır. Çünkü, krallar zamanında bütün *profan* kurumlar kutsal kabul edilmişti. Kahramanlar her yerde *Curete*ler veya silahlı rahiplerdi [587f, 593]. Bundan dolayı, Roma'nın son günlerine kadar babaya ait (paternal) güç, kutsal görüldü ve onun düzenlemeleri sık sık kanunlarda *sacra patria* olarak adlandırılırdı [526]. Bu kabuller *leges curiatae* aracılığıyla bu birliklerde yer aldı.

[BÖLÜM V] SONUÇ: YÖNETİMLERİ VE AYNI ZAMANDA *GENS*LERİN DOĞAL HUKUKUNU KURAN İLAHÎ İNAYETTİR

629. Biz yönetimlerin oluşumunun, Tanrılar Çağında başladığını görmüştük. Bu çağdaki yönetimler, teokratik yani ilahîydi. Daha sonra, ilk insani çağ diyebileceğimiz kahramansal çağa doğru ge-

lişme gösterdiler. Burada, kahramansal idare, insani (çağ) kelimesini tanrısal çağdan ayırmak için kullanılmıştır [viii]. Bu insani hükümetler içinde, kraliyet ırmağının denize doğru güçlü akışı, onun akışının âni ve sularının tatlılığı denizden uzaktır [412]. Tanrılar Çağı hızla ilerlemiştir, çünkü, Tanrılar Çağında düşünme biçiminin de dinî olmasında ısrar edilmiştir. İnsanların bizzat yaptıkları her ne varsa bunların hepsini yapanların tanrılar olduğu biçimindeki dinî düşünme ısrarla sürüyordu [922]. Böylece, aileler durumunda hüküm süren babalardan onlar, Jove'u [585] ve ilk şehirlerin doğuşunda kapalı bir düzen içinde birleşmiş olan aynı babalardan Minerva'yı yarattılar [579]. Asi yanaşmalara (client) gönderdikleri elçilerinden Merkür'ü [604] ve son olarak, kısaca göreceğimiz gibi, korsan kahramanlardan Neptün'ü yarattılar [634]. Hayranlık duyulan ilahî inayet büyük ölçüde buradadır. Çünkü insanların niyetleri tamamen başka türlü olduğunda, ilahî inayet, onları ilk önce, yönetimlerin ilk esas temeli olan külte, yani korkuya getiriyor. Dinleri herkesten önce işgal ettikleri ilk boş topraklarda kalmaları için kendilerine önderlik etmiştir; ve bu işgal etme bütün hâkimiyetlerin kökenidir [389]. Çok güçlü devler, su kaynaklarının olduğu dağların tepesindeki toprakları işgal etmişlerdi. İnayet, onların sıhhatli olmalarını, korunmalı sitelerde ve su bolluğu içinde bulunmalarını takdir etmiştir. Öyle ki, bu devler, orada emniyetli bir şekilde durmuşlar ve dolaşmayı bırakmışlardır. Bu üç nitelikle topraklar ve onlar üzerine yükselen şehirler kurulmuş olmalıdır [525 vd]. Daha sonra yine din aracılığıyla inayet, onlara belli kadınlarla birleşmeleri için ve hayat boyu arkadaşlık etmeleri için önderlik etmiştir. Böylece, bilinen bütün otoritelerin kökeni olan evlilik kurumu ortaya çıkmıştır [506 vd]. Bu kadınlarla, yönetimlerin tohumluğu olan aileler kurulmuştur ve son olarak, yanaşmaların (*client*) temelini attığı [557] sığınaklar açılmıştır [561]. Böylece, ilk tarımsal kanunları ortaya çıkaran durum hazırlanmıştır [597]. Şehirler, emreden soylular, boyun eğen pleplerden oluşan insanların birliği aracılığıyla kurulmuştur (Plepler, Telemachus tarafından Homer'deki bir konuşmada "diğer insanlar" olarak adlandırılır [590] bu "diğer insanlar", kahramanlardan oluşan egemen insanlardan farklı olarak boyun eğen insanlar demektir). Böylece, devletlerde emredenlerin ve boyun eğenlerin biliminden başka bir şey olmayan politika biliminin konusu çıkar. İnayet, devletlerin doğuşunda, yönetimlerin, insanların vahşi ve yalnızlık tabiatıyla uyumlu olan aristokratik biçimde çıkma-

sının nedeni olmuştur. Bu biçim, tam olarak, siyaset bilimi üzerine yazan yazarların da belirttiği gibi sınırları ve kurumları korumayı ihtiva eder [586, 981-998]. Öyle ki, yeni bir biçimde insaniyet durumuna gelen insanlar bizzat yönetim biçimiyle uzun bir zaman bu sınırlar ve kurumlar içinde kapalı kalmaya devam ederler ve böylece vahşi ve yabani devletin çirkin ve fena karmaşıklığını unuturlar. Fakat insanların zihinleri özel şeylerle meşgul olduğundan onlar, müşterek bir iyiyi anlamakta yetersizdirler. Homer'in Polyphemus'unun Ulysess'e anlattırdığı gibi başkalarının özel işleriyle ilgilenmeye alışık değillerdir [516] (Platon da Polyphemus adlı bu devde sivil devleti önceleyen tabiat durumundaki aile babalarını tanır [296]). İnayet, bu nedenle, yukarıda sözü edilen aristokratik yönetim biçimiyle, aile monarşilerininin (çünkü bu onların tam olarak bağlı olduğu şeydir) bu büyük özel ilgilerini korumak için onları baba topraklarına bağlamıştır [584]. Böylece herhangi bir planın ötesinde onlar, yönetim denen evrensel sivil iyide bir araya getirilirler [I. 3].

630. Yukarıda, Yöntem kısmında [343] ileri sürülen ilâhi delillere dayanarak, inayetin, burada, basitçe ve doğal olarak bu insani kurumları düzenlediğine dikkat edelim ve düşünelim. Doğru söylenip yanlış anlamlandırılmalarına rağmen, bu kurumların hepsi tanrıların eseridir. Bu bağlamda, aşağıdaki dört nedene işaret edilebilecek sivil etkilerin çok sayıda olduğuna da dikkat edelim. Bu eserde, baştanbaşa göreceğimiz gibi bu dört neden deyim yerindeyse sivil evrenin dört unsurudur. Yani, din, evlilik, sığınak ve ilk tarımsal kanunlar [I. 6; 629]. Öyleyse, bütün insani olanaklar arasında çok ve çeşitli yaygın kurumlar, Epikuros'un şans eseri doğmuş olduğunu söylediği ve Zenon'un ihtiyaç duyan mahlûklar dediği insanlar arasında, bir başka tarzda daha basit ve daha doğal başlangıçlara sahip olabilir miydi sorusunu kendi kendimize soralım [345]. Yine de şans, onları bu doğal düzenden başka yöne çevirmezdi, ayrıca, kader de onları bu doğal düzenin dışına çıkmaya zorlamazdı. Keza, bu noktada, yönetimler meydana çıktıklarında durum bütünüyle şekillenmeye hazırdı ve yine orada zihin ve bedenden yönetimlerin oluşumu ortaya çıkmıştı. Hazır malzeme, bu insanların kendi dinleri, dilleri, toprakları, düğünleri, isimleri (klanlar veya evler), silahları ve dolayısıyla kendi hâkimiyet bölgeleri ve yetkili memurlarıydı (magistrate) ve son olarak da kendi kanunlarıydı. Bütün bunlardan dolayı bu insanlar, tam anlamıyla özgür ve bu nedenle de gerçek yönetimlerin kurucularıy-

dılar. Bu sözü edilen kurumların hepsi evvelce tabiat durumunda monarklar olan aile babalarına bağlıydı. Bu bağlantıda, babalar kendilerini bir düzen içinde birleştirerek hiç kimseye değil Tanrı'ya boyun eğen aile güçlerini savundular. Bu egemen sivil kişi de zihin ve bedenden oluşmuştur. Zihin, insanların henüz bir kabalık ve basit oldukları zamanlarda o zamana özgü olarak var olan doğal bir hikmetle bilgece düzeni temsil ediyordu. Bundan dolayı bilge insanlar, devlet düzenleri olmadığında sonsuz mülkiyeti olan yönetimleri gösterir fakat bu yönetimlerde çok iş ve ruhsuz bedenler vardır. Ayrıca, böyle yönetimleri düşündüğümüzde bir baş ve daha küçük üyelerden oluşan bir beden vardır. Buradan yönetimin ikinci sonsuz özelliği çıkar. Bazı medeni ve toplumsal insanlar, sivil hikmeti içeren görevlerde zihinlerini kullanmak zorundadırlar ve bazıları da savaşta olduğu kadar barışta da ihtiyaç duyulan ticaretlerde ve sanatlarda bedenlerini kullanırlar. Burada, üçüncü sonsuz bir özellik vardır ki, o da şudur: Zihin, daima boyun eğmek zorunda olan bedene emreder [597].

631. Yine de burada çok şaşırtıcı başka bir neden daha vardır. Ailelerin ortaya çıkışında, cehaletleri, düzensizlikleri ve hiç kimsenin gerçek olanı bilmemesi nedeniyle (bunların hepsi bir tanrısallığın farkına varılmasıyla ortaya çıkmıştır) her aile kendi dinine, diline, toprağına, evlilik ismine, armalarına, yönetimine ve kanunlarına sahip olduğundan, inayet, yukarıda söylenen özelliklerle, daha sonra aile babaları tarafından yanaşmaları üzerinde kurdukları daha büyük *gens*lerin doğal hukukunu getirmelerine yardım etmiştir. Bu şekilde, yönetimlerin içinden çıktığı aristokratik biçim vasıtasıyla yönetimler oluşurken inayet, evvelce tabiat devletinde gözlenmiş olan daha büyük genslerin (veya ailelerin) doğal hukukunu, şehirler zamanında gözlediğimiz daha küçük *gens*lerin (veya insanların) doğal hukukuna dönüştürmüştür [316]. Çünkü yanaşmaları üzerinde bütün haklara sahip olan aile babaları, doğal bir düzen içinde bu yanaşmalara karşı birleştikleri zaman, pleplere karşı olan bir sivil düzen içinde, yukarıda sayılan tüm özellikleri sınırlandırmaya başladılar. Bu şekilde, kahramansal yönetimler de katı aristokratik bir biçimden ibaret oldu.

632. Bu insanlar ve uluslar arasında gözlenen *gens*lerin doğal hukuku, yönetimlerin doğuşunda egemen sivil güçlerin bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır. O halde, söz edilen özelliklerle kendi içinde yetkili egemen sivil güce sahip olmayan bir halk veya ulus, tam anla-

mıyla bir halk veya ulus değildir. Ayrıca, diğer halklarla ve uluslarla ilişkilerinde *gens*lerin doğal hukukunu uygulamaz. Bu durumda, hem hukuk hem de bu hukukun uygulaması onun üstünde olan başka bir halka veya ulusa düşer.

633. Burada ileri sürdüğümüz şey, ilk şehir kahramanlarının tanrılar olarak adlandırıldığı [449] olgusu doğrultusunda *gens*lerin doğal hukuk kurumlarına uygulanan, tanrılar tarafından buyrulan kanunlar olan *iura a diis posita* cümleciğinin mânâsını açıklayacaktır. Fakat ilk kez Ulpian'dan daha fazla şey söylediğimiz ve üzerinde filozofların ve ahlâk teologlarının, sonsuz akla dayalı kendi doğal hukuk anlayışlarını temellendirdikleri insani *gens*lerin doğal hukuku arkadan geldiğinde, yukarıdaki cümlecik, doğal hukuk "Gerçek Tanrı tarafından kurulmuştur" anlamında yeniden yorumlanmıştır.

[BÖLÜM VI] KAHRAMANSAL POLİTİKALAR YENİDEN BAŞLADI

634. Tarihçiler, Kahramansal Çağ hep Minos ve Jason'un Pontus'a yaptığı savaş seferinden başlatırlar (Kahramanlar Çağını Truva Savaşı'na kadar devam ettirirler, son evreyi kahramanların dolaşmasını, Ulysses'in Ithaca'ya dönüşüyle sonlandırırlar). Aşağı yukarı bu zamanlarda büyük ilâhların en sonuncusu olan Neptün'ün ortaya çıkmış olması gerekir [317]. Bunun için, Homer'deki birkaç değerli pasajdan yardım alarak felsefi akılla doğruladığımız tarihçilerin otoritesinden yararlanıyoruz. Felsefi akıl şudur: Gemicilik ve savaş gemileri, ulusların en son icatlarıdır. Çünkü, onları icat etmek en yetkin olanların işidir, o kadar ki onların mucidi Daedalus, bizzat dehanın bir sembolü olarak kalmıştır ve *daedala tellus,* Lucretius tarafından [1.7] "hünerli toprak" mânâsında kullanılmıştır. Atıfta bulunduğumuz ve Homer'e ait olan pasajlar *Odyssey*'dedir [Örneğin, 10.144 vd]. Ulysses'in bir iskele yapmaya çalıştığı her şey fırtınayla karaya sürüklenir. Ulyses, bir yerleşim yerinin varlığına işaret eden dumanı aramak için bir tepeye tırmanır. Homer'e ait bu pasajlar, Strabo'nun belirttiği uzun deniz kıyısı boyunca uzanan ilk ulusların korkularını anlatan Platon'daki altın pasajla [296] yeniden kuvvetlendirilir. Bu Thucydides tarafından da belirtilmiştir. Thucydides der ki, korsan yağmacıların korkusuyla Grek ulusları, kıyılara gelmek ve ikamet etmek için çok yavaş davranmışlardı. Bundan dolayı Neptün, yeri sarsan dişli mızrakla donanmış olarak tasvir edilir. Üç dişli mızrak,

gemileri tutan büyük bir çengel olmuştur. İyi bir benzetmeyle çengel, diş olarak adlandırılır ve "üç" ön eki (prefix) "en üstün" anlamını verir [491]. Bu çengelle Neptün, yağmacılara duyduğu korkuyla ürperen insanların topraklarını yapmıştır. Daha sonra, Homer'in zamanında Neptün'ün depremi gerçekleştirdiğine inanılmıştır. Homer'in bu fikrini (yerin iç kısmında değindiği suların derinliği) daha sonra göstereceğimiz bir sebeple Platon izlemiştir [714].

635. Jove'un Europa'yı kaçırdığı gemideki boğa böyle bir tabiata sahip olmalıdır. Minotaur veya Minos'un boğası. Minos, onunla Attica kıyılarından delikanlıları ve genç kızları çalar (bu bakımdan Vergil tarafından kullanılan "gemilerin boynuzları" yelkenler anlamında canlı kalmıştır [A. 3.549]). Toprak insanları (denizci olmayanlar) tam bir ifadeyle Minotaur'un kendi çocuklarını yediğini iddia ederler. Çünkü, korku ve kederle çocukların gemiler tarafından yutulduğunu (kaçırıldığını) görmüşlerdir. Böylece Orc, yutmak için Andromeda'yı arar, taşa bağlar ve dehşetle onu taşlaştırır (Latincede *terrore defixus* korkudan donakalmak anlamını korumuştur). Perseus'un onu kurtarmak için bindiği kanatlı at başka bir korsan gemisi olmalıdır. Böylece, yelkenler daha sonra gemilerin kanatları olarak adlandırılmıştır. Bu kahramansal İlk Çağlardan haberdar olan Vergil, gemilerin mucidi olan Daedalus'un konuşmasında, onun *alarum remigium* "kanatların küreği" dediği makinayla uçtuğunu belirtir [A. 6.19] ve Daedalus, bizim söylediğimiz gibi, Theseus'un kardeşidir. Böylece Theseus, yol bulup geçerek (gemi seferi) Daedalus'un labirentinden kaçmak için Minos tarafından kendilerine uygulanan güç kanunu altında Minos'un boğası tarafından veya korsan gemisi tarafından yutulan Atinalı gençlerin [şiirsel] karakteridir. Denizcilik sanatını ona Ariadne öğretmişti. Kraliyet köylerinin seçkin oyun yerleri olan labirentlerinden önce, Daedalus'un labirenti, etrafı sularla çevrili ve sınırları belirli çok sayıda adanın bulunduğu Ege Denizi olmalıdır. Öyleyse Daedalus, Giritlilerden sanatı öğrendikten sonra, Ariadne'yi terk eder ve Ariadne'nin kızkardeşi Phaedra ile geri döner (yani, benzer bir sanatla). Dacdalus, Minotaur'u öldürür ve Minos'un uyguladığı zalimce bir haraçtan Atinalıları kurtarır (Bu korsan yağmacılığında alınanların Atinalılara geri dönmesi demektir) ve böylece, nasıl Pheadra, Ariadne'nin kızkardeşi ise, Theseus da Daedalus'un erkek kardeşidir.

636. Bu konularla ilgili olarak, Plutarch, Theseus'un hayatı hakkında der ki, tıpkı geri dönmüş barbar zamanlarda "korsan"ın soyluluk unvanı olarak kabul edilmesi gibi kahramanlar ona büyük bir şeref verdiler ve yağmacılar denen ordularına prestij kattılar [1053]. Aşağı yukarı bu zamanda yaşayan Solon'un kanunlarının, korsan birlikler oluşturulmasına izin verdiği söylenir. Solon, *gens*lerin doğal hukukunda yasaklanmamış olan korsanlığı, insani bir şey olarak olarak anladığı için korsanlığa izin vermiştir. Daha da şaşırtıcı olan şudur ki, Platon [*Sofist* 222C] ve Aristoteles [*Politika* 1256a 36], hırsızlığı bir avlanma türü olarak gördüler. En medeni halkın bu büyük filozofları bu konuda eski barbar Germenlerle hemfikirdiler. Yine, onlardan biri olan Sezar'a göre [G. W. 6.23] hırsızlık kötü kabul edilmek şöyle dursun aylaklıktan kurtaran bir sanat olarak yiğitlik sayılmıştır. Bu barbar âdeti en aydınlanmış uluslar arasında çok uzun bir zaman sonra bile devam etmiştir. Polybius'a göre [3.24.4] Romalılar ve Kartacalılar arasında barış dönemlerinin birisinde Romalılar, Sicilya'daki Cape Pelorum'a korsanlık ya da ticaret için geçemezdi. Yine de Kartacalıların ve Romalıların bu tutumu çok önemli değildir. Çünkü onlar, Grek komedyalarını Latince mânâ vererek barbar diline çeviren Plautus'taki birkaç pasajda [*Comedy of Asses* 11] görüleceği üzere o günlerde, bizzat barbarlar olduklarını itiraf ettiler. Daha da yoruma değer olan şey şudur: Yüksek bir medeniyet seviyesine erişmiş olan Grekler, insanlığın kültür mirasını en iyi şekilde işledikleri dönemlerinde bile böyle bir barbarlık âdetini uyguladılar. Bu da komedyalarının hemen hemen bütün konularını temin etti. Belki de bu âdet nedeniyle, Hıristiyanlara karşı olanların yerleştiği Afrika'nın bize bakan kıyıları Barbaristan olarak adlandırılır.

637. En eski savaş kanunu ilkesi, kahramansal insanların misafir sevmezliği idi [611]. Çünkü onlar, yabancılara sürekli düşmanlar olarak baktılar ve kendi sınırlarından mümkün olan en uzak mesafede koruyarak güç bakımından ünlerini muhafaza ettiler (eski Germenler arasında en şanlı ulus olan Suebi hakkında Tacitus'un [yani Sezar, G. W. 4.3]) bize anlattığı gibi. Onlar, yabancılara hırsız gözüyle baktılar [636]. Thucydides'in bu konu hakkında altın bir pasajı vardır. Thucydides, orada der ki bu zamana kadar gezginler karada ve denizde karşılaştıklarında birbirlerine, eğer, kendileri hırsızlarsa yabancıların kimler olduğunu sormuşlardır. Fakat Grekler, çok medenileştikleri zaman hemen bu barbar âdetini bir yana bıraktılar ve

bu âdeti bırakmayan bütün uluslara barbar dediler. Gerçekte bugün bile bu âdeti sürdüren barbar uluslar varken, Barbaristan ismi, sınırlarını geçen yabancıları öldürdüğü sanılan Troglodytes'in toprağı için kullanılmıştır. Medeni ulusların izin almaksızın yabancıların kendi topraklarına girmesine müsaade etmediği de kesindir.

638. Bu nedenle, Greklerin barbar olarak adlandırdığı uluslar arasında Romalılar da vardı. Bunu biz, On İki Levha Kanunları'ndaki iki kıymetli pasajdan biliyoruz. Biri: *Adversus hostem aeterna auctoritas esto* ("Bir yabancıya karşı mülkiyetteki hakkı sonsuz olacaktır") [3.7]. Diğeri [2.2], Cicero tarafından [*De Officiis* 1.12.37] anlatılır: *Si status dies sit, cum, hoste venito* ("Şayet tayin edilmiş bir gün varsa, yabancıyla görünmesine izin verelim"). Burada *hostis* kelimesi genel terimlerdeki bir bağlaç temeli üzerinde genellikle davadaki karşı taraf için bir metafor olarak alınmıştır. Fakat bizzat bu cümlede Cicero, bizim varmak istediğimiz noktaya çok yaklaşan bir müşahade yapar. Eskiler, daha sonra *peregrinus* olarak anlamlandırdığımız şeyi *hostis*le anlamlandırdılar. Beraber alınan bu iki pasaj, Romalıların köken olarak yabancıları savaşta daimi düşmanlar olarak kabul ettiklerini anlamamızı sağlar. Bununla birlikte, yukarıda söylenen iki pasaj, dünyadaki ilk *hostes* olarak adlandırılanlara göre anlaşılmalıdır. Bunlar, kahramansal şehirlerin oluşumunda sonradan pleplerle özdeşleşen sığınağa alınmış yabancılardır [611]. Buna uygun olarak, Cicero'daki bir ifadeye göre, belirlenen bir günde ve "çiftliğinin kendisinin olduğunu iddia etmesi için" soylu pleple gelecektir. Böylece, aynı kanunda zikredilen "sonsuz mülkiyet hakkı" pleplere karşı konulmuş olmalıdır. Aristoteles'ten öğrendiğimiz gibi [271] kahramanlar pleplere karşı sonsuz düşmanlık yemini etmişlerdir. Bu kahramansal kanun, pleplerin uzun süre elinde olan bir parça Roma mülkünü ele geçirmesini engellemiştir. Çünkü bu madde hükmünce, mülkiyet yalnızca soyludan soyluya geçebilirdi. Bu, On İki Levha Kanunları'nın sıradan sahipliği (yasal olarak mülk kabul edlmemiş ç.n) tanımamasının nedenidir. Daha sonra kahramansal kanunlar kullanılmaz duruma gelince, meseleler askıda kalmaya başlayınca ve insani kanunlar güç kazandığında *praetor*lar (valiler, ç.n), sıradan sahip olma, yani elinde tutmayı (sahiplik) *extra ordinem* tanıyarak pleplere yardım ettiler. Keza ne şarta bağlama ne de yorum açısından On İki Levha Kanunları'nda sıradan hükümler için sağlam veya emsal gösterilebilecek bir temel bulabildiler. Bütün bun-

ların nedeni şuydu: Kanun, bir plebin sıradan sahip olma hakkını her durumda soyluların isteğine göre savunmuştu. Bu kanun, soyluların elinin altında olmayı veya onların şiddet hareketlerini ilk yönetimlerin diğer sonsuz mülkiyeti nedeniyle dikkate almaz (Aristoteles'te de böyle olduğunu belirtmiştik [269]). Yani, özel hatalar ve kusurlar hakkında onların hiçbir kanunları yoktu. Bunları çözümlemeyi, Dördüncü Kitapta göstereceğimiz gibi silahların gücüyle belirlenebilecek şekilde bireylerin kendilerine bıraktılar [960 vd]. *Rei vindicatio*nun formaliteleri arasında, Aulus Gellius'un [20.10.10] *festucary* "bir samanla denenmiş" dediği [sembolize edilmiş] güç, içinde bu gerçek gücün yeniden canlanışı vardı. Bütün bunlar, hâkim tarafından tasdik edilen yasaklanmış *Unde Vi* ile doğrulanmıştır. Çünkü, On İki Levha Kanunları özel şiddeti tanımadı veya ondan söz etmedi bile ve dolayısıyla daha sonra gelen kanunlar da aynı şekilde *preator*a (vali) özgü eylemleri de tanımadı. *De vi bonorum raptorum* ve *Quod metus caussa.*

639. O hâlde, her halkta özellikle barış zamanlarında görüldüğü şekilde yabancıların daimi düşmanlar olduğunu savunan kahramansal âdet, dışarı genişlediği zaman sürekli hücumlar yoluyla ve birbirleriyle daimi savaşları sürdüren bütün kahramansal uluslarda müşterek olarak tanınan bir biçim almıştır. Bundan dolayı, Platon'un bize anlattığı şehirler, silahların gücüne dayanarak doğmuştur [588] ve bu şehirler kendi kendilerini, askerî bir tarzda idare etmeye başlamışlardır. Şehirler arasında devam eden bu savaşların varlığından önce savaş ismiyle karşılaşıyoruz. Çünkü Grekler, savaşa *polis* (şehir)ten dolayı *Polemos* derler.

640. Bu delile göre, şu önemli gözlemi yapabiliriz: Romalılar, fetihlerini genişletmişler ve zaferler kazanmışlardır. Onlar, yurtlarında plepleri idare ettikleri dört temel kanuna dayanarak bütün dünyayı kazanmışlardı. Barbar illerinde Romulus'un yanaşmalarına yaptıklarını uyguladılar. Romalı kolonileri bu illere gönderdiler. Bunlar tarlaların önceki efendilerinin yerlerini aldılar ve onları bu tarlaların işçileri hâline getirdiler. Medenileşmiş illerde, tarlaların *bonitary* mülkiyetini pleplere garanti eden Servius Tullius'un tarımsal kanunlarını uyguladılar [107]. İtalya'da ise *sola italica* denilen topraklar ile beğenilen *quiritary* mülkiyeti kendilerine garanti ederek On İki Levha'nın tarımsal kanununu uyguladılar ve daha iyi muameleyi hak etmiş olan

*municipia** veya kasabalara *connubium* hakkını ve kendi pleplerine genişlettikleri konsüllük payını sağladılar.

641. İlk şehirler arasındaki sonsuz düşmanlık, savaşların ilanını gereksiz kıldı ve gelişigüzel yağmacılık yasal olarak kabul edildi. Uluslar, bu barbar âdetten ve korsanlıktan vazgeçtiklerinde ilan edilmemiş savaşlar Ulpian tarafından insani denilen *gens*lerin doğal hukukuna göre, artık tanınmayan korsanlık olarak kabul edilmeye başlandı [633]. İlk insanların bu ebedi düşmanlığının ve Romalıların Albanlarla sürdürdüğü, bir tarafın diğerine boyun eğdiği yağmacılık korsanlığı savaşlarının tam anlamıyla, burada sözünü ettiğimiz önceki süreçte olduğu anlaşılmaktadır. Akla daha yatkın olanı şudur: Horatius kızkardeşini öldürdü. Çünkü kızkardeşi, kendisini kaçıran Curiatius'la evlenmek zorunda kaldığı için kederliydi. Keza, Romulus da aynı şekilde Albanlardan bir eş alamıyordu. Alba'nın kraliyet evinden olması hiçbir işe yaramadığı gibi, Tiran Amulius'u kovarak ve Numitor'u yasal kral ilan ederek şehrine büyük bir hizmette bulunmuş olması da işe yaramadı. Savaştaki savunma veya zafer, özellikle ortak paydaları olduğu ilan edilen gruplar ve kesimler arasındaki dövüş neticesinde kararlaştırılır. Alban Savaşı durumunda bu, üç Horatii ve üç Curiatii arasında devam eder. Truva Savaşı'nda Paris ve Menelaus arasında olduğu gibi. Son ikisi arasındaki mücadele kesin değildi, kararsızdı. Grekler ve Truvalılar savaşı sonuna kadar devam ettirdiler. Benzer bir tarzda son barbar sürecinde prensler, halklarının geleceğinin bağlı olduğu mesele üzerinde kişisel bir mücadeleyle krallıklarının çekişmesine karar verirlerdi. Bundan dolayı Alba, Latin Troyu idi ve Horatius da Romalı Helen'di (Grekler, Gerard Jan Voss'un *Rhetorica*'sında anlattığı aynı hikâyeden haberdar olduğu için) ve Grekler arasında Troy kuşatmasının on yılı Latinler arasındaki Veii kuşatmasının on yılı ile uyumludur. Her iki durumda da şehirlerin birbirlerini ebedi düşman kabul ettiklerini gösteren bu sonsuz özellikle ilgili sonlu sayıda örneğimiz var.

642. Yoğun zihin meşguliyeti gerektirdiği için sayı sistemi uluslar tarafından idrak edilen son şeydi [713, 1026]. Zihinleri daha fazla geliştiği zaman Latinler, sayılabilenin ötesinde en üst sınırdaki sayı için "altı yüz"ü kullandılar (tıpkı, İtalyanların ilkin, "yüz" ve sonra da "yüz ve bin" demeleri gibi). Çünkü sonsuzluk fikriyle yalnızca bir

* Bugünkü belediyeleri andıran bir tür yönetim birimi (ç.n).

filozofun zihni meşgul olur. Belki de bundan dolayı ilk insanlar çok büyük sayıyı göstermek için "on iki" dediler. Çünkü, Varro ve Greklerin otuz bin tanrı çeşidi saymalarına rağmen [175] on iki, daha büyük *gens*lerin tanrılarına atfedilen sayıydı [317]. On iki aynı zamanda Herkül'ün sayısız işlerini temsil ediyordu. Latinler, sonsuz bölünebilirliği anlatmak için *as*'ın on iki kısmı olduğunu söylediler. Süreç içinde tablolara eklenerek yazılmış olan kanunların sonsuz oluşu nedeniyle, On İki Levha Kanunları'nı böyle adlandırılmış olmalıdır.

643. Truva Savaşı zamanında, Yunanistan'da mücadelenin devam ettiği kısımda, Grekler, Akalar olarak adlandırıldı (Onlar evvelce, en eski Grek kahramanı olan Pelasgus'tan dolayı Pelesganlar olarak adlandırılmıştı [564]). Akalar adı, Helenler olarak adlandırılan daha sonraki zamanlarda bile bütün Yunanistan'a yayılmış olmalıdır (Pliny'ye göre [*the Elder,* 35.8.24] bu durum, Lucius Mummius zamanında son bulmuştur). Böylece, Akalar adının yayılması, bütün Greklerin bu savaşta birleştiğinin sanılmasına neden olan Homer'in zamanında olmuştur. Tıpkı, Tacitus'a göre, Germen Ülkesi isminin, Ren nehrini geçmiş, Gaulleri sürmüş ve kendilerine Germenler demeye başlamış olan halkın adıyla Avrupa'nın tanınması ve onların Avrupa'nın büyük bir kısmına yayılmaları gibi. Demek ki, Truva Savaşı'nın Akalar ismini bütün Yunanistan'a yayması gibi, bu insanların zaferi, isimlerini bütün Germen Üllkesine yaymıştı [741 vd]. Keza, Truva Savaşı'nın başlangıcında gördüğümüz gibi, küskün krallarını korumak için, halkın, silahlara sarılmaya bile kalkışmadıkları ilk barbarlık dönemindeki insanlar, ittifaklar hakkında hiç bir şey bilmiyorlardı.

644. İnsani sivil kurumların böyle bir tabiatı olduğunu anlamak için başka bir yol aramaksızın, İspanya hakkındaki şu şaşırtıcı problemi çözebiliriz. İspanya, Cicero'nun [*Philippic* 4.5.13] en güçlü ve en kavgacı uluslar olarak ilan ettiği birçok ulusun annesiydi ve Sezar, İspanya'nın böyle olduğunu tecrübe ederek gördü. Çünkü o, zaferler kazandığı dünyanın her yerinde imparatorluk için dövüştü fakat sadece İspanya'da kendi hayatı için çarpıştı. halde, Saguntum şöhretinden sonra ne oldu? (Hannibal'ı sekiz ay terletmişti, sonunda Hannibal'i emri altına almasına rağmen ve Afrikalı güçler çok azalmasına ve yorgun düşmesine rağmen nasıl oldu da onlar Cannae Savaşı'nı kazandılar ve Roma'da özellikle de Kapitol'deki zafere çok yaklaş-

tılar). Numantia'nın şöhretinden sonra (Kartaca üzerinde zafer kazanmasına rağmen ve Afrika fatihi yiğit ve bilge Scipo'yu hayrete düşürmesine rağmen, Roma zaferi sarsıldı) Tagus'un kıyılarında bir dünya imparatorluğu kurmak için bütün İspanya'nın onun halkıyla birlik oluşturamamasının nedeni neydi? Onun başarısızlığı Lucius Florus'un [1.33.4] mutsuzluğu için bir fırsat verdi. Numantia, bütün ülke parça parça fethedildikten sonra kendi gücünü fark etti (Tacitus, Agricola'nın [12] hayatında, aynı zamandaki vahşi kavgacılar olarak bilinen Britonlar hakkında aynı gözlemi yaparak denk bir açıklama yapar: *dum singuli pugnant, universi vincuntur*, "Tek başlarına kavga ederek, bütün olarak yenilmeye neden oldular"). Keza, onlar, saldırmadıkları sürece kendi sınırlı mağaralarında vahşiler gibi kaldılar ve *cyclop*ların vahşi ve tekil hayatını yaşamaya devam ettiler.

645. Tarihçiler, kahramansal deniz savaşı ününden etkilendiler ve böylece kahramansal siyasetin çok azına sahip olan Greklerin idare edildiği zamanlardaki kara savaşlarını dikkate almayarak onunla kör oldular. Fakat keskin ve sezgisi güçlü bir yazar olan Thucydides, bize çok önemli bir parça bıraktı. O, der ki [1.2.2], kahramansal şehirlerin hepsi, Yunanistan'da devam eden Sparta'da ve Numantia'da ve İspanyol Sparta'daki gibi duvarsız şehirlerdi. Kibirli ve şiddetli tabiatlarıyla, kahramanlar, daima birbirlerini koltuklarından indirdiler. Örneğin, Amulius'un Numitor'u sürmesi ve Romulus'un Amulius'u Alba Krallığı'na sürmesi gibi. Böylece, Yunanistan'ın kahramansal kraliyet evlerinin şeceresi yapıldı ve on dört Latin kralının sürekli başarısı kronolojistlerin zaman hesaplarında güven verdi. Keza, barbarlığın geri dönüşünde barbarlık en kaba hâlindeyken Avrupa'da kralların geleceğinden daha değişken ve tutarsız hiçbir şey okumadık [76, 1014, 1019]. Gerçekte Tacitus'un, en çok malumata sahip *Urbem Roman Annals* adlı eserinde açıkça ifade ettiği gibi: *Urbem Roman principio reges habuere*, "Roma şehri başlangıçta, krallar tarafından savunuldu" Görüldüğü gibi Tacitus, hukuk bilginlerinin ayırdığı üç sahip olma derecesinin (*habere, tenere, possidere*) en dayanaksızı olan *habuere* fiilini kullanmıştır.

646. Bu krallıkların yönetimindeki sivil kurumlar, bize şarkı yarışmalarında sayısız fabllar aracılığıyla şiirsel tarih yoluyla iletilmiştir. (Önceden haber verme mânâsında *canere* ve *cantare* fiillerini şarkı söylemek anlamında alarak) sonuç olarak, kehanetler, üzerindeki kahramansal mücadeleye atfedilerek nakledilmiştir [508].

647. Böylece, satir Marsyas (Livy tarafından *secum ipse discors* olarak tanımlanan yaratık [567]), Apollo tarafından bir şarkı yarışmasında yenildiğinde, tanrı tarafından canlı canlı derisi yüzüldü (kahramansal cezanın vahşiliğine dikkat ediniz). Bir plep karakteri olması gereken Linus [580] (çünkü, kesin olarak Amphion, Orpheus, Musaeus ve diğerleriyle sayılan öteki Linus, bir şiirsel kahramandı), benzer bir şarkı atışmasında, Apollo tarafından katledilir [Pausanias 9.29.6]. Bu iki fablda da yarışma kutsallık tanrısı Apollo ile yani ilahîliğin biliminin veya kehanetlerin tanrısı olan Apollo ile yapılmıştı ve yukarıda gördüğümüz gibi Apollo, soyluluğun da tanrısıydı. Çünkü birçok delille gösterdiğimiz gibi kehanetlerin bilimi yalnızca soylulara aitti [508, 533 vd].

648. Şarkılarıyla denizcileri uyuşturan deniz perileri (sirenler) daha sonra onların boğazlarını keserler. Gezginlere bulmaca soran Sfenks, çözüm bulmakta başarısız olduklarında onları öldürür. Circe de büyüleriyle Ulysses'in arkadaşlarını domuza dönüştürür (Öyle ki *cantare,* şarkı söyleme, daha sonra büyü yapma mânâsında anlaşılmıştır, *cantando rumpitur anguis*, "yılan şarkı söyleyerek ileri atıldı"da olduğu gibi [Vergil *Eclogue* 8.72]; buradan Persler ülkesinde ilkin, kehanetlerle ilahîlikteki hikmet mânâsına gelen sihir (magic) büyücüler sanatı mânâsında kalmıştır ve onların büyüsü olarak bilinir [475]). Bütün bu portreler kahramansal şehirlerin politikalarıdır. Bu fablların denizcileri, gezginleri ve yolcuları yabancılardır [638]. Yani, kehanetleri paylaşmak için kahramanlarla çarpışan plepler bu teşebbüste yenilmişlerdir ve zalimce cezalandırılmıştır.

649. Aynı şekilde, Satir Pan, ünlü şarkıdaki, su perisi Syrinx'i yakalamaya çalışır [467] ve kendisini kamışlara sarılmış bulur. Bunun gibi evlilik törenlerinin tanrıçası Juno'ya tutkun olan Ixion, ona sarılmaya teşebbüs ettiğinde kollarında yalnızca bir bulut kümesi bulur. Burada kamışlar doğal evliliğin hafifliğine, bulutlar ise boşluğuna işaret eder: Bundan dolayı, bulutla ilgili olan fabl kentorların doğduğunu anlatır. Bununla da Livy'nin sözünü ettiği gibi Lapithae, evlenmeleri kutsarken Lapithae'den gelinleri çalan uyumsuz tabiatlara sahip yaratıklar olarak plepler kastedilmektedir. Aynı şekilde, Midas (bir plep olan [580]) sahip olduğu eşek kulaklarını gizler ve Pan'ın yakaladığı kamışlar (yani doğal evlilik) onları açığa vurur, aynı şekilde, Romalı patricilerin hepsi, pleplere acayip yaratıklarmış gibi davranmışlardır. Çünkü plepler, evlilikleri yasal olmadığından, evliliği tıpkı

vahşi hayvanlar gibi uygulamışlardır (*agitabant connubia more ferarum* [567, 734]).

650. Jove ve Juno arasındaki bir mücadeleye karışmaya kalkışan Vulcan (burada bir plep olarak alınmıştır), Jove'un bir tekmesiyle göksel âlemden aşağı atılmış ve bunun sonucunda topal kalmıştır [579]. Bu, Jove'un kehanetlerinde ve Juno'nun resmîleşmiş evliliklerindeki bir payı kahramanlardan korumak için pleplerle yapılan bir mücadeleye atfedilmelidir ki plepler, yenildikleri için kusurlu (topal) olmuşlardır, yani küçük düşürülmüşlerdir.

651. Böylece, Apollo'nun ailesinden olan ve bu nedenle, Güneş'in çocuğu olarak da kabul edilen Phaethon babasının altın arabasını (şiirsel altın arabası, yani tahıl arabası [544]) sürmeye teşebbüs ederken kendi aile babasının tahıl ambarına giden alışılmış yoldan sapar (yani, tarlaların mülkiyetinden hak ister) ve göksel âlemden atılır.

652. Bunların içinde en önemlisi, anlaşmazlık (uyumsuzluk) elmasının göksel âlemden düşmesidir (Tarlaların mülkiyetine işaret eden elma [548]. Çünkü ilk anlaşmazlık pleplerin kendileri adına ekmek istedikleri tarlalar üzerinde ortaya çıkar) ve Venüs'ün (burada bir plep olmalıdır) Juno'yla (evlenme törenlerinin Juno'su) ve Minerva'yla (otoriteye sahip olan) mücadelesi de bu anlaşmazlığa örnektir. Keza, Paris'in verdiği hüküm hakkında iyi bir talihle Plutarch'ın *Homer'in Hayatı ve Şiiri* [1.5] adlı eserinde [sahte] bir yorum buluyoruz. Çünkü, *İlyada*'nın sonundaki iki mısra Homer'in değildir daha sonrakiler tarafından yazılmıştır [780].

653. Atalanta, altın elmaları fırlatarak yarışta taliplerini mağlup etti. Tıpkı, Herkül'ün Antaeus'la güreştiğinde, onu havaya kaldırarak yenmesi gibi [618]. [Mânâ burada şöyledir] Atalanta, *connubium* hakkı verilmezken ilkin, pleplere verilen *bonitary* mülkiyetini teslim etti ve sonra tarlaların *quiritary* mülkiyetini teslim etti, Tıpkı, Romalı patricilerin Servius Tullius'un ilk tarımsal kanunlarını vermesi ve On İki Levha Kanunları'nda ikinci tarımsal kanunlarını vermesi gibi yine de *connubium, Connubia incommunicata plebi sunto,* "resmî evlilikler pleplerden geri alınmalıdır" başlığında kendi düzenlerini ifade eden bir ayrıcalığı bırakmışlardır. Bunun doğrudan bir sonucu olarak da *Auspicia incommunicata plebi sunto* ("kehanetler pleplere verilmemelidir"). Bu yüzden, üç yıl sonra plepler, *connubium* hakkını ta-

lep etmeye etmeye başladılar ve üç yılın kahramansal mücadelesi, sonunda bu hakkı kazanmayı başardı [110, 567, 598].

654. Ulysses'in sarayına (yani kahramanların krallığına) hücum eden Penelope'un talipleri kral unvanının kendilerinin olduğunu iddia ettiler. Krala ait (tarlaların mülkiyeti üzerinde alınmış olan) şeyleri hırsla yok ettiler ve evlenmek için Penelope'yi aradılar (*connubium* için hak idda ederek). Bazı yorumlarda, Penelope iffetli kalır ve Ulysses talipleri aşar, kahramansal Vulcan'ın plep Mars'ı ve Venüs'ü bir ağ üzerinde yakalaması gibi (yani, Ulysses Achilles'in işçileri gibi tarlaları ekmeleri için onları bağlar, tıpkı, Coriolanus'un Servius Tullius'un tarımsal kanunlarıyla tatmin olmamış plepleri Romulus'un günlük işçilerinin şartlarına indirmek için araması gibi) [fakat cf. O. 22.I vd]. Yine de Ulysses, fakir bir adam olan Irus'la kavga eder ve onu öldürür (Bu, Ulysses'in malını hırsla yok eden pleplerdeki tarımsal mücadeleye atfedilmelidir [Fakat cf. O. 18.1-107, 239, 242]. Başka bir yorumda Penelope, kendisini bir fahişe gibi taliplerine verir (*connubium*'un pleplere yayılmasına işaret ederek) ve iki uyumsuz tabiata sahip olan insan ve vahşinin bir yaratığı olan Pan'ı* doğurur. Bu Livy'nin *secum ipse discors* dediği yaratıktır [567]. Keza, Roma patricileri pleplere şunu anlatırlar: Eğer onlar, soylularla *connubium*'u paylaşırlarsa ortaya çıkan döl, kendini bir fahişe gibi pleplere veren Penelope tarafından dünyaya getirilen iki uyumsuz tabiatın karışımı bir yaratık olan Pan gibi olacaktır.

655. Bir boğa ile yatan Pasiphaë'den iki zıt tabiatlı Minotaur doğmuştur. Bu hikâye, Giritlilerin *connubium*'u, Minos'un gençleri ve genç kızları Attica'dan kaçırdığı ve daha önce de Jove'un Europa'yı kaçırmış olduğu [635] boğa olarak adlandırılan bir gemide Girit'e gelmiş olan yabancılara açtığını anlatmaktadır.

656. Io hakkındaki fabl da bu sivil tarih türüne atfedilebilir. Çünkü Jove ona âşık olur (kehanetleriyle kendisine yardımcı olan) Juno onu kıskanır (bu sivil kıskançlık, kahramanların resmî evlilik törenlerini korur [513]) ve Juno, Io'yu yüz gözü olan Argus'a izlettirir (bu

---

* Vico burada Bacon'ın şu eserini izler: *Wisdom of the Ancients (De sapientia veterum)* 6. bölüm; *De augmentis scientiarum* 2.13 (Engilish treanslation in Works, ed. Spedding et al. 4.318, 320). Bakınız: Yukarıda 80. paragraf. Bacon, Vico'nun "dört yazarı"ndan biridir (*Otobiyografi*, İng. çev., 138 vd, 154 vd). Aşağıdaki 720. paragrafa bakınız.

gözlerin her biri, ekilmiş topraklara ve bu topraklarda egemen olan babalara işaret eder [564]). O hâlde, Merkür (burada ücretli bir plep karakteri olması gereken) borusunun sesiyle veya daha çok şarkı söyleyerek Argus'u uyutmak için uyuşturur (geleceği şarkılarda söylenen veya resmî evlilik hakkını önceden haber veren kehanetler için mücadelede, Argive babalarını yener). Bunun üzerine Io, bir ineğe dönüşür ve Pasiphaë'nin de yattığı boğa ile yatar ve Mısır'a gezmeye gider (yani, Danaus'un Argos'un krallığından kendileriyle Inachidleri sürdüğü yabancılar olan Mısırlılar arasına gider [75]).

657. Fakat yaşlı çağında Herküller kadınsı olur ve Iole ve Omphale'nin emrinde yün eğirirler, yani tarlaların kahramansal hakkı pleplere düşer. Kahramanlar, kendilerine pleplere zıt mânâda *viri* (men) derler ve *viri* Latincede, Grekçedeki kahramanlar ile aynı mânâya gelir. Vergil, *Aeneid*'in başında bu kelimeyi vurgulu biçimde kullanır: *Arma virumque cano*; ve Horace [A. P. 141] Odesse'nin ilk mısrasını tercüme eder: *Dic mihi, Musa, virum. Viri*, Romalılar arasında evlilik törenlerindeki kocalara, hâkimlere, rahiplere ve yargıçlara da işaret etmeye devam etmiştir. Keza, şiirsel aristokraside resmî evlilik, hâkimlik, rahiplik ve yargıçlık kahramansal düzenle sınırlıdır. Böylece, [fabl anlatır ki] tarlaların kahramansal hakkı, Yunanistan'ın pleplerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir, tıpkı, kendisi için mücadele edilen ve On iki Levha Kanunları'nda kazanılan ikinci tarımsal kanunlarla Romalı patricilerin kendi pleplerine *quiritary* mülkiyet hakkını tanıması gibi [598]. Öncelikle, aynı şekilde, geri dönmüş barbar zamanlarda, Angles kanunlarında gördüğümüz gibi, feodal mallar, mızrak malları olarak; diğerleri de kadın işlerinin malları olarak adlandırılırdı. Buradan Fransa'nın krala ait silahları (kadınları bu krallıkların mirasçısı olmaktan çıkaran Salik Kanunu'na işaret ederek) dalmatikler giyen [1048] ve mızraklarla donanmış ve kahramansal mottoyla süslenmiş iki melek tarafından sağlanır: *Lilia non nent,* "zambaklar eğilmez" Nasıl Baldus, iyi bir talihle, Salik Kanunları'nı *ius gentium Gallorum*, Gallik *gens*lerinin kanunu olarak adlandırmışsa, biz de terimi kabaca, vasiyetnameyi doğrudan mirasçılarla, baba tarafından akrabalıkla ve gentillerle sınırlayan On İki Levha Kanunları'na *ius gentium romanorum* uygulayabiliriz [110, 988]. Roma'nın erken zamanlarında kızların babalarına vâris olabildiği *ab intestato* ve bu âdetin On İki Levha Kanunları'nda geçtiği

inancında ne kadar az gerçeklik payı olduğunu daha sonra göstereceğiz.

658. Son olarak Herkül, Nessus'un kanıyla lekelenmiş olduğunda şiddetli bir öfkeye kapılır –Nessus, Livy'nin de zikrettiği iki uyumsuz tabiata sahip aynı plep yaratığıdır [567]– yani sivil bir kızgınlıkla *connubium*u pleplere yayar ve plep kanıyla kirlenir ve böylece ölür. Tıpkı, Romalı Herkül olan Tanrı Fidius'un da *De nexu* denen Petelyan Kanunu'yla ölmesi gibi [115]. Bu kanunla, *vinculum fidei victum est,* yani inancın zinciri kırılmıştır. Livy [8.28.8], onu on sene sonra meydana gelen bir olayla bağlar. Fakat bu olay Petelyan Kanunu'na vesile olmuş bir olayın özüne benzemez. Çünkü, bu olayda yukarıda adı geçen ifadenin konusunun uygulamaya konması gerekirdi ve basitçe emredilmemeliydi. Livy, bilmeden iyi bir inançla arayarak bazı eski kroniklerde bu cümleyi bulmuş olmalıdır. Keza, plepten olan borçlular, alacakları nedeniyle kendi soyluları tarafından özel olarak hapsedilmekten kurtulduktan sonra bile, yine de hukuki kararlarla borçlarını ödemek zorunda bırakılmışlardır. Fakat onlar, Romulus'un kendi sığınağında Roma'yı kurduğu [613] ve dünyanın ilk sığınaklarında kökeni bulunan Herkül düğümü kanunu denilen feodal kanundan ferâgat etmişlerdi [558]. Bu yüzden çok hoş bir şekilde kroniklerin *vinculum Fidii*'yi Tanrı Fidius'un düğümü olarak yazdıkları görünür [602]. Varro, [*Latin Dili Üzerine* adlı yapıtta 566] onun Romalı Herkül olduğunu iddia eder ve daha sonraki tarihçiler, cümleyi anlamaksızın, kelimeyi hatalı biçimde *fidei* olarak okumuşlardır. Aynı kahramansal doğal hukuk, Amerikalı Yerliler arasında da bulunmuştur ve bizim dünyamızda, Afrikalı Abyssinler, Moskovalılar, Avrupalı ve Asyalı Tatarlar arasında hâlâ bulunmaktadır. Bu hukuk, borçluların yedi yıldan fazla hizmet etmedikleri İbraniler arasında daha büyük bir ılımlılıkla uygulanmıştır.

659. Sonuç olarak, Orpheus'un liri, teli veya gücüyle aynı şeye işaret eden Herkül'ün düğümü (Petelyan Kanunu'yla ilgili olan düğüm), Bacchantes'in ellerinde ölümle karşılaşmıştır* ve Bacchantes, liri parçalara ayırmıştır (kanun olan lir [615]). Öyle ki, Homer'in zamanında kahramanlar yabancı kadınları eş olarak alıyordu ve gayrimeşru çocuklar kraliyete yakışır başarılar kazanıyorlardı. Bu da,

* Burada Bacchantes öfkeli plepleri ifade eder (ç.n).

Yunanistan'da halk özgürlüğünün görülmeye başladığını işaret etmektedir [802].

660. Bütün bunlara bakarak, bu kahramansal mücadelelerin Kahramansal Çağa ismini verdiği sonucunu çıkarmalıyız ve bu mücadelelerde yenilmiş ve burnu sürtülmüş birçok kabile reisi diğer toprakları ararken kendilerini izleyenlerle birlikte denize doğru gitmeye ve başka toprakları aramaya zorlanmışlardır. Bazıları –Menelaus ve Ulysses gibi– sonunda doğdukları ülkelere geri dönmüşlerdir. Bazıları, Yunanistan'da yerleşen Cecrops, Cadmus, Danaus ve Pelops gibi yabancı bölgelerde yerleşmişlerdir (keza, bu kahramansal mücadeleler yüzyıllar önce Fenike'de, Mısır'da ve Frigya'da ortaya çıkmıştır. Çünkü, insaniyet bu yerlerde daha erken başlamıştı). Dido, kendisini takip eden erkek kardeşinin grubundan kurtulmak için Fenike'den kaçarak *Phoenica* imiş gibi *Punica* olarak adlandırılan Kartaca'ya yerleşti [78].Truva'ya sığınan Capyler bu şehrin yıkılmasından sonra Kapua'da durdular. Aeneas, Latium'da karaya çıktı ve Antenor, Padua'ya ulaştı [770 vd].

661. Böylece Orpheus, Amphion, Linus, Musaeus ve diğerleri gibi Greklerin şiirsel çağlarının teolojik şairleri, bilgeleri veya devlet adamlarının hikmeti son buldu. Kehanetler de (bu şairlerin tanrılar hakkında şarkı söylediği övgülerdir, yani şarkı söylemenin kendilerine yakıştığı ilahî inayet hakkındaki övgüler) tanrıların gücü hakkında, Grek pleplerine şarkı söyleyerek pleplerin kendi kahramansal düzenlerine boyun eğmesini sürdürdüler. Bu şekilde *decemvir* âzâlarından birinin torunu olan Appius [Cladius], 300. Roma Yılı dolaylarında, soyluların kehanetlerin bilimine ve tanrıların gücüne sahip olduklarını söyleyen şarkılarla Roma pleplerinin soylulara itaat etmelerini sağlar [81] ve aynı şekilde, Amphion lir ile şarkı söyleyerek taşların ve üç yüz yıl önce Cadmus'un kurduğu ve yükselttiği Theb'in duvarlarının hareket etmesine sebep olur. Yani o, orada kahramansal bir devlet olduğunu doğrular [523, 734].

[BÖLÜM VII] ESKİ ROMA KURUMLARI ÜZERİNE VE VARSAYILDIĞI GİBİ ROMA'DAKİ MONARŞİK KRALLIK VE JUNIUS BRUTUS TARAFINDAN KURULAN HALK ÖZGÜRLÜĞÜ ÜZERİNE SONUÇLAR

662. İnsani sivil kurumlar bakımından Romalılar ve Grekler arasında sayısız paralellikler olduğuna işaret etmiştik. Eski Roma tarihinin,

Greklere ait çok çeşitli ve yaygın fabların devam eden tarihsel bir mitolojisi olduğunu tekrar göstereceğiz [158 vd]. Krallar zamanında, *connubium*'un pleplere genişletilmesine kadar Roma halkı (Mars'ın halkı) yalnızca soylulardan oluşuyordu [598]. Kral Tullus, bu soylu halka, Horatius'un durumuyla başlayarak *duumvirler* veya *quaestorlar* tarafından suçlu bulunanların haklarını istemek için tam bir birlik içinde başvurmalarını garanti etti. Yalnızca birlikler (orders) kahramansal halklardı ve plepler, bu halka katıldılar (daha sonra iller de zafer kazanan uluslara bağlandılar). Grotius'un işaret ettiği gibi [L. 1.3.7.3] gerçekte bu halk, Telemachus'un plepleri –yukarıda söz etmiştik– mecliste adlandırıldığı gibi "diğer insanlar"dı [590]. Böylece, ulus kurucuları hakkında üstesinden gelinemez metafiziksel eleştiri değeri ile [348, 493], biz, köleler olduğu savunulan soylu aileden gelmeyenlerin krallarını seçtikleri ve bu seçimin babalar tarafından onaylandığı Romulus zamanından dolayı, emeğiyle çalışanların haklarının olduğu şeklindeki hatayı kökünden söküp atabiliriz. Böyle sanılan durum, plepler, şehirde bir bölgeye sahip oldukları ve konsülleri belirlemede (bu, *connubium*'un babalar tarafından pleplere genişletilmesinden sonraydı) bir payları olduğu zaman Romulus'un *interregum*'una üç yüzyıl geri giden tarih olduğu için daha sonraki zamanlarda ortaya çıkan bir anakronizma olmalıdır.

663. Halk (people) kelimesinin son zamanlardaki anlamında kullanılması ve şehirler dünyasının en erken zamanlarına uygulanması (filozofların ve filologların bu genel aristokrasileri hayal etmedeki beceriksizlikleri nedeniyle) kral ve özgürlük kelimelerinin yanlış anlaşılmasına önderlik etmiştir. Bunun sonucunda herkes Roma krallığının monarşik olduğuna ve Junius Brutus tarafından kurulan özgürlüğün halk özgürlüğü olduğuna inanmıştır. Jean Bodin, bunun yanı sıra ilkin monarşiler, sonra tiranlıklar, sonra halkçı yönetimler ve son olarak aristokrasilerin geldiğini söyleyen (doğru ilkeler mevcut olmadığı zaman, insani fikirlerin çarpıklıklarını gösteren) bütün siyasî kuramcıların düştüğü hataya düşmüştür. Ancak buna rağmen eski Roma'nın güya halk özgürlüğündeki bir aristokratik yönetimin etkisini gözlediği için yönetimi, yapıdan (constitution) ayırarak ve eski zamanlarda Roma'nın halkçı bir yapıya sahip olduğunu fakat aristokrasiyle yönetildiğini iddia ederek kendi sistemini destekler. Sonuçlar, başka bir şekle dönüştüğünden bu destekle bile onun siyasî vasıtaları ayakta kalamazdı. J. Bodin, son olarak, büyük tutarsızlıkla şunu itiraf

ederek gerçekliğin gücüyle sınırlandı: Eski zamanlarda Roma, yönetimde olduğu kadar yapıda da aristokratikti [1004 vd, 1084].

664. Livy, Brutus'un iki yıllık konsüllerin kurulması konusunda anayasada hiçbir değişiklik yapmadığını açıkça belirtir [2.1.7]. Gerçekten de, bilge Brutus, devlet yapısının düştüğü bozuk durumu yeniden düzenlemekten başka bir şey yapmadı. İki yıllık konsüllük kurumu hakkında Livy der ki: *nihil quicquam de regia potestate deminutum*, "Krala ait güçte hiçbir azaltına yapılmamıştır." Çünkü konsüller, Cicero'nun, *Kanunlar*'ında *reges annuos* dediği iki yıllık aristokratik krallar olarak ortaya çıkmıştır [108] (Aristokratik bir yönetim olmasının ötesinde, Sparta'da hayatı boyunca krallık yapanlar da aynı türdendir). Konsüller, herkesin bildiği gibi görevleri süresince feshedilmeye maruz kalırlar (tıpkı Sparta krallarının *ephor*lar* tarafından denetlenmeye maruz kalması gibi) ve onlar yıllarının sonunda dava edilebilirler (Sparta kralları için *ephor*ların ölüm cezası istemesi gibi). Livy'nin bu pasajı, hem Roma krallarının aristokratik olduğunu hem de Brutus tarafından kurulan özgürlüğün (kendi efendilerinin özgürlüğü) halkçı özgürlük olmadığını, efendilere ait bir özgürlük (tiranları Tarquin'den dolayı efendilerin özgürlüğü) olduğunu gösterir. Brutus, halk özgürlüğünü sağlamayı kesin olarak başaramazdı. Bu, Romalı Lucretia'nın görevi de olamazdı. Çünkü, Lucretia, faydaya yöneldi. Keza, bu fırsat, Brutus'un, [Tarquinius] Superbus tarafından birçok senatörün ihracı yoluyla boşaltılan senatoyu yeniden yapılandırmak için gerekli bulduğu soyluluğu çok kötü biçimde kullanan Tiran Tarquinius'a karşı pleplerin ayaklanmasını zorunlu hâle getiren bütün yüce durumlarla donatıldı. Bunu yaparken Brutus, öngörülü bir düşünceyle iki kamusal yarar elde etti. Bozulmuş soylular düzenini kuvvetlendirdi ve pleplerin sevgisini kazandı. Çünkü bedenlerinden dolayı pleplerin çoğunu seçmek zorundaydı ve senyörlüğün yeniden düzenlenmesine zıt olarak belki de o en cesurca olanını tercih etti [624]. Bunların soyluluğun düzenine girmesine neden oldu ve böylece, o zaman da bütünüyle *inter patres et plebem*, babalar ve plepler arasında, bölünmüş olan şehri meydana getirdi.

665. Buradaki yaygın ve çeşitli nedenlerin öngeçerliliği Satürn Çağından bu yana incelenmiştir [73]. Eski Roma Cumhuriyeti'nde

---

* Beş kişiden oluşan hükümet üyeleri (ç.n).

çok çeşitli ve yaygın sonuçların art arda gelişi, Bodin tarafından gözlenmiş olsa da ve Livy tarafından söz konusu edilen bu etkilerin nedenleri sürekli olsa da Roma Krallığı'nın aristokratik olduğu; ve Brutus tarafından düzenlenen özgürlüğün de efendilerin özgürlüğü olduğu sonucunu çıkarmak için yeterli değildir. O hâlde, kaba ve barbar bir halk olan Romalıların; ve Thucydides'e göre, yukarıda Kronolojik Tabloda gördüğümüz gibi, Yunanistan'ın en şanlı zamanı olan Peloponez Savaşları'na kadar kendi İlk Çağları hakkında hiçbir şey bilmeyen keskin zekâlı ve medenileşmiş bir halk olan Greklerin, Tanrı'dan gelen özel bir imtiyaza sahip olduklarını söylemeliyiz [101]. Livy [117], Kartaca Savaşı'nın tarihindeki en önemli üç durumdan habersiz olduğunu itiraf ederken, büyük bir kesinlikle Roma tarihini yazarken dayandığını açıkça söylediği bu savaşa kadar, aynı şeyin Romalılar hakkında da doğru olduğunu göstermiştik. Ancak, Romalılar'a böyle bir ayrıcalık tahsis etsek bile yine de canlı kalan şey karanlık bir bellek, girift bir hayal gücüdür. Eski Roma kurumları hakkında belirlediğimiz sonuçları reddetmemizin nedeni de budur.

[BÖLÜM VIII] İLK İNSANLARIN KAHRAMANLIĞI ÜZERİNE SONUÇLAR

666. Dünyanın ilk kahramansal çağı hakkında yaptığımız inceleme bizi ilk insanların kahramanlığı üzerinde düşünmeye zorlar. Yukarıda aksiyomlar [196 vd] olarak ileri sürdüğümüz, burada ise uygulamalarını gösterdiğimiz ve kahramansal politikalar aracılığıyla ilkelerini kurduğumuz bu kahramanlık [582 vd], filozofların şimdiye kadar eskilerin eşsiz hikmetlerinin bir sonucu olarak hayal etmelerinden [128] ve filologların da tanımı şu üç belirsiz kelime olan halk, kral ve özgürlük [105] kelimelerini yanlış anlamalarından çok farklıdır. Çünkü onlar (filozof ve filologlar), kahramansal halkları, plepleri de içerecek şekilde, kralları monarklar olarak, özgürlüğü de halkçı özgürlük olarak almışlardı. Diğer yandan, onlar bu konuları kendi ince ve bilgili zihinlerine uygun olan üç fikre uygulamışlardı: Birincisi, Sokratik ahlâkın özdeyişleri üzerinde düşünülmüş bir *adalet fikri*. İkincisi, insanlığa faydalı olma ününden kaynaklanan *zafer fikri* [514]. Üçüncüsü, *ölümsüzlük isteği*. Onlar, bu hataları izleyerek ve bu fikirleri uygulayarak kralların ve eski zamanların diğer büyük şahsiyetlerinin (onların babadan intikal eden mirasları ve malların olduğu kadar) herhangi bir şehirde veya ulusta daima çoğunlukta olan

fakirlere mutluluk getirmek için kendilerini ve ailelerini adadıklarına inanmışlardı.

667. Ancak, Grek kahramanlarının en büyüğü olan Achilles hakkında Homer, Achilles'in, filozofların bu üç fikriyle tamamen zıt düşen üç niteliğini anlatır. *Adalet fikri*yle ilgili olarak bir kavgadaki zaferin yenilgiyi gömeceğini sanan Hektor'la konuşurken Achilles, sıra eşitliğini ve ortak şansa sahip olduklarını unutur (doğal olarak, insanların adaleti bildiğini gösteren iki düşünce) ve aşağıdaki kaba cevabı verir: "İnsanlar ne zaman aslanlarla anlaşma yaptılar? Ne zaman kurtlar ve kuzular aynı düşünceye sahip oldular?" "Eğer ben seni öldürürsem, iki tekerlekli arabama bağlayıp üç gün Truva'nın duvarları etrafında çıplak bedenini sürükleyeceğim" Gerçekten de Achilles dediğini yaptı ve devam etti: "Senin bedenini yemeleri için av köpeklerine vereceğim" [I. 22.261 vd]. Eğer, talihsiz baba Priam, cesede fidye vermek için gelmeseydi, Achilles, bunu da yapacaktı. *Zafer* fikriyle ilgili olarak Achilles, kederi nedeniyle (Agememnon'un yanlışlıkla Briseis'i ondan almasından dolayı) tanrılar tarafından kötü bir muameleye maruz bırakıldığını ve aynı şekilde insanların da, adamlarını müttefik ordudan ve gemilerini donanmadan çekerek ve Grekleri katletmesi için Hektor'a izin vererek sahip olduğu şerefi düzeltmesini Jove'dan talep ettiklerini düşünür [I. 1.334 vd]. Böylece, bir adamın baba topraklarına bağlılığına rağmen ulusunun kalıntılarıyla kişisel bir saldırının öcünü almakta ısrar eder. Gerçekte, Hektor'un Grekleri katletmesi üzerinde Patroclus'la beraber sevinmekten utanmadı [I. 11.599 vd] ve daha vahimi Truva'nın kaderini kendi topuklarında taşıyan bu adamın utanç verici isteğini Patroclus'a açıklar: Yalnızca ikisi canlı kalacak şekilde bütün Grekler ve Truvalılar savaşta ölsün [I. 16.97 vd]. Üçüncü fikre gelince [*ölümsüzlük isteği*] Achilles, alt dünyada iken Ulysses, ona, oradan hoşnut olup olmadığını sordu, o ise canlı toprakta en vasat köle olmayı tercih ettiğini söyledi [O. 11.488 vd]. Bu, Homer'in Grek halkına kahramansal değerin bir örneği olarak söylediği şarkılardaki kahramandır ve Homer ona "kusursuz" lâkabını verir. Bu lâkap (Homer'in bu lâkabı verirken incelik yaptığını söylesek bile, yine de bu şairlerin yaptıklarını sandıkları gibi bir tür öğretme yoludur), yalnızca çok mağrur bir adam mânâsında anlaşılabilir. Yani, bizim son zamanlarda söylediğimiz gibi, o, burnunun ucundan bir sineğin geçmesine izin vermez. Onun telkin ettiği şey, geri dönmüş barbar zamanların düellocuları-

nın tam olarak kendi ahlâkilikleri üzerinde temellendirdikleri merasim değeridir. Bu değer, şerefli olma kanunlarını, yüksek görevleri ve maceracı şövalyelere intikam alma tatminini sağlar. Macera romancıları onlar hakkında şarkılar düzmüştür [920].

668. Buna karşın, Aristoteles'in sözünü ettiği kahramanların pleplere karşı sonsuz düşmanlık yeminleri üzerine düşünelim [271]. Livy'nin [9.16.19] "*nulla aetas virtutum feracior*" "Bu zamandan daha fazla değer üreten bir çağ asla var olmamıştır" cümlesinde ilan ettiği Romalı değerlerin en yüce olduğu zamanındaki Roma tarihi üzerinde biraz daha düşünelim. Livy'ye göre, bu zaman Pyrrhus'a karşı savaş zamanıydı. Bu tarih üzerinde biraz daha düşünelim. St. Augustine'in *Tanrı Şehri*'nde anlattığı gibi Sallust'u izleyerek [2.18] bu süreci kralların kovulmasından ikinci Kartaca Savaşı'na kadar genişletebiliriz. Bu zamanın kahramanları kimlerdir? Özgürlük uğruna evini iki oğluna adayan Brutus; kendisini öldürmekte başarısız olduğu için Etrüsk Kralı Porsena'nın sağ elini aleve sokarak korkutan ve bozguna uğratan Scaevola; zafer ve yiğitlik aşkına bile olsa ve hattâ zaferle sonuçlanmasına rağmen bir askerî disiplini ihlâl ettiği için kendi oğlunun başını kesen Imperious da denilen Manlius; atlı ve silahlı olarak öldürücü bir uçuruma kendini atan Curtius gibi insanlar; ordusunu korumak için kendilerini kurban eden baba ve oğul Decii gibileri; Samnite altınını reddeden ve Pyrrhus tarafından kendilerine sunulan krallığı paylaşmayı reddeden Fabricius ve Curius gibileri; Romalı yemininin kutsallığını korumak için Kartaca'da mukadder ve çok zalim bir ölüme geri dönen Atilius Regulus gibileri –onlardan her biri–, fakir ve mutsuz Roma halkı için ne yaptılar? Elbette onlar, yalnızca, savaşla kendi sorumluluklarını artırdılar. Sefil köleler gibi çıplak sırtlarının çubuklarla dövüldüğü, soyluların özel hapishanelerindeki daha büyük derinliğe kendilerini gömmek için kendilerini tefecilik denizine attılar. Eğer, Romalı değerin bu sürecinde herhangi bir kimse pleplerin kaderini bir çeşit tarımsal ve tahıl kanunuyla hafifletmeye teşebbüs ederse, o hainlikle suçlanırdı ve ölüme gönderilirdi. Bir örnek verirsek, vahşi ve yırtıcı Senonik Gauller tarafından Kapitol'ü yakılmaktan korumuş olmasına rağmen Manlius Capitolinus'un kaderi de buydu. Aynı şekilde, (Roma'nın dünyanın kahramanlar şehri olması gibi, Yunanistan'ın kahramanlar şehri olan) Sparta'da büyük Kral Agis, soyluların ellerinde tefecilik baskısı altındaki fakir Lakedemionlu pleplerin borçlarını silecek bir kanunla on-

ları rahatlatmaya teşebbüs ettiği için ve vasiyetnameye ilişkin haklar veren bir başka kanunla onlara yardım ettiği için *ephor*lar düzeni tarafından boğuldu [985]. Nasıl ki yiğit ve cesur Agis, Sparta'nın Manlius Capitolinus'u idiyse Manlius Capitolinus da Roma'nın Agis'iydi. O, Roma pleplerini, yani baskı yapılan fakirleri düşündüğü şeklindeki basit bir şüphe üzerine, Tarpeyan kayalığından atıldı. Öyle ki, evvelce ilk insanların soyluları, kendilerinin kahramanlar olduğunu ve pleplere göre daha üstün bir tabiata sahip olduklarını düşündüklerinden [437] ulusların fakir kitlesini böyle yanlış idare etmişlerdi. Elbette ki, bu durumda Roma tarihi, fazlasıyla gururun ve ılımlılığın olduğu veya adalet ve merhametin olmadığı ya da yetersiz olduğu ve kabalığın önde geldiği Romalı değer hakkında bir delil bulmaya çalışan akıllı herhangi bir okuyucuyu şaşırtacaktı.

669. Bilmecenin çözülebilmesi için aşağıdaki ilkeler gereklidir.

I

670. Devlerin vahşi eğitimini izlediği için [170, 195, 523 vd] gençliğin kahramansal eğitimi, Yunanistan'ın kahramanları olan Lakedemionluların durumunda olduğu gibi sert, haşin ve kabaydı. Bu insanlar oğullarına acıdan ve ölümden korkmamayı öğretmek için onları Diana Tapınağı'nda ölümlerine ramak kalacak şekilde bağlarlardı. Öyle ki onlar, sık sık babaların vuruş darbesi altında acıdan can çekişerek ölüme atlarlardı. Yeni doğmuş, masum bebeklerini öldürme izni veren bu *cyclop* türü babaya ait otorite, hem Grekler hem de Romalılar arasında uzun süre yaşadı. Halbuki, bizim şimdi küçük çocuklarımıza olan düşkünlüğümüz modern tabiatımızın şefkatini ortaya koyar.

II

671. Kadınlar, *caëmptione et farre*, denilen karşılıklı satış yoluyla ve buğday [buğday ekmeği] sunarak (Romalı rahiplerin evlenme törenlerinde hâlâ yaşayan bir âdet olarak) kahramansal çeyizlerle alınırdı (kadının çeyizi Tacitus'a göre eski Germenler arasında da âdetti [G. 18] ve bu nedenle, biz, bütün ilk dönem barbar insanların aynı olduğunu farz ediyoruz). Kadınların, çocuk doğurmaları tabiatlarının gereği olarak belirlenmiştir. Diğer bir yönden onlar, köleler gibi muamele görmüşlerdir. Bizim [eski] dünyamızın birçok kısmındaki ulusların geleneğinde hâlâ görülebileceği gibi ve yeni dünyada hemen

hemen her yerde olduğu gibi. Kadınlar, çeyizi getirdiklerinde, çeyiz kocanın özgürlüğünü satın alır ve bu, kocanın evliliğin yükünü taşımakta kendisine düşen payın yetersiz olduğunun kamusal bir itirafıdır. Belki de imparatorların çeyizlere veya hediyelere karşı birçok imtiyaz tanımalarının da nedeni budur.

III

672. Çocuklar ve kadınlar, kocalarının ve babalarının yararını gözetti. Şimdilerde durum bunun tersi değildir.

IV

673. Güreş ve yarış gibi oyunlar hem hoş, hem de heyecan verici ve hararetliydi (bu nedenle, Achilles'in Homer'deki takma adı "Hızlı Koşan"dı ve Achilles çoğu zaman da tehlikeliydi. Örneğin, at üstünde mızrak dövüşü yapmak, avlanma gibi vahşi oyunlar, insanları (çelik gibi) katılaştırıyor, hayatlarını riske atıyor ve önemsiz hâle getiriyordu.

V

674. Lüks, incelik ve kolaylık hiç bilinmiyordu.

VI

675. Eski kahramansal savaşların hepsi, aşırı şekilde şiddet dolu olan dinî savaşlardı [562]. Biz bu nedenle dini, bu Bilim'in ilk ilkesi olarak almıştık [333].

VII

676. Kahramansal esaret, bu savaşlarda yenilgiye uğrayanların tanrısız insanlar olarak kabul edildiğini gösteren durumun yaygın sonucuydu. Öyle ki, yenilgiye uğrayanlar, sivil özgürlükle beraber doğal özgürlüklerini de kaybettiler. Buradaki aksiyom şu kabule dayanır: "Doğal özgürlük, soylu şahıslara yakın olduğu oranda hiddetle karşılaşır. Sivil köleliğin ise hayat için zorunlu olmayan servet edinme uğruna edinilen mallarla değeri arttırılmıştır" [290].

VIII

677. Bütün bunlar nedeniyle doğal olarak en güçlülerin oluşturduğu yönetimler aristokratikti. Bu yönetimlerde, bütün sivil şerefler, birkaç

soylu babaya verildi. Kamu yararı, baba toprakları aracılığıyla aile monarşilerinde korundu. Çünkü gerçek baba toprağı birkaç babanın menfaati altındaydı [584]. Bu yüzden, vatandaşlar doğal olarak patricilerdi. Bu tabiatlar, âdetler, yönetimler, kurumlar ve kanunlarla, ilk insanların kahramanlığı yayılacaktır. Fakat kahramanlık şimdiki sivil yapısıyla imkânsızdır. Çünkü az önce sayılan nedenler, serbest halk cumhuriyeti ve monarşi gibi iki sivil devlet çeşidini ortaya çıkaran zıtlıklara neden olmuştur. Bunların her ikisinin de (monarşi, cumhuriyete göre daha insani olsa da) insani devletler olduğunu göstermiştik [629]. Roma halk özgürlüğü sürecinin bütününde Uticalı Cato, tek başına bir kahraman olarak ün kazandı. Onun bu şöhreti aristokratik bir yönetimin ruhunu ifade ediyordu. Cato, Pompei'nin düşüşüyle soyluluk takımının başı olmayı bıraktı ve Sezar tarafından azarlanmayı kaldıramadığı için kendini öldürdü. Monarşilerde kahramanlar, egemenliklerinin zaferi ve büyüklüğü için kendilerini adayan kimselerdir. Bu yüzden şu sonucu çıkardık: [Kendini adalete ve insanlığın iyiliğine adayan] böyle bir kahraman kederli insanlar tarafından istenir, filozoflar tarafından anlaşılır, şairler tarafından hayal edilir fakat aksiyomlarımızda söylediğimiz gibi sivil bir tabiatın sağladığı faydalar arasında yer almaz [260].

678. İlk insanların kahramanlıkları üzerine ileri sürdüklerimizin tümü Roma kahramanlığı üzerine aksiyomlar aracılığıyla aydınlatılır ve örneklendirilir [278-281]. Bu aksiyomlar, Thucydides [yani Isocrates]'in sert, haşin Areopagiteler tarafından idare edildiklerini söylediğinde bir aristokratik senato olan eski Atinalıların kahramanlığına da başvuracağız. Yukarıda gösterdiğimiz delillerle [423] Heraklitlerin veya efendi konumundakilerin yönetimi olan Spartalıların kahramanlığıyla da bağlantı kuracağız [592].

[KISIM VI]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL TARİHİN ÖZETLERİ

I

679. Teolojik şairler bütünüyle ilahî ve kahramansal olan tarihi, yalnızca Cadmus fablında, mutsuz bir şekilde tasvir etmişlerdir [541]. Çünkü Cadmus, ilkin (büyük eski ormanın toprağını temizleyen) büyük yılanı katleder. Sonra, dişleri eker (dünyanın ilk tarlalarının, demirin kulanımının keşfedilmesinden önceki ilk sabanların dişleri olarak hizmet vermiş olması gereken ve hâlen sabanın dişleri olarak adlandırılan bükülmüş sert odun parçalarıyla sürüldüğünü gösteren ince bir metafor). Cadmus, ağır bir taş atar (yanaşmaların veya *famuli*nin kendileri için sürmek istedikleri sert toprak [583]). Sabanın açtığı karıklardan silahlı adamlar çıkar [264f, 597]. Kahramanlar kendi mülklerinde bulunan bu yanaşmalar üzerinde de efendilik iddia ederler ve pleplere karşı silahlanmada birleşirler; ayrıca, kendi aralarında da dövüşürler. Ancak, asıl kendilerine isyan eden yanaşmalarla dövüşürler (karıklar, yukarıda ileri sürdüğümüz gibi kahramanların birleşerek silahların temeli üzerine kurulan ilk şehirlere biçim ve sağlamlık verdikleri düzene işaret ediyor) ve Cadmus, bir yılana dönüşüyor (aristokratik senatoların otoritesinin kökenine işaret ederek, bununla ilgili olarak eski Latinler, *Cadmus fundus factus*

est cümleciğini kullanmıştır ve Yunanlılar da Cadmus'un kanunları kanla yazan dragon olan Draco'ya dönüştüğünü söylemişlerdir [423]). Sözünü ettiklerimizi açıklamak bakımından [446]: Cadmus fablı şiirsel tarihin birçok yüzyılını içerir ve fabllarn güçlüğünü gösteren yedi büyük kaynaktan biri olarak çocukluk çağındaki dünyanın, meramını anlatamamasını gösteren büyük örnektir. [814]. Greklere Fenike'den getirdiği bu tarihin halk karakterlerinde yazılmış bir kaydını getirmek Cadmus için çok kolay olmuştur. Christian Varro denilen Desiderius Erasmus adlı bilginin değersiz bin türlü saçmalığıyla bu fabl, harflerin Cadmus tarafından icat edildiğini anlatan bir fabl olarak alınmıştır. Böylece, her yerde biliniyor olması gereken bu harflerin icadının uluslara büyük fayda sağladığı bu ünlü tarih, bu fablın örtüsü altında, Cadmus aracılığıyla Yunanistan'daki insan ırkından gizlenmiştir.* Bu fabl, halka ait olduğu için halk harfleri adını almış ve halk hikmetinin bu büyük icadı, halktan gizlenerek Erasmus zamanına kadar karanlıkta bırakılmıştır.

II

680. Ancak, Homer'in [I. 2.100 vd] Agememnon'a bahşedilen kral asâsı (scepter) hiyeroglifi de şaşılacak kadar kısa bir şekilde aynı tarihi anlatır. Vulcan, bunu Jove için yapmıştır. Jove tufandan sonraki ilk gökgürültüsüyle [377] aileler durumunda ilahî krallık denilen tanrılar ve insanlar üzerinde kendi krallığını kurar [522]). Daha sonra Jove onu Merkür'e verir (Merkür'ün pleplere ilk tarımsal kanunları kendisiyle getirdiği yılanlı asâ şeklinde ilk şehirlerin kahramansal krallıkları doğmuştur [604]). Sonra, Merkür onu Pelops'a, Pelops Thyestes'e, Thyestes Atreus'a ve Atreus da Agememnon'a vermiştir (yani o, Argos'un kraliyet evinin miras çizgisi içinde gelmiştir).

III

681. Homer tarafından Achilles'in kalkanı üstünde tasvir edilen dünya tarihi daha dolu ve ayrıntılıdır [I. 18.483 vd]

682. (1) Başlangıçta gökyüzü, yer, deniz, Güneş, Ay ve yıldızların onun üzerinde olduğu görülmüştür. Bu, dünyanın yaratılma çağıdır.

Erasmus, *De recta latini graecique sermonis pronunciatione dialogus.* Vico, *Opera,* cilt I, Leyden, 1703.

683. (2) Ondan sonra iki şehir resmedilmiştir. Birinde şarkılar, düğün şarkıları ve evlilik törenleri vardı. Bu devir yalnızca resmî evliliklerden doğan çocukları içeren kahramansal aileler devridir [520 vd]. Diğerinde buna benzer şeyler görülmez. Bu devir, kahramansal evliliklerle kuşatılmış resmî törenleri olmayan, yalnızca doğal evlilikle sınırlı *famuli* ile birlikte kahramansal aileler devrini temsil eder. Öyle ki, bu iki şehir bir arada tabiat veya aileler devletini temsil ettiler. Ulysses'in kâhyası olan Eumaeus, baba topraklarındaki iki şehir hakkında konuştuğu zaman sözünü ettiği, bu iki şehirdi. Bu şehirlerden her ikisi de onun babası tarafından idare edilmekteydi. Bu şehirler arasındaki vatandaşların hepsinin açıkça bölünmüş kendi özel mülkleri vardı [O. 18.412 vd] (yani orada ortak paylaşılan vatandaşlıktan eser yoktu). Böylece, düğün şarkısı olmayan şehir tam olarak Telemachus'un, meclisinde Ithaca pleplerine dediği gibi "diğer insanlar"dı [590]. Achilles'in Agememnon tarafından kendisine yapılan zulümden şikâyet etmesi de bu mânâdadır. Achilles, kendisine yönetime hiçbir katkısı olmayan sıradan bir işçi gibi muamele edildiğini söyler [597].

684. (3) Öyleyse yukarıda sözü edilen evlilikler (nuptial) şehrinde bir kalkan, meclisleri, kanunları, davaları ve cezaları göstermiştir. Bu, Roma patricilerinin kahramansal mücadele içinde pleplere verdikleri cevapla uyumludur. Yani, evlilik, *imperium,* rahiplik ve bunlara bağlı olarak hepsinin üstünde kanunların bilimi ve buradan da yargılama yalnızca kendilerine açık olan kurumlardır. Çünkü, evlilik törenlerinin en yüksek kutsallığını kuran kehanetler onlarındır [110]. Bu nedenle, *viri* (erkekler, Latinler ve Grekler arasında aynı anlamdadır), resmî evliliklerde kocalar, *magistrat*eler, rahipler ve son olarak da hâkimler için kullanılan bir terimdi. Öyleyse bu devir, *famuli*den oluşan ailelerin temeli üzerinde en katı aristokratik biçimde ortaya çıkan kahramansal şehirlerin devridir [597].

685. (4). Başka bir şehir silahlı kuşatma altındadır ve iki şehir arka arkaya birbirlerine sıkıntı verirler. Böylece, resmî evlilik hakkı olmayan şehir (kahramansal şehirlerin pleplerinden oluşan) kendilerinden ayrı düşman şehir olarak görülür. Bu, yukarıda tartıştığımız şeyi çarpıcı bir şekilde doğrular. Yani ilk yabancılar, ilk *hostes* kahramansal şehirlerin plepleriydi [638]. Aristoteles'ten sık sık aktardığımız gibi kahramanlar onlara karşı ebedî düşmanlığa yemin ettiler [271]. Bu nedenle de, birbirlerini yabancı kabul eden bu iki şehir,

kahramansal hücumlarla birbirlerine karşı sonsuz düşmanlığı devam ettirdiler.

686. (5). Son olarak, aileler devriyle başlayan insanlık sanatlarının tarihi bir kalkan üzerinde resmedildi. Çünkü, her şeyden önce orada, kızarmış öküzün hasatçılar arasında bölüşülmesini asâsıyla düzenleyen baba kral görülmektedir. Daha sonra üzüm bağları görülmüştür. Sonra sürüler, çobanlar, kulübeler, hepsinden sonra da danslar resmedilmiştir. Resim yoluyla, güzel ve doğru bir şekilde insani kurumların düzeni izlenerek bütün gerekli sanatlar da icat edilmiştir. Örneğin, ilkin ekmek sonra da şarap yapmak için tarımın icat edilmesi gibi. Sonra faydalı sanatlar, hepsinden önce sığırtmaçlık, sonra şehir mimarlığı ve son olarak da zevk için dans gibi sanatlar icat edilmiştir [239, 241].

[KISIM VII]
[ŞİİRSEL FİZİK]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL FİZİK

687. Şimdi, şiirsel metafiziğin gövdesinden çıkan başka bir dala geçiyoruz. Şiirsel fizik ve oradan şiirsel kozmografi ve dolayısıyla da meyveleri kronoloji ve coğrafya olan astronomiye geçiyoruz [367]. Tartışmamızın kalan kısmına fizikle başlıyoruz.

688. Teolojik şairlerin düşündüğü fizik, uluslar dünyasının fiziğiydi ve bu nedenle her şeyden önce onlar, Kaos'u belirli bir birliktelik değil de kadınlarla çirkin veya rastgele cinsî münasebet kurulması sonucunda ortaya çıkan insan tohumlarının karmaşası olarak tanımladılar. O zamandan itibaren, fizikçiler tabiatın tohumlarının karmaşasını kavramaya başladılar ve bu karmaşıklığı açıklamak için şairler tarafından icat edilmiş kelimeyi [Şiirsel Kaos] kullandılar ve böylece kendilerine mâl ettiler, içinde hiçbir insanlık kurumu olmadığından muğlaktı ve karanlıktı, çünkü sivil ışıktan yoksundu. Yani, kahramanlara verilen bir değer olan *incliti*, yani ünlü isminden yoksundu [533]. Daha sonra onlar, bu kaosu her şeyi hırsla yiyen biçimsiz yaratık olan Orcus şeklinde hayal ettiler. Çünkü insanlar, bu çirkin cinsel karışıklıkta insanlara uygun bir form bulamadılar ve boşluk tarafından yutuldular. Dölün belirsizliği nedeniyle kendilerini hiçliğe bı-

raktılar. Bu [kaos] daha sonra fizikçiler tarafından biçimsiz ve obur olan ve bütün formları yutan şeylerin ilk maddesi olarak alınmıştı. Şairler, bununla birlikte şehirlerde yerleşmeksizin ormanlarda yaşayan bütün satirlerin tanrısallığının atfedildiği yabanıl bir tanrı olan Pan'ın acayip biçiminde onu ifade etmişlerdir. Pan, büyük yeryüzü ormanında dolaşan insanların görünümüne ve iğrenç vahşilerin alışkanlıklarına sahip olan dinsiz, başıboş kimseleri gösteren bir karakterdi. Daha sonra filozoflar, zoraki mecazlarla, *Pan* adını yanlış bir şekilde biçim almış evren için bir sembol olarak kullandılar [910]. Bilginler de şairlerin Proteus fablında ilk maddeyi kastettiklerini ileri sürdüler. Ulysses [yani Menelaus O. 4.455 vd] Mısır'da Proteus'la güreş tutar ve suya giren Proteus sudan bir kahraman olarak çıkar. Ulysses, biçimden biçime giren bu yaratığı yakalayamaz. Fakat bilginler (tıpkı bir aynada kendine bakarak kendi yansımalarını kavramaya çalışan çocuklar gibi), suda biçimleri, hareketleri ve görünümleri farklı şekiller almasına rağmen, suda bir insan olduğunu düşünen ilk insanların aptallığı ve basitliğinden yüce bir bilgi ortaya çıkardılar.

689. En sonunda gökyüzü, gökgürültüsüyle birdenbire yarıldığında Jove zihnin özgürlüğüne uygun olan *conatus*u [504] insanlar arasında yayarak onların dünyasına bir başlangıç verdi, tıpkı gerekli bir etken olarak bedenlere uygun olan hareketi verdiğinde tabiat dünyasını başlatması gibi. Çünkü bedenlerde *conatus* olarak görünen şey, bizim yukarıda Yöntem [340] kısmında söylediğimiz gibi hissiz harekettir. Sivil ışık bu *conatus*tan gelmiştir. Apollo, bu sivil ışığın karakteridir. Bu ışıkla kahramanların güzelliği olan sivil güzellik fark edilmiştir [533] ve Venüs, bu sivil güzelliğin karakteridir [565]. Fizikçiler onu daha sonra tabiat güzelliği olarak aldılar, hattâ güzel bir şekilde bütün duyusal formlarla süslenmiş olarak biçim almış tabiatın bütünü için kullandılar.

690. Teolojik şairlerin dünyası dört kutsal elementten oluşmuştur. Jove'un yıldırımının geldiği hava [379], tanrısal tasviri Diana olan sürekli akan kaynakların suyu [528], ormanlık alanları Vulcan'ın temsil ettiği ateş ve Kibele veya Berecynthia'nın temsil ettiği sürülmüş toprak [549]. Tanrısal törenlerde hep bu dört element vardır: Kehanetler, su, ateş ve buğday. Onlar, Kibele veya Berecynthia ile aynı olan Vesta tarafından korunmuştur. Vesta, yüksekte bulunan kasabaların kuleleriyle kuşatılmış ve çevrilerek korunan ekilmiş top-

raklarla taçlanmıştır [555] (Latincedeki *extorris* (sürülmek), tıpkı *exterris* gibi buradan gelir). Bu taç tam olarak insanların dünyası olan *orbis terrarum* ile işaret edilenlerin tümünü gösterir [550]. Fizikçiler daha sonra tabiat dünyasını oluşturan dört elementi incelemeye buradan hareket ederek başlamışlardır [724].

691. Aynı teolojik şairler, elementlere hayat, duyu ve çoğunlukla insani biçimler verdiler ve bu dört elementten çıkan sayısız özel tabiat yüklediler. Böylece bizim yukarıda Metafizik bahsinde [375] sözünü ettiğimiz gibi çok ve çeşitli tanrılar yarattılar. Bu Platon'a [*Cratylus* 404 vd] zihinler veya akıllar (intelligence) doktrinini oluşturma fırsatını verdi, yani Jove eterin, Vulcan ateşin zihniydi vb. Fakat teolojik şairler bu akılsal tözleri Homer'in zamanına kadar, yani yeniden zihnin duyulara zıt olduğunu anladıkları zamana kadar kavramadılar. Bununla ilgili olarak *Odyssey*'de iki altın pasaj vardır [18. 34, 60], orada zihne, her ikisi de aynı anlama gelen kutsal güç veya gizil enerji denmiştir.

[BÖLÜM II] İNSAN ÜZERİNE ŞİİRSEL FİZİK VEYA KAHRAMANSAL TABİAT

692. Fiziğin en büyük ve en önemli kısmı insan tabiatının temaşasıdır. Biz, yukarıda Şiirsel Ekonomi kısmında gentil insanlığın kurucularının kesin mânâda iki yönden nasıl buluştuklarından ve uygun bir insani form içinde nasıl türediklerinden söz etmiştik: Yani, korku dolu dinler, babaya ait korku dolu güçler ve kutsal yıkanmalar yoluyla dev bedenlerinden sıyrılıp şimdiki insani bedene nasıl kavuştuklarından ve aile içi ekonomi disiplini yoluyla vahşi zihinlerden şimdiki insani zihne nasıl ulaştıklarından söz etmiştik [520, 524]. Burası bu gelişmeye tekrar dikkat çekmek için uygun bir yerdir.

693. O hâlde, teolojik şairler, uç noktada kabaca olan kendi fizikleri içinde insanda şu iki metafiziksel fikri gördüler: Var olma (being) ve vücut bulma (subsisting). Kesinlikle, Latin kahramanları var olmayı (being) yeme anlamında almışlardı. Bu *sum* kelimesinin ilk mânâsı olmuş olmalıdır. Daha sonra her iki mânâda da kullanılmıştır, tıpkı, son zamanlarda bizim köylülerimizin hasta bir insanın yaşadığını, yani henüz ölmediğini söylemek istediklerinde onun hâlâ yediğini söylemeleri gibi. Çünkü, *sum,* bütün özel var olmaları aştığı için var olma mânâsında çok soyuttur. Bütün var olmalara nüfuz ettiği için en kapsayıcıdır. Herhangi bir şeyle sınırlanmış olmayarak

en saftır. Onlar, bir insan ayak tabanı üzerinde durduğu ve topuklarıyla yere bastığı için "altta duran ve destek olan" biçimindeki kavramsal tözü idrak ettiler. Çünkü, bir insanın hayatı veya ölümü, kaderi veya şansı orada durmaktadır. Achilles de kendi kaderini topuklarında taşımıştır.

694. Onlar bedenin oluşumunu katılara ve sıvılara indirgemişlerdi. Katıların en başında, her şeyden önce iç organları veya eti dikkate alırlar (Romalılar arasında *visceratio,* rahipler tarafından kutsal olan kurbanların etini insanlara dağıtılmasına uygulanan terimdir). Öyle ki, onlar ve*sci* terimini yiyecek et olduğunda beslenme için kullandılar. Sonra, kemikler ve eklemler. Bunlar, eski Latinler için bedenin gücü demek olan *ars*tan dolayı *artus* olarak adlandırılır. Kişinin dinçliği demek olan *artitus* oradan gelir. Daha sonra *ars* zihnin bir bölümünü yöneten hükümlerin kurulmasına uygulanmıştır. Sonra kirişler (sinews) gelir. Şairlerin henüz suskun oldukları ve fiziksel şeylerle konuştukları zamanda, onlar, kirişleri güçler olarak almışlardır (Bu kirişlerden biri ip anlamında *fides* olarak adlandırıldı. Tanrıların gücü onların *fides*i veya inancı olarak adlandırıldı. Bu kiriş veya ip veya güçten dolayı onlar, daha sonra Orpheus'un lutunu (ut cinsinden bir saz) yarattılar [523]) ve gerçekte tamamen kiriş içindeki güçlerine yer verdiler. Çünkü bu kirişler güç için gerekli olan kasları gergin tutar. Son olarak sıhhatle aynı mânâya gelen ilik onlara göre hayatın özüdür (*medulla*, bir kadına âşık erkek için kullanılan terim de oradan gelir. *Medullitus,* bizim "bütün kalbimle" ifademize denk mânâdadır ve büyük aşkın iliği tükettiği söylenirdi). Diğer yandan, sıvıları da yalnızca kana indirgediler. Çünkü sinirle ilgili olan spermatik tözü de kan olarak adlandırmışlardır (*sanguine cretus,* "bir cana varlık vermek" şiirsel ifadesinde görüldüğü gibi); burada da tam bir anlam vardır, çünkü bu madde, kanın özüdür. Yine ince bir algılamayla onlar, kanı, eti meydana getiren liflerin sıvısı olarak kabul ettiler. Latinler, etli demek için *succiplenus,* yani, "iyi kanda demlenmiş" ifadesini kullandılar.

695. [Bizim insani biçimimizin] diğer kısmına gelince (Latinlerin *anima* dediği) "can"a teolojik şairler hava içinde yer vermişler ve canı hayatın vasıtası olarak düşünmüşlerdir (Latincedeki şu cümlecikler, bu düşünceye uygundur: *Anima vivimus,* şiirsel bir tabir olan *ferri ad vitales auras,* doğmuş olmak; *ducere vitales auras*, yaşamak; *vitam referri in auras,* ölmek. Ve Latince nesirdeki şu ifade, *animam*

ducere, yaşamak, *animam trahere,* ölüm ânında olmak; *animam effl are, emittere*, ölmek). Belki de hava içinde dünya ruhuna yer verme konusunda güdüleyen şey, fizikçilere buradan gelmiştir. Teolojik şairler de yine tam bu anlamda hayatın akışını kanın akışı içine koymuşlardır. Çünkü, bizim hayatımız kanın uygun bir şekilde akışına bağlıdır.

696. Onlara göre tam anlamıyla ruh (*animus*), duyunun aracıdır. Çünkü, yüksek Latincede *animo sentimus* sözcüğü bâki kalmıştır ve yine tam anlamıyla, onlar, ruhu eril yaptılar ve canı (*anima*) dişi yaptılar. Çünkü ruh, can üzerinde hareket eder (o vergil'in *igneus vigor*, ateş gibi enerji dediği şeydir [A. 6.730]). Öyle ki, ruhun özü sinirlerde ve sinirsel tözdedir ve can da damarlarda ve kandadır. Böylece, hayvansal ruhların göreceli olarak hızlı oluşu ve canlı ruhların yavaşlılığıyla uyumlu olarak ruhun vasıtası eterdir ve canınki ise havadır. Nasıl can, hareketin etkeni ise aynı şekilde ruh da etkenidir ve bu yüzden Vergil'de yukarıda sözü geçen *igneus vigor, conatus*un ilkesidir. Teolojik şairler onu anlamaksızın hissettiler ve Homer'den sonra bu ifadeleri kutsal güç, büyü gücü, gizil enerji veya bilinmeyen Tanrı olarak adlandırdılar [691]. Grekler ve Latinler, bir şey söyledikleri veya yaptıklarında onlardan üstün bir ilkeyi kavradıklarında, bir tanrı bunu yapmamızı istedi dediler. Böyle bir ilkeye Latinler *mens animi,* ruhun zihni dediler. Böylece, kabaca, fikirlerin Tanrı'dan insana geldiği gerçeğini kavradılar. Metafizikçilerin daha sonraki doğal teolojisi, fikirlerin bedenden çıktığını düşünen Epikürcülere karşı sağlam bir uslamlamayla ispatlandı.

697. Latinler, oluşu (generation) öyle bir şekilde anladılar ki daha sonra gelen bilginlerin onlardan daha iyi bir şey bulabildiklerini sanmıyoruz. Latinlerin oluştan anladıkları, fiziksel formların doğal faaliyetini ifade eden (zamanımızda ispatlandığı gibi, havanın ağırlığıyla dolu olan), eriştiği mesafedeki cisimleri çeken, dirençlerini kıran, onları kendi formlarına uyduran demek olan *concapere concipere,* kelimesinde tamamen içerilir.

698. Yıkılmak, çökmek fiilini, içinde hayatı barındıran bütün kısımların sağlamlığı ve sağlıklı oluşu demek olan *sanum* kelimesinin anlamına zıt bir fiil olan ve cismi oluşturan bütün parçaların bozulmasına işaret eden *corrumpi* fiiliyle ifade ettiler. Hastalığı da bedenin sağlamlığının bozulmasıyla ölüme gitmek olarak anladılar.

699. Latinler, ruhun iç fonksiyonlarının tümünü bedenin üç kısmına indirgediler. Baş, gövde ve kalp. Başa bilmekle ilgili işlevleri yüklediler ve bu işlevlerin hepsi hayal gücünü de içerdi. Belleği başın içine oturttular (*memoria, phantasia*nın Latince karşılığıdır) ve barbarlığın geri dönüş zamanlarında *fantasia, ingegno* için kullanıldı. Hünerli veya yaratıcı bir adam hayalperest bir adam olarak adlandırıldı. Cola di Rienzo [819], barbar İtalyancadaki bir çağdaş biyografi yazarı olarak tabiatlarını ve âdetlerini ele aldığımız ulusların ikinci döngüsünün büyük bir delili olan eski kahramanlarınkine benzeyen tabiatların ve âdetlerin kaydını tutmuştur* [1046 vd]. Hayal gücü, bir şeyin yeniden hatırlanmasından başka bir şey değildir. Hüner veya icat ise hatırlanan şey üzerine çalışmadan başka bir şey değildir. O halde, insan zihni üzerinde düşündüğümüz zaman da yazma sanatıyla inceltilmiş veya sayma ve hesap etme pratiğiyle tinselleştirilmemiş olmasıyla ve dillerde şimdi pek bol olan birçok soyut terimle soyutlama gücünü geliştirmediğinden [378] zihin, bedenden kendisine gelen bu üç muhteşem yetenekte kendi gücünü denedi. Bu üç şey zihnin temel işlevidir. Zihnin birinci işlevi konuları düzenleme sanatıdır, ikinci işlevi ise bu düzenleme sanatının eleştirisidir ve ilki icat etme sanatı, ikincisi de hüküm verme sanatıdır [495 vd]. Doğal olarak şeylerin keşfi veya icadı onların eleştirisinden önce geldiğinden, dünyanın bebeklik çağının insan zihninin ilk işleviyle ilgili olması uygundur. Çünkü dünyanın o zaman hayat için gerekli olan ihtiyaç ve faydadan dolayı icatlara gereksinimi vardı. Bunların hepsi bizim Gerçek Homer'in Keşfi'nde tam olarak göstereceğimiz gibi filozoflar ortaya çıkmadan önce sağlanmıştır [782 vd]. Bu nedenle teolojik şairler, belleği, o zaman, insanlık sanatları olan Müzlerin annesi olarak adlandırdılar [508, 534].

700. Bununla bağlantılı olarak, Yöntemdeki kuruluşla büyük uygunluk sağlayan önemli bir gözlemi de ihmal etmemeliyiz [338]. Yani, biz bugün, şimdi gentil insanlığı kuran ilk insanların düşündüklerini nadiren anlayabiliriz ve hayal edemeyiz. Çünkü, onların zihinleri özel şeylerle o kadar sınırlıydı ki onlar yüz ifadesinin her değişimini yukarıda Proteus fablında gördüğümüz gibi yeni bir yüz olarak kabul ettiler [688]. Her yeni tutku için yeni bir yürek, yeni bir göğüs, yeni bir ruh hayal ettiler. Böylece, sayma gereksinimlerinden çok *ora,*

---

* *La vita di Cola Rienzo*, ed. Zefirino Re, Firenze, 1854, s. 140 vd.

vultūs, animi, pectora, corda gibi insani kurumların tabiatıyla yazılan şiirsel çoğullar, tekilleri için de kullanıldılar.

701. Göğsü, bütün tutkuların yeri yaptılar ve iki harekete geçirici ilkeye de göğüs kavramı altında yer verdiler: (1) Hemen parlayan istek. Bu duyguda, safranın yayılmasını, midenin persistaltik ediminin şiddetlenmesi sonucu safraya ait damarları çevirerek baskı yaptığını hissederiz (2) Kan fabrikası olarak tanımlanan karaciğerde, başka bir yerde olduğundan daha fazla arzu olduğunu söylediler. Şairler, bu organı *praecordia* olarak isimlendirirler. Titan [Prometheus] her canlı türünün baskın olan tutkusunu alarak başka canlıların tutkularıyla aşıladı. Yani onlar, kabaca, şehvetin bütün tutkuların anası olduğunu ve tutkuların bizim mizaçlarımızda bulunduğunu anladılar.

702. Kalbi de bütün öğütlerin yeri yaptılar. Kahramanlar, "kalplerinde meraklarını, endişelerini evirip çevirerek korudular" (*agitabant versabant, volutabant corde curas)*. Çünkü, aptal ve merhametsiz olduklarından tutkularla sarsıldıkları zaman dışında, olmuş şeyler hakkında hiç düşünmediler. Bundan dolayı Latinler, bilge insanlara yürekli (*cordati*) dediler ve ahmakları da aksine yüreksiz (*vecordes*) olarak adlandırdılar ve onların mertliklerine, hisler (*sententiae*) dediler. Çünkü onlar, hissettikleri gibi hüküm verdiler. Bu nedenle kahramansal hükümler, mesele bakımından sık sık yanlış olsa da biçim olarak daima doğruydu [825].

[BÖLÜM III] KAHRAMANSAL İFADELER ÜZERİNE SONUÇLAR

703. O hâlde, bir bakıma vahşilerin zihinlerinden biraz daha iyi olan gentil dünyanın ilk insanlarının zihinleri, her yeni duyum kendinden öncekini unutturduğu için (onların mukayese etmekte adım adım işleyen akılların yetersiz olması nedeniyle) şeyleri bir anda bir tek olarak alır. Ayrıca bütün ifadeleri de hissederek tekil bir tarzda biçimlendirmiş olmalıdırlar [825]. Buradan, Catullus'un daha sonra Latinceye çevirdiği *Sappho* manzumesinde Dionysius Longinus'un [S. 10.1-2] hayran olduğu şiirinde, âşığı, metresine aşkını gülümseyerek, *Ille mi par esse deo videtur*, "o bana bir tanrı gibi görünüyor" diyerek ifade eder, yine de yüceliğin en yüksek derecesini ifade edemez. Çünkü âşık, cümleyi kendisi için tekil yapmaz. Terence'nin dediği gibi, *Vitam deorum adepti sumus,* "Biz tanrıların hayatına eriştik" [*The Self-Tormentor* 693]. Bu seziş inceliği, konuşana uygun

olsa da Latincede birinci tekil kişi için çoğul yapı kullanıldığından ortak bir duygu havasına sahiptir. Bununla birlikte, aynı şiirde bir başka komedya da bu his tekil ve onu ifade edene uygun olarak güzelliğin, inceliğin, yüceliğin en üst derecesine yükselir. *Deus factus sum,* "Ben bir tanrı olurum" [*The Mother-in-Law* 843].

704. Soyut ifadeler filozofların işidir. Çünkü bu ifadeler, evrenselleri içerir ve tutkular üzerine düşünceler sahte ve duygusuz şairlerin işidir.

[BÖLÜM IV] KAHRAMANSAL TASVİRLER ÜZERİNE SONUÇLAR

705. Son olarak onlar, ruhun dış fonksiyonlarını bedenin beş duyusuna indirgediler. Ancak, duyular şiddetli, canlı ve güçlüdür. Çünkü, insanların hepsinin çok az ya da hiç aklı olmaksızın güçlü imgelemleri vardı [378,699]. Bunun delili onların duyular için kullandıkları terimlerde bulunabilir.

706. Duyma için kullandıkları kelime *audire* idi. Sanki kulaklar, diğer cisimlerle harekete geçirilmiş olan havayı zevkle içmiş gibi *haurire*dir. Görme, ayırıcı olarak *cernere oculis* olarak adlandırılır (belki de İtalyanca *scernere* oradan gelir). Çünkü gözler, bir elek gibi, gözbebekleri iki delik gibidir. Nasıl elekten toz çubukları yere değmek için çıkıyorsa aynı şekilde gözden de gözbebeklerinin içinden ışık çubukları açıkça görülen nesnelere dokunmak için çıkar (Bu görme ışını, Stoalıların daha sonra incelediği çubuktur ve günümüzde Descartes tarafından gösterilmiştir [*Dioptrics* 1.2]). Görme için genel ifade, *usurpare oculis*tir, görülen nesneler sanki fiilen görme yoluyla alınırlarmış gibi. *Tangere* dokunmak, çalmak da demektir. Keza, bir bedene dokunmak ondan bir şey almaktır. Bizim daha akıllı fizikçilerimizin tam olarak anlamaya başladığı gibi. Koklamayı *olfacere* olarak adlandırdılar. Sanki onlar, kokuları koklayarak yaratmışlar gibi. Gerçekte daha sonraki tabiat filozofları ciddi gözlemlerle duyuların duyusal denilen nitelikleri yapmasının doğru olduğunu bulmuşlardır. Son olarak onlar, tatma duyusuna *sapere* dediler. Bu kelime lezzetli olan şeyler için kullanılır. Çünkü nesneleri kendi tadlarıyla ayırt ederler. Böylece, daha sonra ince bir metaforla, var oldukları sanılan sanılar için değil, tabiatta var olan nesneleri kullanma yeteneği için *sapientia,* hikmet terimini kullandılar.

707. Hayranlık duyulan ilahî inayet işte buradadır, çünkü insanlar, vahşiler seviyesine düştüğü zaman (duyular vahşilerde, insanlarda olduğundan daha kuvvetlidir) bedenlerimizi korumak için bize duyular vermiştir. Daha sonra, insanlar düşünme çağına girdiklerinde, düşünme yoluyla bedenlerini korumak için öğüt aldılar, böylece duyuların keskinliği azaldı. Bütün bunlarla ilgili olarak Homer'de gördüğümüz kahramansal tasvirler o kadar berraktır ki, daha sonraki şairlerin hepsi onların eşdeğerinin olmadığını söylemişler ve onları taklit bile edememişlerdir [827 vd, 894].

[BÖLÜM V] KAHRAMANSAL ÂDETLER ÜZERİNE SONUÇ

708. Kahramansal hislerle donanmış bu kahramansal tabiatlar dolayısıyla bu çeşit âdetler biçimlenmiş ve sabitlenmiştir. Devsel kökenleri nedeniyle kahramanlar kocaman ve vahşiydi. Patogonyalılarda olduğu gibi anlayış bakımından çok sınırlı ancak hayal gücü bakımından geniş ve şiddetli tutkularla donanmış olarak tasvir edilmişlerdi [170, 338]. O hâlde kahramanlar, kararlarında kaba, ham, sert, vahşi, gururlu, zor ve inatçı olmalıydılar ve aynı zamanda yeni ve zıt nesnelerle yüzleştikleri zaman kolayca yön değiştiriyor olmalıydılar. Hattâ, günümüzde kendi inatçı köylülerimizin, zor durumda kaldıklarında her akla uygun tartışmaya boyun eğdiklerini görüyoruz. Çünkü onların düşünme güçleri zayıftır. Onları harekete geçiren tartışma zihinlerinde kalmışsa hemen asıl maksatlarına geri dönerler. Aynı düşünme kapasitesinin yetersizliğinden dolayı, kahramanlar tok sözlü, çabuk parlayan, alıngan, âlicenap, cömert idi, tıpkı, Homer'in Grek kahramanlarının en büyüğü olan Achilles hakkındaki anlatısında olduğu gibi [667, 786]. Kahramansal âdetlerin bu örnekleri dolayısıyla Aristoteles kahramansal âdetleri şiir sanatının bir kuralı yaptı, yani tragedyalarda bir baş oyuncu olarak alınan kahramanlar ne çok iyi ne de çok kötüdür. Büyük kusurların ve büyük değerlerin bir karışımına sahiptir [*Poetics* 15.11.1454b 10 vd]. Keza, en yüksek ideayı fark eden değer kahramanlığı, şiire değil felsefeye aittir. Yiğitçe kahramanlık, Homer sonrası şairlerin bir ürünüdür. Bu şairler ya yeni bir düzenlemeyle fabları yaptılar ya da ulusların kurucuları olanlar gibi ciddi ve sade olan eski fabları aldılar, değiştirdiler ve son olarak da sonraki zamanların büyüyen kadınsılığına uygun olarak bozdular [81]. Bizim Achilles örneğinde bununla ilgili büyük bir delilimiz var ve belki de bu delil tartıştığımız tarihsel mitolojinin önde

gelen kanunu olarak hizmet verebilir. Agememnon, Briseis'in kendisinden alınması dolayısıyla, göğü ve yeri çınlatırcasına öyle bir haykırmıştır ki, bütün İlyada meseleyi anlamıştır. Yine de tam olarak bu destan parçasında kızdan mahrum olmasına rağmen aşk tutkusunun en donuk işaretini vermiştir. Benzer şekilde, Menelaus, Helen uğruna Truva'ya karşı savaşmak için bütün Yunanistan'ı harekete geçirmesine ve bütünüyle uzun ve büyük bir savaş olmasına rağmen, aşk üzüntüsüne veya Helen'i kendisinden çalan ve ona âşık olan Paris'i kıskandığına dair en küçük bir işaret göstermemiştir.

709. Bizim kahramansal ifadeler, tasvirler ve âdetler hakkında çıkardığımız bu üç sonuç içerisinde yorumladıklarımızın tümü, uygun şekilde, sonraki kitapta ele alacağımız gerçek Homer'in keşfine aittir [780-914].

[KISIM VIII]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL KOZMOGRAFİ

710. Nasıl teolojik şairler, tanrısal olarak hayal ettikleri tözleri fizikte ilkeler olarak kurmuşlarsa aynı şekilde, dünyayı, gökyüzünün ve alt dünyanın (ölüler diyarı) (Latinler, *dii superi ve dii inferi* dediler) tanrılarından ve yer ve gökyüzü arasındaki orta yerdeki tanrılardan (bunlar Latinlerin ilkin *medioxumi* dediği tanrılar olması gerekir) oluşmuş olarak kabul ederek bu fizikle uyumlu bir kozmografi betimlemişlerdi.

711. Teolojik şairler ilkin gökyüzünü temaşa etmişlerdir. Göksel âleme ait şeyler, Grekler için ilkin *mathēmata* veya yüce şeyler; ve ilk *theōrēmata* veya temaşanın ilahî nesneleri olmuş olmalıdır [391]. Bu şeylerin temaşası, Latinler tarafından *templa coeli,* "tapınaklar" veya geceleyin düşen yıldızların yollarından önseziyle kehanette bulunmak için kâhinler tarafından işaretlenmiş olan gökyüzündeki bölgeleri olarak adlandırılmıştır ve Bochart'a göre Doğu'da Zerdüştîlerin adı "yıldızların yorumlayıcısı" demektir [62].

712. Önceleri şairler için gökyüzü, dağların doruklarından daha yüksek değildi. Orada devler, Jove'un ilk gökgürültüleriyle dağlardaki vahşice gezinmelerini bırakmışlardı. Bu yer üzerinde hüküm süren Göksel Âlem, bu başlangıçtan dolayı, insanlığa büyük faydalar sunmuştu [379]. Böylece, devler, gökyüzünün dağların dorukları

olduğunu hayal etmişlerdir (dağların tepesinin sivriliğinden dolayı Latinler *coelum* terimini taş veya metal oymakta kullanılan bir âlet için kullandılar). Tıpkı, çocukların, dağları, gökyüzünün çatılarını tutan sütunlar olarak hayal etmeleri gibi (bu kozmografi ilkelerine Araplar Kur'an'larında vermiştir [41. 9 vd; 78.6 vd]). Bu sütunlardan ikisi Herkül'ün Sütunları* olarak adlandırılmaya devam etti [726]. *Columen*'in asıl anlamının destek veya dayanak olması gerekir. Yuvarlak sütunlar, mimarlık aracılığıyla sonradan getirilmiştir. Olympus üzerindeki böyle bir çatıdan dolayı Homer'de Thetis, Achilles'e [423 vd] Jove'un, diğer tanrılarla birlikte Atlas Dağı'na ziyafete gittiğini anlatır. Tanrılarla savaşan Titanların fablı olan ve Pelion Dağı üzerine Ossa Dağı'nı, Ossa üzerine Olympus gibi yüksek dağları yığarak göksel âleme tırmanma ve oradan tanrıları atma fablı Homer'in zamanından sonra ortaya çıkmış olmalıdır [399]. Çünkü Homer, *İlyada*'da açık bir şekilde Olympus'un doruğunda oturan tanrılardan bahseder. Öyle ki, Olympus'un yalnızca sallanması bile onların düşmesi için yeterli olmuştur. Ayrıca, bu fabl *Odyssey*'dekiyle uyum içinde değildir [11.313 vd]. Çünkü bu şiirde Ulysses'in merhum kahramanları gördüğü ve konuştuğu alt dünya, bir hendekten daha derin değildir [11.25.36,42,95]. *Odyssey*'i yazan Homer alt dünya hakkında böyle sınırlı bir fikre sahip olduğundan onun göksel âlem fikri de *İlyada*'yı yazan Homer'inkiyle uyum içinde ve basit olması gerekir [879 vd]. Sonuç olarak bu fabl, Homer'in değildir.

713. Jove ile başlayarak yukarıda ileri sürdüğümüz doğal teogoninin düzenine uyarak tanrıların, ilkin, yeryüzüne hükmetmeleri ve kahramanlarla temasta olmaları bu göksel âlem içindeydi [317]. Bu göksel adalet, buğday başaklarıyla taçlanmış ve elinde bir terazi tutan Astraea tarafından yer üzerinde dağıtılmıştır. Çünkü ilk insani adalet, ilk tarımsal kanunda, insanlara kahramanlar tarafından uygulanmıştır [597], insanlar, ilkin ağırlığın, sonra da ölçünün farkına vardılar ve aklın sonunda durma noktasına geldiği sayının yavaş yavaş da olsa farkına vardılar [642]. Öyle ki, Pythagoras, bedenlerden daha soyut olanlar hakkında hiçbir şey bilmediği için insan ruhunun özünü sayılara indirgemiştir. Kahramanlar bu göksel âlemden geçerek Pegasus üzerindeki Bellerophon gibi at sırtında dört nala giderler ve *volitare*

* Cebelitarık Boğazı'nın iki tarafındaki yüksek kayalıklar (ç.n).

equo, at ile uçmak, Latincede at sırtında gitmektir. Juno'nun süt ile samanyolunu (Milk Way) beyazlatması bu göksel âlem içindedir. Fakat bu süt kendisinin sütü değildi, çünkü o kısırdı. O, samanyolunu aile yaşantısındaki annelerin sütüyle beyazlattı. Bu, Juno'nun ilâhesi olduğu kahramansal evlenmelerin yasal döllerinin emdiği annelerin sütüydü [513]. Bu göksel âlem üzerinde tanrılar, şiirsel altının veya buğdayın arabasında taşınmıştır. İşte bundan sonra altın çağ ismi ortaya çıkmıştır [539, 542 vd]. Bu göksel âlemde kanatlar, ne uçmak için ne de intikâlin çabukluğuna işaret etmek için kullanıldı. Onlar, kehanetlerin kanunu üzerinde temellenen kahramansal kurumların tümüne işaret etmek için kullanıldı [488]. Hymen [513], Astraea, Müzler, Pegasus, Satürn, Fame, Merkür (topuklarında ve şakaklarında kanatları vardır ve onun yılanlı asâsı da aynı şekilde kanatlıdır. Çünkü o, kanatlarla ilk tarımsal kanunları bu göksel âlemden vadilerdeki isyankâr pleplere getirmiştir) [604] ve Dragon'un (Gorgon'un kanatlı şakakları vardır. Ve açıkça onun kanatları ne intikal içindir ne de uçmak içindir) kanatları bu çeşittendir [616]. Prometheus'un Güneş'ten ateşi çalması [549] da bu göksel âlem içindedir. Bu Güneş'ten çalınan ateş sayesinde kahramanlar, çakmak taşlarıyla ateş çıkarırlar ve yazın Güneş'in sıcaklığıyla dağların tepelerindeki kurumuş çalıları tutuştururlar. Bu ateş tam bir inançla söylediğimiz gibi, dikenlerden oluşmuş Hymen'in meşalesinin ateşidir. Phaethon, bu göksel âlemden dolayı Güneş'in arabasından paldır küldür düşer. Uyumsuzluk elması da bu göksel âlemden düşer. Son olarak, *ancilia* veya Romalıların kutsal kalkanlarının da bu göksel âlemden düşmüş olması gerekir.

714. Teolojik şairler tarafından hayal edilen daha aşağı dünyanın tanrılarının ilki su tanrısıydı ve ilk su, Styx denilen ve tanrıların kendisiyle yemin ettikleri devamlı akan kaynakların suyuydu [527]. Belki de bundan dolayı Platon, suların boşluğunun yerin merkezinde olduğunu zannetti [*Phaedo* 111C–112E]. Bununla birlikte Homer'de tanrıların mücadelesinde Pluto, Neptün'ün depremle yeri açmasından ve alt dünyayı insanların ve tanrıların gözleri önüne sermesinden korkar [I. 20.61vd]. Eğer biz, uçurumun yerin en derin iç kısımları olduğunu varsayarsak, Neptün'ün yer sarsıntısı tam olarak ters etki yapmıştır. Çünkü, alt dünya tamamen sular altında kalmıştır. Bu bizim şu öğüdümüzü tamamlar: Platon'un mecazı fabla uymamıştır [634]. Bu söylediğimden dolayı [712], ilkin alt dünyanın, su kaynak-

larının merkezinden daha derin olmaması gerekirdi. Su kaynaklarının ilk tanrısı Diana'ydı [528]. Hakkındaki şiirsel tarih onun üç biçimli bir tanrıça olduğunu söyler. Göksel âlemde Diana, yerde kardeşi Apollo'ya eşlik eden kadın avcı Cynthia ve yeraltı dünyasında Proserpine'ydi.

715. Alt dünya fikri vahşilere uygulanarak genişletildi ve şairler, alt dünyayı mezar olarak adlandırdılar [721] (Kutsal Kitap'ta da böyle bir açıklama bulunur). Böylece, buna göre alt dünya, bir hendekten daha derin değildi. Homer'e göre [712] Ulysses, alt dünyayı ve ölü kahramanların ruhlarını görür. Çünkü bu alt dünyada cennet bahçeleri yer almıştır. Orada vahşilikleri dolayısıyla ölülerin ruhları sonsuz barıştan hoşlanırlar ve cennet bahçeleri Maneslerin (eski Roma'da ölmüş kişilerin mabudlaştırılmış ruhları) veya ölülerin iyiliksever ruhlarının oturdukları yerdir.

716. Daha sonra, alt dünya bir karığın derinliğine sahip oldu. Ceres'in (buğday tohumu, Proserpine ile aynı olan [541]) Tanrı Pluto tarafından orada altı ay kalması ve sonra göksel âlemin ışığına çıkması için kaçırıldığı yer bu alt dünyadır. Bununla Aeneas'ın daha aşağı dünyaya indiği altın dalda açıklanmaktadır [721]. Bu ise, bizim buğday başakları olduğunu bulduğumuz Vergil'in kahramansal altın elma metaforunun devam etmesiydi [546].

717. Son olarak alt dünya, dağların tepelerinde kurulmuş göksel âleme zıt olarak ovalar ve vadiler olarak alınmıştı [377]. Bu alt dünyada dağılmış serseriler kendi çirkin karışıklıkları içinde kaldılar [533]. Bu alt dünyanın tanrısı Kaos'un oğlu denilen Erebus'tur, yani insan tohumlarının karışıklığıdır [688]. O, sivil karanlığın babasıdır (aile isimlerinin karışık olması), hattâ göksel âlem kahramanlarının kendisiyle parlaklaştığı [513, 689] sivil ışıkla aydınlanır. Bu alt dünyanın içinde, ölüler diyarında bulunan ve suyundan içen herkese her şeyi unutturan bir nehir olan unutkanlık nehri Lethe akar. Çünkü bu insanlar, kendilerinden sonrakilere hiçbir isim bırakmamışlardı. Halbuki, göksel âlemin zaferi meşhur kahramanların isimlerini ebedileştirmiştir [555]. Merkür, çubuğuyla tarımsal kanunu getirerek bu alt dünyada her şeyi yutan yaratık Orcus'tan ruhları geri çağırır [604]. Bu vergil tarafından *hac ille animas evocat Orco* cümlesinde bize sunulan sivil tarihtir [A. 4.242], yani o, kendinden sonrakilere hiçbir şey bırakmayan, bütün insanlığı yutan yabanıl durumdaki vahşi ve kanunsuz insanların hayatlarını, bedelini ödeyerek geri alır. Bu çu-

buk daha sonra ölüyü geri getirme gücüne sahip olduğu şeklindeki boş inanç dolayısıyla büyücüler tarafından kullanılmıştır. Romalı hâkim, sopasıyla kölelere özgürlüklerini kazandırmasının belirtisi olarak sanki onları ölümden yaşama geri getiriyormuş gibi onların omuzlarına dokunur. Büyücü kadınlar da kendi büyülerinde Persli bilge büyücülerin kehanetlere bakmak için kullandıkları değneği kullanırlar. Bu yüzden tanrısallık değneğe atfedilmiştir ve uluslar tarafından onun kutsal olduğu ve mucizeler göstermeye muktedir olduğu savunulmuştur. Trogus Pompeius'un Justin'in eserinin özetinde iddia ettiği gibi [43.3.3].

718. Bu alt dünya, köpekler gibi edepsizce cinsel ilişkide bulunma yüzsüzlüğünde bulunan Cerberus tarafından korunmaktadır. Cerberus üç boğazlıdır ve acayip bir gırtlağa sahiptir (üç en üstünü ifade eder [491]). Çünkü o, Orcus gibi her şeyi yutar [717] ve o yer üzerine çıktığında Güneş geri gider (Çünkü, kahramansal şehirlere girdiğinde, kahramanların sivil ışığı tekrar sivil geceye döner).

719. Bu alt dünyanın içinden Tartarus ırmağı akar ve orada kötüler azap çekerler. Ixion, daima tekerleği çevirir. Sisyphus, kayayı yokuş yukarı yuvarlar ve Tantalus, daima açlık ve susuzluktan ölür [583] hem Acheron'un hem Phlegethon'un işaret ettiği "bir rahatlama olmadan" Susuzluk azabına neden olan ırmak aynı ırmaktır. Tityus ve Prometheus daha sonraki mitologların cahilliğiyle bu alt dünyaya atılmıştır. Fakat fiilen, onların kayalıklara zincirlenmesi ve dağda kartal tarafından iç organlarının yenmesi (kehanetlerin acıklı bâtıl inancı [387]) göksel âlemde olmuştu.

720. Filozoflar bu fabllları, daha sonra ahlâki ve metafiziksel doktrinlerini derinleştirmek (meditasyon) ve açıklamak için hazır bulmuşlardır. Platon, insanların değil yalnızca tanrıların cezalandırılabileceği üç ilahî cezayı anlamak için bu fabldan hareket etmiştir: Unutmak, kayıtsızlık (haklardan mahrum olma), vicdan azabı. Bunlardan biri insanlığa azap veren (böylece o, teolojik şairlerin daha aşağı dünyasını yorumlamış olur) ruhun tutkularından temizlenmesini *via purgativa* anlamak için bu fabldan hareket eder. Diğeri ise *via unitiva* altına girer. Yani, insan zihni sonsuz tanrısal şeylerin temaşası yoluy-

la Tanrı ile birliğe erişir (bununla da teolojik şairlerin Cennet bahçeleriyle söylemek istediği şeyi dikkate alır)*

721. Fakat teolojik şairler, siyasi düşüncelerle alt dünya hakkında konuşmuşlardır. Sanki ulusların kurucuları olarak böyle yapmaları doğaldı ve bütün gentil halkların kurucuları bu ahlâki ve metafiziksel fikirlerden tamamen farklı olan fikirlerle daha alt dünyaya inmişlerdir [720]. Grek ulusunu kuran Orpheus da inmiştir ve ayrılırken arkaya bakmama emrine uymadığı için, karısı Eurydice'yi kaybetmiştir (kadınların rezilce karışıklığına geri dönmeye işaret ettiği için). Herkül, (her ulusun kendi kurucusu olarak bir Herkül'ü vardır [196]) Proserpine'yi (yani, Ceres olarak da bilinen [716], ekilmiş tohumun olgunlaşmış buğday hâline gelmesi) geri getirmek için inen Atina'nın kurucusu Theseus'u kurtarma maksadıyla inmiştir. Fakat daha sonra Vergil, kahramansal İlk Çağların engin bilgisiyle (kendi *Aeneid* adlı eserinin ilk altı kitabındaki politik kahraman şarkısını söyleyerek) diğerlerinden daha ayrıntılı olarak Aeneas'ın inişini anlatır. Aeneas'ın öğüdü ve Cumealı Sybil'in güvenilir-davranışı vardır (yani, her gentil ulusun bir Sybil'i vardır ve bunlardan on ikisinin ismi bize [381], gentillerin halk hikmetinin ilahîliğiyle gelmiştir). Kanlı bir dinin dindarlığıyla dindarlık, vahşilik ve insafsızlık içinde eski kahramanlar tarafından öğretilmişti [516 vd]. Aeneas, kendi *sociu*sundan (topluluğundan) biri olan *Misenus*'u kurban etti (kahramanların kendi ilk *sociis*i (topluluğu) üzerinde sahip oldukları zalim hakla [558]). Daha sonra (henüz ekilmemiş toprakla kaplı olan) eski ormana girdi, uyku getiren ıslak bir sopa gibi bir şeyi Cerberus'a atarak onu uykuya daldırdı (tıpkı Orpheus'un, lirin sesiyle Cerberus'u yenmesi gibi. Lirin, kanuna işaret ettiğini daha önce birçok delille göstermiştik [523, 615]). Herkül'ün Yunanistan'da Antaeus'u bağlamış olduğu düğümle, yani ilk tarımsal kanunla onu bağlaması gibi [618]) [604]. (Doymak bilmeyen açlığı nedeniyle, Cerberus üç boğazlı olarak hayal edilmiştir. Acayip bir gırtlağa sahip olduğuna işaret etmek için "üç" sözcüğüyle kuvvetlendirilmiştir. Böylece Aeneas, alt dünyaya iner (burası, ilkin bir karıktan daha derin değildir [716]), Dis'ten önce

---

* Platon, Vico'nun "dört yazar"ından biridir. (654'teki dipnot) fakat, *İlahi Komedya* onunla *Phaedo* (108 vd), *Gorgias* (532 vd) ve *Republic* (614 vd) arasında gelir. Bu konuda J. A. Steward, *Platon'un Mitleri,* 1905, 101-113 adlı eserinde bize yardım eder.

gelir (Dis, zenginlerin tanrısıdır. Şiirsel altın veya buğday tanrıçasıdır. Proserpine'yi veya Ceres'i kaçıran Pluto ile özdeştir) ve altın dalı sunar [A. 6.635 vd] (Burada büyük şair buğday tanelerine işaret eden altın elma metaforunu alır ve hasata işaret ederek onu altın dala genişletir) Altın dal, kendi gövdesinden koparıldığında onun yerine bir başkası yetişir [A. 6.143 vd] (Çünkü, orada ilk toplanmadan sonra bir yıla kadar ikinci bir hasat yoktur). Tanrılara iyi hizmet edildiği zaman, bu dal isteyerek ve kolayca onu kavrayanın eline gelir, aksi takdirde dünyada hiçbir güç onu koparmaya yetmez [A. 6.146 vd] (Çünkü buğday, doğal olarak Tanrı nerde isterse orada yetişir fakat buğday, istemediği hiçbir yerde yetişmez. Hiçbir insani çalışma da onun istemediği bir yerde yetişmesini sağlayamaz). Aeneas, daha sonra, alt dünyadaki Cennet bahçelerine doğru ilerler [A. 6.637 vd] (Çünkü, ekilmiş topraklarda oturan kahramanlar, eğer uygun bir şekilde gömülmüşlerse ölüm hâlindeki sonsuz barıştan hoşlandılar). Burada Aeneas, kendi soyuna ve kendinden sonra geleceklere (mezarları olan dindeki şairlerin dedikleri) tarihi başlatan ilk şecereyi kurmuştu [533].

722. Toprak, teolojik şairler tarafından sınırları korumayla ilişkilendirilmiştir. Bundan dolayı, *terra* olarak adlandırılmıştır. Latinler, bu kahramansal kökeni, içerisinde *imperium*un uygulandığı bölgeye işaret eden *territorium* kelimesinde korumuşlardır. Latin gramerciler yanlış olarak *territorium*'u baltazarlar tarafından kalabalığı dağıtmak için ve Romalı hâkimlere yol açmak için kullanılan *fascesin** dehşetinden elde etmişlerdir. Fakat *territorium* kelimesi doğduğu zaman Roma'da büyük bir kalabalık yoktu. Çünkü Varro'ya göre [yani, Augustine] yönetimin 250. yılında Roma'nın *imperium*u yirmi milden daha fazla yayılmadığından Roma'ya boyun eğenler yirmi halktan daha fazla değildi [88]. Kanlı dinsel âyinlerle Vesta tarafından korunan, içinden daha sonra sivil güçlerin ortaya çıktığı ekilmiş toprakların sınırları olgusu diikate alınarak *territorium* kelimesi yaratılmıştır. Latinlerin Vesta'sı, kasabalara işaret eden tâcını yani, güçlü bir şekilde yerleşik topraklara işaret eden tâcı takan Grek Kibelesi veya Berecynthiası ile aynıydı. Bu taçtan dolayı *orbis terrarum* (sınırları belli yerleşik topraklar) ulusların dünyasını göstermeye başladı.

---

* Fasces: ortasında balta bulunan değnek demeti şeklindeki bir tür silah (ç.n).

Daha sonra bu kelime kozmograflar tarafından tabiat dünyası olan *mundus* kelimesiyle *orbis mundanus* olarak genişletildi [549, 690].

723. Şiirsel dünya üç krallığa bölündü. Göksel âlemde Jove'un krallığı, yerde Satürn'ün ve alt dünyada sürülmüş tarlalar olan kahramansal servetin ilk altın veya buğday olmasından dolayı, Dis de denilen Pluto'nun krallığı. Çünkü ekili tarlalar insanların gerçek servetinin kaynağıdır.

724. Böylece teolojik şairlerin dünyası, fizikçiler tarafından daha sonra doğal elementler olarak alınmış olan dört sivil elementle biçimlendi. Yani, Jove'un elementi hava, Vulcan'ın elementi ateş, Kibele'nin elementi toprak ve alt dünyadaki Diana'nın elementi su [690]. Ulusların deniz kıyılarına gelmeleri yavaş olduğundan Neptün'ün şairlerin şiirlerine girmesi daha geç olmuştur [634]. Ufkun ötesine uzanan herhangi bir deniz Okyanus olarak adlandırıldı ve Okyanusun çevrelediği herhangi bir toprak tıpkı Homer'in Aeolia adası gibi Okyanusun çevrelediği bir ada olarak adlandırıldı [753]. Yunanistan'ın batı rüzgârı Zephyr'in hamile bıraktığı Rhesus'un atları, böyle bir Okyanustan gelmiş olmalıdır [742] yine Zephyr'in hamile bıraktığı Achilles'in atları da aynı Okyanus'un kıyılarında doğmuş olmalıdır. Daha sonra, coğrafyacılar, denizin bir ada gibi kuşattığı bütün toprağa, kara; karayı çevreleyen bütün sulara da Okyanus dediler [753].

725. Son olarak, bu teolojik şairler, her küçük eğimi, *mundus* (*in mundo est, in proclivi est*, "o kolaydır" ifadeleri buradan gelir. Daha sonra bir kadının süslenmesi için gerekli olan her şeye *mundus muliebris* dendi) olarak adlandırdılar, yerin ve gökyüzünün biçiminin spiral olduğunu ve her direk noktasından bir diğerine bir eğim olduğunu anlamaya başladıklarında; ve yine, okyanusun her kıyıdaki toprağı yıkadığını ve bu şeylerin çeşit çeşit duyusal formlarla süslendiğini anlamaya başladıklarında, bu evreni, tabiatın kendini süslediği şeklindeki çok güzel ince bir metaforla *mundus* olarak adlandırdılar.

[KISIM IX]

[ŞİİRSEL ASTRONOMİ]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL ASTRONOMİ

726. Biraz daha fazla gelişmiş olan bu dünya sistemi daima Olympus dağında yerleşmiş olan tanrılar hakkında konuşan Homer'in zamanına kadar sürmüştür. Homer'in, Achilles'in annesi Thetis'in, tanrıların Olympus'tan Atlas Dağı'na ziyafet çekmek için gittiklerini Achilles'e söylediğinden söz etmiştik [712]. Öyle ki, Homer'in zamanında yeryüzündeki en yüksek dağlar göklerin dayandığı sütunlar olarak kabul edilmiştir [O], hattâ Herkül Sütunları olarak adlandırılmaya devam eden Cebelitarık Boğazı'ndaki Abyla ve Calpe bile. Çünkü, kahraman (Herkül) omuzlarında göksel âlemi taşımaktan yorulmuş olan Atlas'ın yükünü almıştır.

[BÖLÜM II] BÜTÜN ESKİ GENTİL ULUSLAR ARASINDA ASTRONOMİNİN İLKELERİNİN AYNI OLUŞUNUN ASTRONOMİK VE FİZİKSEL-FİLOLOJİK İSPATI

727. Ancak, insani zihinlerin gelişen sınırsız gücü ve göksel âlemin kehanetleri almak için temaşa edilmesi, insanları göksel âlemi devamlı olarak gözlemeye zorlamış, göksel âlem ulusların zihinlerinde

daha da yükselmiştir. Onunla birlikte, tanrılar ve kahramanlar da yükselmiştir. Bu noktada, şiirsel astronominin araştırılması için filolojik bilgelik bilgisi için üç madde teşkil etmek bize yardım edebilir. İlki, astronominin Kalde halkı tarafından dünyaya getirilmesidir. İkincisi, Fenikelilerin astronomiyi *quadrant*'ın kullanımı ve kutup yıldızının yüksekliğiyle beraber Kaldelilerden Mısırlılara taşımasıdır ve üçüncüsü Fenikelilerin Kaldelilerden öğrenmiş oldukları astral (göksel) teolojiyi Greklere getirmesidir. Engin filolojik bilginin bu üç parçasına şu iki felsefi gerçekliği de ekleyelim: İlki, sivil gerçekliktir, yani uluslar, dinî özgürlüğün aşırılığında (yalnızca bu çöküşün final sahnesinde ortaya çıkar) kölelikten kurtulmamışlarsa yabancı tanrıları kabul etmekten sakınmaları doğaldır ve ikincisi fiziksel gerçekliktir, yani bir göz yanılmasıyla gezegenler bize sabit yıldızlardan daha büyük görünür.

728. Bu ilkeleri varsayarak Doğu'nun, Mısır'ın ve Yunanistan'ın (ve göreceğimiz gibi Latium'un) bütün gentil ulusları arasında astronominin, birörnek, halka ait kökenlerden çıktığını söyleyebiliriz. Çünkü, birörnek oluş nedeniyle gezegenler sabit yıldızlardan çok daha büyük göründüğü için, tanrılar gezegenlere ve kahramanlar da takımyıldızlarına yükselmişti. Böylece Fenikeliler, Grekler arasında, tanrıların gezegenlerle birlikte dönmeye; kahramanların da takımyıldızlarını birleştirmeye hazır olduklarını bulmuşlardı. Daha sonra Grekler, aynı şeyin Latinlerde de olduğunu gördüler. Bu örneklere dayanarak, Fenikelilerin Greklerde buldukları şeylerin aynısını Mısırlılarda da bulduklarını söylemek doğru olur. Bu şekilde kahramanlar ve onların kurumlarına veya armalarına ve büyük tanrıların her birine işaret eden hiyeroglifler, göksel âleme yükselmiştir. O zamana kadar isimsiz olan göksel cisimler –bunlarla isimlendirilmişlerdir– bir yandan yıldızların veya takımyıldızının biçimine göre, diğer yandan kendi yörüngesinde dolanan gezegenlerin biçimine göre isimlendirilmiştir.

729. Böylece, halka ait astronomiyle başlayarak ilk insanlar tanrıların ve kahramanların tarihini gökyüzüne yazmışlardır. Bundan dolayı orada şu sonsuz özellik kalmıştır: Bir yandan dahice işler ve bâtınî hikmet nedeniyle, diğer yandan da şeref ve halk hikmetinin ortaya koyduğu tanrısallıkla veya kahramanlıkla dolu olan insanların bellekleri, tarihin değerli malzemeleri olmuşlardır. Şiirsel tarih, kahramanları ve kahramansal hiyeroglifleri gökyüzünde, başka yıldızlardan

ziyade bir yıldız grubuyla betimleme fırsatını bilgili astronomlara vermiştir ve diğer yandan gökyüzünün diğer kısımlarına nazaran bir kısmında bulunan bu gezegenlere büyük tanrıların isimleri verilmiştir.

730. Takımyıldızından ziyade, gezegenler hakkında daha fazla şey söyleyebiliriz: Açık olarak evlilik bağıyla korunan, gecenin sessizliğinde uyuyan Endymion'la yatan iffet tanrıçası Diana, geceye ışığını veren Ay'a atfedilmişti [528]. Sivil güzellik tanrıçası Venüs, bütün gezegenlerin en parlağı ve aydınlığı olan gezegene atfedilmiştir [565]. Tanrıların habercisi ve sivil ışıkla donanmış kanatlarla süslenmiş olan Merkür (aristokratik hiyeroglifler [488]) isyancı pleplere tarımsal kanunları getirdiği için, Güneş ışınlarının çok az eriştiği nadiren görülebilen bir gezegene atfedilmiştir [604]. Aynı sivil ışığın (kahramanlara *incliti,* ünlü, parlak lâkabını veren) tanrısı Apollo doğal ışığın kaynağı olan Güneş'e yerleşmiştir [533]. Kanlı Mars, bu renge benzer bir yıldızda oturur [562]. İnsanların ve tanrıların kralı ve babası Jove [379], diğerlerinin üstünde yer almasına rağmen hem Jove'un hem de Zaman'ın babası olan Satürn'ün altında yer almıştır. Çünkü Satürn, yıllık dönüşünü bütün diğer gezegenlerden daha uzun bir sürede tamamlar. Zorlama bir benzetmeyle Satürn'ün kanatları hastadır. Kanatlar, zamanın hızlılığı mânâsında alınmıştır. Çünkü Satürn, yıllık dönüşünü diğer gezegenlerden daha yavaş tamamlar fakat diğer gezegenleri, tırpanıyla göksel âleme almıştır. Tırpan, kahramanların yılları saydığı hasat dönemleriyle insanların hayatlarını biçmeye değil, buğday biçmeye işaret etmektedir [407, 431], kanatları da ekilmiş toprakların kahramanların mülkiyeti olduğuna işaret etmektedir. Son olarak, gezegenler veya dolananlar (kahramanların dolaşmalarına işaretle ç.n.) altının arabalarıyla (yani buğdayın arabaları, *chariot*) göksel âleme gitmişlerdir [713], göksel âlemdeki yerlerinde belirlenmiş yörüngelerinde dönmektedirler.

731. Bütün bunlara bakıldığında, yıldızların ve gezegenlerin Ay altı cisimlerin üzerinde olması gerekliliği doğrulanmaktadır. Tanrıların ve kahramanların yeryüzündeyken yaptıkları şeylerin baskın olan etkileri yıldızlara ve gezegenlere atfedilmiştir. Bu etkiler doğal nedenlerden çok sivil etkilere bağlanmıştır.

[KISIM X]

ŞİİRSEL KRONOLOJİ

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL KRONOLOJİ

732. Teolojik şairler, kronolojiye astronomileriyle uyum içinde başlangıçlar verdiler. Keza, Latinler tarafından *sati,* ekilmiş tarladan dolayı böyle adlandırılan ve Grekler tarafından Chronos veya Zaman olarak adlandırılan Satürn, ilk ulusların (hepsi çiftçilerden oluşan) yıllarını hasatlarla (özel veya en azından köylülerin bütün yıl çalıştıkları tek şey) saymaya başlamalarını anlamamızı sağlar. Bu uluslar, ilkin sessiz olduklarından buğday taneleri veya samanlarla yılları saymış ve işaret etmek istedikleri yılların sayısı kadar çok biçme hareketi yapmış olmalıydılar [431]. Böylece vergil'de (kahramansal çağlardaki herhangi bir adam kadar bilgili olan) iki açıklama buluyoruz [407]: İlki, yersiz ve aşırı taklitçi sanatla İlk Çağların talihsizliğini açıklar: *Post aliquot mea regna videns mirabor aristas,* basitçe *post aliquot annos* da denebilir. İkincisi daha açıktı. *Tertia messis erat.* Gerçekten son zamanlarda bütün İtalya'da en iyi konuşanlar olarak kabul edilen Toskana köylüleri "üç yıl" demek yerine örneğin "üç kez hasat kaldırdık" derler. Romalılar stokların, özellikle buğday stoklarının idaresi için *annona* adını kullanarak hasatlarla işaret edilen şiirsel yılların kahramansal tarihini korumuşlardır.

733. (Gentil İlk Çağlar hakkında bildiklerimizin tümünü kendilerinden elde ettiğimiz) Greklerin kutsal zaman bölümleri olan Olimpiyatların kurucusu Herkül bize kadar gelmiştir. Çünkü toprakları ekime hazırlamak için ormanları ateşe veren Herkül'dü. Bunun üzerine yıllar hasatların toplanmasıyla sayılmaya başladı. Oyunların yukarıda, büyük yeryüzü ormanı olarak yorumladığımız, ateş nefesli Nemean aslanını yenen kahramanın zaferini kutsayan Nemeanlılar tarafından kurulmuş olması gerekir. Bu zaferin kutsanmasında toprak, çok güçlü bir hayvan olarak kavrandığı için Nemeanlılar, toprağa aslan ismini verdiler. Çünkü onu evcilleştirmek için çok çaba gerekliydi. Daha sonra bu isim hayvanların en güçlüsüne verildi [540] ve astronomlar Aslan'a (Lion) Zodyak'ta buğday başaklarıyla taçlanmış Astrea'nınkine yakın bir ev tahsis ettiler. Sirklerde aslan ve güneş imgelerinin sık sık görülmesinin nedeni budur. Köken olarak, buğdayın *metea*sı ve açıklık alanların, ormandan temizlenmiş yerler anlamında devlerin tepegözleri olmuş olması gerekir. Tepelerdeki bu açıklıklar yumurtalara da benzetilerek açıklanmıştır, *metea* denmesinin bir nedeni de budur [564]. Astronomlar daha sonra yumurtayı, yıllık yörüngesi içinde Güneş'e göre betimlenen elipse (dönence) işaret etmekte kullanmışlardır. Bu anlam, Manetho'nun daha uygun şekilde yumurtayı evrenin oluşumunun işareti olarak yorumlamak yerine Knef'in ağzında tuttuğu yumurtaya verdiği anlamdır [605].

734. Yukarıda ileri sürdüğümüz doğal teogoni, her yerde başlangıcını dinde bulan insan ırkının belirli ilk ihtiyaçları veya faydalarıyla uyumlu olan tanrıların çağının başarılı devirlerini belirleme imkânını bize verir. Tanrılar Çağı, göksel âlem, evrensel tufandan sonra gökgürültüsüyle başladığı zamandan beri gentil uluslar arasında çeşitli Jove'ların görünmesinden sonra en az dokuz yüz yıl sürmüştür. Bu çağ içinde hayal edilen ve Jove'la başlayan on iki büyük tanrı, zamanı daha küçük devirlere bölmeye ve böylece şiirsel tarihin kronolojisine biraz kesinlik katmaya başarılı bir şekilde hizmet etmiştir [392]. Örneğin, tufandan ve devlerden sonra doğrudan fabllar tarihinde yer verilen ve karısı Pyrrhus ile evlilik yoluyla aileleri kuran Deucalion, resmî evliliklerin tanrıçası Juno'nun devrindeki Grek hayallerinden doğmuştur [511 vd]. Grek dilini kuran ve üç oğlunun arasında dili üç lehçeye bölen Helen, şarkı tanrısı Apollo devrinde doğmuştur [533 vd]. Onun zamanında mısra tarzındaki şiirsel konuşma başlamış olmalıdır [456 vd]. Hydra'yı veya Nemean aslanını katleden ve

altın elmaları (yani, bir parazitin* getirdiği narları değil, tarihi açıdan değerli bir yorum olarak hasat ürünlerini) Hesperia'dan geri getiren Herkül (toprağı ekme işlemi için tarlaya dönüştürerek), ekilmiş tarlaların tanrısı Satürn devrinden bizzat ayrılmıştır [540, 549]. Aynı şekilde Perseus [423], Minerva devrinde şöhretini elde etmiş olmalıdır [589]. Çünkü sivil güçler var olduklarında, onun kalkanı Minerva'nın kalkanında olduğu gibi Medusa'nın başını taşımıştır. Son olarak Orpheus, Merkür devrinden sonra doğmuş olmalıdır [604]. Çünkü Grek vahşilerine kahramanlara ait bilim olan kehanetlerdeki tanrıların gücünü şarkılarla anlatarak o, kahramansal Yunanistan uluslarını yeniden kurmuştur ve Kahramansal Çağa ismini vermiştir. Çünkü bu çağda bu kahramansal mücadeleler yer almıştır. Böylece, Orpheus'la aynı zamanda, orada, Linus, Amphion ve Musaeus gibi diğer kahramansal şairler yayılmıştır. Nasıl, Amphion (Latince taş kelimesi için kullanılan *lapis* kaba adam mânâsındadır. Bu nedenle basit zihinli pleplere işaret eder) Theb duvarlarını dikmek için taşları kullandıysa aynı şekilde, Roma'nın Cadmus tarafından kurulmasından tam üç yüz yıl sonra, *decemvir* üyelerinden birinin torunu olan Appius, Romalı pleplere *agitabat connubia more ferarum* (Orpheus'un vahşilerininki gibi evlilikleri uygulayan) kehanetlerdeki (soylulara ait olan bilim) tanrıların gücünü şarkılarda anlatarak onları itaat ettirir ve kahramansal Roma devletini kurar [661].

735. Burada olayları olduğundan çok erken ve çok geç zamanlara koymanın bilindik genel başlığı altında toplanan dört çeşit anakronizmaya dikkat etmeliyiz. Bunlardan ilki, gerçekten olaylarla dolu olması gereken zamanların boş olmasıdır. Bundan dolayı, neredeyse bütün sivil insani kurumların kökenini bulduğumuz Tanrılar Çağı, bilgili Varro tarafından Karanlık Zaman olarak belirlenir [52]. İkincisi, olaylardan yoksun olduğu hâlde, olaylarla dolu gösterilen tarihlerin anakronizmasıdır. Böylece, fabların kahramansal şairler tarafından, özellikle de Homer tarafından icat edildiği şeklindeki yanlış inanç altında, iki yüzyıl süren Kahramanlar Çağı, Tanrılar Çağına ait olan olaylarla doludur ve bu olaylar onların ait olduğu çağa tekrar konulmalıdır. Üçüncüsü, bölünmesi gereken zamanları birleştiren anakronizmadır. Örneğin, Yunanistan vahşi yaşayış durumundan Orpheus'un tekil yaşam süreci içindeki Truva Savaşı'nın parlaklığına

* Parazit, komedyalarda geçen bir tipi temsil etmektedir (ç.n).

geçmiş görünmektedir (Orpheus, burada bizim Kronolojik Tablomuzda dikkat çektiğimiz kronolojik ucubedir [79]). Dördüncüsü ve sonuncusu, birleşmesi gereken zamanları bölmedir. Böyle bir anakronizmayla Grek kolonileri, kahramanların gezinmelerinden üç yüz yıl kadar sonra Sicilya ve İtalya'ya getirilmiştir. Halbuki onlar, bu kahramanların dolaşması esnasında ve bu dolaşmanın bir sonucu olarak oraya getirilmişlerdir.

[BÖLÜM II] [GENEL OLARAK] NINUS'UN MONARŞİSİNİ ÖNCELEYEN EVRENSEL TARİHİN BAŞLANGICINI BELİRLEYEN KRONOLOJİK KANUN

736. Yukarıda sözü edilen akılsal şiirsel kronolojimizi bize vermiş olan doğal teogoni ve şiirsel tarihte dikkat çektiğimiz anakronizma türlerini de göz önüne alarak, şimdi [734] Ninus'un monarşisini öncelemesi gereken evrensel tarihin başlangıçlarını belirlemek için şu kronolojik kanunu kurmalıyız. Düşmüş insanlığın büyük yeryüzü ormanının içine dağılmasından dolayı Mezopotamya'dan başlayarak (Aksiyomlarda kurduğumuz postulamıza göre [298, 301]) Doğu Asya'daki Sam ırkının dinsiz olan bir kısmına yalnız bir yüzyıl süresi ayrılarak ve dünyanın geri kalanında Ham ve Yafes'in ırklarına da iki yüzyıl ayrılarak yeryüzünde vahşice dolaşma süreci tamamlanmıştır. Bu zaman sonunda, Jove'un dini altında (ve birçok Jove yukarıdaki tufanın evrensel olduğu delilini bize veren ilk gentil ulusların arasına dağılmıştı [193 vd]), ulusların prensleri talihin kendisine yer verdiği her toprakta yerleşmeye başlamıştır. Sonra, Tanrılar Çağının dokuz yüz yılı birbirini takip etti. Bu çağın sonuna doğru uluslar (bu ulusların hepsi iç kısımlarda kurulmuştu, yiyecek ve su ararken dünyaya dağılmışlar, deniz kıyısında kurulmamışlardır) deniz kıyılarına doğru gelmiş olmalıydılar. Böylece, Greklerin zihinlerinde on iki büyük tanrının en sonuncusu olan Neptün ideası yükselmiş olmalıdır [634]. Bu şekilde, Latinler'e göre, Latium'un altın çağı olan Satürn Çağı ile Ancus Marcius'un Ostia'yı almak için kıyıya inişi arasında dokuz yüz yıl geçmiştir. Bundan sonra Greklerin Kral Minos'un yağma akınlarıyla başlayan, Jason'un, Pontus'a yaptığı deniz yolculuğuyla ve daha sonra Truva Savaşı'yla devam eden ve kahramanların dolaşmalarıyla ve Ulysses'in Ithaca'ya geri dönüşüyle son bulan Kahramansal Çağ'a tahsis ettikleri iki yüzyıl gelmiştir. Böylece, Fenike'nin başkenti Tyre, tufandan sonra bin yıldan fazla zaman içinde iç kısımdan kıyıya ve

buradan da Fenike denizi yakınında bir adaya getirilmiş olmalıdır. Grek kahramansal çağından önce Tyre, o zamanda, hem denizcilik bakımından hem de Akdeniz'e hattâ Okyanus'a dağılmış kolonileri bakımından ünlü bir şehirdir. Bu durum, bütün insan ırkının başlangıcının Doğu'da olduğunu ve vahşi dolaşmaların ilkin dünyanın iç kısımlarında olduğunu, sonra kahramansal kanunun karada ve denizde etkide bulunduğunu; ve son olarak da dünyanın geri kalan kısımlarındaki ilk uluslara dağılan Fenikelilerin deniz trafiğini açıkça gösterir. İnsanların göçünün bu ilkeleri (bir aksiyomda ileri sürdüğümüz gibi [299]) Wolfgang Latius'un hayal ettiklerinden daha akla uygun görünmektedir.

737. O hâlde, Fenikeliler tarafından Doğu'dan Mısır'a ve Yunanistan'a getirilmiş olan tanrıların yıldızlara yükseltilmesi konusundaki benzer düşünceyle yukarıda ispat edildiği gibi, bütün ulusların aynı akışı izlemesinden dolayı Doğu'da Kaldelilerin hükümranı Zerdüşt'ün dünyadaki ilk monarşiyi, yani Asurluların monarşisini kuran Ninus'la aynı zaman sürecinde yer aldığı sonucunu çıkarmalıyız ve buna uygun olarak [Mısır'da] üç kere büyük olan Hermes'ten Sesostris'e, orada büyük bir monarşi kurmuş olan Tacituslu Ramses'e kadar bu durumun örtüştüğü sonucunu çıkarmalıyız. Bunlar iç kısımlardaki uluslar olduklarından, Mısırlıların kendilerinden önceki dünyayı üç çağa bölmeleriyle tutarlı olarak, tanrısal ve kahramansal çağ sahnelerinden sonra insani yönetimlerin son biçimi olan monarşiye varabilmeleri için halk özgürlüğü sahnelerinden de başarılı şekilde geçmiş olmaları gerekir [52]. Daha sonra göstereceğimiz gibi [925 vd, 1007] monarşi, *optimate*lerin sivil savaş sürecinde güçlerine boyun eğdikleri serbest halk özgürlüğünün bir sonucu olarak ortaya çıkamaz. Güç, halk arasında küçük parçalara bölündüğü zaman, gücün tümü halk özgürlüğünün partizanları olarak ileri çıkanlar tarafından kolayca teslim alındığında, sonuç olarak monarklar ortaya çıkar. Bununla birlikte, denizci bir ulus olarak Fenike, insani yönetimlerin ilk biçimi olan halk özgürlüğü sahnesinde kaldığı için ticaretle zenginleşmiştir.

738. Böylece, duyular yoluyla ulaşılamayan olguların var olduğu yere gitmekten başka bir şey olmayan bellekten faydalanmaksızın sırf zihinle hem eski Mısır'da hem de Mısır'dan çok daha eski olan Doğu'da Asurlu monarşisinin başlangıçlarıyla evrensel tarihin başlangıçlarının eksik yerlerinin dolduğunu görürüz [54-58; 44-53]. Keza,

şimdiye kadar sivil hükümetlerin üç biçiminin sonuncusu olan bir monarşiyi üretmek için eserde daha önce ortaya konan pek çok çeşitli nedenin yetersizliği dolayısıyla bu monarşi, bir yaz yağmurunda doğan bir kurbağa gibi tarihte âniden doğmuş gibi görünmektedir.

739. Bu şekilde kronoloji, insan ırkının, içinden geçtiği âdetlerin ve fiillerin ilerlemesiyle başarılı süreçlerine kesinlik vermiştir. Çünkü yukarıda kurulan bir aksiyomla [314], kronolojinin asıl konusunun başladığı yerde doktrini de başlamalıdır: Yani, hasatlara göre yılların sayıldığı Satürn veya Chronos (ondan sonra Grekler arasında zaman, *chronos* olarak adlandırılmıştır) [73] ile kehanetleri alma maksatı için gökyüzünün bekçisi Urania'yla [391] ve düşen yıldızlara bakarak kehanetlerini vermek için yıldızları temaşa eden Zerdüşt'le başlamalıdır [62] (Çünkü bunlar uluslarca temaşa edilen ve gözlenen ilk yüce veya tanrısal şeyler olan ilk *mathēmata* ve ilk *theōrēmata*ydı [711]). Daha sonra, Satürn yedinci küreye* (sfer) çıktığında [730] Urania, yıldızların ve gezegenlerin temaşacısı oldu ve Kaldeliler engin ovalara sahip oldukları için gök cisimlerinin hareketlerini ölçen ve görünüşlerini gözleyen ve onların ay altı cisimler olarak adlandırılanlar üzerinde etkileri olduğunu hayal eden hattâ boş bir şekilde insanların özgür iradeleri üzerinde bile onların etkileri olduğunu hayal eden astronomlar ve astrologlar oldular. Bu iki bilim tam anlamıyla kendisine verilmiş olan ilk ismini korudu. Yıldızların kanununun bilimi olan astronomi ve yıldızlar hakkında konuşma bilimi olan astroloji. Her iki isim de tanrısallığa işaret etmiştir. Hattâ teoloji terimi, onların kehanetlerindeki (*oracles*, *auspices* ve *auguries*) tanrıların dilinin bilimi olan yukarıda sözü edilen teoremlerden gelmiştir [379]. Buradan da son olarak matematik, yeri ölçmeye indirgenmiştir ki yerin ölçümleri o zamanki kanıtlanmış göksel âlemin ölçümleriyle yapılamazdı ve matematiğin ilk ve temel kısmı, geometri ismi altında bu kökene tanıklık eder.

740. Joseph Justus Scaliger ve Denis Petau, muazzam bilgiye sahip iki harika dehadır. Bunlardan ilki, *De emendatione temporum*'unda ikincisi ise *De doctrina temporum*'unda, daha konularının başladığı yerde doktrinlerine başlarken başarısız oldular. Çünkü onlar, yukarıda söz ettiğimiz gibi, bin yıl boyunca uluslar arasında duyulmamış olan astronomik yılla başladılar. Herhangi bir durumda

* Gök küreleri kastediliyor (ç.n).

yılları, göksel âlemdeki takımyıldızı ve gezegenlerin ve onların düzeniyle değil, ardıllığı birleşme ve uzaklaşma konumlarıyla açıkladılar (bunun hakkında Cardinal Pierre d'Ailly'nin soylu çabaları boş yere tükendi [169]). Bu nedenle, onların eseri evrensel tarihin başlangıçlarına veya devamına çok az ışık saçmıştı.

[KISIM XI]

[ŞİİRSEL COĞRAFYA]

[BÖLÜM I] ŞİİRSEL COĞRAFYA

741. O hâlde, bize şiirsel tarihin, yani şiirsel coğrafyanın diğer gözünü temizlemek kalıyor. "İnsan ırkı bilinmeyen ve uzak şeyleri tanımlarken ya doğruluk fikrine sahip olmadığından ya da doğruluk fikrine sahip olmayanlara onu açıklama isteğinden dolayı, bilmediklerini bildiği şeylere benzeterek veya çevresindeki en yakın şeyleri kullanarak açıklar" [122]. Şiirsel Coğrafya, hem kısmen hem de bir bütün olarak Yunanistan sınırlarında dar fikirlerle başladı. Sonra Grekler, dünyaya açıldıklarında coğrafya, bugünkü hâline ulaşana kadar derece derece genişledi. Eski coğrafyacılar, yabancı ve uzak topraklara göç eden eski ulusların kendi yerleri için kullandıkları isimleri [yeni bulunmuş] şehirlere, dağlara, ırmaklara, tepelere, geçitlere, adacıklara ve dağlık burunlara verdiğini doğrulamak için şiirsel coğrafyadan yararlanmakta yetersiz olmalarına rağmen bu gerçeklik üzerinde anlaştılar.

742. Yunanistan'ın sınırları içinde olup da, Asya veya Hindistan denilen, Doğu; Avrupa veya Hesperya denilen Batı; Trakya veya İskitya denilen, Kuzey; Libya veya Moritenya denilen Güney'dir. Yunanistan'ın küçük dünyasının bu bölgelerinin isimleri, daha sonra,

Greklerin kendi küçük dünyaları ile büyük dünya arasında gördükleri uyumdan dolayı büyük dünyaya uygulanmıştır. Greklerin coğrafyasında hâlen bulunan ana rüzgârlarda da bunu açıkça görebiliriz. Bu rüzgârların isimleri, kesin olarak, önce Yunanistan'da doğmuştur. Örneğin, Okyanus (bir bakışta göreceğimiz gibi engellenmemiş ufka sahip herhangi bir denize verilen bir isim) kıyılarında Rhesus'un kısrakları, Yunanistan'ın batı rüzgârı olan Zephyr tarafından gebe bırakılmıştır [724] ve aynı şekilde Okyanus kıyılarındaki (az önce dikkat çektiğimiz temel mânâda) –Aeneas'ın, Achilles'e [I. 20.221 vd] söylediği gibi– Achilles'in atları da Zephyr tarafından gebe bırakılmıştır. Hattâ Erichthonius'un kısrakları, Yunanistan'ın kuzey rüzgârı Boralar tarafından gebe bırakılmış olmalıdır. Ana rüzgârlar üzerine olan bu gerçekliği, sonsuz bir tasavvurla Grek zihniyeti Homerik tanrıların ikamet ettiği Olympus dağından alarak yıldızlı gökyüzüne uyarlamış ve yıldızlı gökyüzü Olympus ismiyle bilinmeye devam etmişti.

743. Bu ilkelere göre Asya ismi, hâlen Asya denilen dünyanın büyük doğu kısmına genişletildiği zaman, Yunanistan'ın doğusundaki büyük yarımada, Küçük Asya olarak adlandırıldı. Diğer yandan, Asya'nın batısı olan Yunanistan, boğa şeklindeki Jove'un dağa kaldırdığı Europe'den dolayı Avrupa olarak adlandırıldı. Daha sonra, bu isim batı okyanus kadar uzak diğer büyük kıtayı kucaklayacak şekilde genişledi. Onlar, Yunanistan'ın batı kısmına Hesperya adını verdiler. Çünkü, orada akşam yıldızı Hesperus ufkun dördüncü çeyreğinde çıkar. Daha sonra, İtalya'yı aynı çeyrekte Yunanistan'ın Hesperya'sından çok daha geniş olarak gördüler ve onu Hesperya Magna olarak adlandırdılar. Son olarak, aynı yönde, İspanya'ya ulaştıklarında onu da Hesperya Ultima olarak adlandırdılar. Zıt bir şekilde İtalya'nın Grekleri, denizin karşı tarafında uzanan ve doğularına düşen Yunanistan'ın bu kısmını İonya olarak adlandırmış olmalıdırlar. Buradan iki Yunanistan arasındaki deniz için İonyalı ismi çıkmıştır [asıl Yunanistan ve Güney İtalya'nın Grek kısmı olan Magna Graecia]. Daha sonra asıl Yunanistan'ın ve Asyatik Yunanistan'ın konumunun benzerliği nedeniyle Yunanistan'ın gerçek yerlileri, onların doğusundaki Küçük Asya bölümü olan İonya ismiyle anılmaya başladı. Pitagoras'ın İtalya'ya Ulysses tarafından yönetilen adalardan biri olan Samos [veya Cephallenia]'tan, ikinci İonya'nın, Samos ada-

sından değil ilk İonya'nın Samos adasından gelmiş olması akla daha uygun görünür.

744. Yunanistan'ın içindeki Trakya'dan kesin olarak bir Grek tanrısı olan Mars ve ilk Grek teolojik şairlerinden biri olan Orpheus gelmiş olmalıdır.

745. Yunanistan içindeki İskitya'dan kehanetlerini Yunanistan'a bırakan Anakarsis geldi [100, 128]. Bunlar, Zerdüşt'ün kehanetlerine (kehanete dayalı bir tarihi olması gereken) benzer olmalıydı [59]. Anakarsis, en eski kâhin tanrılardan biri olarak kabul edilmiştir. Bu kehanetler, daha sonra sahtekârlıkla felsefe dogmalarına dönüştürüldü. Aynı şekilde, *Orphica,* Orpheus'un mısraları zannedildi, tıpkı, Zerdüşt'ün kehanetlerinin hiçbir şiirsel tadı olmamasına rağmen Platoncu ve Pytagorasçı okula ayrı bir ün sağlaması gibi. Bunlara benzer olarak, bu İskitya'da [Yunanistan içindeki] orijinal Hyperboralılar vasıtasıyla, Delphi ve Dodona adlı iki ünlü kâhin Yunanistan'a gelmiş olmalıdır, Kronolojik Tablo Üzerine Notlar bölümünde [100] tahmin ettiğimiz gibi. Çünkü asıl Yunanistan ile bu Hyperboralılar arasında, yani İskitya'da, Grek kanunlarıyla insanlığı bir düzene getirmeye teşebbüs eden Anakarsis, erkek kardeşi Caduidas tarafından katledildi. Van Heurn, Anakarsis, bu kanunları onlara getirmiş olamaz diyerek barbarlık dönemi felsefesine az bir katkıda bulundu. Aynı akıl yürütmeyle, Abaris'in de bir Sicilyalı olması gerekir. Çünkü Abaris'in, Anakarsis'in sözünü ettiklerinden başka bir şey olmaması gereken İskityalı kehanetleri yazdığı söylenir. Abaris, Idanthyrsus'un bu kanunları İskitya'da uzun zaman sonra fiziksel nesneleri kullanarak (kuş, fare, kurbağa, gemi dümeni vs. nesneler ç.n) yazdığını belirtmişti [90]. Sonuç olarak şunu çıkarmalıyız: Bu kehanetler, Grek felsefesinin ortaya çıkmasından sonraki bir zamanda bir sahtekâr tarafından yazılmıştır. Böylece, bize kadar ulaşamamış olan Anakarsis'in kehanetleri, bilginlerin gururu dolayısıyla, bâtınî hikmetin kehanetleri kabul edilmiştir.

746. Herodot'a göre Greklere ruhun ölümsüzlüğü dogmasını getiren Salmoxis, Mars ile aynı anlamda bir Getan'dı.

747. Aynı şekilde, Doğu Hindistan'dan (yani, şiirsel altınla dolu bir Grek toprağından) zaferle gelmiş olması gereken Bacchus, Grek Hindistan'ındandı. O, altın arabasını [651, 713] zafere sürdü. Bundan dolayı Bacchus, yılanların ve kaplanların evcilleştiricisidir, tıpkı,

Herkül'ün *hydra*ların ve aslanların evcilleştiricisi olması gibi [508, 540].

748. Mora yarımadasının Peloponez tarafından günümüze kadar korunan Morea ismi, Perseus [423]'un Yunanistan içindeki Moritanya'da teşebbüslerini gerçekleştiren bir Grek kahramanı olduğunun açık bir delilidir. Çünkü, Peloponez, Afrika'nın Avrupa'yla olduğu gibi, Achaea ile aynı [coğrafî] bağlantıdadır. Buradan Herodot'un kendi İlk Çağlarını ne kadar az anladığını görebiliriz. Thucydides bu nedenle onu kınar [101]. Çünkü o, Moorların (Faslıların) bir zamanlar beyaz olduklarını anlatır. Çünkü burası, bugün Beyaz Mora (Fas) diye adlandırılan Yunanistan'ın kendi Moorları olmalıdır.

749. Aynı şekilde Aesculapius, sanatıyla Cos adasını Moritanya'nın vebasından korumuş olmalıdır. Çünkü o, bu adayı, Morocco halkının vebasından korumak zorunda olsaydı, dünyadaki bütün vebalardan da korumak zorunda olurdu.

750. Herkül yaşlı Atlas'ın taşımaktan yorulduğu gökyüzünün yükünü omuzlarına Moritanya'da almıştı [726]. Çünkü [Atlas] ismi, köken olarak Makedonya'yı Trakya'dan ayıran Xerxes kıstağı üzerindeki Athos Dağı için kullanılmış olmalıdır. Daha sonra, Yunanistan ve Trakya arasındaki bir ırmağa da Atlas denilmesinin nedeni budur. Benzer şekilde, Afrika'yı Avrupa'dan ayıran denizin daraldığı yerdeki Abyla ve Calpa Dağları'nın Gibraltar boğazından bakıldığında Herkül'ün göksel âlemi tutan sütunları olduğu söylenmiştir ve Atlas ismi Afrika yakınındaki bir dağa verilmiştir. Buna ilişkin olarak, Homer'de, Thetis'in oğlu Achilles'e verdiği cevapta akla uygun bir yön bulabiliriz. Thetis, oğlunun şikâyetini Jove'a söyleyemez. Çünkü Jove ve diğer tanrılar ziyafet için Olympus'tan Atlas'a gitmişlerdi (tanrıların en yüksek dağların doruklarında oturduğunu söylediğimiz fikir üzerine temellenir) [712]. Eğer bu cevap Afrika'daki Atlas Dağı'na atfedilirse, Homer'in Merkür'ün kanatlarıyla, bizim şimdi Morocco dediğimiz krallıktan, Yunanistan'a çok yakın olan Fenike denizindeki Calypso adasına ulaşmakta çok büyük güçlük çektiğini anlattığı olay inanılmaz olurdu.

751. Aynı şekilde Herkül, altın elmayı Attica'ya Grek Hesperyasından getirmiş olmalıydı [743]; ve onları koruyan Hesperidler (Atlas'ın kızları) de orada ikamet etmiş olmalıydı.

752. Aynı şekilde, Phaethon'un içine düştüğü Eridanus'un [651], Euxine'ye akan Grek Trakya'sındaki Danube olması gerekir. Daha sonra Grekler, dünyada Danube gibi batıdan doğuya akan başka bir ırmak olarak Po'yu gözledikleri zaman, onu da Eridanus olarak adlandırdılar ve mitologlar, bu nedenle, *İlyada*'daki Phaethon'un İtalya'da düştüğünü söylemişlerdi. Fakat bu tarih, diğer ulusların değil, sadece Grek ulusunun, göklere yükseltilmiş, aralarında Eridanus'un da bulunduğu kahramansal tarihlerinin hikâyeleriydi.

753. Son olarak Grekler, Okyanusa ulaştıklarında onun uçsuz bucaksız görünüşü karşısında herhangi bir deniz hakkındaki dar fikirlerini genişlettiler (Homer, Aeolia adasının Okyanus tarafından çevrildiğini söylemiştir). Bu fikirle beraber Okyanus ismi, büyük bir ada olarak tasarlanan bütün toprağı çevreleyen denize işaret etmek için genişletilmiştir [724]. Neptün'ün gücü de böylece bir hayli artmıştır. Öyle ki, Platon'un toprağın çok derin kısımlarında yer verdiği suların derinliği dolayısıyla, Neptün, büyük mızrağıyla (üç dişli mızrak) yeri sarsabilirdi [634]. Bu fiziğin henüz kabaca olan ilkeleri yukarıda açıklanmıştı.

754. Coğrafyanın bu ilkeleriyle Homer, yanlış bir şekilde kendisine yüklenmiş olan ciddi hatalardan tam olarak kurtulabilir.

755. (I) Homer'in Lotus denilen bir bitkinin kabuğunu yedikleri için, Lotus Yiyenler [O. 9.80 vd, 23.311] dediği halkın sanıldığından daha yakında olmaları gerekir. Çünkü Homer der ki, Ulysses'in Cape Malea'dan Lotus Yiyenler'e gidiş yolculuğu dokuz gün sürmüştü ve eğer, Lotus Yiyenler, iddia edildiği gibi Cebelitarık Boğazı'nın ötesinde bulunuyor olsaydı, yolculuğun dokuz gün sürdüğüne inanmak sadece güç değil, imkânsız olurdu. Bu hata, Eratosthenes tarafından Homer'e yüklenmişti [cf. Pliny, *Natural History* 5.7.41].

756. (II) Homer'in zamanındaki Laestrygonların Yunanistanlı bir halk olması gerekir ve Homer, en uzun günleri, bu halkın yaşadığını söylerken [O.1080 vd] bütün dünyada değil de Yunanistan'daki en uzun günleri kastetmiş olmalıdır. Bu pasaj, Aratus'un bu halkı, Draco'nun başı altına yerleştirmesine neden olmuştur [62. satır, *scholium*daki Girit halkı] Kesinlikle, ciddi ve dikkatli bir yazar olan Thucydides [6.2.1] Laestrygonlar'ın Sicilya adasının en kuzeydeki halkı olması gerektiğinden bahseder.

757. (III). Aynı akıl yürütmeyle Cimmeryanlar [bütün dünyanın değil yalnızca Yunanistan'ın] en uzun gecelerine sahipti. Çünkü on-

lar, Yunanistan'ın en kuzey kısmında yerleşmişlerdi. Uzun geceleri nedeniyle onların cehennem gibi bölgelerin yakınında ikamet ettikleri söylenir (onların ismi daha sonra Azak Denizi civarındaki uzak yerleşimcilere verildi). Buradan da Cumea halkı, cehennem gibi bölgelerde, yani Sybil'in mağaraları yakınında ikamet etmiş olduklarından, bölgenin varsayılan benzerliği nedeniyle Cimmeryalılar olarak adlandırılmış olmalıdır. Çünkü Ulysses, Circe tarafından yapılan herhangi bir büyü olmaksızın (çünkü, Merkür ona kendi büyülerine karşı bir tılsım vermişti [437]) bir gün içinde bir sonraki güne de gidip gelmişti ve [uzak] Cimmeryalılar [Azak Denizi'nin Cimmeryalıları] daha aşağı bölgelerini [O. 11.1- 22] ziyaret etmiş ve aynı gün, şimdi Circello Dağı denen ve Cumae'den uzak olmayan Circeii'ye dönmüştü.

758. Şiirsel Grek coğrafyasının bu ilkelerine dayanarak [Kuzey] Doğu'da yerleşmiş olması gereken birçok halkın özellikle kuzeyde ve güneyde yaşayan çok uzak halklar olarak alınmış olduğu göz önünde bulundurularak Doğu'nun eski tarihlerinde ortaya çıkan büyük güçlükleri çözmek mümkündür.

759. Grek şiirsel coğrafyasında söz ettiğimiz şeyin Latinlerin eski coğrafyası için de geçerli olduğu bulunmuştur. Latium, ilkin, iki yüz elli yıl tam yirmi halka hükmeden ve saltanatını yirmi milden daha çok genişletmeyen Roma Krallığı altındaki çok küçük bir ülke olmalıydı [88]. İtalya, kesin olarak, Cisalpine Gaul ve Magna Graecia tarafından sınırlanmıştı. Roma fetihleri daha sonra, bu ismi [İtalya] şimdiki alanına kadar yaydı. Horatius Cocles tek başına köprü üstünde bütün Etrurya'ya karşı koyduğu zamanda, benzer şekilde Etrüsk [Tyrrhenian Denizi], oldukça küçük olmalıydı. Roma zaferleri, daha sonra İtalya'nın bütün daha aşağı kıyılarını [yıkayan suları] içine alacak şekilde genişledi.

760. Muhakkak ki, aynı şekilde, Jason'un deniz yolculuğu yaptığı asıl Pontus, Propontis* denilen boğazla bölünen en yakın Avrupa toprağı olmalıydı. Bu toprak, Pontus Denizi'ne ismini vermiş olmalıydı. Bu isim, daha sonra ayakta kalan Mithridates Krallığı'nın bulunduğu Asya'daki en uzak kıyılara yayıldı. Bu [Argonauts] fablı, Medea'nın babası Aeëtes'in, Yunanistan'ın bir adası olan Euboea'nın bir şehri olan Chalcis'te doğduğunu anlatır. Şimdi buraya Negropont

* Marmara denizinin eski ismi (ç.n).

denmektedir. Bu isim Karadeniz'e verilmiş olmalıdır. Asıl Girit, Minos'un Atinalılar üzerine yağmasını, oradan yapmış olması gereken adalar labirentini [Cyclades] içeren takımadalar içinde bir ada olmalıydı [635]. Yalnız daha sonra Girit ismi Akdeniz'de bir adaya verildi ve hâlâ oradadır.

761. O hâlde, biz Latinlerden Greklere dönersek Greklerin dünyanın her yerine gittikleri gibi Truva Savaşı'nın ününü hem Antenor, Capys ve Aeneas gibi Truvalı hem de Menelaus, Diomed ve Ulysses gibi Grek kahramanlarının dolaşmalarını her yere yaydıklarına da işaret edebiliriz. Grekler, Thebli Herkül gibi bir ulus kurucusu tipinin dünyaya yayıldığını gözlemlediler ve buna uygun olarak kendi Herküllerinin ününü dünyaya yaydılar. Öyle ki, Varro, eski uluslar arasında tam kırk tane Herkül sayabilmişti ve Latin Herkülünün Tanrı Fidius olarak adlandırıldığını doğrulamıştı [14, 658]. Böylece, boş bir gururla, Mısırlılar (yanlış bir şekilde kendilerinin dünyadaki en eski ulus olduğuna kendi Jüpiterleri Ammon'un dünyadaki en eski Jove olduğuna ve bütün diğer ulusların Herküllerinin isimlerini Mısırlı Herkül'den aldığına inanmışlardı) acayip yaratıklardan yeryüzünü kurtararak yerin bütün kısımlarını dolaşıp eve zaferden başka bir şey getirmeyen Grek Herkülünü kendi Herkülleriyle özdeşleştirdiler.

762. Grekler, kendi Arkadyalı Evanderleri gibi, her yerde mısrayla konuşan çobanların şiirsel karaktere sahip olduğunu gözlediler. Böylece Evander, Arkadya'dan Latium'a geldi ve orada yurttaşı Herkül'e bir barınak verdi ve *carmina* (mısralar)dan dolayı böyle adlandırılan Carmenta ile evlendi. Carmenta, Latin harflerinin, yani mısraların temel malzemesi olan açık ifadeli (articulate) seslerin işaret ettiği biçimlerin mucidiydi. Son olarak, söylediklerimizin tümünü doğrularcasına Grekler, Satürnia'ya (eski İtalya), Girit'e ve Asya'ya dağılmış kendi Giritlilerini buldukları zamanda Latium içinde bu şiirsel karakterleri gözlediler [593 vd].

763. Fakat bu Grek sözcükleri ve fikirleri ulusların yabancılara kapalı olduğu aşırı barbar zamanlarda Latinlere gelmişti. Livy, Pythagoras'ın ünlü isminin bile Servius Tullius'un zamanında yol üstündeki çeşitli dilleri ve âdetleri olan birçok ulusun içinden geçerek Croton'dan Roma'ya ulaşmış olabileceğini reddeder [93]. Bu tür güçlüklerle karşılaşacağımızı varsaymıştık. Bunun zorunlu bir bağlantısı olarak Latinlere kendi harflerini öğreten İlk Çağın ortalarında gizli kalmış Latium'un kıyısında, sonradan bir Grek şehri olması ge-

rekir [306, 770]. Bu harfler, Tacitus'un da aktardığı gibi ilk Grek harflerine benziyordu. Bununla ilgili olarak, güçlü bir şekilde Latinlerin, harflerini Magna Graecia'dan değil de Latium Greklerinden (çok azı da asıl Yunanistan'ınkilerinden) aldığı iddia edilir. Halbuki Grekler, Pyrrhus'un önderlik ettiği Tarentum'la savaştan önce bu harflerden habersizdiler. Çünkü eğer öyle olsaydı, Latinlerin en son Grek harflerini kullanmaları gerekirdi ve eski Grek harfleri olan orijinal harflerini alıkoymaları mümkün olmazdı.

764. Böylece Herkül, Evander ve Aeneas isimleri, ulusların aşağıdaki âdetleri yoluyla Yunanistan'dan Latium'a geldi.

765. (1) Onlar, kendi barbarlıklarında yerel âdetlerine bağlı oldukları gibi, medenileşmeye başladıkları zaman, yabancı eşya ve modalardan olduğu kadar yabancı dillerden de zevk aldılar. Bundan dolayı, Latinler Tanrıları Fidius'u, Grek Herkülüyle değiştirdiler ve yerel yeminleri *medius fidius*un yerine *mehercule edepol mecastor*'u kullandılar [602].

766. (2) Kökenlerinin ünlü olmasıyla övünen ulusların gururundan dolayı [125] özellikle de barbar gelenekleri bunlara inanmayı biraz güdülediğinde Latinler, Greklerin gerçek kurucusu Herkül'ü kendi gerçek kurucuları olarak alıp Fidius'u reddetmekten hoşlandılar ve aynı şekilde kendi çoban şairleri Arkadyalı Evander karakterini değiştirmekten hoşlandılar (buna benzer olarak barbarlığın geri dönüşünde Giovanni Villani [*Chronicle* 1.7.18] Fiesole'nin Atlas tarafından kurulmuş olduğunu ve bir Truvalı kral olan Priam'ın Germanya'ya hükmettiğini anlatır).

767. (3) Uluslar, kendi yerel kelime hazineleriyle açıklayamadıkları yabancı şeyler olduğunu gördüklerinde yabancı terimleri kullanmak zorunda kalmış olmalılar.

768. (4) Son olarak, en eski halkların, konulardan nitelikleri soyutlayabilme ve bu nedenle yalnızca, ait olduğu konuları isimlendirerek nitelikleri gösterebilme özellikleri vardır [410]. Biz, Latincede bu gibi durumları açıkça görüyoruz.

769. Romalılar, Tarentinelilerde görene kadar lüksün ne olduğunu bilmiyorlardı. Bir Tarentineli'ye, "güzel kokulu adam" dediler. Aynı şekilde, Kartacalılarda askerî manevraları gözleyene kadar da onun ne olduğunu bilmiyorlardı ve Kartacalı sanatları, *punicas artes* olarak adlandırdılar. Capuanlarda görene kadar geçit töreninin ne olduğundan habersizdiler, gösteriş ve gurur için *supercilium campa-*

nicum sözcüğünü kullandılar. Numa ve Ancus, Sabine olarak adlandırıldı. Çünkü Romalılar, Sabinlerin ayırdığı şekildeki bir dindarlığı açıklayamazlardı. Servius Tullius, bir Grek olarak adlandırıldı. Çünkü onların, yukarıda söz ettiğimiz fethedilmiş şehrin Greklerini tanıyana kadar ifade edilmeden kalmış bir fikir olan dirayet için sözcükleri yoktu [763]. Aynı zamanda, Servius Tullius'un bir köle olduğu da söylenir. Çünkü Romalılar, Tullius'un, ilk tarımsal kanunu pleplere getirerek, tarlaların *bonitary* mülkiyetini pleplere vermedeki zayıflığını ve bu nedenle de babaların onu katletmesini başka türlü açıklayamazlardı. Keza, dirayet zayıflıkla giden bir özelliktir ve her ikisi de Romalı ileri görüşlülüğüne ve şerefine yabancıdır. Çünkü Roma'nın kendi içinde krallığa değer kahramanlara sahip olmadığını doğrulayanlar –Roma aşağı tabakadan kölenin egemenliğine boyun eğmek zorundaydı– Roma'nın kökenleri bakımından büyük bir adaletsizlik yaptılar ve kurucusu Romulus'un hikmetini gereğinden fazla abarttılar. Bu, yazarlarla bizzat meşgul olan eleştirmenler tarafından ona verilen şerefti [143, 348, 392]. Latium'da güçlü bir imparatorluk kurduktan sonra ve bu imparatorluk, Etrurya'nın bütün gücüne karşı dayandıktan sonra Romalılar, kanunsuz barbarlar gibi İtalya, Magna Graecia ve Yunanistan'a özgü kanunlarla özgürlüklerini düzenlemek için uygun kanunlar araştırmak zorundaydılar. Bunların hepsi de şu fablın kendine özgü güvenilirliğine dayanır: On İki Levha Kanunları, Roma'ya Atina'dan gelmiştir.

[BÖLÜM II] AENEAS'IN İTALYA'YA GELİŞİ ÜZERİNE SONUÇ

770. Bütün önceki tartışmaların ışığında Aeneas'ın İtalya'ya nasıl geldiği ve Romalıların kendi kökenlerini yazmaya başladıkları Alba'da Roma ulusunu nasıl kurdukları gösterilebilir. Bizim Latium'un kıyısındaki Grek şehrimiz [306, 763] Troy'un Asya'da bulunmasından dolayı bir Grek şehri olmalıdır ve fetihlerini iç kısımlardan deniz yakınlarına genişletene kadar Romalılar tarafından bilinmemiş olması gerekir. Romalılar, bunu, Roma krallarının üçüncüsü, Ancus Marcius yönetimi altında yapmaya başladılar. Ancus Marcius, bu fetihlere Roma'ya çok yakın bir deniz şehri olan Ostia [736] ile başladı. Roma, daha sonra yavaş yavaş gelişti ve Ostia'yı kendi limanı yaptı. Böylece, nasıl Romalılar karadan kaçanlar olan Latin Arkadyalıları kabul etmişlerse aynı şekilde daha sonra denizden kaçan Frigyalıları korumaları altına almışlardır ve savaşın kahramansal hakkıyla şehri

yıkmışlardır. Böylece, hem Arkadyalılar hem de Frigyalıları kapsayan iki anakronizmayla öncekiler daha sonraki tarihe atılarak, sonrakiler de daha önceki bir tarihe atılarak Romulus'un sığınağında sığınmacı olmuşlardır.

771. Eğer, durum bu değilse o zaman Aeneas'tan dolayı Roma'nın kökeni, aksiyomlarımızda işaret ettiğimiz gibi [307] herhangi bir anlığı şaşırtır ve karıştırır. Bu şaşırtma ve karışıklıktan sakınmak için bilginler, Livy'nin fabl dolu bu kökeni incelemiş olmasından dolayı şunu hesaba katmakta başarısız olmuşlardı. Aksiyomlarda söz konusu ettiğimiz gibi [149] fabllar kamusal bir gerçeklik zeminine sahiptir. Zira Evander, Latium'da o kadar güçlüdür ki, Roma'nın kurulmasından beş yüzyıl önce var olan Herkül'ü alır ve saklar. Aeneas, on dördüncü kralın başarısı olan Alba kraliyet evini kurar. Alba, prestijini yükselterek Latium'un başkenti olur. Arkadyalılar ve Frigyalılar çok uzun bir dolaşmadan sonra, sonunda Romulus barınak şehrini onarırlar. Şu hâlde, Romulus'tan sonra, üçüncü kral Ancus Marcius, ilk olarak deniz kıyısı yakınında bir koloniyi getirdiği zaman, Yunanistan'ın iç kısmındaki Arkadya'dan gelen çoban bir halkın, deniz hakkında hiçbir şey bilmeksizin nasıl olup da böyle büyük bir suyu geçtiğini ve Orta Latium'a kadar gittiğini sorabiliriz. Bunun yanısıra, bir çok yere dağılmış Frigyalılarla beraber, Magna Graecia'da çok kutsanmış olan Pythagoras'ın adının çeşitli dillere sahip birçok ulustan geçerek Croton'dan Roma'ya bile ulaşmadığını yazan Livy'nin zamanından tam iki yüz yıl önce Latium'a nasıl ulaştığını sorabiliriz [93]. Bu nedenle, dört yüz yıl önce Tarentineliler, İtalya'nın en güçlü halkı olan Romalılar hakkında bir şeyler duymuştu [116].

Yukarıda sık sık sözünü ettiğimiz aksiyomlardan biriyle uyumunu gösterdiğimiz gibi [149] bu halk geleneklerinin, başlangıçtan beri büyük bir kamusal gerçeklik zeminine sahip olması gerekir. Çünkü tam anlamıyla bir ulus, geleneklerini çok uzun bir süre korur. O hâlde, ne söylememiz gerekir? Latium kıyısında bir Grek şehrinin kurulmuş olduğunu farz etmeliyiz, tıpkı diğer birçok şehrin Tyrrhenian Denizi'nin kıyılarında kurulduğunu ve orada yerleştiğini farz ettiğimiz gibi. Bu şehrin On İki Levha Kanunu yazıldığı zamandan önce Romalılar tarafından fethedilmiş olması gerekir ve bu barbarca zaferlerin kahramansal hakkı dolayısıyla Romalılar, şehri yıkmış ve yenik düşmüş halkı kahramansal *socii* hâline getirmiş olmalıydılar [558

vd]. Şiirsel karakterlerin dilinde bu Grekler, ormanların içinden geçerek karadan dolaşan gezginler olduklarında Arkadyalılar ve denizden dolaşan gezginler olduklarında da Frigyalılar olarak adlandırılmış olmalıydılar. Tıpkı, Romulus bir açıklıkta sığınağı kurduğu ve oraya sığınmak için gelenleri kabul ettiği zaman, Romalıların kendilerini kuşatan galip Romulus'un sığınak şehrine alınanlar olarak tanımlanması ve onların Romulus tarafından yanaşmalar (clienteles) altında işçiler olarak kabul edilmeleri gibi. Bu şekilde, fethedilen yerlerden ve kuşatma altındaki insanlardan (biz onlara krallığın yayılması ve On İki Levha Kanunları arasında bir süreç atfediyoruz) Servius Tullius'un tarımsal kanunu altındaki tarlaların *bonitary* sahipliğini kendilerine verdiği Roma plepleri çıkmış olmalıdır [107]. Bu Coriolanus'un hoşlandığı bir durum olmadığı için Coriolanus, plepleri tekrar Romulus'un işçileri durumuna indirgemeye çalıştı [108]. Sonuç olarak Greklerin Truva Savaşı hikâyesini ve kahramanların dolaşmasını her yere, özellikle de Aeneas'ın deniz yolculuğu yaptığı İtalya'ya yayması gibi. Bu ülkede onlar, kendi değerlerinin Evander'i ve Cureteleri olan kendi Herküllerini bu ülkede keşfetmişlerdi [761 vd]. Böylece, zaman akışı içinde bu gelenekler değişti ve son olarak, barbar insanların dillerinde bozuldu. Böylece, belirttiğimiz gibi, Bochart'a göre Aeneas, İtalya'ya hiç ayak basmamış olmasına rağmen ve Strabo'ya göre [13.1.53] de Troy'u hiç terk etmemiş olmasına, daha önemlisi Homer'in, onun Troy'da öldüğünü ve krallığını torunlarına bıraktığını söylemesine rağmen, Latium'da Roma halkının kurucusu oldu [I. 20.307 vd]. Böylece, ulusların kendi kökenleri hakkındaki kibriyle ilgili olarak iki farklı temellendirme dolayısıyla [125] (yani, Truva Savaşı hakkında böyle bir heyecan yaratma kibri ve meşhur yabancı kökenleriyle sevinen Romalıların kibri), Grekler kendi Aeneaslarını Romalıların Aeneas'ı üzerine yamadılar. Romalılar, sonunda onu kendi kurucuları olarak kabul ettiler.

773. Bu fabl, Pyrrhus'la savaş zamanından önce ortaya çıkmış olamazdı. Çünkü, yalnızca o zaman Romalılar, Greklere ait şeylerden zevk almaya başlamışlardı. Bu bizim, ulusların yabancılarla uzun ve yaygın irtibatından sonra elde ettiklerini gördüğümüz bir alışkanlıktı.

[BÖLÜM III] KAHRAMANSAL ŞEHİRLERİN ADLANDIRILMASI VE BETİMLENMESİ

774. O hâlde, coğrafyanın bölümleri, adlar dizini ve harita çıkarmak olduğundan, yani yerlerin özellikle de şehirlerin adlandırılması ve tasvir edilmesi olduğundan şiirsel hikmet hakkındaki tartışmamızı tamamlamak için bu konuları incelemek bize düşer.

775. Yukarıda [525] eski Latinlerin kendi tanrısal çağlarında doğal kalelerde inayetle kurulmuş kahramansal şehirlerine *arae,* yani sunaklar ismini verdiklerini görmüştük. Onlar, bu güçlü mevkileri de *arces* yani istihkam, kale olarak adlandırmış olmalılar. Çünkü geri dönmüş barbar zamanlarda senyörler, İtalyancada *rocce,* sarp uçurum ve kayalardan dolayı *rocche,* sonra da *castella* olarak adlandırıldı. Aynı şekilde, *arae* isminin de kahramansal şehirlerce savunulan bütün mıntıkalara genişletilmiş olması gerekir. Bunlar yabancılardan ayrılan sınırlar da dikkate alındığından *ager* olarak adlandırıldı [546, 611]. Şehrin vatandaşları üzerindeki yargılama hakkı dikkate alındığında ise *territorium* olarak adlandırıldı [722]. Bunlara ilişkin olarak Tacitus'ta, Herkül'ün, Roma'daki *ara maxima*sını betimleyen önemli bir pasaj vardır. Bu pasaj, bu ilkelere güçlü bir dayanak verdiği için onu tam olarak aktarıyoruz: *Igitur a foro boario, ubi aeneum bovis simulacrum adspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi captus, ut magnam Herculis aram complecteretur, ara Herculis erat,* "O zamanlar, öküz pazarında, birlikte çifte sürülen hayvanların saban sürmek için boyunduruğa vurulmasını gösteren, karık içindeki bir boğanın bronz heykeli, Herkül'ün büyük sunağının da içinde olduğu asıl sunak olan kasabaya işaret ederdi [özellikle de bu karık, açıldığı daire içindeki toprağa işaret ederdi]" Buna benzer bir başka kıymetli pasaj Sallust'ta da vardır. Sallust, Kartacalılar ve Kyrene İmparatorluğu arasında [*Jugurtha ile Savaş* 79. 10; 19.3] bir sınır işareti olarak bırakılan Philaeni, kardeşlerin ünlü sunağından [*Philaenorum Arae*] söz eder.

776. Eski coğrafyanın tümü bu sunaklarla kaplıdır. Asya ile başlarsak Keller, *Notitia orbis antiqui*s adlı eserinde Suriye şehirlerinin hepsinde bütün özel unvanlardan önce veya sonra *Aram* sözcüğünün yer aldığını söyler: Bundan dolayı, Suriye de *Aramea* veya *Aramia* olarak adlandırılmıştır. Yunanistan'da ise Theseus, yalnız ve vahşi dolaşmalara son vererek, güçlünün istihkam ettiği topraklara gelen,

buradaki tüm faydalara muhtaç olan kanunsuz ve dinsiz insanların çirkin kargaşasından kaynaklanan mutsuzluğun nedenini göz önünde bulundurarak ünlü mutsuzluk sunağı üzerinde Atina şehrini kurdu [561]. Dolayısıyla, Grekçedeki *ara* kelimesi adak demektir. Çünkü gentil dünyanın bu ilk sunaklarında ilk kurbanlar (*Saturni hostiae* olarak adlandırılan) adanmıştır. Bu ilk kurbanlar, kendilerinden kaçan zayıfın peşine düşerek güçlünün ekilmiş tarlalarına girmeye cesaret eden şiddet dolu ve dinsiz insanlardır [553] (belki de kendini koruma mânâsındaki *campare* kelimesi de buradan gelmektedir). İşte, bu dinsiz insanlar [191, 517, 549] ilk *anathēmata* (Latinceye *diris devoti* olarak çevrilen) Vesta'ya adanmış ve katledilmiştir. Böylece, Latincedeki *supplicium,* Sallust tarafından kullanıldığı gibi hem ceza hem de kurban etme demektir [*Catiline ile Savaş* 9.2]. Latincedeki bu çift mânâyla Grekçedeki *ara* kelimesi arasında yakın bir uyum vardır. Anlamının adak olduğunu söylediğimiz *ara* kelimesi, aynı zamanda *noxa,* zarar veren beden anlamına da gelir ve *dirae,* Furiler mânâsındadır. Evvelce bu kurbanlar, bu ilk *devotiy*di, yani Furilere sunulan adak veya Furilere adanmış insan (Dördüncü Kitapta bu konudan daha çok söz edeceğiz [957 vd]). Furilere adanmış olanlar daha sonra gentil dünyanın bu ilk sunaklarında kurban edildiler. Böylece, kümes veya kafes anlamında yaşatılmış olan *hara* sözcüğü eski Latinlerde kurban mânâsında da kullanılmış olmalıdır. Bu kelimeden açıkça görüldüğü gibi sunaklardan önce, katledilen kurbanların iç organlarından haber veren kişi demek olan *aruspex* kelimesi elde edilmiştir.

777. Herkül'ün *ara maxima*sı hakkında söylediklerimize göre, Romulus'un Roma'yı açıklıktaki bir sığınakta kurması [561], Theseus'unkine benzeyen bir sunakta olmuştur. Çünkü Latinler arasında da tanrısallığa dikilen bir sunağı imâ etmeyen bir açıklıktan ve kutsal bir korudan söz edilmediği doğrudur. Böylece Livy, genelde, sığınakların şehirlerin kurucularının en eski öngörüsü olduğunu bize şu sözleriyle aktarır: *vetus urbes condentium consilium.* Livy, eski coğrafya'da *Arae* ismiyle birçok şehir okumamızın nedenini bize gösterir. Cicero'nun [*Verres'e Karşı İkinci Konuşması*'nda 5.48.126] Senato'yu *ara sociorum* olarak adlandırmasının bu İlk Çağın bilgisinden ileri geldiğini kabul etmeliyiz. Çünkü bu Senato, illeri hırsla ve tamahkârlıkla yöneten idareciler hakkında mâli şikayetlerin götü-

rüldüğü yerdi. Bu nedenle de illerin kökeni dünyadaki bu ilk *socii* kadar geri gider.

778. Asya'daki kahramansal şehirlerin ve Avrupa olarak kabul edilen Yunanistan ve İtalya'daki şehirlerin *Arae* veya sunaklar olarak adlandırıldığını görmüştük. Afrika'da, Sallust'a göre yukarıda adı geçen Philaeni kardeşlerin sunağı *Arae Philaenorum*'un da ünü kalmıştır [775]. Kuzey'de Avrupa'ya arkası dönük olan Sicilyalıların Sunakları [Szekelyek Retze] hâlâ soylu çiftçiler ve çobanlardan oluşan Macarlar ve Saksonlarla karışmış eski bir Hun ulusunun yerleştiği Transilvanya'daki şehirler için kullanılan terimdir. Tacitus'ta *Ara Ubiorum* olarak okuduğumuz, Germanya'dır [A. 157]. İspanya'da *ara* hâlâ birçok şehrin isminin bir kısmında bulunur. Fakat Suriye dilinde, *ari* kelimesi aslan demektir ve yukarıda on iki büyük tanrının doğal teogonisinde, Greklerin kendi sunaklarını savunmalarından dolayı Mars fikrini kavradıklarını ve ona Suriyelilerin *Ares* dediklerini göstermiştik. Öyle ki, aynı güç fikriyle geri dönmüş barbar zamanlarda birçok şehir ve soylu ev armalarına aslanlar koydu [562 vd, 773]. *Ara* kelimesi, mekân, zaman ve âdetleri bakımından uluslar birbirlerinden oldukça farklı olsa da, bu ulusların dillerinde ses ve anlam olarak aynıdır. Bu kelime Latince saban demek olan *aratrum* kelimesinden ve saban kulağı anlamındaki *urb* kelimesinin kökünden gelmiş olmalıdır [550]. Latinler, *arayı arx,* kale ve *arceo,* geri püskürtmek kelimelerinden elde etmiş olmalıdırlar. Buradan gelen *ager arcifinius* ifadesi yazarlar tarafından tarlaların sınırları olarak kullanılmıştır. *Arma* ve *arcus,* arma ve boyunduruk kelimeleri de buradan gelmiş olmalıdır. Keza Latinler, zararlı olandan kaçmayı ve uzak durmayı gerektirecek gücü de tam olarak kavramışlardır.

[SONUÇ]

779. Şiirsel hikmetin tam olarak iki büyük ve önemli övgüye lâyık olduğunu göstermiştik. Bunlardan biri, bir yandan ulusların, diğer yandan bilginlerin gururuna rağmen [124 vd], açıkça ve daima bu hikmetle uyumlu olan gentil insanlığı kurmuş olma övgüsüdür. Uluslar, boş gurur, görkem ve ihtişam fikriyle; bilginler ise her işe burnunu sokan münasebetsiz felsefi hikmetle, kendi şiirsel hikmetlerini doğrulamak için asıl şiirsel halk hikmetini yalanladılar. Diğeri ise bize kadar gelen bir halk geleneği hakkındadır. Eskiler, kendi bilgelerini bu gelenek sayesinde çıkarmışlardır. Birçok araştırma yapılma-

dan, yalnızca ilhamla, filozoflar, kanun koyucular, şefler, kaptanlar, tarihçiler, hatipler ve şairler gibi büyük bilge insanlar çıkaran, eskilerin övgü dolu hikmetidir. Fakat gerçekte bu hikmet, bu büyük insanları çıkarmaktan ziyade, fabllarda göstermiş olduğumuz gibi bu ürünlerin taslağını çizmiştir. Çünkü bu fabllarda, embriyo halinde veya dölyatağı içindeymiş gibi bütün bâtınî hikmetin ana hatlarını keşfetmiştik ve ulusların fablları da, kabaca bir şekilde insani hislerin diliyle, bilimlerin dünyasının başlangıçlarını tasvir etmişlerdir. Bunlar, uzmanlaşmış bilginlerin yaptığı incelemeler, akıl yürütme ve genelleme yoluyla bize açıklanmıştır. Bütün bunlardan [İkinci] Kitap'ta çıkarmak istediğimiz sonuç şudur: Teolojik şairler, insani hikmetin duyusu; filozoflar ise insani hikmetin zekâsıydı [363].

Üçüncü Kitap
Gerçek Homer'in Keşfi

[KISIM I]
[GERÇEK HOMER İÇİN ARAŞTIRMA]

[GİRİŞ]

780. İkinci Kitabımızda, Şiirsel Hikmetin, ilkin teolojik, sonra da kahramansal şairler olan Yunanistan halkının halk hikmeti olduğunu ispat etmiştik. Homer'in hikmetinin bu halk hikmetinden hiç de farklı olmadığı sonucunun, zorunlu olarak ortaya çıkmasına rağmen, yine de Platon [R.598 vd, 606 vd!], yüce bâtınî (esoterik) hikmeti, bize, Homer'in bahşettiği fikrini sağlam biçimde yerleştirmiştir (bu konuda bir kitap yazan [652, 867]* [sahte] Plutarch başta olmak üzere, diğer filozofların hepsi de silsile hâlinde Platon'u izlemişlerdir). Biz burada, özellikle Homer'in bir filozof olup olmadığını inceleyeceğiz. Bu konu hakkında, Dionysius Longinus bir kitap yazmıştır. Diogenes Laertius, Pyrrho'nun hayatına dair yazdığı eserde bu kitaptan bahsetmiştir [Longinus hakkında, Suidas tarafından yazılmış bir makale de vardır].

[BÖLÜM I] HOMER'E ATFEDİLEN BÂTINÎ (ESOTERIC) HİKMET

781. Homer'in kendi zamanındaki barbar Yunanistan halkının (vulgar) âdetlerine ve hislerine uyması gerektiği takdir edilmelidir. Çün-

---

* *De vita et poesi Homeri*, Plutarch'ın eserlerinin Didot baskısı içinde, cilt V, 1855, s. 100-64; bkz. Anton Westermann (baskısı), *Vitarum scriptores graeci minores*, 1845, s. 21-24.

kü bu hisler ve âdetler şairleri hazırlar. Bu yüzden, Homer'in aktardıklarını bunları dikkate alarak değerlendirelim. Tanrılara güçlerine göre hürmet edilir. Örneğin, büyük zincir (silsile) fablında, tanrılar arasında en üstün güce sahip olan Jove'un, insanların ve tanrıların kralı olduğu gösterilir [387]. Homer'in anlattığı olaylar, bu avamî (vulgar) fikir temelinde inanılır hâle gelir. Diomed, Minerva'nın yardımıyla Venüs'ü ve Mars'ı yaralar [I. 5.334 vd, 883 vd]. Minerva, tanrılar arası mücadelede Venüs'ü soyar ve Mars'a bir taş fırlatır [I. 21.403 vd, 423 vd]. (Minerva, gerçekten de halkın inancına göre felsefe tanrıçasıdır [509 vd] ve Jove'un hikmetine lâyık olan silahları kullanır). Homer, insani olmayan âdetlerden de bahseder (Homer'in bahsettiği bu âdetler, *gens*lerin doğal hukuku hakkında yazan yazarların uluslar arasında var olduğunu zannettikleri insani âdetlere oldukça zıttır). Bu insani olmayan âdetler, dünyaya insaniyeti yaydıkları savunulan barbar Yunanistan halkı arasında görülmüştür. Sözünü ettiğimiz şey, zehirleyen oklardır (Ulysses, zehirleyen oklar yapmak için zehirli otları aramaya, Ephyra'ya gider [O. 1.259 vd]). Dahası, harpte öldürülen düşmanlarını gömdüğünü reddeder, cesetleri gömmeden köpeklere ve akbabalara yem olarak bırakır. Ayrıca, Homer'in anlattığına göre, mutsuz Priam, Hektor'un çıplak cesedinin, Achilles'in arabası ile Truva'nın duvarları etrafında üç kez sürüklendiğini gördüğünde, oğlunun bedeninin fidyesini çok pahalı bulmuştur [667].

782. Bununla beraber, yine de şiirin maksadı, öğretmenleri şairler olan avamın (vulgar) vahşiliğini ehlileştirmek ise de, vahşi âdetlerden ve hislerden alınan zevki onaylamak ve avam arasında hayranlık uyandırmak adına bu vahşi hisleri ve âdetleri mısralara dökmek, bilge bir adamın işi değildi. Ayrıca, kahramanlar bir yana, tanrılara rezilce davranışlar atfederek avamın rezilce alışkanlıklarını ve zevklerini yüceltmek de bilge bir adamın işi değildi. Buna örnek olarak, Homer'de bir mücadelenin ortasında Minerva'yı uçan köpek olarak çağıran Mars'ı [I. 21.394]; Diana'yı (yani venüs [I. 21.424]) yumruklayan Minerva'yı, Agememnon ve Achilles'i okuduk. Achilles, Grek kahramanlarının en büyüğüdür. Agememnon, Grek birliğinin başıdır. Her ikisi de halk komedilerindeki hizmetçilerin son zaman-

larda az da olsa yaptıkları gibi birbirlerini köpek diye çağıran krallardır [I. 1.225].

783. Fakat Homer'de, Agememnon'un hikmetine, göksel âlem altında yolunu şaşırtan aptallıktan daha uygun bir isim verilebilir mi? Keza Achilles, Chryseis'in kaçırılmasından dolayı Grek ordusunu dayanılmaz bir salgınla yok eden Tanrı Apollo'nun rahibi olan Chryses'e, Chryseis'i iade etme görevini yerine getirmesi için Agememnon'u zorlamıştı. Agememnon ise küskünlüğünü koruyarak, hatalı bir şekilde, kendince bir barış eyleminde bulunmak adına, Briseis'i, Truva'nın kaderini üstlenmiş olan Achilles'ten çalarak şerefini tekrar kazanmayı düşündü. Öyle ki, Achilles'in, öfke içinde adamlarını ve gemilerini geri çekmesi üzerine Hektor, Greklerin tehlikede oldukları durumu bozmaksızın işlerini bitirdi. Homer, İlyada'yı iplik iplik dokuduğu destanına böyle başlar. Destanın başlıca aktörleri, bir kaptan olan Agememnon ve ilk insanların kahramanlığını [667] temsil eden Achilles'tir. Şimdiye kadar, Grek siyaseti ve medeniyetinin mimarı [899] olduğu düşünülen Homer'in, kahramanlarının en büyüğü bile, bizim medeni (civil) tabiatımızla çok uyumsuzdur, ancak, titiz kahramansal tabiatla son derece uyumludur [667, 920]. Homer'in şiirsel karakterleri yaratırken eşsiz olduğu yer burasıdır [809].

784. O halde, Homer'in, kahramanlarını, şaraptan zevk alan ve her türlü rahata kavuşmuş olmalarına rağmen, ruhsal olarak rahatsız kişiler şeklinde tasvir etmesi ve bütün bunların ötesinde bilge Ulysses'in de şarap içmesi hakkında ne söyleyebiliriz? [O. 8.59-95?]. İyi hükümlerle teselli bulmak, bir filozofun en değerli şeyidir!

785. [J. C.] Scaliger, [*Poetices* 5.3] adlı eserinde, Homer'deki bütün karşılaştırmaların hemen hemen hepsinin vahşilerden ve diğer yabanıllardan alındığını gördüğü için öfkelidir. Fakat biz, Homer için vahşi ve yabanî insanlar tarafından daha iyi anlaşılmanın gerekli olduğunu kabul etsek bile, yine de, destanlardaki başarıya ulaşmak – onun karşılaştırmaları kıyaslanamaz olduğu için– kesinlikle, herhangi bir felsefe çeşidiyle ıslah edilmiş ve medenileşmiş bir zihnin karakteristiği değildir. Ayrıca, çok çeşitli ve kanlı harpleri kadar İlyada'nın inceliğini ortaya koyan ve birçok vahşi, gaddarca türü betimleyen üslubu, herhangi bir filozofun ince ince dokunmuş ve insanileşmiş zihninde yaratılamazdı.

786. Ayrıca, filozofların bilgeliklerinin gereği olarak geliştirdikleri ve sabitledikleri değişmezlik, böylesine değişken olan tanrıları ve

kahramanları betimleyemezdi. Çünkü bu tanrıların ve kahramanların bazıları derinden etkilenmiş ve kederlenmiş olmalarına rağmen, küçük önerilerle susturulmuş ve sakinleştirilmişlerdir. Bazıları ise büyük bir öfkeye kapılsalar da, o üzücü olayı tekrar yaşasalardı, daha büyük bir acı duyar ve gözyaşı dökerlerdi [I. 24.507 vd] (İtalya'nın ikinci barbarlık çağının sonunda, yalnız tarihsel konularda mısralar söyleyen Toskanalı Homer Dante'nin betimledikleri gibi [817]. Yukarıda biyografisinden söz ettiğimiz Cola di Rienzo'nun, Homer'in betimlediği Grek kahramanlarının âdetlerini canlı bir şekilde sergilediğinden söz etmiştik ve o zamanın en büyüğünden baskı gören mutsuz Roma Devleti'nden bahsederken hem kendisinin, hem de habercilerinin kontrol edilemez gözyaşları içinde yıkıldığını okumuştuk). Kahramanların bazıları, felâkete uğradıklarında hoş bir sapma ortaya çıkarsa, tıpkı bilge Ulysses'in, Alcinous'un ziyafetinde yaptığı gibi sıkıntılarını unutur ve kahkahaya boğulurlar. [O. 8.59 vd].* Bazıları da basit, sade ve masum bir yorum karşısında öyle şiddetli bir tepki gösterirler ki konuşanı, korkunç bir ölümle tehdit edecek kadar kör bir öfkeye kapılırlar. Örneğin Achilles, Priam'ı daha önce söz konusu ettiğimiz olay üzere çadırına aldığında, Merkür tarafından korunan Priam, geceleyin Hektor'un bedenine fidye vermek için Grek kampına yapayalnız gelir. Achilles, böyle bir ortamda öfkeye kapılmaz, onu, akşam yemeğine alır ancak kederli ve mutsuz bir babanın ağzından istemeyerek dökülen küçük bir ifade nedeniyle, konukseverliğin kutsal kanunlarını unutarak ve Priam'ın ona yapayalnız gelmesindeki içtenlikli durumu düşünmeyerek öfkeye kapılır. Hattâ, kendisine tamamen güvenen bir kralın talihsizliğini, bir babanın üzüntüsünü veya bu durumdaki yaşlı bir adama duyulması gereken saygıyı da dikkate almayarak, merhametine üstün gelen müşterek kaderlerinin gafleti içinde adamcağızın başını kesmeye kadar varan vahşi bir öfkeye kapılır [I. 24.552 vd]. Achilles, dinsizce bir davranışla Agememnon'dan gördüğü zararı affetmeyi istemediğinde bile (ata yurdunun ve bütün ulusun çöküşünün intikamını alamamıştı) bütün Greklerin harap duruma düştüğünü ve Hektor'un ellerinde sefil bir mağlubiyet acısı çektiğini görmekten hoşnut olmuştu –Truva'nın kaderi de onunla birlikte idi.– Ayrıca Achilles, vatan sevgisiyle veya ulusun zaferi adına herhangi bir yardım getirmeye de kalkış-

---

La vita di Cola Rienzo, ed. Zefirino Re, Firenze, 1854, s. 31.

madı, sadece, Hektor'un, kendi dostu Patroclus'u katletmesinden kaynaklanan çok saf bir kederle hareket etti. Ayrıca, o, Briseis'i kaybettiği için, artık zavallı bir köle olan zengin ve kudretli Priam'ın, yıkılmış kraliyet ailesinden mutsuz güzel kızı Polyxena'nın, Patroclus'un mezarı üstünde kurban edilmesinden ve Patroclus'un küllerinin onun kanını son damlasına kadar emmesinden bile teskin olmadı [Euripides, *Hecuba*, 37, 220 vd]. Sonuç olarak, Homer, tıpkı, çocukları avutan yaşlı bir kadın gibi geçmişte gerçekten ne olduğunu söylemeden birçok fabl icat ederek kendi kendine eğlenen ve bir filozofun ciddiyeti ve düşünme özelliğiyle hareket eden bir adam gibi diğer manzum eseri olan *Odyssey*'i doldurmuştur.

787. Bu kaba, hızlı, akıcı, vahşi, yabanıl, akıl almaz şekilde inatçı ve saçma âdetler, İkinci Kitaptaki kahramansal tabiatın sonuç kısmında ileri sürdüğümüz gibi [666 vd], zihinleri zayıf çocuklarda, hayal güçleri gelişmiş kadınlarda ve çalkantılı tutkuları olan güçlü gençlerde görülen davranışlara benzerler. Bundan dolayı, Homer'de de bir tür bâtınî (esoterik) hikmet olduğunu reddetmeliyiz. Bütün bu düşünceler, şüpheleri arttırdığından, gerçek Homer'in araştırılması zorunludur.

[BÖLÜM II] HOMER'İN ANAYURDU

788. Şimdiye kadar, Homer'e bâtınî (esoteric) bir hikmet atfedilmişti. Şimdi bunun kökenini araştıralım. Hemen hemen Yunanistan'daki bütün şehirlerin Homer'in doğum yeri olduğunu iddia edenler olduğu gibi, onun bir İtalyan Greki olduğunu iddia edenler de yok değildi. Leo Allacci, onun doğduğu yeri belirlemek için *De Patria Homeri* adlı eserinde boş yere çaba sarf eder. Fakat Josephus'un, gramerci Apion'a karşı vurgulayarak belirttiği gibi [438], ortada, bize kadar ulaşmış, Homer'den daha eski hiçbir yazar yoktur; ve yazarlar, Homer'den çok sonra gelmiştir, Homer Yunanistanlıdır. Gerçeğin ne olduğunu bizzat Homer'de bulmak için hem çağı hem de anayurdu bakımından Homer'i bir ulus kurucusu olarak inceleyerek metafiziksel eleştirimizi yapmaya mecburuz [348].

789. *Odyssey*'in yazarının Homer olduğu konusunda açıkça ikna oluruz. Homer, şimdi Korfu denilen Yunanistan'ın bir zamanlar güneye doğru uzanan batı bölgesinden gelmiş olmalıdır. Buna delil olarak, Homer'deki şu altın pasajı örnek gösterebiliriz: Phaecian Kralı Alcinous, çıkacağı yolculuktan endişe duyan Ulysses'e, kendi köle-

lerinden seçtiği gemicilerle birlikte uygun bir gemi verir ve bunların, bir kahramana lâyık usta gemiciler olduğunu söyler. Bu gemiciler, şans eseri yolu oraya düşenlerin anlattıklarına göre, gerekirse Ulysses'i Euboea (şimdi Negropont)'ya ulaştırabilirler. Euboea, Grekler-in, –Ultima Thule– en uzak memleket dedikleri yerdir. Bu pasaj [O. 7.319 vd], açıkça gösterir ki, *Odyssey*'in Homer'i, *İlyada*'nın Homer'i ile aynı değildir. Çünkü Euboea, Truva'dan çok uzak değildir. Truva, eski bir bölgesi olan Dardanya'nın adından gelen ve bugün Dardaneller denilen iki kalenin olduğu dar geçit üzerindeki Hellespont'un kıyısına yakın olan Asya'da yer almaktadır. Biz, gerek *İlyada,* gerek *Odyssey*'in aynı yazar tarafından yazılıp yazılmadığı şeklinde, gramerciler arasında meşhur bir tartışma olduğunu Seneca'nın eserinde açıkça görürüz [*Hayatın Kısalığı*, 13.2].

790. Grek şehirleri, Homer'in kendi vatandaşları olma onuru adına aralarında tartışmışlardır. Homer'in şiirlerindeki kelimelerin, cümleciklerin ve lehçenin kendi yöresel dillerine ait olduğunu düşünmüşler ve bu nedenle de, bu tür iddialarda bulunmuşlardır.

791. Aşağıda söylenilen şey, gerçek Homer'in keşfine hizmet edecektir.

[BÖLÜM III] HOMER'İN ÇAĞI

792. Homer'in şiirlerinden alınmış aşağıdaki pasajlarda Homer'in çağı hakkında delil buluruz.

I

793. Achilles, Grek medeniyeti doruğunda iken, Olimpiyatlarda oynanan hemen hemen her tür oyun çeşidinin, Patroclus'un cenaze töreninde oynanmasını sağlar [I. 23.257 vd].

II

794. Kabartma, döküm sanatı ve metalleri oyma sanatı, Achilles'in kalkanı ve diğer örneklerde görüldüğü gibi bunlar yeni icat edilmiş sanatlardı [681 vd]. Resim, henüz icat edilmemişti. Çünkü döküm ve bazı kabartmalar, nesnelerin yüzeylerini çıkarır ve oyma sanatı aynı şeyi derinlemesine yapar. Oysa resim, yüzeyleri tamamen ortaya koyar ve en büyük yaratıcılık işidir. Dolayısıyla, ne Homer ne de Müzler boyanmış herhangi bir şeyden bahsetmişlerdir. Bu onların İlk Çağının bir delilidir.

III

795. Alcinous'un bahçelerinin güzelliği, sarayının ihtişamı ve verdiği ziyafetlerin debdebesi [O. 7.81-184] bize gösterir ki, Grekler lüks ve debdebeye hayran olma aşamasına ulaşmışlardır.

IV

796. Fenikeliler, Grek kıyılarına Venüs'ün mağarasını güzel kokularla dolduran fildişi erguvan rengi Arap tütsüsünü, daha sonra bir soğanın dıştaki derisinden daha ince olan keteni, [O. 19.232 vd] işlenmiş nakışları henüz getiriyorlardı. Penelope'nin âşıklarından biri, ona süslenmesi için böyle bir elbiseyi hediye getirmişti. Ayrıca, ince yerlere esneklik verecek ve kalın yerleri gerecek şekilde tasarlanmış kumaş kaplama âdetini de getiriyorlardı [O. 18.292 vd]. Günümüzdeki kadınsılığa yakışır bir icat.

V

797. Priam'ın Achilles'e doğru sürdüğü araba [I. 24.265 vd], sedir ağacından yapılmıştır. Calypso'nun mağarası da [O. 5.59 vd] parfümlerle mis gibi kokar. Bu duyusal incelik, Romalıların zevk anlayışına henüz yabancıdır. Keza, Romalılar, Nero'nun ve Heliogabalus'un dönemlerindeki lüks anlayışında bile eşyaları harap etmeye çok yatkındılar.

VI

798. Circe'nin evindeki şehvet düşkünlerinin banyolarını okumuştuk [O. 10.360 vd].

VII

799. Âşıkların genç hizmetkârları [O. 1.144 vd] yakışıklı, zarif ve sarı saçlıdır, hattâ bizim şimdiki âdetlerimizin istediği tatlılığı, hoşluğu ve konforu sunarlar.

VIII

800. Erkekler, saçlarına kadınlar gibi itina gösterirler. Bu, Hektor ve Diomed'in, Paris'i kadınsı bularak getirdikleri bir kınamadır [I. 3.54 vd; 11.385].

IX

801. Şurası gerçektir ki, Homer, kahramanlarını daima kızarmış et yiyenler olarak betimler [R. 404 BC]. Bu, etleri pişirmenin en basit ve en kolay yoludur. Çünkü bu şekildeki pişirme, yanan kömürden başka bir şey gerektirmez. Bu uygulama, kurban adama âdetinden kalmıştı ve Romalılar, sunaklarda, misafirler arasında kesilip bölünen kızarmış kurban etleri için *prosiicia* terimini kullandılar. Daha sonraki zamanlarda, bunun yanı sıra et, tıpkı tanrıya adanmamışlar gibi şişlerde kızartıldı. Buna uygun olarak, Achilles, akşam yemeği sırasında bir kuzuyu keser [I. 24.621 vd] ve sonra Patroclus [I. 9.201 vd] onu bir şişte kızartır, masayı hazırlar ve servis sepetleri içinde etin üzerine ekmek koyar; çünkü kahramanlar, rahiplerin yaptığı gibi, tabiatta, kurban biçiminde olmayan hiçbir ziyafeti kutlamamışlardır. Latinler arasında bu *epulae* de canlı kalmıştır. Masraflı ziyafetler, genellikle, *epulum*da büyükler tarafından verilmiştir. Halk için olan ziyafette ve *epulones* denilen rahiplerin katıldığı kutsal ziyafetlerde Agememnon, buna uygun olarak iki kuzuyu keser. Bu kurbanlar, Priam'la savaş dönemlerini takdis eder [I. 3.271 vd]. Bizim şimdi kasaplık olarak değerlendirdiğimiz bu olay, o zaman için ihtişamlı bir olaydır. Yalnız, bu sahne, daha sonra etin haşlanması için de uygulanmıştır. Çünkü bu işlem, ateşe ek olarak, suyu, tencereyi ve onlarla beraber üç ayaklı bir sehpayı da gerektirir. Vergil'in kahramanları da eti bu şekilde yerler ve bir şişte de kızartırlar [A. 1.210 vd]. Son olarak, yiyeceklere, sözü edilen şeylerin yanı sıra, çeşniyle lezzet gelir. O halde, Homer'in kahramansal ziyafetlerine geri dönelim. Homer, Greklerin en lezzetli yemeği olarak, un, peynir ve baldan yapılan bir yiyeceği gösterse de [I. 11.628 vd; O. 10.234 vd; 20.69], onun iki betimlemesi balıklarla ilgilidir [I. 16.406 vd; 742 vd; O. 5.51 vd; 432 vd; 10.124; 12.251 vd; 22.384 vd]. Ulysses, fakir kılığına girdiğinde, âşıklardan birinin ona sadaka vermesi üzerine, konuksever kralların fakir gezginlere karşı yardımsever olmaları karşılığında, tanrıların yemek masasının en büyük lezzeti olan balıkla dolu denizler verdiğini anlatır [O. 19.113 vd].

X

802. Son olarak amacımıza da yaklaşarak, Homer'in, Yunanistan'da, kahramansal kanunun zayıfladığı ve halk özgürlüğü sürecinin başla-

dığı zamanda ortaya çıktığını görürüz. Çünkü Homer'in kahramanları, yabancılarla evlilikler yaparlar ve krallık, gayrimeşru çocuklara miras kalır. Bu, gerçekten olmuştur. Çirkin, at başlı insan şeklindeki yaratık Nessus'un kanıyla lekelenen Herkül, delilikte ileri gitmiş ve kahramansal kanunun sonuna işaret etmiştir.

803. Homer'in çağı hakkında otorite olanları istemeyerek de olsa bütünüyle reddederiz. Onun şiirlerinden toplanan ve belirlenen konuları (yalnızca, *İlyada*'dan değil Dionysius Longinus'un Homer'in yaşlı dönemlerinde oluşturduğunu savunduğu *Odyssey*'den de) reddetmemize gelince, bununla ilgili olarak, Homer'e Truva Savaşı'ndan sonra yer verenlerin fikrini doğrularız. Aradaki süre, yaklaşık 460 yıl veya Numa'nın zamanına kadardır [865]. Gerçekte, Homer'e kendi zamanımıza daha yakın bir zamanda yer vermeyerek onlarla aynı fikirde olduğumuzu gösteriyoruz. Çünkü onlar, bu zamanın Psammeticus'un Mısır'ı Greklere açtığı Numa zamanından sonra olduğunu söylerler. Yine de Grekler, özellikle de *Odyssey*'de sayısız pasajda görüldüğü gibi kendi ülkelerini ticaret için Fenikelilere açmışlardı. Tıpkı Avrupalıların, Yerlilerin hikâyelerinden zevk almaları gibi, Grek halkının zevk aldıkları hikâyeler, Fenikelilerin ticari mallarından aldıkları zevkten hiç de az değildi. Böylece, şu iki olgu arasında hiçbir zıtlık yoktur. Biri, Homer'in, Mısır'ı hiç görmemiş olması ve diğeri, Mısır, Libya, Fenike ve Asya'dan ziyade İtalya ve Sicilya hakkında pek çok bilgi nakletmesi; çünkü bu önceki yerler hakkındaki bilgiler, Greklere, Fenikeliler tarafından anlatılmıştır.

804. Ancak biz, çok ince âdetlerin aynı anda özellikle Homer'in *İlyada*'daki kahramanlarına atfedilen çok vahşi ve yabanıl âdetlerle nasıl uzlaştırıldığını göremeyiz. Öyle ki, barbarca davranışlar, incelikli davranışlarla karıştırılmasın –*ne placidis coëant immitia* [Horace A. P. 12]. Bu durumda, her iki şiirin de, başarılı çağlarda, çeşitli ellerle düzenlenip derlendiğini kabul etmeliyiz.

805. Böylece, Homer'in anayurdu ve çağı hakkında burada söylediklerimizle, şimdiye kadar öne sürdüğümüz şüphelerimiz, gerçek Homer'i araştırmak için bize cesaret verir.

[BÖLÜM IV] HOMER'İN KAHRAMANSAL ŞİİR İÇİN EŞSİZ YETENEĞİ

806. Homer'de felsefenin hiç olmayışına dikkat çekerek, onun anavatanı ve çağı hakkında yaptığımız keşiflere göre Homer, belki de,

çok basit bir halk adamıydı. Öne sürdüğümüz bu şüphe, Horace'nin, *Şiir Sanatı* adlı eserinde söyledikleriyle doğrulanır. Horace'ye göre, Homer'den sonra ortaya konan yeni tragedyanın karakterlerini veya kişilerini yaratmak bakımından güçlük doğmuştur. Dolayısıyla, Horace, bu eserde, şairlere, karakterlerini Homer'in şiirlerinden almalarını tavsiye eder. O halde, bu vahim güçlük, bütün *Yeni Komedya* karakterlerinin sunî yaratım olduğu olgusuyla bağlantılıdır. Aslında, Atina'da *Yeni Komedya*'yı tamamen kurgulu karakterlerle sahneye koymayı gerekli kılan bir kanun vardı. Grekler bunu öyle başarılı bir şekilde yaptılar ki, Latinler komedyada başarılı olmaktan ümidi kestiler. Quintilian, şu sözlerle bu durumu itiraf eder [12.10.38]: *Cum graecis de comoedia non contendimus* "Biz komedyada Grekleri geçemeyiz"

807. Horace'nin sözünü ettiği bu güçlüğe, daha büyük iki güçlüğü de ilave etmeliyiz. Birinci güçlük şudur: Herkese açık bir kalabalıkla başlayan tragedya, ilerde ayrıntılarını göstereceğimiz gibi sonradan doğduğu halde, bu derece taklit edilemez kahramansal bir şair olan Homer, nasıl olmuş da tragedyanın doğuşundan önce gelmişti? [930]. İkinci güçlük şudur: nasıl olur da felsefeden, şiirden ve eleştirel sanatlardan önce gelen Homer, bütün yüce şairlerin en yücesidir ve nasıl olur da felsefenin, şiirin ve eleştirinin icadından sonra bile onunla rekabet edebilecek hiçbir şair çıkmamıştır? Bu iki güçlüğü de bir tarafa koyarsak, Horace'nin söylediği şey ile bizim *Yeni Komedya* hakkında söylediklerimiz bağdaşır ve Patrizzi, Scaliger ve Castelvetro [384] gibi bilginleri ve farklılığın nedenini araştıran şiir sanatının diğer cesur hocalarını harekete geçirir.

808. Yukarıda Şiirsel Hikmet bölümünde ortaya konulduğu gibi, şiirin özünü oluşturan karakterleri belirlerken aradıklarımızı şiirin kökeninden başka bir yerde bulamayız [376 vd]. Keza, Sokratik Felsefenin de üzerinde düşündüğü *Yeni Komedya,* şimdiki insani âdetlerimizi ortaya koyar ve Sokratik Felsefenin insani olan ahlâki ilkeleri de buradan gelir. Bu doktrinden derinden etkilenen Grek şairleri (örneğin, Menander. Latinler, Terence'yi "yarı Menander' olarak adlandırmışlardır), akılsal maksimleri anlayamayan ancak örneklerle kavrayabilen halkı uyarabilecek ışığa ve parlaklığa sahip ideal insan tiplerinin bazı parlak örneklerini yaratabildiler. *Eski Komedya,* tıpkı, Aristophanes'in Sokrates'le bir defasında yaptığı gibi tartışmalarını veya konularını gerçek hayattan aldı ve böylece, *Eski Komedya*'nın

yıkımına neden olan rollerini ortaya koydu [906, 911]. Fakat tragedya, kahramansal nefreti doğal olarak, duygunun kökeninden, konuşmanın biçimlerinden ve genelde vahşi, kaba ve korkunç eylemleri olan ince tabiatlardan çıkan küçümsemeyi, öfkeyi, intikamı sahneye koydu. Bu tartışmalarda, harika bir hava vardır. Konular, kendi aralarında çok uyumludur ve birörnekliğe sahiptir. Grekler, bu eserleri, yalnızca, Homer'in ancak son dönemlerini görebildiği kahramansal zamanlarda üretebilirlerdi. Bu durum, aşağıdaki metafiziksel eleştiriyle gösterilir. Ortaya çıktıklarında doğru anlama sahip olan fabllar, bozulmuş ve saptırılmış olarak Homer'e ulaşmıştır [221]. Yukarıda sözü edilen Şiirsel Hikmette baştanbaşa görüldüğü gibi [514, 708], bunların hepsi, ilkin yavaş yavaş değiştirilen ve bozulan gerçek tarihlerdi ve son olarak, bozuk biçimleriyle Homer'e kadar geldiler. Dolayısıyla Homer, aşağıda belirttiğimiz gibi kahramansal şairlerin üçüncü çağına yerleştirilmelidir [905]. *Mythos* kelimesinin ilk ve uygun anlamının Grekler tarafından "gerçek anlatı" olarak tanımlandığı İlk Çağda, gerçek öyküler olarak fabllar icat edilmiştir [401, 814]. İkinci çağ, onları değiştirmiş ve bozmuştur. Üçüncü ve sonuncu çağ olan Homer'in çağı, bu fabllları bozulmuş olarak almıştır.

809. Fakat amacımıza geri dönersek, bu sonuca ulaşmak için gösterdiğimiz nedenle ilgili olarak Aristoteles, *Poetika* adlı eserinde [24.18.1460a 19], Homer'in, şiirsel yanlışlığın nasıl icat edildiğini bildiğini söyler. Çünkü Horace'nin, yücelik bakımından hayran olduğu Homer'in şiirsel karakterleri, yukarıda Şiirsel Metafizikte gösterildiği gibi, Yunanistan halkının, çeşit çeşit tikelleri bir cinse bağlayarak yarattıkları kendi hayali evrenselleriydi [209, 402, 412 vd, 934]. Örneğin halk, kahramansal şerefin tüm özelliklerini, Horace'nin Achilles karakterini tasvir ederken özetlediği gibi hızlı mizaç, titizlik, öfkelilik, acımasızlık, şiddet, güce ilişkin bütün hakları kendine mâl etme vb. gibi doğal özelliklerden çıkarılan tüm hisleri ve âdetleri *İlyada*'nın baş karakteri olan Achilles'e bağladılar. Ayrıca, kahramansal hikmetin (yani, uyanıklık, sabır, duygularını gizlemeyi bilme, gerektiğinde hile yapma, düşmanları hataya düşürmek için durmadan konuşma ve davranışını değiştirme) tüm hislerini ve âdetlerini *Odyssey*'in baş karakteri Ulysses'e bağladılar. Budala ve aptal Grekleri uyandırmak ve harekete geçirmek için onların dikkatini çekecek özel insanların eylemlerini bu iki karakterle anlattılar. Bir ulusun yarattığı bu iki karakter, yalnızca, doğal bir şekilde birörnek

olarak kavranabilirdi (burada birörneklik, tek başına bir fablın inceliği veya güzelliği ve çekiciliğini barındıran bir ulusun ortak anlamını taşır ve bu fabllar, son derece iyi işleyen bir hayal gücüyle, ancak yüceltilerek yaratılabilirdi [142–144]. Şiirin iki iç özelliği buradan elde edilir. Bunlardan biri şiirsel yüceliktir ki bu aynı zamanda popüler olmayı da içerir. Diğeri ise, ilkin kendileri için kahramansal karakterler yaratmış olan insanların, daha sonra, insani âdetleri, ünlü birtakım karakterle kavramalarıdır.

[BÖLÜM V] GERÇEK HOMER'İN KEŞFİ İÇİN FELSEFİ DELİLLER

810. Bu bakış açısına göre, aşağıdaki felsefi deliller toplanabilir.

I

811. Her şeyden önce, yukarıdaki aksiyomlar arasında da sayılabilir olan şudur: İnsanlar, doğal olarak, kendi toplumları içinde kendilerini bağlayan kurumları ve kanunları belleklerinde korumayı sürdürürler.

II

812. Castelvetro* tarafından anlaşılan hakikate göre, ilkin tarih, sonra şiir sanatı gelmiş olmalıdır. Çünkü tarih, hakikatin basit bir ifadesidir fakat şiir bunun yanı sıra bir taklittir. Ancak, bu bilginler çok dikkatli olmalarına rağmen şiirin gerçek ilkelerini keşfetmek için onları başka felsefi delille bağlayarak bu ipucunu kullanmakta başarısız olmuşlardır.

III

813. Mademki şairler kesin olarak sıradan halk (vulgar) içindeki tarihçilerden önce gelmiştir, o halde, tarihin, ilkin şiirsel olması gerekir.

IV

814. Fabllar, kökenleri bakımından gerçek ve şiddet dolu hikâyelerdi. Dolayısıyla, *mythos*, fabl *vera narratio* olarak tanımlandı [401,

---

* Lodovico Castelvetro, *Poetica d'Aristotile vulgarizatta et sposta*, 1576, ss. 4-6.

808]. Onlar, köken itibariyle kaba oldukları için, gitgide asıl anlamlarını kaybettiler değiştiler, olağandışı hâle geldiler; bundan sonra karanlık, rezalet dolu ve sonunda da inanılmaz hâle geldiler [221, 708]. Bunlar, İkinci Kitapta başlı başına incelendiği gibi fabların güçlüklerinin yedi kaynağıdır.

V

815. Aynı Kitapta gösterdiğimiz gibi bu fabllar, Homer tarafından bozuk ve çarpık bir halde alınmıştır [808].

VI

816. Fabların esasını teşkil eden şiirsel karakterler, formları ve özellikleri konulardan soyutlayamamaktan kaynaklanan doğal bir gereksinimden doğmuştur. Sonuç olarak fabllar, en büyük barbarlık zamanlarında bu doğal gereklilikten çıkmış olduğu için bütün insanların düşünme tarzı bu şekilde olmalıydı [209]. Tikelleri genişletmek fabların daimi bir özelliğidir. Bunun hakkında, Aristoteles'te güzel bir pasaj vardır [*Rhetoric* 2.21.1395 b1-10]. Aristoteles, bu pasajda, sınırlı fikirlere sahip insanların, her tikeli bir özdeyişe veya kurala yükselttiği şeklinde yorum yapar. Bunun nedeni, sınırsız olan insan zihninin, duyuların gücüyle sınırlandırıldığı için kendi ilahî tabiatını başka türlü ifade edemiyor olması ve hayal gücü içindeki tikelleri genişletiyor olmasıdır. Belki de bundan dolayı hem Grek hem de Latin şiirinde tanrıların ve kahramanların imgeleri daima insanlarınkinden daha büyük görünür. Barbarlığın geri dönüş zamanlarında özellikle Ölümsüz Baba'nın, İsa Mesih'in ve Bakire Meryem'in tasvirleri çok fazladır.

VII

817. Barbarlarda bir konu üzerinde tekrar düşünebilme eksikliği vardır. Ayrıca, bu tarz düşünme kötü kullanıldığında, yanlışlığın kökenidir. İlk kahramansal Latin şairleri, gerçek tarihleri, yani Roma Savaşları'nı şarkı olarak söylemişlerdir. Geri dönmüş barbar zamanlarda, barbarlığın bu tabiatından dolayı, Gunther, Apulialı William gibi Latin şairleri ve diğerleri de tarihten başka bir şey söylememişlerdir [471]; aynı dönemin romancıları da onların gerçek tarihleri yazdıklarını düşünmüşlerdir. Felsefeyle aydınlanmış bir çağdan gelen Boiardo ve Ariosto bile, şiirlerinin konusunu Parisli Piskopos Tur-

pin'in tarihinden aldılar. [159]. Düşünme gücü (reflection) eksik olan barbarlık tabiatının (doğal olarak gerçek, açık inançlı, cömert ve yüce gönüllü [516, 708]) bunları nasıl yarattığını kimse bilemez. Dante bile, en üstün bâtınî (esoteric) bilgiyle dolu olmasına rağmen, *Komedya*'sının sahnesini gerçek kişilerle doldurdu ve ölünün hayatındaki gerçek olayları betimledi [786]. Greklerin Eski Komedya oyununda gerçek kişiler betimlendiği için, şiirine *Komedya* ismini verdi [808]. Bu bakımdan Dante'nin eseri, *Odyssey*'in tamamen aktarma olması gibi, Dionysius Longius'un bütünüyle dramatik ve temsilî dediği [S. 9.13] Homer'in *İlyada*'sına benziyordu. Francesco Petrarca da çok bilgili bir adam olmasına rağmen, yine de, İkinci Kartaca Savaşı'nı, Toskan'daki kahramansal bir nota olan ve tarihlerin bir toplamından başka bir şey olmayan *Trionfi*'sinde Latince şarkılar biçiminde anlatır. Burada, ilk fabların, tarihler olduğu hakkındaki açık delilimiz görünür. Çünkü, satirler gerçek olmakla kalmayıp iyi bilinen kişilerin kötü yanlarını dile getirir. Tragedya, delillerini şiirsel tarihin karakterlerinden alır. Eski Komedya planlarını yaşayan ünlü kişilere uygular. Yeni Komedya en canlı düşünme zamanlarında doğmuştur, son olarak, karakterleri tamamen kurgusal olarak icat etmiştir (Tıpkı, İtalyan dilinde Yeni Komedya'nın yalnızca muhteşem bilgin Cinquecento ile yeniden gelmesi gibi) ve ne Grekler arasında ne de Latinler arasında, bir tragedyanın kahramanı olup da tamamen kurgusal olan bir karakter vardır. Bu, tarih tarafından güçlü biçimde doğrulanmadığı sürece, argümanları daima trajik olan ve müzikal dramalar kabul etmeyen sıradan (vulgar) bir üslupta bulunur. Halbuki tarih, komedyalarda kurgusal planları hoş görecektir. Çünkü onlar, herkese açık olmayan özel hayata değindiğinden, tarih bu planların gerçek olduğuna inanır.

VIII

818. Şiirsel karakterler, bu tabiata sahip olduklarından Greklerin şiirsel mecazları, yukarıda, yalnızca Yunanistan'ın en erken zamanlarına gönderme yaparak, Şiirsel Hikmet kısmında başlı başına gösterdiğimiz gibi, ister istemez tarihsel işaretler içermektedir.

IX

819. Bu tarihler doğal olarak, bizim ilk felsefi delilimizden dolayı [811], halk birliklerinin belleklerinde korunmuştur. Çünkü ulusların

çocukları gibi onlar da harika bir şekilde güçlü belleklere sahip olmalıydılar [211] ve bu, ilahî inayet olmadan mümkün değildi. Çünkü Homer zamanına kadar Apion'a karşı Josephius'un otoritesi üzerine henüz ortak bir el yazısı icat edilmemişti [66]. Bu insaniyete ulaşma fakirliğinde, hemen hemen bütünüyle bedensel olan ve neredeyse hiçbir konu üzerine tekrar düşünmeyen insanlar [375], tikelleri algılamada çok canlı duyulara, onları kavramada ve genişletmede güçlü imgeleme, bu tikellerden bir cins yaratmakta keskin intikale ve bu cinsleri korumakta sağlam bir belleğe sahip olmalıydılar. Bu yeteneklerin zihinle ilgili olduğu gerçektir. Fakat onların kökleri bedendedir ve güçlerini bedenden alırlar. Bellek ile imgelem aynı olmaları nedeniyle Latincede *memoria* olarak adlandırılırlar (Terence'de [*Lady of Andros* 625], hayal edilebilir, kurgulanabilir, imgelenebilir anlamıyla *memorabile* kelimesini görürüz ve müşterek olarak *comminisci* kelimesinin, yapar gibi görünmek, taklit etmek anlamında olduğunu buluruz. Bu nedenle kurgu için *commentum* kullanılmıştır). İmgelem, aynı şekilde, yaratıcılık veya icat anlamında kullanılmıştır (barbarlığın geri dönüş zamanlarında mahir bir adam *imaginative fantastico* olarak adlandırıldı. Böylece, örneğin Cola di Rienzo, bu türün çağdaş biyograficisi olarak betimlenir [699]). Belleğin böylece üç farklı yönü vardır: Şeyleri hatırlayan bellek, onları değiştiren veya taklit eden imgelem, onlara yeni bir tarz veren ya da onları uygun düzenlemelere ve bağlantılara koyan icat. Çünkü bu nedenlerle teolojik şairler, Müzlerin annesini, Bellek (Memory) olarak adlandırırlar.

X

820. Şairler, bu nedenle, ulusların ilk tarihçileri olmuşlardır [464-471]. Bu Castelvetro'nun şiirin gerçek üç kökenini bulmak için darbımesel kullanmakta başarısız olmasının da nedenidir [812]. Keza, o ve meseleyi tartışan diğerlerinin (Platon ve Aristoteles'ten bu yana) kolayca tespit ettiği gibi bütün gentil tarihçiler, bizim Aksiyomlarda [202] ileri sürdüğümüz ve Şiirsel Hikmette ispat ettiğimiz üzere fabllarla başlamışlardır.

XI

821. Şiirin tabiatından dolayı, bir kimsenin aynı zamanda yüce bir şair ve yüce bir metafizikçi olması imkânsızdır. Çünkü metafizikçiler, zihni, duyulardan soyutlar ve şiirsel yetenek ise zihni tamamen duyuların içine daldırmalıdır; metafizikçiler evrensellere yükselir. Oysa şiirsel yetenek tikellerin içine, derinlere dalmalıdır.

XII

822. [213]. Aksiyomdan dolayıdır ki, doğal yeteneğe sahip olmayan biri başka her türlü işi çalışarak başarabilir fakat şiirde çalışarak başarma, doğal yetenekten yoksun olan için hiç de mümkün değildir. Şiirsel ve eleştirel sanatlar zihni nakış gibi işlemeye yarar. Fakat zihni büyütmeye yaramaz. Çünkü incelik, küçük bir değerdir ve büyüklük, doğal olarak bütün küçük şeyleri küçümser. Gerçekte, nasıl hızla akan sel çamurlu suları taşımakta, taşları sürüklemekte ve gövdeleri akışının şiddetiyle yuvarlamakta başarısız değilse, aynı şekilde, selin büyüklüğü, bizim sık sık Homer'de bulduğumuz gibi, yetersiz açıklamaların nedenini izah eder.

XIII

823. Ancak bu, Homer'i bütün yüce şairlerin bile babası ve prensi olmaktan geri koymaz.

XIV

824. Aristoteles'in, Homer'in karakterleri taklit edilemez şeklindeki Horace'nin fikrine eşdeğer olarak Homer'in yalanlarını eşsiz bulduğunu görmüştük. Homer'in karakterleri taklit edilemez [809].

XV

825. Homer, hakiki tutkuların ifadesi olması gereken şiirsel cümlelerinde çok üstündür veya parlak bir imgelem kendini bize hissettirir ve hâlâ parlayan bir imgelem tarafımızdan doğru olarak hissedilmelidir ve bu şiirsel ifadeler, bu yüzden onları hissedenlerde ayırt edilmelidir. Böylece biz, genel olarak hayat hakkındaki özdeyişleri filozofların ifadeleri olarak ve tutkuların yansıması olan düşünceleri hatalı ve soğuk şairlerin eseri olarak tanımlarız [703 vd].

XVI

826. Homer'deki vahşi ve yabani şeylerden elde edilmiş olan şiirsel karşılaştırmalar kesinlikle emsalsizdir, kıyas kabul etmez [785].

XVII

827. Homervari çarpışmaların ve ölümlerin kavga dolu oluşu *İlyada*'ya başlı başına olağanüstülük katar.

XVIII

828. O halde bu ifadeler, karşılaştırmalar ve betimlemeler, sakin, eğitimli, yetişmiş ve ince düşünen bir filozofun doğal bir üretimi olamazdı.

XIX

829. Homerik kahramanlar, kendilerine özgü âdetlerinde zihinlerinin saçmalıkları bakımından oğlanlar gibi, imgelemlerin dinçliği bakımından kadınlar gibi ve öfkeleri kaynayan, şiddetli arzuları çalkantılı gençler gibidirler ve bu yüzden bir filozofun onları çok doğal ve hoş karşılaması imkânsızdır [786].

XX

830. Grek halkının, dillerinin biçimlendiği süreçte, dilin aşırı fakirliği içinde kendilerini ifade etmeye çalıştıkları beceriksizlikler ve bozukluklar, acemiliğin sonuçlarıdır [456 vd].

XXI

831. Şiirsel Hikmet bölümünde kesinlikle öyle olmadığını gösterdiğimiz gibi Homerik şiirler, bâtınî hikmetin en yüce gizemlerini içerseler bile bu şiirlerin ortaya konulduğu biçim, bir filozofa uyan dürüst, doğru sözlü, düzenli ve ciddi bir zihin tarafından kavranmış olamazdı [384].

XXII

832. Kahramansal dil, şeyleri uygun şekilde tanımlamak için gerekli olan cins ve türlerin eksikliğinden doğan ve bunun sonucunda bütün insanlarda müşterek olan tabiat gereksiniminden ortaya çıkan benzerlikler, imgeler ve mukayeseler diliydi.

XXIII

833. İlk ulusların kahramansal mısrayla konuşması, doğal bir gereksinimdi [463 vd]. Burada da, ortak el yazısı karakterlerinin henüz icat edilmediği zamanda, ilâhi inayetin, ulusların mısra biçiminde konuşmalarını emretmesine hayran olmalıyız. Bu ilk uluslar, ailelerinin ve şehirlerinin tarihlerini çok kolayca akılda tutabilmek için bunları belleklerine ölçü ve ritimle yerleştirmişlerdir.

XXIV

834. Bu fabllar, ifadeler ve âdetler, bu dil ve mısra hepsi bir arada kahramansal olarak adlandırılmıştır. Bunlar yukarıda Şiirsel Hikmet bölümünde gösterildiği üzere [634 vd] tarihin kahramanlara tayin ettiği zamanlarda geçerliydi.

XXV

835. Yukarıda söylenenlerin hepsi de tüm halkın özellikleriydi ve sonuç olarak bu insanların bütün fertlerinde ortaktı.

XXVI

836. Bunun yanı sıra, Homer'i şairlerin en büyüğü yapan yukarıda sözü edilen bütün özelliklerden dolayı, Homer'in bir filozof olduğunu reddettik [787].

XXVII

837. Batînî hikmete ait anlamlandırmanın, daha sonra gelen filozoflar tarafından Homerik fabllara zorla sokulduğunu yukarıda Şiirsel Hikmet bölümünde göstermiştik [515, 720 vd].

XXVIII

838. Fakat batînî hikmetin, yalnızca birkaç kişiyle sınırlı olması gibi kahramansal fablların özünü oluşturan kahramansal şiirsel karakterlerdeki uyumu, felsefe, şiir sanatı ve eleştiri sanatıyla uğraşan bilgili insanların bugün başaramadıklarını görmüştük. Horace'nin Homer'e bu zaferi vermesi bu uygunluktan kaynaklanır. Aristoteles, Homer'in, emsallerinin üstünde olduğunu; Horace ise, Homer'in karakterlerinin taklit edilemez olduğunu söyler. Her ikisinin sözü de aynı anlama gelmektedir.

[BÖLÜM VI] GERÇEK HOMER'İN KEŞFİ İÇİN FİLOLOJİK DELİLLER

839. Çok sayıdaki felsefi delillere, aralarında, kesin olarak kendisinden daha eski *profan* bir yazara sahip olmadığımız Homer'i (Yahudi Josephus'un kuvvetle belirttiği gibi) de saymamız gereken gentil ulusların kurucularının metafiziksel eleştirisinden daha fazla sonuç çıkararak, aşağıdaki filolojik delilleri ekleyebiliriz.

I

840. Bütün eski *profan* tarihlerin fabl dolu başlangıçları vardır [202].

II

841. Germenler ve Amerikalı Yerlilerde olduğu gibi dünyanın hiçbir başka ulusuyla iletişimi olmayan barbar insanlar, kendi tarihlerinin başlangıçlarını mısralarda gizlenmiş olarak bulmuşlardır [470].

III

842. Roma tarihini yazmaya başlayanlar şairlerdi [471, 871].

IV

843. Geri dönmüş barbar zamanlarda, tarihler Latince yazan şairler tarafından yazılmıştır.

V

844. Mısırlıların büyük rahibi Manetho, Mısır'ın hiyerogliflerde yazılmış eski tarihini yüce bir doğal teoloji olarak yorumladı [222].

VI

845. Şiirsel Hikmet bölümünde gösterdiğimiz gibi, Grek filozofları da Yunanistan'ın erken dönemlerindeki tarihini anlatırken aynı şekilde fabllar hâlinde aktardılar [361 vd].

VII

846. Bu yüzden, yukarıda, Şiirsel Hikmette [384, 403] Manetho'nun yolunu tersine çevirmekte ve mistik yorumlardan arındırarak, fabllara kendi orijinal tarihsel mânâlarını geri vermekte zorlandık ve yapabildiğimiz kadar doğallıkla ve kolaylıkla, onları şiddetten veya

çarpıklıktan kurtarmaya ve içerdikleri tarihsel mecazların onlara uygun olduğunu göstermeye mecbur kaldık.

VIII

847. Fablların tümü, güçlü biçimde Strabo'nun şu değerli pasajdaki iddiasını doğrular [1.2.6]. Herodot'tan önce veya daha doğrusu Miletli Hecataeus'tan önce, Yunanistan halkının tarihi tümüyle kendi şairleri tarafından yazılmıştır.

IX

848. İkinci Kitapta biz hem eski hem de modern ulusların ilk yazarlarının, şairler olduğunu göstermiştik [464- 471].

X

849. *Odyssey*'de iki kıymetli pasaj vardır [11.367 vd]. Orada bir hikâyeyi iyi anlatan bir konuşmacı övülürken, onun, hikâyeyi tıpkı bir müzisyen veya şarkıcı gibi anlattığı söylenir. Bunlar gerçekte, Homerik şiirlerin bazı kısımlarını belleklerinde her zaman canlı tutan sıradan insanlar olan ve Homer'in şiirlerini şairâne söyleyen kişilerdir.

XI

850. Yahudi Flavius Josephus'un, Grek gramercisi Apion'a karşı olan sağlam iddiasına göre [66] Homer, şiirlerinin hiçbirini yazılı olarak bırakmamıştır.

XII

851. Rapsodlar, panayır ve festivallerde Homer'in eserlerini şarkı biçiminde söyleyerek Grek şehirlerine gittiler. Bunlardan bazıları Homer'in eserlerinden birini bazıları ise diğerini dile getirdiler.

XIII

852. Rapsodların isminin etimolojisi, onu oluşturan iki kelimeden dolayıdır, rapsodlar, şarkıları bir araya getirirken onları kesinlikle kendi halklarından başka hiç kimseden toplamayan şarkıcılardır. Benzer şekilde [ortak isim] *homēros*'un birlikte demek olan *homou* ve bağlamak demek olan *eirein*den geldiği söylenir. Bu köken, fabların bir bağlayıcısı ve toplayıcısı olarak bizim Homer'imize uygulan-

dığı zaman, doğal ve yerinde göründüğü kadar zoraki gibi de görünür.

XIV

853. Atina'nın tiranları Psistratidler Homer'in şiirlerini böldüler ve düzenlediler ya da [iki gruba] böldürdüler ve düzenlettirdiler: *İlyada* ve *Odyssey*. Buradan anlıyoruz ki bu eserler düzenlenmeden önce karışık bir yığın oluşturuyorlardı. Bu iki şiirin bünyesi arasındaki büyük farklılıkta da bunu görebiliyoruz.

XV

854. Cicero'nun *Tanrıların Tabiatı Üzerine* adlı eserinde [yani, *Hatip Hakkında*'da 3.34.137 ve daha ziyade Platon'un *Hipparchus*'unda 228 B] yazdığı gibi Psistratidler artık bundan sonra şiirlerin bütün Atina festivallerinde rapsodlar tarafından söylenmesini emrettiler. Bu noktayı Aelian da belirtmiştir [*Çeşitli Tarih* 8.2]. Aelian'ın editörü [Johann] Scheffer de bu noktada onu izlemiştir.

XVI

855. Fakat Psistratidler, Atina'dan, Tarquinlerin Roma'dan sürülmesinden yalnızca birkaç yıl daha erken sürüldüler. Böylece, Homer'in Numa'nın zamanı kadar geç yaşadığını farz edersek [803], bu rapsodların Homer'in şiirlerini belleklerinde korumaya devam ettiği sürece, bu şiirlerin Psistratidlerden sonra da uzun bir zaman yaşamış olması gerekir. Bu gelenek, bütün değerini, Aristarchus'un Homer'in şiirlerini temizlemesi, bölmesi ve düzenlemesinden alır. Bu, alelâde (vulgar) yazı olmadan yapılamazdı ve bundan dolayı o zaman orada bu şiirlerin birkaç kısmını ezbere şarkı olarak söylemek için rapsodlara gerek yoktu.

XVII

856. Bu akıl yürütmeye göre, eserlerini yazılı olarak bırakan Hesiod'a, Psistratidlerden sonra yer vermek gerekir. Çünkü kronolojistlerin ona, Homer'den otuz yıl önce yer verme yolundaki boş gayretlerine rağmen, Hesiod'un yazılarının da Homer'de olduğu gibi rapsodların belleğiyle korunduğunu farz etmek için hiçbir dayanağımız yok. Bununla birlikte Homer'i anlatan rapsodlar, tanrıların kökenlerinden Ulysses'in Ithaca'ya geri dönüşüne kadar Yunanistan'ın fabl

dolu tarihini korumuş olan "halka şairleri"ydi. *Kyklos* (daire, halka)'tan dolayı böyle adlandırılan bu şairler, festival günlerinde kendi etraflarında bir halka şeklinde toplanan insanlara fabları şarkı olarak söyleyen halktan (vulgar) insanlardan başkaları değildi. Halka, önceleri, Horace'nin *Şiir Sanatı* [32] adlı eserinde *vilem patulumque orbem,* "temel ve geniş daire" cümleciğinde geçer. Bunun üzerine Dacier, Horace'nin burada, uzun destan parçalarını ve atasözlerini kastettiğini iddia eden yorumcularla hiç de tatmin olmaz ve belki de onun tatmin olmayışının nedeni şudur: Bir plan içeren destan parçasının (episode) uzun olduğu için basit olması gerekmez. Örnek vermek gerekirse, büyük bahçede Rinaldo ve Armida'nın sefasını anlatan kısım ve Erminia ile yaşlı çobanın sohbetinin tadını anlatan kısım gerçekte uzundur fakat bu yüzden değersiz değildir. Çünkü, ilki çok süslüdür, ikincisi ise ince ve zariftir ve her ikisi de soyludur. Fakat bu pasaja göre, Horace, tragedya şairlerine, argümanlarını Homer'in şiirlerinden almalarını tavsiye ettikten sonra, şöyle bir güçlüğün içine düşer: Bu durumda onlar yaratıcı şairler olamazlardı, çünkü, hikayelerinin konularını da Homerin icat ettiği konulardan alacaklardı. Horace, buna şöyle cevap verir: Eğer onlar, zihinlerinde şu üç şeyi tutarlarsa, Homer'in epik hikâyeleri, kendilerinin de trajik hikayeleri olacaktır. İlki, boş paragraflar oluşturmaktan sakınmaktır. Bizim şimdi bile gördüğümüz şekilde, insanlar *Orlando furioso* veya [Orlando] *innamorato*yu veya başka uyaklı romantik hikayeleri, şölen günlerinde, yalın ve geniş halkalar oluşturan boş insanlara okuyorlar ve her şiir kıtasını ezbere söyledikten sonra, birçok kelimeyle düz yazıda açıklarlar. İkincisi, inançlı çevirmenler olmaktır. Üçüncüsü ve sonuncusu, Homer'in kendi kahramanlarına atfettiği karakterlere bağlı kalarak Homer'inkilerle uyum içinde olan yeni ifadeler, konuşmalar ve eylemler türeten aşağılık taklitçiler olmamaktır. Böylece, benzer konularda onlar, Homer stilinin yeni şairleri olacaklardır. Bu nedenle aynı pasajda Horace, "halka şairi" hakkında önemsiz bir pazar yeri şairi olarak konuşur. Bu türün yazarları alelâde bir şekilde *kyklioi* ve *enkyklioi* ve onların toplu eseri *kyklos, epikos, kyklia epē, poiēma enkyklikon* olarak ve bazen de Gerard Langbaine'nin Dionysius Longinus'a yazdığı önsözde görülüğü gibi kyklos olarak adlandırılır. Böylece, bu yolda, tanrılar hakkındaki fabların hepsini anlatan Hesiod'un, Homer'den daha erken olması mümkündür.

XVIII

857. Bu nedenle, aynı şey, mısrayla değil düzyazıyla yazılmış birçok büyük eser bırakan Hipokrat hakkında da söylenebilir. Öyle ki, onun eserleri, elbette ki ezberleyerek korunamazdı. Bu nedenle aşağı yukarı O, Herodot zamanına yerleştirilir.

XIX

858. Bütün bunlardan dolayı, [açıktır ki G. J.] Voss [Herodot tarafından aktarılan 5.59 vd] Josephus'u çürütebilmeyi düşündüğü üç kahramansal yazıtta iyi inanca yer vermiştir. Keza, ilki, Amphitryon'un, ikincisi, Hippocoön'un ve üçüncüsü, Laomedon [yani, Laodamas]'un olan bu yazıtlar madalya kalpazanları tarafından şu anda yapılanlara benzer sahtekârlıklardır. Martin Schoock, Voss'a karşı Josephus'a dayanarak iddiasını temellendirir.

XX

859. Homer'in hiçbir şekilde Grek halk (vulgar) harflerinden söz etmediğini ve Bellerophon'a tuzak kurmak için Proetus tarafından Eureia'ya yazılan mektubun *sēmata* tarzında yazıldığını söylediğini de ilâve etmeliyiz [433].

XXI

860. Aristarchus, Homer'in şiirlerini düzeltmesine rağmen, yine de bu şiirlerde Yunanistan'ın çeşitli halklarının dilsel ifadeleri olan lehçelerdeki ve konuşmalardaki uygunsuz ifadelerin büyük çoğunluğu kalmıştır. Bunun yanı sıra ölçüde aşırılıklar kalmıştır.

XXII

861. Homer'in anayurdu bilinmemektedir [784 vd].

XXIII

862. Hemen hemen bütün Yunanistan şehirleri Homer'in memleketi olduğu iddiasındadırlar [788].

XXIV

863. Yukarıda ileri sürdüğümüz güçlü varsayımlara göre, *Odyssey*'in Homer'i Yunanistan'ın batısından güneyine doğru olan bölgedendir

ve *İlyada*'nın Homer'i ise doğusundan kuzeyine doğru olan bölgedendir [789].

XXV

864. Homer'in çağı da bilinmemektedir [792 vd].

XXVI

865. Bu noktadaki fikirler, o kadar çok ve o kadar çeşitlidir ki, uyuşmazlık 460 yılına kadar uzar. Aşırı tahminler Homer'i, Truva Savaşı kadar erkene koyduğu gibi Numa zamanı kadar geç bir tarihe de koyar [803].

XXVII

866. İki şiirin bünyesindeki büyük farkı ihmal eden Dionysius Longius, Homer'in, *İlyada*'yı gençliğinde, *Odyssey*'i ise yaşlılık çağında yazdığını söyler [803]. Homer'in nerde ve ne zaman yaşadığıyla ilgili olarak bu iki önemli tarihsel olguyu bilmiyoruz. Tarih, Yunanistan'ın en büyük ışığını anlatırken bu noktada bizi karanlıkta bırakmıştır.

XXVIII

867. Bu düşünce, Herodot'a inancı veya *Homer'in Hayatı*'nın yazarı her kim ise ona duyulan inancı yıkabilir. Bir filozof olan ve Homer hakkında bir hayli temkinli konuşan Plutarch tarafından yazılan *Homer'in Hayatı* adlı eser, tam bir cilt dolduracak şekilde ayrıntılı ve güven verici biçimde anlatılır [780].

XXIX

868. Fakat belki de Longinus, tahminini şu olgu üzerinde temellendirmiştir. Homer, *Odyssey*'de, yaşlılığın harp manevralarını ve Ulysses'in karakteristiği olan hilelerini anlatırken *İlyada*'da gençlik özellikleri olan Achilles'in gururunu ve öfkesini tasvir eder.

XXX

869. Gelenek der ki, Homer kördü ve körlüğünden dolayı, İonya lehçesinde kör demek olan Homer ismini almıştır.

XXXI

870. Homer de kendisini büyüklerin ziyafetlerinde şarkı söyleyen kör bir şair olarak betimler. Örneğin, Alcinous tarafından Ulysses için verilen ziyafette [O. 864] ve âşıklar bayramında şarkı söyleyen biri olarak tanımlar [O. 1.153 vd].

XXXII

871. Körün belleğinin çok güçlü olması insani tabiatın bir özelliğidir.

XXXIII

872. Son olarak, [gelenek der ki] Homer fakirdi ve kendi şiirlerini söyleyerek Yunanistan pazarlarında dolaşırdı.

[KISIM II]

GERÇEK HOMER'İN KEŞFİ

[GİRİŞ]

873. O halde, üzerinde düşündüklerimizi veya Homer ve onun şiirleri üzerine başkalarından naklettiklerimizi, böyle bir sonuca gitmeye niyet etmeksizin aktardık. –*Yeni Bilim*'in (şimdiki metotla çalışılmamış olan) ilk basımının okuyucuları, keskin görüşlü ve bilgin insanlar şimdiye kadar Homer'in gerçek olmadığına inanılmasından şüphe ettiler.– O halde bütün bunlar, Truva Savaşı'nda olduğu gibi Homer'in durumunda da aynı şeyin olduğunu bizi doğrulamaya zorlar. En sağgörülü eleştirmenler, tarihteki ünlü bir döneme işaret etmesine rağmen Truva Savaşı'nın olmadığını iddia etmişlerdir. Kesin olarak Truva Savaşı olmamışsa ortada Homer de olmayacaktır. Böylece, şiirlerinin biçimindeki bazı büyük güçlükler onun tabiatta bulunan özel bir adam olarak asla var olmamış olduğu ve ideal olarak yaşatılan bir şair olduğu sonucuna bizi götürür. Fakat şiirlerinin yaşatılması, canlı tutulması, Homer'in bir idea olduğu veya kendi tarihlerini şarkılar halinde söyleyen Yunanistanlı insanların kahramansal bir karakteri olduğu şeklindeki ortak bir düşünceye zorlar görünmektedir.

[BÖLÜM I] ŞİMDİYE KADAR HOMER HAKKINDA DOĞRU OLDUĞUNA İNANILAN ANCAK DOĞRU OLMAYAN DURUMLAR VE OLANAKSIZLIKLAR BURADA KEŞFEDİLDİ

874. Bu keşfin ışığı altında Homer hakkında olanaklı görünmeyen sözlerle bütün nakledilenlerin burada keşfedilen Homer açısından olanaklı ve yerinde olduğuna inanıldı. Bu belirlemelere göre, Homer konusunda belirsiz bıraktığımız şeylerin en önemli olanları şunları söylemeye bizi zorlar:

I

875. Grek halkının, Homer'in kendi şehirlerinden olma şerefi adına birbirleriyle yarışmasının ve hemen hemen hepsinin Homer'in kendi vatandaşları olduğunu iddia etmesinin nedeni, bizzat kendilerinin Homer olmasıdır [788 vd, 861 vd].

II

876. Onun çağı hakkındaki fikirlerin de çok çeşitli olmasının nedeni şudur: Bizim Homer'imiz, Truva Savaşı'ndan 460 yılına bağlanan Numa zamanına kadar Yunanistan halkının dilinde ve belleğinde gerçekten yaşamıştır [803].

III

877. Ve körlük [869 vd].

IV

878. Ve Homer'in fakirliği [872], kör oldukları için fevkalâde güçlü bellekleri olan, fakir oldukları için Yunanistan şehirlerinde Homer'in şiirlerini söyleyerek hayata katlanan ve her biri *homeros* olarak adlandırılan rapsodların karakteristiğiydi. Onlar, kendi tarihlerini şiirler hâlinde düzenlemiş olan bu halkların bir parçası oldukları gibi bu şiirlerin de yazarlarıydılar.

V

879. Böylece Homer, *İlyada*'yı gençliğinde düzenledi, yani Yunanistan henüz gençken; sonuç olarak, gurur, öfke gibi yüce tutkularla kaynaşırken ve intikam arzusuyla doluyken. Bunlar, ikiyüzlülüğü hoş karşılamayan fakat yüksek ruhluluğa âşık olan tutkulardı ve böylece Yunanistan, şiddetin kahramanı Achilles'e hayran oldu. Fakat Ho-

mer, *Odyssey*'i yaşlılık çağında yazdı. Yani, Yunanistan'ın ruhu, gururun annesi olan düşünme (reflection) ile sükûn bulduğunda. Öyle ki Yunanistan, hikmetin kahramanı Ulysses'e hayran olmuştu. Böylece Homer'in yaşlılık zamanında, Alcinous'un lüksünde, Calypso'nun hikâyelerinde, Circe'nin zevklerinde, Sirenlerin şarkılarında, Penelope'nin iffetiyle ilgili olarak âşıkların oyunlarında ve girişimlerinde, kuşatma ve saldırıları men etme gibi konular ele alınır. Bu âdetlerden ikisi, bize aslında birbiriyle uyumsuz görünen aynı zaman içinde verilmiştir [803 vd, 866]. Bu güçlük, tanrısal Platon'un bu durumu çözmek için şunu açıklamasına neden olmakta yeterliydi [780]. Homer bu tiksindirici, marazi, ürkütücü ve çözülmüş âdetleri ilhamla önceden görmüştü. Ancak, bu şekilde Platon, Homer'i yalnızca Grek medeniyetinin aptal bir kurucusu yapmıştı [R. 606 E]. Çünkü Platon, bu bozuk ve batmış âdetleri kınadı ve asla öğretmedi. Bu âdetler, Grek uluslarının kurulmasından sonraya rastlamaktaydı. İnsani kurumların doğal akışının hız kazanmasıyla, Grekler çürüme noktasında acele davranmışlardır.

VI

880. Bu şekilde, *İlyada*'nın yazarı olan Homer'in, birkaç yüzyıl farkla *Odyssey*'in yazarı olan Homer'i öncelediğini gösterdik.

VII

881. Biz, ülkesinde yapılan Truva Savaşı hakkında şarkı söyleyen Homer'in Yunanistan'ın kuzeydoğusundan; krallığı Yunanistan'ın güneybatısında olan Ulysses hakkında şarkı söyleyen Homer'in ise bu bölgeden geldiğini gösterdik [789].

VIII

882. Böylece, Grek halkının arasında kaybolmuş olan Homer, eleştirmenlerin bütün suçlamalarına ve özellikle de hakkında yapılan şu suçlamalara karşı doğrulanır.

IX

883. temel cümleler,

X

884. alelâde insanların âdetleri,

XI

885. üstünkörü karşılaştırmalar,

XII

886. yöresel deyimler,

XIII

887. ölçüde izinler,

XIV

888. lehçedeki değişmeler,

XV

889. onun tanrılardan insanları ve insanlardan tanrıları yapmış olması.

890. Bu son sözü edilen fabları, Dionysius Longius, bizzat felsefi mecazların delilleriyle korumaya çalışırken kendinden emin değildir [S. 9.7]. O, şunu kabul eder: Felsefi mecazlar şarkı olarak söylendiklerinde Homer'e Grek medeniyetinin kurucusu olma şerefini vermediler [899]. Aynı güçlük, Grek insaniyet (civility)inin kurucusu olan Orpheus'un durumunda ortaya koyduğumuz gibi Homer'de de tekrarlanır [79.81]. Fakat sözü edilen özellikler ve bilhassa da en sonuncusu, bizzat Grek halkına bağlıydı. Çünkü ulusların kurulmasında olduğu gibi dindar, iffetli, güçlü, adil ve yüce gönüllü oldukları için [516] onlar, kendi tanrılarını da böyle yaptılar. Doğal teogoniden yukarıda bahsedilmişti. Daha sonra uzun yılların geçmesiyle fablar karanlıkta kaldı ve âdetler yıkılmaya yüz tuttu. Grek halkı, kendi karakterlerinin bozulmasından dolayı tanrıların da bozulmuş olduğuna hükmetti. Bunu Şiirsel Hikmet bölümünde uzun uzun göstermiştik. Şu aksiyomun da ifade ettiği gibi insanlar, doğal olarak kendi tutkuları ve faydalarına uygun olan muğlak ve şüpheli kanunlara yönelirler [220]. Onlar, eğer âdetler bakımından tanrılar gibi olmazlarsa tanrıların, onların isteklerini kabul etmemesinden korktular [221].

XVI

891. Fakat Homer'e ait olduğu doğru olan iki büyük üstünlük gerçekte tektir. Aristoteles'in dediği gibi şiirsel yanlışlık ve Horace'nin dediği gibi kahramansal karakterler yalnızca onun tarafından yaratılmış olabilirdi [809]. Bu nedenle Horace, eserinin renkleri *colores operum* [A. P. 86] dediği şeyi temellendirmekte beceri veya intikalden yoksun olduğu için kendinin bir şair olmadığını itiraf eder. Bu da Aristoteles'in cümleciğinin ifade ettiği şiirsel asılsızlıkla aynı anlama gelir. Çünkü Plautus'ta [*Braggart Warrior*, 186 değişik biçim] *obtinere colorem* ifadesinin her bakımdan gerçekmiş gibi görünen bir yalanı söyleme anlamına geldiğini görüyoruz. Bu da iyi bir fablda olması gereken şeydir.

892. Bunlara ek olarak bütün diğer üstünlükler, yani Homer'in mukayese edilemez olduğunu beyan eden şiir sanatının bütün üstadları tarafından Homer'e atfedilenler isabetlidir.

XVII

893. Onun vahşi ve yabanıl hakkındaki mukayeseleri [785, 826].

XVIII

894. Savaşlar ve ölümler hakkında, zalim ve korku dolu betimlemeleri [827].

XIX

895. Yüce tutkularla dolu cümleleri [825].

XX

896. Homer'in anlamlı ve parlak üslubu onun başlıbaşına kıyas kabul etmez bir şair olduğunu gösterir. Homer'in üslubundaki özellikler, Greklerin kahramansal çağının özellikleridir, Homer kıyas kabul etmez bir şairdi, çünkü kuvvetli bellek, sağlam imgelem ve üstün kurgu çağında ona bir filozof denemez [781-787].

XXI

897. Bu yüzden, ne felsefeler, şiir sanatları ne de daha sonra gelen eleştiri sanatları, Homer'le rekabet edebilecek bir şairi yaratabilirlerdi.

898. Dahası onun unvanı, ona verilmiş olan üç ölümsüz övgüyle temin edilmiştir.

XXII

899. ilki, Grek siyaseti veya medeniyetinin kurucusu olma övgüsüdür [783, 879,890].

XXIII

900. İkincisi, bütün diğer şairlerin babası olma övgüsüdür.

XXIV

901. Üçüncüsü bütün Grek felsefelerinin kaynağı olma övgüsüdür [779]. Bu övgülerin hiçbiri şimdiye kadar inanılan Homer'e verilmemişti. İlk övgü geçerli değildir. Çünkü, Deucalion ve Pyrrhus zamanından bu yana sayıldığında [523] Homer, Şiirsel Hikmet bölümünde başlı başına göstermiş olduğumuz gibi Grek medeniyetinin kuruluşunu hazırlamış olan evlilik kurumundan on sekiz yüzyıl sonra gelir. İkinci övgü de geçerli değildir. Çünkü Orpheus, Amphion, Linus, Musaeus ve diğerleri gibi dinî şairlerin yaygınlaşması kesinlikle Homer zamanından önceydi. Kronolojistler, Hesiod'u, Homer'den otuz yıl öncesine koyarak ona dinî şairler arasında yer vermişlerdir. Hesiod'un Homer'in zamanından önce ortaya çıktığı kesin değildir. Cicero, *Brutus* [18.71]'ünde Homer'den önce başka kahramansal şairlerin olduğunu doğrular ve Eusebius, *İncil'e Hazırlık*) adlı eserinde bazılarını ismiyle zikreder [10.11.495 bc] Örneğin Philammon, Thamyris, Demodocus, Epimenides, Aristaeus ve diğerleri. Son olarak üçüncü övgü de geçerli değildir. Şiirsel Hikmet'te tamamen ve uzun uzun gösterdiğimiz gibi filozoflar felsefelerini Homerik fabllarda keşfetmemişlerdir. Daha çok, felsefelerini oraya sokmuşlardır. Ancak, Homer'in fabllarının filozoflara kendi ulu gerçekliklerini düşünmek için fırsat veren ve onları açıklamak için filozoflara vasıtalar sağlayan –başlangıçtaki sözümüzü yerine getirdiğimiz İkinci Kitapta baştan başa gördüğümüz gibi [361 vd, 779]– şiirsel hikmetti.

[BÖLÜM II] YUNANİSTAN *GENS*LERİNİN DOĞAL HUKUKUNUN İKİ BÜYÜK HAZİNESİ OLARAK GÖSTERİLEN HOMER'İN ŞİİRLERİ

902. Fakat yukarıdakilerin hepsinin üstünde, keşfimizden dolayı, bir ek olarak en göz kamaştırıcı zaferi Homer'e atfedebiliriz.

XXV

903. Bize kadar gelmiş olan bütün gentil dünyanın ilk tarihçisi Homer'dir.

XXVI

904. Bu nedenle, onun şiirleri, bundan sonra Yunanistan'ın ilk zamanlarının âdetlerinin iki büyük hazinesi olarak yüce bir şekilde ödüllendirilecekti. Fakat On İki Levha Kanunları'nın kaderi Homer'in şiirlerinin de başına geldi. Çünkü, nasıl Solon tarafından Atinalılara verildiği, sonra da Romalılar tarafından alındığı iddia edilen On İki Levha Kanunları şimdiye kadar, Latium'un kahramansal *gens*lerinin doğal hukukunun tarihini bizden gizlediyse, aynı şekilde, özel bir adam ve usta bir şair tarafından uydurulan eserler olarak kabul edilen Homerik şiirler de şimdiye kadar Yunanistan *gens*lerinin doğal hukuk tarihini bizden gizlemişlerdir.

[EK]

DRAMATİK VE LİRİK ŞAİRLERİN AKILSAL TARİHİ

905. Yukarıda gösterdiğimiz gibi Homer'den önce şairlerin üç çağı vardı [808]. İlkin, kendileri kahramanlar olan, doğru, dinî ve zor fabllları şarkı olarak söyleyen Teolojik Şairler Çağı gelmiştir. İkinci olarak, fabllları değiştiren ve bozan Kahramansal Şairlerin Çağı [901]; üçüncü olarak, onları değişmiş ve bozulmuş biçimleriyle alan Homerik Çağ gelmiştir. O halde, en karanlık İlk Çağın tarihinin aynı metafiziksel eleştirisi, yani doğal olarak biçimlenmiş en erken ulusların fikirlerinin açıklanması, ona dayanarak filozofların karışık ve karanlık bir tarzda yazdıkları dramatik ve lirik şairlerin tarihini bizim için aydınlatabilir.

906. Filozoflar, kahramansal zamanların en eski şairi Methymnalı Amphion [yani, Arion]'u lirik şairler arasında sayarlar [908] ve *dithyramb*ı ve koroyu onun keşfettiğini, mısralarla söyleyen satirleri onun soktuğunu ve *dithyramb*ın Bacchus'u öven mısraları söylemeye önderlik eden bir koro olduğunu doğrularlar. Önemli tragedya şairlerinin, lirik süreç içinde çoğaldığını ve Diogenes Laertius'un [3.56] tragedyada koronun ilkin tek etkenle başladığını doğruladığını söyler. Ayrıca, Aeschylus'un ilk tragedya şairi olduğunu ve Bacchus'un

Pausanias [1.21.2]'a tragedyalar yazmasını emrettiğini söylerler (Horace, *Şiir Sanatı*'nın bir pasajında Thespis'in yaratıcısı olduğunu söylediği tragedya incelemesine satirle başlar; Thespis yergiyi [yani, satir oyununu] hasat zamanındaki buğday arabaları üzerinde başlatmıştır. Daha sonra filozoflar, Polemon'un tragedya şairlerinin Homer'i dediği Sofokles'in geldiğini söylerler ve çember, Aristoteles'in hepsinin en trajiği, *tragikōtatos* dediği Euripides ile tamamlanır (*Poetics* 13.10.1453 a 29]. Onlar, aynı süreçte, Eski Komedya'yı icat eden ve Sokrates'in mahvına neden olan *Bulutlar* başlıklı oyunuyla, Yeni Komedya'ya yol açan (daha sonra Menander tarafından üzerinde değişiklik yapılmıştır) Aristofanes'in geldiğini söylerler. Sonra onlardan bazıları Hipokrat'ı tragedya şairleri zamanına bazılarını da lirik sürece koydular. Fakat Sofokles ve Euripides, On İki Levha Kanunları'ndan kısa bir süre önce yaşadılar ve lirik şairler daha sonra geldi. Bütün bunların, Hipokrat'ı Yunanistan'ın Yedi Bilgesi çağına koyan kronolojiyi alt üst ettiği görülebilir.

907. Bu güçlüğü çözmek için hem lirik hem de trajik şairlerin iki türü olduğunu söylemeliyiz.

908. Eski lirik şairler, kahramansal mısrada düzenlenen manzumeleri Homer'e atfedilenler gibi, her şeyden önce tanrıların şerefine *hymn*lerin (ilahiler) yazarları olmuşlardır. Onlar, daha sonra, Achilles'in liriyle, kendinden önceki kahramanları öven şarkılar söylediği akımın şairleri olmuşlardır [I. 9.186 vd]. Benzer bir şekilde, Latinler arasında da, ilk şairler, *Salian* mısralarının yazarlarıydı. Bunlar, tanrılar adına festival günlerinde rahiplerin söylediği ve *Salii* denilen ilahilerdir. *Salian* mısralarının yazarları ilahiler yazmışlardı. Bu mısraları yazan rahipler, belki de *salio* (zıplamak) fiilinden dolayı böyle adlandırıldılar, çünkü, bu ilahiler, bir halka hâlinde dans edenlerden oluşan ilk Grek korolarında söylenen mısralardır. Bu mısraların kalıntıları bize kadar gelmiş Latin dilinin en eski âbideleridir ve onlar kahramansal mısra havasına sahiptir [438, 469]. Bunların tümü ulusların insanlığının başlangıcıyla uyumludur. İlkinde veya dinî süreçte övgü yalnızca tanrılara sunulmuştur (son barbar zamanlarda bile bu dinî âdet dönmüştü ve zamanın tek edebî adamları olan rahipler yalnızca kutsal ilahileri düzenlemişlerdir). Bunun üzerinde daha sonra kahramansal süreçte bu övgüler, Achilles tarafından söylenen şarkılar gibi yalnızca büyük kahramanların işlerine hayran olmuşlardır ve onları kutsamışlardır. Methymnalı Amphion'un bağlı olması gereken

kutsal lirik şairler bu türdendir [906]. O, kahramansal mısranın ilk türü olan tragedyanın kaba başlangıcı olan *dithyramb*ın yaratıcısıdır. Böylece, Amphion'un *dithyramb*ı ilk yergidir ve o yergiyle Horace, tragedya hakkındaki tartışmalarına başlar [A. P. 220 vd].

909. Yeni lirik şairler, prensi Pindar olan ve bizim İtalyancada *arie per musica,* müziksel olan dediğimiz mısra hâlinde şarkı sözü (melic) yazan şairlerdi. Mısranın bu türü *iambic* türü mısralardan daha sonra gelmiş olmalıdır. Bu, Greklerin ortak olarak kahramansal mısradan sonra konuştuğu, tekrarlanarak yapılan mısra türüdür [464]. O halde Pindar, lirik şairlerin şarkı söylediği, Yunanistan'ın olimpik oyunlara hayranlık duyduğu ve cesaret gösterisi yapılan zamanlarda yer almıştır. Aynı şekilde Horace, Augustus'un hükümranlığı altındaki Roma'nın en görkemli zamanında gelmiştir ve İtalyanlar arasında şarkı sözü (melic) yazma süreci, en yumuşak ve şefkatli zamanlarda ortaya çıkmıştır.

910. Trajik ve komik şiirler yazan şairler, aşağıdaki sınırlar arasında kendi akışlarında gittiler. Yunanistan'ın bir kısmındaki Thespis ve bir başka kısmında Amphion [yani, Arion] bağbozumu zamanında satiri icat ettiler. Başka bir deyişle, tragedyanın ilkel biçiminin karakterleri olan satirlerle oynanan satir oyununu icat ettiler. O günlerin kabalığı ve basitliği içinde, ayaklarını, bacaklarını, kalçalarını elde yapılmış olan keçi derileriyle kaplayarak, göğüslerini ve yüzlerini şarap tortularıyla boyayarak ve alınlarına boynuzlar yerleştirerek (belki de günümüzde bu nedenle üzüm toplayanlara hâlâ halk dilinde *cornuti,* boynuzlu denir) ilk maskeleri icat etmiş olmalıydılar. Bu anlamda bağbozumu tanrısı olan Bacchus'un, Aeschylus'a tragedyaları düzenlemeyi emretmesi çok doğru olabilir. Bunların hepsi de, kahramanların, pleplerin yarı insan yarı keçi iki tabiatlı yaratıklar olduklarını iddia ettikleri zamanla uyumludur [566, 906]. Böylece, şu varsayım için güçlü bir temel oluşur: Tragedya, başlangıcını bu satirler korosundan almıştır ve ismini de bu tür bir yarışmada kazanana verilen bir keçi, *tragos* ödülünden ziyade betimlediğimiz ilkel maskeden almıştır. Horace [A. P. 220 vd] bu konuyla ilgili herhangi bir şey söylemeksizin bunun mümkün olduğunu imâ eder ve keçiye değersiz der). Ayrıca satir, doğuşundaki bu ebedi özelliği korumuştur. Sövüp saymayı ve hakareti ifade etme: Çünkü, maske takan ve üstünde üzümlerini taşıdıkları arabaları süren rençberler, sövüp saymak serbestliğine sahiplerdi –hâlâ mutlu Campania'mızda (Bacc-

hus'un ikametgâhı olarak adlandırılan) üzüm toplayıcılarının yaptığı gibi.– Sonuç olarak, bilginlerin, Pan fablını (*pan* "bütün"e işaret eder) felsefi mitolojiye dönüştürmelerinde ne kadar az bir doğruluk payı olduğunu anlayabiliriz. Bu mitolojik düşünceye göre, Pan evrene (universe) işaret eder. Kıllı alt kısımları toprağa, kırmızı göğüs ve yüz kısmı, ateş elementine ve boynuzları da Güneş ve Ay'a işaret eder [668]. Bununla birlikte Romalılar, bu tarihsel mitolojiyi onunla ilgili olan *satyra* kelimesinde korudular. Festus'a göre, *satyra* çeşitli yiyecek türlerinden oluşmuş bir tabağı ifade ediyordu. Bundan sonra gelen ifade *lex per satyram* çok maddeli kanunu dile getiriyordu. Böylece, burada tartıştığımız dramatik hicivde, Horace'ye göre, [A. P. 225 vd] (ne Greklerden ne de Latinlerden bu türün bir örneği bize gelmiştir) çeşitli karakter tipleri görünüşlerini tanrılar, kahramanlar, krallar, zanaatkârlar ve köleler gibi yapmışlardır. Ancak, Romalılar arasında canlı kalan satir, her şiir ayrı bir tartışmaya adandığından çeşitli şekillerde incelenmemiştir.

911. Aeschylus, insani maskeler kullanarak ve satirler korosu olan Amphion'un *dithyrambını* insanların korosuna dönüştürerek Eski Tragedya'dan, yani satir oyunundan Orta Tragedya'ya geçilmesine vesile oldu. Orta Tragedya, büyük şahsiyetlerin betimlendiği ve bu nedenle de koroya uygun olan Eski Komedya'nın kökeni olmalıdır. Daha sonra, ilkin tragedyanın son formunu bize bırakan Euripides geldi. Eski Komedya, Sokrates'in ona verdiği kötü isim nedeniyle Aristophanes'le son buldu ve bize Yeni Komedya'yı miras bırakan Menander, özel oldukları için kurgusal olabilen ve bu nedenle de gerçek olduklarına inanılabilen özel ve kurgusal şahsiyetler yarattı [806, 808, 906]. Böylece, ortada artık kamusal konularda yorumları dile getiren koroya meydan kalmamıştı.

912. Bu şekilde satir kahramansal mısra türünde oluşturulmuştur. Latinler de bunu korumuşlardır. Çünkü, ilk insanlar kahramansal mısrada konuşmuşlardır. Daha sonra, bu insanlar, *iambic* mısra biçiminde konuştular. Öyle ki tragedya, çok doğal bir biçimde *iambic* mısra hâlinde düzenlenebildi ve Grek halkı o zaman nazım biçiminde konuşurken, komedya gereksiz yere önceki örneğe bağlandı. *Iambic* ölçü kesinlikle tragedyaya uygundu. Çünkü bu mısra türü, kızgınlığı açığa vurmak için doğmuştur ve ritmi, Horace'nin "hızlı ölçü" dediği şeydir [233]. Halk geleneği der ki, bu mısra türü, evlenmek için kızını kendisine vermeyi reddeden Lycambes'e karşı öfkesini açığa

vuran Archilochus tarafından icat edildi ve onun mısralarının acı dolu oluşu, baba ve kızı ümitsizlik içinde kendilerini asmaya sevk etti. Bu, isyancı pleplerin, soylularla birlikte onların kızlarını da asmış olması gereken *connubium* üzerinde kahramansal mücadelenin bir tarihi olmuş olmalıydı [598].

913. Böylece, şiir sanatının ucubeliği doğdu. Onunla şiddet, hız ve heyecan verici mısra Platon tarafından [R.394 C?] epikten bile daha üstün tutulan tragedyanın ucubeliği böyle büyük bir şiire uygun hâle getirildi ve aynı zamanda komedyanın ucubeliğinin de bu ince şiir sanatına uygun hâle getirilmesi gerçekleşti. Ayrıca, yukarıda söz ettiğimiz gibi, tragedyanın, korku dolu bir şekilde ileri çıkması gereken aynı ölçülü temeli, öfkeyi ve hiddeti ifade etmek için iyi uyarlanmış jestler, oyunlar ve komedyanın bütün zarafeti ve büyüleyiciliğini meydana getiren duygusal aşk işlerini ifade etmek için bir araç olarak iyi olduğu düşünüldü.

914. "Lirik" ve "trajik" terimlerinin gelişigüzel kullanılmasının bir sonucu olarak Hipokrat'a Yedi Bilge zamanında yer verilmiştir. Fakat ona, daha ziyade Herodot zamanında yer verilmelidir. Çünkü o, insanların hâlâ büyük ölçüde fabllarla konuştukları zamanda gelmiştir (keza, onun hayatı, fabllarla dolu bir renge sahiptir ve Herodot'un *Tarih*'i, geniş ölçüde fabllarla dolu bir biçimde anlatılmıştır). Ancak fabllar, yalnızca nesir şeklinde konuşmaya girmekle kalmamış, aynı zamanda, Herodot tarihi ve Hipokrat'ın bize kadar gelmiş olan tıp üzerine yazdığı birçok eser de halka ait (vulgar) karakterlerle yazılmıştır [857, 906].

Dördüncü Kitap

Döngü (courso), Ulusların Döngüsü

[GİRİŞ]

915. Bu Bilimin ilkelerini Birinci Kitapta kurduk. Gentil dünyanın ilahî ve insani kurumlarının kökenini İkinci Kitapta araştırdık ve keşfettik. Homer'in eserlerinin Yunanistan *gens*lerinin doğal hukukunun iki büyük hazine hikayesi olduğunu Üçüncü Kitapta keşfettik [902 vd] (Tıpkı, bizim On İki Levha Kanunları'mızın Latium'un *gens*lerinin doğal hukukunun büyük bir âbidesi olduğunu bulmamız gibi [154]). Şimdi de, felsefenin ve filolojinin verdiği ışığın yardımıyla ve ideal sonsuz tarih üzerine aksiyomlara dayanarak [241-245] Dördüncü Kitapta, Mısırlıların, kendilerinden önce de var olduklarını söyledikleri ve Tanrılar Çağı, Kahramanlar Çağı ve İnsanlar Çağı [31] şeklinde bölümledikleri üç çağla uyumlu olan, ulusların çeşitli ve farklı âdetlerini izleyerek onların döngü sürecini tartışacağız. Çünkü ulusların, üç tür tabiatından üç türlü âdetin çıktığı her ulusta mevcut olan nedenlerin ve etkilerin değişmez ve kesintisiz sürecinin bu bölünmeyle uyum içinde geliştiği görülecektir [916 vd]. Bu tabiatlardan âdetlerin üç türü doğar [919 vd]. Bu âdetlerden de *gens*lerin doğal hukukunun üç türünün çıktığı gözlenmiştir [922 vd] ve bu kanunların sonucunda toplumsal-sivil devletlerin veya yönetimlerin üç türü kurulmuştur [925 vd]. Sonunda insani toplumsal hayata ulaşmış olan insanlar bir yandan birbirleriyle iletişime geçtiğinden, yukarıda adı geçen büyük kurumların üç türü ile dillerin üç türü [928 vd] ve harflerin birçoğu [932 vd] biçimlenmiştir. Diğer yandan, ulusların adaleti temel alması sonucunda hükümlerin çoğunda olduğu gibi [954–974], otoritenin üç türü [942 vd] ve aklın üç türüyle [947 vd] yardım gören hukuk ilminin üç türü şekillenmiştir [937 vd]. Hukuk ilminin üç türünün oluşmasında, ulusların kendi hayatlarının akışında inandıkları o zamanların üç mezhebi de etkili olmuştur [975 vd]. Bu [on bir] üçlü takımdan oluşan özel gruplar, onlardan elde edilen ve bu kitapta sayılacak olan [980– 1045] diğerleriyle birlikte hepsi topyekûn bir birlik oluşturur. Bu birlik, ulusların bu dünyasında bilgi ve hayat veren ruhun birliği olan kehanete dayalı tanrısallık dininin birliğidir. Bu kurumları yukarıda farklı bölümlerde geniş bir şekilde tartışmıştık, burada onların gelişme düzenini göstereceğiz.

[KISIM I]

TABİATLARIN ÜÇ TÜRÜ

916. İlk tabiat, akıl yürütmede en zayıf [185], hayal gücünün güçlü aldanışı bakımından çok sağlam [385] olan ve bizim tanrısal tabiat da dememize izin verebilen şiirsel veya yaratıcı bir tabiattı [376]. Örneğin bu yaratıcı tabiat, her bir fiziksel nesnenin ideasına uygun olarak bu nesnelere, tanrısallık vererek canlı tözler olmayı atfetti [377, 379, 401]. Bu tabiat, bütün gentil ulusların, her birinin kendine ait belli tanrılara sahip oldukları inancı üzerinde kuruldukları zaman, bütün gentil uluslarda, ilk bilge insanlar olan teolojik şairlerin tabiatıydı. Dahası bu, bütünüyle hiddetli ve kaba bir tabiattı fakat aynı imgelem hatasına rağmen insanlar, kendilerinin yarattıkları tanrılardan çok fazla korkuyorlardı [518]. Bundan dolayı, ortada iki sonsuz özellik kaldı. Bunlardan birisi, insanların vahşiliğini sınırlamakta yeterince güçlü tek vasıta olan dindir ve diğeri de kendilerine önderlik edenlere manevi saygı gösterildiğinde dinlerin yayılmasıdır.

917. İkincisi, kahramanların bizzat kendilerinin tanrısal kökene sahip olduklarına inanmalarından kaynaklanan kahramansal tabiattır [449]. Çünkü onlar her şeyi tanrıların yarattığına ve yaptığına inandıklarından [377, 379, 508, 629] kendilerinin de Jove'un kehanetleri altında meydana gelen oğulları olarak gördüler. Bu şekilde [bir vahşi değil de] insani bir türe sahip oldukları için, kahramanlıklarının do-

ğal bir soyluluk içerdiğini kabul ettiler. Bundan dolayı da insan ırkının prensleri olduklarını düşündüler. Bu doğal soyluluk, çirkin ve vahşi karışıklıktan ve bu durumun içerdiği kavgadan kaçarak kahramanların sığınaklarına korunmak için gelenler üzerinde bir övünme vasıtası oldu. Çünkü, bu sığınaklara gelenlerin tanrıları yoktu, bu nedenle kahramanlar, onları vahşiler olarak adlandırdılar. Bu iki tabiattan yukarıda da bahsetmiştik [553 vd].

918. Üçüncüsü, zeki ve bu nedenle de ılımlı, iyi kalpli, akıllı, kanunların şuurunda olan, görev sorumluluğu bilen insani tabiat idi.

[KISIM II]

ÂDETLERİN ÜÇ TÜRÜ

919. Deucalion ve Pyrrhus'unkiler gibi birinci tür âdetlerin tümü, tufandan beri canlı olan dinlerle ve dindarlıkla karışık bir haldeydi [523].

920. İkinci tür âdetler, Achilles'le ilgili olanlar gibi asabî ve (teşrifat ve resmiyette) fazla titizdi [667, 786].

921. Üçüncü tür âdetler, toplumsal-sivil görevlerle ilgili olarak, herkese öğretilen görevini bilme âdeti idi.

[KISIM III]

DOĞAL KANUNUN ÜÇ TÜRÜ

922. İlk kanun, tanrısal idi. Çünkü insanlar, her şeyin bir tanrı olduğunu ya da bir tanrı tarafından yapıldığını düşündükleri için bütün kurumların tanrılara bağlı olduğuna inanmışlardı [379, 629, 917].

923. İkincisi, hiçbir insani kanunun olmadığı veya böyle bir kanunu engelleyebilecek hiçbir gücün bulunmadığı yerde, belli sınırlar içinde gücü koruyabilen, yalnızca dinle kontrol altına alınmış bir güç kanunu olan, kahramansal kanun idi. İlahî inayet, tabiatları gereği vahşi olan ilk insanların, doğal olarak, gücü kabul etmeleri için kendi dinleriyle ikna olmalarını emretti. Akılları yetersiz olduğu için, kehanetsel tanrısallık aracılığıyla öğüt alacakları şekilde, doğruyu (veya hakkı) şans yoluyla ölçeceklerdi. Bu güç kanunu, her hakkı, mızrağının ucuna atfeden Achilles'in kanunudur.

924. Üçüncüsü, insan aklının tamamen gelişmesiyle ortaya konan insani kanundur. [326].

[KISIM IV]

YÖNETİMLERİN ÜÇ TÜRÜ

925. İlk yönetim, tanrısaldır ya da Greklerin dediği gibi teokratiktir [629]. Teokratik yönetimlerde, insanlar, her şeyin tanrılar tarafından emredildiğine inanmışlardı [379]. Bu, bizim tarihte okuduğumuz en erken kurum olan kehanetler çağıydı. [381].

926. İkincisi, kahramansal veya çoğunlukla söylendiği gibi en güçlü mânâsına gelen *optimate*lerin yönetimleri olan aristokratik yönetimlerdir [586]. Greklerde, bu yönetimler, soyluların yönetimi anlamında Heraklitlerin yönetimleri olarak adlandırıldı (bu insanlar, Herkül'ün ırkından çıkmışlardır). Bunlar, o zamanki Yunanistan'a baştan başa yayılmışlardır ve Sparta'da daha uzun ömürlü olmuşlardır. Ayrıca onlar, Curetelerin yönetimleri olarak adlandırılmışlardır. Grekler onları Saturnia (eski İtalya)'ya, Girit ve Asya'ya yayılmış olarak bulmuşlardır [591 vd]. Bu yüzden Romalılar arasında *Quirites* yönetimleri, yani halk meclisindeki silahlı rahiplerin yönetimleri [595]. Bu tür yönetimlerde, tanrısal kökene atfedilen daha soylu bir tabiat ayrımı dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz gibi vahşi kökene sahip oldukları kabul edilen pleplerin yalnızca hayatta kalma sevincine ve doğal özgürlüklerine izin verildi [597].

927. Üçüncüsü, insani yönetimlerdir. Bu yönetimlerde, insani tabiata özgü olan zekânın eşitliğe verdiği değer söz konusudur [918].

Herkesin, kendi kentinde özgür doğduğu göz önünde tutularak, kanunlar önünde eşit olduğu kabul edilir. Bu, özgür halkçı kent devletlerindeki durumdur. Buralarda herkes veya büyük çoğunluk, kentin gücünü temsil eder. Monarşilerdeki durum da budur. Monarşilerde, monarklar, tebaaları altındaki kişilerin tümünü, o kentin kanunları önünde eşit kılarlar ve silah gücünü bütünüyle kendi ellerine aldıktan sonra, toplumsal-sivil tabiatta herhangi bir ayrıcalığın tek taşıyıcıları da bizzat kendileridir [1004–1008].

[KISIM V]

DİLLERİN ÜÇ TÜRÜ

928. Dillerin üç türü.

929. Bunların ilki sessiz, dinî eylemler veya dinî törenler olarak yapılan zihinsel (mental) dildi [401 vd]. Bundan dolayı, sivil işlerin tümüne eşlik eden Roma sivil kanunu, *actus legitimi* yaşamıştır [555, 1030 vd]. Bu dil, akılsal olandan çok saygıdeğer olanla ilgilenen bütün dinlerin evrensel özeliğidir. Bu durum, insanların açık ifadeli dil (articulate) ile konuşamadığı en erken zamanlarda gerekliydi.

930. İkincisi, silahların dili hâline gelen kahramanların hanedan armalarıydı. Konuşmanın bu türü askerî disiplinde yeniden canlandı [484-488].

931. Üçüncüsü, bütün uluslarca bugün kullanılmakta olan açık ifadeli dildir [448-454].

[KISIM VI]

KARAKTERLERİN ÜÇ TÜRÜ

932. Karakterlerin üç türü.

933. İlk karakter türü tanrısaldı ve özellikle, hiyeroglif denen türdendi ve yukarıda gösterdiğimiz gibi, bütün uluslar başlangıçlarında bu karakter türünü kullandılar [435]. Bu karakterler, insan zihninin doğuştan itibaren birörneklikten zevk alarak, doğal olarak uyguladığı belli hayalî tümellerdi [204, 209]. Bu ilk uluslar, tümelleri, mantıksal soyutlamayla gerçekleştiremeyeceklerinden bunu hayalî bir temsille yaptılar. Her bir cinse ait olan bütün özel türleri bu şiirsel tümellere indirgediler. Kehanetler üzerine olan her şeyi Jove'a [379], evlilikle ilgili her şeyi Juno'ya atfettikleri gibi [513] vs.

934. İkincisi, ilk ulusların, kahramansal şeylerin çeşitli türlerini indirgedikleri hayali tümeller de olan kahramansal karakterlerdi. Örneğin, yiğit kavgacıların tüm hareketlerini, Achilles'e ve akıllı adamların kurnazlıklarını Ulysses'e atfettiler. Bu hayalî tür, insan zihni, daha sonra konulardan formları ve özellikleri soyutlamayı öğrendikçe zihinsel türe geçmiştir. Bu durum filozofların ortaya çıkmasına yol açmıştır ve buradan da insani âdetlerin zekice olanlarını almış ve onları komedyalarda betimlemiş olan Yunanistan'ın en insani zamanlarında ortaya çıkan Yeni Komedya'nın yazarları gelmiştir [808 vd].

935. Nihayet, orada, halk dilleriyle uyuumlu halk karakterleri de icat edilmişti. Halk dili, cinsi belirten sözcüklerden oluşmuştur ve deyim yerindeyse kahramansal dönem dillerinde daha önce kullanılan tikelleri de ifade eden sözcükler de cinstir. Yukarıda verdiğimiz bir örneği tekrarlayacak olursak [460] kahramansal bir cümlecik olan "kan kalbimde kaynar" cümleciğini onlar "kızgınım" kelimesine indirgediler. Aynı şekilde, yüz yirmi bin hiyeroglif karakterden (Çinliler tarafından hâlâ kullanılan), birkaç harf yaptılar ve bunları da cins olacak şekilde yüz yirmi bin kelimeye indirgediler (Böylelikle Çinli halkın konuşma dili oluştu) [462]. Bu icat, insani olmaktan çok kesinlikle bir zihin eseridir. Bundan dolayı, Bernard von Mallinckrodt ve Ingewald Eling bunun tanrısal bir icat, bir mucize olduğunu iddia ettiler [428]. Bu mucize hakkında söylenenler dolayısıyla uluslar, bu harflerin, tanrısal yönü olan insanlar tarafından icat edildiğine inandılar. İllyrianlar için bu St. Jerome, Slavlar için St. Cyril idi vs. Bunu, Angelo Rocca, kendi eseri *Bibliotheca Vaticana*'da göstermişti, orada, halk harflerinin yazarları kendi alfabeleriyle birlikte resmedilmişlerdir. Fakat böyle bir fikrin şu basit soruyla yanlışlığı açıkça ortaya çıkabilir. Neden bu insanlar, kendi yarattıkları harfleri öğretmediler? Örneğin Cadmus, harfleri Fenike'den Greklere getirmiştir, buna rağmen, Grekler daha sonra harfleri Fenikelilerin harflerinden çok farklı biçimlerde kullanmışlardır.

936. Bu diller ve harfler çeşitli halkların avam (vulgar) kesiminin egemenliği altındaydı. Diller ve harfler üzerindeki bu egemenlikten dolayı özgür insanlar kendi kanunlarının da öğreticileri olmalıydılar. Çünkü onlar, Aksiyomlarda söz ettiğimiz gibi, kanunları, hattâ iradelerini bile gözetimde tutmak için gücü sınırlandıran kanunlara anlam verirler [283 vd]. Halkı sahip olduğu bu egemenlikten mahrum etmek monarkların elinde değildir. Fakat insani sivil işlerin bu devredilemez yapısından dolayı, halktan ayrı düşünülemeyen bu egemenlik, monarkların gücüne daha fazla katkıda bulunur. Çünkü monarklar, kendi halkının kanunlara verdiği anlamlara göre soyluların da kabul etmek zorunda olduğu kraliyet kanunlarını çıkarabilirler. Halk harfleri ve diller üzerindeki bu egemenlik, sivil tabiat düzeninde özgür halkçı yönetimlerin monarşileri önceliğine işaret eder.

[KISIM VII]

HUKUK SİSTEMİNİN ÜÇ TÜRÜ

937. Hukuk sisteminin üç türü ya da [yasal] hikmet.

938. İlki, anlamı tanrısal konuşma bilimi ya da tanrısallığın tanrısal gizlerini anlamak olan mistik teoloji denilen tanrısal hikmetti. Bu kehanetsel tanrısallık bilimi, gentil dünyanın ilk bilgeleri olan teolojik şairlerin halk hikmetiydi. Bu mistik teolojiden dolayı, onlar, *mystai* veya mistikler olarak adlandırılırdı. Bunu, iyi donanımlı Horace, tanrıların yorumlayıcıları olarak tercüme eder [381]. *İnterpatrari* için *interpretari* denilen, yani tanrılar olarak adlandırılan "babaların arasına katılmak, girmek" şeklinde dile getirilmiş olan bu ve uygun yorumlama ilk hukuk ilmine aittir [448]. Dante, ona Tanrı'nın zihnine girmek anlamında *indiarsi* diyecekti [*Cennet* 4.28]. Hukuk ilminin bu iki çeşidi adaleti yalnızca tanrısal törenlerin kutsallığıyla ölçtü. Bundan dolayı Romalılar, *actus legitimi* için böyle bir bâtıl inançlı saygıyı korudular [929] ve onlar kanunlarında geçerli evlilikler ve vasiyetnameler için *iustae nuptiae, iustum testamentum* cümleciğini alıkoydular.

939. İkincisi, sarih kelimeler kullanarak uyarılarda bulunan kahramansal hukuk ilmiydi. Bu, daima, kelimeleri yerinde kullanmaya dikkat ederek aradığı faydaları elde eden, Homer'de çok ustalıkla konuşan Ulysses'in hikmetidir. Eski Roma hukuk bilginlerinin bütün

itibarı onların *cavere*sine, yani özen gösterdikleri ya da emin oldukları şeye dayalıdır [569]. Ayrıca, onların *de iure respondere*si mahkemede davalarının görülmesi esnasında olayları ayrıntılarıyla anlatmaları için hazır bulunmaları gereken yanaşmaları uyarmaktan başka bir şey değildi. Bu gibi durumlarda "*praetor*", usul için eylem yeterli olduğunda onları geri çekebilmekteydi [965]. Benzer şekilde, barbarlığın geri dönüşünde hukukçuların bütün itibarı, sözleşmeleri ve istekleri emniyet altına almaya, savunmaları ve sözleşmeleri nasıl yazacaklarını bilmeye dayalı oldu. Bu da tam olarak *cavere*ye ve Roma hukuk bilginlerinin *de iure respondere*sine uyar [1072].

940. Üçüncüsü, olguların gerçekliğine bakan ve ılımlı bir şekilde, kanunun kuralını, tamamen nedenlerin eşitliğine bağlayan insani hukuk ilmidir [327]. Hukuk ilminin bu türü, her ikisi de insani yönetimler olan özgür halkçı yönetimlerde ve monarşiler altında bile gözlenir [927].

941. Bu tanrısal ve kahramansal hukuk ilmi, ulusların henüz olgunlaşmadığı zamanlarda açıkça görünen her ne ise ona önem verirdi ve insani hukuk ilmi, insanların aydınlanmış oldukları zamanda, doğru olana itibar etti. Bu sözü edilenler, kesin ve doğru tanımların ve aksiyomların sonucunda, Temel Ögeler bölümünde ortaya konmuştu [137 vd; 321 vd; 324 vd].

[KISIM VIII]
OTORİTENİN ÜÇ TÜRÜ

942. Otoritenin üç türü vardır [350, 386-390]. İlki tanrısaldır ve bu inayet için hesap sorulmaz. İkincisi, kanunların resmî usulü üzerinde tam olarak duran kahramansal otoritedir. Üçüncüsü, deneyime, pratik işlerde bireysel öngörüye ve akılsal konularda ince bir hikmete sahip kişilerde yer alan gerçeklik üzerine temellenen insani otoritedir.

943. Otoritenin bu üç türü, ulusların döngüsünde, hukuk ilmi tarafından, aynı döngüde bir diğerini izleyen senatolara ait olan otoritenin üç çeşidine uygun olarak kullanılmıştır.

944. İlki, özel mülkiyet otoritesiydi. *Auctores* denilen özel mülkiyet sözünü buradan elde ettik. Bu mülkiyet On İki Levha Kanunları'nda daima *auctoritas* olarak adlandırıldı [386]. Bu otorite, tanrısal otoritenin tanrılara verildiği tanrısal yönetimlerde, aileler devleti zamanından kaynağını almıştı. Aileler devleti zamanında tanrısal otorite, tanrılara verilmişti [922]. Daha sonra kahramansal aristokrasilerde otorite, olması gerektiği gibi bu egemen senatoların egemenlik koltuğu olan bizim zamanımızdaki aristokrasilere benzeyen senatolara verildi. Böylece kahramansal dönem senatoları, uygun buldukları şeyleri, halkın da evvelce âdetlerde kabataslak belirlediği şeyle birleştirdiler. Livy, bunu şu şekilde ortaya koyar [1.17.9]: *Eius quod populus iussisset, deinde patres fierent auctores* [113]. Ne var ki bu, Romulus'un "*interregnum*" mühleti değildir fakat Livy'nin tarihinde anlattığı ve yukarıda açıklandığı gibi vatandaşlık pleplere kadar ge-

nişletildiği zaman aristokrasi düşüş sürecine girmiştir [598, 112 vd]. Bu düzenleme, Livy'nin bizzat söylediği gibi [1.9.6], *saepe spectabat ad vim,* "sık sık isyanla sonuçlanmaya yüz tutmuştur." Öyle ki, insanlar kendi ifadelerini doğrulamak isteselerdi, mesela, senato tarafından öne çıkarılan kişileri konsüllük için aday olarak göstermeleri gerekirdi, tıpkı, *magistrate*lerin monarşilerde halk tarafından aday olarak gösterilmesinde olduğu gibi.

945. *İmperium*un Roma halkının özgür ve mutlak efendisi olduğunu ilan eden Publilius Philo Kanunu zamanında [112 vd], senato otoritesi, babadan intikal eden mirasların sahipleri olan *auctoritas tutorum* denilen vâsilik otoritesiydi. Bu durum, vasiler tarafından vesayetleri altındakilerin kayıtlarına onama verilmesine benziyordu. Bu *tutorial,* yani tek kişilik vesayet otoritesi, senato tarafından önceden tasarlanan usulde halka verildi. Tıpkı, vâsilik otoritesinin vesayet altındakilere verilmesinin gerekmesi gibi, senato halka, büyük meclislerde sunulmaktaydı, eğer onlar kanunu uygulamaya karar verirlerse onu emrederlerdi. Aksi takdirde, bu kanunu "eskitebilir" ya da reddedebilirlerdi, *probaret antiqua*, yani yenilik istemediklerini ilan edebilirlerdi [113]. Halka kanunlara uyulmasını emreden kötü bir konsül nedeniyle, hiç kimse yönetime herhangi bir zarar veremezdi ve bunun için emredilen kanunlar senato tarafından düzenlenebilirdi. Böylece senatonun halka getirdiği kanunların usulü (formula), Cicero [*The Making of an Orator*, 3.2.5] tarafından akıllıca, *perscriptae auctoritates* olarak adlandırıldı. Velayetleri altındakilerin hareketlerini onaylayan vâsilerinki gibi kişisel izinler ve *Per notas* yani, yazılmış ama insanlar tarafından anlaşılmamış olan kısaltmaları kullanarak değil, eylemlerin usul (formula)ünden ayrılmış ve tam olarak yazıya dökülmüş (perscriptae) izinler olarak gerçekleştirildi. Publilyan Kanunu'nun emrettiği gibi, bu senato otoritesi, Livy'nin de ifade ettiği gibi *valeret in incertum comitiorum eventum,* "mecliste henüz sonuç belirsizken gerçekleşmelidir."

946. Son olarak, uluslar, halk özgürlüğünden monarşiye geçtiler ve oradan hikmet adına, itibar veya saygınlık olan otoritenin üç türü çıktı ve buradan da konsül otoritesi doğdu. Bu bakımdan imparatorluklar altındaki hukuk konsüllerine *auctores* denildi. Bu otorite, senatolarının kendilerine verdiği öğüdü izlemekte veya izlememekte tam ve mutlak özgür olan monarkların başkanlığındaki senatoların otoritesi olmalıdır.

[KISIM IX]
AKLIN ÜÇ TÜRÜ

[BÖLÜM I] TANRISAL AKIL VE DEVLETİN AKLI

947. Aklın üç türü vardır [veya üç türlü doğru vardır: Tanrısal akıl (veya doğru) [948], devletin aklı [949] ve doğal akıl [951]].

948. İlki tanrısal akıldır ve yalnızca Tanrı tarafından anlaşılır; insanlar, bu tanrısal aklı yalnızca, tanrının kendilerine sunduğu kadarıyla bilirler. İlkin Yahudiler, sonra da Hıristiyanlar için bu akıl, bütün zihinlerin yeri olan Tanrı'nın, açıklamak istediklerini kendi zihinlerine sunduğu içsel bir konuşmadır. Fakat peygamberlere, İsa ve Havarilere ve onlar yoluyla da Kiliseye bildirilen dışsal konuşma da vardır. Bu tanrısal akıl, gentillere, bedenleri olduğuna inandıkları tanrılardan geldiğini zannettikleri tanrısal mesajlar olarak kabul edilen kehanetler veya bakı (fal, oracles) ve diğer fiziksel veya maddi birtakım işaretler aracılığıyla ulaşmıştır. Öyle ki, bütünüyle akıl olan Tanrı'da akıl ve otorite aynı şeydir, bu nedenle, iyi bir teolojide, ilahî otorite, akılla aynı yeri tutar. Burada, ilahî inayet hayranlık uyandırıcıdır. Çünkü, gentil dünyanın insanlarının akıl yoluyla anlamadıkları en erken zamanlarda (bütün aile devletlerindeki durum bu olmalıdır), İnayet, onların akıl yerine kehanetler otoritesine yer vererek aşağıdaki hatalara düşmelerine; ve bildirilenlerin ilahî öğütler oldu-

ğuna inanmalarını sağlayarak kendilerini yönetmelerine izin verdi. Bu ebedi ve sonsuz özellikten dolayı insanlar, insani kurumlarda aklı görmekte başarısız olduklarında ve dahası aklın bu kurumlara zıt olduğunu gördüklerinde, ilahî inayetin uçurumunda saklı olan esrarlı öğütlere sığınırlar.

949. İkincisi, Romalılar tarafından *civilis aequitas* denilen devlet aklıydı. Ulpian bunu, doğal olarak, bütün insanlar tarafından bilinmeyen ama insanlığa sunulması gerekeni açığa çıkarabilecek hükümetteki birkaç uzman tarafından bilinen akıl olarak tanımlamıştır [320]. Buna uygun olarak, kahramansal senatoları oluşturanlar, doğal olarak bilgelerdi ve onların üstünde, bütün Roma senatosu, pleplerin avami (vulgar) kurumlarında hiç söz hakkının olmadığı, hem aristokratik özgürlük zamanlarında, hem de Gracchi zamanına kadar, kamusal işlerde senatonun halkı rehber aldığı, halk özgürlüğü zamanlarında en bilge durumdaydı.

[BÖLÜM II] ESKİ ROMALILARIN SİYASİ HİKMETİ ÜZERİNE SONUÇ

950. Burada, çözümü çok güç görünen bir problem ortaya çıkar. Ulpian [320] "bugün bile hükümette yalnızca birkaç uzmanın devlet hünerini anlayabileceğini" söylerken, Romalılar, henüz yetkinleşmedikleri, Roma'nın ilk oluşmaya başladığı zamanlarda devleti idare etme becerisinde nasıl bu kadar bilge olabilmişlerdi? Cevap şudur: İlk insanların kahramanlığını ortaya çıkaran aynı doğal nedenlerden [666 vd] ötürü, dünyanın kahramanları olan eski Romalılar [160], doğal olarak, kanunları açıklayan kelimeler çerçevesinde, en vicdanî olan sivil (toplumsal) eşitliğe dayandılar. Romalılar bâtıl inançla uyumlu kelimeleri dolayısıyla, bütün olaylardan kanunları çıkardılar, hattâ, o kadar ki kanunlar sert, haşin ve kaba olmaya başladılar [322]; tıpkı, devlet aklının bugün fiilen yaptığı gibi. Bu sivil eşitlik, doğal olarak, Cicero'nun [L. 3.3.8] da yerinde bir ciddiyetle kavradığı gibi, bütün kanunların temelinde ve bütün kanunların kraliçesi olan şu kanuna bağlandı: *Suprema lex populi salus esto* ("insanların emniyeti en yüce kanun olacaktır"). Çünkü devletlerin aristokratik olduğu kahramansal zamanlarda, kahramanların her biri, baba toprakları ile kendilerine sunulmuş aile monarşileri biçiminde halkın faydasını temele alan bir paylaşımı uyguladılar. Bu büyük özel fayda, yönetimler (commonwealth, republica) tarafından korunduğunda,

kahramanlar, doğal olarak, küçük özel ilgilerle sınırlı kaldılar [584]. Böylece, yüksek ruhlu insanlar olarak, aynı zamanda devlet için de iyi olan "kamusal iyi"yi savundular ve bilge insanlar olarak, devlet işleri hakkında öğüt verdiler. İşte bu tanrısal inayetin yüce öğüdüydü. Çünkü *cyclop* türü babalar (Homer'de ve Platon'da bulduğumuz gibi [296, 338]) eğer, kamu yararıyla özdeşleşmiş böyle büyük kişisel bir yararı gözetmeselerdi yabani hayatı terk etmeye ve tarıma dayalı medeniyeti kurmaya ikna olamazlardı.

951. Özgür halk devletleri veya monarşilerin geliştiği insani zamanlarda, vaziyet tamamen başka türlüydü. Özgür halk devletlerinde, vatandaşlar, kendi aralarında birçok kısımlara bölünmüş olan kamusal varlığın buyruğuna göre hareket ederler. Onlar bu devletlerde halkı oluşturan vatandaşlardır ve bu halk, devleti idare eder. İkincisinde, tebaalara kendi özel çıkarlarını gözetmeleri ve halkın çıkarlarına dikkat etmeyi egemen prense bırakmaları emredildi. Buna, kahramansallığı doğuran nedenlere çok zıt olan bu devlet biçimlerini üreten doğal nedenleri de ilâve etmeliyiz. Yani, yukarıda gösterdiğimiz gibi rahatlık aşkı, çocuklara karşı şefkatli oluş, kadın aşkı ve yaşama isteği [670]. Bütün bu nedenlerle insanlar, bugün doğal olarak, kendi özel faydalarını diğerleriyle eşitleyen küçük ayrıntıları devam ettirmeye önderlik ettiler. Burada tartışılan, aklın üçüncü türü olarak düşünülen *aequum bonum*dur, yani hukuk bilginleri tarafından *aequitas naturalis* denen doğal akıl tarafından mütalaa edilen *aequum bonum*dur [326]. Bu akıl çok olması da mümkün olan tek bir akıldır. Çünkü, onlar olaylar tamamen özelleştiklerinde birtakım durumlarda gerekli olan adaletin en küçük ayrıntılarına dikkat ettiler. Monarşilerde, kabinelerdeki kamuya ait acil durumlarda sivil eşitliğe göre öğüt vermekte hünerli birkaç insana; ve doğal eşitliği öğreterek halk içinde adaleti sağlayacak özel hukuk ilminin pek çok büyük hukukçusuna gereksinim vardır.

[BÖLÜM III] SONUÇ: ROMA HUKUKUNUN TEMEL TARİHİ

952. Aklın üç türü hakkında burada ileri sürülen iddialar, Roma hukuk tarihi için bir temel oluşturabilir. Mademki hükümetler, idarenin yapısından doğmuş hükümetlerdir, o halde idarenin yapısına uymaları gerekir [246 vd]. O halde kanunlar, yönetimlerle uyum içinde uygulanmalıdır ve yönetimlerin biçimine göre yorumlanmalıdır. [925] (Bu yorum, Romalı tarihçilerin evvelce düştükleri hataya dü-

şen hukuk bilginlerinden veya yorumculardan herhangi biri tarafından yapılmış değildir). Kanunlar hakkındaki bu anlatış, çeşitli zamanlarda Roma yönetimlerinde emredildi. Fakat bu yönetimlerin içinden geçtiği bu kanunlar, hükümet biçimlerinin zorunlu kıldığı bağlantılara işaret etmekte başarısız oldular. Böylece de olgular, doğal olarak nedenlerin açık sonuçları olarak ortaya çıktı. Bir hukukçu ve devlet adamı gibi bilgili olan Jean Bodin [1009], kurumların eski Romalılar tarafından aristokratik yönetimin sonucu olan özgürlük sürecinde yaratıldığını tartışır. Tarihçiler ise yanlış olarak halkçı yönetimin sonuçları olan özgürlük sürecinde yaratıldığını söylemişlerdir [629 vd]. Bütün bunlara göre, Roma Hukuk tarihinin asılsız süsleyicilerinin tümü şu soruları sorabilirler: Tarihi bakımdan eski hukuk ilmi, On İki Levha Kanunları'nı uygularken neden böyle bir şiddete başvurdu? Neden orta hukuk ilmi, "*praetor*"ların emirleriyle hâlâ bu kanuna hürmet ederken, akla dayalı bir merhameti incelemeye başladı? Neden yeni hukuk ilmi, bu kanun için hilesiz yüce doğal eşitlik beyanını benimsedi? O halde, bazı türleri açıklamak için, onlar, Romalı âlicenaplığa çok zıt duran bir şeyi ileri sürdüler. Çünkü onlar, sert tutumlar, merasimler, vicdanî endişeler, sözsel kurnazlıklar ve son olarak, kanunların gizliliğinin, kanunları kendi ellerinde tutmak isteyen soylular tabakasının hileleri olduğunu söylediler Keza akıl, sivil gücün büyük bir kısmını oluşturan kanunları yapar.

953. Ancak bu uygulamalar, sahtekârlıktan çok uzak olan âdetlerdi. Bu âdetler, başka âdetleri değil de bu âdetleri uygulayan devletleri ortaya çıkarmıştı. Çünkü insanlığın en erken dönemi olan aşırı vahşi zamanlarda din, insanlığı evcilleştirme için yeteri derecede güçlü tek vasıtayken [177 vd], inayet, insanların tanrısal devletler altında yaşamasını [925] ve her yerde hüküm süren kanunların insanların büyük çoğunluğundan gizli ve saklı olduğunu söyleyecek kadar kutsal olmasını emretti [586]. Doğal olarak aile devletindeki kanunlar bu türdendi ve kutsal törenlerin sessiz dilleriyle ifade edilmişlerdi [999 vd] (Bu basit zihinlerin, faydaların değişiminde, başkasının etkili iradesine sahip bir adamı ikna etmekte gerekli olduğunu savundukları *actus legimiti*'de yeniden canlandı [929]. Halbuki şimdi, zihinlerimizin keskinliğiyle, birini bir kelimeyle veya sadece işaretlerle bile ikna etmek yeterlidir. Sonra, aristokratik sivil devletlerin insani hükümetleri [926] ve doğal olarak, dinî âdetleri uygulamaya devam etme anlayışı geldi, onlar, dinî kanunları esrarlı ve gizli olarak

korumaya devam ettiler (bu gizlilik, aristokratik yönetimlerin ruhu ve yaşamı olan gizlilikti) ve din, temelde aristokrasileri koruyan sivil eşitliğin sertliğiyle kanunların titiz usulünü emniyet altına aldı. [320, 949 vd]. Daha sonra, doğal olarak, açık, âlicenap ve yüksek ruhlu (doğal eşitliği anlayan çokluk tarafından emredilen [951]) halkçı yönetimler zamanı geldiğinde, halka ait diller ve harfler (harflerin çokluğu esastır [946]) aynı adımda gelişmiştir. Bu halk harfleriyle ve dillerle kanunlar yapılmış ve yazılmıştır ve doğal olarak, halktan gizlenmiş olan şey halka açık hâle getirilmeye devam edilmiştir. Bu, Pomponius'un anlattığına göre, Romalı pleplerin, hakkında hiçbir şey bilmedikleri [284] ve bundan dolayı da kanunların tabletlerde yazılmasını ısrar ettikleri *ius latens*in tarihidir. Çünkü, halka ait harfler Roma'ya Greklerden gelmiştir [763]. İnsani sivil kurumların düzeni son olarak, monarşik devletler için hazırdı. Bu tür devletlerde monarklar, kanunları doğal eşitliğe göre uygulamayı ve sonuç olarak, çoğunluğun anlayışıyla uyum içinde olmayı isterler ve bu nedenle de, yalnızca monarşinin yapabileceği bir şey olarak güçlü ve zayıfı kanun önünde eşit kılarlar [936, 951]. Bu bakımdan, sivil eşitlik veya devlet aklı, bilge birkaç insan tarafından kamusal akıl içinde anlaşıldı ve sivil eşitliğin sonsuz özelliği dolayısıyla kabineler içerisinde sır olarak saklandı.

[KISIM X]
HÜKÜMLERİN ÜÇ TÜRÜ

[BÖLÜM I] [BİRİNCİ TÜR: TANRISAL HÜKÜMLER]

954. Hükümlerin üç türü vardır.

955. Birincisi tanrısal hükümlerdir. Tabiat devletinde (aile devleti) hukuk yoluyla hüküm süren sivil otoriteler olmadığından aile babaları kendilerine karşı yapılan haksızlıkları tanrılara şikâyet ettiler (bu, *implorare deorum fidem* ifadesinin ilk ve en uygun mânâsıydı) ve haksızlıkların nedenleri hakkında hüküm vermek için tanrıları, yargılarının doğruluğuna tanıklık etmeye çağırdılar (bu, *deos obtestari* ifadesinin ilk ve en uygun anlamıydı). Bu suçlamalar ve savunmalar ilk ve en uygun anlamıyla dünyanın ilk söylevleridir. Latincede *oratio* kelimesi suçlama ve savunma için kullanılmaya devam etmiştir. Bu kullanımın incelikli örnekleri Plautus'ta, Terence'de ve On İki Levha Kanunları'nda [1.6; 8.16] iki altın pasajda görülmektedir. *Furto orare* ve *pacto orare* (Lipsius'un okuduğu şekilde, *adorare* değil) zikredildikleri sırayla *agere ve excipere* (dava etmek ve bir istisnada bulunmak) için kullanılır. Bu söylevlerden dolayı, *oratores* terimi mahkemede dava açanlar anlamında Latincede canlı kalmıştır. Tanrılara yapılan orijinal yakarışlar basit ve kaba insanlar tarafından Homer'in, Olympus'un zirvesinde yer verdiği [712], dağların tepe-

lerinde oturdukları düşünülen tanrılar tarafından duyuldukları inancıyla yapıldı. Tacitus [A. 13.57], şu bâtıl inanç altında Hermunduri ve Chatti arasında devam eden bir savaşı şöyle anlatır: Dağların tepelerinden başka hiçbir yerde ölümlü duaları [bu iki halk arasındaki ırmaktan] daha yakın bir şekilde tanrılar tarafından duyulmamıştı – *preces mortalium nusquam propius audiri*–.

956. Bu zamanlarda gentiller, bütün kurumları tanrılar olarak hayal ettikleri için bu ilâhi hükümler tarafından koruma altına alınan haklar bizzat tanrılar olarak anlaşıldı. Örneğin, *Lar* ev halkının mülkiyetiydi; *dii Hospitales* sığınma hakkı; *dii Penates* babaya ait güç; *deus Genius,* evlilik hakkı; *deus Terminus,* çiftlik mülkiyeti; *dii Manes* defin hakkı. Bu sonuncusuyla ilgili On İki Levha Kanunları'nda izler kalmıştır [Cicero'da L. 2.9.22]: *Ius deorum manium.*

957. Bu söylevlerden (veya yalvarmalardan) sonra onlar suçlara bela okuma hareketine devam ettiler. Böylece Grekler arasında, kesinlikle Argos örneğinde olduğu gibi, lanet tapınakları vardı ve bizim aforoz edilmiş dediğimiz şeye benzer, lanetlenmiş insanlar, *anathēmata* olarak adlandırıldı (bu ilk *nuncupare vota* idi, yani kutsanmış bir usulle törensel yeminler yapmak) ve onlar, lanetlileri Furilere (onlar, gerçekten *diris devotis*di) adadılar, sonra öldürdüler (İskitlerin âdeti yere bir bıçak saplamaktı. Ona bir tanrı gibi taparlardı ve sonra onunla adam öldürürlerdi). İnfazın bu çeşidine Latinler, *mactare* dediler. Bu, kurban adamalarda kullanılan kutsal bir terim olarak kaldı. Bu, İspanyolcadaki *matan*n da kökenidir ve İtalyancadaki *ammazzare* öldürmek fiilinin köküdür. Grekler arasında, *ara* zararlı beden, adak, öfke anlamlarında ve Latinler arasında, hem sunak hem de kurban anlamlarında canlı kaldı. Aforozun bir türü bütün uluslar arasında bâki kalmıştır. Sezar [G. W. 6.13] Gallic töreni hakkında, ateş ve suyun yasaklanmasının Romalılar arasında korunması hakkında bize ayrıntılı bir makale bırakmıştır [610]. Bu takdis merasimlerinin çoğu, On İki Levha Kanunları'nda geçmiştir [8.9 vd]. Örneğin, pleplerin savunucusuna hürmetsizlik eden kişi "Jüpiter'e adanmıştı", "Asi bir oğlan, babaların tanrısına adanmıştı"; bir başkasının tahılını ateşe veren, Ceres'e adanırdı ve canlı canlı yakılırdı [1021]. Bu, Plautus'un Satürn'ün kurbanları, *Saturni hostiae* dediği şeyler olmalıdır [191]. Bu tanrısal cezaların zulmünün, en zalim cadıların zulmüne benzediği görülebilir [190].

958. Özel işlerdeki bu hükümlerin uygulamasından dolayı insanlar, *pura et pia bella,* saf ve dindar, denilen savaşları sürdürmeye devam ettiler ve onlar savaşları *pro aris et focis* (sunak ve yurt) için sürdürdüler [562]. Yani, hem halka ait hem de özel olan sivil kurumlar için savaştılar. Çünkü onlar tanrısal ve insani kurumların hepsine saygı duydular. O halde, kahramansal savaşların hepsi din savaşlarıydı ve haberciler, savaş ilan ederek tanrıları düşman şehrinden dışarıya çağırdılar ve düşmanı Tanrı'ya adadılar [550, 1050]. Bu yüzden, dünyanın ilk sunaklarında Vesta'ya adanmış ilk kurbanların ilk misafirler olduğu dinsizce şiddet döneminden sonra, mağlup olmuş krallar, galip Romalılar tarafından Kapitol'de, Jove Feretrius'a sunuldular, daha sonra da katledildiler [549]. İlk *famuli* örneklerinden sonra teslim olmuş insanlar, tanrıları olmayan insanlar olarak kabul edildi. Böylece köleler, cansız şeyler gibi, Roma dilinde ve hukuk ilminde *mancipia* olarak adlandırıldı. Yani, [kişiler olarak değil] *in loco rerum,* şeyler (eşya) olarak muamele gördüler.

[BÖLÜM II] DÜELLOLAR VE MİSİLLEMELER

959. Tanrısal hükmün bir türü de, tanrıların yönetimleri altında başlamış olması gerekcn ve uzun bir süre kahramansal yönetimler altında devam eden ulusların barbarlık sürecindeki düellolardı. Kahramansal yönetimler hakkında Aristoteles'in *Politika* adlı eserindeki altın bir pasajını aksiyomlarda aktarmıştık. Aristoteles, orada bu yönetimlerin özel suçları cezalandırmak ve özel zararları karşılamak için adli kanunları olmadığını söyler [269]. Eskilerin eşsiz hikmetini izledikleri sanılan ilk insanların felsefi kahramanlığı hakkındaki bilginlerin kanıları dolayısıyla ve şimdiye kadar savunulmuş olan yanlış fikirler nedeniyle bu düelloların kanunların gereği olduğuna inanılmamıştı [666].

960. Kesin olarak, Romalılar arasında yasak etme *Unde vi* ve *De vi bonorum raptorum* eylemleri ve *Quod metus caussa* geç dönemde ve yalnız *praetor* tarafından getirilmiştir [638]. En son barbarlığın geri dönüşünde özel misillemeler Bartolus zamanına kadar sürmüştür [1029, 1054]. Bu eski Romalıların şartları ya da kişisel eylemleri olmalıdır, keza *condicere,* Festus'a göre haber vermek veya ihbar etmek (bildirmek) anlamındadır (Böylece, bir aile babası, ona ait bir şeyi kendisinden adil olmayan şekilde alan kişiye karşı misillemeye devam etmek için alınan şeyin ödenmesi için resmî talepte bulunmak

zorundaydı). Böyle bir uyarı, Ulrich Zasius'un kesin olarak fark ettiği gibi kişisel eylemlerin resmîleştirilmesi olarak bize kalmıştır.

961. Fakat düellolar, gerçek hükümleri içerdi. Çünkü, *in re praesenti,* kavgası edilen şeyin önünde yapıldığı için ayrıca, resmî bir ihbara gerek yoktu. Buradan, *vindiciae* gelişti, yani toprak parçası Aulus Gellius'un *festucaria* [638], önemsiz dediği sahte bir güç gösterisiyle yanlış sahipten alınmıştır [1032], (Fakat *vindiciae* ismi kökensel olarak kullanılan gerçek güçten gelmiş olmalıdır), *vindiciae* hakeme verilmiştir, hakemden önce hak talep eden kişi *gleba* (toprak parçası) hakkında şu sözcükleri söyler: *Aio hunc fundum meum esse ex iure quiritium* ("Quirites kanunlarından dolayı bu çiftliğin benim olduğunu ilan ediyorum.") [562]. Böylece, bu düelloları yazanların delil yokluğundan söz etmeleri yanlıştır. Onlar, daha ziyade hukukî kanunların yokluğundan bahsetmişlerdir. Çünkü Danimarka Kralı Frotho, açıkça, yasal hükümlerce bu kanunların yerleşmesini yasaklayarak bütün anlaşmazlıkların düellolarla yapılmasını emretmiştir. Davadan kaçınmak için Lombardların, Salianların, İngilizlerin, Burgonyalıların, Normanların, Danimarkalıların, Germenlerin kanunlarının hepsi aynı şekilde düellolarla doludur. Bunun hakkında Cujas, *De feudis* adlı eserinde, *Et hoc genere purgationis diu usi sunt christiani tam in civilibus quam in criminalibus caussis, re omni duello commisa:* "Hıristiyanlar, her şeyi düellolarla kurarak hem sivil hem de suça özgü durumlarda uzun bir süre arınmanın bu türünü kullandılar" der. Düello bilimini öğreten ve müstakbel hasını gerçeği anlatmaya zorlayan German şövalyelerine Ritter veya at binicileri denmesi buradan geldi. Çünkü düellolar, eğer tanıklar kabul edilirse ve sonuç olarak hakemler müdahale etmek zorunda kalırsa ya sivil hükümlere ya da suç hükümlerine dönüşürdü.

962. Bize kadar ulaşan hiçbir kayıt olmadığından ilk barbarlığın düelloyu uyguladığına inanılmamıştı. Fakat Platon'un en erken aile babaları olarak tanımladığı Homerik *cyclop*ların, hatalı olanlara nasıl tahammül ettikleri hakkındaki insani durumu göstermesi bakımından hiçbir şey söylenmediğinden bu açık değildir. Kesin olarak Aristoteles [269], ilk yönetimler olan aileler devletinde, daha öncesi hakkında konuşmazsak, hataları düzeltmek için kanunların olmadığını ve özel vatandaşlar tarafından işlenen cürümlerin cezalandırılmadığını söyler (eski Roma cumhuriyetlerinin durumunda biraz yukarıda gösterdiğimiz gibi [960]) ve bu yüzden bunun barbar insanların âde-

ti olduğunu bize anlatır. Çünkü insanlar, kanunlarla henüz ehlileştirilmeden önce başlangıçta barbardılar.

963. Bunun yanı sıra, insanların suçlu bireyler arasındaki mücadelelerle (hattâ onlar, halkını savunan veya onların suçlarının öcünü alan krallar bile olsalar, kendi halklarının önünde savaşmışlardır) savaşlarına (Antik Latinlerce *duella* olarak adlandırıldı) başlamış olmaları gerektiğini gösteren biri Grek, diğeri de Roma tarihinden olmak üzere bu düelloların iki büyük izi vardır. Aynı şekilde, bu tarzda, kesinlikle Truva Savaşı, Menelaus ve Paris (birincisi hatalı bir kocaydı, diğeri de onun karısı Helen'i baştan çıkaran kişiydi) arasındaki mücadeleyle başladı. Düello kesin bir sonuca bağlanmadığında, Grekler ve Truvalılar birbirleriyle savaşmayı sürdürdüler. Biz, aynı âdetin, üç Horatii ve üç Curiatii arasındaki mücadeleyle etkili bir şekilde kurulan Romalılar ve Albanlar arasındaki savaşta Latin ulusları arasında olduğundan söz ettik [641]. Bu silahın gücüne dayalı hükümlerde barbar insanlar arasında olayın nedeninin ve haklının anlaşılması, düelloyu kazananın haklı olduğu şeklindeki bir talihle ölçüldü. Bu, ilahî inayetin bir öğüdüydü. Şu amaç için: Savaşlar, daha sonraki savaşlara yol açmasın ve böylece bu insanlar, tanrıların sevdiği ve sevmediği insanların adaleti ve adaletsizliği fikrine sahip olabilsinler. Gentiller, krallığını kaybettiğinde Tanrı'nın kendisine karşı olduğunu düşündükleri için aziz Job'u bile küçümsediler. Aynı ilkeye dayanarak geri dönmüş barbar zamanlardaki barbar âdet, olayın nedeni belli olmamasına rağmen, kaybedenin elini kesmekteydi.

964. İnsanların özel işlerde gözledikleri âdetin bu türünden dolayı, ahlâki teologların, savaşların dış adaleti dedikleri şey ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine uluslar, kendi dominyonlarının belirliliğini bırakmışlardır [350]. Aynı şekilde, aileler devletinde babaların, babaya ait monarşik otoritesini kurmuş olan ve kahramansal şehirlerde aristokratik saltanatı hazırlamış ve korumuş olan ve pleplerle paylaşıldığında özgür halkçı yönetimleri ortaya çıkarınış olan kehanetler, son olarak silahların talihiyle şanslı zaferlerle dolu fetihleri meşru kıldı. Bütün bunların doğuştan gelen inayet kavramından başka bir kaynağı yoktu. Dolayısıyla bütün uluslar inayet kavramına sahipti. Onlar iyilerin kederli olduğunu ve şerrin büyüdüğünü gördüklerinde bu inayete boyun eğmeliydiler.

[BÖLÜM III] [İKİNCİ TÜR: SIRADAN HÜKÜMLER]

965. İkinci tür hükümler, kökenlerini ilahî hükümlerden aldıkları için bütünüyle sıradan hükümlerdir. Bu hükümler, kendinden önceki tanrısal hükümlerden aldıkları aşırı bir sözel titizliğe sahiptirler [953], *religio verborum* adı, tanrısal kurumlar evrensel olarak kutsal usulle kavranmış olduğunda, onun en küçük bir harfî bile değiştirilemez: Bu durum şöyle formüle edilmiştir: *Qui cadit virgula, caussa cadit* ("Bir virgül atlayan davasından olur"). Bu, doğal olarak eski Romalı hukuk sistemi tarafından gözlenen kahramansal *gens*lerin doğal hukukudur ve o *praetor*un değiştirilemez bir sözü demek olan *fari*dir. Bundan dolayı, *praetor*un adaleti uyguladığı günler *dies fasti* olarak adlandırıldı. Bu adalet, yalnızca kahramanların, kahramansal aristokrasiler altında paylaştıkları adalettir ve bu adalet, kahramanların bizzat tanrıların adını aldıkları zamanlardaki *fas deorum* olmalıdır [449]. Daha sonra *Fatum* adı, Tanrı'nın sözü olarak tabiatın kurumlarını ortaya koyan önüne geçilemez nedenlerin düzenine verilmişti. İtalyanca *ordinare* fiili, emirler verme anlamında, bilhassa yürürlükte olan kanunlar için kullanılmış olarak anlaşılabilir [M 3-4].

966. Böyle bir düzen (bir eylem için resmî usulü gösteren hükümlerle bağlantılı olan) gaddarca ve utanç verici cezayı ünlü sanık Horatius'a karşı zorla kabul ettirdiğinden, *duumvir*ler, onu bizzat suçlamadıkları halde, o suçlu bulundu ve Livy'nin bize söylediği gibi [1.26.12] *magis admiratione virtutis quam iure caussae* "onun davasının adaleti bakımından değil de yiğitliğine duyulan hayranlıktan" dolayı, başvurduğu insanlar onu temize çıkardılar [500]. Plautus'un betimlediği gibi, güçlünün özelliğinden kaynaklanan hükümlerin bu düzeni, gücüyle hakkı tamamen ölçen Achilles zamanında gerekliydi. [Plautus'un *Altın Kab*'nda 260] (alışılmış zarafetiyle): *Pactum non pactum, non pactum pactum,* "Bir anlaşma, anlaşmazlık değildir ve hiçbir anlaşmazlık anlaşma değildir." Burada verilen sözler, onların kibirli isteklerine uymakta yeterli değildir veya onlar kendi vaatlerini korumak için istekli değildir. Böylece, onların tartışmalara, kavgalara ve öldürmelere karışmamaları için doğal olarak, adalet fikrini benimsemeleri ve daha da fazlası resmî sözel bir usulle haklarını ileri sürebilmeleri inayetin bir öğüdüydü. Roma hukuk ilminin ünü ve bizim kendi eski [yani, Orta Çağ] uzmanlarımızın ünü, yanaşmalarını emniyete almada yatar [939]. Kahramansal ulusların bu doğal hukuku,

birkaç komedya taslağıyla Plautus'u hazırladı [Örneğin, *Persler ve Küçük Kartacalı*]. Bu eserlerde, muhabbet tellalları, kendilerine karşı hileler düzdükleri genç erkekleri, köle kızlara âşık ettirerek haksız biçimde onları dolandırırlar. Yasal usulle, masum kızları da suçlarlar ve yalnızca onları dolandırıcılık için harekete geçirmekle kalmazlar; onlardan biri köle ücreti olarak aldatılmış gence parasını geri verir, bir başkası doğrudan doğruya bir delille ispat edilmemiş hırsızlıktan yakaladığı başka bir gence cezanın yarısıyla rıza göstermesini rica eder. Bir başkası, köleliği bozulmuş olduğu için mahkûm edilmek korkusuyla şehre kaçar. Bu Plautus'un kendi zamanlarının hükümlerinde egemen olan doğal eşitliktir.

967. Bu sert kanun, doğal olarak, yalnızca insanlar arasında gözlenmekle kalmadı. İnsanlar kendi tabiatlarını tanrılara da yükleyerek ettikleri yeminlerde tanrıların da onları gözlediklerine inanıyorlardı. Bununla ilgili olarak Homer, Juno'nun, yalnızca şahit olmakla kalmayıp yeminlerle ilgili konularda hüküm veren Jove'a, Neptün'ü Truvalılara karşı bir fırtına çıkarması için kışkırtmadığı şeklinde yemin ettiğini anlatır. Çünkü Tanrı Somnus, onun aracısı olarak hareket etmişti ve Jove Juno'nun yeminiyle tatmin oldu. Bunun gibi Sosia'nın kılığına giren Merkür, gerçek Sosia'ya yemin eder. "Eğer, seni aldatırsam Merkür, Sosia'ya karşı olsun" ve Plautus'un, *Amphitryon* [392]'daki amacının tiyatrodaki insanlara tanrılardan yalan devşirerek yalan yere yemin etmeyi öğretmek olduğuna sağlam bir şekilde inanıyoruz. Scipio Africanus ve Laedius (Romalı Sokratesler olarak anılan) örneğinde en az güvenilir olandı. Roma Cumhuriyeti'nin bu iki bilge prensinin işbirliğiyle Terence'nin kendi komedyalarını oluşturduğu söylenir. Ancak, *Lady of Andros*'ta [728 vd] Davus, Mysis'in elleriyle Simo'nun kapısının önüne bebeği koyan olarak temsil edilir. Muhtemelen efendisi ona bebek hakkında bir soru sorsa, o vicdan rahatlığıyla bebeği oraya koyduğunu inkâr edebilir.

968. Fakat çok ciddi bir delil, Euripides'in mısrasını duyan zeki ve akıllı adamların şehrinin Atina'da olmasıdır [*Hippolytus* 612], Cicero [*De officiis* 3.29.108] Latincede onu şöyle verdi. *Iuravi lingua, mentem iniuratam habui* –ben dilimle yemin ettim fakat yemini aklımda tutamadım.– Tiyatrodaki seyirciler nefretle homurdandılar. Çünkü doğal olarak onlar, *uti lingua nuncupassit, ita ius esto,* –"dil nasıl ifade etmişse, öylece bağlanmıştır."– On İki Levha Kanuları'nın [6.1a] emrine bağlıydılar [570, 1031], dolayısıyla, mutsuz Ageme-

mnon'u, masum ve dindar kızı Iphigenia'yı adak adamak ve öldürmek için aceleci ve düşüncesizce yapılan yeminden ne kurtarabilirdi? Böylece biz, Lucretius'un, dinsizce, inayeti inkâr etmesine neden olan Agemmemnon'un bu hareketinden dolayı niye feryat ettiğini anlayabiliriz: *Tantum religio potuit suadere malorum!*–"Dinin kışkırttığı kötülükler o kadar büyüktü ki!" [191].

969. Nihayet, buradaki tartışmanın sonuncu ispatı olarak, Roma tarihi ve hukuk ilminden iki kesin olguyu sonuç olarak çıkarabiliriz. Biri, geç [cumhuriyet] zamanlarda Gallus Aquilius'un *de dolo* eylemi getirmesi ve diğeri, Augustus'un aldatılmış ve iğfal edilmiş kişileri kurtarmak için şahsi karar alınayla ilgili hükümler vermesi.

970. Barışta bu âdet kullanıldıktan sonra uluslar, teslim olma dönemlerine göre ya sefilce bir baskı altında acı çekerek ya da fethedilmekten kaynaklanan öfkeyi alaya alan iyi bir talihle savaşta yenmişlerdir.

971. Sefilce baskı, hayatlarını, şehirlerini ve mallarını Romalılara bırakmaları koşulu altında, Roma Barışı'nı kabul etmiş olan Kartacalıların talihiydi. Çünkü onlar şehri binalarından tanıdılar. Yani Latince *urbs* kelimesi, şehir demekti fakat Romalılar *civitas* kelimesini kullanmışlardı, onun anlamı barış yapıldığı dönemlerde Kartacalıların kıyıdaki şehirden çıkmaları ve iç kısıma çekilmelerinin emredilmesiydi. Onlar, emre uymayı reddettiler, savunma için silahlarını yeniden kuşandılar. Sonra Romalılar onlara savaş ilan etti ve isyancılar savaşın kahramansal kanunuyla Kartaca'yı aldılar ve orayı barbarca ateşe verdiler. Kartacalılar, Romalıların kendilerine bahşettikleri barış dönemlerini reddettiler. Romalılar, onların kendileriyle anlaşma yapmasını anlamamışlardı. Çünkü Romalılar, kısmen Afrikalı keskin zekâyla ve kısmen de ulusların intikalini hızlandıran deniz ticaretiyle hemhâl olduklarından Kartacalılardan önce zeki davranmışlardı. Fakat daha sonra Corinth'e karşı birleşmek konusunda tamamen anlaşan Scipio Africanus tarafından sonlandırılan Numantia'ya karşı adil olmayan savaşlara girmeye başlamış olduğu için Romalılara saygı duyan birkaçı hariç savaşın adil olmadığını düşünmediler.

972. Yine de tartıştığımız bu konuda geri dönmüş barbar zamanlarla ilgili olarak daha iyi bir delil verilebilir. İmparator III. Conrad, imparatorluk için rekabet etmesi nedeniyle direnen Wenisberg'in teslim olmasını zorla kabul ettirdiğinde, yalnızca kadınların, arkalarında taşıdıkları her ne olursa olsun, yükleriyle beraber şehirden çıkarma-

larına izin verdi. Bunun üzerine Weinsberg'in dindar kadınları, çocuklarını, kocalarını ve babalarını arkalarında taşıyarak şehirden çıktılar. O sırada şanlı imparator, küstahça ve dehşetli hâkimiyetiyle şehri ele geçirmesi veya elinde tutması engellendiğinde çok uğursuz olabilen kızgınlığı biraz azalmış olarak zafer anında şehir kapısının önünde ayakta duruyordu. Emri altındaki ordu, kılıçlarını kuşanmış ve mızraklı olarak rahatta beklerken ve Wenisberg'in adamlarını katletmeye hazırken, kılıçtan geçirmeye niyetlendikleri kişilerin, kadınların yükleri sayarak gözü önünden emniyetle geçmelerine izin verdi. Bu duruma göre, Grotius, Selden ve Pufendorf'un gelişmiş insan aklına dayalı doğal hukuk düşüncesi, bütün ulusların bütün zamanlarında geçerli olmaktan çok uzaktı [329].

973. Burada söylediklerimizin ve daha sonra söyleyeceklerimizin hepsini kanunlardaki ve anlaşmalardaki doğru ve açık olan tanımlara istinaden söylüyoruz [321, 324]. Ayrıca, [olguyu göstermek gerekirse] uygun bir şekilde *fas gentium* sözcüklerinde görülen sert kanun, barbar zamanlarda doğaldı, tıpkı, nedenleri ortak faydaya dayandırmayı ölçüt alan insani zamanlarda *fas naturae* denilen merhametli kanunun doğal olması gibi. Bu kanun, insanın gerçek ve uygun tabiatı olan akla dayalı insanlığın değişmez kanunudur [326 vd].

[BÖLÜM IV] [ÜÇÜNCÜ TÜR: İNSANİ HÜKÜMLER]

974. Üçüncü tür hükümlerin hepsi de olağanüstüdür. Bu hükümlerde egemen olan, olguların gerçekliğidir. Vicdanın zorlamalarına göre, kanunlar merhametli bir şekilde, nedenlerin eşitliğine dayanarak talep edilen her durumda gerektiği zaman yardım ederler. Bütün bunlar, (zekânın çocuğu olan) doğal ılımlılıkla doldurulur ve bu yüzden halkçı yönetimlerin açık oluşuna uygun olan iyi inançla (insanlığın kızı olan) garanti edilir. Dahası monarşilerin cömertliğinde monarklar, bu hükümlerde kendi gururlarını kanunların üstünde tutarlar ve yalnızca Tanrı'ya ve kendi vicdanlarına boyun eğerler. Barış süresince uygulanan bu hükümlerden Grotius, Selden ve Pufendorf'a borçlu olduğumuz savaş kanunlarının üç sistemi çıkmıştır ve onlardaki birçok hatayı ve kusuru gözlemlemiş olan Peder Nicola Concina, felsefeyle çok daha uyum içinde olan ve insan toplumuna daha faydalı olan başka bir sistem kurmuştu. O, bu sistemini İtalya'nın lehine, asıl kürsü olan metafiziğe ek olarak hâlâ Padua'nın ünlü üniversitesinde öğretir.

[KISIM XI]
ZAMANLARIN ÜÇ MEZHEBİ

[BÖLÜM I] DİNÎ, TİTİZ VE SİVİL ZAMANLARIN MEZHEPLERİ

975. Yukarıda sayılan kurumların hepsi zamanların üç mezhebinin içinden geçerek uygulanmıştır.

976. İlki, tanrısal idareler altında gözlenen dinî zamanların mezhepleridir [919, 925].

977. İkincisi, Achilles'inki gibi titiz olan mezhep şeklidir. Barbarlığın geri dönüş zamanlarında bu, düellocuların mezhebiydi [920, 667].

978. Üçüncüsü, Ulpian'ın *ius naturale gentium humanarum* cümlesinde açık bir şekilde insani dediği *gens*lerin doğal hukukunun zamanı olan sivil veya ılımlı zamanların mezhebiydi [569, 990]. İmparatorların himayesindeki Latin yazarlar, tebaanın görevine *officium civile* dediler ve kanunların yorumunda, doğal eşitliğe karşı olan her suçu, *incivile* olarak adlandırdılar. Bu, halk özgürlüğü zamanıyla başlayan Roma hukuk ilmindeki zamanların son mezhebidir. Bu nedenle, *praetor*lar, kanunları Romalı tabiatı, âdetleri ve değişmeye dayanmış olan idareleriyle bağdaştırmak için, her şeyden önce, Roma'nın kahramansal zamanlarında gayet doğal olan On İki Levha

Kanunları'nın sertliğini, kızgın yapısını ve soğukluğunu bütünüyle yumuşatmışlardı. İmparatorlar ise *praetor*ların On iki Levha Kanunları'na örttükleri bütün örtüleri kaldırmak ve uluslara, nezakete uygun olan açıklıkla ve cömertlikle doğal eşitliği vermek zorunda kaldılar [952].

979. Hukuk bilginleri bizim de gözlemlediğimiz üzere, kendi zamanlarının mezhebini göz önünde bulundurarak onun doğru dediği şeye göre kendi görüşlerini doğruladılar. Çünkü bunlar [zamanın üç mezhebi], Romalıların dünyanın diğer uluslarıyla uyum içinde olduğu Roma hukuk ilmine uygun mezheplerdi. Mezhepler, onlara ilahî inayet tarafından öğretildi. Romalı hukuk bilginleri ilahî inayeti, *gens*lerin doğal hukukunun temel ilkesi olarak almışlardır. Filozofların mezhepleri ise Roma hukukunun biraz bilgili yorumcuları tarafından Roma hukukuna mecburen sokulmuştur [335]. İmparatorlar, Barnabé Brisson'un *De formulis et solemnibus populi Romani verbi*sinde topladığı pasajlarda olduğu gibi, kendi kanunları için bir neden bulmak istediklerinde veya başka emirler onlar tarafından çıkarıldığında, kendi zamanlarının mezheplerini kılavuz edindiklerini söylemişlerdir. Çünkü, Tacitus'un kendi zamanının çökmüş mezheplerine uyguladığı *seculumage* terimine bakacak olursak çağın âdetleri prenslerin okuludur [247]. Tacitus, orada der ki, C*orrumpere et corrumpi seculum vocatur* –"onlar, kandırmak ve kandırılmak için çağın ruhunu uyarlar"– veya şimdiki söyleyişle modaya uyarlar [viii].

[KISIM XII]

KAHRAMANSAL ARİSTOKRASİLERİN ÖZELLİKLERİNDEN ÇIKARILAN DİĞER DELİLLER

[GİRİŞ]

980. İnsani sivil kurumların böylesine değişmez, sürekli ve düzenli bir şekilde birbirini izlemesi, ulusların akış yönünü gözlemlediğimiz gibi çok ve çeşitli nedenlerin ve etkilerin güçlü zinciriyle birlikte, bu ilkelerin gerçekliğini kabul etmek bakımından zihinlerimizi zorlar. Ancak, şüpheye hiç yer bırakmamak için sivil fenomenin de açıklamasını yapacağız. Bu da ancak yukarıda yapılan kahramansal yönetimlerin keşfiyle mümkündür [582 vd].

[BÖLÜM I] SINIRLARI KORUMA

981. Aristokratik yönetimlerin en büyük iki ebedi özelliği sınırları ve kurumları korumasıdır [586, 629].

982. Sınırları koruma, tanrısal idareler altındaki kanlı dinlerle görülmeye başlamıştır [925]. Çünkü vahşi durumdaki şeylerin utanç verici karışıklığına dur diyebilmek için tarlalara sınırlar koymak gerekliydi [549 vd]. Bu sınırlarda, ilk ailelerin, *gens*lerin veya ilk evlerin, daha sonra halkların ve son olarak da ulusların sınırları belirlenmeliydi. Böylece, Polyphemus'un Ulysses'e söylediği gibi devler, ayrı

olarak ve her biri kendi mağarasında eşleriyle ve çocuklarıyla birlikte yaşadılar, başkasının işine karışmadılar [516]. Böylece, Polyphemus'un Ulysses'i ve yanındakileri katletmeye kalkışması gibi, kendi sınırlarına girenleri, son zamanlardaki vahşi kökenlerinin alışkanlıklarını hâlâ koruduklarından hunharca katlettiler (Platon, aileler durumunda babaları, bu devlerden ayırt eder [296]). Şehirlerin uzunca bir süre birbirlerini düşman olarak görmesi de bu âdetten dolayıydı [637 vd]. Tarlaların çok düzgün bölünmesi, hukuk bilgini Hermogenianus tarafından betimlenmişti ve onun Roma hukuku hakkındaki bütün yorumları iyi inanca dayalıydı [550]! Asıl meselenin başladığı insani kurumların bu ilk ve en eski ilkesinden dolayı *De rerum divisione et acquirendo earum dominio* ("eşyanın türlerini ve onların mülkiyetini elde etme")yu öğreten doktrinle başlamak akla uygun olurdu. Doğal olarak sınırların korunması, siyaset yazarlarının işaret ettiği gibi fetihle kurulmamış olan aristokratik yönetimlerde uygulanır. Ancak daha sonra, şeylerin utanç verici karışıklığı bittikten sonra ve insanların sınırları iyice sabitlendikten sonra imparatorlukların yayılmasına doğru giden halkçı yönetimler geldi ve sonunda da bu yönde etkili olan monarşiler ortaya çıktı.

983. Bu ve başka hiçbir şey, On İki Levha Kanunları'nın basit mülkiyeti tanımamasının nedeni olamaz ve kahramansal zamanlardaki ele geçirme doğal yolla yapılan el değiştirmeleri resmîleştirmeye hizmet etmiştir. En iyi yorumcular onu, *dominii adiectio,* yani evvelce var olan doğal mülkiyete ek olarak sivil mülkiyet olarak yorumladılar. Ancak, daha sonraki halk özgürlüğü zamanında, *praetor*lar yasaklarla, çıplak sahipliğin yardımına koştular ve elde etme, *dominii adeptio,* yani ilk örnekteki sivil mülkiyeti elde etme yolu olmaya başladı. *Praetor* bu mülkiyetin tanınmasını hukuk üstü saydığı için mülkiyet davaları askıda tutulurken [638], bugün en kesin hükümler mal sahipliği hakkında olanlardır.

984. Böylece, orada Roma'daki halk özgürlüğü sürecinde, *bonitary* (1) *quiritiary* (2) *optimal* (3) ve sivil mülkiyet arasında ayrım yok olmaya başlamış, hattâ monarşi altında tamamen görünmez olmuştur. Köken olarak, bu terimler şu andaki anlamlarından çok farklı anlamlar taşır. İlki, sürekli fiziksel bir sahip olma demek olan doğal mülkiyettir. İkincisi, haklı çıkarılabilen mülkiyet demektir. Bu tür mülkiyet, On İki Levha Kanunları'nda soylular tarafından pleplere genişletildikten sonra plepler arasında da geçerliydi. Fakat bir

plep, bu tür mülkiyeti ancak yalnızca soylunun kendisine verdiği bir unvan olan [109, 638, 1073] *auctor* olarak adlandırıldığında elde edebilirdi. Üçüncüsü, ister kamusal, ister özel olsun herhangi birinden bağımsız olan mülkiyet demekti. Bu, halk özgürlüğünün temeli olan *census*un kurulmasından önce patriciler arasında var olan mülkiyetti [619 vd]. Dördüncüsü ve sonuncusu, şehirlere ait olan mülkiyetti ki, ona bugün gayrimenkul denilir [266]. *Optimal* ve *quiritary* mülkiyet arasındaki fark, özgürlük zamanlarında hâlen karanlık kalmıştır. Öyle ki, en son süreçteki hukuk bilginleri onu hiç hesaba katmadılar. Fakat monarşi altında *bonitary* mülkiyet denen şey (doğal değişimin doğuşu) ve *quiritary* mülkiyet (sivil nakilin ya da *mancipation*un doğumu) Justinian tarafından, anayasadaki *De nudo iure quiritium tollendo* [C. 7.25] içinde tamamen karıştırılmıştı; ve *De usucapione transformanda* [C. 7.31] ve *res mancipi ve res nec mancipi* arasındaki ünlü ayrım tamamen silinmişti. Ortada, *rei vindicatio* eylemine boyun eğen mülkiyet anlamında sivil mülkiyet ve herhangi özel bir engele (ipotek gibi) maruz kalmayan mülkiyet anlamındaki *optimal* mülkiyet kalmıştır.

[BÖLÜM II] KURUMLARI KORUMA

985. Kurumları koruma kıskançlıktan dolayı (evlenme törenlerinin tanrıçası Juno'nun kıskançlığı [511, 513]) çirkin olan kadınların karışıklığına karşı ailelerin belirlenmesi maksadıyla tanrısal zamanlarda başlar. Bu ihtiyat, aristokratik yönetimlerin doğal bir özelliğidir ve aile ilişkilerini korumayı ve devamını ister. Sonuç olarak da soyluların düzeni içinde varlığı ve gücü korumayı arzular. Bundan dolayı, vasiyetnameyle ilgili kanunların uluslar arasında görülmesi gecikmiştir [992] (Tacitus [G. 20] eski Germenler arasında hiçbir vasiyetname olmadığını söyler). Kral Agis'in, bu kanunları Sparta'ya sokmaya çalıştığı için Lakedaemonlu soyluların özgürlüğünün koruyucuları olan *ephor*ların emirleriyle boğulmasının nedeni de budur [668]. Buradan, On İki Levha Kanunları'nın süsleyicilerinin, on birinci tabloya [11.1] *Auspicia incommunicata plebi sunto* –"kehanetler, pleplere verilemez"– maddesini ne kadar iyi bir anlayışla yerleştirdiklerini anlıyoruz. Çünkü köken olarak, bütünüyle soyluların düzeni içinde korunmuş olan hem kamusal hem de özel olan bütün sivil kurumlar bu sözle bağlıdır. Özel kurumlar şunlardır: Resmî evlenme törenleri, babaya ait güç, doğrudan mirasçılar, baba tarafın-

dan akrabalar, ailesel akrabalıklar (gentiller), haleflik, vasiyetnameler ve vasilik [110, 598]. Böylece, bütün bu kurumlar, ilk tablolarda pleplere genişletildikten sonra ve halkçı yönetimlere özgü kanun ve özellikle vasiyetnameyle ilgili kanun kurulduktan sonra [513] bile aristokratik biçimi tam olarak yerleştirmek için on birinci tablodaki bu tek maddeyle devam ettiler. Ancak, kurumların karışıklığıyla ilgili olarak şu da söylediler: Tablodaki bazı kısımlar tahmin yürütülerek yapılmışsa da doğrudur: Son iki tabloda, Romalıların bazı eski âdetleri kanuna girmiştir. Bu ifadeler, eski Roma devletinin aristokratik tabiatını doğrular.

986. O halde, konuya geri dönersek, insan ırkı her yerde evliliğin resmiyetiyle kurulduğunda, halkçı yönetimler ve çok daha sonra da monarşiler görünmüştür. Bunlarda, halkların, plepleriyle (ayrı gruplar arası) evliliğin ve vasiyetnameyle ilgili devamlılığın bir sonucu olarak, soyluluğun kurumları ortadan kalktı ve böylece, yavaş yavaş varlık, soylu evlerden başka ellere geçmeye başladı. Çünkü Romalı plepler, 309. Roma yılına kadar yalnızca doğal evlilikler yapabiliyorlardı ve sonunda patricilerden *connubium* bağışını ya da resmî evlilikleri imzalama hakkını elde ettiler. Ayrıca, Roma tarihinin bize sunduğu gibi değersiz kölelere benzeyen bu sefil durumlarında da soylularla evlenmek için bir hak iddiasında bulunamazlardı [598]. Bu, eserin ilk basımında söylediğimiz temel nedenlerden biridir [Op. 3.185]. Biz, bu ilkeleri Roma hukuk ilmine tahsis etmezsek, şimdiye kadar anlatılan Roma tarihi, Greklerin fabl dolu tarihlerinden çok daha inanılmaz olur. Çünkü biz, ikincinin anlamının ne olduğunu yazamadık fakat birincinin, bizim kendi tabiatımızdaki insani arzuların emriyle çeliştiğini bulduk. Çünkü bu birinci ilke bize gösterir ki, en temel şartların insanları, ilkin *connubium* çabası içinde soyluluğun; daha sonra konsüllük çabası içinde şerefin; son olarak da rahiplik iddia ederek zenginliğin; peşinde olmuşlardır. Halbuki hiç değişmeyen müşterek sivil tabiatları dolayısıyla insanlar, ilkin zenginliği; sonra şerefi; en son olarak da soyluluğu ararlar.

987. Böylece, zorunlu olarak şunu söylemeliyiz ki, plepler soylulardan On İki Levha Kanunları'yla (dünyanın ikinci tarımsal kanunları [109]) tarlaların kesin mülkiyetini kazandıkları zaman [638], yabancılar gibiydiler (böyle bir mülkiyet yabancılara verilebilmekteydi) ve tecrübe ederek öğrendiler ki, tarlalarını, vasiyetnamesiz akrabalarına bırakamayacaklardı. Çünkü onlar, resmî evlilikler yapamadıkları

için doğrudan mirasçıları, (baba tarafından) akrabaları veya aileden akrabaları (gentilleri) yoktu. Çok azı vasiyetname yoluyla onları satıp kurtulabildi. Onlar, vatandaşlar değildi [110]. Neden böyle olduğunu merak etmek için hiçbir neden yoktu. Çok az zekiydiler veya hiç zeki olmayan insanlardı. Furian, Vocanian ve Falcidian kanunlarının hepsinin plebistik olduğu açıktır. Çünkü Falcidian Kanunu, bu üçünü de içerdiğinden arzu edilen amaç sonunda başarılmıştır, yani, mülkler veraset yoluyla kaybolmamıştır. Çünkü plepler, üç yıl içinde öldükleri takdirde [On İki Levha Kanunları'nı izleyerek], onlara tahsis edilen tarlaların yukarıda söylenen yetersizlikler nedeniyle soylulara geri verildiğini gördüklerinden, *connubium* hakkını, dolayısıyla da vatandaşlık hakkını istediler. Fakat gramerciler, şehirlerin şimdiki idare biçimiyle Roma'nın Romulus tarafından kurulmuş olduğuna işaret eden bütün politik yazarlar tarafından karıştırıldığı için, kahramansal şehirlerin pleplerinin birkaç yüzyıl boyunca yabancılar olarak kabul edildiğini ve bu yüzden de kendi aralarında yalnızca doğal evlilikleri imzaladıklarını bilemediler. Buradan, onlar, ya olgusal uygunsuzluğu ya da tarihsel *plebei tentarunt connubia patrum* cümleciğini *cum patribus* gibi okuyan zavallı Latinliği göremediler (evlilik kanunlarının şeklinden sonra örneğin, *patruus non habet cum fratris filia connubium).* [Livy. 4.1.1; 4.4.5; J. 1. 10.3]. Keza, buna dikkat etselerdi kesinlikle pleplerin soylularla sınıflar arası evlilik hakkı iddia etmediklerini fakat soylulara ait olan resmî evlilikleri imzalama hakkını elde etmeyi istediklerini anlarlardı [598].

988. On İki Levha Kanunları [5.4-5] tarafından belirlenmiş olan yasal devamlılığa dikkat edersek –ki, bir ailenin ölmüş olan babasını, herkesten önce onun doğrudan mirasçıları izlemelidir, onların yokluğunda, akrabaları ve onların yokluğunda ise gentilleri (ailedeki diğer kişiler) izlemelidir –On İki Levha Kanunları'nın, evvelce Romalıların bir Salic Kanunu olduğu görülecektir. Bu kanun, en erken zamanlarında Almanya'da görülmüştü (buradan yola çıkarak geri dönmüş barbarlık zamanındaki diğer ilk ulusların da aynı olduğunu farz ediyoruz) ve son olarak, Fransa'da ve Savoy'da hâlâ yaşamaktadır. Baldus, bizim tezimizle çok uyuşur şekilde bu veraset kanununu arar, *ius gentium gallorum* [1077]. Aynı sembolle, akraba ve gentil verâsetleri hakkındaki Roma Kanunu'na *heroicarum* ifadesinin ilâvesiyle, haklı olarak *ius gentium romanarum* denilir ve uygun şekilde ona *romanum* eklenir. Bu, evvelce, bizim yukarıda gösterdiğimiz gibi

bütün kahramansal *gens*lerde müşterek doğal kanun olan *ius quiritum romanorum* idi [595].

989. Burada Salic Kanunu hakkında söyleyeceğimiz şey, bu kanunun kraliyet verasetinden kadınları hariç tutmaktan pek uzak olduğudur. Görüleceği üzere bu durum, bir kadın olan Tanaquil'in Roma Krallığı'nı idare ettiği ifadesiyle ters düşmez. Keza, bu (kadın ifadesi) kahramansal bir ifadedir ve ilk tarımsal kanunları pleplere getiren ve onların desteğiyle Roma krallığını istila eden kurnaz Servius Tullius'un kendisini yönetmesine izin veren zayıf ruhlu kralı betimlemek için kullanılan kahramansal bir ifadedir [107]. Tıpkı Tanaquil'e dendiği gibi, barbar zamanlardaki kahramansal konuşmanın aynı tarzdaki geri dönüşünde, Papa John'a [VIII] da kadın denilmiştir (Leo Allaci bununla ilgili bir fablı anlatan bir kitap yazdı) çünkü, Baronio ve ondan sonra da Sponde tarafından işaret edildiği gibi, büyük zayıflığı nedeniyle o, Constantinople Patriarkı Photius'a boyun eğmişti.

990. Bu güçlüğü çözdükten sonra şimdi, aynı şekilde *ius quiritium romanorum* cümleciğinin ilkin, *ius naturale gentium heroicarum romanarum* anlamında kullanıldığını ifade edebiliriz [988]. Aynı şekilde Ulpian, hür yönetimlerdeki, daha çok da monarşilerdeki genel geçer kanunu tanımladığı zaman, *ius naturale gentium humanarum* sözcüklerini iyice tetkik ederek söyler [569]. Bütün bunlardan dolayı, *Institutes*'teki başlık [J. 1.2, *De iure naturali, gentium, et civili,* "Tabiatın Kanunu, *Gens*lerin Kanunu ve Sivil Kanun Hakkında"] okunmalıdır. Görüldüğü gibi, *De iure naturali gentium civili* yalnızca, Hermann Vulteius'un *naturali* ve *gentium* (Ulpian, ikinci virgülün yerine *humanarum*u koyuyor) arasındaki virgülünü ortadan kaldırmakla kalmaz fakat *civili*den önce *et* ekini de vurgular. Çünkü Romalılar, Satürn Çağının başlangıç zamanından bu yana ilkin âdetler yoluyla sonra da yasama yoluyla onu muhafaza ettikleri için kendi kanunlarıyla bir ilgi kurmak zorundaydılar. Örneğin Varro, ilahî ve insani kurumların ilk çağlarını anlatan büyük eserinde –[*Antiquitates*], *rerum divinarum et humanarum*– ilahî ve insani kurumların hiç yabancı bir şeyle karışmamış, saf yerel kökenleri bakımından Roma kurumlarında iz bıraktığını söyler [364].

991. O halde, kahramansal Roma verasetine dönersek, eski Roma zamanlarında kızların, kadınların verasetten dışlanmadıklarından şüphe etmemizin güçlü nedenleri var. Çünkü kahraman babaların,

şefkat kıvılcımına sahip olduklarına inanmak için hiçbir nedenimiz yok. On iki Levha Kanunları [J. 3.1.9; 3.5.5] babasından sonra gelen özgür oğlanı hariç yedinci derece kadar uzak bir (baba tarafından) kan akrabalığı aramıştır. Aile babalarının, çocukları üzerinde yaşam ve ölüm hakları vardı ve bu nedenle oğullarının kazandıkları üzerinde de zorbaca bir egemenliğe sahiplerdi. Onlar, aileye lâyık kadınları kendi evlerine getirmek için oğullarının adına anlaşmalar imzaladılar (Bu *spondere* fiiliyle kanıtlanmıştır ki, uygun bir biçimde bir başkası için söz vermek demektir. Bundan dolayı nişanlanmaya, *sponsalia* denir). Onlar, diğer soylardan doğmuş oğulları seçerek, çökmüş aileleri güçlendirmenin bir aracı olarak evlat edinmeleri de evlilikler gibi aynı açıklıkla kabul ettiler. Dayak veya cezadan azat edilmeyi de kabul ettiler. Onlarda yasama fikri yoktu. Çünkü evlilik bağı olmadan birliktelik yalnızca özgür köleler ve yabancılara uygulandı. Kahramansal zamanlarda resmî evlilikler, çocuklar, kendi efendilerinin soyluluğundan yozlaşmasın diye imzalanmadı [526, 802]. Çünkü en önemsiz nedenler ve vasiyetnameler, yasal vesayet için yolu açmakta ya hükümsüz, ya bozuk, çiğnenmiş, eskimiş, kırılmış ya da etkisizdi. Böylece onlar, doğal olarak kendi özel adlarının parlaklığıyla kör oldular ve ortak Romalı isminin zaferi böyle parladı. Bütün bu âdetler, kahramansal yönetimlerde olduğu gibi aristokratik yönetimlerde de ortaktı. Bütün bunlar, ilk insanların kahramanlığıyla uyumlu olan özelliklerdir.

992. Üzerinde düşünmeye değer olan bir mesele de, Atina'dan Roma'ya getirildiği iddia edilen On İki Levha Kanunları'nın bilgin süsleyicilerinin şu apaçık hataya düşmüş olmalarıdır: Yani, bu kanun, vasiyetnamede bulunan biçimi ve yasal varisleri getirmeden önceki bütün zamanlarda içeride bırakılan veraset, Romalı aile babaları tarafından, *res nullius* denilen şeylerin kategorisi altına sokulmuş olmalıdır. Tersi biçimde inayet, dünya, şeylerin ahlâksız karışıklığına yeniden dönmesin diye mülkiyetin kesinliğini ve aristokratik yönetim biçimlerinin korunmasını emretti. Buradan anlaşıldığı şekilde, yasal veraset, doğal bir şekilde, bütün ilk uluslarda, aslen halkçı yönetimlere ve daha çok da monarşilere uygun olan bir vasiyet fikrine sahip olmadan önce gözlenmiştir. Gerçekte, Tacitus'un bize açıkça anlattığı gibi eski Germenler arasında da durum buydu (ilk barbar halkların aynı olduğunu farz etme nedenini bize veren durum) [985]. Kesinlikle Germanya'da gözlenen Salic Kanunu'nun evrensel olarak

ikinci barbarlık çağında, uluslar tarafından gözlenmesi de varsayımımızın temelini oluşturur [988].

993. Bunun yanı sıra, geçmişteki hukuk ilminin (Romalı sürecin) hukuk bilginleri, bu eserde not edilen sayısız hatanın kaynağı olarak, geç tarihli zamanlara bakarak ilk zamanların bilinmeyen kurumları hakkında fikir yürütmüşler ve On İki Levha Kanunları'nın [5.4], *suus* kelimesi dolayısıyla [*suus heres,* doğrudan mirasçı], vasisi gramerdeki erilin kadınları da içerdiği kuralını izleyerek, ailelerin kızlarının kendi ölmüş babalarının miraslarını alabileceğine inanmışlardır. Fakat bu eserde hakkında çok şey söylediğimiz kahramansal hukuk ilmi, kanunların kelimelerini harfi harfine denecek bir mânâ içinde almıştı. Öyle ki, *suus* kelimesi yalnızca bir ailenin oğlu demekti. Bunun en sağlam delilini, birkaç yüzyıl sonra Gallus Aquilius'un [D. 28.2.29, pr] getirdiği babasının ölümünden sonra doğan çocuklarla ilgili usul verir. İfade şudur: *Si quis... natus natave erit* ("Eğer, bir oğlan veya kız, babasının ölümünden sonra doğmuşsa"), *natus* kelimesinden ifadenin, babasının ölümünden sonra doğmuş olan kızı da içerdiği anlaşılmamalıdır. Bu konudaki cehaleti nedeniyle Justinian, *Institutes* [3.2.3] adlı eserinde On İki Levha Kanunları'nın *adgnatus* kelimesini kullanarak eril ve dişi baba tarafından akrabalığı aynı ilan ettiğini doğrular. Fakat daha sonra orta hukuk ilmi, kanunu aynı kanı taşıyan kız kardeşlerle sınırlayarak çok katılaştırdı. Olması gereken şey tam tersiydi. *Suus* kelimesi ilkin ailelerin kızlarına genişletilmiş olmalıydı ve daha sonra *adgnatus* kelimesi aynı kanı taşıyan kız kardeşlere genişletilmeliydi. Böylece, bu hukuk ilminin "Orta" olarak adlandırılması şans eseriydi ve yine de mutlu bir şekilde, bu yüzden, bu durumlarla başladığı için, On İki Levha Kanunları'nın sertliği hafifledi. Bunun üzerine, Orta Hukuk İlmini önceleyen eski hukuk ilmi büyük bir vicdanlılıkla On İki Levha Kanunları'nın kelimelerini rehber edinmişti. Her ikisi de yukarıda tam olarak betimlenmişti [33 vd, 952].

994. Ancak, hükümranlık soylulardan halka geçtiği zaman plepler, egemenlik gücü, zenginlik ve çocuklarının çokluğuyla sahip oldukları güce güvendikleri için kan bağlarından doğan şefkat, kendini hissettirmeye başladı. Kahramansal şehirlerin plepleri, daha önce bu hislere sahip değildi. Çünkü önceleri onlar, köleleri yapmak için soyluların çocuklarını dünyaya getirmişlerdi. Gerçekten de onlara bahar mevsiminde çoğalmaları buyrulmuştu. Böylece, çocuk yalnızca

sağlıklı değil gürbüz olarak da doğacaktı (bu çocuklar *vernae* olarak adlandırıldı, Latin etimologlarının bize söylediği gibi, bu isimden dolayı halk dilleri *vernacular* (anadil) olarak adlandırıldı [443]). Annelerin, kendi çocuklarını sevmekten ziyade nefret etmiş olmaları gerekir. Çünkü anneler, çocuklardan herhangi bir sevinç veya fayda elde etmeksizin yalnızca doğum acısı ve çocukların bakımının verdiği rahatsızlığa katlandılar. Ancak, pleplerin çokluğu, birkaç kişinin mülkü olduğu savunulan aristokratik yönetimler için tehlikeli olduğunda ve halkçı yönetimler büyüdüğünde daha çok monarşilerde, imparatora ait kanunların da çok lehinde olarak, çocuk doğumunun tehlikeleri ve acıları nedeniyle kadınlara da haklar veren kanunlar eklendi. Halk özgürlüğü zamanlarında, *praetor*lar, kan haklarına dikkat etmeye ve *bonorum possesiones* vasıtasıyla bu hakları yerine getirmeye başladılar. *Praetor*lar, varlığın dağıtılmasını kolaylaştırmak için, yalnızca, halk tarafından takdir edilen kendi buldukları çarelerle vasiyetnamelerin hata ve kusurlarını onarmaya başladılar.

995. Son olarak, soyluların ihtişamına gücendikleri için, hem pleplerde hem de soylularda ortak olan insani tabiatın gerektirdiği hakları genişletmeye kendilerini adayan imparatorlar geldi. Bu durum vekilliğin korunması için çaba harcayan (önceden mülkiyet, yalnızca güvenilir vâsilerin vicdanlılığına teşekkür borçlu olarak miras alabilecek kişilere geçmişti) ve hayatı boyunca bu gayretlerin gerçekleşmesi için yasal bir zorunluluk getirerek miras işlerini düzenlemekte büyük bir yardımda bulunan Augustus'la başladı [J. 2.23,25]. Birçok büyük senato bilgini, kan akrabalığına, baba tarafından akrabalarla aynı seviyede yer vermeye devam etti. Son olarak Justinian, vasiyetler ve vekillik arasındaki farkı kaldırdı. Falcidian [yani, Pegasian] kanunlarını [mirasçı için korunan malın dördüncü kısmı] miras ve vasiyetnemeler arasındaki farkı çok azaltan ve baba tarafından akrabalık ve kan akrabalığını, bırakılan miras bakımından, aynı yere koyan Trebellian Kanunları'yla birleştirdi. En son Roma kanunları, son istekler lehinde öyle bir uzunluğa erişti ki, bunun üzerine eski zamanlardaki kanunlar, önemsiz bahanelerle geçersiz ilan edildi. Şimdiki kanunların geçerliliklerini onaylamak için bu şekilde yorum yapılmalıdır.

996. İnsani zamanlar nedeniyle (monarşilerin, kendilerini oğullarına adamış babaları görme arzusunda ve halkçı yönetimlerin oğulları hakkındaki duygularında görüldüğü gibi) aile babalarının, kendi

çocukları üzerindeki *cyclop* türü otoritesi hâlihazırda kaybolduğu için imparatorlar, çocukların elde ettiklerine sahip olma otoritesini kaldırma yolunu araştırdılar. Bu maksatla, ilkin, genç erkekleri savaşa çekmek için *peculium castrense* yi getirdiler. Sonra onları, imparatorluk hizmetine sokmak için *peculium castrense*yi *peculium quasi castrense* hâlinde genişlettiler. Son olarak da, ne asker ne de imparatorluk hizmetinde olan oğulları memnun etmek için *peculium adventitium*'u getirdiler. İmparatorlar, şimdiki gibi birkaç yakın akrabayla sınırlı olmayan evlat edinmelerdeki babaya ait gücün etkisini azalttılar. Ayrıca, kendi evrensel hakları bakımından aile babaları ve diğer ailelerin de üyeleri olan vatandaşlar olma durumunda bazı güçlüklerin ortaya çıkmasına neden olan resmî yolla evlat edinmelere de (*adrogationes*) cesaret verdiler. Kölelikten azat etmeyi fayda olarak kabul ettiler, resmî evliliklerin bütünüyle yaygınlaşmasına meşruiyet kazandırdılar [991]. Fakat bu anlatılanlarla birlikte, *imperium paternum* heybetini kaybetmiş göründüğünden imparatorlar, onun *patria potestas* olarak adlandırılmasını emrettiler. Bu, Augustus'un büyük bir akıllılıkla getirdiği *imperium paternum* örneğiyle uyumluydu. Çünkü, Augustus, *imperium*unun bir kısmını ondan almak isteyen insanların kıskançlığını ortaya çıkarmak için kendini Roma özgürlüğünün koruyucusu ilan ederek *tribunicia potestas*ı üzerine aldı. Pleplerin savunucularında bu, bir *de facto* güç olmuştur. Çünkü onlar, *imperium*u yönetimde savunmadılar. Gerçekte, Augustus'un zamanında Labeo, kendinden önce var olan bir plep savunucusu tarafından çağrıldığında, Roma hukuk bilginlerinin iki mezhebinden birinin prensi, kendi hakları bakımından itaat etmeyi reddetti. Çünkü plep savunucularının *imperium*u yoktu. Ancak ne gramerciler ne hukuk bilginleri ne de politika üzerine yazan yazarlar, şu ndeni göremediler. Patricilerin, konsüllüğünü pleplere genişletme mücadelesinde pleplerı herhangi bir *imperium*'a boyun eğmeksizin memnun etmek için, askeri tribünler oluşturma yolunu rastgele buldular. Bu tribünlerden bazıları soylulardan bazıları da pleplerden oluşuyordu. Tarih de daima bunu *cum consulari potestate* olarak belirtmiştir [Livy 4.6.7] tarihte, *cum imperio consulari* biçiminde bir şey okumadık.

997. Buradan yola çıkarak özgür Roma yönetimleri tamamen üç usulü kavradılar: *Senatus auctoritas, populi imperium, tribunorum plebis potestas* –senato otoritesi, halkın *imperium*u, plep savunucularının gücü. İki terim, *imperium ve potestas*ın kökensel anlamları

tam olarak kanunlarda kaldı. Önceki, büyük *magistrat*leri tanımlar. Örneğin, konsüller ve *praetor*lar ve ölüm cezasını verme hakkı olanlar. Sonraki ise küçük *magistrat*leri tanımlar. Örneğin, *aediles* ve en ılımlı baskı güçleriyle sınırlı olan haklar hakkında hüküm verenler, *modica coërcitone contnietur*.

998. Son olarak, Roma imparatorları, insancılığa doğru evrim gösteren tüm merhametlerini göstererek kölelere müsamahalı davranmaya ve efendi zulmünü sınırlamaya başladılar. Kölelikten azat etmeyle ilgili faydaları genişlettiler ve bununla ilgili resmî işlemleri azalttılar. Köken olarak, sadece Roma halkının lâyık olduğu ayrıcalık, imtiyazlı yabancılara verilen vatandaşlık, köle bir babadan doğmuş olsa bile annesi doğum nedeniyle veya doğrudan özgürlüğü verilerek serbest bırakıldığından bundan böyle Roma'da doğmuş herkese verildi. Böylece, önceleri *gens*lerin ve soyluların evlerinin doğal hukuku (şehirlerde, kahramansal zamanlarda bütün uluslar aristokratikti ve böyle bir kanun onlara uygundu [990]) olarak adlandırılan doğal hukuk, halkçı yönetimlerin (bütün ulus *imperium*un efendileridir) ve daha sonra monarşilerin (monarklar, bütün ulusun kendilerine boyun eğmesini temsil ederler) yükselmesinden sonra ulusların doğal hukuku olarak adlandırıldı.

[BÖLÜM III] KANUNLARI KORUMA

999. Kurumların korunması, *magistre*lerin ve rahiplerin korunmasını ve bundan dolayı da kanunların ve onların yorum biliminin korunmasını etkiledi. Bundan dolayı, Roma tarihinde okuduğumuza göre, aristokratik yönetimler zamanında *connubia, consulship* ve papazların tümü senatoryal düzenle (o zaman tamamen soylulardan kurulu olan düzenle) sınırlıydı; ve onların kanunlarının biliminin kutsallığı veya gizliliği (bunlar aynı şeydir) ile bütün kahramansal uluslarda olduğu gibi papaların heyeti içine yalnızca, patricilerin kabul edildiğini okuduk [953]. Bu durum hukuk bilgini Pomponius'un hesabına göre Romalılar arasında, On İki Levha Kanunları'ndan bir yüzyıl sonra son buldu [586]. O zamanlardaki Romalılar arasında Grekler arasındaki *hēroēs* (kahramanlar) ile aynı mânâya sahip olan *viri* adı resmî nikahta kocalara, *magistre*lere, rahiplere ve hâkimlere verildi. [684]. Bununla birlikte, burada kanunların korunmasını da tartışacağız. Çünkü bu, kahramansal aristokrasilerin temel özelliğiydi ve

bundan dolayı da patriciler tarafından pleplere genişletilmiş olan sonuncu kanundu.

1000. Tanrısal zamanlarda bu koruma, vicdanla yapılmıştı. Öyle ki, tanrısal kanunların gözlenmesi din olarak adlandırıldı. [953]. Bütün bu sonraki tanrısal kanunların kutsal kelimelerinin kesin değişmezliğiyle ve kutsal törenlerle gözlenmiş olması gereken hükümetlerde de sürdü. Ortada, kanunların korunması kadar, aristokratik yönetimlerin karakteristiği olan hiçbir şey yoktu. Atinalıların ondan sonra da hemen hemen Yunanistan'ın bütün şehirlerinin hızlıca halk özgürlüğüne geçmelerinin sebebi şudur: Spartalıların (yönetimleri aristokratikti) Atinalılara söylemeye alışık oldukları gibi, Atinalıların birçok kanunu Sparta'da yazılmıştı ve birkaç kanun Sparta'da gözlenmişti.

1001. Aristokratik yönetimlerde Romalılar, On iki Levha Kanunları'nın çok sağlam koruyucularıydı [952]. Tacitus, bu durumu [A. 3.27] *finis omnis aequi iuris,* yani eşitlenebilir bütün kanunların iyi sonucu olarak adlandırdı. Çünkü, özgürlüğü eşitlemede yeterli olan bu kanunlardan sonra (*decemvir*lerden sonra çıkarılmış olması gereken bu kanunların eski insanların, şiirsel karakterde düşündüğü kanunlar olmaları gerekir) [422] özel bir veya birkaç kanunun bizzat konsül tarafından çıkarılması söz konusu değildi. Keza aynı nedenle, bu, Livy tarafından [3.34.6] *fons omnis aequi iuris,* yani yorumların kaynağı olması gerektiği için eşitlenebilir bütün kanunların kaynağı olarak adlandırıldı [500]. Romalı plepler, Atinalılar gibi, bir tek vesileyle bile her gün yeni kanunlara geçtiler: Çünkü, tümel kanunlar yapamıyorlardı. Soyluların lideri Sulla, pleplerin lideri Marius'u yendiğinde düzensizliği bir dereceye kadar *quaestiones perpetuae*yle veya sürekli mahkemelerle düzenlemeye çalıştı. Tacitus'un dediği gibi Sulla diktatörlüğü bırakır bırakmaz, tekil kanunlar eskisinden daha da fazla çoğalmaya başladı [A. 3.27]. Siyasi yazarların işaret ettiği gibi, monarşiye varmak için kanunların bu şekildeki çokluğundan daha hazır bir yol yoktur. Augustus monarşiyi kurmak maksadıyla bu kanunların daha fazlasını kanunlaştırdı ve sonra gelen imparatorlar, özel kanun alanında *cenatusconsult*u yayımlamak için kanunların hepsinin üstünde senatoyu kullandılar. Bunun yanı sıra halk özgürlüğü zamanlarında bile eylemler için çıkarılan usul (*formulae*), Crassus'un bütün söylevini kapsayacak biçimde (Cicero [*Brutus* 36. 138!] Crassus'a Romalı Demosthenes dedi) çok sağlam bir şekilde

uygulandı. Bununla ilgili bir durum, Cicero'nun hitabetinde yer aldı. Usulden bir "d"nin atılması [*Defense of Caecina* 18.53; 13.38], Sextus Aebutius'un, Aulus Caecina'nın çiftliğini korumasını önledi. Son olarak, öyle bir noktaya gelindi ki Constantine, tam olarak, bu usulü (*formulae*) kaldırdığında eşitlik etkeni, kanunlar üzerinde öncelikli oldu. Böylece, insani yönetimler altındaki insani zihinler, doğal eşitliği isteyerek tanıdılar [927, 940]. On İki Levha Kanunları'nın en başından başlayarak [9.1] *Privilegia ne irroganto* ("Kişisel kabule dayanan teklif edilemez") Roma aristokrasisinde görülmeye başlandı ve birçok tekil kanunun arasından geçerek halk özgürlüğü altında kanunlaştı. İmparatorların ayrıcalıklar bahşetmekten başka bir şey yapmadıkları monarşi noktasına varıldı. Eğer, bu değer açısından oranlanırsa doğal eşitlikle uyum hâlinde olan durumdan başka bir şey değildir. Gerçekte, son zamanlarda yapılan kanunların hepsi hariç tutulursa olaylara özel değer verilerek uygulanan ayrıcalıklar doğru bir şekilde adlandırılabilir.

1002. Böylece, inanıyoruz ki barbarlığın geri dönüşünün vahşi ve kaba günlerinde, uluslar, Roma Kanunları'nı unuttular, o kadar ki, her kim birini himayesi altına almak istediyse Fransa'da ve hattâ İspanya'da acı dolu bir ölümle şiddetle cezalandırıldı. Elbette, İtalya'da soylular, bunu Roma Kanunları'yla kendi işlerini düzenlemek bakımından utanç verici saydılar ve Lombardlara boyun eğdiklerini açıkça itiraf ettiler. Eski alışkanlıklarını silkelemekte ağır kalan plepler âdetlerin gücünü alıkoyan bazı Roma kanunlarını gözlemlemeye devam ettiler. Bu, Justunian kanunlarının ve Batı Roma kanununun diğer eserlerinin *corpus*unun, İtalya'da bize kadar kalmasının nedenidir; *Basilicia* ve Doğu Roma kanununun diğer eserleri Grekler arasında unutulmaya yüz tutmuştur. Ancak, daha sonra monarşiler yeniden doğduğu zaman ve halk özgürlüğü yeniden geldiği zaman Justinian'ın kitaplarında bulunan Roma Kanunu, evrensel olarak alıkonuldu. Grotius, bu kanunun şimdi Avrupa'nın *gens*lerinin doğal kanunu olduğunu açıkladı.

1003. Romalı vakarı ve hikmeti şu bakımdan hayranlık uyandırıcıdır: Anayasal değişikliklerde *praetor*lar ve hukuk bilginleri, On İki Levha Kanunları'nın kelimelerinin az ve mümkün olduğu kadar yavaş bir şekilde kendi orijinal veya uygun anlamlarının değiştirilmesini temin etmek için her türlü gayreti gösterdiler [950 vd]. Belki de, temel olarak bu nedenledir ki, Roma imparatorluğu çok büyüdü ve

çok uzun süre devam etti. Çünkü anayasa, kendi değişiklikleri içinde, uluslar dünyasının ilkeleriyle aynı olan kendi ilkeleriyle ayakta kalmak için her gayreti gösterdi ve bütün siyaset kuramcıları bir devleti yapmak, sürdürmek ve çok büyük bir hâle getirmek için daha iyi bir politika (idare) olmadığı konusunda hemfikirdirler. Böylece, Romalılar arasında var olan hukuk ilminin neden dünyadaki en bilge hukuk ilmi olduğu ve Roma İmparatorluğu'nu dünyada en büyük imparatorluk yapan hukuk ilmiyle aynı olduğu görülmektedir. İşte Roma'nın büyüklüğünün nedeni budur. Polybius [6.56.6 vd] bu nedeni çok genel anlamda, soyluların dinine atfeder. Machiavelli [*Discourses* 1.4; 2.1], tam tersine pleplerin yüce gönüllülüğüne atfeder ve Plutarch ise, *Romalıların Talihi* adlı kitabında Romalı değer ve hikmetini onların iyi talihlerine atfeder. Torquato Tasso, soylu *Yanıtı*'nda [*Plutarch'ın Roma'sına*] bizimkinden farklı ve dolaylı yollarla cevap verir.*

* *Risposta di Roma a Plutarco, nella quale riprova la sua opinione della fortuna de'Romani...* (1590), *Opere* 13'te (Venedik, 1738), 274-315; *Opere* 5 de (Milano, 1825), 3-79.

[KISIM XIII]

[BÖLÜM I] KARIŞIK YÖNETİMLERDEN ALINMIŞ DİĞER DELİLLER, YANİ ÖNCEKİ YÖNETİM İLE SONRAKİ YÖNETİMİN YAPISININ KAYNAŞMASI

1004. Bu [dördüncü] kitapta söylememiz gereken şeylerin hepsi de şunu ispatlar: Uluslar hayatta kaldıkları süre boyunca üç tür yönetimden veya sivil yapıdan geçtikleri bir düzeni izlemişlerdir. Hepsinin de ilkin tanrısal idareler hâlinde biçimlenmiş kökenleri vardı. Uluslar, bu şekilde başlamışlar ve onların tanrısal kurumlarını, ilkin, *optimate*lerin yönetimleri, daha sonra özgür halkçı yönetimler ve son olarak da monarşilerin yönetimleri hâlinde beliren insani kurumlar izlemiştir. Bu durum, ideal sonsuz tarihin ilkeleri olarak yukarıda belirtilen aksiyomlarda [241–245] gösterilmiştir. Tacitus, ulusların böyle bir düzen içinde ilerlediğini görmemesine rağmen şunu doğrular (Eserin Ana Fikri bölümünde işaret ettiğimiz gibi [29]), insanların tabiatının gereği olarak emredilen kamusal yapıların bu üç biçimi dışında kalan diğerleri, insani çabadan –eğer, şans eseri, böyle bir şey var olursa bile kalıcı olamaz– çok, göksel âlemin isteğiyle şekillenen insani tasarım aracılığıyla gerçekleştirilen bu üç yönetim şeklinin karışımıdır. Ancak hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, politik ve sivil yapıların bu doğal başarısında biçimin biçimle değil (çünkü bu karışımlar ucube yaratıklar olabilir) ancak önce gelen yö-

netimle sonraki yönetimin başarılı bir sentezini bulabiliriz. Bu sentez, şu aksiyom üzerine kurulmuştur: İnsanlar, değiştikleri zaman, önceki âdetlerinin etkilerini bir süre korurlar [249].

1005. Bunlara dayanarak, vahşi yaşamdan insancıl yaşama geçmiş ilk gentil babaların dinî zamanlarda tanrısal yönetimler altında, tabiat devletinde, kendi son kökenlerinin vahşilik ve yabanıllığının birçoğunu alıkoyduklarını söyleyebiliriz (Öyle ki Platon, Homer'in *cyclop*larını dünyanın ilk aile babaları olarak tanır [296]). Aynı şekilde ilk aristokratik yönetimlerin oluşumunda özel egemen güçler, aile babalarının ellerinde bozulmadan kalmıştır, tıpkı önceki tabiat devleti durumunda olduğu gibi. Çünkü onlar çok gururluydular ve hepsi eşit olduğundan birinin bir başkasına boyun eğmesi için hiçbir neden yoktu. Aristokratik biçim altında hüküm süren düzenlerini, halk egemenliğine dayanan düzene boyun eğdirdiler. Böylece, her bir aile babasının özel hâkimiyeti, senatoların yüksek kamusal hâkimiyetini üstün kılmaya doğru gelişti, tıpkı babaların kendi aileleri üzerindeki egemenlikten kendi sivil egemenlik düzenlerini oluşturmaları gibi. Bundan başka bir şekilde şehirlerin ailelerden nasıl oluştuğunu anlamak mümkün değildir. Bu nedenle, şehirler aile egemenliklerinin doğal bir karışımıyla aristokratik yönetimler olarak doğmuştur [584 vd].

1006. Yönetimler, babaların egemen düzenleri içinde bu mülkiyet otoritesini korudukları sürece ve kahramansal dönem insanlarının plepleri, kanunların kendilerini de kapsayacak şekilde genişletilmesini sağlayana kadar tarlaların kesin mülkiyeti, yasal evlenme hakkı, egemen güçler, rahiplik ve bu nedenle de kanunların bilimi aristokratların elinde kalmıştır. Ancak, kahramansal şehirlerin plepleri çoğalır çoğalmaz ve savaşa alışır alışmaz (oligarşik yönetimlerde birkaç tane olan babalara karşı tehlike işareti) kendi taraflarındaki güçle (sayılarının gücü) senatoların otoritesi olmaksızın kanunlar yapmaya başladı. Sonra yönetimler, aristokratik biçimden halkçı biçime dönüştü. Çünkü bu iki yönetimden hiçbiri, iki üstün kanun koyucu güçle, tebaaların, zamanların ve bölgelerin ayrımı olmadıkça, kanunların üzerinde kanunlar sürecinde ve kanunlar ilan edildiğinde bir dakika bile yaşayamazdı. Bununla bağlantılı olarak, Diktator Philo, Publilyan kanunuyla Roma Cumhuriyeti'nin tabiatıyla halkçı olduğunu açıkladı [112]. Böyle bir yenilikte, mülkiyet otoritesinin alıkonulması için biçimde yapılacak değişiklik doğal olarak vasiyet konu-

sunda da değişikliği gerektirdi (tıpkı, babaların kendi küçük çocukları üzerinde sahip oldukları hakkın, babaların ölümü üzerine koruma otoritesi biçiminde başkalarına geçmesi gibi). Bu otoriteden dolayı kendi egemenliklerinin efendileri olan özgür halklar, kamu meclisinde zayıf oldukları için doğal olarak koruyucuları olan senatoların idaresine boyun eğdiler. Böylece, aristokrasiyle yönetilen özgür yönetimler oldular. Fakat halkçı yönetimlerdeki güç, bu halk meclisini kendi özel ilgileri doğrultusunda yönettiğinde ve özgür insanlar, yalnızca özel çıkarlarını dikkate aldıklarında, ulusları açısından yıkıcı hizipler, kargaşalıklar ve sivil savaşlar sonucu, halk özgürlüğüne boyun eğen gücü, monarşik biçime dönüştürdü.

[BÖLÜM II] ULUSLARIN MONARŞİLER ALTINDA KALMASINI SAĞLAYAN SONSUZ DOĞAL KRALİYET KANUNU

1007. Doğal kraliyet kanunuyla uyumlu hâle getirilen monarşik biçim, Roma monarşisinin kurucusu Augustus'u tanıyan bütün uluslar tarafından hissedildi. Bu kanun, Tribonian'ın "kraliyet kanunu" hakkındaki fablı ile meşgul oldukları için Roma Kanunu yorumcularının dikkatinden kaçtı. Tribonian, bu kanun hakkında açıkça kendinin *Institutes*'deki [J. 1.2.6] yazar olduğunu itiraf eder. Fakat *Pandects* [D. 1.4.1. pr]'te Ulpian'a bir noktada atıfta bulunur. Yine de o, *gens*tlerin doğal kanununu çok iyi bilen Romalı hukuk bilginleri tarafından iyi anlaşılmıştır. Keza Pomponius, Roma Kanunu'nun kısa tarihinde söz konusu ettiğimiz kraliyet kanununu tartışarak çok iyi düşünülmüş şu cümlecikte bize tasvir etti: *Rebus ipsis dictantibus, regna condita* ("Kurumlar onu uyguladığında krallıklar kuruldu") [584].

1008. Bu doğal kraliyet kanunu, sonsuz bir doğal fayda olarak görüldü. Çünkü özgür yönetimlerde, herkes kendi özel çıkarı doğrultusunda hareket ettiğinden ve uluslarının yıkılma riskinde de kendi yararlarına kamusal silahları baskı altında tuttuklarından, bu durumda ulusu yıkılmaktan korumak adına tek bir adam ortaya çıktı. Augustus'un Roma'da yaptığı gibi. O, tebaasını, özel işleri bakımından serbest bıraktı, kamusal işleriyse bütünüyle, silahlı güçlerle kendi denetimine aldı. Daha sonra kamusal işleri takip etti. Dolayısıyla da monark, tebaaya hizmetle görevlendirilmiş oldu. Böylece, monarklar kendi yıkımlarını hızlandırırken halk korunmuş oldu. Bu gerçekliğin

sonucu olarak, modern hukuk öğreticileri, *universitates sub rege habentur loco privatorum* ("Loncalar, kralın denetimi altındaki özel kişiler olarak değerlendirilir") vatandaşların çokluğunun kamu refahıyla ilgisi olmadığı konusunda aynı fikirdeydiler. *Gens*lerin doğal hukuku hakkında en bilgili olan Tacitus, *Annals* adlı eserinde [1.4] insani sivil fikirlerin bu düzeniyle *Sezar* ailesi içinde şu noktaya işaret eder: Augustus'un ölümü yakınlaştığında *pauci bona libertatis incassum disserere* ("Birkaç kişi özgürlüğün nimet olduğu hakkında aptalca konuştu"). Tiberius gelir gelmez, *omnes principis iussa adspectare* ("Hepsi imparatorun emirlerine bağlı kaldı"); art arda gelen üç Sezar'ın yönetimi altında ilkin, *incuria* ya da kayıtsızlık ortaya çıktı ve son olarak da *ignorantia reipublicae tanquam alienae* [H. 1.1] yani, yabancı olan bir şey hakkında politikacıların cehaleti. Böylece, vatandaşlar nasıl kendi uluslarında yabancılar hâline geliyorlarsa, monarkların da kendi şahıslarında ulusları devam ettirmeleri ve temsil etmeleri gerekir. O halde, özgür yönetimlerde eğer güçlü bir adam monark olursa, halk onun tarafını tutar ve bu nedenle, monarşiler, doğal olarak, halkçı biçim altında şöyle yönetilirler: İlkin, monarklar, kanunlar yoluyla kendi tebaalarının tümünün eşitliğini gözetirler. Sonra, egemenlerin mütevazı bir şekilde güçlü oldukları monarşilerin özellikleriyle, kitleyi baskılara karşı güvenli ve özgür kılarlar. Daha sonra da çoğunluğun memnuniyetini korumayı, hayat gereksinimlerini karşılamayı ve doğal özgürlükten memnuniyeti dikkate alırlar. Son olarak monarklar bütün sınıfa ayrıcalıklar verirler [1001] (özgürlük ayrıcalıkları denilen), kabul gören veya müstesna değere sahip insanlar olan özel kişilere ayrıcalıklar verirler (bunlar doğal eşitlikle uygulanan tekil kanunlara uygun olan ayrıcalıklar gibidir). Buna göre monarşi, akıl tamamen geliştiğinde, insanın tabiatına en iyi uyacak idare biçimidir [292, 924, 927].

[BÖLÜM III] JEAN BODIN'İN SİSTEMİYLE TEMSİL EDİLEN POLİTİK TEORİNİN İLKELERİNİN ÇÜRÜTÜLMESİ

1009. Bu nokta üzerinde ileri sürdüğümüz şeyin ışığında, bu düzen içinde sivil yapıların başarılı biçimlerine yer veren Jean Bodin'in siyaset kuramı için ne kadar çok bilimsel bir temel olduğunu görebiliriz. Bodin'e göre sivil yapılar ilkin monarşikti, sonra bir tiranın bulunduğu sahneden geçtikten sonra özgür ve halkçı oldular, son olarak da aristokratik oldular [663]. Özellikle Dördüncü Kitapta sayısız delille

gösterdiğimiz gibi siyasi biçimlerin doğal başarısı yoluyla, Bodin'in fikirlerini tam olarak çürütmüş olmaktan memnunuz. Şunu da eklemek bizi memnun eder: *Ad exuberantiam* (çürütme) Bodin'in öne sürdüğü düzenin içinden gelen imkânsızlıklar ve saçmalıklar üzerine temellendirilmiştir.

1010. Bodin, kesinlikle, şehirlerin ailelerden oluştuğu gerçeğini kabul eder. Bunun yanı sıra yukarıda düzelttiğimiz genel bir hataya uyarak, ailelerin yalnızca çocukları içerdiğini varsaymıştır [552]. Biz, bu şekildeki ailelerden monarşilerin nasıl gelişebileceği sorusunu ona soruyoruz.

1011. Ortada iki mümkün yol vardır: Güç ve hile.

1012. Ancak, bir aile babası nasıl güçle geri kalanı boyun eğdirecektir? Çünkü, özgür cumhuriyetlerde (Bodin'e göre tiranlıktan sonra gelir) aile babaları, kendilerini ve ailelerini, ailelerinin korunduğu baba topraklarına adamışlardır (Bodin'e göre bu babalar, monarşiler altında henüz vahşilikten sıyrılmıştı). Şu halde aile babalarının, hâlâ *cyclop*lar iken, vahşi özgürlüklerinden henüz sıyrılmışken, eşitsizliği sürdürmekten ziyade, bütün aileleriyle birlikte katledilmeye izin verdiklerini farz etmemiz gerekmez mi? [584].

1013. Öyleyse, bu özgür yönetimlerde, hileyle idarede görev alanlar, ya özgürlükle ya güçle ya da zenginlikle kendilerini ayartan kişilerce kullanıldılar. Ancak, özgürlük konusunda aile devletinde, bütünüyle babalar egemendiler. Güç konusuna gelince, *cyclop*ların tabiatı kendi mağaralarında ayrı yaşamak ve kendi ailelerine bakmaktı, onlar vahşi kökenlerinden gelen alışkanlıkla diğer ailelerle ilgilenmezlerdi. Bu basit, sade ve kanaatkâr ilk zamanlarda zenginliğin hiçbir anlamı yoktu [516].

1014. İlk barbar zamanlarda hiçbir kale yoktu ve Thucydides'ten öğrendiğimiz gibi [76, 645] ailelerden oluşan kahramansal şehirler uzun bir süre duvarsızdı. Bunları yukarıdaki düşüncelerimize eklediğimizde ortaya çıkan güçlük oransız şekilde büyür. Yukarıda betimlediğimiz gibi kahramansal aristokrasilerde tamamen tükenmiş olan devletin içindeki kıskançlıkların ortasında bunalan ve yüksekçe bir yere ev yaptığı için tiranca planlar kurduğundan şüphe edilen Valerius Publicola kendini temize çıkarmak için evi bir gecede yıktırmıştı. Ertesi gün bir halk meclisi (assembly) çağırarak kendi baltazarlarının konsüle ait değneklerini (fasces) halkın ayaklarına serdirtti [Livy 2.

7]. Duvarsız şehirleri bırakma âdeti, en vahşi uluslar arasında en uzun sürede son buldu. Henry the Fowler, insanları evvelce dağınık olan köylerden, şehirlerde ikamet etmeye yönelten ve o şehirlerin duvarlarla çevrilmesini sağlayan Germanya'daki ilk kişiydi. Şehirlerin ilk kurucularının, sabanla, duvarları ve kapıları işaretleyenler olduğu fikri yaygındı. Latin etimologlarına göre, kapı için *porta* ismi elde edildi. Bu kişilerin, kapılar olmasını istedikleri yerlerde sabanı kaldırmalarından ve bu şekilde taşımalarından dolayı *a portando aratro* ifadesi ortaya çıktı [550, 778]. Böylece, barbar zamanların yabanıllığı ve sarayların emniyetsizliği durumunda, İspanya sarayında kraliyet kanı taşıyan seksenden fazla kişi altı yıl içinde katledildi. Öyle ki, Latin Kilisesi'nin ilklerinden biri olan Illiberitan meclisinin rahipleri, dinsel aforoz cezası altında kötülüğün tekrarlanmasını kınadılar.

1015. Ancak ailelerin yalnızca çocukları içerdiğini farz edersek güçlük çok büyür. Çünkü bu durumda, ister güçle, ister hileyle, çocukların, başkalarının tutkularının araçları olmuş ve kendi babalarına ihanet etmiş, hattâ onları öldürmüş olmaları gerekirdi. Böylece, ilk devletler, monarşiler değil, sadece dinsiz ve kötü tiranlıklar olurdu. Ancak Roma'nın genç soyluları, kendi babalarına karşı Tiran Tarquin'in namına suikast hazırladıkları zaman aristokratik yönetimler, ahlâksız (merhametli kanunların, halkçı yönetimlerin kanunları olması gibi, yasal krallıkların şefkatli olanları ve tiranlıkların sefih olanları gibi) kanunların sertliğinden nefret etmelerinin sebebiydi. Genç suikastçiler bu sertliği, hayatları pahasına denediler. Suikastçiler arasında sayılan Brutus'un iki oğlunun, sert bir cezayı uygulayan babaları tarafından başları vuruldu. Böylece, Roma yönetiminin nasıl monarşik olduğunu ve Brutus tarafından orada kurulan özgürlüğün nasıl halkçı özgürlük olduğunu görebiliriz [662 vd].

1016. Bu ve bunun gibi birçok güçlük yüzünden Bodin'in (kendisi ve bütün diğer siyaset yazarlarının) burada gösterildiği gibi aileler devletinde, aile monarşilerini tanıması gerekirdi ve ailelerin yalnız çocukları değil *famuliyi* (bu isim dolayısıyla, *family,* aile ismi ortaya çıkmıştır) de içerdiğini kabul etmesi gerekirdi. Bu *famulinin* savaşlarının bir sonucu olarak, şehirlerin kurulmasından sonra kölelerin ortaya çıkışının bir belirtisi olduğunu görmüştük [566]. Bodin'in öncüllerine göre, aslında böyle olmamasına rağmen, özgür insanlar ve köleler yönetimlerin nesnesidir.

1017. Özgür insanları ve köleleri yönetimlerin nesnesi yapan Bodin'in öncüllerinde yer alan bu güçlük nedeniyle Bodin, ilk zamanlarda, özgür insanların, soylu aileden gelmeyen köleler olarak değerlendirildiklerini gördüğü zaman, kendi halkının Franklar veya özgür insanlar olarak adlandırılmasına şaşırdı. Bodin bu açıdan baktığı için, ulusların Petelyan Kanunları'yla esaretten kurtulmuş olanlar tarafından vücuda getirildiğini göremezdi [658]. Bodin'in şaşırmasının kaynağı olan Franklar, kırsal (rustic) vassallerle aynıdır. Hotman, onlara *homines* veya insanlar (men) dendiğini gördüğünde [437] ve bu eserde gösterdiğimiz gibi ilk kahramansal insanların pleplerinin bu insanlardan oluştuğunu gördüğünde şaşırdı [597]. Bizim gösterdiğimiz gibi, aristokrasileri, halk özgürlüğüne ve son olarak da monarşiye doğru harekete geçiren bu kitleydi [1006]. Bu son iki yapı altında kanunların kavrandığı dil olan halk dili de bu sırayla gelişti [953]. Bundan dolayı, halk (vulgar) diline Latinler tarafından evde doğan kölelerin dili olduğu için anadil (vernacular) denildi. Çünkü, savaşta esir alınmayıp böyle evde doğan bir köle *verna* kelimesiyle adlandırılmaktaydı ve yine yukarıda gösterdiğimiz gibi, bu evde doğan köleler, aileler devleti zamanından beri, eski uluslar arasında da var olmuştur [443, 994]. Aynı nedenle, Greklere, Akhalar (kahramanlar için söylenen şu Homerik ifade buradan gelir: Akhaların oğulları) denmeye son verilmiştir ve onlar, Grek halk (vulgar) dilini başlatan Helen'den dolayı Helenler adını almışlardır [643]. Tıpkı, İsrailoğullarının ilk zamanlarındaki isimlerini bırakıp babalarının kutsal dilin yayıcısı olduğunu ilan ettikleri Heber'den dolayı Hebrew ismini almaları gibi. O halde, Bodin'in ve siyaset kuramı üzerine yazan diğer yazarlar da parlak Roma tarihine özel bir atıfta bulunarak bu eserde başlı başına gösterilmiş şu gerçeği çok iyi kavradılar: Bütün uluslarda plepler, daima devlet yapısını aristokratik yönetimden halkçı yönetime ve halkçı yönetimden de monarşiye dönüştürmüşlerdir. Ayrıca, halk dilini kurarak (yukarıda Dillerin Kökenlerinde tam olarak ispat edildiği gibi [443]) kendi isimlerini uluslara vermişlerdir. Biraz yukarıda göstermiş olduğumuz gibi, eski Franklar, Bodin'in de şaşırdığı gibi kendi isimlerini Fransa'ya vermişlerdir.

1018. Son olarak şu anki yapılara bakıldığında, aristokratik yapıyı uygulayan birkaç yönetim vardır: İtalya'da Venedik, Cenova, Lucca; Dalmaçya'da Ragusa ve Almanya'da Nuremberg, barbar zamanlardan kalan aristokratik yapılardır. Diğerleri, aristokratik bir şekilde

yönetilen halkçı yapılardır. Bu yüzden Bodin (teorisi onu, Roma Krallığı'nın monarşik olduğunu ve tiranlığın kovulmasıyla Roma'ya halk özgürlüğünün girmeye başladığını savunmaya zorlar), Roma özgürlüğünün ilk sürecinde, kendi ilkeleri olarak adlandırılan etkileri bulmakta başarısız olur (çünkü güncel etkiler, aristokratik yönetimlere uygun olanlardır). Yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi, ilkin, Roma yapısının halkçı fakat yönetiminin aristokratik olduğunu ve sonra başka bir pasajda kendisiyle tutarsız bir şekilde, yapının da yönetim kadar aristokratik olduğunu söylemiştir [663].

1019. Siyaset kuramındaki hatalar, halk (people), krallık (kingdom) ve özgürlük (liberty) gibi üç terimi tanımlamaktaki başarısızlıktan doğar [105, 666]. İlk insanların soylu vatandaşlar kadar pleplerden oluştuğuna inanılmıştır. Halbuki ilk insanların yalnızca soylulardan oluştuğunu yukarıda bin delille göstermiştik [597]. Eski Roma özgürlüğünün lordlardan gelen halk özgürlüğüne anlam vererek halkçı özgürlük olduğu düşünülmüştü. Halbuki biz, onun lordcu özgürlük olduğunu bulmuştuk, yani özgürlük, Tiran Tarquin'den gelen lordların özgürlüğüdür ve heykeller bu tiranların öldürülmesine dikilmiştir. Çünkü onlar, egemen senatörlerin düzeniyle hareket etmişlerdi. İlk insanların kabalığında ve sarayların emniyetsizliğinde krallar aristokratikti. Örnek: Sparta'da hayat boyu hüküm süren iki kral (yukarıda gösterdiğimiz gibi aristokratik bir yönetim olan) ve daha sonra Roma'daki iki yıllık konsüller. Cicero onlara *Kanunlar* adlı eserinde "yıllık krallar" der. Junius Brutus'a bağlı olan bu kurum, Livy'nin açıkça ifade ettiği gibi kraliyet gücüyle ilgili olarak Roma Krallığı'nda hiçbir değişim gerektirmemiştir. Bu yıllık kralların, egemen oldukları sürece halka danıştıklarını görmüştük, egemenlikleri bittiğinde ise krallar, yönetimlerinin hesabını halka vermek zorundaydı. [664]. Biz, kahramansal zamanlarda bir kral için bir başkasının tahttan indirilmesini Thucydides'in dediği gibi, günlük bir olay olarak yorumladık. Buna benzer şekilde kralların talihinden daha belirsiz ve değişken olan başka bir şey okumadığımız geri dönmüş barbar zamanlara işaret etmiştik. Seçtiği kelimelerin makul oluşu ve sağlamlığı dolayısıyla sık sık görüşlerini naklettiğim Tacitus'un *Annals* adlı eserinin zaten açık olan kelimelerini açmayı düşünmedik – *Urbem Romam principio reges habuere*– "Roma şehri başlangıçta kralların yetkisi altındaydı." Bu cümledeki *habere* fiili, *habere, tenere* ve *possidere* fiilleri içinde hukuk bilginlerinin ayırdığı sahip olma

anlamındaki üç fiil derecesinin en zayıfıdır [645]. Tacitus, *urbem* kelimesini de kullanır. Anlamı, doğru olarak, konuşma, inşa etme ve fiziksel bir sahip olma demektir. Manevi olarak halkçı yapıyı oluşturanların tümü veya büyük bir kısmından oluşan vatandaşların birliği anlamına gelen *civitatem* değildir.

[KISIM XIV]

ULUSLARIN DÖNGÜSÜNÜ DOĞRULAYAN SON DELİLLER

[BÖLÜM I] [CEZALAR, SAVAŞLAR, SAYILARIN DÜZENİ]

1020. Ulusların hayatlarının doğal akışını doğrulayan bu Bilimin ilkelerinde, atıfta bulunduğumuz nedenlerle etkilerin uyumunun başka örnekleri de vardır. Bunların çoğundan rastgele farklı bölümlerde söz etmiştik. Burada, onları, bir araya getirerek insani sivil kurumların doğal sırasına göre düzenleyeceğiz.

1021. Cezalar: Aileler zamanında *cyclop* tarzı bir zulüm vardı. Marsyas'ın, Apollo tarafından derisinin yüzülmesi bu aile devletindeydi. Bütün cezalar, aristokratik yönetimlerde de böyle devam etti. Bu nedenle, Perseus'un kalkanı onu görenleri taşa dönüştürüyordü [423]. Cezalar, Latinlerin *exempla* dedikleriyle aynı anlamda yani, ibret teşkil eden döverek cezalandırma anlamında Grekler tarafından *paradeigmata* olarak adlandırıldı [501]. Barbar zamanların geri dönüşünde yukarıda söylediğimiz gibi [!] ölüm cezaları sıradan cezalar olarak adlandırıldı. Böylece, Platon [C. 635 B] ve Aristoteles'in [P. 1324b 8] kaba ve vahşi olduğuna hükmettiği Sparta kanunları (aristokratik olduğunu bin delille gösterdiğimiz bir yönetim) ünlü kral Agis'in boğularak öldürülmesini gerektirmiştir [668, 985]. Roma

Kanunları, Roma aristokratik bir devletken, soylu ve zaferlerle dolu Horatius'un soyularak sopalarla dövülmesini ve uğursuz bir ağaca asılmakla mahkûm edilmesini kınamıştır [500]. On İki Levha Kanunları'nda bir başkasının ekinini ateşe verenler canlı canlı ateşe atılmaya mahkûm edildi [8.10]. Yalancı tanıklar, Tarpeian Kayası'ndan atılmaya [8.23] ve emanet parayı ödemeyen borçlu kimse diri diri parçaları koparılmaya mahkûm edildi [3. 5 vd] [957]. Bu son cezaya göre, Tullus Hostilius, ittifak yeminini tutmayı başaramayan akranı Alba Kralı Metius Fufetius'u öldürmezlik edemedi ve bizzat Romulus, devlete karşı hıyanet ettiği yolundaki sadece bir şüphe üzerine babalar tarafından parçalara ayrılmıştı. Böyle cezaların Roma'da asla olmadığını iddia edenler için bu kadarı yeterli olsun.

1022. Daha sonra, zayıflardan oluşan çoğunluk tarafından idare edilen halkçı yönetimlerde uygulanan ılımlı cezalar geldi. Bu cezalar, doğal olarak merhamete meyilli oldu. Böylece, Livy'nin *magis admiratione virtutis quam iure caussae* cümlesinde de görüleceği gibi, Horatius'un sebebi araştıran adaletinden ziyade zaferine duydukları hayranlıktan dolayı [966], Roma halkı, Horatius kahramansal öfke içinde kız kardeşini öldürmekle kınandığı zaman, halkın iyi bir geleceğe sahip olması için ağladığını görerek onu bağışlamıştı. Atinalılar zamanında nasıl Platon ve Aristoteles, Spartalı Kanunları'nı eleştirmişse [1021], aynı şekilde, Roma halk özgürlüğünün ılımlılığında Cicero, ihanetten suçlu bulunan ayrıcalıklı durumdaki Romalı şövalye Rabirius'un insanlık dışı ölüm cezasını protesto etmiştir [*Büyük Hıyanetle Suçlanan Rabirius'un Savunması* 3.10; 4.13]. Son olarak da prenslerin "Merhametli" unvanını almaktan memnun oldukları monarşiler gelmiştir.

1023. Kahramansal zamanların barbarca savaşları, fethedilmiş şehirlerin harap olması demekti ve teslim olmuş düşmanlar, zaferle ele geçirilmiş tarlaları sürmek için kırsal alanlara dağılmış işçi sürüleri olmuşlardı (bunlar kahramansal iç kolonilerdi [595]). Sonra, senatolar tarafından idare edildikleri sürece, yenilgiye uğramış kahramansal *gens*lerin hukukundan halkçı yönetimlerin âlicenaplığı ortaya çıktı. Fakat Ulpian'ın sözünü ettiği insani *gens*lerin doğal hukukunun hürlük zevkine terk edildi [569, 990] (Fetihler genişlediği zaman, daha sonra *propriae civium romanorum* denen bütün kurumlar, Roma vatandaşları için sınırlanmıştır. Bu kurumlar arasında şunlar vardır: Resmî evlilikler, babaya ait güç, doğrudan miras, baba ta-

rafından akrabalık, gentiller (bir aileye, kabile veya klana bağlı olanlar), *quiritary* veya sivil mülkiyet, sivil el değiştirme (mancipation), elinde olanı kendine mal etme (usucapion), şart koyma (stipulation), vasiyetname, vâsilikler ve miras [110]. Taabiyet altına girene kadar tüm özgür uluslar bunlara benzer kendi sivil kurumlarına sahipti [582]). Son olarak, Antoninus Pius [yani, Caracalla] yönetimi gibi bütün Roma dünyasını tek bir Roma yapmaya çalışan monarşiler geldi. Çünkü bütün dünyayı bir şehir yapmak, büyük monarkların tipik bir yeminidir. Örneğin, büyük İskender de bütün dünyanın, kendi mızraklı alayının kalesi olan tek bir şehir olduğunu söylerdi. Böylece, Roma *praetor*ları tarafından eyaletlerde geliştirilen ulusların doğal hukuku, en sonunda Romalıların kendi yurtlarında uygulamaya başladıkları hukuk oldu. Romalıların eyaletlerde uyguladıkları kahramansal hukuk terk edildi. Çünkü monarklar, tebaalarının hepsinin kanunlar yoluyla eşit kılınmasını isterler [953]. Kahramanlar zamanında, tam olarak On iki Levha Kanunları üzerine temellenen Roma hukuk ilmi [952] ve Cicero zamanındaki hukuk ilmi (*Kanunlar*'ında işaret ettiği gibi [1.5.16]), Romalı *praetor*un bildirisini izlemeye başlamıştı. Son olarak, imparator Hadrian'ın günlerinden bu yana tam olarak Daimi Emir olan *Edictum perpetuum*la ilgilenildi. Salvius Julianus tarafından oluşturulan ve düzenlenen bu Daimi Emir hemen hemen bütün eyaletlerde uygulandı.

1024. Yine, aristokratik yönetimler tarafından iyi idare edilmiş küçük bölgelerden, fetihlerle genişleyen özgür yönetimlere doğru giden yolda son olarak büyük oldukları oranda güzel ve muhteşem monarşilere varacağız.

1025. Uluslar, aristokrasilerdeki soyluluğa duyulan derin şüpheden ve halkçı yönetimlerin kargaşalığından geçerek sonunda monarşiler altında durmuşlardır.

1026. Son olarak, insani sivil kurumların bu somut ve karmaşık düzeninin üstüne en basit soyutlamalar olan sayısal düzeni nasıl koyabileceğimizi göstermek istiyoruz [647, 713]. İdareler, aile monarşilerinde bir kişiyle başlamıştır. Kahramansal aristokrasilerde birkaç kişiye geçmiştir, bütünün ya da çoğunluğun bünyeyi siyasi yaptığı halkçı cumhuriyetlerde çokluğa veya bütüne doğru gitmişlerdir. Son olarak, sivil monarşilerde tekrar bire dönmüşlerdir. Biz, sayıların tabiatı dolayısıyla bundan daha uygun bir bölümlemeyi kavrayamayız: Bir, birkaç, çok, hepsi, birkaçı, birçoğu ve herkesi ifade eden her biri.

Tıpkı, Aristoteles'e göre sayıların bölünemezlerden ibaret olması gibi [*Metafizik* 1085b 22], bütüne ulaştığımızda, yine bir'le başlamalıyız; böylece, insanlığın tam olarak aile monarşileri ve sivil monarşiler arasında bulunduğu görülür.

[BÖLÜM II] SONUÇ

Eski Roma Hukukunun, Önemli Resmî Bir Şiir Olmasına, Eski Hukuk İlminin, Kabaca Yasal Metafiziğin İlk Ana Hatlarını İçeren Resmî Bir Şiir Olmasına ve Grekler Arasında Felsefenin, Kanunlardan Nasıl Doğduğuna İlişkin Sonuç:

1027. Özellikle, Roma hukuk ilminde, nedenlerini aynı ilkelerde bulan birçok başka büyük etkiler vardır. Yukarıdakilerin hepsi, "insanlar, doğal olarak doğrunun peşinden giderler doğruya ulaşacaklarından ümitsiz oldukları zaman, bu onların kesinliğe yapışmalarına neden olur" [137] aksiyomundan dolayı *mancipation*lar (bir şeyi elde etme) *vera manu* ile yani gerçek güç olan işleyen el ile başlamıştır. Güç soyut, el ise somuttur. Bütün uluslar arasında, el güce işaret eder. Greklerdeki *cheirothesiai,* el koyma ve *cheirotoniai,* el kaldırma da buradan gelir. Birincisinde, güç elde etmek için seçilenler, diğerlerinin başlarının üstüne ellerini koyarak onlara güç bahşetmişlerdir. İkincisindeyse bahşedilen güç, elleri yukarı kaldırarak alkışlanmıştır. Bu, törensel el-kol hareketleri, sessiz zamanlara uygundu. Geri dönmüş barbar zamanlarda, kralların seçilmesi de benzer şekilde gerçekleştirildi. Bu güncel *mancipation*, tüm özel mülkiyet haklarının ilk büyük doğal kaynağının işgal edilmesi durumunu ortaya koyar. Bununla ilgili olarak askerî işgal etme *occupatio bellica* Romalılar arasında canlı kalmıştır. Kölelerin *mancipia* olarak adlandırılması buradan gelir ve ganimet ve fetihler, Romalılarca *res mancipi* olarak adlandırılmıştır. Zaferle kazanılan için de *res nec mancipi* sözü buradan gelir. Böylece, elde etmenin (mancipation), Romalılar arasında, özel ticarî işlemlerde sivil mülkiyet elde etmenin bir yolu olarak duvarlarla çevrili tek şehir olan Roma'nın içinde başladığı düşüncesi gerçeklikten çok uzaktır [582].

1028. Bu gerçek *mancipation*a (elde etme) uygun gerçek bir *usucapation* (elindekini kendine mâl etme) eşlik eder. [983] Yani, mülkiyetin elde edilmesi (çünkü, bu *capio* anlamındadır) güncel bir kullanımla (*usus, possessio*ya işaret eder) sahip olma, kökensel olarak,

sahip olunan şeyin sürekli fiziksel tasarrufu demektir. *Possessio*'nun, Latin etimologlarının dediği gibi *pedum-positio*dan değil, *porro sessio*dan gelmiş olması gerekir (Meskenler, Latincede sürekli oturmak veya ayakta sağlam durmak anlamında *sedes* olarak adlandırılmıştır). Keza *praetor*, öncekine (*porro sessio)* yardım eder ve sonraki sahip olma türünü (*pedum positio*) yasaklarla düzeltmeye çalışır. Theseus, Grekler tarafından *thesis* denilen kiralama hakkına uygun olarak bu ismi almış olmalıdır. Grek etimologlarının söylediği gibi yakışıklı olduğu için değil. Çünkü, Attica erkekleri orada uzun bir süre kalarak Atina'yı kurmuşlardır. Bütün uluslar arasında toplumsal statüyü [özgürlük, vatandaşlık ve aile konularında] meşru kılan bu *usucapion*dur [1032].

1029. Dahası, özel yanlışları düzeltmek için hiçbir kanunları olmayan Aristoteles'in kahramansal yönetimlerinde [269], *rei vindicationes* (haklılığın kanıtlanması) gerçek güçle elde edildi (bunlar, dünyanın ilk düelloları veya özel savaşlarıydı) ve *condictiones,* barbarlığın geri dönüşünde Bartolos'un zamanına kadar süren özel misillemelerdi [960 vd].

1030. Bu zamanlardaki yabanıllık azalmaya başlarken, özel şiddet, tüzel kanunlar tarafından saklanmaya başladı. Bütün özel güçler, sivil egemenlik denilen halk gücünde birleşti [583 vd], tabiatıyla şair olan ilk insanlar [187, 200], doğal olarak, önceden haklarını ve kurumlarını korumak için kullandıkları gerçek güçleri taklit etmişlerdir. Böylece onlar, doğal yolla elde etmeyi anlatan (mancipation*)* bir fabl yaptılar ve bu fabl ile, Jove'un ilk işgal edilmemiş topraklarda devleri bağlayarak onları orada yanaşmalar ve *famuli* hâline getirdiği zincirin sembolik bir taklidi olan bir düğümü tutarak resmî toplumsal el değiştirmeyi gösterdiler [387, 781]. Bu sembolik *mancipation* ile *actus legitimi* yoluyla bütün sivil işlemleri kutsadılar. Bu *actus legitimi* insanların hâlâ sessiz şekilde yaptıkları dini törenlerdir. Daha sonra (yani konuşma geliştikten sonra) anlaşmalarda bir başkasının isteğini de kesinleştirmek için anlaşmaları belirlediler. Bu sırada bir düğüm üzerine ellerini koyarak anlaşmaların açık ve şartların tam olarak belirlendiği temkinli ve törensel sözler söylediler [569]. Böylece, daha sonra, savaşta kaybeden şehirlerin teslim oluşunu kabul ettikleri dönemleri idrak ettiler. Bu dönemler, mânâsı *pacium* ile aynı olan *pacio*dan dolayı barış (peace) olarak adlandırıldı. Bunun hakkında dikkate değer bir kalıntı Collatia'nın kuşatmasını anlatan bir

usulde canlı kalmıştır. Livy'ye göre [1.38.1-2] *pactum,* resmî sorular ve cevaplar biçiminde birinin gücü altına girme anlaşmasıdır. Tam anlamıyla kuşatılanlara *recepti* denmesi de bundan dolayıdır. Örneğin, Romalı haberci Collatia'nın temsilcilere *Et ego recipio* demesi gibi. Bu fikir dolayısıyla kahramansal zamanlarda, elindekini kendine mâl etme (stipulation) Romalı vatandaşlar için sınırlandırılmıştır [1027]! Bundan fazlası da şimdiye kadar, Tarquinius Priscus'un, Collatia kuşatmasında, kuşatmaların nasıl idare edileceğini uluslara öğrettiğine inanan kişilerin süslemesidir.

1031. Bu şekilde, Latium'un kahramansal *gens*lerinin hukuku On iki Levha Kanunları'nın ünlü maddesinde sabit kaldı [6.Ia], Şöyle ki: *Si quis nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto* ("Eğer, bir kimse, bağlanacaksa veya ferâgat edecekse diliyle nasıl açıkça ifade etmişse o şekilde bağlanmış olur") [433, 570]. Bu madde, eski Roma Kanunu'nun büyük kaynağıdır ve Roma ile Attic kanununu kıyaslayanlar bu maddenin Roma'ya Atina'dan gelmediği sonucuna varırlar.

1032. *Usucapion,* [önceleri yalnızca] fiziksel bir sahiplenme olarak yaygınlaştı [1028]. Daha sonra, bu taklit edildi ve sahip olmak için niyet yeterli oldu. Aynı şekilde, haklılığın kanıtlanması (vindications) taklit edilmiş bir güçle sembolize edildi [961] ve kahramansal misillemeler, borçluların açıklamalarının ciddiyetini korumak için kişisel eylemlere dönüştürüldü [960]. Dünyanın çocukluk çağı başka bir yol izleyemezdi. Çünkü çocukların gerçekliği taklit etmek bakımından güçlü bir yetenekleri vardır ve taklitten başka bir şey olmayan şiir de buna dâhildir [207].

1033. Böylece, pazar yerinde kişiler ve isimler kadar maskelerin de olduğu görülür (çünkü, *persona* basitçe maske demektir). Sessiz konuşma zamanında, gerçek kelimelerin yerini almış olması gereken isimler [435, 929], ailelerin hanedan arması olmalıydı [433]. Amerikan Yerlileri arasında, bu armalarla aileler ayrılmaktaydı. Bir aile babasının şahsında (person) veya maskesi altında onun bütün çocukları ve hizmetçileri de yer alırdı. Bir evin gerçek ismi veya amblemi altında onun baba tarafından akrabaları ve gentilleri* yer alırdı. Bununla ilgili olarak, biz Greklerin kasabası Ajax'ı ve Horatius'un, tek başına köprüde, Toscani'nin tümüne direnmesinin ne demek oldu-

* Babaların koruma altına aldığı yakın aile fertleri (ç.n).

ğunu görmüştük ve barbarlığın geri dönüş zamanlarında bütün bir orduyu Solerno'dan Siraküza'ya süren kırk Normanlı kahramandan söz etmiştik. Fransa'nın efsanevi şövalyelerinin hayranlık bırakan şaşırtıcı gücünün ünü buradan gelir (onlar egemen prenslerdi ve hepsinin üstünde, Almanya'nın kentli asilzadesi Kont Roland'ın ismi bâki kalmıştır ve daha sonra ona Orlando denmiştir [589]. Bunun nedeni, yukarıda keşfedilen şiirin ilkelerinden çıkar [376 vd]. Roma hukukunun kurucuları, akılsal olan tümelleri anlayamadıkları zamanda hayalî evrenselleri uyguladılar. Tıpkı, şairlerin sanatla daha sonra ünlü adamları ve maskeleri sahneye getirmesi gibi [910] bu insanlar da, tabiatları gereği, önceden yukarıda sözü edilen isimleri ve kişileri *forum*a getirmişti.

1034. *Persōna* kelimesinin, sesin her yere yankılanması anlamına gelen *persōnare*den elde edilmemiş olması gerekir. Çünkü ilk şehirlerin oldukça küçük tiyatrolarında (Horace'nin dediği gibi [A. P. 206] seyirciler kolayca sayılabilecek kadar az olduğu zaman) sesin daha geniş bir tiyatroyu doldurabilmesi için sesi aksettirmek maksadıyla maskeler kullanmak gerekli değildi. Bunun yanı sıra bu kelimedeki [ikinci] hecenin uzun olması da bu türetmeyi kabul etmez. Çünkü, eğer ikinci hece, *sŏno*dan gelseydi kısa olurdu. O halde daha ziyade, yalnızca kahramanların giydiği yabanıl vahşilerin derilerini giymek anlamına gelen bir fiil olan *persōnari* den gelmiş olmalıdır. Buna eşlik eden *obsōnari* fiili bize kadar gelmiştir. Bu fiil ilkin Vergil'in, kahramanları ziyafet hâlinde betimlediği [A. 3.223 vd] ilk zengin yiyecek demek olan av etiyle beslenmek anlamındaydı. Böylece, ilk zengin ganimetler, vahşilere karşı kendilerini ve ailelerinin savunmak için mücadele ettikleri ilk savaşlarında, kahramanların sırtlarında taşıdıkları, avladıkları yabani hayvanların derilerinden olmalıdır [958]. Şairler, kahramanlarına bu postları giydirdiler. Özellikle aslanın postunu Herkül'e giydirdiler. *Persōnari* fiilinin bu kökeni, terimin İtalyancaya uyarlanmış hâli olan *personaggi,* şahsiyetler kelimesinin, yüksek mevkideki insanlara ve büyük temsilcilere verildiğini varsayıyoruz.

1035. Bu ilkeler bakımından, bu ilk insanlar, soyut formları anlamadıkları için bedensel formlar hayal ettiler ve bu formları kendi tabiatlarına uydurarak canlı olarak tahayyül ettiler [401]. *hereditas* (mirası), miras yoluyla intikal eden bir malın metresi olarak düşündüler ve mirası, miras kalan her bir malın özel parçasında bütün ola-

rak tanıdılar, tıpkı, çiftliği, çiftlikten bir avuç toprak olarak temsil etmeleri gibi. Bunu *rei vindicatio* usulünde *hunc fundum* olarak adlandırdılar [961]. Böylece eğer bunu anlamadılarsa bile, en azından, hakların bölünemez olduğunu kabaca hissetmiş olmalıydılar [103 vd].

1036. Bu tabiatlarla uyumlu olarak, eski hukuk ilmi baştan sona şiirseldi. Bu şiirsel kurgu nedeniyle onaylanması muallakta olan durumlarda, olmuş şeyler, olmamış olarak; olmamış olan şeyler de olmuş olarak ele alınmıştır. Henüz doğmamış olanlar az önce doğmuş gibi, canlı ölü gibi ve ölü hâlâ yaşıyormuş gibi alınmıştır. Bu hukuk ilmi, hayali olarak haklar icat ederek *iura imaginaria,* öznesi olmayan birçok boş maske sokmuştur. Bu hukuk ilmi, kanunların ağırlığını koruyabilecek ve olayları adil kılabilecek bu fabllları icat etmedeki ününe tam olarak güvendi. Böylece, eski hukuk ilminin bütün kurguları maskeler altındaki gerçeklerdi ve kanunların ifade edildiği bu usul (*formulae),* bu ve bunun gibi birçok kelimenin kesin ölçüleri nedeniyle ne eklemeyi ne çıkarmayı ne de değişmeyi kabul eden *carmina* veya şarkılar olarak adlandırıldı. Horatius'un cezasını uygulayan usule isim veren Livy'de gördüğümüz gibi [500]. Bu Plautus'un *Asses'in Komedya*'sındaki altın pasajıyla doğrulandı [746 vd], orada Diabolus parazitin büyük bir şair olduğunu söyler. Çünkü, o sözel emniyetin veya bizim az önce *carmina* olarak adlandırıldığını gördüğümüz usulün nasıl icat edildiğini herhangi birinden daha iyi bilir.

1037. Böylece, Romalılar tarafından forumda temsil edilen bütün eski Roma hukuku ciddi bir şiirdi ve eski hukuk ilmi de sert bir şiir sanatıydı. Bizim tartışmamıza çok uygun olarak, Justinian, *Institutes* adlı eserinin önsözünde eski hukukun fabllları hakkında konuşur – *antiqui iuris fabulas.* O, bu ifadeyi alaycı bir şekilde kullanır fakat onun bu ifadeyi, meseleleri bizim tartıştığımız gibi anlayan eski bir hukuk bilgininden almış olması gerekir. Burada ispat ettiğimiz gibi, Roma hukuk ilmi, bu eski fabllardan kendi ilkelerini belirlemiştir ve dramatik fabllarda bulunan *personae*ye maskeler denmesinden dolayı çok doğru ve katı bir biçimde *de iure personarum,* yani kişiler hakkındaki hukuk doktrininin ilk kökenleri ortaya çıkmıştır.

1038. Halkçı yönetimlerin insani zamanlarına gelindiğinde, zekâ (intellect) büyük meclislerde oyuna getirilmişti ve zekâ aracılığıyla soyutlanan evrensel yasal kavramların o vakitten beri, hukukun anlaşılmasında var oldukları söylendi *–consistere in intellectu iuris.* Bu

anlam, kanun yapıcının kendi kanununda ifade ettiği niyetle ilgilidir (bu niyet, *ius* olarak adlandırıldı [389]) ve vatandaşların niyetiyse müşterek akılsal bir fayda fikri üzerinde temellendi. Onlar, bütün hakların üzerinde deneme yapabilecekleri (*nuda iura* denilen bedensel olarak verilmemiş haklar) bedensel şeylere bağlanamaması nedeniyle, bunu tabiatta manevi olarak anlamış olmalıydılar. Çünkü bütün haklara *in intellectu iuris consistere* denilirdi. Haklar, böylece manevi varlığın biçimleri olduğundan bölünmezler ve sonsuzdurlar. Çünkü bozulma, parçaların bölünmesinden başka bir şey değildir [698].

1039. Roma hukukunun yorumcuları, bölünebilenler ve bölünemezler –*De dividuis et individuis*– hakkındaki ünlü konuyu tahlil ederken hakların bölünemezliği düşüncesi üzerine temellenen tamamen yasal metafiziğin itibarına bel bağladılar. Fakat diğer şeyleri düşünmedikleri gibi ebedi olana da çok az atıfta bulundular. Ancak, hukukun şu iki kuralına dikkat etmeleri gerekiyordu. İlk kural olarak, kanunun amacı bittiğinde kanun sona erer: *cessante fine legis, cessat lex.* Bu ifade *cessante ratione* şeklinde okunmaz. Çünkü, *finis* veya kanunun hedefi, onların fark etmekte başarısız oldukları nedenlerin dayandığı eşit faydadır. Fakat kanunun *ratio*su veya nedeni olgu şöyle veya böyle görünmesine rağmen olguyla kanunun uygunluğudur. Olgu her ne şekilde görünürse görünsün kanunun nedeni yaşar ve olguyu tanzim eder. Diğer kural şunu kurar: Zaman, bir hakkın yaratıldığı veya yok edildiği bir kip değildir; *tempus non est modus constituendi vel dissolvendi iuris.* Keza, zaman sonsuzluğa bir başlangıç veremez veya bir son koyamaz ve *usucapion*da ve zaman aşımında, zaman haklar ortaya koyamayacağı gibi sona da erdiremez fakat hakları olan kişinin bu haklarından vazgeçmeye niyet etmesinin delilidir. Örneğin, yararlanma hakkının sona erdirdiğinin söylenmesi bu hakkın sona erdiğini göstermez. Fakat yalnızca, kişinin kölelikten çıkarıldığını ve önceden olduğu gibi özgür olunduğunu gösterir. Buradan çok önemli iki sonuç çıkar: İlki, haklar anlıksal olarak veya fikirsel bakımdan sonsuzdur. Halbuki insanlar, zaman içinde kendi varlıklarına sahip olurlar, haklar insanlara yalnızca Tanrı'dan gelebilir. İkincisi, geçmişte, şimdi veya gelecekte dünyada daima var olacak olan sayısız çeşitlilikteki hakların tümü, insan ırkının prensi olan ilk insanların gücünün ve bütün yeryüzü üzerinde sahip olduğu mülkiyetin çeşitli görünüşleridir.

1040. O halde, kesin olarak, ilkin kanunlar, daha sonra felsefeler geldiği için [1043], Atinalı vatandaşlar tarafından kanunların kabulü, herkeste müşterek olan eşit fayda fikrinde anlaşmaya varmayı gerektirmiştir. Sokrates'in aralarında birörneklik olan tikellerden yola çıkarak ve bir örnek tikelleri toplayarak tümevarımla akılsal cinsi imâ etmeye başladığına da dikkat edilmelidir [499].

1041. Bu halk meclislerinde, insanların zihinlerinin her birinin tutkulu bir şekilde, kendi özel faydasına bağlı olduğunu düşünen Platon, ortak fayda fikrinde bu insanları bir araya getirmiştir (insanlar, bireysel olarak kendi özel çıkarları tarafından idare edilirler. Fakat birlikteyken adaleti ararlar) ve yaratılmış zihinlerin idealarını olan en yüksek akılsal varlıkların düşünülmesine kadar yükselmiştir. Bu yaratılmış zihinlerden ayrı olan ve sadece Tanrı'da bulunan idealarını düşünmüştür. Böylece de o, iradesiyle tutkularına emreden felsefi bir kahramanı idrak etme yüceliğine ulaşmıştır.

1042. İlahî tanım için yol böylece hazırlanmıştı. Aristoteles ise [P. 1287a, 32] daha sonra bize, bir kahramanın iradesini dile getiren tutkulardan bağımsız bir iradeyi ölçü alan iyi bir kanundan bahsetti O, adaleti, kahramanın ruhunda yer edinmiş ve diğer değerlere emreden değerlerin kraliçesi olarak anladı [E. 1129b 12 vd]. Çünkü Aristoteles, tikel adaletin şu iki biçimi kadar egemen sivil gücün ruhunda oturan yasal adaleti ve senatodaki sağgörüyü emrederek ordulardaki sebatı ve törenlerdeki ölçülülüğü gözlemlemişti: Bu iki adalet biçimi, kamu hazinelerindeki herkesin hakkını verme şeklindeki adalet dağıtımı ve ekseriyetle forumda yapılan değiş tokuş adaleti. İkincisi, aritmetik, birincisi ise geometrik oran kullanılarak yapılırdı [E. 1131b 12, 29]. Aristoteles, halkçı yönetimlerin temel kurumu olan [619 vd] ve vatandaşların babadan intikal eden miraslarına göre geometrik bir oranda şerefleri ve sorumlulukları yayan *census*'a adalet dağıtımını gözlemiş olmalıydı. Zira önceki, yalnızca aritmetik oran olarak anlaşılmıştı. Bu yüzden Astraea, kahramansal adaleti bizim için skalalarla çizdi [713] ve filozoflar, ahlâk teologları ve kamu hukuku hakkında yazan uzmanlar, On İki Levha Kanunları'ndaki bütün cezaların da şimdi geometrik orandaki adalet dağıtımıyla dağıtılmış olması gerektiğini söylerler –bizim okuduğumuz bütün cezalar eğer parayla ilgiliyse [6.2; 8.9, 16, 19, 20; 12 ,3, 4] ikiye katlandı (*duplio*) ve eğer bedensel bir şey ise [8.2] benzerleriyle (*talio*) değerlendirildi. Misilleme kanununu Rhadamanthus icat etti-

ğinden, o cezaların tam olarak ölçüldüğü öbür dünyada hüküm verdi. Aristoteles'in *Etik* adlı eserinde [1132b 21 vd] misilleme, Pythagorasçı adalet olarak adlandırıldı. Çünkü Pythagoras, Magna Graecia'da bir ulus kurmuştu ve o ulusun soylularına Pythagorasçılar deniyordu [427]. Bu icat, daha sonra büyük bir filozof ve matematikçi olan Pythagoras'ın yüzkarası olacaktı.

1043. Yukarıdakilerin tümünden şöyle bir sonuca varıyoruz. Metafiziğin, mantığın ve ahlâkın bu ilkeleri Atina'nın pazaryerinden çıkmıştır. Solon'un Atinalılara yaptığı "kendini bil" tavsiyesi halkçı yönetimleri doğurmuştu. Halkçı yönetimlerden dolayı da kanunlar ve kanunlardan da felsefe çıkmıştır. Halk hikmetine sahip bir bilge olan Solon, bâtınî (esoterik) hikmete sahip bir bilge olmuştur [414 vd]. Bu felsefi olarak konuşan felsefe tarihinin bir örneği olarak hizmet verebilir [1. 8] ve bu eserdeki son bir azarlama veya eleştiri Polybius'a karşı yapılacaktır. Polybius demiştir ki, eğer, dünyada filozoflar olsaydı dinlere ihtiyaç olmayacaktı [179]. Halbuki eğer, dinler olmasaydı ve bundan dolayı da yönetimler olmasaydı dünyada hiçbir filozof olmayacaktı ve insani kurumlar tanrısal inayet tarafından bu şekilde idare edilmemiş olsaydı herhangi bir bilim veya değer fikri de olmayacaktı.

1044. O halde, konumuza tekrar dönersek ve tartışmadaki argümanları sonuçlandırırsak; halkçı yönetimlerin ve dahası monarşilerin göründüğü insani zamanlarda sarih ve münasip kelimelerle emniyet altına alınan usul olması gereken [yasal yükümlülüğün] nedenleri (çünkü, *cavere cavissae*nin kökenidir *caussae* onun kısaltılmış biçimidir) [tarafların rızası ile yapılan] anlaşmalar durumundaki işler ve işlemlerdi (bu anlaşmalar, sözleşmelerle resmîleştirildi ve buna uygun davranmayı da gerektirdi). Mülkiyetin devredilmesinde geçerli senetler olan bu anlaşmalarda, devretmeyi sonuçlandırmak için doğal yoldan teslim etme işlemini de resmîleştirdiler. Yalnızca sözel olarak yapılan taahhütlerde (yani *stipulaton* eyleminde), sözel taahhütler tam olarak eski mânâdaki nedenler olarak kaldı. Bu söylediğimiz şey, anlaşmalardan ve sözleşmelerden ortaya çıkan yükümlülükler için yukarıda ileri sürülen ilkelerden daha fazlasını ortaya koyar [570-578].

1045. Özetlersek, bir insan sadece zihin, beden ve konuşmadır ve konuşma zihin ve beden arasında orta bir yerde durur. Belirlilik, sessiz zamanlarda bedenle başlamıştır. Sonra, açık ifadeli (articulate)

diller icat edildiği zaman, konuşma biçimiyle düşünceler açıklığa kavuşmaya başlamıştır ve son olarak, insani aklımız tamamen geliştiğinde, olayların ayrıntıları akıl aracılığıyla belirlenerek düşüncede doğruya ulaşılmıştır. Bu gerçekliğe, bilgili Varro, doğal usul (*formula naturae*) demiştir ki bu usul, herhangi özel bir biçimden yoksun bir usuldür [C. G. 4.31] Varro'nun *formula naturae* dediği şey, olguların görünmeyen yönlerinin de en küçük ayrıntılarını açığa çıkaran ışığa benzer [321-325].

Beşinci Kitap

Ulusların Yeniden Ortaya Çıkışlarındaki İnsani Kurumlarının Döngüsü

[SUNUŞ]

1046. Barbarlık sürecine örnek gösterdiğimiz ilk barbarlık süreci ile ulusların döngüsü dolayısıyla geri dönmüş barbarlık süreci arasında mükemmel bir uyum olduğunu, bu eserin bütününe yayılmış olan birçok pasajda değindiğimiz konular vasıtasıyla göstermiştik. Bu pasajlara bakarak, her bir ulus, (döngü gereği) yeniden ortaya çıktığında, o ulusta önceden var olan insani kurumların da yeniden ortaya çıktığını kolayca anlayabiliriz [1108]. Bununla birlikte, bu uygunluğu daha iyi göstermek için, bu Sonuncu Kitapta, söz konusu tartışmaya özel bir yer vermeyi diliyoruz. Böylece, en erken antik çağlar hakkında en bilgili öğrenci olan Varro'nun yaptığı kronolojik bölümlemede, bu çağa Karanlık Çağ demesine rağmen, ilk barbarlık çağına göre daha karanlıkta kalmış olan ikinci barbarlık süreci üzerinde daha çok duracağız [52]. Ve her bir ulusun, En İyi ve En Büyük Tanrı'nın lütfunun tarif edilemez yüceliğine hizmet eden insani kurumlarının üstünde, bu kurumlara hâkim olan ilâhi inayetin öğütlerini nasıl gerçekleştirdiklerini göstereceğiz.

[KISIM I]

İLK BARBARLIK TARİHİNİN YENİDEN DÖNGÜSÜ OLARAK AÇIKLANAN EN SON BARBARLIK TARİHİ

[1-2]

1047. İnsanüstü bir şekilde çalışan Tanrı, Roma'nın gücü uğrunda şehit düşenlerin erdemlerine, kehanetleri elinde bulunduran babaların öğrettiklerine ve Yunanistan'ın boş hikmetine zıt olarak, Hıristiyan dininin gerçekliğini ifşa etmiş ve doğrulamıştı. Tanrı, silahlı uluslara, o ulusun kurucusuna tanrısallığı hak etmesi için mücadeleyi nasip ederek, gerçek dinin sağlam şekilde kurulmasını; ve insanların oluşturduğu kurumların doğal akışına uygun olarak insanilik sürecinin uluslar arasında başlaması için insanlığın yeni bir düzen kazanmasını uygun gördü.

1048. İnsanlık, bu sonsuz nasihati takip ederek tanrısal zamanlara geri dönmüştür [925, 976]. Bu zamanlarda Katolik krallar, her yerde, koruyucusu oldukları Hıristiyan dinini savunmak için papaz yardımcılarının dalmatiklerini giymiş ve kraliyetin adamlarını takdis etmişlerdi (bundan dolayı, kutsal olan Haşmetmeâb (Royal Majesty) unvanını korumuşlardır). Onlar, Fransa'nın krallarının şeceresini (*Regum Francorum genealogia*) gösteren Symphorien Champier'e göre, tıpkı, Huge Capet'in, Paris'in Kontu ve Başkeşişi unvanını al-

ması ve Paradin'in *Annales de Bourgogne*'sinde Fransa prenslerinin ortak bir şekilde Dük ve Başkeşiş veya Kont ve olarak payelendirilmeleri gibi eski dokümanlara atıfta bulunarak, kilise örgütüne ait şerefleri üzerlerine aldılar. Böylece, ilk Hıristiyan krallar, Ârilere (S. Jerome, Ârilerin bütün Hıristiyan dünyasını kirlettiğini söyler), Sirakuzalılara ve sayısız diğer kâfirlere karşı, Katolik Hıristiyan dininin askerî dinî düzenini yeniden kurmuşlardır.

1049. O halde, kahramansal halkların saf ve dindar savaşlarına –*pura et pia bella*– bir dönüş vardı [958]. Bununla ilgili olarak, bütün Hıristiyan güçleri, hâlâ taçlarının üzerinde, haçlı seferleri adıyla bilinen savaşları yaparken taşıdıkları bayraklarının üzerindeki haçı taşımaktadırlar [602].

1050. Gerçekte şaşırtıcı olan, geri dönmüş barbar zamanlardaki bu insani sivil kurumların yeniden döngüsüdür. Örneğin, Macrobius, [*Saturnalia* adlı eserinde 3.9.7 vd] günümüze kadar korunmuş olan seçkin ve mükemmel bir usulü kullanarak, eski habercilerin savaş ilan ettikleri şehirlerden tanrıları yardıma çağırdıklarını –*evocabant deos*– ifade etti. Çünkü onlar, bu suretle yenilgiye uğrayan ulusların tanrısız olduklarına [958] ve bu nedenle de, bizim bu eserde tartıştığımız ve her şeyin ilk ilkesi olarak belirlediğimiz kehanetlerden mahrum kaldıklarına inanmışlardı. Çünkü kahramansal zafer kanunuyla fethedilen ulusların, kamusal veya özel herhangi bir sivil kurumları kalmamıştı. Bu anlatılanlar az yukarıda tamamen, temel olarak da Roma tarihinde ispat ettiğimiz gibi, tanrısal kehanetler üzerine kurulmuş olan kahramansal zamanlarla ilgiliydi [110]. Bütün bunlar, Tarquinius Priscus'un, Collatia'ya uyguladığı kahramansal teslim alma biçimi içerisinde yer almıştır [1030]. Yenilgiye uğrayanlar, dinî ya da laik –*debebant divina et humana omnia*– bütün kurumlarını ceza olarak kaybetmişlerdi. Aynı şekilde, bir şehri zapteden son barbarlar, azizlerin ünlü kalıntılarını veya eski kutsal kalıntıları arayıp bulmayı başlıca ilgileri haline getirdiler. Bu zamanın insanları, onları gömmek veya saklamakta çok dikkatlilerdi ve bu eşyaların konulduğu yerler kiliselerin en iç ve en derin kısımlarında bulunuyordu. Bütün azizlerin bedenlerinin taşınmasının bu zamanlara rastlaması bu yüzdendir. Bu âdetin bir izi, şu kuralda canlı kalmıştır: Yenilgiye uğrayan insanlar, zafer kazanan komutanların ele geçirdikleri şehirlerin bütün çanlarını fidye vererek kurtulmuş olmalıydılar.

1051. Beşinci yüzyıldan sonra birçok barbar ulus, Avrupa ve Asya'yı hattâ Afrika'yı dahi istilâ etmeye başladıklarında ve fetheden halklar, fethin ne olduğunu anlayamadıklarında, Katolik dinine düşman olanların barbarlığından dolayı, bu katı dönemlerle ilgili halk dilinde ister İtalyanca, Fransızca, ister İspanyolca veya Almanca olsun hiçbir çağdaş belge bulamıyoruz (Almanlar, Swabialı Frederick zamanına kadar, Johann [Tourmayer] Aventinus'un Bavaria yıllıklarında [*Annales Boiorum*] söylediğine göre İmparator Hapsburglu Rudolph zamanına kadar kendi dillerinde belgeler yazmadılar [435]). Yukarıda adı geçen uluslar arasında, yalnızca, barbar Latinlerde, aynı zamanda ruhban sınıfından da olan birkaç soylu tarafından anlaşılan belgeler bulduk. Bundan dolayı, bütün bu mutsuz yüzyıllarda ulusların birbirleriyle sessiz bir şekilde yeniden eskisi gibi iletişime geçtiklerini farz edebiliriz. Halk harflerinin az oluşu nedeniyle her yerde, genellikle evler, mezarlar, tarlalar ve sürüler üzerindeki senyoral haklara işaret eden mülkiyete açıklık getirmek için belirlenmiş aile armalarının hiyeroglif yazılışına geri dönmüş olmaları gerekir [484-488].

1052. "Dinsel arınma" denilen apaçık tanrısal hüküm türlerinin de geri dönüşü söz konusuydu [955]. İlk barbar zamanlarda bir hüküm türü de düellolardı. Ancak, bunlar kutsal *canon* tarafından tanınmamıştı [959 vd].

1053. Kahramansal akınlara da bir geri dönüş vardı. Nasıl kahramanlar kendilerine hırsızlar denilmesini bir şeref saymışlarsa, aynı şekilde, korsan olmak da bir soyluluk unvanıydı [636].

1054. Bartolus zamanına kadar süren kahramansal misillemelere de bir dönüş vardı [960].

1055. İlk barbar zamanlarda olduğu gibi en son barbar zamanlardaki savaşlarının hepsi de din savaşları olduğundan [1049], Hıristiyan uluslar arasında uzun süre devam eden kahramansal köleliğe de bir dönüş yaşanmaktaydı. Çünkü bu zamanlardaki düello uygulamaları nedeniyle yenenler, yenilgiye uğrayanların tanrısız olduklarına [958], bu nedenle de vahşilerden farksız olduklarına inandılar. Bu ulusal duygu, Hıristiyanlar ve Türkler arasında hâlâ korunur. Bir Hıristiyan için Türk adı köpek demekti (dolayısıyla Hıristiyanlar, Türklerle sivil veya toplumsal bir işleme zorlandıkları veya bunu istedikleri zaman, onlara gerçek inançlılar anlamına gelen Müslümanlar dediler). Diğer yandan, Türkler, Hıristiyanları domuz olarak adlan-

dırdılar. O halde, Hıristiyanlar, daha ılımlı olmakla birlikte, her iki taraf da kendi savaşlarında kahramansal köleliği uyguladılar.

1056. Fakat yukarıdakilerin hepsinden daha hayret verici olan, insani kurumların yeniden geri dönüşüdür. Yani, bu yeni tanrısal zamanlarda, Livy'den öğrendiğimiz gibi ilk şehirlerin kurulduğu eski dünyanın ilk barınakları yeniden ortaya çıktı [561]. Çünkü en barbar yüzyılların aşırı vahşiliği ve yabanıllığı nedeniyle her yerde var olan şiddet yağmacılığı ve cinayet sınır tanımıyordu. Ayrıca, dinin uyguladığı ve tanrısal kanunların koruduğu tüm insani kanunları sarsmış olan insanları sınırlandırmanın etkili herhangi bir yolu yoktu [177]. Doğal olarak, bu yüzden, korku içindeki insanlar, bu barbarlığın ortasında insaniliği tartışılır olan bu şiddet yüzyılının rahiplerinden ve manastır başkeşişlerinden yardım istediler ve kendilerini, ailelerini ve baba tarafından akrabalarını onların korumasına bıraktılar ve onlar tarafından kabul edildiler. Bu tarz bir boyun eğme ve koruma, *fief*lerin temel kurucu unsurlarıydı. Dolayısıyla, Avrupa'nın en vahşi ve en kaba ulusu olan Germen ülkesinde lâik hükümranlıklardan ziyade kilisenin hükümranlığı (papaz ve rahip) söz konusuydu. Daha önce söylendiği gibi Fransa'daki bütün egemen prensler, Kont ve Başkeşiş veya Dük ve Başkeşiş unvanını aldılar [1048]. Böylece, Avrupa'da, şehirlerin, kasabaların ve şatoların St. ile başladığı görüldü. Yüksek ve gizli yerlerde [525] kalabalığı duymak için ve dinimiz tarafından emredilen diğer dindarca âyinleri yerine getirmek için son zamanlarda, Hıristiyanlığın doğal sığınakları olarak tanımlanabilecek küçük kiliseler açıldı. Bu egemen prensler, kiliselerin yakınına da kendi ikametlerini inşa ettiler. Dolayısıyla, bu ikinci barbarlık dönemi ile ilgili her yerde görebileceğimiz en eski kalıntılar yukarıda betimlediğimiz yerlerdeki küçük kiliselerdedir. Bunların en ünlü örneği, bizim Aversalı San Lorenzo Manastırımızdır. Bu manastırla Capuali San Lorenzo Manastırı birleşmiştir. Taranto körfezine akan Volturno ırmağından Campanya, Samnium, Apulia ve eski Calabria'ya kadar olan bölgelerdeki yüz on kiliseyi bu manastır ya doğrudan ya ona bağlı başkeşişler veya keşişler yönetmiştir. San Lorenzo'nun başkeşişleri hemen hemen yukarıda adı geçen yerlerin tümünün baronlarıydı.

[KISIM II]

*FIEF*LERİN SONSUZ TABİATI ÜZERİNDE TEMELLENEN ULUSLARIN YENİDEN DÖNGÜSÜ VE FEODAL HUKUKTA, ESKİ ROMA HUKUKU'NUN YENİDEN DÖNGÜSÜ

1057. Bu tanrısal, kahramansal ve insani olan, hemen hemen zıt tabiatlar arasındaki kesin farkın geri dönüşü sonucunda, tanrısal zamanları, kahramansal zamanlar izledi [567]. Bunun nedeni şudur: Feodal terminolojide kırsal vassaller Hotman'ı şaşırtan *homines,* yani, insanlar (men) olarak adlandırıldı [437, 600, 606]. Bu kelime, aynı anlama gelen iki feodal terim olan *hominium* ile *homagium*un kökeni olmalıdır. Cujas'a göre, Helmodius, bu terimi, *homagium*dan daha seçkin bulur. *Homagium* terimi baronun memnun olduğu *vassal*ine rehberlik etme hakkı anlamına gelen *hominus agium* teriminin yerine geçer. Feodal hukuk üzerine yazan bilgili yazarlar, bu sonraki barbar terimi klasik Latinceye, tam bir eşdeğeri olan *obsequium* olarak tercüme ettiler. Çünkü bu kelime, kökeni itibariyle tarlalarını sürmesi için her yerde kendisine yol gösteren kahramanı izleyen insanın gönüllülüğü demekti. *Obsequium* kelimesi, *vassal*ın, barona borçlu olduğu sadakate de işaret eder. Öyle ki, Latinlerin *obsequi-*

um'u ilkin saygıya ve *fief*lerin belirlenmesinde görülmeye başlanmış olan yemin etme ve sadakate işaret eder. Eski Romalılar arasında *obsequim* feodal bilginlerin *opera militaris* dediği şeyden ve feodal hukuk üzerine yazan bizim yazarlarımızın Romalı pleplerin uzun sürede kendi canları pahasına savaşta soylulara hizmet etmeleri demek olan *militare servitium* dedikleri şeyden ayrılamazdı [107]. *Liberti* veya azatlı köleler, patronlarına borçlu olmaya devam ettiler. Bu, *obsequium* ve onu içeren hizmetler olarak kabul edildi. Roma tarihinde, bu görev Romulus'un yanaşmalar (clienteles) üzerinde Roma'yı kurduğu zamana kadar geri gider [106]. Bu eski tarihin yanaşmaları (clienteles) *fief*lerden daha uygun biçimde ifade edilemez [263] ve gerçekte, feodalizm bilginleri, barbar zamanların *feudum* sözcüğünü, seçkin Latincede *clientela* olarak tercüme ederler.

1058. Kurumların bu ilkeleri, açıkça *opera* ve *servitium* kelimelerinin kökenleriyle doğrulanır. Köken olarak *Opera,* bir köylünün günlük işi demektir. Latinler, bu nedenle, köylüye, *operarius* dediler. Bu kelimenin İtalyanca karşılığı *giornaliere*'dir. Bu kelime, herhangi bir vatandaşlık ayrıcalığına sahip olan bir günlük işçi demektir. Achilles, yanlış bir biçimde kendinden Briseis'i aldığı zaman, Agememnon'dan gördüğü muameleden şikâyet eder [597]. Latinler bu işçiler için "sürü" anlamına gelen *greges operarum* veya *greges servorum* terimlerini kullandılar. Çünkü hem onlar hem de daha sonraki köleler, sürüler halinde beslenen *pasci gregatim,* yani, vahşiler olarak kabul edildiler [ilkin insanların sürüleri daha sonra hayvanların sürüleri gelmiş olmalıdır]. Buna uygun olarak da ilkin, bu insanların çobanları var olmuş olmalıdır (dolayısıyla da, yerleşik lâkap olarak, kahramanlara Homer'de "insanların çobanları" denmiştir) daha sonra da yığınların ve sürülerin çobanları gelir [557]. Bu Grekçe *nomos* kelimesi ile de doğrulanır. *Nomos*'un anlamı hem kanun hem de otlaktır [607]. Keza, ilk tarımsal kanunlara göre isyancı [sayılan] *famuli,* kahramanların kendilerine tayin ettiği topraklarda geçimlerini sağlamış ve bu geçim tarzı, her ne kadar yiyecekler insanlara özgü olsa da, bunlar vahşiler olarak kabul edildikleri için *nomos* veya otlak olarak adlandırılmıştır [917].

1059. Dünyanın bu ilk sürülerini otlatma mülkiyeti, sivil ışığın, yani soyluluğun tanrısı Apollo'ya aitti [533]; çünkü fabl dolu tarih bize onun Amphrysus ırmağında bir çoban olduğunu anlatır, tıpkı, Paris'in Troy kraliyet yurdunda bir çoban olması gibi. O halde, o,

üzerinde dünya tarihinin temsil edildiği Achilles'in kalkanında resmedildiği gibi, kral asâsıyla kızarmış öküzün hasatçılar arasında bölünmesini emreden aileler devrinin (Homer'in kral dediği) bir aile babasıdır [686]. Bizim çobanlarımızın işi, sürüleri beslemek değildir, kılavuzluk etmek ve izlemektir. Fakat [bu sonraki anlamda] otlatmak, kahramanlar zamanında, akınlar hüküm sürdüğünden yalnızca güvenliği sağlanmış ilk şehirlerin sınırlarının belirlenmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Pastoral veya çobanlıkla ilgili şiirin yalnızca en medenileşmiş zamanlarda, Grekler arasında Theocritus ile; Latinler arasında Vergil ile; İtalyanlar arasında da Sannazaro ile ortaya çıkmasının nedeni bu olmalıdır.

1060. *Servitium,* hizmet kelimesi, aynı şeylerin en son barbar zamanlarda geri dönmüş olduğunu ve bu bağlantının tersine, baronun, efendi (lord) anlamında *senior* olarak adlandırıldığını gösterir. Böylece, Bodin'i çok şaşırtan [197] eski Franklar [veya ikinci barbarlığın azatlı köleleri [1062], ev halkından olan hizmetçilerdi ve genelde, eski Romalıların, [ilk barbarlıkta] *vernae* dediklerine uygun durumdaydılar. Bundan dolayı, kahramansal şehirlerin pleplerinin [597] konuştuğu avamı dile *vernaculate* denmiştir [433]. Bu durum şiirsel dilin, ilk yönetimlerin kahramanları veya soyluları tarafından getirilmesine benzer [437].

1061. Başlangıçta, baronların gücü, gücün halka bağlı olduğu sivil savaşlarda halklar arasında yayıldı ve dağıldı ve buradan monarşik kralların kişiliklerinde yeniden toplanması kolay oldu. Azatlı kölelerin *obsequium*u, *obsequium principis* denilen şeye geçti. Bu, Tacitus'a göre [A. 1.43], monarşilere tam olarak boyun eğmeyi ihtiva eder. Diğer yandan, kahramansal ve insani iki tabiatın farklı zannedilmesi nedeniyle [1057] *fief*lerin efendileri, Grek şairleri tarafından kahramanlar (heroes); eski Latinler tarafından, insanlar (*viri*) ile aynı anlamda, baronlar olarak adlandırıldı [684. 999]. Bu adlandırmanın bir izi de İspanyolcada bir adam için *varon* denilmesidir; vassaller, zayıflıkları nedeniyle, yukarıda açıklanan kahramansal anlamda kadınlar olarak kabul edilmiştir [989].

1062. Yukarıdaki iddiamıza ek olarak, baronlar için *signori* terimi yalnızca, Latince *seniores*'ten gelebilir. Çünkü bunlar, Avrupa'nın birleşmiş olması gereken yeni krallıklarının ilk halkçı parlamentolarıdır, tıpkı, Romulus'un *senatus* teriminin, doğal olarak, soyluların yaşlı üyelerinden oluşmuş olması gereken halk konsülüne uygulama-

sı gibi. Böyle olanlardan ve *patres* denilenlerden dolayı, kölelere kendi özgürlüklerini verenlere *patroni* denilmeye başlandı. Bundan dolayı, İtalyancada *padroni* terimi, koruyucular anlamına gelmiş olmalıdır. Bu *padroni* terimi, Latince kökeninin bütün zarafetini ve özelliğini taşır. Tersine, Latince'nin, inceliği ile *clientes* kelimesi tarımsal vassaller anlamında kullanılır. Servius Tullius, *census*'u emrederek Romulus'un yanaşmalarına (clienteles) en yakın olarak bu *fief*leri verir [106 vd]. Bodin'e cevapta söylediğimiz gibi [1017] bu *clientes*, daha sonra Frankların ulusuna ismini veren azatlı kölelerdi.

1063. Bu şekilde, *fief*ler, aksiyomlarda bahsettiğimiz ebedi kaynaktan çıkarak geri geldi [260 vd]. Bu aksiyomlarda, sivil tabiatta olmasını beklediğimiz faydalara işaret etmiştik. Bunlar dolayısıyla, tam bir Latin zarafeti ve özelliği ile *fief*, feodalizm bilginleri tarafından *beneficia* olarak adlandırıldı. Hotman bu noktaya temas etmeksizin gerçekte, galip gelenlerin fethedilmiş topraklarda ekilmiş tarlaları kendileri için koruduklarına ve mağlup olmuş mutsuzlara, kendi geçimleri için sürülmemiş toprakları bıraktıklarını gözlemleyebilmişti. Böylece, dünyanın ilk *fief*leri İkinci Kitapta betimlendiği gibi kişisel kırsal *fief*lerden yeniden başlangıç yaparak geri döndü (doğaları gereği böyle olması gerektiğini göstermiştik [1057]). Bu, Romulus'un yanaşmalarında var olduğunu ve insanların eski dünyasında yaygınlaştığını aksiyomlarda yorumladığımız *fief* türü idi. Bu kahramansal yanaşmalar (clienteles), eski kahramanlara halkların çobanları unvanının verildiği dönemlerle uyumlu olarak, Roma halk özgürlüğünün parlak döneminde, pleplerin kendi togalarıyla sabahleyin büyük efendilere, eski kahramanların ünleyişi olan *Ave rex* –"Selam Kral!"– diyerek ve övgüde bulunmaları ve forumda onlara arkadaşlık ederek akşam eve döndüklerinde orada kendilerine efendileri tarafından akşam yemeklerinin verildiği yanaşmalarla benzerlik gösterir.

1064. Bu kişiye ait vassallerin, eski Romalılar arasında ilk *vades*ler veya "rehinler" olması gerekir [559]. Bu terim, *vadimonium* olarak adlandırıldığı için mahkemede, davacı ile birlikte bulunmaya zorlanan davalılar için korundu. Bu *vades* isminin, "Latin Dilinin Kökenleri"ne [Op. 3.369] göre, Greklerin "*bas*" ve barbarların "*was*" dediği nominative "*vas*" dan elde edilmiş olması gerekir. Oradan da "*wassus*" ve nihayet "*vassalus*" gelmiştir. Bu türün vassalleri şimdi bile hâlâ barbarlığın büyük ölçüde kaldığı daha soğuk kuzey krallık-

larında bulunmaktadır. Özellikle, Polonya'da onlar, *kmet* olarak adlandırılır ve tüm aileler, efendileri tarafından şans oyunlarında kaybedilen ve başka efendilerin hizmetine geçmeye zorlanan kölelerin bir türüdür. Biz, bu vassallerde kulaklarından zincirlenenleri ve ağzından çıkan şiirsel altının (yani tahıl taneleri) zincirleri ile onları her yerde bağlayan Grek Herkülünü de tanımalıyız [560].

1065. Sonra, ulusların ilk tarımsal kanunları yoluyla ulaşılan gerçek kırsal *fief*ler geldi. Bu tarımsal kanun, Romalılar arasında Servius Tullius'un ilk *census*u emrettiği kanundu. Bu kanunla o, pleplere, tarlaların *bonitary* mülkiyetini teslim etti [107]. Bu tarlalar daha önce soyluların sorumlulukları altında pleplere kişisel olarak tahsis ediliyordu. Bu kanunla, plepler bu tarlaların gerçek sahipleri de olabildiler. Bu, daha sonra halk hazinesini bağlayan gerçek taşınamazlar altında gösterilen bir terim olan pleplerin ilk *mancipe*leri olmuş olmalıydı [443, 559]. Bu tür tarlalar, Hotman'ın kısaca söylediği gibi [1063], galip gelenlerin geçimlerini sağlamaları adına ekilmemiş toprakları sürmeleri için mağlup olanlara verdikleri gibi olmalıydı. Böylece, geri dönüşte (ikinci döngü) de Antaeuses, Grek Herkülü tarafından toprağa bağlandı [618] ve Roma Herkülü Tanrı Fidius [602]'un *nexi* veya erkek kölesi (bondman), Petelyan Kanunu ile özgür kılındı [115].

1066. Petelyan Kanunu ile özgür kılınan bu *nexi* [658] bu düğümle bağlanmış olarak (*legati),* ilkin, *liege men* denilen vassallere tam olarak uymaktadır. *Liege*, şimdi feodal hukuk hakkında yazan yazarlar tarafından kendi efendilerinin bütün arkadaşlarını arkadaşlar veya düşmanlarını düşmanlar olarak tanıması gereken kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu, evvelce, Tacitus'un dediği gibi, eski German vassalleri tarafından prenslerinin zaferine hizmet etmeye ant içtikleri zaman ettikleri yemindi [559]. Daha sonra, bu *fief*ler, egemen sivil *fief*le tam olarak aydınlatıldıkları zaman, *liege* vassaller zafer kazanmış krallardı. Roma halkı onlara, Roma tarihindeki resmî usul kelimeleriyle [Jugurtha ile savaşında Sallust tarafından 5.4] krallıklarını bahşettiler *–regna dono dabat–* ki ona *fief*le *–beneficio dabat–* da denir. Onlar, Latinlerin eşit olmayan ittifak *–foedus inaequale–* dedikleri bir tür birlik (allience) altında Roma halkının birlikleri oldu ve imparatorların, saray mensuplarına arkadaşlar demesi gibi, Roma halkının kraliyet arkadaşları olarak adlandırıldı. Eşit olmayan böyle bir ittifak, Livy tarafından ileri sürülen şu usul altında kavranan

egemen *fief*in belirlenmesinden başka bir şey değildir [38. 11.2]. İttifak eden kral, Roma halkının büyük efendisini (majesty) desteklemekteydi –*servaret maiestatem populi romani*– tıpkı, hukuk bilgini Paulus'un [yani, Proculus D. 49.15.7.1] *praetor*'un adaleti sağladığını söylemesi gibi –*servata maiestate populi romani*– yani o, kanunu, adaletin dışında kalan kişilere değil de, daha çok adaleti ihsan ettiği kişilere ve onu elinde tutan kişilere sağlıyordu. İttifak eden bu krallar, kendilerinden daha üstün olan bir egemen güce boyun eğen *fief*lerin efendileriydi. Böylece, orada, Avrupa ortak bir anlam kazandı. Majeste unvanı, büyük krallıkların ve sayısız illerin efendileri olan büyük krallar için çoğunlukla korundu.

1067. Bu kurumların kökenlerini aldığı bu kırsal *fief*lerle beraber [575], bunun altında, ekilmiş, eski büyük yeryüzü ormanının bulunduğu *emphyteusis* geri döndü. Buradan da hem vassal tarafından efendisine yapılan ödemeye hem de *emphytesticary* aracılığıyla doğrudan toprak efendisine yaptığı ödemeye işaret eden *laudimia* geldi [489].

1068. Tavsiye edilenler denilen eski Romalı yanaşmaların (clienteles) da geri dönüşü söz konusuydu. Öyle ki, vassaller, Latin zarafeti ve özeliği ile feodalite bilginleri tarafından *clientes;* ve *fief*ler de *clientelae* olarak adlandırıldı [1057].

1069. Ortada, Servius Tullius tarafından emredilen *census*'un bir türünün de geri dönüşü vardı. Romalı plepler, *census* ile uzun bir süre savaşta canları pahasına soylulara hizmet etmeye zorlandı [107]. Şimdi *angarii* ve *perangarii* denilen bu vassaller, eski Roma'daki *assidui* ile veya vergi ödeyicileri ile eşitti. Bunlar canları pahasına dövüşürlerdi *sius assibus militabant.* Keza, Roma halkını feodal *nexum* kanunundan kurtaran Petelyan Kanunu zamanına kadar, soylular, kendilerine borçlu olan plepler üzerinde özel hapsetme hakkına sahiplerdi [115].

1070. Köken itibariyle, fakirlerin yalvarmalarına bir cevap olarak efendilerinin geçimlerini sağlayabilmeleri için onlara verdiği topraklar olması gereken *"precaria"*nın da geri dönüşü söz konusuydu. Çünkü evvelce, bunlar, On iki Levha Kanunları'nın asla tanımadığı sahip olma türleridir [638, 983].

1071. Şiddet ile barbarlık ticaret için gerekli olan güveni yıktığından ve halka doğal hayatın çıplak gerekliliklerinden başka bir şeyle ilgilenme fırsatı bırakmadığından bütün kiraların doğal meyvelerin

verilmesi biçiminde olması gerekliydi. Bu nedenle, orada, aynı zamanda taşınmazların el değiştirmesi olan *libelli* de görünmüştü. Bu durumun faydası şu olgudan kolayca anlaşılır. Bir adamın meyvenin bir türünü veren bol tarlası vardı. Başka bir adam ise bundan yoksundu ve tersi (yani, ikinci adamın başka bir meyveyle dolu tarlası vardı ve ikinci adam bundan yoksundu) ve böylece birini diğeriyle değiştirdiler.

1072. Sadakate ve boyun eğmeye işaret etmek için vassal efendinin elleri arasına kendi ellerini koyduğu için *mancipation*'un bir dönüşü vardı. Servius Tullius'un *census*u altındaki kırsal vassaller Romalılar'ın ilk *mancipe*leriydi [1065]. *Mancipation* ile birlikte, şeylerin *res mancipi* ve *res nec mancipi*ye bölünmesinin de geri dönüşü söz konusuydu. Çünkü vassaller için olan feodal mallar onlardan vazgeçmeyen köleler için *res nec mancipi*, efendiler için ise *res mancipi* idi. Tıpkı, eyalet topraklarının, oraların yerlileri olan taşralılar için *res nec mancipi fakat* Romalılar için *res mancipi* olması gibi. *Mancipation* altında, bizim yukarıda, özdeş olduğunu gösterdiğimiz *infestucation* veya *stipulation*un bir geri dönüşü vardı [569]. Şartlarla birlikte eski Romalı hukuk ilminde ilkin uygun biçimde *cavissae* denilen daha sonra *caussae* olarak kısaltılan aynı Latince kökenden dolayı, ikinci barbar zamanlarda *cautelae* olarak adlandırılan şeyin de bir dönüşü vardı [939, 1044]. Anlaşmalar ve sözleşmeleri bu *cautelae* vasıtasıyla törenleştirme, *hominium* ve *homagium* dediğine işaret ettiğimiz *homines* veya insanlardan [örn. vassallerden] sonra *homologare* ve *homagium* olarak adlandırıldı [1057]. Çünkü bu zamanların tüm anlaşmaları, feodal tarzda yapılmış olmalıydı. Böylece, *cautelae* ile Roma hukuk konsüllerinin dediği gibi tahılı saklamak veya biçmek demek olan *stipula*dan gelen *pacta stipulate, mancipation* eyleminde [uyarı niteliğinde cümleciklerle] korunan anlaşmaların bir dönüşü vardı. Böylece, barbar uzmanların, *pacta vestita* ifadesini biriktirme (infestucation) de denilen *investitur* (biriktiren) den elde etmeleri aynı şekildedir. Güvenilir olmayan bu anlaşmalar [Antik ve Orta Çağ hukukçularınca] aynı mânâdaki benzer sözcükler kullanılarak *pacta nuda* olarak adlandırıldı [569].

1073. Doğrudan ve faydalı –*dominium directum* ve *dominium utile*– iki tür sahip olmanın da geri dönüşü vardı. Bu sahip olma türleri tam olarak eski Romalıların *quiritary* ve *bonitary* mülkiyetiyle uyumludur [600 vd]. Doğrudan sahiplik, ilkin, tıpkı *quritary* mülki-

yetin Romalılar arasında ortaya çıkması gibi olmuştu. Faydalı sahiplik, köken olarak, [sonradan] soyluların pleplere bağışlanmış oldukları toprakların mülkiyetiydi [109]. Eğer plepler, toprakların sahipliğini kaybetmişse, onlar, *Aio hunc fundum meum esse ex iure quiritium* ("Bu toprakların Quirites kanunuyla benim olduğunu ilan ediyorum") usulünü kullanarak *rei vindicatio*'ya başvurması gerekirdi [562, 961]. Böyle bir *revindication* (yeniden haklı çıkarma) (Roma aristokrasisinde şehri yapan [597]) soyluların düzeninin göstergesinden başka bir şey değildir. Tıpkı, pleplerin, söz konusu tarlaların hakkını koruyabildikleri sivil mülkiyet unvanını elde ettikleri *auctores*ten gelmesi gibi [603, 984]. Bu mülkiyet, Roma üzerindeki geniş egemen senatonun uyguladığı memnun edici mülkiyet otoritesinden dolayı, On İki Levha Kanunları'nda daima *auctoritas* olarak adlandırıldı. Daha sonra bu geniş Roma toprakları üzerindeki insanlar halk özgürlüğünün gelmesiyle egemen *imperium*u savundular [386, 944 vd].

1074. İkinci barbarlığın diğer sayısız kurumları hakkında olduğu gibi ilk barbarlığın antik dönemlerinden beri "otorite" konusunu da bu eserde aydınlattık; dahası ikinci barbarlık sürecinin ilk barbarlık sürecinden çok daha karanlık olduğunu bulduk! Bununla birlikte, ikinci barbarlığın otoritesi, üç feodal dönemde, üç açık iz bırakmıştır. İlki, *directus* sıfatıdır. Bu sıfat, [*rei vindicatio*] eyleminin köken olarak doğrudan veya aracısız hükmeden kimse tarafından yetkilendirildiğini doğrular. İkincisi, *laudimia* denilen bir isimdir. Bu *fief*e sahip olmak için vassal tarafından yapılan ödemedir. Bu yukarıda söz konusu edilen, efendinin *auctor* olarak, yukarıda adı geçen şeyi vassale bırakma durumuna *laudatio* denir. Nihayet, köken olarak böyle durumdaki adli karara işaret etmiş olması gereken ve daha sonra keyfi bir karar anlamına gelen *lodo* adı gelir. Keza, [tarlalar üzerindeki] bu davaların dostça terimlerle bir sonuca bağlandığı görülür. Bu davalardaki tezat durumlarda *alod*'lar hakkında mahkemeye dava açıldığında (Budé, bunların *alaudia*'dan dolayı böyle adlandırıldıklarına inanır, tıpkı, İtalyancadaki *lode*'un *laus* olması gibi) efendiler kökensel olarak düellolar yapmak zorundadırlar [961]. Bu âdet, bizim Napoli krallığında da benim zamanıma kadar sürdü. Orada baronlar, yalnızca sivil davalarla değil düellolarla öç alırlardı. Ve ilk barbarların doğrudan mülkiyeti, eski Romalıların *quiritary* mülkiyeti

gibi, sonunda, gerçek bir sivil eyleme yükselen mülkiyet anlamına geldi.

1075. Ve bu nokta, çağların uluslardaki söz konusu döngüsünü gözlemek için çok açık bir fırsattır. Bu döngü dolayısıyla, Romalı hukuk bilginleri, ikinci barbar dönem uzmanlarının şansına sahip olmuşlardır. Tıpkı öncekilerin kendi zamanlarında, erken Roma hukuku hakkındaki görüşlerini kaybetmeleri gibi (bunu bin tane delille yukarıda göstermiştik [984, 993], sonrakiler en son zamanlarında erken feodal hukuk hakkındaki görüşlerini kaybetmişlerdir. Çünkü engin bilgiye sahip olan Roma hukukunun [hümanist] yorumlayıcıları, bu iki barbar mülkiyet tipinin [doğrudan ve faydalı] isimlerindeki farklılıktan dolayı yanlış yola sokulmuş olan ve kurumların özdeşliğini anlamakta başarısız olan Roma hukuku tarafından tanındığını kararlı bir biçimde reddettiler.

1076. Cicero'nun, kendi zamanında, Roma'da hâlâ etkisini sürdürdüğünü söylediği *ex iure optimo*'yu savunan birkaç evle onları mukayese eden feodalite bilginlerinin kamusal veya özel her engelden bağımsız mallar olarak tanımladıkları *alodial* mallardaki *ex iure optimo* malların da geri dönüşü söz konusuydu [601]. Bununla beraber, malların bu türü hakkındaki bütün kavramlar, nasıl ki son zamanlardaki Roma'da yürürlükte olan yasalarda kaybolmuşlarsa, aynı şekilde, zamanımızda bu *alod*ların tek bir örneği bulunamaz. Ve Roma'nın mülkleri *ex iure optimo* mülkleri gibi sonunda, her gerçek özel engelden bağımsız *alod*lar fakat gerçek halk engellerine maruz olan gayrimenkuller oldu. Çünkü orada Servius Tullius tarafından tesis edilen *census*tan Roma halk hazinesinin temeli olan *census*a geçişin bir tekrarı vardı [619 vd]. Feodal hukuktaki iki büyük özellik olan *alod*lar ve *fief*ler, feodal hukukun iki büyük mülkiyet sınıflamasıdır. Bunlar kökende, feodal malların, efendilerin iktibası ile korunması ve *alodial* malların ise korunmaması olgusu dolayısıyla ayrılır. Burada, bu ilkelerin eksikliği nedeniyle, hiçbir feodalite uzmanı, Cicero ile *bona ex iure optimo* şeklinde Latinceleştirilen, "kadın işi mallar" olarak isimlendirilen *alod*ların nasıl olup da kaybolduğu konusunda yardım edemez. Bunlar, tam anlamıyla, her hangi bir halk engeli ile zayıflatılmamış çok güçlü bir unvan altında tutulan mallar olan aile devletindeki babaların mallarıydı ve Herkül'ün çabasıyla ele geçirilmiş mülkler olan ilk şehir devletlerinde uzun süre devam etmiştir. Eğer, bizim ilkelerimiz izlenirse, Iole'nin ve Omphale'nin kö-

lesi olduğu zaman, aynı Herkül'ün yün eğirdiğini hatırlarsak güçlük kolayca çözülür. Yani, kahramanlar, kadınsılaşmıştır ve kahramansal kurumlarını (kendilerini *viri* veya *men* ile karşıtlık içinde tutan ve isimlendiren) pleplere boyun eğdirmişlerdir [1061] ve kendi mallarının halkçı yönetimlerin ilk temel kurumu olan *census*'tan geçerek ve daha sonra monarşilerin kurulmasına elverişli olan durumun başlangıcı olarak halk hazinesine katılmasına izin vermişlerdir.

1077. Böylece, daha sonraki zamanlarda gözden kaçan bu erken feodal hukuk yoluyla *ex iure quiritium* mallarının Quirites kanunuyla geri dönüşü söz konusu oldu. Biz, Quirites kanununu onların halk meclisinde *quires* olarak adlandırdıkları [562] "mızraklar (quires) kuşanmış Romalıların kanunu" olarak açıklamıştık [603]. Bu Quirites kanunundan dolayı *rei vindicato* usulü kavrandı: *Aio hunc fundum meum esse ex iure quiritium.* Bu ifade, bir *auctor* olarak kahramansal Roma şehrinin bir beyanıdır [1073]. O halde, ikinci barbarlıkta, *fief*ler, kesinlikle daha sonra *alod*ların "kadınsı işlerin malları" (cesareti kırılan ve kadınlara köle olan Herkül'ün yün eğirmesi) olarak adlandırılmasına zıt olarak "mızrak malları" olarak adlandırıldı. Bu, Fransa'nın kraliyet silahlarına konulan işaretin kahramansal kökenidir, *Lilia non nent* ("zambaklar bükülmezler"). Keza, bu krallıkta kadınlar mirasa konamazlar. Çünkü orada, bizim *ius gentium romanarum* Romalı *gens*lerin hukuku olduğunu bulduğumuz On iki Levha Kanunları'nın gentillere özgü başarısının bir dönüşü vardı. Tıpkı, Baldus'un, Salic Kanunu'nu *ius gentium gallorum*, Gallic *gens*lerinin hukuku olarak adlandırması gibi. Bu Gallic *gens*lerinin hukukunun, başlıbaşına Germen ülkesinde ve Avrupa'nın bütün diğer ilk barbar uluslarında gözlenmiş olması gerekirdi fakat bu hukuk daha sonra, Fransa ve Savoy'da sınırlı kaldı [988].

1078. Son olarak, silahlı mahkemelerin de dönüşü söz konusuydu. Örneğin, tıpkı, daha önce, kahramansal meclislerin silahlar altında savunulduğunu ve Grekler tarafından Curetes meclisleri ve Romalılar tarafından Quirites meclisleri olarak adlandırıldığını yukarıda gördüğümüz gibi [594 vd]. Avrupa krallıklarının ilk parlamentolarının baronlardan oluşması gerekir, tıpkı, Fransa parlamentolarının asilzadelerden oluşması gibi. Fransa tarihi, kralların başlangıçta parlamentonun başı olduğunu ve bir komisyon halinde davalar hakkında karar vermeleri için asilzadelerden kurulu mahkemeler oluşturduklarını bize açıkça anlatır. Böylece, onlar, Fransa'nın dük-

leri ve asilzadeleri olarak adlandırılmaya devam etmişlerdir. Tıpkı, ilk tecrübede olduğu gibi. Cicero'ya göre [*Defense of Milo* 3.7] bir Romalı vatandaşın hayatı tehlikedeydi. Kral Tullus Hostilius bir komisyon olarak hareket etmeleri için *duumvir*leri yarattı ve bu durumu Livy, kız kardeşini katlettiği için Horatius'u ihanetle suçlayarak *Horatium perdeullionem dicerent* formülünde bu durumu muhafaza etti [500]

1079. Çünkü, kahramansal zamanların şiddetinde bir vatandaşın öldürülmesi (şehirler, yalnızca kahramanlardan ibaret iken [597]) önceleri *perduellio* anlamında olan baba topraklarına karşı bir düşmanlık hareketi olarak kabul edildi ve bu şekildeki her öldürme, son zamanlarda Roma'nın pleplere ve babalara bölünmesinde olduğu gibi kurban, bir baba, yani bir soylu olduğunda *parricidium* olarak adlandırıldı. Romulus'un zamanından Tullus Hostilius'unkine kadar bir soyluyu öldürmek için hiçbir deneme olmamasının nedeni onların kendi aralarında düello yapmış olmaları ve bu suçları işlememeye dikkat etmiş olmalarıdır [1047]. Ancak, Horatius örneğinde, Horatius'un katledildiği bir düelloda özel olarak öç alabilecek hiç kimse olmadığından deneme ilk zaman için Tullus Hostilius tarafından emredilmiştir. Diğer yandan, pleplerin katledilmeleri ya kendi efendileri tarafından –onlara karşı hiçbir suçlama getirilemezdi– ya da kendi efendisinin zararını ödeyebilen ve bir köle olması gereken diğerleri tarafından gerçekleştirildi. Bu âdetin hâlâ Polonya, Litvanya, İsveç, Danimarka ve Norveç'te var olması gibi. Ancak, Roma Hukukunun bilgin yorumcuları bu güçlüğü göremediler. Çünkü onlar altın çağın masum olduğu şeklindeki boş bir fikre kapıldılar [518]. Tıpkı, aynı nedenle, siyaset kuramcılarının Aristoteles'in eski yönetimlerde özel hatalar ve suçlar üzerine hiçbir kanun olmadığı yolundaki ifadesine güvenmeleri gibi [269]. Dolayısıyla da Tacitus [A. 3.26], Sallust [*Catiline ile Savaş* 2.1] ve sezgisi güçlü olan diğer yazarlar, yönetimlerin ve kanunların kökeni hakkında konuştukları zaman, şehirleri önceleyen ilkel (primitive) devletlerde insanlar masumiyet durumunda iken birçok Âdem yaşamış gibi anlattılar. Ancak, ilkin şehirler, Hotman'ı çok şaşırtan *homines* veya insanları (men) kabul etti [437] ve onlardan da, Ulpian'ın *humanae* dediği *gens*lerin doğal hukuku geldi [597]. Bundan dolayı da bir insanın öldürülmesi *homicidium* olarak adlandırıldı.

1080. Bu parlamentolarda, mirasçıların kusurları ve ihmalleri durumunda *fief*ler üstündeki haklar, *fief*lerin mirası veya devri ile ilgili feodal davalar tartışıldı. Bu davalar, bu mahkeme kararlarınca birçok kez doğrulanınca, Avrupa'nın bütün âdetlerinin en eskileri olan feodalizm âdetlerini biçimlendirmiş oldular ve bu bize *gens*lerin doğal hukukunun *fief*lerin bu insani âdetlerinden doğduğunu kanıtlamaktadır [599 vd].

1081. Son olarak, egemen senatoya karşı kınama için, bizzat senatoya başvurmayı sağlayan hiçbir çare yoktu. Kral Tullius, kendisinin kınandığı bir karardan dolayı, Horatius'a halka (o zaman yalnızca soylulardan ibaretti [662, 666 vd]) başvurmaktan bahsetmişti [500]. Çünkü aynı şekilde, geri dönmüş barbar zamanların soyluları, parlamentolarının krallarına, örneğin parlamentonun başı olan Fransa krallarına başvurmuş olmalıydılar.

1082. Kutsal Napoli Konsülü'nde de bu kahramansal parlamentoların dikkate değer bir izi vardır. Çünkü parlamento başkanına Kutsal Kraliyet Majestesi unvanı verilir. Kurul üyeleri (councilor) *milites* olarak adlandırılır ve komisyon üyeleri olarak hizmet verirler (çünkü ikinci barbar zamanlarda soylular yalnızca askerlerdi ve plepler savaşta onlara hizmet ederlerdi. Bizim Homer'e ve eski barbar tarihine dayanarak barbar zamanlarda bulduğumuz gibi [425, 558 vd]) alınan komisyon kararları başka bir mahkemeye (tribunal) başvurmaya imkân vermez, yalnızca, bir düzeltme için konsül tarafından yapılacak bir ricaya olanak tanır.

1083. Burada sayılan bütün bu kurumların karşısında, nihayetinde, krallıkların her yerde aristokratik olduğu sonucunu çıkarmalıyız. Biz, aristokrasinin yapısal olarak değil de yönetimsel olarak var olduğunu söylemiyoruz. Örneğin, Polonya'nın soğuk kuzey bölgesinde hâlâ olduğu gibi (ve İsveç ve Danimarka'da bir buçuk yüzyıl kadar önce olduğu gibi). Zamanla, olağanüstü nedenlerle doğal akışı engellenmezse, Polonya, mükemmel [yani mutlak fakat aydınlanmış] monarşi durumuna gelecektir.

1084. İddia ettiğimiz üzere şurası bir gerçektir ki, Bodin, Merovingian ve Carlovingian hanedanları* süresince yalnızca, idari bakımdan değil, yapısal bakımdan da, kendi zamanındaki Fransa krallı-

---

* Jean Bodin, *les Six Livres de la Republique* (Paris, 1577), ss. 745 vd, 235 vd.

ğının aristokratik olduğunu söyleyecek kadar ileri gider. Fakat biz, burada, Bodin'e Fransız krallığının şimdiki mükemmel monarşi durumuna nasıl geldiğini sorabiliriz. Belki de bazı kraliyet kanunlarıyla Fransa şövalyeleri kendi güçlerinden yoksun bırakıldılar ve güçlerini Capetian hanedanının krallarına bahşettiler. –Eğer, Bodin, Tribonian'ın uydurduğu, Roma halkının keyfi hükümranlıktan kendini kurtardığını zannettiği ve Augustus'a bahşettiği kraliyet hukuku fablına başvurursa [1007 vd] bunun bir fabl olduğunu ispat etmek için Tacitus'un *Annales*'inin ilk sayfalarını okumak yeterli olur. Tacitus, orada kendi kişiliğinde Roma monarşisinin başlangıcını yasallaştıran Augustus'un son eylemlerini anlatır. Gerçekte, bütün uluslar, Roma monarşisinin Augustus'la başladığını kavramıştır –belki de Fransa, Capetian krallarından biri tarafından yönetilen orduların gücü ile fethedildiği için.– Fakat bütün tarihler, böyle mutsuz bir kadere karşı belli bir mesafeyi korumuşlardır. Bu yüzden, Bodin ve onunla birlikte kamu hukuku hakkında yazmış olan bütün diğer politik ve yasal otoritelerin, bu sonsuz doğal kraliyet hukukunu tanımış olmaları gerekir. Bu kraliyet hukuku ile bir devletin serbest iktidarı, tam olarak serbest olur. Kısacası, *optimat*eler işlerini gevşettikleri oranda, halkın gücü, halk özgür olana kadar artar, özgür halk, tuttukları krallar güç kazandığı oranda rahatlar ve bu krallar monarklar olur [1008]. Bu yüzden nasıl, filozofların (veya ahlâk teologlarının) doğal hukuku akla dayalı ise, aynı şekilde, *gens*lerin bu doğal hukuku, hukuk bilginlerinin dediği gibi [J.1.2.2] ve uluslar vasıtasıyla da gözlendiği gibi faydaya ve güce dayalıdır: *usu exigente humanisque necessitatibus expostulantibus "insani ihtiyaçlar talep edilirken vesile gerekir."*

1085. Bırakalım, Oldendorp (ve onunla birlikte diğerleri de) Roma hukukunun, barbarlar tarafından ateşlenen feodal hukukun kıvılcımlarından doğup doğmadığını düşünedursunlar. Feodalite bilginleri, feodal doktrinin barbarlığını eski Roma hukuk ilminin bütün bu güzel ve seçkin ifadelerini örnek alarak olguda hafifletmişlerdi (feodal doktrinin fikirleri tam bir uygunluk içinde Roma hukuk ilminin ifadeleri ile verildi [1057 vd]) Oldendorp ve diğerlerinin tersine, Roma hukuku Latium'un ilk barbar zamanlarında uygulanan *fief*lerin kıvılcımlarından doğmuştu. Örneğin, *fief*ler, dünyadaki bütün yönetimlerin kökeniydi. Yukarıda ilk yönetimlerin şiirsel politikaları üzerine olan kısımlarımızdan birinde bunu ispat ettiğimiz gibi, bu Beşinci Kitapta da Eserin Ana Fikrinde [25] açıklayacağımızı vaat etti-

ğimiz gibi modern Avrupa [25] krallıklarının, kökenlerinin *fief*lerin sonsuz tabiatına dayandıklarını görmüştük.

1086. Fakat son olarak İtalya üniversitelerindeki okulların açılmasıyla ve Justinyen'in kitaplarında bulunan Roma Kanunları'nın öğretilmesiyle birlikte, kanunlar orada insani *gens*lerin doğal hukuku üzerine temellenmiştir [994 vd, 1002]. Zihinler daha da gelişmiş zekâ büyümüş ve sıradan halkı ve soylularla sivil haklar bakımından eşit kılan –tıpkı insani tabiatta eşit oldukları gibi– doğal eşitliğe dayalı hukuk ilminin işlenmesine adanmıştır. Tiberius Coruncanius [ilk plep başpiskopos] Roma'da kanunları alenen öğretmeye başladığı zamandan bu yana kanunların gizliliği soyluların ellerinden kaymaya başladı [999] ve soyluların gücü derece derece azaldı aynı şey, o, özgür yönetimlerde ve oradan da tam monarşilere geçmeden önce aristokratik hükümetlerce idare edilmiş olan Avrupa krallıklarının soyluları durumunda da olmuştu.

1087. Devletin bu son iki biçimi, her ikisi de insani yönetimler olduğundan birinden diğerine geçiş kolayca gerçekleşir fakat birbirine dönüşebilen bu devlet şekilleri sivil devlette bulunması neredeyse imkânsız olan aristokratik bir devlete geri dönüşe imkân vermez. Öyle ki, Sirakuzalı Dion, kraliyet ailesinin bir üyesi olmasına ve prenslerin en tuhafı olan tiran Dionysius'u sürgüne göndermesine ve tanrısal Platon'un dostluğuna layık olacak şekilde, sivil değerlerle güzelleşmiş olmasına rağmen, aristokratik devleti düzeltmeye teşebbüs ettiğinde barbarca katledildi. Pythagorasçılar (yani Magna Graecia'nın soyluları) aynı teşebbüsle, kendilerine sığınmış olan kölelerden birkaçını korudukları için parçalara ayrılmışlardır ve çoğunluk tarafından canlı canlı yakılmışlardır. Çünkü plepler, bir kez soylularla eşit bir tabiata sahip olduklarını bildiklerinde, doğal olarak sivil haklar bakımından kendilerinin aşağı kalmasına razı olmayacaklardı ve plepler, özgür yönetimlerde ve monarşiler altında eşitliği elde etmişlerdi. Bu yüzden, ulusların şu andaki insancılığında, geriye kalan birkaç aristokratik yönetimin aynı zamanda itaati ve rahatı korumak için [1094] çok zahmetli, dirayetli ve basiretli önlemler almış olması gerekir.

[KISIM III]

BU BİLİMİN İLKELERİ IŞIĞINDA ULUSLARIN ESKİ VE MODERN DÜNYASI ÜZERİNE ARAŞTIRMA

1088. Roma'nın dünya imparatorluğunu gerçekleştirememekten korkmasına neden olan üç şehir Kartaca, Capua ve Numantia, insani sivil kurumların sözü edilen döngüsünü izlemekte başarısız oldu. Kartacalılar, deniz ticareti ile daha da keskinleşen yerli Afrikalı kurnazlığı dolayısıyla engellendiler [971]. Capualılar, ılıman iklimi ve mutlu Campania'nın verimliliği dolayısıyla [769]; ve son olarak, kahramanlık döneminde filizlenen Numantialılar ise dünyanın güçlerinden yardım gören Kartaca fatihi Scipio Africanus'un yönetimi altındaki Roma iktidarı dolayısıyla şaşkına uğratıldılar. Fakat Romalılar, bu engellerin hiçbiriyle karşılaşmadan ilahî inayet tarafından belirlenen kurallar olan halk hikmeti aracılığıyla adım adım ilerlediler. Sivil devletlerin üç biçiminin içinden geçerek bu eserde, birçok delil ile ispat ettiğimiz gibi bir sonraki aşamaya doğal bir şekilde geçene kadar bu üç biçimin her birinde kalmakta ısrar ettiler. Romalılar, aristokrasiyi Publilyan ve Petelyan Kanunları zamanına kadar alıkoydular [104-115]. Augustus zamanına kadar halk özgürlüğünü

korudular [1008] ve bu devlet biçimini yıkan iç ve dış nedenlere insani biçimde direndikleri sürece monarşiye bağlı kaldılar.

1089. Birkaç büyük monark, insanların bugünkü dünyasını yönettiği için insancılık tam olarak bütün uluslar arasında yayılmıştır. Eğer, hâlâ bazı barbar halklar bulunuyorsa, bunun nedeni monarşilerinin, ek bir faktör olarak tebaaları olan uluslarının daha az dengeli bir tabiata sahip olduğu durumlarda hayalî ve kaba dinlere dayalı halk hikmetinde ısrar ediyor olmalarıdır.

1090. Soğuk kuzey ile başlayan Moskova Çarı, Hıristiyan olmasına rağmen uyuşuk zihinli insanları yönetir. Tatar Hanı, şimdi Çin'in bir kısmıyla birleşmiş olan büyük İmparatorluğun daha geniş bir kısmını biçimlendiren eski Seres gibi, kadınsı işleri yapan bir halka hükmeder. Etiyopyalı Negus ile Fas ve Morocco'nun güçlü kralları çok zayıf ve seyrek olan insanlar üzerinde saltanat sürmüşlerdir.

1091. Bununla birlikte, insanların tabiatının daha iyi dengelendiği orta ılıman kuşaklara bakalım. Uzak Doğu ile başlarsak, Japon imparatoru Kartaca Savaşları sırasında Romalılarınkine benzer bir insancılık uyguladı. O, silahlarda Romalıların vahşetini taklit etti ve bilgili gezginlerin gözlediği gibi onun dilinde bu vahşetle ilgili Latince bir çınlama sesi vardır. Yine de, öldürücü silahlarla donanmış korkunç tanrılarla dolu yabanıl hayal gücünün yarattığı dinin içinden gelen kahramansal tabiatın çoğunu elinde tutar. Çünkü misyoner rahiplere göre, halkı Hıristiyanlığa döndürmeye uğraşırken karşılaştıkları en büyük güçlük, pleplerin de kendileri gibi aynı insani ırka sahip oldukları konusunda soyluların ikna edilememeleriydi. Ilımlı bir din altında hükümranlık sürdüren ve edebiyatı geliştiren Çin İmparatoru en insancıl olanıydı. Hindistan'ın imparatoru esas itibariyle barış sanatlarını uygulaması bakımından başka yönlerden insanidir. Persler ve Türkler, yönettikleri Asya'nın yumuşaklığı ile kendi dinlerinin kaba doktrinlerini karıştırmışlardır ve özellikle Türkler olmak üzere her ikisi de ihtişam, debdebe, hoşgörülülük ve minnettarlık ile gururlarını yumuşatmışlardır.

1092. Ancak, sonsuz mutlak ve mükemmel Tanrı fikrini telkin ederek ve tüm insanlığa hayırseverliği emrederek, Hıristiyanlık dini, Avrupa'da her yerde öğretilirken, Avrupa'da, kendi âdetleri bakımından çok insani olan monarşiler vardı. Şurası gerçektir ki İsveç ve Danimarka gibi soğuk kuzeyde yerleşmiş olan ülkelerin ve hattâ Polonya ve İngiltere'nin yüz elli yıldan beri yapısal olarak monarşik

olmalarına rağmen, aristokratik olarak yönetildikleri görülür. Ancak, insani sivil kurumların doğal akışı, olağanüstü nedenlerle engellenmezlerse bunlar mükemmel monarşilere ulaşırlar [1083]. Bilimleri geliştirdiği için, dünyanın yalnızca bu bölgesinde çok sayıda halkçı yönetim vardır ki bu yönetimler diğer üç bölgenin hiçbirinde bulunmaz. Gerçekte, aynı halkçı fayda ve gereksinimlerin geri dönüşü ile orada, Aitolialı* ve Akhalı birlikler yeniden canlandı. Tıpkı, Romalıların ezici gücüne karşı kendilerini koruma gereksinimiyle, Grekler tarafından Akhalı birliklerin yeniden tasarlanması gibi, İsviçre kantonları ve Hollanda'nın birleşmiş eyaletleri veya devletleri, özgür halkçı şehirlerini birçoğunu, savaşta ve barışta sürekli bir birlik içinde birleşmelerini sağlayarak ayakta kalan iki aristokrasi şehri olarak teşkilatlandırdılar. Germen imparatorlukların yapısı, birçok özgür şehrin ve egemen prensin birlik düzenidir. Bu düzenin başı imparatordur ve imparatorluğa ait yapısal işler aristokratik olarak yönetilir.

1093. Burada, aristokrasilerin karakteristiği olan kaygı dolu şüphelerin içine girdiği aristokratik devletlere biçim vermiş olan, ister sürekli isterse geçici olsun cemiyetler halinde birleşen egemen güçleri gözlemeliyiz [273, 1025]. Böylece, bu oluşum [konfederasyon] sivil devletlerin son biçimi olduğundan (keza, biz sivil tabiatta bu aristokrasilere üstün olan bir devlet tasarlayamayız), bu aynı biçim, bu eserde birçok delille gösterdiğimiz gibi, ilk şehirlerde, egemen düzenlerde birleşmiş egemen aile kralları olan babalardan oluşan aristokrasilerin biçimi olmuş olmalıdır. Çünkü bu, her şeyin kendisiyle başladığı ve son bulduğu ilkelerin tabiatıdır.

1094. O halde, konumuza geri dönecek olursak bugün Avrupa'da yalnızca beş aristokrasi vardır. İtalya'da Venedik, Cenova, Lucca; Dalmaçya'da Ragusa ve Almanya'da Nuremberg. Bunların hemen hemen hepsi ülke topraklarına ait küçük bölgelerdir (territory). Fakat Hıristiyan Avrupa, zihnin ve ruhun zevklerine olduğu kadar bedenin konforuna da yardım eden ve insani hayatın mutluluğunu gerçekleştirmek için gerekli olan bütün iyi şeyleri içinde bulunduran bir insancılıkla her yerde parlar. Gerçekliğin böylesine yüce olduğunu öğreten Hıristiyan dini, gentillerin en çok öğretilen felsefelerini kendi hizmetine aldı ve dünyadaki en eski dil olan İbrani dilini, en ince dil

---

Aitolia (yahut Aetolia), Yunanistan'da Korinthos körfezinin kuzeyine düşen bir bölgeye eskiden verilen ad (ç.n).

olan Grek dilini ve en büyük dil olan Latin dilini işledi. Böylece, insani amaçlar için Hıristiyan dini dünyadaki en iyi dindir. Çünkü o, felsefelerin en seçici doktrini üzerinde ve filologların en çok işledikleri bilgiyi temele alarak [açığa çıkarılmış] aklın hikmetiyle otoritenin hikmetini birleştirmiştir.

1095. Son olarak, okyanusu geçerek yeni dünyada bulduğumuz Amerikan Yerlileri, sanki Avrupalılar tarafından keşfedilmemiş olsalardı bile, insani kurumların bu döngüsünü izliyor olacaklardı [I. 13].

1096. O halde, Beşinci Kitapta özel bir yer verdiğimiz insani sivil kurumların yeniden döngüsünün ışığında, bu eserde, ilk ve son zamanlar arasında [yani, eski ve modern uluslar arasında], pek çok yönden yaptığımız mukayeseler üzerinde düşünelim. O zaman, yalnızca, Romalıların veya Greklerin hukuklarının ve işlerinin özel tarihi değil (bu ulusların çeşitli gelişme modellerindeki akılsal tözün (*substance)* aynı oluşundan dolayı) bütün ulusların yükselişleri, ilerlemeleri, olgunlukları düşüşleri ve çözülüşlerinin [gösterildiği gibi] örneklendiği kanunların sonsuz ideal tarihi [349-393] sonsuzlukta zamandan zamana dönen sonsuz dünyalar olsa bile (durumun böyle olmadığı açıktır), tam olarak göz önüne serilmiş olacaktır [348]. Bundan dolayı, biz bu esere kıskandırıcı *Yeni Bilim* başlığını vermekten çekinemezdik. Çünkü kendi içinde mükemmel olan her bilimin sahip olduğu bir özellikten dolayı, ulusların müşterek tabiatının da evrensel olduğu yolundaki bu haklı iddia, âdil biçimde, gerçekleşmemiş olurdu. Seneca, buna ilişkin şu güzel açıklamayı yapmıştır: *Pusilla res hic mundus est, nisi id, quod quaerit, omnis mundus habeat* "Bütün dünya [orada] aradığı şeyin ne olduğunu bulamadıkça bu dünya değersiz bir şeydir"*

Doğal Sorular 7.31.2: *Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quaerat omnis mundus habeat* –"Dünya, dünyanın bir bütün olarak yani şimdiye kadar gelmiş bütün çağlarıyla araştırılması için konu sunmadıkça değersiz bir şeydir"

Eserin Sonucu

İLAHÎ İNAYET TARAFINDAN EMREDİLEN HER BİR EN İYİ TÜRDEKİ SONSUZ DOĞAL YÖNETİM (COMMONWEALTH) ÜZERİNE [342, 629 vd]

1097. Bu eseri, iyi ve şerefli insanların üstün efendiler olduğu yönetimlerin dördüncü türünü kavrayan Platon ile sonuçlandıralım. Onun kavradığı yönetim türü, gerçek doğal bir aristokrasi idi. İlahî inayet, Platon'un sözünü ettiği bu yönetim şeklini ulusların başlangıçlarında varlığa getirdi. Çünkü inayet, güçlü bir yapıya sahip olan vahşilerin dağların yüksekliklerinde dolaşmalarını [369-373]; evrensel tufandan sonraki ilk gök gürlemesi ile dağlardaki mağaralara sığınmalarını ve Jüpiter olarak hayal ettikleri daha yüksek bir güce boyun eğerek şaşkınlık içinde, tamamen gururlu ve zalim bir tanrısallık önünde eğilmelerini emretti [377-379]. Çünkü biz, insani kurumların bu düzeni içinde, ilahî inayetin, insani sivil kurumların düzenini bu insanlara nasıl getirdiğini ve büyük yer ormanında vahşiler olarak dolaşmalarına nasıl son verdiğini kavrayamayız.

1098. Manastır tipi yönetimlerde veya En Büyük ve En İyinin yönetimindeki egemenlik şekli ortaya çıktı [379]. Bu ilk insanlar, gök gürültüsünün aydınlattığı ışıktan onlara olan inançlarını yarattılar. Bu ışık aslında onların insanlığı idare etmeleri için Gerçek Tanrı'nın onlar üzerine saçtığı ışıktı. Bundan dolayı, bu ilk insanlar, kendilerine sağlanan tüm insani faydaların ve ihtiyaçların tanrılar olduğunu

hayal ettiler, onlardan korktular ve onlara saygı gösterdiler. Sonra kavga dolu batıl inançların güçlü sınırlamaları ve (böyle insanlarda aşırı derecede olması gereken) vahşi şehvetin ahlâksızca teşviki nedeniyle, göksel âlemin kendileri için korkunç olan yönünü ve cinsel ilişkiyi sınırlamak gerekliliğini hissettiklerinde, bedensel şehvetin itici gücünü ılımlı tutmak zorunda hissettiler [340, 504]. Böylece, cinsel davranışlarını kontrol altında tutmayı ve onlara başka bir yön vermeyi gerektiren insani özgürlüğü uygulamaya başladılar. Bu özgürlük, aşırı cinsel arzunun geldiği bedenden gelmediğine göre zihinden geliyor olması gerekir. Bu nedenle de tam anlamıyla insanidir. Yeni istikamet, doğal olarak utangaç, itaatsiz ve asi olan kadınları zorla yakalama, onlarla cinsel ilişki kurma ve hayat boyu eşleri olmaları onları mağaralarda alıkoyma biçimini aldı. Böylece, ilk insani durum olan namuslu ve dinî çiftleşme ile evliliklere bir başlangıç verdiler. Belli kadınların doğurduğu belli çocukların belli babaları oldular. Aileler kurdular ve kendi çocukları ve eşleri üzerinde hâkim olan bu azametli ve vahşi tabiatlara uygun olan aile düzenini gerçekleştirdiler. Bu aile düzeni üstünde insanlar daha sonra şehirler kurdu ve sivil egemenliğe karşı korku dolu saygıyı yerleştirmenin ve bunu canlı tutmanın yolu bulundu [502-552]. Böylece inayet, cinsiyette, yaşta ve değerde en iyi olan babaların (devlette prensler) emri altında monarşik biçimin belli ev halkı yönetimlerini takdir etti. Bu babaların bizim tabiat devleti dediğimiz devlette (aileler devleti), dindar, iffetli, temiz ve güçlü olanların ilk doğal düzenini biçimlendirmiş olması gerekir. Bu insanlar, kendi toprakları üzerinde yerleştikleri için (vahşice dolaşmaları sırasında önceden yaptıkları gibi) sürü halinde daha uzun süre kaçamadılar. Kendilerini ve ailelerini korumak için yabanıl vahşileri öldürmek zorundaydılar. Ve kendilerinin ve ailelerinin gıdasını sağlamak için yiyecek aramayı bırakarak toprağı ıslah etmek ve tahıl ekmek zorundaydılar. Bütün bunlar, doğup büyümeye başlayan insani ırkın selameti adınaydı.

1099. Bu arada, ovalara ve vadilere dağılarak ve eşyalardan ve kadınlardan rastgele yararlanma durumunu koruyan çok sayıda dinsiz, iffetsiz ve tanrı korkusu olmayan, vahşice cinsel münasebeti olan, kendi anne ve kız kardeşleriyle cinsel ilişkileri bulunan iğrenç dinsizler kalmıştı. Uzun zaman sonra onların vahşi hayat sürdüren topluluklarında ortaya çıkan hastalıklar ve fenalıklar nedeniyle zayıf, sapkın ve yalnız kalanlar, sağlam ve zorba kişiler tarafından acıma-

sızca kovalandı. Karışık hayatlarının yol açtığı çekişmeler, kavgalar nedeniyle sonunda onlar, babaların yurtlarına sığınmaya başladılar. Güçlü olanlar, onları korumaları altına alarak aile krallıklarını, yanaşmalarla (clienteles) birlikte bu *famuli*yi de içerecek şekilde genişletmeyi sürdürdüler. Böylece de açıkça kahramansal olan değerler dolayısıyla tabiatıyla üstün olan düzenlerinin temeli üstünde yönetimlerini genişlettiler. İlkin, dindar, oldular, tanrısallığa taptılar. Kendi kavrayışlarına göre biçimlendirdikleri birçok tanrılar yaratarak bu tanrıları çoğalttılar. (Bu, Diodorus Siculus [4.2 vd, 6.1 vd] tarafından incelendi ve doğrulandı ve daha açık olarak Eusebius'un *Preparation for the Gospel*'inde [2.2] ve İskenderiyeli St. Cyril'in, *Against the Emperor Julian* [7.235 vd] adlı eserinde gösterildi). Dindarlıklarından dolayı tanrıların kehanetinden nasihat almaları için onlara tedbirlilik bahşedildi. Hayat boyu kendisine eş olması için ilahî kehanetler altında almış oldukları bir kadınla iffetli bir şekilde birleşmeleri için ölçülülük bahşedildi. Vahşileri katletmek ve toprağı işlemek için güç bahşedildi. Zayıfı kurtarmaları ve tehlikede olanlara yardım etmeleri için âlicenaplık bahşedildi [516]. Herkülyen yönetimlerin tabiatı böyleydi. Bu yönetimlerde, dindarlık, bilgelik, iffetlilik, güçlülük ve âlicenaplık, gurura ve zayıfı korumaya dönüştü. İşte bu sivil yönetimlerdeki üstünlüğün işaretidir [553].

1100. Ancak, son olarak, aile babaları dinlerinden ve atalarının erdemlerinden ve yanaşmalarının çalışmalarından dolayı büyük olduklarında koruma kanunlarını kötüye kullanmaya ve yanaşmaları sert bir şekilde idare etmeye başladılar. Onlar, adalet düzeni olan doğal düzenden ayrıldıklarında, yanaşmaları onlara karşı isyan çıkardılar. Ancak, düzen olmaksızın (bu, tanrısız olmak demek) insan toplumu bir an bile ayakta duramayacağından inayet, aile babalarının, yanaşmalarına karşı bir düzen içinde akrabalarıyla birleşmeleri konusunda önderlik etti. İsyan eden yanaşmaları yatıştırmak için aile babaları, dünyanın ilk tarımsal kanunları altında, kendileri için alıkoydukları en iyi veya özerk aile mülkiyeti olan tarlaların *bonitary* mülkiyetini yanaşmalara verdi. Böylece, soyluların egemen düzeni altındaki ilk şehirler ortaya çıktı [582-598]. Tür, cinsiyet yaş ve faziletin üstünlüğüne göre düzelenmiş olan tabiat devletiyle uyum içindeki doğal düzen gerilerken, ilahî inayet, şehirlerle birlikte gelişen sivil düzeni istedi. Bütün sivil düzenlerin ilki doğal düzene en yakın olanıdır. Bu ilk düzen, insanlığın soyluluk değeri üzerine temellen-

miştir (çünkü, bu durumlarda soyluluk, tanrısal kehanetler altında alınmış kadın eşlerden doğanların insani bir biçimde doğdukları düşüncesi üzerine temellenmiş olabilirdi) ve böylece bir kahramanlık erdemine sahip olan soylular, resmî törenlerle evlilik anlaşması yapmayan plepleri yönetmekteydiler. O halde, (ailelerin tanrısal kehanetler aracılığıyla yönetildiği) tanrısal yönetimler son bulmuştur ve bizzat kahramanlar, kahramansal bir idare biçimi altında yönetmişlerdir. Bu yönetimlerin temel kurumu, kahramansal düzenlerin içinde koruyucu olan din olmalıdır ve bu dinin içinde bütün sivil kanunlar ve kurumlar yalnızca kahramanlara aittir. Ancak, soyluluk talihin bir bağışı olduğundan inayet, soylular arasında aile babalarının düzeninin ortaya çıkmasına neden olmuştur Bu soylular arasında yaşlı olanlar daha değerlidir. Ayrıca, ilahî inayet, babalar arasında, görevi başkalarına önderlik etmek ve kendilerine karşı isyan eden yanaşmalara direnmek ve uyanık olmak için onları birleştirmek olan en cesur ve en sağlam, güçlü ve gürbüz olanın kral olarak yükselmesine neden olmuştur.

1101. Fakat yılların geçişiyle ve insan zihinlerinin çok büyük hızla gelişmesiyle, halkların plepleri son olarak bu kahramanlık iddiası hakkında şüpheye düştüler ve kendilerinin de soylularla eşit insani tabiata sahip olduklarını anladılar. Ve bu yüzden, şehirlerinin sivil kurumlarına girme isteklerinde ısrar ettiler. Halkların egemen oldukları zamandan bu yana inayet, soylular tarafından alınan kehanetlerin pleplere yayılması için yapılan kahramansal çekişmelerde dindarlık ve din üzerine uzun bir zaman pleplerin soylularla mücadelesine ve bu nedenle de kehanetler üzerinde bir bağımsızlık olarak kabul edilen bütün kamusal ve özel sivil kurumların yaygınlaştırılmasına izin verdi. Böylece, bizzat, dindarlığa özen gösterme ve dine bağlılık halkın sivil özerkliğini getirdi. Bu bakımdan Roma halkı dünyada diğerlerinin hepsinin üstüne çıktı ve bu nedenle de dünyanın efendi halkı oldu. Bu şekilde, doğal düzen sivil düzenle gittikçe daha çok karışırken, halkçı yönetimler doğdu. Bu yönetimlerde her şey kadere, talihe veya dengeye indirgendi ve ilahî inayet, bu yüzden ne kader ne de şans tarafından idare edilmeyen *cencus*'un görev için uygunluk ölçüsü olmasını emretti. Bu yüzden tembel olmayıp çalışkan olan, aylak olmayıp tedarikli olan, yüreksiz olmayıp âlicenap olanın –bir kelimeyle bazı değerler bakımından zengin olan ve birçok utanç dolu alışkanlıkları bakımında da fakir olmayan– idare etmek

için en iyi olduğu düşünüldü. Böyle yönetimlerde adaletten dolayı ümitsizliğe düşmüş tüm insanlar, herkes için iyi olan âdil kanunlarla emrederler [1038]. Böyle bir kanunu, Aristoteles, tanrısal bir şekilde, kendi tutkularına emreden bir kahramanın iradesi olan tutkusuz bir irade olarak tanımlar [1042]. Bu yönetimler, felsefeyi doğurmuştur [1043]. Bu yönetimlerin biçimleri dolayısıyla, insanlar, bir kahraman biçimi oluşturmayı ve bu maksatla da gerçeklikle ilgilenmeyi ilham ettiler [1041]. İlahî inayet, bunların hepsini şu maksatla takdir etti. Değerli davranışlar önceki durumda olduğu gibi dinî ifadelerle teşvik edildi. Felsefe kendi ideası içinde değerleri anlaşılır kıldı ve onlar üzerinde düşünmenin kuvvetiyle insanlar değersiz olsalar bile en azından kendi kötülüklerinden utanmaları gerekirdi. Yalnızca böyle kötü işler yapmaya eğilimli insanlar görevlerini bırakmazlardı. Bu felsefelerden dolayı, inayet, belâgatin ortaya çıkmasına, iyi kanunların emredildiği bu halkçı yönetimlerin biçiminin oluşmasına, adalet için heyecansız olmaya ve bu fikirlerden dolayı iyi kanunları emretmek için insanları tahrik etmeye izin verdi. Dünya imparatorluğu Kartaca'nın kalıntıları üzerindeki Roma'da kurulurken mutlulukla birleşen sivil hikmet ve askerî değer, bizim de doğruladığımız gibi Roma'da Scipio Africanus zamanında yaygınlaşan bu belâgat, zorunlu olarak silsile halinde sağlam ve en basiretli belâgatı getirdi.

1102. Ancak, nasıl halkçı devletler bozulmuşsa aynı şekilde felsefeler de bozuldu. Felsefeler septisizme düştü. Bilgili budalalar gerçekliğe çamur atarak onu mahvettiler. Böylece de bir durumun farklı ve zıt taraflarının her birini de savunmaya hazır yanlış bir belâgat ortaya çıktı. Belâgatin kötüye kullanılması ile de Roma'da plep savunucularınkine benzer bir durum ortaya çıktı. Vatandaşlar artık varlıklarına göre sıralanmaya başladığında, bunu gücün bir aracı yapmaya çalıştılar. Nasıl şiddetli ve sert güney rüzgârları denizi çalkalıyorsa, aynı şekilde, bu vatandaşlar da kendi yönetimlerinde sivil savaşları kışkırtarak bu yönetimleri tam bir karışıklığa sürüklediler. Böylece de yönetimlerin, tam özgürlükten tam bir anarşi tiranlığına veya tüm tiranlıkların en kötüsü olan özgür halkların kontrol edilmemiş özgürlüğe düşmesine neden oldular.

1103. İlahî inayet, şehirlerdeki bu büyük rahatsızlığı düzeltmek için insani sivil kurumların aşağıda sıralanan üç büyük çaresinden birini uygular.

1104. İlahî inayet ilkin, Augustus gibi bir adamın bu insanlar arasında bulunmasını ve bir monark olarak ortaya çıkmasını emretti ve özgürlükten çıkmış olmasına rağmen silahların gücüyle bütün kurumları ve kanunların bir elde toplamasını ve belli sınırlar içinde düzenlemesini ve savunmasını emretti. Diğer yandan, inayet, sınırsız egemenliklerine rağmen monarşik devlet biçiminde, insanların hem kendi dinlerinden hem de doğal özgürlükten hoşnut ve memnun olduğu doğal düzeni korurken, monarkların iradesini sınırlandırmayı emretti [1007 vd]. Bu evrensel tatmin ve halkların rızası olmaksızın monarşik devletler ne dayanıklıdır ne de emniyetlidir.

1105. O halde, eğer, ilahî inayet böyle bir çareyi içerde bulamazsa onu dışarıda arar. Doğal olarak derhal sınırlandırılmamış tutkularının lüks, kadınsılık, hırs, kıskançlık, kibir ve gösteriş gibi– kölesi olan çok bozulmuş insanlar, çözülmüş hayatların zevkleri peşinde en sefil kölelerin karakteristik durumu olan bütün kötülüklere düştüklerinde (yalancılar hilekârlar, iftiracılar, hırsızlar, korkaklar ve hakkı olmayanı isteyenler haline geldiklerinde), ilahî inayet, onların ulusların bu tabiatından çıkan *gens*lerin doğal hukuku ile köleler olmalarını ve silah gücüyle kendilerini yenen daha iyi uluslara boyun eğmelerini buyurur. Burada, doğal düzenin iki büyük ışığı parlar. Birincisi, kendisini idare edemeyen kişi başka birinin kendisini idare etmesine izin vermelidir. İkincisi, dünya daima doğal olarak en uygun kişiler tarafından idare edilir.

1106. Ancak, eğer, insanlar bu son toplumsal (sivil) rahatsızlıklarla bozuluyorsa ve kendi içlerinde bir monark üzerinde anlaşamıyorlarsa ve daha iyi uluslar tarafından yenilgiye uğratılmamış ve korunmamışlarsa o zaman, ilahî inayet, onların aşırı rahatsızlıkları için eldeki aşırı çareleri kullanır. Keza, bu insanlar, tıpkı, vahşilerde olduğu gibi yalnızca kendi özel ilgilerini düşünen bir adamın davranışı içine girmişlerdir. Gurur veya küçük bir memnuniyetsizlikte, tüylerini kabartan ve ani çıkışlar yapan vahşi hayvanların durumuna düşmüşlerdir. O halde, bedensel kalabalığın ve çokluğun ne kadar büyük olduğunun önemi yoktur. Onlar, vahşi yabanıllar gibi ruhun ve iradenin derin yalnızlığı içinde yaşarlar. Herkes kendi zevk ve kaprisinin peşinde olduğundan nadiren iki kişi birbiriyle anlaşabilir. Bütün bu nedenlerle inayet, inatçı gruplar ve dehşetli sivil savaşlarla onların şehirleri ormanlara ve ormanları da mağaralara ve insan inlerine dönüştürmelerini buyurur. Bu şekilde, uzun barbarlık yılla-

rından geçerek ilk insanların duyu barbarlığı aracılığıyla yapmış olduklarından daha fazlasını düşünce barbarlığı ile insani olmayan bir şekilde yaparak yabanıllığa, vahşiliğe dönmüş olan kötü niyetli nüktedanlığın soysuz cin fikirliliği içinde körelirler. Keza, duyusal barbarlık, kendini savunma, kaçma veya birinin koruması altında olma şeklinde açık bir yabanıllık göstermiştir. Ancak, düşünsel barbarlık, çıplak bir yabanıllıkla yumuşak kelimeler ve kucaklaşmalar altında arkadaşlarının hayatına ve geleceğine karşı komplo kurar ve imâlarda bulunur. Bu önceden tasarlanmış kötülük noktasına ulaşmış olan insanlar, inayetin bu son çaresine vardıklarında ve o suretle, afalladıklarında ve insanlıktan çıktıklarında, artık rahatlarını, zevklerini ve ihtişamlarını hissedemezler, yalnızca hayatın en açık gereksinimlerini isterler. Hayat için gerekli olan şeylerin bolluğunun ortasında hayatta kalan birkaçı, toplumsal olurlar ve ilk insanların dünyasının ilkel basitliğine geri dönerek yeniden dinî, doğrulukçu ve inançlı olurlar. Böylece, inayet, onlar arasında Tanrı'nın sonsuz düzeninin lütuf ve güzellikleri kadar adaletin doğal temelleri de olan dindarlık, inanç ve doğruluk olarak geri döner.

1107. İnsan ırkının bütün kurumları hakkında açık ve basit bir müşahedede bulunmuştuk. Eğer biz, filozoflar, tarihçiler, gramerciler ve hukuk bilginleri aracılığıyla daha fazla bir şey söylememişsek, bu açık olarak şunu söylememize öncülük eder: Ulusların bu büyük şehri Tanrı tarafından kurulmuş ve idare edilmiştir. Lycurgus, Solon gibi *decemvir*ler ve diğerleri, bilge kanun koyucular olarak, iyi kanunlar ve iyi kurumlarla en dürüst ve en büyük sivil değerlerde bütün diğerlerini gölgede bırakan üç şehir olan Sparta, Atina ve Roma'yı kurduklarına inandıkları için daima göklere övgüde bulundular. Ancak, bunların üçü, böyle kurumlarla düzenlenen ve böyle kanunlarla güvence altına alınan ve hattâ bozulma esnasında bile her yerde var olduğunu varsaydığımız devlet biçimleriyle korunan ve daima dayanıklı olan bu kanunlarla güvence altına alınmış insanlığın evreni ile mukayese edildiğinde kısa süreliydi ve hattâ küçük bir alan işgal ediyordu. O halde bunun insanüstü bir hikmetin öğüdü olduğunu söylememiz gerekmez mi? Çünkü kanunların gücü olmaksızın (Dio'ya göre [308] kanunların gücü bir tiranın gücü gibidir), insanların âdetlerini kullanmalarını sağlayarak (uygulamada bu âdetler tabiatlarının gereği olarak tüm güçlerden bağımsızdırlar. Bu yüzden,

aynı Dio âdetlerin, keyfine göre emreden krallar gibi olduklarını söyler) tanrısal olarak yönetir ve idare eder [yukarıda sözü geçen şehir].

1108. Ulusların bu dünyasını insanların yaptığı gerçektir (ve biz bu ilkeyi, filozoflar ve filologlarda bulmaktan ümitsiz olduğumuz için, Bilimimizin ilk itiraz kabul etmez ilkesi olarak alıyoruz [330 vd]) Ancak, şüphesiz, bu dünya bazen tam tersine olabilen ve sık sık değişen bir zihinden çıkmıştır. Daima insanların kendileri için niyet ettikleri özel amaçlar baskın olmuştur. Bu dar amaçlar, daha geniş amaçlara yol açtığı için zihin, daima yeryüzündeki insan ırkını korumakla meşgul olmuştur [342, 344]. İnsanlar, kendi vahşi şehvetlerini tatmin etmeye niyet ederler ve evlatlarını terk ederler ve ailelerin ortaya çıktığı iffetli evlilikleri meydana getirirler [505, 520 vd]. Babalar, yanaşmaları üstündeki babaya ait (paternal) gücü sınırsızca uygulamaya niyet ettiler ve şehirlerin ortaya çıktığı sivil güçlere boyun eğdiler [584]. Soyluların egemen düzenleri, plepler üzerindeki efendilik özgürlüklerini kötüye kullanmaya meyletti ve halk özgürlüğünü kuran kanunlara boyun eğmeye zorlandılar [598]. Özgür insanlar, kanunlarının boyunduruğunu sarsmaya niyet ettiler ve monarklara boyun eğdiler [1007 vd, 1104]. Monarklar, sefihliğe kötülük olarak baktıklarından tebaalarına değer vermeyerek kendi konumlarını genişletmeyi tercih ettiler ve kendilerini daha güçlü ulusların ellerinde köleliğe katlanmaya hazırladılar [1105]. Uluslar, çözülmeye başladı ve onlardan arta kalanlar emniyet için kırlara kaçtılar ve oradan Anka Kuşu gibi yeniden doğdular [1106]. Bütün bunları yapan şey, zihindi. Çünkü insanlar, bunları akıl aracılığıyla yaptılar. Bu durum kader değildi. Çünkü onlar bunu şans eseri değil seçerek yaptılar. İnsanlar, daima böyle hareket edeceklerinden sonuçlar da daima böyle olacaktır.

1109. Bundan dolayı, şansa inanan Epikuros ve onu izleyen Hobbes ve Machiavelli'nin, kadere inanan Zenon ve Spinoza'nın düşüncelerinin yanlışlığı olgularla kanıtlanmış oldu. Bu delil, tanrısal Platon'un, prensleri olduğu siyaset filozoflarının zıt durumlarını açıkça doğrular [129 vd, 179]. Cicero, bu nedenle, Epikürcülüğü bırakmadıkça ve her şeyden önce, inayetin, insani kurumları idare ettiğini itiraf etmedikçe Atticus ile kanunları tartışmayı reddetmekte haklıydı [335]. Pufendorf, hipoteziyle bunu açıkça belirtmeden inkâr eder. Selden, İlahî inayeti, kıymetini takdir etmeden kabul etti. Grotius ise onu önemsemedi [394]. Fakat Romalı hukuk bilginleri

bu ilkeyi, *gens*lerin doğal hukukunun ilk ilkesi olarak kabul ettiler [310, 335, 342, 584, 979]. Çünkü bu eserde tam olarak ispat edilmiştir ki, ilahî inayet ile dünyanın ilk idare biçimleri, tam olarak dinî yapıdadır. Bunun üstüne aile devleti temellenmiştir ve oradan da kahramansal veya aristokratik sivil idare biçimlerine geçilmiştir. Din, onların ilk sağlam temeli olmuştur. Sonra halkçı idare biçimleri halinde devam etmiştir. Din yine ilerlemeleri için insanlara vasıtalar göstererek hizmet etmiştir. Sonunda, monarşik idarelere gelindiğinde, bu aynı din, prenslerin kalkanı olmalıdır. Eğer, din, insanlar arasında kaybolursa, toplumda yaşamalarına imkân verecek hiçbir şey kalmazdı ne savunma kalkanı, ne öğüt vasıtaları ne dayanma temeli ne de dünyada daima var olacakları bir biçim.

1110. Bırakalım Bayle, Tanrı'nın bilgisi olmaksızın dünyada ulusların olup olmayacağı olgusu üzerine düşüne dursun [334] ve Polybius, dünyada filozoflar olsaydı dinlere gerek olmazdı ifadesinin doğruluğunu tetkik etsin [179]. Yalnızca dinler, insanları, hisler yoluyla harekete geçirerek erdemli şeyler yapmaya sevk eder. Filozofların erdem üzerine akla dayalı maksimleri, erdemin görevlerini yapması için hisleri uyandıran iyi bir belâgatle kullanıldığı zaman faydalıdır. Bununla birlikte, gerçek din olan bizim Hıristiyanlık dinimiz ile yanlış olan bütün diğer dinler arasında özde bir farklılık vardır. Bizim dinimizde tanrısal lütuf sonsuz ve sınırsız iyi uğruna faziletli eylemlere neden olur [136, 310]. Bu iyi, duyuların altına inemez ve sonuç olarak iyi uğruna duyuları erdemli eylemlere yönelten zihindir. Yanlış dinler, tersine, başka bir hayatta (orada duyusal zevklerin uhrevi saadetini beklerler) olduğu gibi bu hayatta da sonlu ve geçici iyiyi önerdiler. Bu nedenle duyular, zihni erdemli işler yapmaya yöneltmelidir.

1111. Ancak inayet, bu eserde tartışılan sivil kurumların düzeni içinde şu üç duyguda kendini açıklar: İlki mucize, ikincisi bütün bilginler tarafından eskilerin eşsiz hikmetine duyulan saygı ve üçüncüsü, araştırma yapmaya ve buna devam etmeye duyulan şiddetli arzu. Bunlar, gerçekte, yukarıda sözü geçen üç güzel ve âdil duyguda ortaya çıkan ilahî inayetin üç ışığıdır. Fakat bu duygular, daha sonra –bu eserde başlı başına anlamsızlığını göstermek için araştırdığımız– bilginlerin ve ulusların kibriyle saptırılmıştır [125, 127]. Bozulmamış hisler şunlardır: Bütün bilginler, Tanrı'nın sonsuz hikmetine hayrandır, ona hürmet eder ve bu sonsuz hikmete bağlı olmaya istek duyarlar.

1112. Özetlersek, bu eserde bütün ileri sürdüklerimizden son olarak, şu sonuçlar çıkarılır: Bu Bilim, dindarlığın incelenmesiyle ayrılmaz şekilde bağlıdır ve dindar olmayan gerçekte, bir bilge olamaz.

EK

✽

YENİ BİLİMİN UYGULAMASI

[Başlangıç Notu. Buradaki sayfalar, düzeltmeler, yeniden gözden geçirmeler ve *New Science*'in ikinci basımına ilaveler yapılan dört seriden, üçüncü basımdan tercüme edilmiştir *Correzioni miglioramenti ed aggiunte terze*. Bunlar, Vico tarafından üçüncü basıma dâhil edilmek suretiyle tasarlanmıştır. Bu dizi, 1731 yazında oluşturulmuştur. Bu el yazması Napoli'deki *Biblioteca nazionale*'de, XIII no ve D. 80'de bulunmaktadır. *Pratica,* ikinci bölüm olarak Sonuca 1112. paragrafı izleyecek şekilde ilave edilmek istenmiştir fakat Vico daha sonra bu plandan vazgeçmiştir. Bununla birlikte, *Pratica* metni, Fausto Nicolini'nin *Scienza nuova*'nın 1744 basımında 1911-16 *Classici della filosofia moderna* basımının 1052-58 paragraflarında, cilt 3'te; 1928 ve 1942 *Scrittori d'Italia* basımında, sırasıyla paragraf 268-71'de ve paragraf 274-77'de cilt 2'de; ve 1953 basımındaki Vico cildinde, *La letteratura italiana*'da 875-77. paragraflarda bulunmaktadır. Yorum için bunların ilkine ve Nicolini'nin *Commento storico alla seconda Scienza nuova* (1950), cilt 2 paragraf 201-3'e ba-

kınız. *Yeni Bilim* çevirimizde, aşağıdaki 7. dipnot hariç Nicolini'nin 1928 basımını izliyoruz].

1405. Bu eser bütünüyle ulusların ortak tabiatı üzerine bir araştırmayı çağdaş bir bilim olarak hedeflemiştir. Bu nedenle, insani gurura yardım etmeyi öğütlemez. Sonuç olarak, uygulamada eksiklik görünebilir. Ancak, bu tür bilimlerin hepsi insani seçime bağlı olan şeylerle ilgili olduğu için "aktif" olarak değerlendirilmelidir.

1406. Bu uygulama, ulusların döngüsünün temaşa edilmesiyle kolaylıkla elde edilebilir. Böyle bir temaşa ile eğitilen bilge insanlar ve yönetimlerin prensleri, iyi kurumlar, kanunlar ve örneklerin içinden geçerek halkı mükemmel devlete (veya *acme*) yeniden çağırabilirler. Bu Bilimin uygulamasını biz, filozofların yaptığı gibi akademiler içinde sunabiliriz. Yapmamız gereken şey, içine doğduğumuz keskin ve zeki zihinlerin bulunduğu bu insani zamanlardan geriye doğru eserin başında yer verdiğimiz resme geri dönüp bakmaktır.* Bu da filozofların mezhepleri ile birlikte akademileri gerektirir. Bu akademiler bu zamanların mezheplerinin bozulmasına dayanmamalıdır [viii, 978 vd]. Fakat bu Bilimin üzerine kurulduğu bu üç ilke şunlardır: İlahi inayet vardır. İnsani tutkular, olabildiğince ılımlı hale getirilmelidir ve ruhlarımız ölümsüzdür [333, 337, 340, 342, 504]. Bunun doğruluk ölçütü de şudur: İnsanlığın ortak hükmü olan ortak duyuya saygı göstermeliyiz [142, 145]. En çok terk edilmiş uluslarda bile kendisinin unutulmasına izin vermeyen Tanrı, insanların en bozulmuş zamanlarındakinden daha kuvvetli bir düşünce asla uyandırmaz. Bunun nedeni şudur: insanlar iyi âdetleri korudukları sürece bu âdetler hakkında konuştuklarından daha ziyade terbiyeli ve âdil şeyler yaparlar çünkü düşüncelerinden dolayı değil içgüdülerinden dolayı böyle yapmaktadırlar. Fakat bozulmuş ve kötü duruma düşmüşlerse o zaman böyle şeylerin yokluğu anlamına gelen kendi içlerindeki hastalığa son verebilmek için edep ve adaletten başka bir şey hakkında konuşmazlar. Tıpkı, bir insanın doğal olarak kendisini etkileyen ve etkilemeyen şeyler dışında başka bir şeyden bahsetmemesi gibi. Dinlerin kendilerini dirençli kıldığını hissettikleri için (bunu açıkça söy-

---

* *Guardare a ravesetan*ın buradaki mânâsı geriye değil zıt tarafa bakmaktır, yani her şey zıddına dönüşmektedir, yerine zıddı konmaktadır. Vico'nun zamanındaki felsefi mezheplerde sık sık görüldüğü gibi (eseri İngilizceye çeviren Goddard ve Bergin'in notudur).

lemediklerinde, reddettiklerinde ya da kabul ettiklerinde) anormal vicdanlarını avutmak için kötü ve fena eylemlerini kutsamak adına dine saygısızca hürmet etme yoluna gittiler. Buna örnek olarak, düşüşteki Roma tarihinde okuduğumuz şu iki çirkin insani fenomen ortaya çıktı. Birincisi budala ve aptal Cladius'la yaşayan Messelina'nın durumudur. Messelina, tam olarak, bütün geceyi genelevde doymak bilmez şehvetini tatmin etmek uğruna geçirmek konusunda özgür ve serbest olmaktan memnundu. O imparatorla evli olmasına rağmen Gaius Silius'la bütün resmî ve kutsal ve muaşeret kurallarına uygun olarak evlilik töreni yaparak eğlenmek istiyordu.* İkincisi, Roma İmparatorluğu'nun majestesi unvanını gözden düşüren Domitius Nero'nun durumudur. O, kamu tiyatrolarını bir musikici gibi yöneterek, azatlı kölesi olan Pythagoras'la kötü bir şekilde kurbanlar sunarak ve kehanetler altında bütün diğer ilahi törenleri de yaparak evlenmek istedi.**

1407. Bütün bunları dikkate alarak bilgeliğin efendileri gençlere, çöküşün ve ulusların dünyasındaki tam insancılığın yaşanması için Tanrı'nın ve zihinlerin dünyasından tabiat dünyasına nasıl düşüldüğünü öğretmelidirler [2, 331] yani, bu ilkeleri ve böyle bir gerçeklik kriterini savunan akademiler, gençliğe insanlar tarafından yapılmış dünya olan sivil dünyanın tabiatının bizzat insanların madde ve formuna sahip olduğunu öğretmelidir [331]. Ve bununla uyumlu olarak sivil dünyayı oluşturan iki ilkeden biri bedenimiz gibi bir tabiata ve özelliklere sahip olan madde, diğeri ise, akılsal ruhumuzun özelliklerine sahip olan formdur.

1408. Maddenin özellikleri biçimsiz, kusurlu, karanlık, yavaş, bölünebilir, devingen olmaktır. Platon'un dediği gibi*** "başka" daima "aynı" dan farklılık gösterir. Madde yapısı dolayısıyla oluş, bozuluş, karışıklık yapısına sahiptir. Kaos, hırs, bütün formları yıkar [688]. Formun özellikleri mükemmellik, aydınlık, aktif oluş, bölünemezlik, değişmezlik, yani, içinde bulunduğu durum içinde olabildiği kadar

---

* Tacitus A.11 26 vd

** Tacitus A. 15 Suctonius, Nero 29

*** Sofist 258d-259b

kalmaya çabalamaktır. Bu Platon'un "aynı"* kavramının getirmesinin nedenidir. Bu özellikler dolayısıyla, insani formun tabiatı düzen, ışık, hayat, uyum ve güzellik olmaktadır.

1409. Bu nedenle, ilahî öğüde ve değere sahip olmayan insanlar ulusların dünyasının bedeni olan maddedir, yani henüz biçim almamış maddedir. Kusurlu olma özelliği dolayısıyla da madde, ahlâkı bozuk insandır. Çünkü bütün kötü alışkanlıklar kusurdan başka bir şey değildir. Karanlık özelliğiyle ilgili olarak, farklı olan insanlar büyük ve göz kamaştırıcı ışık olan zaferle iftihar etmekle kalmazlar sönük ve küçük bir ışıkla bile övünürler. Ağırkanlı ve tembel olma özelliği dolayısıyla da bütünüyle dayanıksız sefih ve aylaktırlar. Bölünebilirlikle ilgili olarak, insanları bölen kendi özel ilgilerinden başka hiçbir şeyin peşinde olmayan insanlardır. Ya da bunlar, insanlarda çok olan bedensel zevkler veya tercihlerdir. Hareketle ilgili olarak asla aynı şeyde sabit kalamayan zihinlerini daima değiştiren aptal insanlardır, bunlar, daima yeni şeyleri severler ve onlardan etkilenirler. Bir kelimeyle *vulgus*turlar, sabit lafları değişmedir (*mobile*).** Düzensizlik ve karışıklıkla ilgili olarak da, maddenin bütün bu özellikleri nedeniyle ulusların dünyasını, insani tohumların karışıklığına işaret eden teolojik şairlerin kaos dediği şeye [688] kısaca, yeryüzünün vahşi ve çirkin bir karışıklık içinde bulunduğu kötü vahşi hayata indirgerler.

1410. Diğer yandan, ulusların bu dünyasının formunu veya zihnini oluşturanlar, formun mükemmel olma özelliği dolayısıyla, kendilerine ve başkalarına nasihat edebilen ve onları savunabilen insanlardır. Bunlar bilge ve güçlüdürler. Formun aktif olma özelliği dolayısıyla çalışkan ve sabırlı insanlardır. Aydınlık olma özelliği dolayısıyla özel hayatta övgüyle, kamusal hayatta şanla donanmışlardır. Bölünemez olma özelliği dolayısıyla her işte veya öğretide kendi güçleriyle ve bütün özellikleriyle bütünleşmişlerdir, şövalyelik sanatlarında şövalyeler, bilimleri incelemede bilginler, saraya ait işlerde

---

* Bu cümlecikte "adalet kendi kendisiyle aynıdır" (*Republic* 363a) "erdem veya iyi kendi kendisiyle aynıdır" (*Protagoras* 360e) "adamın adam olması" (Aristotle, *Nicomachean Ethics* 1096a 35. *Metaphysics* 99a 20).

** Değişken avam" eşittir "kaypak (dönek) avam", "kanunsuz güruh" veya özetle ayaktakımı (İngilizce *mob* kelimesi Latince *mobile* kelimesinin kısaltılmışıdır (eseri İngilizceye çeviren Goddard ve Bergin'in notudur).

devlet adamı ve el zanaatlarında zanaatkâr. Sebatkâr olma özelliği dolayısıyla, ciddi ve ağırbaşlı. "Aynı" [1408] olma özelliği dolayısıyla doğru, tedbirli, yerinde davranan, görgülü. Ve son olarak düzenli olma özelliği dolayısıyla güzel ve uyumlu. Her birinin tam olarak kendi görevini yaptığı insanlar yönetimlerdeki uyumu ve güzelliği oluştururlar ve bütün bu yurttaşlık değerleri dolayısıyla devletlerini korumak için çaba harcarlar. Zayıf ve bozulmuş tabiatlara sahip olanlar böyle bir çaba göstermeyecekleri için, ilahî inayet, insani kurumları öyle bir düzenlemiştir ki silahların gücüyle yardım gören dinler ve kanunlar bu insanları çaba göstermeleri için harekete geçirir. Bu güç, gentiller arasında dinî bir yapıda Jove'un gücüyle başlamıştır. Jove'un gücü birkaç büyük devi insaniyete ulaşmaları için çaba göstermeye teşvik etmiştir [377]. Birkaç güçlü doğal olarak böyle bir güce yönelir ve sonuçta bundan zevk duymaya başlar. Çünkü bu durum onları güç gibi doğal olmayan çabaya sevk eder; ve birçok zayıfı, kendilerine rağmen, insani toplumun çözülmesine izin vermeyecek şekilde oraya bağlarlar. İşte, bu bütün eserin ruhudur.

1411. Metafiziğin bu ilkeleriyle [1406] fiziğe oradan da aile devletindeki ahlâkiliğe ve böylece de onların eğitimine [1407-1409] geçilmiştir. Gençlik iyi politikacıları rehber edinsin ve zihinlerini bozulmuş halinden kurtarmak için hukuk ilmine uygun olarak hareket etsinler. Bu yüzden, *Yeni Bilim*'in ilk basımında [1725] Avrupa üniversitelerine hukuk ilmi içerisinde insani ve ilahî ilmin, tam bir bağlam içinde incelenmesi gerektiğini önerdik ve bu vesilesiyle bu bilimi bütün diğer bilimlerin üzerine koyduk. Bu şekilde hazırlanmış olması dolayısıyla gençliğe bu Bilimi uygulaması gerektiği öğretilecektir. Bu Bilim, ulusların dünyasını kurmuş olan ilahî inayetin ebedi kanunu üzerine kurulmuştur. Uluslar, hizmet eden bedenler ve emreden zihinler olduğu sürece mutlulukla ele geçirilir ve yaygınlaşır. Ve bu şekilde gençliğin bütün gentil ulusları kuran Herkül'ün izinden gitmeleri sağlanabilir [514]. Yani, onlar* ya kendileri ve ulusları için alçaklık, hor görülme, kölelik ve zevk peşinde gitmeyi isteyecekler ya da şeref, zafer, mutluluk ve fazilet yolundan gitmeyi isteyeceklerdir.

---

* Nicoli'nin 1911-16 baskısında bu kelime *vogliano,* üç sonraki baskıda ise *vogliono* olarak yazılmıştır. Biz bu noktada ilk yazılışını esas aldık (eseri İngilizceye çeviren Goddard ve Bergin'in notudur).

Dizin

A

Abaris, 80, 349
Abraham, 233
Abyla, 337, 350
Abyssinler, 305
Achaea, 350
Acheron, 333
Achilles, 40, 112, 170, 183, 265, 273, 281, 284, 303, 310, 313, 316, 317, 322, 327, 330, 336, 337, 348, 350, 366, 367, 368, 370, 371, 372, 375, 388, 391, 398, 408, 409, 413, 429, 433, 479, 480
Acosta, 135
Âdem, 31, 60, 126, 153, 159, 169, 182, 488
Aegaeon, 187
Aelian, 70, 203, 385
Aeneas, 74, 125, 183, 221, 243, 251, 281, 306, 332, 334, 348, 353, 354, 355, 356, 357
Aeolia, 336, 351
Aesculapius, 79, 350
Aesop, 76, 178, 179, 180, 214, 251
Afrika, 56, 76, 151, 185, 242, 295, 300, 350, 360, 476
Agathocles, 225
Agis, 269, 311, 437, 458
Agricola, 90, 300
Ajax, 251, 463
Akademi, 57
Akdeniz, 35, 36, 57, 65, 344, 353
Alba krallığı, 69, 236, 271, 298, 300, 355, 356, 459
Alcinous, 368, 369, 371, 389, 392
Allacci, 369
Almanca, 476
Almanlar, 476
Almanya, 42, 439, 455, 464, 494
Alpler, 88
Amerika, 75, 100, 186, 203, 226, 244
Amerikan Yerlileri, 156, 209, 226, 254, 463, 495
Ammon, 29, 57, 61, 65, 159, 353
Amphion, 72, 136, 230, 283, 301, 306, 342, 395, 397, 398, 399, 400
Amphipolitanlar, 281
Amphitryon, 104, 387, 430
Amphrysus ırmağı, 479
Amulius, 69, 298, 300
Anakarsis, 80, 91, 349
Anchises, 221
Ancus Marcius, 343, 355, 356
Andromeda, 294
Androtion, 70
Angles, 304
Antaeus, 284, 302, 334

Antenor, 74, 306, 353
Antik Yunan, 79, 80, 96, 97
Antiller, 133
Apion, 66, 189, 369, 379, 384
Apollo, 70, 71, 79, 127, 196, 201, 221, 237, 238, 239, 241, 256, 258, 261, 283, 301, 302, 320, 332, 339, 341, 367, 458, 479
Apollodorus, 255
Appius, 72, 306, 342
Apulia, 477
Arabistan, 250
Araplar, 200, 202, 330
Aratus, 351
Archilochus, 401
Areopagite, 56
Ares, 360
Argonauts, 242, 352
Argos, 69, 281, 304, 316, 425
Argus, 303
Ariadne, 281, 294
Âriler, 475
Arion, 397, 399
Ariosto, 377
Aristaeus, 395
Aristarchus, 385, 387
Aristeas, 77
Aristides, 104, 112, 270
aristokrasi, 418, 489, 494, 499
Aristophanes, 374, 400
Aristoteles, 99, 109, 116, 117, 148, 160, 169, 178, 181, 192, 198, 209, 214, 215, 262, 267, 281, 286, 295, 296, 311, 317, 327, 375, 377, 379, 380, 382, 394, 398, 426, 427, 458, 459, 461, 462, 467, 488, 503
Arkadya, 353, 356
Armida, 386
Arnauld, Antoine, 133
Astraea, 330, 467
Asur, 62, 64, 69, 71
Asurlular, 62
Asya, 33, 59, 63, 69, 74, 123, 270, 271, 287, 343, 347, 348, 352, 353, 355, 358, 360, 370, 373, 410, 476, 493
Asyalılar, 46, 202
Atalanta, 302
Athanasius Kircher, 279
Athena, 178, 254, 268, 270, 283
Athos Dağı, 350
Atilius Regulus, 311
Atina, 57, 61, 76, 81, 82, 97, 120, 175, 177, 178, 180, 215, 241, 253, 268, 270, 286, 334, 355, 359, 374, 385, 430, 441, 462, 463, 468, 505
Atinalılar, 176, 214, 239, 283, 353, 446, 459
Atlantis, 182
Atlas, 64, 76, 330, 337, 350, 354
Atlas Dağı, 330, 337, 350
Atreus, 242, 316
Attica, 68, 178, 269, 294, 303, 350, 462
Atticus, 133, 166, 506
Atticus, T. Pomponius, 133, 166, 333, 506
Augustus, 42, 58, 121, 122, 154, 226, 399, 431, 443, 444, 446, 451, 490, 492, 504
Aulus Gellius, 109, 232, 297, 427
Ausonius, 194
autochthones, 152, 236
Aventine, 85
Aventinus, 476
Avrupa, 34, 39, 60, 66, 109, 121, 151, 188, 204, 208, 232, 236, 263, 299, 300, 347, 348, 350, 352, 360, 447, 476, 477, 480, 483, 487, 489, 491, 493, 494, 513

B

baba ve oğul, 311
Babil, 76
Bacchantes, 305
Bacchus, 220, 241, 256, 349, 397, 399
Bacon, Francis, 72, 99, 143, 160, 215, 303
Baker, Thomas, 191, 202
Baldus, 289, 304, 439, 487

Barbaristan, 295, 296
Bartolus, 426, 476
Batı India, 186
Bavaria, 476
Bayle, 133, 507
Becman, Christian, 182
Bellerophon, 185, 240, 241, 256, 330, 387
Bellona, 254, 269
Berecynthia, 245, 320
Bernegger, 204
Berosus, 63
Boccaccio, 233, 255
Bochart, 65, 189, 329, 357
Bodin, Jean, 307, 422, 452, 489
Boeotia, 68
Boiardo, 377
bonitary mülkiyet, 117, 177, 272, 274, 278, 282, 287, 297, 302, 355, 437, 482, 484, 501
Boulduc, 155
Brezilya, 132
Briareus, 187
Briseis, 273, 310, 328, 367, 369, 479
Brucker, 140
Brutus, Junius, 40, 82, 83, 120, 127, 226, 289, 307, 308, 309, 311, 395, 446, 454, 456
Budé, 485
Burchard, 206
Buxtorf, 77
Büyük Darius, 79, 185
Büyük İskender, 57, 82, 123, 190

C

Cadmus, 66, 68, 72, 136, 182, 190, 194, 240, 252, 255, 263, 306, 315, 342, 414
Caduidas, 81, 349
Calabria, 477
Calchas, 240
Caligula, 112
Calpe, 337
Calypso, 75, 350, 371, 392
Cambyses, 243
Camerarius, Philipp, 182
Campania, 399, 492
Cannae, 299
canon, 69, 121, 184, 210, 476
Canuleius, 270
Capet, Hugc, 474
Cappel, 58
Capua, 492
Capuali San Lorenzo Manastırı, 477
Capuanlar, 354
Capyler, 306
Carmenta, 190, 353
Carneades, 93
Casaubon, 58, 77
Cassius, 269
Castelvetro, 160, 374, 376, 379
Castor, 71, 222, 238
Catullus, 325
Cecrops, 68, 190, 306
cennet, 332
Cenova, 42, 133, 455, 494
Censorinus, 61
Cephallenia, 348
Cerberus, 212, 333, 334
Ceres, 241, 243, 271, 272, 332, 334, 425
Chaeremon, 56
Chalcis, 352
Champier, 474
Charybdis, 187
Chassanion, 100, 152
Chiflet, 241
Chimaera, 240, 241
Chryseis, 367
Chryses, 367
Cicero, 48, 61, 66, 71, 80, 83, 87, 119, 120, 133, 165, 177, 198, 200, 202, 211, 223, 233, 234, 239, 274, 289, 296, 299, 308, 359, 385, 395, 418, 420, 425, 430, 446, 456, 459, 460, 486, 488, 506
Cimmeryanlar, 351
Circe, 187, 301, 352, 371, 392
Circeii, 352
Circello, 352
Cisalpine Gaul, 352
Claudius, 188

Clement, 56, 73, 80, 183, 186, 189
Clio, 237, 249
Cola di Rienzo, 324, 368, 379
Colchis, 73
Concina, 432
Coriolanus, 271, 303, 357
Corioli, 271
Cornelius Tacitus, 100
Crassus, 119, 446
Critias, 81
Croton, 74, 76, 125, 353, 356
Cujas, 427, 478
Cumae, 352
Cumealı Sybil, 334
Curete, 270
Curiatius, 298
Curius, 311
Curtius, 225, 311
Cyclades, 353
Cynosarges, 57
Cynthia, 332
Cyril, 80, 186, 414, 501
Cyrus, 58, 205

Ç

Çin, 60, 80, 180, 493
Çinliler, 44, 59, 62, 73, 80, 91, 124, 178, 186, 200, 203, 241, 284, 414

D

Dacier, 386
Dalmaçya, 42, 455, 494
Danae, 72
Danaus, 69, 304, 306
Danimarka, 427, 488, 489, 493
Dante, 208, 255, 368, 378, 415
Danube, 351
Dardaneller, 370
Dardanus, 122
Darius, 59, 80, 186, 210, 238, 278
Decemvirler, 177
Demetrius, 77, 194
Demodocus, 395
Descartes, 326
Desiderius Erasmus, 316
Deucalion, 65, 68, 70, 136, 230, 341, 395, 408
Diana, 71, 127, 234, 237, 238, 312, 320, 332, 336, 339, 366
Dido, 70, 281, 306
Diespiter, 195
Dio Cassius, 56, 125
Dio Chrysostom, 125, 187
Diodorus Siculus, 58, 60, 61, 80, 91, 99, 501
Diogenes Laertius, 365, 397
Diomed, 74, 353, 366, 371
Dionysius, 162, 194, 325, 365, 373, 386
Dionysius Longinus, 56, 119, 120, 162, 194, 266, 325, 365, 373, 378. 386, 388, 393, 491
Dios, 166, 204
Dis, 243, 334, 336
Doğu, 36, 56, 61, 63, 65, 180, 185, 190, 245, 329, 338, 343, 344, 347, 349, 352, 447
Doğu India, 186
Doğulular, 25, 29, 63, 109, 194
Domitian, 112
Domitius Nero, 511
Draco, 119, 178, 203, 215, 241, 283, 316, 351
Dragon, 178, 241, 331

E

Efsanevi Zaman, 61
Eling, Ingewald, 181, 414
Endymion, 234, 339
Ennius, 196, 201, 203, 205, 225
Ephyra, 366
Epikuros, 26, 93, 136, 214, 291, 506
Epikürcüler, 92, 133, 138, 140, 323
Epimenides, 395
Eratosthenes, 351
Erebus, 332
Erichthonius, 348
Eridanus, 351
Erminia, 386
Eros, 220, 222, 224
Etiyopya, 64, 243
Euboea, 352, 370

Eumacus, 317
Eureia, 185, 387
Euripides, 369, 398, 400, 430
Europa, 294, 303
Eurydice, 334
Eurylochus, 250
Eusebius, 62, 73, 100, 108, 160, 202, 225, 395, 501
Euxine, 351
Evander, 125, 190, 353, 354, 356, 357

F

Fame, 331
famuli, 34, 35, 37, 39, 48, 115, 179, 191, 197, 232, 247, 249, 262, 263, 264, 266, 273, 275, 288, 317, 426, 454, 462, 479, 501
Fas, 350, 493
Favre, Antoine, 174
Feith, 66
Felsefe, 49, 92, 93, 218, 394, 467, 503
Fenikeliler, 46, 55, 63, 70, 75, 104, 124, 125, 189, 191, 225, 338, 344, 371, 373, 414
feodalizm, 280, 479, 481, 489
Fidius, 275, 305, 353, 354, 482
fief, 38, 87, 115, 184, 210, 252, 258, 274, 275, 276, 287, 477, 479, 480, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 489, 490
Fiesole, 354
Firmianus, Lactantius, 61, 103
Flavius Josephus, 59, 61, 66, 91, 384
Flora, 169, 233
Florentine, 172
Franklar, 455, 480
Fransa, 186, 188, 287, 304, 439, 447, 455, 464, 474, 477, 487, 489

G

Gabii, 186
Gaius Silius, 511
Galen, 56, 109, 169, 192
Galya, 76, 226
Ganges, 243
Ganymede, 71, 256
Gataker, Thomas, 169
Gerard Jan Voss, 181, 298
Gerard Langbaine, 386
Germanicus, 56, 73
Germenler, 44, 100, 186, 192, 206, 220, 226, 235, 238, 242, 243, 249, 251, 271, 279, 284, 295, 299, 312, 383, 427, 437, 441
Getan, 349
Gibraltar, 350
Gine, 135
Giorgio Trissino, 189
Giovanni Pico della Mirandola, 99
Girit, 69, 270, 271, 287, 303, 351, 353, 410
Gorgon, 178, 241, 331
Gorp, Johannes van, 182
Gotlar, 182
Gracchi, 87, 117, 121, 269, 272, 420
Graces, 278
Grekçe, 30, 97, 120, 124, 154, 156, 166, 168, 194, 196, 197, 198, 199, 208, 209, 211, 230, 234, 235, 236, 248, 252, 287, 479
Grekler, 25, 27, 29, 33, 35, 36, 39, 40, 42, 46, 55, 57, 66, 67, 68, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 82, 88, 94, 96, 101, 109, 124, 125, 127, 147, 151, 152, 153. 159, 163, 166, 169, 177, 182, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 198, 199, 201, 203, 204, 205, 210, 212, 213, 222, 225, 232, 235, 237, 240, 242, 244, 245, 246, 249, 251, 254, 265, 267, 268, 269, 270, 271, 275, 278, 279, 283, 288, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 306, 309, 310, 312, 316, 317, 323, 329, 338, 340, 341, 343, 345, 347, 348, 349, 351, 353, 354, 357, 360, 367, 368, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 378, 392, 394, 399, 400, 410, 414, 423, 425,

428, 438, 445, 447, 455, 458, 461, 462, 463, 480, 481, 487, 494, 495
Grotius, 93, 126, 127, 128, 129, 136, 142, 165, 212, 247, 307, 432, 447, 506
Grotius, Hugo, 164
Gunther, 204, 377
Güney Afrika, 132
Güney Asya, 151

H

Hadrian, 48, 460
Ham, 30, 64, 65, 151, 154, 343
Hannibal, 88, 270, 299
Harriot, Thomas, 135
Hayne, Thomas, 193
Helen, 71, 222, 238, 281, 298, 328, 341, 428, 455
Helicon, 79
Heliogabalus, 371
Hellen, 68, 71
Hellenler, 68
Hellespont, 370
Helmodius, 478
Herakles, 223
Heraklitler, 69, 70, 178, 184, 269, 284, 314, 410
Herkül, 24, 26, 31, 39, 57, 61, 70, 73, 74, 76, 105, 125, 153, 209, 220, 223, 226, 238, 239, 240, 241, 243, 250, 253, 254, 269, 278, 279, 283, 284, 299, 302, 305, 330, 334, 337, 341, 342, 350, 353, 354, 356, 358, 359, 373, 410, 464, 486, 487, 513
Hermes, 64, 66, 67, 69, 71, 75, 91, 106, 107, 174, 176, 180, 207, 212, 344
Herodot, 28, 60, 75, 79, 80, 81, 82, 185, 191, 243, 349, 350, 384, 387, 388, 401
Hesiod, 79, 385, 395
Hesperus, 348
Hesperya Magna, 348
Hesperya Ultima, 348
Hindistan, 33, 57, 76, 123, 347, 349, 493
Hipokrat, 79, 387, 398, 401
Hobbes, Thomas, 101, 136, 247, 506
Hollanda, 182, 494
Homer, 26, 28, 37, 40, 41, 50, 66, 73, 74, 75, 77, 79, 96, 97, 101, 108, 136, 149, 159, 160, 162, 163, 167, 181, 183, 184, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 218, 220, 229, 235, 237, 240, 242, 243, 244, 248, 250, 251, 255, 260, 261, 264, 268, 272, 278, 281, 284, 287, 290, 293, 299, 302, 305, 310, 313, 316, 321, 323, 324, 327, 328, 330, 331, 332, 336, 337, 342, 350, 351, 357, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 404, 415, 421, 424, 430, 450, 479, 480, 489
Horace, 80, 110, 139, 160, 162, 201, 218, 257, 304, 373, 374, 375, 380, 382, 386, 394, 398, 399, 400, 415, 464
Horatii, 298, 428
Horatius Cocles, 116, 215, 229, 251, 268, 298, 307, 352, 429, 459, 463, 465, 488, 489
Hotman, 187, 274, 455, 478, 481, 482, 488
Hottinger, 77
Hugo, Herman, 181
Hunlar, 200
Hydra, 241, 341
Hyrcania, 242

I

Iamblichus, 67, 106, 109, 169, 174, 182
Iapetus, 64, 68
Idanthyrsus, İskitya Kralı, 58, 79, 80, 185, 210, 211, 238, 278, 349

Ilium, 183
Ilus, 122
Inachus, 69, 71
Io, 303
Iole, 304, 486
Ious, 31, 166, 184, 194, 210
Iphigenia, 104, 225, 431
Iphitus, 74
Iris, 223
Irus, 303
Isaac, 59, 233
Isiphilus, 74
Ithaca, 274, 293, 317, 343, 385
Iupiter, 163, 175, 195, 211
Ixion, 263, 301, 333

İ

İkinci Kartaca Savaşı, 55, 88, 378
ilahî inayet, 24, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 41, 42, 47, 49, 66, 77, 92, 93, 94, 95, 101, 126, 129, 133, 138, 141, 148, 150, 161, 163, 165, 166, 168, 205, 218, 219, 230, 231, 247, 264, 275, 290, 306, 327, 379, 419, 428, 434, 492, 499, 501, 502, 504, 507, 513
İlyada, 75, 167, 183, 187, 302, 328, 330, 351, 367, 370, 373, 375, 378, 381, 385, 388, 391, 392
İngiltere, 493
İrlanda, 283
İsis, 203
İskitler, 44, 55, 58, 59, 62, 63, 73, 80, 91, 225
İskitya, 33, 58, 79, 80, 151, 185, 278, 347, 349
İslâm, 275

J

Jacques Cappel, 58
Jacques Le Paulmier, 68
Jan de Laet, 186
Janiculum, 85
Jove, 29, 30, 31, 57, 61, 65, 71, 104, 105, 123, 127, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 169, 175, 184, 194, 196, 203, 204, 205, 207, 209, 210, 211, 217, 218, 219, 220, 221, 223, 224, 231, 244, 245, 247, 248, 253, 255, 258, 261, 264, 266, 267, 270, 272, 275, 290, 294, 302, 303, 310, 316, 320, 321, 329, 330, 336, 339, 341, 343, 348, 350, 353, 366, 406, 413, 426, 430, 462, 513
Juno, 71, 124, 127, 195, 221, 222, 223, 224, 237, 239, 248, 254, 261, 266, 267, 301, 302, 303, 331, 341, 413, 430, 437
Juvenal, 270
Jüpiter, 163, 211, 425, 499

K

Kabala, 56
kâhin, 80, 210, 349
Kaldeliler, 44, 55, 59, 62, 63, 64, 80, 91, 185, 189, 205, 338, 344, 345
Karadeniz, 353
Kartaca, 70, 81, 120, 203, 281, 300, 306, 309, 311, 431, 492, 493, 503
Kartacalılar, 225, 295, 358, 431, 492
Keltler, 263
Kızıldeniz, 57
Kibele, 169, 245, 266, 267, 270, 320, 336
Knef, 244, 279, 341
Knuphis, 244
Konfüçyüs, 59, 180
Korfu, 369
Kronos, 25
Kudüs, 77
Kuhn, Peter van der, 35, 77
Kutsal Kitap, 153, 155, 195, 232, 233, 235, 332
Kutsal Toprak, 252
Kutsal Tufan, 64
Kuzey Asya, 151, 185
Kuzey Avrupa, 186
Küçük Asya, 56, 348
Kyrene İmparatorluğu, 358

L

Laelius, 104
Lacstrygonlar, 351
Laomedon, 387
Laponya, 206
Latince, 30, 31, 65, 85, 96, 111, 115, 127, 128, 129, 148, 152, 154, 159, 162, 163, 166, 168, 172, 174, 177, 184, 194, 195, 197, 198, 199, 201, 204, 208, 209, 221, 222, 225, 228, 230, 232, 234, 235, 236, 238, 245, 248, 252, 263, 267, 268, 269, 270, 273, 275, 287, 294, 295, 304, 321, 322, 323, 324, 325, 331, 342, 354, 359, 360, 378, 379, 383, 424, 430, 431, 462, 478, 480, 484, 493, 512
Latinler, 29, 32, 35, 46, 64, 68, 69, 88, 104, 109, 127, 149, 152, 162, 171, 184, 187, 190, 191, 192, 194, 196, 198, 201, 203, 204, 208, 209, 211, 213, 218, 221, 230, 231, 232, 234, 236, 237, 238, 242, 243, 245, 246, 248, 249, 251, 254, 255, 258, 259, 261, 266, 268, 275, 298, 315, 317, 322, 323, 324, 325, 329, 330, 335, 338, 340, 343, 352, 354, 358, 359, 360, 372, 374, 378, 398, 400, 425, 455, 458, 476, 478, 479, 480, 482
Latium, 61, 68, 96, 97, 125, 171, 187, 190, 197, 226, 237, 247, 253, 258, 267, 271, 282, 306, 338, 343, 352, 353, 354, 355, 356, 396, 404, 463, 490
Latona, 238
Lavinia, 281
Leda, 71, 222, 238, 258
Leibniz, 140
Lescarbot, 226
Lethe, 332
Libya, 34, 347, 373
Linschooten, Hugo van, 135
Linus, 72, 261, 301, 306, 342, 395
Lipsius, 203, 424
Lise, 57
Litvanya, 488
Livius Andronicus, 188, 204
Livonya, 206
Livy, 33, 47, 74, 76, 87, 88, 97, 119, 120, 125, 184, 210, 214, 215, 229, 236, 253, 257, 267, 269, 270, 272, 282, 285, 286, 301, 303, 305, 308, 309, 311, 353, 356, 359, 417, 418, 429, 439, 444, 446, 453, 456, 459, 463, 465, 477, 482, 488
logos, 168
Lotus Yiyenler, 351
Lucca, 42, 455, 494
Lucilius, 195
Lucina, 222, 237
Lucretia, 39, 308
Lucretius, 104, 293, 431
Lycambes, 400
Lycurgus, 66, 119, 203, 215, 505
Lyre, takımyıldızı, 283

M

Mabillon, 208
Macarlar, 192, 360
Machiavelli, 448, 506
Macrobius, 214, 475
Magna Graecia, 180, 348, 352, 354, 355, 356, 468, 491
Makedonya, 350
Malea, Cape, 351
Manetho, 57, 109, 147, 223, 279, 341, 383
Manlius, 226, 269, 311
Marcius Coriolanus, 83, 271, 303, 357
Marcus Aurelius, 56
Marcus Terentius Varro, 27, 31, 38, 48, 49, 57, 61, 63, 65, 74, 79, 96, 101, 105, 119, 120, 149, 150, 187, 191, 257, 273, 299, 305, 316, 335, 342, 353, 440, 469, 473
Marius, 120, 446

Mars, 71, 127, 195, 252, 253, 260, 270, 272, 303, 307, 339, 349, 360, 366
Marsham, John, 56
Marspiter, 195
Marsyas, 301, 458
Martini, 59
Maximus, 203
Medea, 281, 352
Medler, 58
Medusa, 240, 283, 342
mektubî dil, mektup tarzı dil, 61, 183, 189, 191
Menenius Agrippa, 179, 214
Mercury, 127, 279
Merkür, 37, 182, 183, 187, 207, 240, 277, 279, 283, 290, 304, 316, 331, 332, 339, 342, 350, 352, 368, 430
Messelina, 511
metafizik, 23, 26, 43, 99, 102, 138, 149, 150, 156, 168, 171, 224, 321, 461
Mexico, 135
Mezopotamya, 123, 157, 343
Mısırlılar, 25, 29, 31, 35, 44, 46, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 73, 75, 77, 91, 106, 107, 109, 159, 174, 176, 182, 188, 202, 205, 209, 212, 244, 304, 353
Minerva, 72, 124, 127, 178, 241, 254, 261, 267, 268, 269, 270, 272, 283, 290, 302, 342, 366
Mollinckrodt, Bernard von, 181
Moritanya, 76, 350
Morocco, 350, 493
Musa, 56, 67, 77, 165, 304

N

Napoli, 124, 233, 235, 485, 489, 509
Nemrud, 64
Neptün, 169, 212, 290, 293, 331, 336, 343, 351, 430
New England, 135
Ninus, 62, 343, 344
Norveç, 488
Nuh, 30, 104, 123, 151, 153
Numa, 76, 176, 355, 373, 385, 388, 391
Numantia, 300, 431, 492
Nuremberg, 42, 455, 494

O

Odyssey, 75, 149, 167, 187, 189, 293, 321, 330, 369, 373, 375, 378, 384, 385, 387, 388, 392
Olimpik Oyunlar, 74
Olimpos, 26
On İki Levha Kanunları, 40, 42, 48, 61, 82, 84, 95, 96, 104, 174, 177, 184, 202, 203, 208, 222, 223, 235, 242, 250, 257, 259, 262, 266, 269, 269, 273, 280, 281, 284, 286, 296, 297, 299, 302, 304, 355, 346, 357, 396, 398, 405, 417, 422, 424, 425, 434, 436, 437, 438, 441, 442, 445, 446, 447, 459, 460, 463, 467, 484, 486
Orpheus, 64, 70, 71, 72, 76, 91, 134, 180, 230, 283, 301, 305, 306, 322, 334, 342, 349, 393, 395
Orta Asya, 151
Ossa, 167, 330

P

Pacca, Daniel, 188
Paris, 97, 281, 298, 302, 328, 371, 428, 474, 479, 489
Patrizzi, 160, 374
Pelion, 167, 330
Peloponez Savaşı, 81
Perseus, 178, 241, 283, 294, 342, 350, 458
Persler, 82, 134, 205, 239, 301, 430, 493
Peru, 135
Petelyan Kanunları, 40, 82, 87, 278, 282, 305, 482, 483
Phaedrus, 179
Philolaus, 180

Picardy, 186
Pierre d'Ailly, 100, 346
Platon, 30, 58, 72, 78, 81, 92, 109, 113, 122, 136, 148, 150, 158, 160, 166, 169, 182, 187, 192, 203, 204, 214, 218, 219, 223, 229, 232, 244, 267, 291, 293, 295. 297, 321, 331, 333, 334, 351, 365, 379, 385, 392, 401, 421, 427, 436, 450, 458, 459, 467, 491, 499, 506, 511
Plautus, 104, 195, 206, 242, 245, 295, 394, 424, 425, 429, 430, 465
plepler, 39, 43, 49, 83, 84, 85, 86, 87, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 153, 175, 179, 180, 220, 232, 233, 249, 257, 258, 261, 266, 267, 269, 272, 273, 275, 278, 280, 281, 282, 284, 286, 288, 289, 296, 301, 302, 306, 307, 308, 311, 399, 401, 410, 420, 423, 425, 436, 438, 442, 446, 447, 448, 455, 479, 481, 482, 483, 485, 488, 489, 491, 493, 502, 506
Polonya, 482, 488, 489, 493
Polybius, 102, 120, 133, 270, 295, 448, 468, 507
Polyphemus, 194, 218, 224, 244, 260, 283, 291, 435
Procopius, 152
Prometheus, 65, 68, 162, 218, 245, 325, 331, 333
Psammeticus, 58, 75, 82, 124, 373
Ptolemy Philadelphus, 77
Publilius Philo, 40, 82, 85, 418
Publilyan Kanunu, 82, 86, 176, 177, 282, 286, 418
Publius Nigidius, 87, 109
Publius Scipio Nasica, 87
Pufendorf, 126, 127, 128, 129, 136, 164, 165, 212, 247, 432, 506
Pufendorf, Samuel, 126, 127, 128, 129, 136, 164, 165, 212, 247, 432, 506
Pyrrhus, 70, 78, 125, 136, 177, 265, 311, 341, 354, 357, 395, 408
Pythagoras, 76, 77, 78, 91, 125, 180, 283, 330, 353, 356, 468, 491, 511

Q

Quintus Mucius, 119
quiritary mülkiyeti, 84, 116, 177, 273, 274, 282, 297, 302, 485
Quirites kanunu, 485, 487

R

Ragusa, 42, 455, 494
Rodoslular, 124, 125
Roma, 27, 33, 34, 35, 38, 39, 42, 45, 47, 48, 61, 72, 74, 75, 76, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 95, 96, 97, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 127, 128, 134, 142, 165, 174, 175, 176, 177, 179, 184, 186, 188, 200, 203, 205, 210, 211, 215, 219, 220, 222, 226, 231, 233, 236, 237, 244, 245, 246, 251, 252, 253, 254, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 296, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 314, 317, 332, 335, 342, 352, 353, 355, 356, 357, 358, 359, 368, 377, 383, 385, 399, 412, 415, 418, 420, 421, 423, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 433, 434, 436, 438, 439, 440, 441, 443, 444, 445, 447, 448, 450, 451, 454, 455, 456, 458, 459, 461, 463, 464, 465, 466, 474, 475, 479, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 491, 492, 502, 503, 505, 511
Roma Hukuku, 273, 461, 488
Roma İmparatorluğu, 74, 177, 244, 260, 263, 287, 448, 511

Romalılar, 28, 39, 48, 72, 78, 81, 85, 96, 98, 100, 125. 153, 163, 175, 177, 183, 202, 203, 205, 209, 219, 220, 221, 222, 225, 232, 235, 240, 245, 247, 249, 251, 253, 254, 266, 271, 275, 276, 278, 280, 288, 295, 296, 297, 304, 306, 309, 312, 322, 340, 354, 355, 356, 357, 371, 372, 396, 400, 410, 415, 420, 422, 425, 426, 428, 431, 440, 445, 446, 448, 461, 465, 479, 481, 482, 484, 485, 487, 492
Romulus, 33, 69, 82, 83, 87, 92, 96, 97, 116, 127, 159, 175, 176, 215, 220, 231, 236, 246, 253, 254, 279, 282, 286, 297, 298, 300, 303, 305, 307, 355, 356, 357, 359, 417, 439, 459, 479, 480, 481, 488
Rudbeck, Olof, 182
Ruggieri, Michele, 59

S

Sabinler, 159, 271
Salvius Julianus, 48, 460
Sam, 30, 64, 151, 154, 343
Satürn, 25, 68, 69, 72, 96, 104, 127, 201, 225, 245, 266, 267, 270, 308, 331, 336, 339, 340, 342, 343, 345, 425, 440
Satürn Çağı, 25, 201, 245, 308, 343, 440
Saxon, 182
Scaliger, 160, 182, 198, 247, 345, 367, 374
Scaliger, Joseph Justus, 160, 182, 198, 247, 345, 367, 374
Scheffer, 60, 180, 385
Schoock, Martin, 59, 99, 182, 387
Schouten, Joost, 135
Scipo Affricanus, 104, 430, 431, 492, 503
Selden, 126, 127, 128, 129, 164, 165, 212, 226, 432, 506
Selden, John, 126, 127, 128, 129, 164, 165, 212, 226, 432, 506
Seneca, 135, 370, 495
Servius Tullius, 31, 39, 76, 78, 83. 85, 120, 125, 177, 278, 282, 284, 285, 297, 302, 303, 353, 355, 357, 440. 481, 482, 483, 484, 486
Sesostris, 58, 73, 344
Sezar, 100, 112, 152, 162, 198, 226, 295, 299, 314, 425, 452
Sezar, Julius, 100, 112, 152, 162, 198, 226, 295, 299, 314, 425, 452
Sicilya, 74, 224, 295, 343, 351, 373
Silezya, 46, 204
Sirakuza, 74
Sirena, 124
sivil kurumlar, 49, 71, 77, 92, 93, 97, 98, 99, 112, 138, 274, 278, 280, 299, 300, 306, 423, 426, 435, 437, 458, 460, 475, 492, 494, 495, 499, 502, 503, 507
Sokrates, 81, 104, 178, 214, 219, 374, 398, 400, 467
Solon, 76, 81, 119, 175, 176, 178, 180, 295, 396, 468, 505
Sparta, 66, 120, 178, 184, 215, 269, 285, 300, 308, 311, 410, 437, 446, 456, 458, 505
Spencer, John, 56
Spinoza, 133, 218, 506
St. Augustine, 74, 179, 311
St. Jerome, 82, 202, 414
Stoa, 57
Strabo, 56, 68, 122, 168, 293, 357, 384
Suetonius, 154
Suriyeliler, 46. 124, 202, 360
Süryanice, 124

Ş

şiirsel hikmet, 26, 147, 148, 150, 155, 159, 194, 237, 358, 360, 395

T

tabiat, 23, 32, 37, 38, 43, 50, 93, 99, 103, 114, 126, 132, 197, 205,

213, 222, 224, 228, 247, 250, 257, 264, 274, 291, 292, 317, 320, 321, 326, 336, 381, 406, 407, 410, 414, 450, 500, 501, 511
Tacitus, 36, 42, 56, 57, 73, 90, 102, 122, 125, 134, 152, 156, 157, 158, 177, 186, 189, 203, 206, 220, 226, 235, 238, 242, 243, 249, 251, 264, 265, 270, 277, 279, 284, 295, 299, 300, 312, 354, 358, 360, 425, 434, 437, 441, 446, 449, 452, 456, 480, 482, 488, 490, 511
Tanrı, 23, 26, 28, 31, 32, 33, 37, 40, 50, 60, 72, 74, 77, 78, 81, 93, 99, 102, 114, 123, 126, 128, 130, 132, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 148, 149, 153, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 169, 179, 184, 185, 195, 206, 207, 210, 217, 224, 229, 243, 268, 275, 292, 293, 305, 309, 311, 323, 332, 334, 335, 353, 367, 415, 419, 426, 428, 429, 430, 432, 466, 467, 473, 474, 482, 493, 499, 505, 507, 510, 511
Tarentineliler, 88, 177, 356
Tarentum Körfezi, 124
Tarihî Zaman, 61
Tarquin, 40, 83, 308, 454, 456
Tarquinius Priscus, 78, 125, 177, 463, 475
Tarquinius Superbus, 39, 127, 186, 285
Theb, 56, 68, 72, 73, 188, 190, 230, 240, 253, 306, 342
Thebliler, 188, 240
Themis, 65, 230
Thuckydides, 28
Tiber, 174, 226, 256
Tiberius Gracchus, 87
Tityus, 162, 218, 333
Trakya, 33, 64, 70, 76, 347, 349, 350, 351
Truva, 71, 73, 74, 122, 179, 183, 249, 265, 293, 298, 299, 306, 310, 328, 342, 343, 353, 357, 366, 367, 368, 370, 373, 388, 390, 391, 392, 428
Tullus Hostilius, 116, 176, 215, 229, 459, 488
Tuskanlar, 150
Türkler, 192, 476, 493
Tyre, 70, 123, 343

U

Ulpian, 128, 258, 260, 263, 293, 298, 420, 433, 440, 451, 459, 488
Ultima Thule, 186, 370
Ulysses, 47, 74, 170, 179, 187, 194, 218, 224, 244, 250, 260, 265, 269, 283, 293, 301, 303, 306, 310, 317, 320, 330, 332, 343, 348, 351, 352, 353, 366, 367, 368, 369, 372, 375, 385, 388, 389, 392, 413, 415, 435
Urania, 164, 220, 237, 345
Uranüs, 30
Uzak Doğu, 493

V

Van Heurn, 81, 349
vassaller, 39, 87, 115, 251, 274, 478, 480, 481, 482, 483, 484
Venedik, 42, 448, 455, 494
Venüs, 71, 127, 195, 221, 252, 253, 256, 257, 258, 260, 278, 302, 303, 320, 339, 366, 371
Vergil, 31, 136, 158, 163, 173, 206, 223, 243, 248, 249, 251, 294, 301, 304, 323, 332, 334, 372, 464, 480
Virginia, 135
Vulcan, 127, 245, 252, 255, 260, 267, 302, 303, 316, 320, 321, 336

W

Whitbourne, Richard, 135
Wits, Hermann, 56
Wolfgang Latius, 123, 344

X

Xenophon, 58, 82, 134, 224

Y

Yafes, 30, 64, 65, 151, 154, 343
Yahudiler, 60, 77, 78, 100, 150, 419
Yahudilik, 275
Yeni Dünya, 132
Yerin oğulları, 238, 245
Yerliler (aborjinler), 152
Yunanca, 25, 196
Yunanistan, 28, 34, 45, 57, 64, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 81, 95, 108, 120, 151, 176, 178, 180, 184, 189, 190, 213, 214, 220, 226, 230, 240, 241, 252, 255, 256, 269, 270, 283, 299, 300, 304, 306, 309, 311, 312, 316, 328, 334, 336, 338, 342, 344, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 358, 360, 365, 366, 369, 372, 375, 378, 383, 384, 385, 387, 388, 389, 391, 392, 396, 398, 399, 404, 410, 413, 446, 474, 494
Yusuf, 274

Z

Zenon, 26, 214, 291, 506
zihin, 35, 93, 133, 137, 141, 148, 158, 170, 201, 217, 291, 298, 324, 381, 414, 468, 506
Zihinsel Sözlük, 46, 193
Zodyak, 74, 341

İtalyan filozof, hukukçu, filolog, tarihçi ve retorik ustası Giambattista Vico, *Yeni Bilim* adlı eseriyle geniş bir okur kesiminin, filozofların, entelektüellerin ve şairlerin doğrudan ilham kaynağı olmuştur. Romantik tarihçi Jules Michelet, birçokları gibi "Vico'dan doğdum" demiştir. Ernst Cassirer, Vico'yu mitin ve mitolojinin gerçek kâşifi ilân etmiştir. James Joyce, başkalarında bulamadığı hayal dünyasını Vico'da bulur. Alman filozof Wilhelm Dilthey için *Yeni Bilim*, modern düşüncenin en büyük başarılarından biridir. İktisatçı Joseph Schumpeter, Vico'yu "sosyal bilimler alanındaki en büyük düşünürlerden biri" olarak kaydeder. Alman romantikleri, Goethe, Herder ve Hamann *Yeni Bilim*'i okumuşlardır. Coleridge, Vico'nun fikirlerini yayan ilk İngilizdir. Marx, Vico'yu *das Kapital*'de tartışmış, Yeats, Vico ile yakından ilgilenmiştir. Sorokin, Vico'yu zikretmiş; Hegel'den Trotsky'ye kadar birçok isim Vico'yu saygıyla selâmlamıştır.

Batı'da modern tarih felsefesinin tahtına ilk Giambattista Vico çıkar. O, kültür felsefesi ve mitoloji felsefesinin kurucusu sayılır. Tüm yaşamını büyük bir tutkuyla adadığı bu yapıtı dil, şiir, estetik, kanun, eğitim, politika, metafizik, toplum, kültür konularında ana güzergâh, yeni bir çıkış noktası sayılmıştır. O'nun fikirleri pragmatizm, tarihsicilik, varoluşçuluk ve yapısalcılık gibi birçok hareketi öncelemiştir.

Vico, bu eserinde Tanrı'nın yarattığı tabiatın yanında insanın kendi yarattığı dünya olan toplum ve kültür dünyasının nasıl bir yöntemle incelenmesi gerektiği üzerine düşünmüştür. Döngüselci tarih anlayışı, tarihin bir edimler dizisi olarak karşımıza çıkması, her tarihsel durumun kendi biricik iç yapısında ve bu iç yapı aracılığıyla anlaşılması, tarihsel yaşamın mitolojik, filolojik, hukuksal ve dinsel yönden kavranması gerektiği ve buna benzer birçok değerli düşünce onun bize mirasıdır. Günümüzde Vico sadece felsefe, tarih ya da sosyolojide değil, sosyal bilimlerin tüm alanlarında en temel noktalara ulaşıncaya dek derin ve bir daha silinemeyecek büyük izler bırakmıştır.

SKB 0390197 UYT

ISBN 978-975-8717-29-3